ЛНБ ім. В. Стефаника
00073092 (L)

2012

В. 2322/
2,2

ИСТОРІЯ
ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

Написавъ

ОМЕЛЯНЪ ОГОНОВСКІЙ.

ЧАСТЬ II.
2. вѣддѣлъ.

ОЛЕКСАНДЕР ПАНЕЙКО

ЛЬВОВЪ, 1889.
Накладомъ Товариства имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пѡдъ зарядомъ К. Беднарского.

Збірка М. С. Возняка

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36161

И 20378/2-1

б) Поезія лирична.

Поетична вдача народу руско-украиньского зъявляє ся именно въ творахъ лиричныхъ, по-за-якъ рускі пѣснѣ простонароднї вызначують ся найбо́льшою красою въ поезіи Славянъ. Коли-жь якій письменникъ рускій є́сть талановитый и хо́снує ся тыми пѣснями людовыми, то може о́нъ справдѣ утворити знаменитї поезіѣ лиричнї, поставивши свою литературну дѣяльно́сть на засновку непохитно́мъ. Тому-то Маркіянъ Шашкевичь, Тарасъ Шевченко и Осипъ Федьковичь стали славными поетами лиричными, написавши такі пѣснѣ та думы, які утворивъ бы рускій наро́дъ, коли-бъ хотѣвъ и теперь проявляти свою творчу силу. А вже-жь и иншї поеты, що́ не ма́ли такого вѣщого духа, якимъ звеличилась сеся „тро́йця“, любувались въ лирично́мъ напрямѣ литературно́мъ и збогатили нашу словесно́сть цѣнными своими творами. Такъ отже лирична поезія розвинулась у насъ красше, нѣжь поезія епична и драматична и сталась выразомъ всѣхъ тыхъ думокъ и бажань, які на Руси-Украинѣ зъявлялись у всѣхъ добахъ суспо́льно-національного побуту. А по-за-якъ наша батько́вщина о́дъ поконвѣку побивалась тяжкимъ лихолѣтємъ, то згадка за тї злиднѣ выражає ся часто словомъ сумовитымъ. Все-жь таки вдача Украинця зъ природы є́сть бо́льше весела, нѣжь тужлива, и про-те смѣє ся о́нъ иногдѣ кро́зь сльозы та любує ся въ ясно́мъ и мирно́мъ свѣтоглядѣ. О́дтакъ руска поезія лирична здобула собѣ мѣжь сестрицями славяньскими становище передове́, изъ-за чого руска литература зъ-годомъ-перегодомъ таки доборе ся до красшои долѣ въ пантеонѣ словесного житя народо́въ славяньскихъ.

1. Маркіянъ Шашкевичъ[1]).

Коли пôсля першого подѣлу Польщѣ (1772) Австрія одержала бôльшу часть колишньои Червонои Руси, то можна було сподѣватись, що Русины небавомъ позбудуть ся пôтьмы духовои, въ яку були попались пôдъ управою польскои шляхетчины, та що наукою въ рôднôй мовѣ двигнуть ся изъ свого упадку суспôльно-національного. И справдѣ бажавъ цѣсарь Іосифъ II. пôднести руске духовенство до высшои просвѣты, думаючи, що освѣченѣ

[1]) Важнѣйша литература: а) „Память Маркіяну Р. Шашкевичу". Сочинено Я. Ѳ. Головацкимъ. (Вѣнок Русинам на обжинки. Уплѣв Иван Б. Ѳ. Головацкій. Часть I. У Вѣдни 1846; стор. 47—66). — б) „Вспоминка о Маркіянѣ Шашкевичу". Статья Богдана Дѣдицкого въ альбумѣ „Зоря галицкая". Въ Львовѣ 1860; стор. 488—497. — в) „Маркияна Шашкевича жизнь и літературна діяльність". Річь проф. дра Омеляна Огоновського, виголошена на декляматорському вечері, даному заходом товариства „Просвіта" в память поета дня 7. липця 1872. року. („Правда". Письмо літературно-політичне. Рочник пятий. Львів 1872; стор 157—163). — г) „Маркиян Шашкевич". Річ проф. Верхратского въ 30. роковини смерти М. Шашкевича. („Правда". Рочник шестий 1873; стор 392—399; 424—430). — д) „Возрожденіе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ". Статья Ник. Устіяновича въ письмѣ литературно-науковôмъ „Родимый Листокъ". (Издатель и отв. редакторъ Н. М. Огоновскій). Годъ II. Черновцы 1880; число 1—3. — є) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ". Изъ записокъ Якова Ѳ. Головацкого. („Литературный Сборникъ", издаваемый галицко-русскою Матицею. Редакторъ Б. А. Дѣдицкій. Годъ 1885. Выпускъ I., стор. 10—36). — ж) „Маркіянъ Шашкевичъ". Про єго житє и письма написавъ Омелянъ Огоновскій. Читанка для селянъ и мѣщанъ. У Львовѣ 1886. (95. книжочка товариства „Просвѣта"). — з) „Житє и значенє Маркіяна Шашкевича и въ додатку матеріялы и замѣтки до ґенезы руско-народного ôдродженя въ Галичинѣ". Написавъ Володимиръ Коцовскій. Львôвъ 1886. — Порôвн. замѣтки Коцовского въ III. томѣ „Рускои Библіотеки" И. Онишкевича; стор. XIX—XXXII.

душпастырѣ зможуть бути тямущими учителями темного люду. Тому-то по єго приказу заведено (1787) рускѝ выклады на университетѣ Львôвскôмъ[1]). Однакже Русины, бувши приголомшенѝ вѣковою недолею, не вмѣли оцѣнити того добродѣйства цѣсарского. Хоча бо Іосифъ II. звелѣвъ, щобы тѝ выклады ôдбувались въ языцѣ рускôмъ[2]), то професоры на выдѣлѣ богословскôмъ и философичнôмъ учили въ языцѣ церковно-славяньскôмъ, котрый лишь денекуды прикрашали словами рускими. Коли-жь въ тôмъ часѣ ученѝ професоры университетскѝ не знали рôднои мовы, то ôдки-жь могли єи навчитись студенты, котрыхъ морочила мертвота выкладу незрозумѣлого? Такъ отже просвѣта въ галицкôй Руси спинялась тогдѣ таки своими людьми, щó явились слѣпыми провôдниками на безпутью, ведучôмъ у безгодню смерти національнои. Тогдѣ-то печатались букварѣ для сѣльскихъ дѣтей въ языцѣ церковно-славяньскôмъ, а по-заякъ ученѝ грамотѣ не пѣклувались святощами народными, то й не дивота, що въ 1830. р. въ Ставропигійскôй типографіи напечатано оду „Богъ“, неначе бъ сей стихотвôръ россійского поета Державина бувъ написаный въ мовѣ (мало)рускôй[3]).

На Украинѣ пôдъ кормигою россійскою поблагословилось на свѣтъ ранѣшнiй[4]), а въ Галичинѣ пôдъ управою австрійскою зъ вины своихъ рускихъ книжникôвъ густа темрява огорнула заковязлу землицю, щó давнѣй-

[1]) Порôвн. II, стор. 48—60.

[2]) „Матѳія Данненмавра Наставленія історіи церковныя латінски изданная, Ѳеодоромъ же Захаріасіевичомъ — на рускій языкъ переведенная“. Часть I. Въ Львовѣ ѦѰѤ (1790); стор. 2.

[3]) Сю оду выдавъ Д. Зубрицкій въ языкахъ россійскôмъ, польскôмъ и нѣмецкôмъ.

[4]) Въ 1798. р. напечатано перелицьовану Енеиду Ивана Котляревского.

шимъ своимъ лихолѣтѣмъ мовь-то засуджена була на дрѣмоту-мертвоту. Здавалось, що галицка Русь заснула на вѣки, що просвѣта въ рôднôй мовѣ вже не вырине нѣколи изъ зворушеного моря чужои культуры. Справдѣ, судилось намъ послѣднимъ бути; бо коли другѣ Славяне вже вершка дохаплювались и ось-ось братались зъ повнымъ яснымъ сонцемъ, то намъ, галицкимъ Русинамъ, приходилось гибѣти на долинѣ въ густôй студенôй мрацѣ. Та отъ, не загибла нѣ мова, нѣ хороша душа руска, щó була неначе чиста сльоза дѣвоча въ долони Серафима![1]) Нарôдъ галицко-рускій, хоча творивъ ся трохи-не самыми хлопами-мужиками, не мôгъ щезнути безъ слѣду на своѣй поконвѣчнôй земли: въ курныхъ хлопскихъ хатахъ зберегалась найдорожша спадщина по нашихъ дѣдахъ, се-бъ-то рôдна мова, и ôдтакъ плебейскій нарôдъ ждавъ-дожидавъ другого Мойсея, котрый отворивъ бы уста матери-Руси, — уста замкненѣ вѣковою недолею и вывѣвъ бы своихъ землякôвъ изъ пôтьмы-мертвоты на свѣтъ ясный та животворный. И справдѣ, въ галицкôй Руси явивъ ся великій патріотъ, щó рôднôй мовѣ привернувъ давнѣ єи права, доказавши дѣломъ, що руска мова перестає бути хлопскою, а єсть способною статись мовою всѣхъ Русинôвъ. То не ранѣшня зоря вырinула зъ густыхъ хмаръ на тьмавôмъ небосклонѣ: то Маркіянъ Шашкевичь зъявивъ ся яснымъ свѣточемъ, щó спящихъ своихъ землякôвъ пробудивъ до житя просвѣтного.

Молодый вѣкъ Маркіяна. Маркіянъ Шашкевичь родивъ ся 6. листопада 1811. р. въ селѣ Пôдлисю, повѣту Золочѣвского. Отець єго Симеонъ бувъ священикомъ въ селѣ Княжю; мати же єго, Єлисавета, оставалась якійсь часъ въ гостинѣ у свого батька, Романа Ав-

[1]) „Русалка Днѣстровая“. У Будимѣ 1837; стор. III.

диковского, священика въ Пôдлисю, де й родивъ ся Маркіянъ.

Хата священика въ Пôдлисю стоить въ найкрасшôмъ мѣсци села: при хатѣ садъ, а ôдтакъ лѣсъ притыкає майже до саду. Малый Маркіянъ бувавъ часто у свого дѣда въ Пôдлисю и вже зъ-малку полюбивъ красне село и милѝ звуки рôднои мовы. Добре затямивъ ôнъ собѣ старѝ дубы й сосны, щó стояли близько хаты и згадувавъ пôзнѣйше про садочокъ, де соловѣйчикъ щебетавъ пѣсеньки, та про журавля, щó тягнувъ воду зъ керницѣ. Ôдтакъ спѣвавъ ôнъ въ задумѣ:

Пôдлисецка горо бѣла!
Якъ тебе не бачу,
Такъ ми тяжко, такъ ми сумно,
Що трохи не плачу[1]).

Крôмъ Маркіяна, найстаршого, були въ батька ще чотыри сыны: Никола, Антôнъ, Осипъ и Захаръ, та й двѣ дочки, Марія и Юлія. Изъ тыхъ сынôвъ Симеона Шашкевича Антôнъ дослужывъ ся въ вôйску цѣсарскôмъ ранґи капитана при піонѣрахъ; Никола вмеръ около 1838. р., а Осипъ и Захаръ пропали десь безъ вѣсти.

Маркіянъ учивъ ся навпередъ въ нормальныхъ школахъ въ Золочевѣ, а потôмъ ôддано єго до ґимназіѣ въ Бережанахъ. Вже тогдѣ оказувавъ сердечну любôсть въ житю зъ товаришами; про-те всѣ горнулись до него и слухали радо єго дотепнои мовы. Коли вчивъ ся въ Бережанахъ, ставъ писати стишки польскѝ; особливо тогдѣ, якъ приѣхавъ домôвь на свята або на вакаціѣ, писавъ бувало вѣршѣ зъ пожеланємъ для родителѣвъ, а братя и сестры радо выучувались тыхъ любыхъ творôвъ Маркіяна[2]).

[1]) „Вѣнок“, часть I., 1846; стор. 100.
[2]) „Правда“, 1873; статья Ив. Верхратского; стор. 395.

Коли Маркіянъ ставъ учитись въ Бережанахъ, дôждавъ ся ôнъ великого свята родинного: дѣдусь єго, Романъ Авдиковскій, священикъ въ Пôдлисю, празнувавъ золоте своє весѣлє и 50-лѣтну рôчницю свого священства. Цѣла родина и приятелѣ задумали святкувати се велике свято справдѣ велично. Дѣти, внуки й правнуки зôбрались вô второкъ великодный (6. мая 1823. р.) въ Пôдлисю и въ честь юбилята уплели „Вѣнець изъ сердець жичливыхъ“. Се бувъ стихотвôръ въ мовѣ польскôй и рускôй, щó єго надруковано у Львовѣ; тôлько-жь руска мова сихъ вѣршѣвъ не була ще чиста, народна, але перемѣшана зô словами церковно-славяньскими. Все-жь таки сердечнѝ були тѝ слова, котрыми дѣти, внуки й правнуки звеселили „дѣдуся“ въ день золотого єго весѣля[1]). Сей веселый стишокъ пôдписали дѣти, внуки й правнуки Романа Авдиковского, а мѣжь тыми внуками бувъ такожь Маркіянъ Шашкевичь.

Якъ Маркіянъ скôнчивъ науку ґимназіяльну въ Бережанахъ, то власть духовна приняла єго въ семинарію Львôвску, и ôдтакъ ставъ ôнъ слухати высшихъ наукъ на выдѣлѣ философичнôмъ. Та не довго пробувавъ Маркіянъ въ семинаріи духовнôй. Разъ позволено єму и єго товаришеви Базилевичеви выйти на свѣтъ за орудкою; коли-жь ôнъ забавивъ ся надъ призволену годину, то старшина выгнала єго зъ семинаріѣ.

Гôрко прийшлось теперь Маркіянови жити на свѣтѣ. Отець єго загнѣвавъ ся на него и ôдказавъ єму своєи помочи. Треба було самому старатись о хлѣбъ, та въ бѣдѣ дальше вчитись. Тая журба о долю далась єму добре

[1]) Володимиръ Коцовскій, „Причинки до галицко-рускоі библіоґрафіѣ передъ 1848. рокомъ“. („Зоря“, 1886; ч. 22; стор. 377. 378). Сю библіоґрафичну рѣдкôсть передавъ Коцовскому д-ръ Иванъ Мандычевскій.

въ тямки и зъѣдала єго здоровлє въ слабосильнôмъ тѣлѣ. Але молодый Шашкевичь не впавъ духомъ. Недоля навчила єго дбати про себе самого: ôнъ оглянувъ ся въ свѣтѣ, пôзнавъ людей, ôдтакъ ставъ учитись рôднои мовы[1]) и познакомивъ ся зъ исторiєю свого народу. Тогдѣ читавъ ôнъ чи-мало такихъ книжокъ, на якй въ семинарiи не вôльно було й дивитись. Бажаючи богато хосенного навчитись, Шашкевичь навѣщавъ библiотеку при университетѣ и въ закладѣ имени Оссолиньскихъ. Особливо-жь сеся польска библiотека подавала много поживы духови Маркiяна. Тогдѣ-то допавъ ôнъ письмъ Добровского про славянщину, читавъ творы Шафарика, Линдого, Раковецкого, Вука Стефановича, — и „нитка по нитцѣ дôйшовъ до самого клубка. Тутъ єму отворивъ ся великiй свѣтъ! — славянщина, зô своєю поважною, величною стариною, зъ ôдмолодженими ôдживаючими парôстками. Все то переймала молода, повна силы и надѣѣ душа: — зъ живымъ запаломъ молодецкимъ слѣдивъ, испытовавъ, загортавъ цѣлу славянщину, и заєдно розпросторонювавъ свои вѣдомости“[2]).

Такъ отже Маркiянъ розглянувъ ся въ славянщинѣ и станувъ наразъ въ новôмъ свѣтѣ, про якiй давнѣйше й не догадувавъ ся. Тогдѣ познакомивъ ся ôнъ зъ двома талановитыми Русинами, щô вчились философiѣ у Львовѣ, — зъ Яковомъ Головацкимъ та Иваномъ Вагилевичемъ[3]). Головацкiй ходивъ такожь до би-

[1]) Маркiянови Шашкевичеви мабуть звѣстна була малоруска граматика А. Павловского. (С.-Петербургъ 1818. — Гляди „Вѣнок“, часть I., 1846; стор. 52.) А вже-жь найлучше навчивъ ся ôнъ рускои мовы, читаючи пѣснѣ простонародни и слухаючи казокъ людовыхъ.

[2]) „Вѣнок“, часть I., 1846; стор 51. 52.

[3]) Шашкевичь записавъ ся тогдѣ на выклады II. року философiѣ, мѣжь-тымъ коли Яковъ Головацкiй и Вагилевичь були слухачами I. року философiѣ.

бліотеки Оссолиньскихъ и побачивъ тамъ збôрникъ народныхъ пѣсень украиньскихъ, якî выдавъ въ Москвѣ (1827) Михайло Максимовичь. Сейчасъ переписавъ Головацкій цѣлу сю книжочку и ôдтакъ познакомивъ ся зъ тыми пѣснями такожь Шашкевичь. Головацкій придбавъ собѣ Енеиду Котляревского[1]), изъ-за чого и Шашкевичь дôзнавъ ся про се писанѐ творця руско-украиньскои литературы въ періодѣ новôмъ.

Никола Устіяновичь пише, що Маркіянъ живъ въ Княжю майже два роки, та що тамъ крôмъ иншихъ книгъ читавъ „Слово о полку Игоревôмъ“, „Судъ Любушинъ“ и „Короледворску рукопись“[2]). Саме-тогдѣ дѣдичь села Княжого, Тадѣй Василѐвскій, щó бувъ совѣтникомъ ґуберніяльнымъ у Львовѣ, дававъ Маркіянови читати книжки польскî и сербскî. Крôмъ Василѐвского пôзнавъ Маркіянъ мѣжь ученými Поляками такожь Вацлава Залѐского, котрый пôдъ назвою Вацлава зъ Олеська выдавъ (1833) у Львовѣ пѣснѣ польскî и рускî люду галиційского. Маркіянъ пôзнавъ такожь одного ученого Чеха, щó звавъ ся Янъ Православъ Каубекъ. Той дававъ ѐму книжки ческî и розказувавъ про ôдроджене свого народу.

Коли Маркіянъ довѣдавъ ся, що деякî народы славяньскî, именно ческій и сербскій, двиглись зъ упадку житя національного, то ставъ промышляти, чи не мôгъ бы и рускій нарôдъ бодай свою мову ôдъ загибели охоронити. Сумно стало молодому Маркіянови, що нашому

[1]) Головацкій купивъ собѣ друге выдане Енеиды Котляревского зъ р. 1808. По-за-якъ въ сѣмъ выданю були тôлько три части, то четверту часть переписавъ ôнъ своєю рукою изъ ексемпляра (3. выданя зъ р. 1809.), щó єго найшовъ въ библіотецѣ Василіяньского монастыря у Львовѣ. („Литературный Сборникъ“, 1885; выпускъ I., стор 11.)

[2]) „Родимый Листокъ“. Годъ II. 1880; ч 2., стор. 27.

народови межи другими народами славяньскими судилось бути послѣднимъ, що сей безталанный нарôдъ не маѥ своѥи письменнои мовы, коли другѝ пôдносять ся просвѣтою и здобувають собѣ поважане у чужинцѣвъ.

Довго йшовъ ôнъ на-помацки безъ провôдника; довго не знавъ, чи засвитаѥ ѥму свѣтъ въ тôй блуканинѣ. „Все ôнъ туживъ за чимсь, шукавъ, чого у школахъ не учили, чого не знаходивъ нѣ въ старыхъ, нѣ въ новыхъ словесностяхъ, бо ôнъ шукавъ своѥи народнои, банувавъ за своѥю родимою. Мовь пôвсонно снувала ся передъ умомъ якась нова, питома, своя народна словеснôсть, — але не було ôдваги безъ проводу самому пустити ся въ незнакому путь“[1]). Головацкій пише, що такимъ провôдникомъ бувъ ѥму именно Котляревскій, ôдтакъ Маркіянъ „побачивъ живый прикладъ, переконавъ ся о можности народнои рускои словесности, — загадавъ великую гадку, утворити чисто-народну словеснôсть южно-рускую, и сесѣй гадцѣ вѣренъ оставъ ся до кôнця“[2]).

Пôзнавши велику родину славяньску ставъ отже Маркіянъ глядати народу руского и найшовъ ѥго пôдъ сѣльскою стрѣхою. Але-жь сей нарôдъ явивъ ся неначе бѣдною сиротиною, щó всѣми покинена пôдъ чужимъ тыномъ пропадаѥ. Маркіянъ Шашкевичь бувъ першій въ Галичинѣ, щó бажавъ зблизитись до незрячихъ, простыхъ братôвъ, щó хотѣвъ до нихъ заговорити мовою рôдною и засновати для нихъ святыню просвѣты.

Руска трôйця. Маркіянъ Шашкевичь зъѣднавъ для великои своѥи гадки деякихъ товаришѣвъ шкôльныхъ и про-те завязавъ тогдѣ кружокъ, до котрого крôмъ Якова Головацкого й Ивана Вагилевича належали ще Бульвиньскій, Иванъ Головацкій, Илькевичь, Козановичь,

[1]) Яковъ Головацкій, „Вѣнок“, часть I 1846., стор. 52.
[2]) ibid., стор. 52. 53.

Козловскій, Лопатыньскій, Острожиньскій, и и. Всѣ они прибрали собѣ имена славяньскй, заявляючи симъ починомъ, що бажають свои молодй силы присвятити славянщинѣ, а именно матери-Руси. Такъ Шашкевичь прозвавъ себе Русланомъ, Яковъ Головацкій — Ярославомъ, Вагилевичь — Далиборомъ. Були ще Богданы, Володарѣ, Всеволоды, Мстиславы, Ростиславы и и.

Члены сего товариства обѣцювали словомъ чести, трудитись черезъ цѣле житє для просвѣты народу рускаго. Оии вписувались въ альбумъ, що звалось „Руска Зоря". Крбмъ свого имени и прбзвища вписували они тутъ якесь одвѣтне прислбвє. Такъ Шашкевичь вписавъ изъ пѣснѣ народнои сй слова: „Свѣти зоре на все поле, закбль мѣсяць збйде"; Яковъ Головацкій замѣтивъ: „Γνῶθι σεαυτόν, пбзнай себе, буде зъ тебе!" Острожиньскій же написавъ: „Часъ уже Ляхамъ перестати, а намъ Русинамъ начинати". Вписались ще студенты философіѣ й богословія: Бѣлиньскій, Гадзиньскій, Кульчицкій, Минчакевичь, Охримовичь, Покиньскій, Урицкій и другй[1]).

Въ сѣмъ кружку вызначувались особливо три товаришѣ, Шашкевичь, Головацкій и Вагилевичь, своими працями въ хосенъ рускои мовы, и про-те звано ихъ „рускою трбйцею". Душею-жь сеи трбйцѣ бувъ Маркіянъ Шашкевичь. Середнього росту, тонкій и меткій; волосє яснорусе, очи синй, тужнй, носикъ невеличкій, кбнчастый, лице худощаве, блѣде, що зъявляло подобу справдѣ дѣвочу — ось и образъ нашого Маркіяна. Онъ мавъ рѣдкій даръ, взбудити въ товаришахъ любовь до рбдного слова, промовити до серця, заохотити до працѣ. Самъ бувъ мягкого, доброго серця, въ товариствѣ дотепный и забавный. Коли жь розговоривъ ся про руску народнбсть, про руску мову, тогдѣ показала ся вся сила єго

[1]) „Литературный Сборникъ". Годъ 1885. Выпускъ I, стор. 12.

душѣ: очи блиснули живо, чоло трохи приморщилось и лице набрало якоись грѳзнои поваги; говоривъ сердечно й сильно переконувавъ. Ось якимъ горячимъ словомъ заохочувавъ ѳнъ землякѳвъ, любити рѳдну мову:

Руська мати насъ родила,
Руська мати насъ повила,
Руська мати насъ любила, —
Чому-жь мова єй не мила?
Чомъ ся невъ встыдати маємъ?
Чомъ чужую полюбляємъ?[1])

Такъ отже не дармувавъ Шашкевичь ѳдъ того часу, якъ єго выгнали зъ семинарiѣ. Можна-жь на-певно сказати, що ѳнъ не достигъ бы пѳзнѣйшои своєи славы, коли-бъ оставався ся безъ перервы въ тѳмъ духовнѳмъ институтѣ, и коли-бъ не бувъ познакомивъ ся зъ исторiєю и мовами народѳвъ славяньскихъ. — Тиху наукову працю Маркiяна перервало велике нещастє въ родинѣ. Се бо вмеръ єго отець Симеонъ 30. сѣчня 1833. р. и ѳдтакъ мати лишила ся зъ сиротами безъ всякои помочи. Деяку пѳльгу подававъ нещаснымъ сиротамъ дѣдичь Княжого, Тадѣй Василєвскiй, котрый надъ ними принявъ опѣку и долею Маркiяна щиро займавъ ся.

Маркiянови треба було подумати про будущу свою долю, и про-те скѳнчивши науки философiѣ, подавъ ся зновъ о принятє до семинарiѣ. И дѣйстно приняла єго до сего института духовна старшина (20. вересня 1834. р.), коли дѳзналась, що ѳнъ черезъ три роки безъ доганы живъ на свѣтѣ.

Ѳдъ смерти батька ставъ Маркiянъ сумовитымъ и западавъ часто на здоровлю[2]). Щѳ весны выѣздивъ ѳнъ

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 57.

[2]) Сестра Маркiянова Юлiя изъ Шашкевичѣвъ Сметанова, писала (30. червця 1860. р.) свому молодому братанцеви Володи-

изъ семинаріѣ до села Княжого, де по смерти Симеона Шашкевича завѣдателемъ парохіѣ поставлено Терентія Сметану, щó бувъ оженивъ ся зъ Юлією, сестрою Маркіяна. Сметана удержувавъ при собѣ такожь матѣрь жены, и про-те Маркіянови бувъ тымъ милѣйшимъ побутъ на батькóвщинѣ.

Въ семинаріи не мóгъ Маркіянъ покинути тыхъ гадокъ, якими переймивъ ся тогдѣ, коли гóрко бѣдувавъ на свѣтѣ. Вступивъ отже въ тѣснѣйшій звязокъ зъ рускимъ кружкомъ и бувъ провóдникомъ молодыхъ товаришѣвъ въ змаганяхъ патріотичныхъ. Якъ дуже сѝ товаришѣ любили свого Маркіяна, можна дóзнатись изъ сихъ слóвъ Михайла Козановича: „О безсмертный Маркіяне!... Ты зажегъ єси огень въ моѣй груди, котрый лише гробова персть загасити зможе“[1]).

Вже въ 1833. р., коли Маркіянъ живъ на свѣтѣ, мабуть зъ принуки єго, семинаристы зложили збóрничокъ стихотворóвъ пóдъ заголовкомъ; „Сынъ Руси“[2]). Въ сѣмъ рукописнóмъ збóрничку помѣстивъ Маркіянъ два свои стишки. Ось и слова першого зъ обохъ тыхъ

мирови, що вже „черезъ той часъ трехлѣтного приватизованья здоровлье Маркіяна дуже утерпѣло“. („Зоря галицкая, яко альбумъ на годъ 1860“; стор 490.)

[1]) „Вѣстникъ для Русиновъ австрійскои державы“. Вѣдень 1852; число 38.

[2]) Ось и заголовокъ сего збóрничка рускихъ стихотворóвъ: **„Сынъ Рѳсѣ, или собранїе стихотвwрwкъ къ рѳскимъ назнкѳ ѿ клерѳ Семїнарнї єнералънои къ Лькѣгородѣ, рѳскогw краю Метрополнї. Рокѳ 1833“.** — Рукопись сего збóрничка стихотворóвъ зберегаєся въ библіотецѣ крилошанина А. Петрушевича. Порóвн. „Бесѣду“, журналъ литературы, политики и современной жизни. Львовъ 1887; число 1. 2. (Статья п. з. „Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833. года.)

стишкôвъ, щó мавъ заголовокъ: „Слово до чтителей рускаго языка:

Дайте руки юнî други,
Серце къ серцю най припаде,
Най щезаютъ тяжкî туги,
Умъ охота най засяде.

Разомъ, разомъ! кто силъ маѥ,
Гонѣтъ зъ Руси мраки тьмавî, —
Зависть най насъ не спиняѥ,
Разомъ къ свѣтлу други жвавî.

Ôдтакъ находить ся въ сѣмъ збôрничку прекрасна „дума“ Маркіянова, щó починаѥ ся словами:

Чи то сокôлъ пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летитъ?
Нѣ, — то козакъ конемъ садитъ...[1])

Коли-жь Маркіянъ живъ въ семинаріи, то питомцѣ хотѣли звеличити письменнымъ твôромъ день уродинъ тогдѣшнього цѣсаря Франца I. Про-те написавъ ôнъ одвѣтный стишокъ, котрый надруковано у Львовѣ 1835. р. пôдъ заголовкомъ: „Голосъ Галичанъ въ пресвѣтлый, прерадостный ѯѕ (66) день рождества Єго императорскаго Величества Франца I., цѣсаря австрійского, короля Ихъ наймилостившаго“. Се бувъ першій галицкорускій стихотвôръ, написаный въ чистôй мовѣ народнôй. И отъ, сеся мила мова була неначе росою живущою и цѣлющою для семинаристôвъ, щó дотôль хôснувались языками польскимъ, латиньскимъ и нѣмецкимъ, а не дôзнались ѥще, що рôдна мова ѥ способна, статись литера-

[1]) Сесю „думу“, написану пôсля народнои казки, въ новôй редакціи помѣстивъ Маркіянъ Шашкевичь въ „Русалцѣ Днѣстровôй“ п. з. „Погоня“ (стор. 65—68).

турною. Видѣвши тогдѣшне радо̂сне зворушенѥ своихъ товаришѣвъ, Никола Устіяновичь мо̂гъ по-правдѣ сказати, що чудова тая ода зазвенѣла въ серцяхъ рускихъ мовь „позавна“, завзываючи мертвяко̂въ изъ гроба[1]). Напечатанй 250 ексемпляро̂въ сеи оды розхоплено жаждливо мовь невидану новѡсть, и о̂дтакъ ходила она зъ рукъ до рукъ не то̂лько въ семинаріи, але й по-за мурами сего духовного института въ мѣстѣ й на провинціи[2]).

Въ 1836. р. Маркіянъ выголосивъ першу руску бесѣду въ музеѣ семинаріѣ передъ духовною старшиною и передъ спрошеными го̂стьми[3]). Дото̂ль говорено такй бесѣды по-польски, а часомъ по-латиньски и по-нѣмецки; ажь ось Шашкевичь поважившись ся першій, на зборѣ старшихъ и молодыхъ о̂дозватись по-руски. Сеся новина подобалась вельми всѣмъ семинаристамъ, и о̂дъ того часу стали деякй мѣжь собою говорити мовою ро̂дною.

Того-жь (1836) року по вакаціяхъ сказавъ Маркіянъ першу руску проповѣдь въ архикатедрально̂й церквѣ св. Юрія у Львовѣ въ самъ празникъ Покрова Пресвятои Богородицѣ. Кро̂мъ Шашкевича выголосили тогдѣ руску проповѣдь ѥще Юліянъ Величковскій въ церквѣ Успеньско̂й и Никола Устіяновичь въ церквѣ Параскевы. А по-за-якъ тогдѣшній ректоръ Телиховскій нѣколи не бувъ бы позволивъ семинаристамъ проповѣдати въ мовѣ руско̂й, то тй три молодй патріоты предложили ректо-

[1]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор 45.

[2]) Сей стихотво̂ръ Шашкевича ѥсть теперь рѣдко̂сть библіографична. Въ „Родимо̂мъ Листку“ (1880., ч. 3., стор. 45. 46) напечатано ѥго по̂сля рукописнои копіѣ, котру Николѣ Устіяновичеви доставивъ поко̂йный Модестъ Мацѣевскій, игуменъ монастыря на Ясно̂й Горѣ въ Гошевѣ.

[3]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 45.

ратови проповѣди въ мовѣ польскôй, одначе вывчились ихъ по-руски[1]).

Саме тогдѣ написавъ Шашкевичь дуже красну пѣсню руску „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ“. Въ нѣй прославивъ ôнъ мужнôсть давныхъ Галичанъ, котрй въ 1139. р. побороли того польского короля. Одначе тогдѣшня цензура не призволила печатати сеи патріотичнои пѣснѣ; надруковано єѣ ажь въ 1849. р. въ „Зорѣ галицкôй“ (ч. 7).

Важною єсть вѣдомôсть, котру подавъ Володимирови Коцовскому крилошанинъ А. Петрушевичь, що Шашкевичь, будучи въ семинаріи, старавъ ся о дозвôлъ для выдаваня часописи; одначе ôдмовлено єму по причинѣ, що семинаристамъ не вôльно займатись періодичными выданями[2]).

Маркіянъ все заохочувавъ своихъ товаришѣвъ до невсыпущого труду въ хосенъ Руси; радивъ имъ, записувати зъ устъ люду народнй пѣснѣ, приповѣдки й казки, та й пôзнавати рôдну мову, рôднй звычаѣ й обычаѣ.

Русалка Днѣстровая. Маркіянъ Шашкевичь хотѣвъ выдати книжку, въ котрôй крôмъ народныхъ пѣсень находили-бъ ся стихотворы, казки та науковй розправы молодыхъ товаришѣвъ. Сю книжку гадавъ ôнъ назвати „Зорею“. Ôнъ постаравъ ся о портретъ Богдана Хмельницкого и описавъ житє сего гетьмана; ôдтакъ скомпонувавъ ще кôлька стихотворôвъ и казку „Олена“.

[1]) Никола Устіяновичь замѣчає (въ „Родимôмъ Листку“, 1880., стор. 45), що въ архикатедральнôй церквѣ у Львовѣ не говорено проповѣдей рускихъ ôдъ часôвъ епископа Іосифа Шумляньского. Тôлько въ церквѣ св. Николая можна було учути проповѣди рускй, щó ихъ выголошувавъ Якôвъ Ґеровскій, професоръ университета, великій добродѣй бѣднои молодежи рускои.

[2]) „Зоря“, 1886; ч. 24., стор. 415, въ статьѣ В. Коцовского: „Рукописнй матеріялы до галицко-рускои литературы“.

Вагилевичь зладивъ два стихотворы, „Мадей“, та й „Жулинъ и Калина“, а Головацкій уложивъ пѣсеньку „Два вѣночки“, и выбравъ изъ свого збôрника деякî народнî пѣснѣ, до котрыхъ Вагилевичь написавъ вступну розправу.

Коли Шашкевичь зъ Головацкимъ выготовивъ рукопись до друку, то треба було ще постаратись о те, щобъ урядъ позволивъ тî писаня выпечатати. Але-жь вô Львовѣ не було тогдѣ цензора рускаго, тому-що до того часу рускихъ книжокъ свѣтскихъ нѣхто не друковавъ. Печатались тôлько книги церковнî, и то пôдъ надзоромъ митрополита або епископа. Про-те Шашкевичь мусѣвъ вдоволитись лишь тымъ, що позволено літоґрафовати портретъ Богдана Хмельницкого, коли ôнъ въ цензурѣ заявивъ, що се єсть „ein verdienstvoller Mann und Feldherr“. Ôдтакъ треба було рукопись „Зорѣ“ ôдôслати до цензуры Вѣденьскои. Цензоромъ славяньскихъ книгъ бувъ тамъ Варѳоломей Копитаръ, директоръ университетскои библіотеки въ Вѣдни, щó бувъ великимъ знатокомъ филологіѣ славяньскои. Одначе ôнъ звернувъ рукопись Шашкевичеви, заявляючи, що не маѣ власти оцѣняти рускихъ письмъ. Мѣжь-тымъ поставлено вже вô Львовѣ цензора рускаго. Симъ цензоромъ бувъ Венедиктъ Левицкій, священикъ рускій, професоръ богословія морального на университетѣ Львôвскôмъ.

Сему першому цензорови рускому не подобалась чиста мова руска, въ якôй Маркіянъ зладивъ свою „Зорю“; такожь незвычайною оказалась єму правопись „рускои трôйцѣ“[1]). А вже-жь головною причиною засудженя

[1]) Сî молодî письменники выкинули букву ъ (писали отже: лѣс, лан, а не лѣсъ, ланъ); замѣсць ô, ê писали і (кінь, лід замѣсць кôнь, лêдъ), а букву ы заступили знакомъ и (рuба, водu замѣсць рыба, воды). Ôдтакъ приняли они два новî знаки, се-бъ-то знакъ ц

„Зорѣ“, по думцѣ цензора, були деякѝ лібералънѝ слова, щó выражали мовь то невдоволенє изъ сучасного побуту въ державѣ. Ось н. пр. замулило руского цензора, що Шашкевичь въ думцѣ „Згадка“ поважив ся се сказати:

Заспѣваю, щó минуло,
Передвѣцкій згану часъ:
Якъ весело колись було,
А якъ сумно нынѣ въ насъ![1])

Ôдтакъ рѣшивъ Русинъ-цензоръ, що першои рускои книжки въ Галичинѣ не вôльно друковати. Руска трôйця упала духомъ; на ню звернула бачне око полиція[2]). Ба, небавомъ явились въ семинаріи комисарѣ зъ полиціѣ, щобы зревидувати Шашкевича, чи не находять ся у него книжки и письма, заказанѝ цѣсарскимъ урядомъ. Комисарѣ перетрясли всѣ рѣчи Шашкевича, але не найшли нѣчого такого, щó на него навело бы бѣду.

Коли-жь митрополича консисторія въ починѣ Шашкевича и Головацкого не добачала нѣчого кары гôдного, то Маркіянъ ставъ зъ Головацкимъ обдумувати спосôбъ, якъ бы довершити початого дѣла. Маркіянови забаглось конче, напечатати хочь частину давнои рукописи, щó звалась „Зорею“. Не-малу помôчь въ сѣй справѣ подавъ ёму Головацкій. Рôкъ бо передше (1835) вчивъ ся ôнъ на Угорщинѣ въ Пештѣ, де познакомивъ ся зъ кôлькома молодыми Сербами. Такъ отже оба товаришѣ урадили

для выраженя двôйного звука *дж* (вицу замѣсць ви*дж*у), а замѣсць буквы *в*, щó вытворює ся зъ *л*, поставили знакъ *ў* (робиў замѣсць робивъ изъ робилъ, воўкъ замѣсць вовкъ изъ волкъ).

[1]) „Вѣнок“, ч. I., стор. 82.

[2]) Разомъ зô Шашкевичемъ бувъ тогдѣ въ семинаріи такожь Головацкій; тôлько-жь въ науцѣ бувъ ôнъ о два роки молодшій. Вагилевичь же живъ на свѣтѣ, бо не мôгъ опоратись зъ наукою философіѣ, котрои зъ великими перервами слухавъ черезъ сѣмь рокôвъ (1830—1837).

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-36161

выпечатати сю рукопись на Угорщинѣ въ Будимѣ, бо въ Галичинѣ цензура не позволила-бъ друковати такои рускои книжки. Все-жь таки треба було поробити деякѣ змѣны въ давнѣйшôй рукописи. Выкинено розправу про Хмельницкого вразъ зъ єго портретомъ, выкинено й деякѣ стихотворы, и додано де-що нового. Ôдтакъ Маркіянъ назвавъ новый збôрникъ „Русалкою Днѣстровою“.

Въ 1836. р. пôславъ Головацкій сю рукопись до Пешту на руки Серба, Юрія Петровича. И дѣйстно Петровичь обѣцявъ Головацкому, занятись выпечатанѣмъ книжочки. Коли єго заходами Будимска цензура позволила друковати „Русалку“, то оповѣстивъ ôнъ Шашкевича й Головацкого, що выпечатанє єи стоити буде 400 зол. р. А по-за-якъ оба тѣ товаришѣ не мали грошей, то треба було постаратись о помôчь у якого добродѣя. Головацкій написавъ листъ до Николы Верещиньского, священика й директора школы головнои въ Коломыѣ, и ôнъ обѣцявъ дати жаданѣ грошѣ[1]).

Изъ выпечатаныхъ 1000 ексемплярѣвъ „Русалки“ Петровичь пôславъ (1837. р.) 900 на руки Головацкого до Львова, а 100 ексемплярѣвъ выславъ до Вѣдня. Але-жь Львôвска цензура не дозволила „Русалцѣ“ бачити свѣта ôожого. Полиція забрала тѣ ексемплярѣ, якѣ були у Львовѣ, а Маркіяна й єго товаришѣвъ поставила пôдъ свôй доглядъ. Зъ-пôдъ тои конфіскаты выдобулась „Русалка“ ажь въ 1848. р. По Галичинѣ розôйшлись хиба лишь тѣ

[1]) Коли Н. Верещиньскій прислав грошѣ на друкъ „Русалки“, то показалось, що Будимскôй печатни треба було заплатити ще 100 зол. р. Про-те Шашкевичь позычивъ у колеґи Авдиковского „посаговыхъ“ двацять голяндскихъ дукатôвъ и передавъ ихъ въ заставъ Тарасевичеви, духовникови семинарієвъ. Ôдтакъ Головацкій одержавши 100 зол. р., пôславъ ихъ въ Пештъ на руки Петровича. („Литературный Сборникъ“. Годъ 1885; стор. 32.)

ексемплярѣ сеи книжки, котрй Петровичь выславъ бувъ до Вѣдня.

Такъ отже за выданє невиннои книжочки Шашкевичь дôждавъ ся клопоту великого. Та кобы хочь свои земляки повитали радо сю першу руску книжочку! Але-жь мало кому зъ галицкихъ Русинôвъ припала „Русалка“ до вподобы. Про сю невзгодину пише Головацкій въ „Вѣнку“ ось-таке: „Въ нещасливу годиноньку уродила ся тая „Русалка“. Замѣсць помочи та пôдъохочуваня найшли ся посмѣвки та недовольнôсть, ба й ворогованя. Показало ся, же щó голова, то розумъ. Були такй, котрй бы радй єю витали, але не въ тôмъ строю. Одному за се, другому за тоє невподоба; одному въ сѣмъ, другому въ тôмъ недогода. Не взявъ врагъ и такихъ, щó зовсѣмъ цурали ся такою невидальщиною и бѣсомъ на неѣ дивили ся“[1]).

Мабуть Маркіянъ не догадувавъ ся такого лиха, коли свою „Русалку“ пускавъ въ свѣтъ отъ-сими словами: „Не жури ся, Русалочко зъ-надъ Днѣстра, що-сь не прибрана! Въ нарядѣ, якій ôдъ природы и простодушного и добросердного народа твойого приймила-сь, ставшь передъ твоими сестрицями. Они добрй; приймутъ тя и прикрасятъ“[2]). Але не всѣ земляки приняли радо сей першій плôдъ на нивѣ рôдного поля. Такъ ровесники, якъ и старшй неразъ дорѣкали гôрко Маркіянови; неодному бо не подобалась „хахольска, хлопска“ мова „Русалки“. Ба, й азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій кинувъ ся зъ мокрымъ рядномъ на „тріюмвіратъ“, щó поважився выкинути ы изъ азбуки рускои, „który to krok Rusinów żaden nawet najprostszy diak ruski nie pochwali“[3]).

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 54.

[2]) „Русалка Днѣстровая“, стор. IV.

[3]) Listy, tyczące się pismiennictwa ruskiego w Galicyi, staraniem

Ôдтакъ той грамотѣй зъявлявъ вдяку „rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko, і Rusałce Dniestrowej rozszérzeć się w téj formie, w jakiéj z рąk triumviratu wyszła, nie pozwolił“ [1]).

Тѣ наруги и посмѣховиска супроти „Русалки“ спонукали деякихъ товаришѣвъ Маркіяна, жалѣти про таку щербату долю рôднои мовы. Отъ, щó писавъ колишній товаришъ єго, Михайло Козановичь: „Ôдколи невинну доню твою (Русалку) зачали поругати, смагати и гонити родимцѣ, ôдъ тогды я попавъ въ тугу, и мои чувства скрылись въ болестнôмъ серци, а ôддаленый свѣтами ôдъ тебе зôставъ я безъ потѣхи, роду и друга“ [2]). Одначе Маркіянъ зносивъ терпеливо всякѣ незаслуженѣ догаиы й наруги своихъ земляковъ, бо знавъ, що тôлько тая дорога, котрою ôнъ ступае, веде до просвѣты въ батькôвщинѣ.

Коли Маркіянъ бувъ на четвертôмъ роцѣ богословія, то епископъ Перемыскій Ив. Снѣгурскій, пôзнавши єго, радивъ єму не женитись, щобы при консисторіи дослугуватись высшихъ почестій въ церквѣ. Але рада матери перемогла: Маркіянъ любивъ сѣльскій людъ и хотѣвъ мѣжь нимъ жити та просвѣтити єго наукою. Въ мѣсяци лютôмъ 1838. р. ôдбулось єго вѣнчанє зъ Юлією, дочкою Теодора Крушиньского, священика въ Деревни повѣту Жовкôвского. Ôдтакъ высвячено єго 20. мая 1838. р. та й пôслано (30. червня т. р.) на администрацію капеляніѣ въ Гумнискахъ. Потôмъ бувъ ôнъ администраторомъ капеляніѣ въ Нестаничахъ (ôдъ 16. листопада 1838. до 22. цвѣтня 1841. р.). Опôсля обнявъ администрацію

ks. Jozefa Lewickiego ze Szkła wydawane. W Przemyślu 1843. List I. Peszt dnia 1-go Maja 1841; — str. 7.

[1]) ibid., стор. 24.

[2]) „Вѣстникъ для Русиновъ австр. державы“, 1852; ч. 38.

парохіѣ въ Новосѣлкахъ лѣскихъ, а 12. мая 1842. р. инстальовано єго парохомъ въ сѣмъ селѣ[1]).

Доля Маркіянова. Вже на четвертôмъ роцѣ богословія носивъ Маркіянъ явный зарôдъ сухôтъ у своѣй груди[2]), про-те, хочь ôнъ живъ на селѣ, то хирне єго тѣло западало часто въ недугу. Не мôгъ ôнъ отже такъ, якъ було слѣдъ, займатись сѣльскимъ хозяйствомъ, и бѣдувавъ чи-мало. Коли-жь позычивъ у свого сусѣды 40 зол. р., а сей вѣритель домагавъ ся уплаты довгу, то Маркіянъ прочитавши листъ єго, написавъ на оборотнôй сторонѣ отъ-сей стишокъ:

Цвѣтка дрôбная,
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рôдная!
Вволи ми волю,
Дай менѣ долю,
Щобъ я зацвила,
Весь лугъ скрасила,
Щобы я була
Якъ сонце ясна,
Якъ зоря красна,
Щобымь згорнула
Весь свѣтъ до себе“....[3])

Въ чудовôмъ сѣмъ стишку заявивъ поетъ, що бажавъ мати лѣпшу долю, щобы любовь свою до людей доказати найкрасшими дѣлами. И дѣйстно бувъ ôнъ приятелемъ и добродѣємъ своихъ парохіянъ, котрî горнулись до него, мовь дѣти до батька, и полюбили єго именно за прекраснî науки церковнî, якî ôнъ голосивъ въ чистôй мовѣ рускôй.

Хотячи пôднести рôдну мову зъ упадку, звертавъ ôнъ увагу на Украину и радувавъ ся вельми, що тамъ выдавано книжки въ такôмъ-самôмъ языцѣ, въ якôмъ

[1]) Всѣ тî три села, Гумниска, Нестаничѣ и Новосѣлки лѣскî належать до староства въ Камѣнцѣ струмиловôй.

[2]) „Родимый Листокъ“, 1880; ч. 3., стор. 44.

[3]) „Русалка Дньстровая“, стор. 71. 72. — Порôвн. оповѣстку А. Вахнянина въ „Зорѣ“, 1882; ч. 10.

ôнъ самъ зладивъ свою „Русалку“. Такъ дôзнавъ ся Маркіянъ, що вже въ 1818. р. Петро Артемовскій-Гулакъ написавъ гарну казку „Панъ та собака“, що Григорій Квѣтка Основяненко выдавъ въ Москвѣ (1834. и 1837. р.) чудовѝ свои повѣсти, мѣжь котрыми найбôльше ємy подобалась повѣсть „Маруся“. Шашкевичь читавъ думки й пѣснѣ, якѝ въ Харковѣ выдавъ (1839) Амвросій Могила [Метлиньскій] и познакомивъ ся зъ „Ластôвкою“, щó єѣ выдавъ (1841) Евгеній Гребѣнка въ Петербурзѣ. Але-жь найбôльшою радостію зрадѣвъ Маркіянъ тогдѣ, коли прочитавъ „Кобзаря“, се бъ-то поетичнѝ творы Тараса Шевченка, напечатанѝ въ Петербурзѣ 1840. р. Духъ Маркіяна пôдносивъ ся въ гору, се бо вѣрывъ ôнъ, що вже не запропастить ся рôдна мова, коли на Украинѣ такѝ славнѝ писателѣ списували въ нѣй свои творы.

„Ластôвку“ Гребѣнки и збôрникъ думъ та пѣсень Могилы пôславъ Шашкевичь свому приятелеви, Мих. Козловскому, священикови въ Тѣшкахъ, и написавъ до него и єго родины отъ-сей листъ: „Рôднѝ любезненькѝ! Несе ся воздухами до васъ, мои миленькіи, шпарка Ластôвка. Ой ластôвка-жь то, ластôвка! такои ще нѣхто зъ роду не бачивъ, бо не то ино, що гарно выспѣвуе та щебече, та такъ мовь промовляе, а то ще й на зиму не ховае ся, и все снуе ся, и все лѣтае, и все выспѣвуе, що забудешь и бѣду и горе, и смутокъ и журбу, и здае ся тобѣ, що завсѣгда весна. — При Ластôвцѣ ступае вагою сановитый, сумный, казавъ-бысь пристарый Могила, и заглядае не такъ якъ ластôвка весело въ ôконця, а ступае пôдъ землю въ могилы, цѣлуе давный порохъ, обнимае кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляе зъ вѣтрами по степахъ, або зъ ворономъ по-пôдъ небеса. — Отъ такъ, братчику! потѣшь ся зъ ними, полюбуй ся, пожури ся и поплачь, а небавкомъ назадъ ихъ

до насъ пришли... Отъ, отъ, бувъ бымь забувъ. Основяненковыхъ повѣстей другую книжку потому пришлемо. Прехороша тамъ Маруся, окаянный пянюга Ничипоръ, и таки живѣсѣнькій на патретѣ салдатъ; побачишь самъ небавкомъ, коли Ластовку и Могилу не довго у себе забавляти будешь, бо они чужй; вже зъ Основяненкомъ довше будешь балакавъ“[1]).

Коли-жь „побратимови“, Николѣ Устіяновичеви, посылавъ пѣснѣ украинськй, то писавъ до него:

Отъ такъ, Николаю, вкраинскй орлята
И веселятъ душу й серце загрѣваютъ;
Отъ такъ, Николаю, рускй соколята
То въ голосъ, то зъ-тиха матери слѣваютъ,
Ажь мило згадати, якъ то серце бѣтъ ся,
Коли зъ Украины руская пѣсенька
Такъ мило-солодко вколо серця вѣтъ ся,
Якъ коло милого дѣвка русявенька....[2])

Маркіянъ бажавъ цѣлымъ серцемъ, щобъ Гиличина въ розвою рѣдной мовы не осталась по-заду, а йшла зъ Украиною рѣвнымъ крокомъ у змаганю просвѣтнѣмъ. Працювавъ отже безъ перестанку и заохочувавъ давныхъ товаришѣвъ школьныхъ, служити безъ догяны справѣ народнѣй.

Але тѣло его не выдержало працѣ ненастаннои: онъ нидѣвъ и марнѣвъ що-разъ бѣльше и лежачи въ тяжкѣй недузѣ, утѣшивъ ся тою вѣсткою, що обѣцяно ему презенту на парохію въ Золочевѣ. Та отъ, подобалось божѣй волн, щобъ онъ не зазнавъ въ житю лучшои долѣ. Коли страдавъ тяжкою дыхавицею, то колишній това-

[1]) И. Онишкевича „Руска Библіотека“, томъ III., стор 61. 62. — „Житє и значенє М. Шашкевича“... Написавъ Володимиръ Коцовскій. Львовъ 1886; стор. 16. 17.

[2]) „Вѣнок“, часть I., стор. 69.

ришь єго, Никола Устіяновичь, парохъ у Славску, звеселивъ свого „побратима въ день имени єго“ гарнымъ сонетомъ, щó починає ся словами:

Друже сердечный, красненькій соколе!
Ты соловѣмъ зъ руского серденька:
Якъ о дитинѣ любящая ненька,
О рускôмъ щастю плачешь и недоли....[1])

Въ тôмъ часѣ Устіяновичь запрошувавъ Маркіяна, щобы для поратованя здоровля приѣхавъ до него въ горы. Одначе недуга Маркіяна змоглась такъ, що ôнъ тративъ взôръ и слухъ, и дня 7. червця 1843. р. (переживши 32 роки) розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ найлучшій сынъ матери-Руси, щó єѣ збудивъ ôдъ твердого сну до нового житя народного.

У Маркіяна були два сыны: Святославъ и Володимиръ. Святославъ умеръ недолѣткомъ въ Новосѣлкахъ, а Володимиръ, щó написавъ деякѣ гарнѣ поезіѣ лиричнѣ, впокоивъ ся у Львовѣ 16. лютого 1885. р. Жена-жь Маркіянова, Юлія зъ Крушиньскихъ, жіє доси у Львовѣ и коротає свôй вѣкъ въ великôй бѣдѣ[2]).

Въ 1880. р. въ празникъ св. Іоанна Хрестителя громадка студентôвъ Львôвского университета ôдвѣдала могилу Маркіянову въ Новосѣлкахъ лѣскихъ. Ôдъ однои старенькои жѣнки довѣдались они, що тѣло Шашкевича спочиває въ могилѣ мурованôй, котру первѣстно призначено для родины Винницкыхъ, властителѣвъ Новосѣлокъ. Они-то позволили похоронити Шашкевича въ тôй могилѣ, та вымуровали для себе другій грôбъ. Пôзнѣйше перейшла могила, въ котрôй спочиває соловѣй рускій, на влас-

[1]) „Вѣнокъ“, часть II, стор. 125.

[2]) Пять рокôвъ по смерти Маркіяна Никола Устіяновичь напечатавъ прекрасный стихотвôръ п. з „Згадка за Маркіяна Шашкевича“. (Львôвъ 1848. р.)

нôсть шляхтича Гарбовского, одначе ще въ 1879. р. поховано въ нѣй священика Ивана Грабянку, щó бувъ наслѣдникомъ Шашкевича въ Новосѣлкахъ. Ôдтакъ тй рускй студенты зложили на могилѣ вѣнець зъ надписію на лентѣ: „Маркіяну Шашкевичу — Русины-академики". Тогдѣ попросили они священика Володимира Рожевского, щобъ ôдправивъ надъ гробомъ парастасъ за упокôй душѣ Маркіяновои. Панъ-отець вволивъ ихъ волю, ôдправивши по-переду вечѣрню въ каплици на кладовищи. Ôдтакъ въ краснôй промовѣ сказавъ ôнъ своимъ парохіянамъ, хто-то бувъ Маркіянъ Шашкевичь, и чимъ ôнъ великій та славный въ галицкôй Руси[1]). Такъ отже разомъ зъ рускими студентами университетскими молились селяне и учителѣ зъ близькихъ селъ, щобы Богъ сотворивъ вѣчную память першому просвѣтителю темныхъ-незрячихъ громадянъ.

Литературна дѣяльнôсть Маркіяна Шашкевича. Выданемъ „Русалки Днѣстровои" Шашкевичь зъединавъ собѣ память вѣковѣчну. Ось ей заголовокъ: „Русалка Днѣстровая". Ruthenische Volkslieder. У Будимѣ. Письмомъ корол. всеучилища Пештанского. 1837 (мала ôсѣмка, сторôнъ XX и 133). На оборотнôй сторонѣ заголовнои картки помѣщено ческе мотто: „Ne z ~~mutného~~ oka, z ruky pilné naděje kwitne" (Kollar). Пôсля „передслôвля" (стор. III—VI) слѣдують „пѣснѣ народнй", котрй зôбравъ Яковъ Головацкій и Иванъ Вагилевичь. Навпередъ напечатано тутъ „передговоръ къ народнымъ рускимъ пѣснямъ" (урывокъ изъ ширшои розправы Далибора Вагилевича; стор. IX—XX); ôдтакъ слѣ-

[1]) „Дѣло", 1880., ч. 54. въ статьѣ фелетона: „Надъ могилою Маркіяна Шашкевича".

дують I. „думы и думки“ (стор. 1—35), II. „обрядовй пѣснѣ“ (стор. 36—58). По-переду „думъ и думокъ“ стоить отъ-се польске „мотто“ зъ думки Богдана Залѣского:

. . . . . Co się stało!
Gdzie to naszych dum połowa?
Zaporożskich dziś tak mało!
A miłośna ta lub owa,
O trzech zorzach, trzech krynicach,
Siedmiu wodzach, stu dziewicach, —
Rzekłbyś: że te dumy z laty
Przenuciwszy błogie chwile,
Przenuciwszy smutne straty
Z ludźmi głuchną gdzieś w mogile....[1])

Се „мотто“ важнымъ ѣсть изъ-за того, що оно послужило Могильницкому засновкомъ до написаня гарнои елегіѣ (въ выданю „Скита Манявского“), щó починає ся словами:

Ахъ недоле! що-жь ся стало?
Где ся нашй пѣсни дѣли,
Пѣсни золотіи![2])

Опбсля слѣдують „складаня“ (стор. 61—100), се-бъто ориґинальнй творы рускои „трбйцѣ“. Сюды належить шѣсть лиричныхъ поезій Шашкевича: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Весньбвка, 5) Туга за милою, 6) Сумракъ вечерный; бдтакъ помѣщено тутъ стишокъ Я. Головацкого „Два вѣночки“, и два епичнй стихотворы Вагилевича „Мадей“ та „Жулинъ и Калина“. До „складань“ належить такожь казка Шашкевича п. з. „Олена“. — По-

[1]) Сй слова Богдана Залѣского находять ся въ его думцѣ „Co mi tam! czyli poranek starego myśliwca“. (Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego. Wydanie zbiorowe, przejrzane przez autora. Lwów 1877. Tom I., str. 118)

[2]) „Скитъ Манявскій“. Въ Перемышли 1852; стор X—XI.

тôмъ слѣдують „переводы“: а) „пѣснѣ народнй сербскіи“, (стор. 103—108) — шѣсть пѣсень въ перекладѣ Шашкевича („Дѣвчина а рыба“, „Дѣвчина до рожѣ“, „Пуста дѣвчина“, „Дѣвчина лице мыюча“, „Ангелчиній ворота“ и „Знатель“), а двѣ пѣснѣ въ переводѣ Головацкого („Три тузѣ“ и „Смерть милыхъ“); — б) „изъ ческои Корольдворскои рукописи“ (стор. 109—112) — чотыри пѣснѣ въ перекладѣ Шашкевича („Китиця“, „Олѣнь“, „Лишена“ и „Зазуля“). — Дальше помѣщено тутъ „Старину“ (стор. 115—121); именно пояснивъ Шашкевичь слово „старина“ и ôдтакъ надруковавъ три простонародній стихотворы и одну стародавну грамоту. Дальше слѣдує „Коротка вѣдомôсть о рукописяхъ славянскихъ и рускихъ, находячихъ ся въ книжници монастыря св. Василія Великого у Львовѣ“ (статья Головацкого; стор. 122—129), а наконець напечатавъ Шашкевичь литературну оповѣстку про збôрникъ Осипа Лозиньского п. з. „Рускоѥ весѣлѥ“ (стор. 130—133).

А вже-жь першимъ напечатанымъ творомъ Шашкевича була (якъ высше сказано) ода въ рôчницю уродинъ цѣсаря Франца I. (Львôвъ 1835. р.). Въ сѣй одѣ блиснувъ талантъ Маркіяна яснымъ сьяѥвомъ, изъ-за чого авторъ сего панеґиричного стихотвору ставъ ôдъ-разу однымъ зъ найлучшихъ поетôвъ Руси-Украины. Тутъ бо вмѣвъ ôнъ наблюдати естетичну мѣру въ величнôй похвалѣ монарха и зъявивъ змаганѥ вѣщого духа до найвысшого роду поезіѣ лиричнои. Свѣтоглядъ Маркіяна бувъ тогдѣ по-найбôльше ясный, тощу-що не зазнавъ ще того заколоту въ житю, якій зворушивъ ѥго душу, коли выдавъ „Русалку Днѣстрову“. Такожь не знемагавъ ôнъ ѥще тѣломъ и не журивъ ся изъ-за бѣдности и всѣлякихъ невзгодинъ.

Ще передше (1833) написавъ ôнъ „Думу“, щó ѣй въ новôй редакціи (1837) давъ назву „Погоня“, и ôдтакъ

1834) скомпонувавъ боєву пѣсню п. з. „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ въ лѣто 1139“[1]). Въ сѣй пѣсни гомонить смѣливо именно отъ-сей окликъ до боротьбы:

Гей, хто Русинъ, за ратище!
Въ крѣпкѝ руби мечь ясный;
Шпарка стрѣла най засвище:
Гордый Ляше, день не твôй!

Сей окликъ до завзятущого бою зъ „гордымъ Лѣхомъ“ бувъ вѣдай не малою притычиною для цензора Венедикта Левицкого, щó въ загалѣ не мôгъ погодитись зъ литературнымъ напрямомъ и зъ правописію альманаха „Зоря“.

Можна ôдтакъ догадатись, що передъ рокомъ 1837. Маркіянъ задумавъ писати епичный стихотвôръ п. з. „Перекинчикъ бисурманскій“[2]). Богатыромъ сеи поемы мавъ бути польскій ґрафъ Вацлавъ Ржевускій, прозваный „Золотою Бородою“ або „Ревухою“[3]), котрый по упадку Наполеона I. зъ невеличкою дружиною покинувъ Европу и глядавъ свободы въ арабскôй пустыни Нежду. Ôнъ одягавъ ся по-арабски и приймивъ мову, обычаѣ та вѣру арабску. Побувши кôлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ Ржевускій въ Саврань на Подôлю, одначе задержавъ стрôй орієнтальный и ставъ великимъ демократомъ. Польскій поетъ Адамъ Мицкевичь звеличивъ єго въ стихотворѣ „Farys“. Коли-жь Польща лагодилась до боротьбы зъ царатомъ, то Ревуха живъ въ приязни зъ Тимкомъ (Томою) Падурою, звѣстнымъ поетомъ школы польско-украиньскои, котрый взявши бандуру ходивъ по Украинѣ цѣлый рôкъ до р. 1829., и намагавъ ся спонукати козакôвъ до повстаня противъ Россіѣ. Падура зъявлявъ ко-

[1]) „Зоря галицка“, 1849; число 7.
[2]) „Вѣнок“, часть I., стор. 73—77.
[3]) „Родимый Листокъ“, 1880; число 3., стор. 44.

закамъ, що провôдникомъ ихъ буде „Золота Борода“, дитина гетьманьска. Але козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста и ôдтакъ 14. мая 1831. р. въ злощасной битвѣ на Подôлю пôдъ Дашовомъ Ржевускій пропавъ безъ слѣду[1]).

Такъ отже въ поемѣ „Перекинчикъ бисурманскій“ Маркіянъ хотѣвъ розвинути гарну картину суспôльного побуту на Украинѣ въ рокахъ 1828—1831., коли жили ще тй Запорожцѣ, щó видѣли зруйноване своеи Сѣчи. Та отъ, поетъ лишивъ намъ тôлько маленьку частину проєктованои поемы п. з. „Бандуристъ“, зъобразивши народного спѣвака украиньского. Въ сéй частинѣ бôльшого стихотвору И. Верхратскій запримѣтивъ „гарный летъ вѣщои бесѣды, красу поетичныхъ образôвъ, та й смѣлôсть и вдалôсть порôвнань и иносказôвъ“[2]). И справдѣ зъявивъ тутъ поетъ высшй гадки, до якихъ людова поезія не взносить ся. Говорить ся тутъ про старого спѣвака, котрого всѣ въ селѣ знають, молодй й старй, хочь ôнъ ино часомъ до села заходить. Але-жь бандуристъ зъявивъ ся разъ въ селѣ тяжко зажуреный. Бувало йде селомъ весело й смѣло; зъ хаткою, зъ деревцемъ кождымъ розмовляє, вдарить въ бандурку, зъ-дрôбненька заграє козачка чи шумку, — ажь згадати мило! А теперь ôнъ чогось сумный, пѣсоньки не звонить, зъ дѣтьми ся не бавить. Коли старшина й молодцѣ довкола єго обступили, то присѣвъ ôнъ на царинѣ и на тужливу нуту заграв про давнину Руси.

И вынявъ бандурку и обтеръ полою,
И ставъ ѣ строити, и повѣвъ рукою
По струнахъ зъ легенька, — струны згаморили...

[1]) „Pyśma Tymka Padurry. Wydanie posmertne z awtohrafiw“. Lwiw 1874; stor. XXI—XLIV.

[2]) „Правда“, 1873, стор 426.

Пѣвець розумѣє, бо зъ нимъ говорили;
Вже лѣтъ сорокъ кôлька нхъ бесѣду знає.
И вдаривъ сильнѣйше и скорше тручає,
И стали гремѣти та Бескидскимъ громомъ,
И стали шумѣти та степовымъ шумомъ,
То зновъ закипѣли, якъ воды старого
Отця-Словутицѣ, — бо о нѣмъ думає
Пѣвець и мыслію честь ёму спѣває; —
То зновъ злебедѣли, якъ бы галичь много
Стадами злетѣвши чисте поле вкрыли;
То знова зъ-легонька, зъ-тиха гомонѣли,
Мовь згадка лѣтъ давныхъ, минувшои долѣ,
Що-разъ то тихше и тихше бренѣли,
Зъ думкою пѣвця розплылись по поли,
А наконець зглухли, — зовсѣмъ занѣмѣли...[1])

Шкода велика, що Маркіянъ въ короткôмъ своѣмъ житю не встигъ написати тои бôльшои поемы, въ котрôй бы показавъ, що Украина по своѣмъ политичнôмъ упадку не далась вловити принадою революційнои Польщѣ. Такъ отже сеся поетична частина зберегає ся въ нашôй литературѣ неначе окрушина зъ тыхъ дорогоцѣнныхъ камѣньчикôвъ, котрй умный митець призбируваръ для зложеня чудового образа мозаикового.

Володимиръ Коцовскій догадує ся[2]), що въ 1835. р. Шашкевичь написавъ три думы: „Нещасный“, „Сумракъ вечерный“ и „Розпука“. И справдѣ при задумчивôй своѣй вдачи мôгъ поетъ уже тогдѣ скомпонувати думки вельми тужливй, коли живъ въ надѣѣ на лучшу будучнôсть. Та-жь въ „Тузѣ за м и л о ю“ каже ôнъ, що „тужить, плаче и слезами вмываѣ ся, та веселои годинонь-

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 77.

[2]) И. Онишкевича „Руска Библіотека“, томъ III. У Львовѣ 1884; стор. XXV; замѣтка 4.

ки вже не надѣваѥ ся“[1]); — ѳдтакъ въ думцѣ „до милои“ зъявляѥ ѳнъ, що й мила плаче й тужить за нимъ, и про-те просить ѳнъ вѣтра, щобы понѣсъ до неи пѣсеньку на легкихъ крылахъ, та ѣй звѣстивъ, що „прийде милый, приголубитъ, и зъ невъ ся звѣнчаѥ“[2]).

До найдавнѣйшихъ думокъ Маркіяновыхъ належитъ такожъ тая, що́ починаѥ ся словами: „По-за тихій за Дунай“. Єѣ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886; ч. 23) пѳсля автоґрафа, присланого Яковомъ Головацкимъ въ библіотеку Народного Дома у Львовѣ[3]). Въ сѣй думцѣ братъ тужитъ за братомъ, що́ пробуваѥ въ чужинѣ за тихимъ Дунаѥмъ.

Найкрасшою ѥсть думка „Сумракъ вечерный“, написана у формѣ сонета. Маркіянъ высказуѥ тутъ тихій смутокъ, по-за якъ ѳнъ въ нещастю думаѥ мовь могила середъ степу о пѳвночи, — ѳдтакъ каже, що ѥго радощѣ сплынули такъ, якъ Днѣстеръ сплываѥ. Ясне ѥго небо повисло чорными хмарами, неначе-бъ густій боры склонились тяжкими тугами[4]). — Чудовою ѥсть такожъ елеґія „Пѳдлисѥ“. Въ нѣй зъявивъ поетъ тугу за молодыми лѣтами, коли-то ѳнъ въ рѳдноѳмъ селѣ живъ дѣтвакомъ безъ журбы й смутку. Коли-жь Маркіянъ ставъ администраторомъ капеляніѣ въ Гумнискахъ (1838) и тамъ зустрѣнувъ ся зъ гѳркою прозою житя, то въ пѣсни „Надъ Бугомъ“ высказавъ ѳнъ свою недолю сими словами:

Моѥ серце бѣдненькоѥ
Радощѣвъ не маѥ,

---

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 92.

[2]) ibid., стор. 104.

[3]) В. Коцовскій старавъ ся доказати, що сю думку написавъ Шашкевичъ не скорше, якъ ажь въ 1835. р. („Зоря“, 1886; ч. 23, стор. 399).

[4]) „Русалка Днѣстровая“, стор. 78. 79.

Лишь розлуку изъ долею, —
Лишь слезоньки знає[1]).

А вже-жь въ думкахъ „Нещасный“, „Розпука“ и „Лиха доля“ слова Маркіяна суть такъ сумовитй, неначе-бъ ѳнъ розпрощавъ ся на вѣки зѳ щасною долею. Именно въ думцѣ „Лиха доля“ жалкує ся поетъ, що тая доля мовь гадина ѣдлива переѣла єго щастє, що вчинила єго серцю зъ гараздомъ розлуку. Ба, ѳнъ догадує ся вѣщимъ духомъ, що мраки лихои долѣ и надъ гробомъ єго ще повѣснуть, — изъ-за чого ѳнъ въ розпуцѣ кличе: „Ой надѣя! таку долю най то громы трѣснутъ!“

Изъ сего короткого огляду видно, що въ думкахъ Маркіяновыхъ переважно проявляє ся тонъ елеґійный, котрый єсть такожь загальною прикметою думокъ простонародныхъ. Вже Яковъ Головацкій оцѣнивъ зовсѣмъ добре сѝ стихотворы Шашкевича, кажучи отъ-се: „Думки Маркіяновѝ повнѝ глубокого чувства, плывутъ изъ-пѳдъ самого серця гладкимъ, звучнымъ, чистымъ руськимъ языкомъ; рѣдко въ нихъ свобѳдная, безжурная мысль, найчастѣйше глубока, сердечна туга; жаль та скарга на недолю ажь серце розрыває. — Отъ, словомъ, истинне пятно нашои народнои поезіѣ рускои“[2]). Ѳдтакъ Иванъ Верхратскій подавъ ось-таку характеристику думокъ Маркіяновыхъ: „Єго думки то справдѣ непорочнѝ, дѣвичѝ, о чудовѳй красѣ, але — плакучѝ“[3]). Сѝ стихотворы Маркіяновѝ суть неначе цвѣты рѳднои левады,

[1]) Думку „Надъ Бугомъ“ надруковано у-перве въ „Вечерницяхъ“ у Львовѣ 1862; ч. 20.

[2]) „Вѣнок“, часть I., стор. 58. — Головацкій пише, що лишь деякѝ початковѝ думки Маркіяна напечатано, та що бѳльша ихъ часть розсыпана мѣжь приятелями и знакомыми покѳйника въ рукописяхъ находить ся. (ibid., стор. 57.)

[3]) „Правда“, 1873; стор. 426.

сповитй рано-въ-ранцѣ легонькою мракою, крôзь котру мигтить роса на личку сихъ чудовыхъ дѣтей природы.

Всѣхъ лиричныхъ стихотворôвъ напечатано доси дев ятьнацять: Въ 1835. р. надруковано „Голосъ Галичанъ“ въ рôчницю уродинъ цѣсаря Франца I., въ „Русалцѣ“ же находить ся шѣсть поезій: 1) Згадка, 2) Погоня, 3) Розпука, 4) Весновка, 5) Туга за милою[1]) и 6) Сумракъ вечерный“. Опôсля въ першôй части „Вѣнка“ крôмъ сихъ шести стихотворôвъ надруковано ще отъ-сй ôсѣмь думокъ и пѣсень: 1) Побратимови, посылаючи ёму пѣснѣ украиньскй, 2) Нещасный, 3) До***, 4) Днѣстрованка, 5) Думка, 6) Пôдлисе, 7) Лиха доля и 8) До милои. Ôдтакъ въ „Зорѣ галицкôй“ (1849, ч. 7) находить ся боёва пѣсня „Болеславъ Кривоустый пôдъ Галичемъ“. Опроче въ „Вечерницяхъ“ (1862, ч. 20) напечатано думку „Надъ Бугомъ“, а въ „Зорѣ“ помѣщено думку п. з. „Вернѣтъ ся пѣсни родимй“ (1880, ч. 2) и сю думку, що починаё ся словами: „По надъ тихій надъ Дунай“ (1886, ч. 23)[2]). Крôмъ сихъ лиричныхъ стихотворôвъ читаёмо въ першôй части „Вѣнка“ ще урывокъ изъ пѣснотвора „Перекинчикъ бисурманскій“, ôдтакъ въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) находимо казку „Опыхане пане?“ — мѣжьтымъ коли въ „Читанцѣ“ Маркіяновôй (1850. и 1853. р.) зустрѣчаёмо 29 „басень“.

Маркіянъ Шашкевичь займавъ ся ще перекладомъ декотрыхъ стихотворôвъ ческихъ, сербскихъ и польскихъ.

[1]) Думку Шашкевича „Туга за милою“ переложивъ Фр. Л. Челяковскій на мову ческу п. з. „Touha po milé“, и замѣстивъ ёѣ въ Часописи ческого Музея зъ р. 1842. въ статьѣ „Z anthologie maloruské“, стор. 334—335.

[2]) Въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано два польскй стишки Маркіяновъ: „A wiesz ty?“ (Do Julii...) і „Moje niebo“ (Julii...) — стор. 492. — Въ „Читанцѣ“ же Маркіяна находять ся чотыри „пѣснѣ“ (стор. 91—93.)

Именно переложивъ ôнъ два староческй поетичнй памятники: „Судъ Любушинъ“ и „Корольдворску рукопись“, и по словамъ Головацкого пôславъ оба сй переводы Измаилу Срезневскому въ Россію[1]). Въ „Русалцѣ“ надруковавъ Маркіянъ слѣдующй чотыри пѣснѣ „Корольдворскои рукописи“ въ рускôмъ перекладѣ: 1) Китиця, 2) Олѣнь, 3) Лишена и 4) Зазуля. Въ першôй же части „Вѣнка“, крôмъ сихъ чотырохъ пѣсень помѣщено ще пѣсню пôдъ заголовкомъ „Рожа“. Ôдтакъ въ „Русалцѣ“ и въ „Вѣнку“ напечатано отъ-сй сербскй народнй пѣснѣ въ рускôмъ переводѣ: 1) Дѣвчина а рыба, 2) Дѣвчина до рожѣ, 3) Пуста дѣвчина, 4) Дѣвчина лице мыюча. Окрôмъ сихъ пѣсень помѣщено въ „Русалцѣ“ ще двѣ сербскй пѣснѣ въ перекладѣ Маркіяна: 1) Ангелчинй ворота и 2) Знатель.

Шашкевичь заходивъ ся такожь коло перекладу польскои поемы Северина Ґощиньского, написанои п. з. „Zamek Kaniowski“[2]). Польскій поетъ малюе тутъ живыми барвами повстанє „гайдамакôвъ“ противъ панôвъ, особливо-жь розказуе про рѣзню въ Умани на Украинѣ. Се повстанє украиньского люду зъобразивъ такожь Шевченко въ „Гайдамакахъ“. Тôлько-жь Ґощиньскій видить въ гайдамакахъ простыхъ розбишакъ, а Шевченко добачае въ нихъ воинôвъ про свободу й волю. — Частину того польского стихотвору переложивъ отже Шашкевичь на мову руску, и ôдтакъ у Львôвскôй часописи „Основа“ выпечатано 1870. р. (въ числѣ 27.) одинъ уступъ изъ сего перекладу.

Маркіянъ переложивъ на живучу мову руску такожь старорускій епичный твôръ „Слово о полку И-

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 58. 59.

[2]) Порôвн. Dzieła Seweryna Goszczyńskiego. T. II. Lipsk 1870. „Zamek Kaniowski“. Część trzecia; str. 79—81.

горевôмъ". Въ 1864. р. лучилось професорови Анатольови Вахнянинови мати въ рукахъ манускриптъ сего перекладу[1]), одначе доси єго не надруковано. Єще въ 1869. р зберегалась сеся рукопись у отця Осипа Крушиньского, пароха въ Селискахъ повѣту Яворôвского; теперь же кажуть, що сеся дорогоцѣнна спадщина по Маркіянѣ десь запропастилась.

Шашкевичь писавъ вдатно такожь цвѣтистою прозою. Въ „Русалцѣ" напечатавъ ôнъ казку „Олена", и писанємъ симъ заявивъ горячу любовь до хлѣборобôвъ. Се розказує ôнъ, якъ парубокъ Семенъ женивъ ся зъ Оленою и запросивъ на своє весѣлє молодого пана, сына староты. Старостичь выбирає ся на весѣлє, однако тôлько для того, щобы молоду Олену собѣ пôрвати. Але тогдѣ якъ-разъ на замку старостича бувъ опрышокъ, перебраный за козацкого бандуриста. Ôнъ хотѣвъ розвѣдати, якъ бы можна було найлекше напасти на замокъ. Той опрышокъ чувъ ôдповѣдь, яку старостичь давъ Семенови на запросины, и гнеть догадавъ ся, що той панъ має якусь лукаву гадку. Сейчасъ давъ про се знати своему ватажкови, щó звавъ ся Медведюкъ. Ватажко роздѣливъ опрышкôвъ на двѣ части: одна часть напала на замокъ, а друга прийшла въ саму пору на весѣлє, щобъ ôдобрати бутному старостичу молоду Олену. „Потанцюємъ зъ грабителями, вражими сынами!" каже ватажко, выдаючи розказы. Опôсля ôддає Медведюкъ Семенови ôдданицю и не приймає нѣ єго запросинъ на весѣлє, нѣ заплаты за оборону молодятъ противъ грабителѣвъ. — „Майте ся гараздъ!" ôдповѣвъ ватажко Медведюкъ, „менѣ тамъ (на весѣлю) не бути! У васъ перше пютъ, а потôмъ танцюютъ, въ насъ на ôдвороть, перше танцюютъ,

[1]) Порôвн. „Зорю", 1882, ч. 10.

а потôмъ пютъ... Хлопцѣ! на конѣ, та до нашихъ!“ кликнувъ ватажко до товаришѣвъ, — та й щезли.

Такожь сеся казка, хочь не писана вѣршами, єсть на-скрôзь поетична, по-за-якъ мова въ нѣй сильна й жива, така сама, яка появляє ся въ простонародныхъ пѣсняхъ и думахъ.

Коли-жь Шашкевичь въ „Русалцѣ“ оказавъ велику любовь до устныхъ переказôвъ люду, то можна було сподѣватись, що ôнъ для науки своихъ незрячихъ братôвъ зладить яку пригожу книжочку. И дѣйстно написавъ Маркіянъ „Читанку для малыхъ дѣтей до школьного и домашного употребленія“. Сю книжочку надруковано по єго смерти у Львовѣ 1850. р. Друге выданє єи зладивъ въ 1853. р. Головацкій накладомъ галицко-рускои Матицѣ. Она подѣлена на 6 главъ: 1) Короткоє изображенієвѣта; 2) Повѣсти изъ святыхъ книгъ; 3) Повѣстки благонравнїи; 4) Коротенькіи науки; 5) Баснѣ и 6) Пѣснѣ. — Черезъ кôлька лѣтъ уживано сю читанку въ науцѣ шкôльнôй. Она була-бъ довше удержалась въ школахъ народныхъ, коли-бъ авторъ уложивъ бувъ єѣ зъ поглядомъ на малй дѣти, щó починають учитись.

Маркіянъ займавъ ся такожь историчною бувальщиною Руси-Украины. Ставъ отже писати про початки козачины запорожскои, опираючись на исторіи Н. Бантышъ-Каменьского та й на поменшихъ историчныхъ розправкахъ о Запорожцяхъ и о Сѣчи. Одначе Шашкевичь не встигъ написати бôльшои статьѣ, и зладивъ лишь коротку розвѣдку п. з. „О Запорожцьох и йіх Сьічи“. Рукопись сеи историчнои розвѣдки — всего три карточки — попала ся (1862) щасливо въ руки професора Анатоля Вахнянина, и бдтакъ надруковано єѣ въ „Зорѣ“ (1882. р. въ числѣ 10.).

Бажаючи пôднести мову руску зъ пониженя, придержувавъ ся Маркіянъ въ письмѣ азбуки рускои. Але-жь найшлись такй люде, котрй польскимъ абецадломъ хотѣли обдарити письменнôсть руску. Такъ Вацлавъ зъ Олеська выпечатавъ (1833) рускй пѣснѣ людовй буквами польскими, и въ переднôмъ словѣ до збôрника пѣсень польскихъ и рускихъ домагавъ ся, щобъ Русины покинули свою мову и приняли языкъ польскій[1]). Опôсля той Вацлавъ зъ Олеська найшовъ въ молодôмъ священику Осипѣ Лозиньскôмъ прихильника своеи гадки. Лозиньскій, спонуканый своимъ коляторомъ-дѣдичемъ Ґвальбертомъ Павликовскимъ, написавъ коротку розвѣдку[2]) про тее, що було-бъ добре, ввести польске абецадло въ галицко-руску письменнôсть. Противъ Лозиньского выступивъ навперед Осипъ Левицкій, капелянъ Перемыского епископа Ивана Снѣгурского[3]). Такожь рускій кружокъ, щó горнувъ ся въ семинарии около Шашкевича, не похвалявъ такои дивовижнои новины, а дѣяльный сей про-

[1]) Порôвн. отъ-сй слова Вацлава зъ Олеська: „W wyższych względach to wyłączanie Rusinów od naszej literatury zdaje mi się dla ogólnej literatury sławiańskiej, do której wiecznie i zawsze dążyć powinniśmy, być bardzo szkodliwe. Słowaki, Sławianie na Śląsku, Morawianie, przyłączyli się do Czech; do kogoż się mają Rusini przyłączyć? Lub czyli mamy życzyć, żeby Rusini swoję własną mieli literaturę? Cóżby się było stało z literaturą niemiecką, gdyby szczególne plemiona giermańskie usiłowały były własną mieć literaturę? Kto mię w tym punkcie nie zrozumié, temu pomódz nie mogę, gdyż mi niepodobna jaśniej się tłómaczyć". („Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego".... We Lwowie 1833; str. XLIII.)

[2]) „O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego". Przez ks. J. Łozińskiego. („Rozmaitości". Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej". 1834. Nr. 29)

[3]) „Odpowiedź na zdanie o zaprowadzeniu abecadła polskiego do pismiennictwa ruskiego". Szkło d. 1. października 1834. („Rozmaitości". Pismo dodatkowe do „Gazety Lwowskiej". 1834. Nr. 52.)

водырь молодыхъ патріотôвъ написавъ розправу п. з. „Азбука і Abecadło“. Uwagi nad rozprawą: O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego, napisaną przez ks. J. Łozińskiego, umieszczoną w „Rozmaitościach Lwowskich“ z roku 1834. Nr. 29. W Przemyślu. W drukarni biskupiej obrz. gr. cath. 1836. (12⁰, 30 сторôнъ)[1]). Коли Шашкевичь выготовивъ сю ôдповѣдь, то студенты и семинаристы зложили де-що грошей, а Головацкій поѣхавъ до Перемышля, де надруковавъ розправу Маркіяна въ оборонѣ азбуки рускои. — Рôкъ опôсля выступивъ Шашкевичь опять противь забаганкамъ Осипа Лозиньского, коли ôнъ описавъ „Рускоѳ весѣлѳ“, и сю книжочку напечатавъ въ Перемышли (1835) буквами польскими. Въ „Русалцѣ Днѣстровôй“ сказавъ Маркіянъ въ тôй справѣ отъ-се: „Найбôльшою обманою, ба неспрощенымъ грѣхомъ въ сѣмъ дѣлѣ ѳ, що писатель, ôдвергши азбуку питому рускую, принявъ буквы ляцькіи, котрѣ цѣло не пристаютъ къ нашому языкови“ (стор. 131).

Опроче Маркіянъ дбавъ такожь про моральну науку землякôвъ. Навпередъ написавъ ôнъ три „Псалмы Руслановѣ“, котрѣ Головацкій выдавъ въ першôй части „Вѣнка“ (стор. 60—63). Зъ тыхъ псалмôвъ довѣдуємо ся, що Маркіянъ не давъ ся захитати у своѣй вѣрѣ якими-сь людьми недовѣрками. Ось яку величну гадку зъявивъ ôнъ въ псалмѣ другôмъ: „Гордишь ся, чоловѣче, умомъ твоимъ и розумомъ твоимъ, якъ день свѣтломъ, забувши на сонце, якъ въ подобѣ ворона павляным пѣрѳмъ, гордишь ся и кажешь: нѣтъ Бога! — то й тебе нѣтъ; — сонъ ѳсь и мара, а твоѳ имя вѣтеръ на степахъ Украины, а мысль твоя дымъ и заворотъ, а житѳ твоѳ — житѳ камѣня у земли глубоко, а надѣя твоя якъ пѣна на водахъ, и не лишитъ ся по дняхъ твоихъ слѣдъ“....

[1]) Гляди II., стор. 141—142.

А вже-жь не можна тутъ поминути отъ-сеи приписки Якова Головацкого до третього псалму: „Кажешь, приятелю, що простымъ языкомъ нашимъ не можна лишь о домашнихъ, щоденныхъ рѣчахъ бесѣдовати, що руськiй народный языкъ со-всѣмъ неспособный до выраженя высшихъ понятiй. Отъ тобѣ показавъ живымъ примѣромъ Шашкевичь, якъ можна взнести ся высоко, якъ можна своимъ нарѣчьємъ безъ чужои примѣшки и найвысшiи понятiя о Бозѣ гладко выговорити, — та ще якъ сильно, якъ мудро, якъ положительно, основно. Не языкъ народный виненъ, але ты самъ, бо (вдарь ся въ груди) не знаєшь єго, не вмѣешь по-руськи. Шашкевичь не рôкъ, не два выучовавъ и розбиравъ народну бесѣду; — теперь видишь, якъ єму гнетъ ся всюды пôдъ ладъ. Не лѣнуй ся, працюй, то и тобѣ легше пôйде; але знай, що безъ працѣ само до берега твого не приплыне“[1]).

Въ тôмъ религiйнôмъ напрямѣ своєи душѣ Шашкевичь переложивъ такожь деякi частины Евангелiя на мову руску. Въ III. томѣ „Рускои Библiотеки“ И. Онишкевича надруковавъ В. Коцовскiй пять главъ Евангелiя Матѳея, и цѣле Евангелiє Iоанна въ перекладѣ рускôмъ (стор. 65—112)[2]). А по-за-якъ Маркiянъ слова Евангелiя хотѣвъ зрозумѣло выложити своiмъ парохiянамъ, то списувавъ собѣ декотрi проповѣди въ живôй мовѣ рускôй. Пять сихъ проповѣдей посѣдає Осипъ Крушиньскiй, парохъ въ Селискахъ, у котрого находять ся такожь деякi иншi рукописи Маркiяновi[3]). Одну-жь „проповѣдь

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 63. 64.

[2]) Евангелiє св. Iоанна переложивъ Маркiянъ въ 1842. р. Въ кôнци сего Евангелiя помѣстивъ ôнъ прекрасный стихъ лиричный п. з. „Слава Богу“. (И. Онишкевича „Руска Библiотека“, томъ III., стор. 112.)

[3]) „Дѣло“, 1883; число 127.

слова Божого в день преподобнаго Отца нашего Онуфрія“ напечатавъ В. Коцовскій въ „Зорѣ“ (1886, ч. 24., стор. 415). Въ сѣй проповѣди нема нѣякихъ прикметъ схолястичнои мудрости; она вельми популярна и справдѣ чудова изъ-за сердечнои простоты науки христіяньскои.

Годить ся ще спомнути, що по словамъ Я. Головацкого Маркіянъ „робивъ надъ словаремъ етимолоґичнымъ церковно-словенского языка“, та що збиравъ матеріялы до „Исторіе наверненія Словенъ до вѣры христіяньскои“[1]).

Изъ сего огляду можна дознатись, що Маркіянъ Шашкевичь зъявлявъ невсыпущу дѣяльность у всѣхъ напрямахъ литературныхъ. Щобы-жь довершити всего того, що онъ бувъ розпочавъ, треба було-бъ пожити въ здоровлю бодай сѣмдесять лѣтъ... Та отъ, смерть скосила чудову цвѣтку саме-тогдѣ, коли она стала розвивати свои листочки на привѣтъ ясного сонця.

* * *

Пятьдесять лѣтъ минуло отъ того часу, якъ въ галицкой Руси ринуло живущою водою зъ керницѣ, котру въ давной давнинѣ заткано изъ-за того, що струя каламутнои рѣки здавалась бути лучшою, нѣжь водиця зъ чистого жерела. Пятьдесять лѣтъ минуло отъ того часу, якъ Маркіянъ Шашкевичь живымъ словомъ „Русалки Днѣстровои“ подолѣвъ мертвоту давного литературного напряму и ставъ творцемъ новои добы словес-

[1]) „Вѣнок“, часть I., стор. 56. — Яковъ Головацкій пише, що Маркіянъ гадавъ покласти той словарь подвалиною всѣхъ своихъ языкословныхъ роботъ. „Але видячи, що бы то его далеко завело, що є больше дечого потрѣбнѣйшого, та й помѣрковавши, що не его здоровлє було до такъ труднои, неперестаннои працѣ, лишивъ ту роботу другимъ“.

ного житя въ Галичинѣ. Зъ-першу тее жерело живущои воды плыло въ нашôй батькôвщинѣ незамѣтно, та ажь въ 1848. р. стало оно лѣкомъ цѣлющимъ для всеи громады рускои, щó дотôль томилась спрагою и побивалась всѣлякими невзгодинами національного й суспôльного побуту. Та й нѣгде правды дѣти, литературне житє текло-бъ у насъ широкою струєю, коли-бъ всѣ Русины черпали воду изъ своєи батькôвскои керницѣ. Одначе найшлись перевертнѣ, щó сю рôдну керницю намагають ся засыпати камѣнємъ, по-за-якъ имъ лучше подобає ся пронорина у могучого сусѣда. Але-жь годѣ теперь заткати жерело воды живущои! — годѣ занапастити слово живе, щó мимо всѣлякихъ перепонъ розвиває ся гарно въ рôднôй литературѣ. Про-те Русинови-народовцеви не сумовати изъ-за невзгодинъ суспôльного житя! Вже-жь Маркіянъ подає пôльгу зажуреному землякови сими словами:

Ôдкинь той камень, щó ти серце тисне,
Дозволь, въ той сумный тынъ
Най свободоньки сонѣчко заблысне,
Ты не неволѣ сынъ![1])

Справдѣ, треба намъ крѣпитись духомъ и жити въ тôй надѣи, що, якъ мине другихъ пятьдесять лѣтъ въ розвою нашого житя литературного, при батькôвскôй керници воды живущои буде красуватись велична святыня народнои славы, въ котрôй тѣній Маркіяна святкуватиме зъ „Русалкою“ столѣтню рôчницю свого весѣля.

2. Никола Устіяновичь[2]).

Никола Устіяновичь родивъ ся 1811. р. въ мѣсточку Николаєвѣ, повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Отець

[1]) „Вѣстникъ для Русиновъ австр. державы“. 1852, ч. 38.

[2]) Литература: „Историческій очеркъ основанія галицкорускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и

єго Леонтій набувъ въ молодôмъ вѣцѣ достаточнои просвѣты въ ґимназіи Дрогобыцкôй[1]) и бувъ самовидцемъ послѣднихъ днѣвъ рѣчи-посполитои польскои. Єго выбрано бурмистромъ вольного королѣвского городка Николаєва, и въ сѣмъ урядѣ остававъ ся ôнъ до глубокои старости.

Никола вчивъ ся навпередъ у мѣсцевого дяка, хочь въ Николаєвѣ була тогдѣ триклясова школа тривіяльна. Небавомъ доказавъ ôнъ прилюдно, що ôдъ дяка перейминъ скванно грамоту церковну, се бо въ недѣлѣ и свята читавъ ôнъ въ церквѣ Апостола и спѣвавъ зъ дякомъ въ крилосѣ. А вже-жь дома пивъ ôнъ живущу водицю изъ жерела материньскои любови: єго бо мати вызначувалась найкрасшими прикметами душѣ и выкохувала одинацятеро своихъ дѣтей самою теплѣйшою любвою. Она-то бажала вчинити свою хату тихимъ захистомъ семейного щастя, и про-те ôдвертала ôдъ своихъ дѣтей темнй картины невзгодинъ въ родинѣ. Коли-жь сусѣдка стала кляти-проклинати свою дочку, то Никольцева мати

любителей народного просвѣщенія". Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ 1850; стор. XVII—XXIV; 1—11. — „Николай Л. Устіяновичъ" („Родимый Листокъ". Черновцы 1881; годъ III., число 14. и 15; стор. 229—231). — „Изъ автобіографіи Николая Л. Устыяновича" („Литературный Сборникъ, издаваемый галицкорусскою Матицею". Годъ 1885; стор. 41—46). — „Николай Устіяновичъ". Некрологъ, написавъ Иванъ Франко („Зоря", 1885; рôкъ VI., число 21; стор. 251. 252).

[1]) Въ Дрогобычи учителями Леонтія Устіяновича були латиньскй монахи. Они-то записали въ школьнôмъ єго свѣдоцтвѣ ось-таку похвальну замѣтку: „Sicuti leo robustissimus inter animalia, ita Leontius Ustyanowicz inter condiscipulos suos". — У Леонтія були чотыри сестры. Найстарша зъ нихъ була ôддалась за Лѣщиньского въ Роздолѣ, друга за Огоновского въ Демни, третя за Головацкого въ Николаєвѣ, а четверта за Шараневича въ Тростянци.

бувало кликала до своихъ дѣтей: „Дѣточки! втѣкайте, бо вже Харчиха клене!“ Сю злющу и клекôтливу сусѣдку зъобразивъ Никола Устіяновичь опôсля въ повѣстцѣ „Допустъ божій“[1]). Назвавши єѣ Євкою Харчишиною, поставивъ супроти неи тиху и добрящу Лесиху, се-бъто свою матѣрь, щó гамувала пристрасть загонистои сусѣдки и черезъ свого Никольця пôслала ѣй горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святый вечеръ. Тому-то й сей сынъ єи бувъ вельми чутливый, сердечный и любувавъ ся пôзнѣйше въ идеальнôмъ напрямѣ молодечого змаганя.

Изъ дякôвскои школы перейшовъ малый Никольцьо въ школу тривіяльну або нѣмецку, а опôсля ôдвѣзъ єго отець до Львова для дальшои науки. Тутъ харчувавъ ся ôнъ хлѣбомъ и крупами, якѝ батько довозивъ свому талановитому сынови. Коли-жь Никола бувъ студентомъ философіѣ, то за-про чутливу свою вдачу полюбивъ политичнѝ мрѣѣ своихъ товаришѣвъ-Полякôвъ, и 1830. р. трохи-не заплывъ въ Варшаву пôдъ революційнѝ хоругвы Хлопицкого, верховного начальника вôйскъ польскихъ[2]).

Скôнчивши науку философичну, Никола Устіяновичь ставъ слухати богословія на университетѣ Львôвскôмъ, и ôдтакъ 17. вересня 1835. р. духовна власть приняла єго въ семинарію, коли бувъ слухачемъ III. року богословія. Будучи ще студентомъ философіѣ стоявъ ôнъ мабуть по-далеки ôдъ кружка Маркіянового, по-за-якъ Я. Головацкій не наводить имени єго мѣжь именами моло-

[1]) „Недѣля“. Письмо народне для науки и забавы, господарства, промыслу и торговлѣ за рôкъ 1865. Редакторъ Маркилъ О. Попель. Львôвъ; число 11—15.

[2]) „Изъ автобіографіи Николая Л. Устыяновича“. („Литературный Сборникъ“. Годъ 1885; стор. 42).

дыхъ товаришѣвъ-патріотôвъ[1]). А вже-жь на веснѣ 1836. р. заявивъ ôнъ дѣломъ, що мôгъ бути сильною пôдмогою „рускои трôйцѣ“ въ змаганю просвѣтнôмъ. Саме-тогдѣ (29. цвѣтня 1836. р.) умеръ Михайло Гарасевичь, архипресвитеръ капитулы митрополичои у Львовѣ, мужь ученый, щó бувъ вельми дѣяльный въ хосенъ церкви и рускаго народу. Въ память сего ієрарха Устіяновичь написавъ стихъ п. з. „Слеза на гробѣ Єго Высокопреод. и Всечестнийшаго Господина Міхаила Барона от Neustern Гарасевича..... въ память вѣчную великодушия Єго Питомцами генеральнаго Семінаріум Львѣгородск. изданна. Въ Львѣградѣ печат. заведенія Стаѵропигійскаго“ 1836[2]).

Ледви-жь зъявивъ Устіяновичь галицкôй Руси свою „Слезу“, то азбучный диктаторъ Осипъ Левицкій пôславъ ємусатиру п. з. „Слеза надъ слезою“. Левицкій закидувавъ Устіяновичеви, що не знавъ граматики и що въ стиху своѣмъ не зберѣгъ красы рускои мовы. Та не доглянувъ той герой граматичный, що въ „Слезѣ“ Устіяновича мова далеко красша, нѣжь въ сатиричнôй нѣсенѣтници „Слеза надъ слезою“. Коли Устіяновичь у своѣй елегіи поклавъ „мотто“: „На Галичôмъ небѣ || нова зоря згасла“, то Левицкій написавъ свою сатиру пôдъ сею девізою: „Пôдъ Галичимъ небомъ || языкъ рускій гасне“. — Ось слѣдують и деякй строфы сего недоладного писаня[3]):

[1]) „Воспоминаніе о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“ („Литер. Сборн.“ 1885; стор. 11—12). — Головацкій пише, що Никола Устіяновичь, будучи студентомъ, ходивъ „въ фуражцѣ“ [конфедератцѣ] (ibid., стор. 14).

[2]) Коли-жь Устіяновичь написавъ свôй стихъ въ чистôй мовѣ рускôй, то питомцѣ Вѣденьского конвикта присвятили памяти покôйного Михайла Гарасевича „Отзывъ жалю изъ Вѣдня“ въ мовѣ макароничнôй.

[3]) Сеся рукопись Осипа Левицкого находить ся въ библіо-

Не дивуй ся чужинонько,
Що ја плачу надъ слезовь:
Кождый вже народъ легонько,
Слухаје грамматиковъ.

Всякій ходитъ дубровоју,
Вщи́рилъ очи въ темный лѣсъ,
Задумалъ ся головоју,
Тай забулъ, куда залѣзъ.

Ой не ма вже русска мати
(је)
Мовы нашой красоты:
Дмухла ötъ насъ спочивати
За долины, за лѣсы,

Приваленна ляшиноју
Принесенновь зъ римскихъ шкölъ;
Не учуješь, щобъ въ покоју,
Кто по русски говорилъ....

Мово ми́льша соловија!
Дѣды тужатъ за тобовь;
Села, поле, вся стихија,
Чајутъ лучшихъ поетóвъ!

Појави́лись: въ сей часъ мажутъ
Найдавнѣйшу букву јоръ;

тецѣ „Народного Дому“. Єи заголовокъ есть ось-такій: „Слеза надъ слезоју надгробноју зъ причины смерти М. Гарасевича Барона ötъ Найштернъ и проч. именемъ питомцей семінарій Львöвской на свѣтъ выданноју твореніја Устијановича“. Авторъ напечатавъ сей свöй стихъ (безъ заголовку) въ Вѣденьскóмъ „Вѣстнику для Русиновъ австрійскои державы“, 1851. р ч. 64., въ статьѣ: „О галицко-русскомъ языцѣ“.

И ж е *ja*къ *j* о р ы всѣ кажутъ,
Шлютъ азбуцѣ наглый моръ....[1])

Голосъ ломлятъ, верши лѣплятъ,
Поетичнихъ нѣтъ правúлъ,
Всѣхъ невúннихъ прáво слѣплятъ,
Бо провадятъ русскихъ въ тылъ....[2])

А вже-жь трохи чемнѣйшими критиками стихотвору „Слеза“ були рускí семинаристы, котрí свого товариша Николу прозвали „соловейкомъ Грицемъ“, неначе-бъ похваляли змѣстъ елегíѣ, та не годились тôлько зъ мовою, якою, по ихъ думцѣ, говорить Гриць на селѣ. Одинъ тôлько Григорій Яхимовичь, щó въ тôмъ часѣ вчивъ религíѣ на выдѣлѣ философичнôмъ, бувши своякомъ Гарасевича, годивъ ся зовсѣмъ зъ литературнымъ напрямомъ Устіяновича, и постаравъ ся о перекладъ сего стихотвору на мову нѣмецку[3]). Ôдтакъ напечатано сей перекладъ въ „Wiener Zeitung“ дня 1. серпня 1836. р.

Авторъ „Слезы“ наближивъ ся мабуть до кружка Маркіяна Шашкевича. Вже-жь бо передше Маркіянъ Шашкевичь замѣтивъ у Николы Устіяновича талантъ поетичный; а коли Яковъ Головацкій, скôнчивши першій рôкъ философіѣ въ Пештѣ, вернувъ ся зъ Угорщины въ Галичину (1835), то Шашкевичь прочитавъ ёму кôлька вдатныхъ поезій Устіяновича, и познакомивъ сего свого товариша зъ Головацкимъ[4]). Ôдтакъ самъ Устіяновичь

---

[1]) Осипъ Левицкій дорѣкав тутъ именно М. Шашкевичеви изъ-за новои правописи. А вже-жь бôльшою новиною була правопись самого Левицкого, котрый принявъ йоту (*j*) зъ альфабета латиньского.

[2]) Всѣхъ строфъ въ сéй писанинѣ Левицкого ёсть шѣснацять.

[3]) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 43.

[4]) ibid., стор. 26.

розказувавъ пôзнѣйше, що єго поезіѣ находять ся въ „Русалцѣ Днѣстровôй“, изъ-за чого и въ „Словѣ“ (1885, ч. 116) въ посмертнôй згадцѣ за Николу Устіяновича сказано, що ôнъ написавъ „два небольшіи стихотворенія въ Русалцѣ Днѣстровой“. Коли-жь въ „Русалцѣ“ нема нѣякихъ поезій Николы Устіяновича, то годѣ намъ порозумѣти, чому-то Устіяновичь, написавши стихъ „Слеза“, „попалъ въ подозрѣніе опасного крамольщика у политичныхъ властей“, чому ôнъ пôсля ревизіѣ полиційнои бувъ нотованый на втрату „tituli mensae“ вразъ зъ Маркіяномъ и другими, и чому стоявъ пôдъ доглядомъ полиціѣ ажь до року 1848.?[1]) Та-жь въ цѣлôмъ стишку ледви найдемо два мѣсця, котрі Полякамъ могли въ-дечôмъ неподобатись[2]). Австрійскому же правительству заявивъ авторъ тутъ велику льояльнôсть; про-те годѣ второпати, за-що вытерпѣвъ Устіяновичь тяганину и деякі невзгодины?

Сю справу пояснивъ намъ лишь подекуды сынъ Николы, Корнило. Невзгодины Николы навязують ся до давнѣйшои подѣ. Се бо пôдозрѣвала єго старшина духовнои семинаріѣ, що ôнъ написавъ революційный стишокъ въ польскôй мовѣ, изъ-за чого бувъ ôнъ приневоленый выступити изъ семинаріѣ. Пôсля двохъ рокôвъ (1835)

[1]) „Изъ автобіографіи Николая Л. Устіяновича“. („Литер. Сборникъ“, 1885; стор. 44).

[2]) Порôвн. отъ-сй двѣ строфы:

Кто якъ ôнъ намъ правду скаже,
Темни мраки розсвѣтитъ?
Заступитъ насъ, силу звяже,
Кто ворога побѣдитъ?...

Коли буря передъ лѣты
Зашумѣла и въ нашъ край,
Ты возгласивъ: за мновъ дѣти!
Где Австрія, тамъ нашъ рай!

приняли его опять въ сю духовну институцію. А вже-жь пôзнѣйше, коли написавъ рускій стихъ п. з. „Слеза“, уважано его „москалемъ“, изъ-за чого старшина семинаріѣ дивилась на него косымъ окомъ.

Устіяновичь каже у своѣй автобіографіи[1]), що по тôй першôй невдатнôй пробѣ литературнôй ôнъ майже зовсѣмъ замовкъ. Мѣжь-тымъ скôнчивъ ôнъ богословіе на университетѣ Львôвскôмъ въ 1837. р.[2]), оженивъ ся съ Анною, дочкою Петра Плешкевича, священика въ Мокротинѣ повѣту Жовкôвского, и ôдтакъ пôсля посвященя ієрейского одержавъ 29. червця 1838. р. „инструментъ“ на администрацію капеляніе въ Волковѣ, повѣту Львôвского. Опôсля (8. мая 1841. р.) поставлено его администраторомъ парохіе въ Славску, повѣту Стрыйского. Дня 24. листопада 1842. р. одержавъ ôнъ институцію на пароха въ сѣмъ селѣ, и ôдтакъ остававъ ся тутъ черезъ двяцять ôсѣмь рокôвъ.

Будучи парохомъ въ Славску ставъ Устіяновичь проявляти вельми хосенну дѣяльнôсть въ напрямѣ просвѣтнôмъ и національнôмъ. Въ мѣсяци червни 1848. р. написавъ ôнъ въ „Зорѣ галицкôй“ вельми патріотичну статью противъ „Собору рускаго“, се-бъ-то противъ польско-рускои Рады, котра выступала ворожо противъ головнои Рады рускои и старалась занапастити національнй змаганя Русинôвъ галицкихъ. До членôвъ того Собору звернувъ ся Устіяновичь мѣжь иншимъ зъ та-

[1]) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 44.

[2]) Предметôвъ богословскихъ учивъ ся Устіяновичь зъ-провола, се-бъ-то не дуже запопадливо. Мѣжь предметами екстраординарными полюбивъ ôнъ естетику и при екзаминѣ зъ сего предмету одержавъ „classem eminentem“. Въ семинаріи же зложивъ ôнъ екзаминъ зъ языка церковно-славяньского зъ выслѣдкомъ вельми добрымъ.

кою апострофою: „Єсли бы-сьмо поспытали ся за рускій языкъ, тоє ядро народности Галича, чи-жь коли погадали-сьте надъ нимъ, розвивали-сьте єго силу и красу? — ба, щó кажу, чи бесѣдовали-сьте коли въ нѣмъ зъ любованьомъ и зъ радостію? чи признавали-сьте ся коли до тои, якъ вы кажете, шорсткои, препростои, жебрачои мовы?“ (число 4. и 6.) — Дня 15. серпня 1848. р. подавъ ôнъ головнôй Радѣ рускôй свою гадку пôдъ розвагу, щобы скликати до Львова соборъ рускихъ „ученыхъ“ и при ихъ помочи засновати Матицю руску[1]). Ось якй гадки подавъ Устіяновичь Радѣ рускôй до обачного огляду: 1) Чи нашь рускій языкъ въ дальшôмъ розвою устоить ся побôчь языкôвъ россійского, польского и церковно-славяньского? и якои дороги треба держатись, щобы въ одинъ изъ сихъ языкôвъ не перетворивъ ся. — 2) За-для выказаня такои дороги є мабуть конче потрѣбна граматика порôвнуюча. — 3) Котра зъ-помѣжь нынѣшнихъ граматикъ рускихъ могла-бъ бути основою для науки въ школѣ и для письменности загальнои? — 4) Котрй члены нового товариства могли-бъ взяти на себе обовязокъ выдаваня або перекладу книжокъ шкôльныхъ? — 5) Потрѣбною єсть народна часопись, щобъ наша письменнôсть могла розвиватись[2]).

---

[1]) На тую гадку прийшовъ такожъ правникъ Иванъ Борисикевичь. Коли ôдтакъ головна Рада руска въ тôмъ внеску Устіяновича зъ-разу не добачала хôсна для Русинôвъ, то дѣяльный сей патріотъ своими запопадливыми заходами спонукавъ сю политичну репрезентацію Русинôвъ, установити комисію, котра вчинила-бъ всякй потрѣбнй приготовленя до зъѣзду „ученыхъ рускихъ и любителѣвъ народного просвѣщеня“.

[2]) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного посвѣщенія.“ Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ 1850. стор. XVII—XVIII.

И отъ, вже 20. серпня (1. вересня) 1848. р. въ сѣй важнѣй справѣ завязалась комисія, котра „ученыхъ“ земляковъ своихъ запросила на соборъ до Львова[1]). Славный той соборъ одбувъ ся въ музеѣ рускои семинаріе духовнои въ дняхъ 19—26. жовтня т. р.[2]). Душею-жь собору „ученыхъ“ рускихъ бувъ Никола Устіяновичь Дня 19. жовтня выголосивъ онъ зъ вѣщимъ одушевленемъ патріотичну мову, въ котрѣй мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „На широкѣй картинѣ святои славянщины лежить земля красная, богатая, текущая медомъ и молокомъ, земля, на которѣй вѣками не забракло нѣ хлѣба, нѣ соли. Надъ Вислокомъ и Дономъ суть єи границѣ, а Бескидъ и море єи сторожами. Въ коло неи облягли золотымъ вѣнцемъ краснїи єи посестрицѣ, якъ составы тѣла средоточне серце. Тымъ осередкомъ величественного дерева, тымъ серцемъ славянщины єсть руская земля, а на нѣй мешкає народъ, славный колись богацтвомъ и силою, но сто-разъ славнѣйшій судьбами своими. Бувальщина єго записана кервою и слезами, а серце роздертоє кривдами и всякою злобою... Хто-жь въ славянщинѣ не знає тои мовы святои Руси, тои бесѣды серця, того наповидного ласканя, которымъ мати першоє дитя своєи милости любує, тои красавои пѣсоньки, якую ластовка подъ стрѣхою щебече, — хто не знає барвы, цвѣту и вони тои лѣторосли золотобережнои Украины. На славяньскомъ выросла она серцю и всякими цвѣтами приздобила ю красавая мати... Ажь хо-

---

[1]) На томъ соборѣ „ученыхъ рускихъ“ намагавъ ся Рудольфъ Мохъ вразъ зъ Осипомъ Лозиньскимъ и зъ Иваномъ Жуковскимъ, выкинути букву ъ зъ письма руского. („Галичорускій Вѣстникъ“ 1849; ч. 70.)

[2]) Про соборъ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ гляди II., стор. 60—71.

чемъ налюбовати ся єи принадами милости, пôйдѣмъ до Основяненка Марусѣ; ажь желаємъ надивити ся ненаглядным єи барвъ красотамъ, вержьмо окомъ на єго всхôдъ сонця; ажь хочемъ узброити ся въ крѣпость, послухаймо громкого Шевченка; ажь розвеселити ся и попустовати, возьмѣмъ Котляревского; ажь на послѣдокъ статочного образа хочемъ, прочитаймо єдинъ тôлько короткій уступъ зъ „Перекинчика“ пôдъ назвою „Бандуристъ“, черезъ незабвенного нашого Шашкевича написаный; а сли бы-сьмо не пожаловали потрудити ся до пѣсней народа, до тои коморы природныхъ народныхъ гадокъ, знайшли бы-сьмо не єдиную звѣздку, которая бы славу найкрасшому письменникови кождого народа принесла. О тôй красѣ бесѣды рускои добре знаютъ Славяне; зъ того-то жерела черпали нашіи побратимцѣ Поляки для свого языка овую обильнôсть, которою днесь такъ велично ихъ мова ся красує. Рускими то цвѣтами покрыли они давную наготу краснорѣчія свого“[1]).

Сею мовою Устіяновичь зъєднавъ собѣ серця всѣхъ земляковъ, щó були присутнй на соборѣ „ученыхъ“ рускихъ; про-те въ „Зорѣ галицкôй“ (1848; ч. 25) завдяки за чудову єго рѣчь сказано отъ-се: „Соловѣй рускій, Устіяновичь Николай, такъ красненько до чувства всѣхъ промовивъ, що ся ажь розплакали.“

Такъ отже Устіяновичь станувъ на передѣ тыхъ дѣячѣвъ патріотичныхъ, щó бажали присвятити всѣ свои силы просвѣтѣ Руси галицкои. Та небавомъ само правительство краєве призвало Устіяновича изъ Стрыйскихъ гôръ въ столицю, щобъ ôнъ занявъ ся редакцією рус-

[1]) „Историч. очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ“; стор. 2—9.

кои часописи урядовои[1]). Про-те митрополича консисторія дала єму бдпустку на часъ бдъ 15. червня 1849. до кбнця червня 1850. р. У Львовѣ ставъ бнъ отже выдавати „Галичо-рускій Вѣстникъ“ тричи въ тыждни. Помбчниками єго въ редакціи сеи часописи були: Иванъ Головацкій, Богданъ Дѣдицкій и Михайло Коссакъ. — Перше число явилось 2. (14.) липня 1849. р. въ суботу, а послѣдне (ч. 16.) выйшло 7. (19.) лютого 1850. р.

Коли-жь редакцію урядовои часописи рускои перенесено до Вѣдня, то 19. марта 1850. року Устіяновичь просивъ консисторіѣ, щобъ велѣла деканови впровадити єго назадъ въ парохію села Славска, тому-що бнъ у Львовѣ своє дѣло вже закбнчивъ.

Въ 1861. р. выбрано Устіяновича посломъ на соймъ краєвый у Львовѣ. Коли ще бдбувались выборы до сойму, написавъ бнъ вельми популярну розправу п. з. „Нащо тіи выборы и той соймъ?“[2]) Одначе въ соймѣ поетъ изъ-за чутливои своєи вдачѣ не мбгъ розвинути одвѣтнои дѣяльности парляментарнои. Дня 24. цвѣтня 1861. р. на порядку дневнбмъ була справа спорбвъ сервітутовыхъ. Посолъ Корнель Кречуновичь поставивъ тогдѣ внесокъ,

[1]) Въ письмѣ президіѣ намѣстництва краєвого до митрополичои консисторіѣ читаємо мѣжь иншимъ отъ-се: „Der Herr Minister des Innern hat angeordnet, dass in jedem Kronlande wenigstens ein Regierungsblatt in der Landesprache ins Leben gerufen werde. Die Redaction dieses Blattes habe ich dem mir hiezu als vollkommen geeignet geschilderten gr. kath. Pfarrer von Sławsko Nikolaus Ustyanowicz anvertraut, welcher dieselbe auf die Dauer eines Jahres unter der Bedingung zu übernehmen sich erklärt hat, dass ihm nebst der aus der Redactionskasse bemessenen Remuneration auch noch die Pfarreinkünfte und der Kongruabeitrag belassen bleibe“... Lemberg, am 22. Juni 1849. — *Gołuchowski.*

[2]) „Додатокъ“ до 14. числа „Слова“ зъ 1861. р.

щобы соймъ завѳзвавъ властителѣвъ посѣлостей бѳльшихъ и селянъ, „aby dla szczęścia i pomyślności wspólnej ojczyzny wszystkie spory swoje dobrowolnie zagodzili między sobą“[1]). Въ сѣй справѣ забирали голосъ рускѝ послы Антѳнъ Могильницкій, Юліянъ Лаврѳвскій, Теофилъ Павликѳвъ, Иванъ Борисикевичь, Никола Устіяновичь и и. — Устіяновичь сказавъ у своѣй мовѣ мѣжь иншимъ отъ-се:[2]) „Панове! обывательскіи чесноты польскои шляхты суть знанѝ цѣлому свѣту. Щастѥмъ нашимъ ѥсть, же нашіи селяне не знаютъ ѳще за науку Прудгона[3]). Панове! нашъ нарѳдъ рускій ѥсть добрый, зарѳвно якъ и мазурскій красный. Нарѳдъ рускій маѥ вѣру, маѥ боязнь Бога, маѥ милость ближнього въ своѣмъ серцю. Зъ такими людьми легко порозумѣти ся въ тѳмъ, щó ѥсть добрымъ. Ото-жь, мои панове, я вношу, завѳзвати обывателѣвъ земскихъ, щобы, нѣмъ яка устава буде, о кѳлько возможно, въ добрѳмъ способѣ погодитись зѳ своими давными нѳддаными; ѥсли тѳлько ѥдна сторона и друга уступити схоче, тамъ легкая згода. А нашіи селяне и мы всѣ знаѥмъ, що лучша соломяна згода, якъ золотый процесъ. Тіи споры наскучили всѣмъ; селяне нашіи желаютъ залагоды, и готовѝ самѝ подати руки до згоды на нѳдставѣ справедливости и правды“[4]).

Въ тѳй самѳй каденціи соймовѳй домагавъ ся Лешко ґрафъ Борковскій (18. [30.] падолиста 1865. р.) щобъ соймъ разъ уже ухваливъ, що языкъ польскій

[1]) Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń sejmu krajowego galicyjskiego we Lwowie, odbytych od dnia 15. do 26. kwietna 1861. r. — str. 299.

[2]) ibid. стор. 341. и 342.

[3]) Петро Йосипъ Прудгонъ (1809— 1865) бувъ славнымъ соціялистомъ французкимъ.

[4]) Въ бесѣдѣ своѣй Никола Устіяновичь нѳшовъ за внескомъ Адама князя Сапѣги.

єсть єдинымъ урядовымъ языкомъ въ соймѣ и выдѣлѣ краєвôмъ, по-за-якъ руска мова єсть тôлько нарѣчіємъ языка польского[1]). Въ тôй своєй мовѣ сказавъ тогдѣ сей польскій ґрафъ (по словамъ Устіяновича) ось-таке: „Świat zna tylko Polskę i Moskwę. Rusi niema! Jacyś Ruteńczyki istnieli tylko w mózgu Stadyona“[2]). — И отъ, въ десять лѣтъ пôзнѣйше заявивъ Никола Устіяновичь, що сй слова Борковского отворили єму очи въ поглядѣ на руску справу въ Галичинѣ. Въ „Литературнôмъ Сборнику“ написавъ ôнъ ôдтакъ про того ворога Русинôвъ, що ôнъ „отъ части правъ“, — що „єго слова не одному изъ насъ издерли полуду изъ очей“[3]). Тому-то не дивно, що Иванъ Франко про таку политичну сповѣдь Николы Устіяновича замѣтивъ отъ-се: „Той самъ поетъ, котрого польскій патріотичный ентузіязмъ 1829—1830. року о-мало не завѣвъ пôдъ хоругви Хлопицкого въ Варшаву, мусѣвъ дожити того, щобъ циничный окликъ Лешка Борковского „Niema Rusi, tylko Polska i Moskwa!“

---

[1]) Stenograficzne sprawozdania z trzeciej sesyi sejmu krajowego królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z w. księstwem Krakowskiem w roku 1865—1866. Tom I., str.. 59—64.

[2]) „Литературный Сборникъ“, 1885; стор. 46. — Пôсля записокъ стенографичныхъ сказавъ Лешко Борковскій въ соймѣ отъ-се: „Nie wiem, jaką nam przyszłość pan Bóg sposobi; ale to wiem z pewnością, że ta część narodu naszego, która z jednej strony ulegając wpływom granicznym stawała się zwolna małymi, niezupełnymi Russami, to jest Rusinami, z drugiej strony opierając się zlachczeniu, tyle krwi drogiej przelała, że ta część narodu naszego, mówię, nigdy Niemcami nie będzie i być nie może. Albo pozostanie przy pniu rodzimym, i jak z nim podzielała przeszłość, podzielać z nim będzie wszystkie przyszłości koleje, — albo oderwawszy się od pnia rodzimego, stanie się z małych wielkimi, całkowitymi Russami, i ta przepaść pochłonie ją bez śladu.“ (Stenograf. sprawozdania... w roku 1865—1866. Tom I. str. 61)

[3]) „Литер. Сборн.“, 1885; стор. 46.

— отворивъ єму очи на Русь, котрôй ôнъ служивъ найкрасшою частиною свого житя и найкрасшими плодами свого таланту, и показавъ єму въ тôй Руси — иллюзію! А прецѣнь се дѣло не иллюзія! А прецѣнь по-за те дѣло анѣ ôнъ, Николай Л. Устіяновичь, анѣ нѣхто другій зъ нѣбы „прозрѣвшихъ“ нѣякого иншого, живого и чесного дѣла не найшовъ и найти не мôгъ! А прецѣнь на всѣхъ тыхъ нѣбы прозрѣвшихъ справдилась приповѣдка: „ôдъ своихъ ôдстали, а до чужихъ не пристали!“ “...[1])

Такъ отже Устіяновичь стоявъ на сторожи народныхъ святощій до р. 1861. Вже въ сѣмъ роцѣ змѣнивъ ôнъ подекуды свôй давнѣйшій поглядъ на природный розвôй рускои мовы, корыстуючись мабуть проводомъ Антона Петрушевича. Саме-тогдѣ написавъ Плятонъ Костецкій рецензію „Зорѣ галицкои“, альбума на рôкъ 1860. Костецкій сказавъ про Дѣдицкого, що ôнъ веде землякôвъ простымъ шляхомъ до Калуги и Москвы; ôдтакъ супроти „татарвы московскои“ въ Галичинѣ звеличивъ рецензентъ Николу Устіяновича[2]).

Прочитавши сю рецензію Устіяновичь станувъ въ оборонѣ Богдана Дѣдицкого („Слово“ 1861; ч. 4—7), и мѣжь иншимъ розказавъ одну дотôль нѣкому незвѣстну

[1]) „Зоря“, рôкъ VI., число 21, стор. 252

[2]) Плятонъ Костецкій писавъ про Николу Устіяновича се щó слѣдуе; „Pan B. A. Dziedzicki i tatarwa moskiewska w Galicyi nie ma się już co łudzić. Jeżeli M. Ustyanowicz, którego artykuły p. Dziedzicki w ś. p. Wistnyku wiedeńskim jako antimoskiewskie wstrzymywał, pośród ostatnich wąwozów stryjskich, gdzie go na karze trzymają spółwiercy p. Dziedzickiego, pośród wołających o chleb ośmiorga dzieci, krwią poety i krwią człowieka napisane pieśni pozwolił zamieścić w pamiętniku ruskim przez B. A. Dziedzickiego i jemu podobnych wydawanym: o to znak, że się ludowa Ruś ocuciła z moskiewskich uderzeń...“ („Przegląd powszechny“, 1860. Lwów. Nr. 99.)

подѣю, яка лучилась въ 1849. р. при завязаню галицкорускои Матицѣ. По словамъ Устіяновича предложено тогдѣ до рѣшеня се пытанє, въ якôмъ языцѣ и якою правописью печатати-муть ся книжки матичнѣ? — именно чи „въ нарѣчію простôмъ и необразованôмъ," якимъ доси говорить нарôдъ рускій въ загалѣ, чи „языкомъ образованымъ и литературою цвѣтущимъ, якимъ пише Россія", чи на-послѣдокъ „церковнымъ языкомъ?"

Бôльша часть присутныхъ Русинôвъ заявила тогдѣ, що треба хôснуватись „простимъ языкомъ", котрый живе въ устахъ народу 15-миліонового. На тее повставъ Антôнъ Петрушевичь и (якъ пише Устіяновичь) доказавъ „достаточными доводами", „*що языкъ, которымъ Москва пише, не єсть языкомъ Москвы, але єсть чистымъ образованымъ рускимъ языкомъ, — що народного языка россійского въ письмахъ николи не было и не єсть, що языкъ народный цѣлкомъ розличає ся своєю природою отъ письменного языка Москвы, — що Русинъ говорящого Москаля совсѣмъ не розумѣе, а насупротивъ для необразованного Россіянина языкъ его письменный єсть незрозумѣлымъ, и же тôлько родовитый Русинъ безъ помочи граматическихъ наукъ и докладно читати и порозумѣти може*"...

Опôсля розказує Устіяновичь, що гадку Петрушевича „многіи зъ притомныхъ членôвъ Матицы всперали", и що „горячій языкословный споръ" кôнчивъ ся рѣшенємъ бôльшости симъ способомъ: „Ухвалено, всѣ дѣла, призначеныи до просвѣщенія общенародного, издавати и печатати на добѣ скôлько возможно тѣмъ языкомъ, якій живе въ устахъ народа; противно же дѣла высшой науки, до круга читательства литературно образованного приналежащіи, издавати въ языцѣ письменномъ, который маѣ начало свого розвитія въ далекой минув-

шости, а который ошибочно чисто-россійскимъ называютъ...“[1])

Изъ сихъ слôвъ Николы Устіяновича галицкй Русины дôзнались про таке рѣшенє членôвъ Матицѣ, якого въ протоколѣ не записано, и яке було вѣдай тôлько pium desiderium кôлькохъ прихильникôвъ одного литературного языка. Пôсля сеи ревеляціѣ признає Устіяновичь, що гадка Петрушевича здавалась єму „неосновною“, и що ôнъ рѣшивъ ся „держатись навсегда простонародного слова, розвивати єго всѣми дрôбными своими силами въ чистомъ єго духу“.[2]) Ôдтакъ каже Устіяновичь, що живе слово свого закутка въ Стрыйскихъ горахъ ввѣвъ ôнъ въ „Галичо-рускій Вѣстникъ.“ Та отъ, (замѣчає ôнъ дальше) не познакомившись близше зъ церковнымъ языкомъ, и „не маючи найменшого понятія о россійскôмъ“, боровъ ся ôнъ зъ насуваючими ся трудностями мужно, зладивъ самъ якусь нову правопись для своєи часописи, перекручувавъ „слоги слôвъ“, та й ковавъ слова новй. Коли-жь ôнъ иногдѣ своимъ „почтеннымъ сотрудникамъ“ вказавъ яке нове слово, думаючи, що оно єсть „чисто простонародне рускє“, то тй єго помôчники найшли се слово „въ чистомосковскôмъ словарѣ Шмидта“. Опôсля замѣчає Устіяновичь отъ-се: „Такъ ишолъ я уже тогда, мимо моєй волѣ впростъ на противную, мною нарокомъ обминаємую дорогу, вмѣсто до нашого Кієва, до московской Калуги.“[3])

---

[1]) „Слово“, 1861. число 6.

[2]) ibid.

[3]) Въ 1881. р. писавъ Н. Устіяновичь въ сѣй справѣ осьтаке: „Великую заслугу для галицкой словесности положилъ я тѣмъ, що живучи въ горахъ, между народомъ чисто-русскимъ и изучивши языкъ матерный на бесѣдѣ не искаженной поль-

Изъ сеи политичнои сповѣди Николы Устіяновича можна дознатись, що онъ въ 1861. р. запропастивъ уже свій давный идеалъ, та що позбувшись ясного свѣтла що-разъ більше попадавъ ся въ памороку новыхъ думокъ, котрыми переймавъ ся ажь до кінця житя. Хоча-жь въ рокахъ слѣдуючихъ повертавъ иногдѣ до давнѣйшого свого свѣтогляду, то однако при чутливій своѣй вдачи зъявлявъ онъ опять наклінъ до литературного „объединенья“, и ажь въ 1865. р. одвернувъ ся зовсѣмъ одъ Русинівъ-народовцѣвъ. Вже-жь рідный єго сынъ Корнило розказуе, „що въ 1862. р. старавъ ся Адольфъ И. Добрянскій Николу Устіяновича переконати, що Галичане не мають підъ истнуючими обставинами найменшои надѣѣ до подвигненя народности своєи; що имъ зъ-за того треба ненависть Ляхівъ одплатити такою-жь ненавистью и признаючись до єдности народнои зъ Россією, ратувати бодай частину индивидуальности своєи, Никола Устіяновичь одповѣвъ, що сього бути не може, що сьому перечить етноґрафія й исторія, що кромѣ кількохъ фантастівъ нѣхто и гадки не маѣ о Москвѣ; що всѣ Русины стоять и стояти-муть за своимъ питомымъ галицко-украиньскимъ языкомъ“[1]). — Одтакъ ще й въ 1863. р. наближивъ ся Устіяновичь трохи до Русинівъ-народовцѣвъ, изъ-за чого въ литературній часописи „Вечерницѣ“ (1863; ч. 8) напечатано гарну єго думку „Похідъ на Царьгородъ.“

Але вже въ 1865. р. зъявивъ онъ ненависть до Украинцѣвъ-народовцѣвъ, ба й дорѣкавъ свому сынови

щиною, я торопливо старался ввести тую чистоту и въ галицкорусскую письменность, а тѣмъ самымъ сблизити постепенно галицкое нарѣчіе къ обще-русской словесности“ („Родимый Листокъ“. Годъ Ш., 1881; ч. 14. и 15; стор. 231.)

[1]) „Правда“, письмо літературно-політичне. Рочникъ пятый. Львів 1872; стор. 192.

Корнилови изъ-за того, що придержувавъ ся хоругвы народнои. Въ листѣ своѣмъ до приятеля, Мелетія Романовского, пароха въ Живачевѣ[1]), написавъ Никола Устіяновичь 14. лютого 1865. р. мѣжь иншимъ отъ-се: „Корнель (найстаршій сынъ) пустилъ ся мимо всякихъ монихъ противныхъ усилій на бездонное море, и вѣдай чи не утоне въ немъ. Жаль ми его, — но дармо!“ — Опѣсля-жь въ листѣ зъ 28. лютого 1877. р. заявивъ ѣнъ Романовскому се, щó слѣдує: „Создателѣ козацкои монархіи розсѣяли таку спасительную Просвѣту, и застроили такій блаженный рай межи нами, же уже днесь исполняе ся пророческое слово Завѣта: „И врази домашніи его!““

Въ загалѣ можна замѣтити, що ѣдъ тогдѣ, якъ Устіяновичь позбувъ ся народныхъ идеалѣвъ, повѣяло ѣдъ пѣвночи студенымъ вѣтромъ на єго тихій захистъ въ Стрыйскихъ Карпатахъ. Про-те ставъ ѣнъ недоволенъ своєю долею и жалкувавъ ся часто на свою бѣднѣсть. Въ тѣмъ-то листѣ до Романовского (зъ д. 14. лютого 1865. р.) малює Никола ось-такъ образъ незавиднои своєи долѣ: „Сила душѣ зломлена, убита; я днесь уже для свѣта непотрѣбъ, трутень въ полномъ значеніи слова. Отъ, жию, бо ще жити треба, хотяй ми неразъ медомъ запахне сырый воздухъ могилы... Самъ при такъ численнѣй родинѣ[2]) жию скудно и бѣдно; но Богу слава,

[1]) Мелетій Романовскій, парохъ въ Живачевѣ повѣту Городенецкого, передавъ авторови сеи исторіѣ литературы черезъ д-ра Северина Даниловича десять листѣвъ, якій писавъ до него Никола Устіяновичь ѣдъ 1865. до 1882 р.

[2]) Всѣхъ дѣтей у Николы Устіяновича було дванайцятеро: двоє умерло (Петро й Иванъ), а десятеро жиють доси. Слѣдують они въ отъ-сѣмъ порядку: 1) Корнило, поетъ и артистъ-малярь; 2) Никола, професоръ гимназіяльный на Буковинѣ; 3) Савинъ, священикъ въ Головецку, въ Стрыйскихъ горахъ; 4) Климъ, вы-

не маю долгôвъ. Бôльше якъ 15 разъ подавалъ ся я о якое лучшее мѣсце, но хотяй уже-мь отъ давна сивый якъ собака, и гетъ попроѣдалъ зубы, то такой кажутъ, що ще того мало, щобъ выдобутись обрядовцеви зъ нужды. Треба, щобъ еще ся скулилъ, якъ собака, и выучилъ ся мелькати хвостомъ якъ собака. Но до такои науки уже старому не стае понятности, а шия, якъ знаешь, давно закощавѣла, що и годѣ на цаль нагнути долѣ. Въ прочемъ не дбаю, докъ ще стае силъ лазити по горахъ; но що тогда буде, якъ устанутъ силы? Здаесь, що я ся родилъ на се, щобъ бѣдити до гроба"...

Въ 1868. р. (17. серпня) просивъ Н. Устіяновичь консисторіѣ митрополичои, щобъ ѥму позволила поѣхати въ Россію на 14 днѣвъ. Въ Кіевѣ бо живъ ѥго братъ Василь, що займавъ ся купецтвомъ при помочи свого сына. Хоча-жь Никола Устіяновичь заявивъ консисторіи, що бажаѥ навѣстити недужого брата, то однако не позволено ѥму ѣхати за кордонъ.

Въ 1870. р. розпрощавъ ся ôнъ зъ горами Стрыйскими, въ котрыхъ давнѣйше усмѣхалась ѥму поезія житя, и ôдтакъ 5. грудня т. р. ставъ ôнъ парохомъ въ Сучавѣ на Буковинѣ. Одначе й тутъ ôнъ не повеселѣйшавъ и въ листахъ до Мелетія Романовского часто жалувавъ ся на свою „дряхлôсть", та на пропащй лѣта въ житю.

Дня 24. червня (6. липня) 1878. р. святкувавъ

служеный надъ-поручникъ, теперь урядникъ при желѣзници Короля Людвика; 5) Богданъ, мировый судья въ Поти на Кавказѣ; 6) Мелянія Соломея. ôддана за Ивана Шиха, священика въ Сучавѣ; 7) Володимиръ, ветеринарь въ Коломыи; 8) Марія, ôддана за Исидора Бобикевича, священика въ Вихторовѣ; 9) Иванъ, священикъ въ Заставнôй на Буковинѣ; 10) Ольга.

Устіяновичь въ Сучавѣ 40-лѣтню рôчницю свого священства. Рускій народовцѣ въ Галичинѣ задумали звеличити єго ювилей сердечнымъ привѣтомъ. Про-те въ политичнôй часописи „Правда“ (зъ 1878. р., ч. 13) написано въ сѣй справѣ мѣжь иншимъ отъ-се: „Хто зъ Русинôвъ-народовцѣвъ (кого до найглубшихъ глубинъ порушали колись чудово-симпатичнѣ пѣснѣ нашого сантиментального родимця-поета, котрому многѣ вѣкомъ старшій зъ насъ завдячують розбудженє любви до своєи свѣтомъ и людьми — навѣть своими людьми — забутои народности, завдячують розбудженє патріотизму на тôй пôдставѣ, на пôдставѣ своєи питомои народности) не стрепенувъ, и чіє серце не заскакало зъ радости на вѣсть о такôмъ для всѣхъ Русинôвъ дорогôмъ святкованю? Хто запенявъ бы поспѣшити зъ заявленємъ найсердечнѣйшого сочутя для нашого правдиво-народного поета? Кажемо — поета, бо мы лѣчимо поетомъ не того, хто багато писавъ — якъ отсе водить ся у насъ, — а того, хто хочьбы не многими поезіями електризувавъ своихъ сучасникôвъ-землякôвъ. Хто-жь зъ насъ не приголосить ся до нашого оклику: „жий намъ якъ найдовше и гараздуй, єдиный зъ нашихъ галицькихъ руськихъ поетôвъ-патріярхôвъ!“

Ôдтакъ руско-народнѣ товариства, молодѣжь академична й ученики деякихъ ґимназій пôслали ветеранови поетови привѣтнѣ телеґрамы, заявляючи, що єго пѣснѣ жити-муть мѣжь Русинами вѣчно. Можна було отже сподѣватись, що ювилятъ скаже народовцямъ „спасибôгъ“ за ихъ щирѣ желаня въ тую сороко-лѣтню рôчницю свого священства. Та-жь ôнъ самъ бувъ однымъ зъ першихъ патріотôвъ, щó въ галицкôй Руси здвигли высоко хоругвь народнои идеѣ; ôнъ рѣшивъ ся колись, навсегда придержуватись рôднои мовы и своєю пѣснію

будити земляковъ до нового житя національного. Та отъ, въ „Родимомъ Листку“ (зъ д. 25. червня 1879. р. ч. 12.) замѣстивъ онъ „отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года“ подъ заголовкомъ „Моимъ друзьямъ.“ Сей „отвѣтъ“ намагавъ ся Устіяновичь написати по-россійски, и одтакъ сердечныхъ ґратулянтовъ прикрывъ онъ неначе мокрымъ рядномъ, по-за-якъ Русинамъ-народовцямъ закидувавъ сепаратизмъ, неначе-бъ они „ушли по раду къ тому, кто намъ всегда былъ врагъ, и лишь о нашемъ помышлялъ смиреньи.“ Одтакъ зъявивъ онъ, що радъ бы всѣхъ къ „єдинству“ призвати, щобъ вернулось „согласіе“ минувшихъ лѣтъ“.

Справдѣ сумно, що ветеранъ-поетъ забувъ тогдѣ исторію нашого національного одродженя въ 1848. р. Русины-народовцѣ придержують ся тои политичнои и просвѣтнои програмы, котру подписавъ самъ Устіяновичь. Коли-жь онъ опосля сеи програмы одцуравъ ся, то несправедливо дорѣкавъ онъ народовцямъ изъ-за сепаратизму, и непотрѣбно покликувавъ ихъ до „согласія“, котре помогъ онъ перевертнямъ занапастити. Одтакъ не дивно, що свѣточемъ всѣхъ єго думокъ ставъ тогдѣ Иванъ Наумовичь, котрому онъ присвятивъ свой стихъ въ „Родимомъ Листку“ (1881; ч. 14; стор. 214), называючи себе „празднымъ трутнемъ“ изъ-за того, що „въ время роковое къ дѣлу былъ унылъ.“

Самъ Устіяновичь заявивъ тогдѣ въ сѣй часописи, що онъ „изнеможеный жизнью и слезами.“ А вже-жь въ 1882. р. одъживъ онъ надѣю, що одержить презенту на парохію въ Черновцяхъ. Черновецкй Русины выслали петицію до правительства (зъ 312 подписами), послали депутацію до президента управы краєвои и до митрополита въ той цѣли, щобъ ихъ парохомъ поставлено Николу Устіяновича. Одначе бажаня уніятскои громады

Черновецкои не сповнились, и ѳдтакъ Устіяновичь остававъ ся и дальше парохомъ въ Сучавѣ, де й умеръ 3. листопада 1885. р.[1]).

Памяти покоѳйного Устіяновича редакція „Слова“ присвятила своѳй некролоґъ, въ котрѳмъ мѣжь иншимъ сказано отъ-се: „Ободряя редакцію къ выдержанію въ намѣченной газетою цѣли, покоѳйный стоялъ всегда твердо при томъ и высказывалъ то въ своихъ къ намъ письмахъ, что нынѣшнее время переходовое, что сепаратистическое направленіе, проявляющее ся въ нашей литературѣ, должно прекратитись, и что историческому розвитію народа не помѣшаютъ стремленія розъединителей“ (ч. 116).

Саме-тогдѣ спѳмнула й редакція „Дѣла“ про покоѳйника незлымъ-тихимъ словомъ, по-за-якъ колишнѣ ѥго змаганя просвѣтнѣ и національнѣ (ѳдъ 1848—1861 р. були справдѣ хосеннѣ. „Въ першихъ рокахъ нашого народного розбудженя“ (сказано въ „Дѣлѣ“ ч. 118) „покоѳйникъ ѳддававъ ся бувъ цѣлою душею трудамъ на поли нашои литературы, а перенятый до глубины душѣ народною идеѥю, написавъ ѳнъ тогды найкрасшѣ свои поезіѣ и оповѣданя. Пѳзнѣйше збитый обставинамя часу зъ першои своѥи дороги, ѳдповѣднои ѥго талантови, переставъ писати и муза ѥго замовкла на завсѣгды. — Съ о. Николаѥмъ Устіяновичемъ лягъ въ могилу одинъ изъ тыхъ борцѣвъ народныхъ, щѳ то першѣ ѳдважились наставити грудь за добро и волю свого народа.“

Литературну свою дѣяльнѳсть почавъ Никола Устіяновичь въ 1836. р., коли написавъ згадану елеґію „Слеза на гробѣ — Міхаила Барона от Neustern Гарасевича“[2]). Сей стишокъ Устіяновича

[1]) Покоѳйникъ бувъ такожь деканомъ Буковиньскимъ.

[2]) Елеґію „Слеза на гробѣ М. Гарасевича написавъ Устія-

єсть слабшимъ ôдъ першого поетичного твору Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“. Авторъ ставлячи перші кроки на поетичнôмъ Парнасѣ, поступавъ несмѣло напередъ, ба, можна сказати, що тôлько двѣ першї строфы мають стôйнôсть литературну, мѣжь-тымъ коли шѣснацять дальшихъ строфъ являють ся писанємъ новака-рифмача.

Въ трицятыхъ рокахъ написавъ Устіяновичь мабуть ще три стихи п. з. „Осѣнь“, „Наднѣстрянка“ и „Гей-гей! милый Боже!“ Елегійнї сї поезійки напечатано въ другôй части „Вѣнка“ (стор. 123—124; 126—129), одначе ихъ змѣстъ служить доказомъ, що Никола Устіяновичь писавъ ихъ ще тогдѣ, коли думки Маркіяна Шашкевича въ „Русалцѣ Днѣстровôй“ побудили талановитыхъ єго товаришѣвъ, писати тужливї стихотворы. И справдѣ „Наднѣстрянка“ має свôй взоровзôръ въ „Згадцѣ“ Маркіяна, мѣжь-тымъ коли въ пѣсни „Гей-гей! милый Боже!“ остання строфа зъявляє подекуды тї самї слова, якї находять ся въ першôй строфѣ думки Маркіяновои „Розпука“. Опроче пѣсня „Гей-гей! милый Боже!“ написана очевидячки тогдѣ, коли Никола думавъ про свою женитьбу. Опôсля тяжка недуга Маркіяна Шашкевича спонукала Устіяновича до написаня сонета п. з. „Побратимови въ день имени єго“[1]). Въ сѣмъ гарнôмъ стихотворѣ желавъ ôнъ здоровля недужному другови сими словами:

О Маркіяне! кобы Ты весною
Въ силѣ, здоровлю зацвивъ побратимамъ,
Щобы мы довго тѣшились Тобою!“

новичь 4-стоповыми трохеями (не зовсѣмъ правильными) въ 18 строфахъ, въ котрыхъ першій и третій вѣршь мають римъ женьскій, мѣжь-тымъ коли другій и четвертый вѣршь зъявляють римъ мужескій.

[1]) Вѣнокъ, П., 1847; стор. 125.

Коли-жь не стало „красненького сокола“, коли Маркіянъ розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ, то Устіяновичь присвятивъ памяти єго польскій вѣршъ п. з. „Cieniom Marcyjana Szaszkiewicza ku wiecznej Jego pamięci“[1]). Авторъ бажавъ, щобъ сю елегію напечатавъ Янъ Н. Камѣньскій въ „Rozmaitość-ях“, се-бъ-то въ литературнôмъ додатку до газеты Львôвскои, одначе сей польскій писатель не помѣстивъ стихотвору Устіяновича въ своѣй часописи, заявивши єму, що боить ся „narazić się publiczności“ Се бо спôмнувъ тутъ Устіяновичь про „syny odszczepione“, про „narodowe wskrzeszenie (Rusi)“ и звеличивъ въ Маркіянѣ творця галицко-рускои литературы, котрый „pominąwszy sąsiedzkie przestrzenia, na własnej dzikiej, pogardzonej niwie szukał kwiatu i woni skwapliwie dla swych rodaków na wianek.“

Сю польску елегію переложивъ Н. Устіяновичь опôсля на мову руску п. з. „Згадка за Маркіяна Шашкевича во вѣчную Єго память.“ Ôдтакъ рускій перекладъ напечатавъ ôнъ вразъ зъ польскимъ текстомъ у Львовѣ въ 1848. р. (8°, сторôнъ 15)[2]).

Творча сила Устіяновича зъявлялась дѣяльною до 1860. р. Тогдѣ писавъ ôнъ по-найбôльше пôдъ псевдони-

[1]) Сей польскій стихъ написавъ Устіяновичь мабуть въ 1816. р. Першу бо строфу сего поетичного твору почавъ ôнъ сими словами:

Trzy wiosny czekam, wyglądam trzy wiosny,
I łzawą badam źrenicą współbraci,
Czy jaki kwiatek choć skromnej postaci
W poranek złoty, promienny, radośny,
Nie błyśnie na Twoim grobie.

[2]) Стихотвôръ „Згадка за Маркіяна Шашкевича“, напечатавъ Н. Устіяновичь кирилицею (въ типографіи института Ставропигійского). Въ рускôмъ текстѣ ôдкинувъ ôнъ знакъ ъ пôсля спôвзвукôвъ твердыхъ.

мами „Никола зъ Николаєва“, „Дротарь“, „Наумъ“, ...ъ, и помѣщувавъ свои стихотворы именно въ „Зорѣ галицкôй“ и въ литературныхъ додаткахъ до „Вѣстника“ Вѣденьского.

Въ 1860. р. выдавъ Богданъ Дѣдицкій у Львовѣ „поезіи Николая Устыановича“, часть I. Дѣдицкій подѣливъ сѝ стихотворы на двѣ части: I. „Думки и пѣсни“, II. „Притчи и сказки“. Попереду написавъ „слово отъ издателя“. Тутъ замѣтивъ ôнъ, що Устіяновичь належить „къ числу лучшихъ — ба, самыхъ найлучшихъ писателей австрѣйскои Руси“, (стор. IV.) и заявивъ, що сей нашь поетъ въ рускôй литературѣ займаѥ таке становище, якимъ хôснуѥ ся Людвикъ Уляндъ въ нѣмецкôй, а Винкентій Поль въ польскôй словесности (стор. XII.) А вже-жь поминувши теѥ, що оба сѝ поеты на Парнасѣ высше стоять ôдъ Николы Устіяновича, таке порôвнанѣ вже изъ-за того ѥсть невдатнымъ, що Уляндъ писавъ именно прекраснѝ баляды, та що Поль придбавъ собѣ славне имя поемою „Могортъ“. Тому отже, що Устіяновичь написавъ тôлько двѣ баляды п. з. „Проклятство матери“ и „Рекрутка“, не можна ѥго прирôвнувати зъ Уляндомъ, котрый опроче пôсля Ґетого ѥсть однымъ зъ найлучшихъ поетôвъ нѣмецкихъ, мѣжь-тымъ коли Н. Устіяновичь мѣжь поетами рускими середуще займаѥ мѣсце. Ôдтакъ стоить ôнъ подалеки ôдъ Поля, котрый спѣвавъ про побутъ шляхетчины въ Польщи, и не любивъ демократичного напряму въ литературѣ.

Межи всѣми лиричными поезіями Николы Устіяновича ѥсть найкрасшою „Згадка за Маркіяна Шашкевича“[1]). Попереду поставивъ ôнъ „мотто“: „Кому

[1]) Сю елеґію написавъ ôнъ силябичными вѣршами, якими хôснують ся поеты польскѝ. Всѣхъ строфъ ѥ чотырнацять; въ кождôй строфѣ находить ся по 10 вѣршѣвъ зъ римами женьскими

языкъ свôй, своя земля мила, || тотъ жалямъ нашимъ не подивуе.“ Въ сêй елегіи добачаємо великій талантъ поета лиричного, щó зъумêвъ написати вельми вдатный стихотвôръ, хоча не пôзнавъ ще богатои скарбницê поезіê простонароднои. Тому-то заслуга єго тымъ бôльша, що взлетêвъ мовь орелъ высоко, хочь физичнî перепоны въ высловê подекуды вздержували єго фантазію и не дали розвинутись вêщому єго духови въ повнôй силê. Присвячуючи памяти Маркіяна свою „Згадку“ змалювавъ ôнъ чудовыми барвами образъ свого друга, пишучи мêжь иншимъ отъ-се:

Якъ ранна звêздка на неба востоцê,
Щó ясноî днинцê досвêтъ розвиває,
Якъ воздухъ Мая, щó по земнôмъ стоцê
Радôсть, довольство, житє выгрêває —
Очарованя свêтъ милый:
Такъ ты жаркою чувствъ Твоихъ весною
Дыхнувъ утêху въ нашî оболоня;
Такъ Ты лучею звêздочки ранною
Розсвêтомъ шибнувъ по-пôдъ небосклоня,
Днêстровôй днинцê тоскливый.

Крôмъ сеи елегіê найбôльшу стôйнôсть литературну має ода „Третій Май“[1]). Въ першôй строфê сеи оды наслêдувавъ поетъ оду Маркіяна Шашкевича „Голосъ Галичанъ“, и ôдтакъ писавъ такимъ ладомъ, якій замêчаємо въ патріотичныхъ одахъ нêмецкого поета Кльопштока. И справдê авторъ переймивъ ся тогдê вêщимъ духомъ, высказуючи мêжь иншими отъ-сî слова:

(˘˘). Тî-жь вêршê римують ся по-найбôльше ось-такимъ ладомъ: першій вêршь римує ся зъ третимъ, другій зъ четвертымъ, пятый зъ десятымъ, шестый зъ осьмымъ, а семый зъ девятымъ вêршомъ.

[1]) „Галичо-рускій Вêстникъ“ 1849; число 4.

Гей братя! землю цѣлуймо нынѣ,
До груди скибу притиснѣмъ!
Зъ руского серця рускôй родинѣ
Пѣсню свободы загудѣмъ!

Миленькій есть такожь стихъ, написаный „До Зорѣ галицкои“[1]). Авторъ зъявивъ великій патріотизмъ, звертаючись до нового сего гостя ось такою апострофою:

...Незнаный гостю на рускôй землици!
Звѣстунко мила райского зараня,
Дитино неба, сонця красавице,
Цвѣтко надѣѣ, первѣсенко свитаня,
Гадочокъ щастныхъ зрѣнице дѣвича,
Витай же звѣздо на земли Галича!
Витай на нивахъ, де каждая скиба
Кривдами зрыта, кервою зброчена,
Гôркими слезы зôбльлята, сплавлена,
Де чорна доля, сумная загиба
Сумракомъ гробу душу привалила, —
Витай намъ гостю, витай Зоро мила!...

Всягде, о всягде розсвѣти лучами
Народной жизни щастє й свободу:
Загляни ясно лѣсами, горами
До каждой рѣчки, до каждого броду!
А пясть молодця въ шабельку зазвонитъ,
Въ бѣліи руки заплеще дѣвиця,
Старець сивенькій слезку долѣ зронитъ,
Розъяснитъ око журлива вдовиця:
А въ коло сонця дитятко малоє
Зачне при пѣсняхъ о Днѣстрѣ, Полтавѣ,
Якъ соколятко въ гнѣздѣ молодоє,
Снити о щастю и козацкôй славѣ...

[1]) „Зоря галицка“, 1848; ч. 14.

Ôдтакъ годить ся похвально спôмнути про сй лиричнй поезіѣ Н. Устіяновича: „Верховина“, „Туга“, „Бѣдна“, „Руская думка“, „Хора“... Хочь въ деякихъ лиричныхъ стихотворахъ добачаємо прикметы тои туги, яка проявляє ся въ думкахъ Шашкевича, то все-таки свѣтоглядъ Николы Устіяновича єсть въ загалѣ веселѣйшій ôдъ свѣтогляду Маркіянового. Опроче поетичнй творы Шашкевича основують ся на поезіи простонародньй, Устіяновичь же зъявивъ по-найбôльше напрямъ до класицизму въ поезіи, та лишь въ писаню декотрыхъ „притчь и казокъ“ нахиливъ ся ôнъ до романтизму.

Никола Устіяновичь написавъ такожь два панеґиричнй стихи: а) „Молитва руского священника въ день рождественный Єи цѣсарского Высочества архикнягинѣ Софіи Фридрики Дороѳеи Маріи Іосифины“ 21. февруарія (5. марта) 1855[1]); — б) „Єго Высоко-Преосвященству Григорію Барону Яхимовичу, новопоставленному Митрополиту Галичскому“[2]).

Про „притчи и казки“ можна се сказати, що они суть слабшою стороною творчои поетичнои силы Николы Устіяновича. Найменше вдатною єсть притча „Святый Іоаннъ Евангелистъ“[3]), хочь авторъ намагавъ ся писати єѣ въ стилю библійнôмъ. Трохи лучшими вважають ся двѣ притчи п. з. „Провидѣніе“[4]), списанй зъ устъ народа. Коли-жь Устіяновичь переймивъ засновокъ сихъ казокъ изъ скарбницѣ поезіѣ людовои, то треба було єму писати сй епичнй творы ладомъ популярнымъ; одначе ôнъ не зъумѣвъ бути поетомъ народнымъ и въ

---

[1]) „Отечественный Сборникъ“ (Литературный додатокъ до „Вѣстника“ Вѣденьского) 1855; число 9.

[2]) „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. IX—XI.

[3]) „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень 1853; ч. 24.

[4]) ibid., ч. 26. и 43.

писаню своѣмъ навертавъ часто на ладъ мовы книжной. Лучшою есть казка „И старому придасть ся школа“. Въ нѣй розвиває ся живый драматизмъ, але ритмъ не всюды є правильный, та й мова не може вважатись чисто-рускою. Ôдтакъ епичный стихотвôръ „Проклятство матери“[1]) назвавъ авторъ балядою. Але-жь въ балядѣ епичный предметъ прикрашує ся лиричнымъ и драматичнымъ елементомъ поезіѣ. Тутъ же добачаємо тôлько лиричну сторону поезіѣ, мѣжь-тымъ коли дѣя майже зовсѣмъ не розвиває ся.

Въ сѣй другôй части поезій Н. Устіяновича напечатавъ Дѣдицкій такожь казку „Пещена дитина“[2]) и думку „Послѣдня житя тоска“. Тая казка належить до найлучшихъ стихотворôвъ Устіяновича. Опроче короткî стихотворы, якъ баляда „Рекрутка“[3]) и дума „Похôдъ на Царьгородъ“[4]) уважають ся цѣннымъ здобуткомъ нашои литературы. Одначе тôлько такî дрôбнî стихотворы епичнî Н. Устіяновича мають литературну стôйнôсть, котрî ôнъ писавъ чисто-рускою мовою; тî же думы, щó ихъ зложивъ въ такъ-званôмъ литературнôмъ галицко-рускôмъ языцѣ, мають свою вагу лишь для бібліографіѣ. Сюды належать думы: „Смерть князя Романа пôдъ Завихвостомъ въ лѣто 1205“[5]); — „Ужасъ на Руси при сближеніи Монголовъ въ лѣто 1224“[6]); — „Княгиня Романова“ (1206)[7]).

Никола Устіяновичь задумавъ написати такожь бôльшу поему п. з. „Путь на полонину“, одначе не вспѣвъ

[1]) ibid., ч. 39.
[2]) Порôвн. „Отечеств. Сборникъ“, 1859; ч. 21.
[3]) „Зоря галицкая“ яко альбумъ на годъ 1860; стор. 37—39.
[4]) „Вечерницѣ“. Львôвъ 1863; число 8.
[5]) „Зоря галицкая“, 1860; стор. 29—32.
[6]) ibid., стор. 32—35.
[7]) „Слово“, Львовъ 1862; ч. 17.

довершити сего поетичного твору, и надруковавъ лише три урывки п. з. „Чары“[1]), „Дорога жизни“[2]) и „Всходъ сонця въ горахъ“[3]).

Сей галицко-рускій поетъ написавъ прозою чотыри повѣсти: 1) „Старый Ефремъ“, 2) „Месть верховинця“, 3) „Страстный Четвергъ“ и 4) „Допустъ Божій“. Одтакъ зложивъ ще одну казку „Толкущему отверзется“.

Въ повѣстяхъ „Допустъ Божій“ и „Старый Ефремъ“ списавъ авторъ частину своєи біографіѣ. Такъ въ повѣстцѣ „Допустъ Божій“[4]) зъобразивъ онъ (якъ уже высше сказано) добрящу свою матѣрь, що одвертала своихъ дѣтей одъ злющои Харчихи, проклинаючои свою дочку, и що сѣй клекотливой сусѣдцѣ черезъ свого Никольця пославали горнятко зъ медомъ та свѣчку въ дарунку на святый вечеръ. — Въ повѣсти же „Старый Ефремъ“[5]) згадує Устіяновичь, що въ хату сего вельми розумного старця прибѣгавъ часто, коли изъ школъ въ лѣтѣ до своихъ родителѣвъ приѣхавъ, и що неразъ слухавъ бесѣды того старенького Златоустого. Никола Устіяновичь каже, що Ефрема бачивъ послѣдній разъ въ вакаціѣ, коли вже бувъ въ школахъ высокихъ, та що у него познавъ Ганусю, зъ котрою опосля оженивъ ся. Хоча-жь въ сѣй повѣсти высказують ся розумнѣ правила житя, то однако авторъ не зъумѣвъ писати ладомъ природнымъ. Столѣтній бо, неграмотный селянинъ Ефремъ, що за цѣсаря Іосифа II. и Франца II. служивъ въ войску,

---

[1]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“, 1850; ч. 4.

[2]) „Отечественный Сборникъ“, Вѣдень, 1859; ч. 5.

[3]) ibid., ч. 24.

[4]) „Недѣля“, Львовъ, 1865; ч. 11—13.

[5]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“, Львовъ, 1849; ч. 7—11. 16. 19. 20. 22. 25. 32. 33. 36. 42. — Порознь выданѣ товариства „Просвѣта“, 1874.

являє ся не-въ-мѣру розумнымъ ба й ученымъ, неначе-бъ збагнувъ всю глубѣнь практичнои мудрости житя.

Высше стоить „повѣстка по правдивôмъ случаю“ п. з. „Месть верховинця“[1]). Устіяновичь описавъ тутъ вельми гарно горы-Карпаты въ Стрыйщинѣ и зъобразивъ вѣрно вдачу двохъ верховинцѣвъ — Петра Наливайка-Продана и Федора Медуляка.

Коли-жь Никола Устіяновичь въ сѣй повѣсти начертавъ вдатно характеры головныхъ дѣєвыхъ осôбъ, то въ повѣсти „Страстный Четвергъ“[2]) перемѣстивъ ôнъ въ Карпаты подѣю таку, котра могла лучитись въ горахъ Шкоцiѣ, та въ загалѣ корыстувавъ ся тутъ повѣстярскою манiєрою Вальтера Скотта. Про-те Косôвскій купець, се-бъ то Добушь, Крайникова Зѣня и злюща баба Зубаня являють ся типами чужими, хоча вся дѣя розвиває ся въ рôдноô верховинѣ. Та й нѣгде правды дѣти, поетична вдача Устіяновича являє ся вѣщою именно въ описахъ природы, мѣжь-тымъ коли порôвнаня и дiялоги єго не всюды уважають ся вдатными.

Наконець треба ще запримѣтити, що казка „Толкущему отверзется“[3]) єсть важною подекуды тôлько изъ-за того, що въ нѣй згадує ся про молоденькiй вѣкъ Григорiя Яхимовича.— Устіяновичь зъєднавъ собѣ такожь чи-малу заслугу редакцiєю часописи „Галичо-рускій Вѣстникъ“ (1849—1850). Крôмъ двохъ повѣстей, „Старый Ефремъ“ и „Месть верховинця“ и крôмъ кôлькохъ стихотворôвъ писавъ ôнъ въ сѣй часописи такожь статьѣ политичнѣ и помѣщувавъ въ нѣй розправы правописнѣ

---

[1]) ibid. ч 75—78. — Порôвн. выдане професора Омеляна Партицкого зъ р. 1879; стор. 107—191.

[2]) „Зоря галицка“, 1852; число 1—18. — Порôвн. выдане Ом. Партицкого зъ р. 1879; стор. 1—100.

[3]) „Недѣля“, 1865; ч. 14.

та замѣтки граматичнѣ Осипа Лозиньского, Осипа Левицкого и и. Мѣжь сими статьями вызначує ся именно розвѣдка Осипа Левицкого п. з. „Розговоры надъ образованіємъ языка галицко-руского ôтъ часу конституціи“ (1849; ч. 69. 70. 71). Ôдтакъ слѣдує ôдповѣдь незвѣстного автора на сю статью Левицкого, п. з. „Мова ѣако средство просьвѣщенья уважана“ (ч. 77). Лозиньскій же написавъ статью п. з. „Ще щось о правописи“ (1850; ч. 4. 5.). Авторъ сеи розвѣдки высказує правило: „Пиши так, як *бильша* часть народа говорит.“ Ба й самъ Устіяновичь намагавъ въ 1836. р. придержуватись правописи фонетичнои[1]).

А вже жь зъ-годомъ перегодомъ покидавъ Устіяновичь свои первѣстнѣ думки про самостôйнôсть руского языка супроти россійского, и ôдъ р. 1861. нахилявъ ся щó-разъ бôльше до „объединителѣвъ“ литературныхъ. Рускій „соловейко“ перестававъ спѣвати: ôнъ прислухавъ ся звукамъ иншои спѣвучои птахи и хотѣвъ наслѣдувати єи голосъ. Та ба! соловейкови не спѣвати голосомъ коса; годѣ бо змѣнити вѣковѣчныхъ законôвъ природы. Никола Устіяновичь позбувшись давнѣйшихъ своихъ идеалôвъ народныхъ, ставъ чужинцемъ въ рôднôй батькôвщинѣ. Въ 1880. р. пригадавъ ôнъ собѣ свôй молодый вѣкъ и написавъ статью п. з. „Возрожденіе галицкой Руси и Маркіянъ Шашкевичъ“[2]).

[1]) Ось и примѣръ тои правописи Николы Устіяновича зъ р. 1836. („Зоря“ 1887; ч. 8, стор. 140):

Де сѣ нашѣ лѣта дѣли, лѣта молоденькі?
Як-мо разом долинами
Над Днѣстровими водами
Як соколоньки лѣтали ясненькі —
Гей, лѣта, милий Боже, лѣта молоденькі!

[2]) „Родимый Листокъ“. 1880; ч. 1 - 3. Въ 1879. р. выдавъ Н. Устіяновичь въ Коломыи книжочку п. з „Практична наука

Одначе згадкою про давнѣйшу свѣтлу добу свого житя не загрѣвъ ѳнъ уже свого серця до любови рѳдныхъ святощій. Послѣдній поетичній свои творы намагавъ ся ѳнъ писати по-россійски[1])... И знемѳгъ рускій „соловейко“, — затрѣпотавъ своими крыльцями та й замерзъ ѳдъ студени вѣтру пѳвнѳчного, не звеселивши вже нѣкого послѣдними звуками завмираючои своєи пѣснѣ.

3. Амвросій Метлиньскій[2]).

Амвросій Лукіяновичь Метлиньскій родивъ ся на Украинѣ 1814. р. въ Гадяцкѳмъ повѣтѣ Полтавскои ґуберніѣ. Навпередъ учивъ ся въ Гадяцкѳй школѣ повѣтовѳй пѳдъ проводомъ Михайла Макаровского, щѳ бувъ украиньскимъ письменникомъ[3]). Зъ тои школы перейшовъ Метлиньскій въ Харкѳвску ґимназію, а ѳдтакъ въ Харкѳвскій университетъ, въ котрѳмъ скѳнчивъ повный курсъ наукъ по словесному факультету. Опѳсля займавъ ѳнъ мѣсце библіотекаря университетского и приготовлявъ ся до ексамина маґистерского. Написавъ отже (1843) диссер-

---

о годованю виннои лозы“ (16°, сторѳнъ 30). Ѳдтакъ написавъ свою автобіоґрафію, котру напечатавъ Богданъ Дѣдицкій въ „Литературнѳмъ Сборнику“, 1885; стор. 41—46.

[1]) Норѳвнай именно стихъ Н. Устіяновича п. з. „Моимъ друзьямъ.“ „Отвѣтъ на поздравленія съ 24-ымъ юнія 1878. года. („Родимый Листокъ“, Черновцы 1879; число 12.)

[2]) Литература: а) „А. Л. Метлинскій“ („Поэзія Славянъ“. Сборникъ лучшихъ поэтическихъ произведеній славянскихъ народовъ въ переводахъ русскихъ писателей, изданный подъ редакціею Ник. Вас. Гербеля. С.-Петербургъ 1871; стор. 193). — б) „Харьковскій университетъ“ („Вѣстникъ Европы“, IX. годъ, январь, томъ I. С.-Петербургъ 1874; стор. 101—104; статья М. Де-Пуле). — в) „Амвросій Лукьяновичъ Метлинскій“ („Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 128—135).

[3]) Порѳвн. II., стор. 260—269.

тацію „объ истинномъ значеніи поэзіи“. Новый магистеръ вôйшовъ помѣжь професорôвъ Харкôвского университета и будучи адъюнктомъ-професоромъ читавъ теорію прозы й поезіѣ та й исторію россійскои словесности. Въ 1849. р. поставлено єго ординарнымъ професоромъ россійскои словесности на университетѣ св. Володимира въ Кієвѣ. Въ 1858. роцѣ выдавъ Метлиньскій докторску диссертацію „Взглядъ на историческое развитіе теоріи прозы и поэзіи“. Сю диссертацію написавъ ôнъ на основѣ твору Степана Шевырева п. з. „Теорія поэзіи въ ея историческомъ развитіи“. Въ Кієвѣ пробувавъ ôнъ до р. 1854. Вернувшись въ Харкôвъ занявъ ôнъ давну свою катедру и бувъ професоромъ до р. 1858., въ котрôмъ пôшовъ въ ôдставку. Опôсля живъ на берегахъ Женевского озера и на полудневôмъ берегу Крыма въ Ялтѣ, де й умеръ въ кôнци червня 1870. р. ôдъ раны, яку въ нападѣ мелянхолійнôмъ завдавъ собѣ своєю рукою.

Метлиньскій вызначувавъ ся вдачею вельми симпатичною: въ поглядахъ своихъ на свѣтъ бувъ ôнъ идеалистъ, щó вважавъ ся щасливымъ, коли мôгъ другимъ добро творити. Все своє житє остававъ ся холостомъ, а доходы професорскî обертавъ въ бôльшôй части на удержанє своєи родины та на пôдмогу бѣднои молодежи. Про-те студенты университетскî горнулись до него мовь до свого батька, бажаючи корыстуватись єго наукою и досвѣдомъ практичнымъ. Любивъ же Метлиньскій особливо тыхъ Украинцѣвъ, котрî єго звеселяли звуками рôдныхъ пѣсень и передавали єму деякî дрôбки изъ величного скарбу поезіѣ простонароднои. А по-за-якъ въ кватиру Метлиньского приходили такожь кобзарѣ, щó спѣвали украиньскî думы, то тî зборы студентскî були неначе словесною „Сѣчію“, въ котрôй молодî товаришѣ грѣлись при ватрѣ народныхъ святощій. Вже-жь и самъ

Метлиньскій знавъ чи-мало пѣсень народныхъ, котрыхъ навчила єго стара бабусенька, и ôдтакъ въ думцѣ „Бабусенька“ присвятивъ ôнъ згадцѣ єи сесй слова: „Старую бабусеньку згадаю! вона мене кохала: пѣснями пеленала, рôднымъ словомъ кормила, рôднôй мовѣ учила, — старую бабусеньку згадаю!“ (стор. 69.)

На университетѣ зъявлявъ Метлиньскій хосенну дѣяльнôсть дидактичну, домагаючись ôдъ студентôвъ, щобъ запопадливо займались письменными вправами литературными; ôдтакъ у себе дома оживлювавъ ôнъ тую науку животворнымъ духомъ рôдного слова. Такъ отже лекцiѣ университетскй доповнювались въ хатѣ професора розмовами про рôдну литературу.

Метлиньскій вывчивъ ся трохи-не всѣхъ языкôвъ славяньскихъ и познакомивъ ся такожь зъ мовою нѣмецкою. Саме-тогдѣ въ трицятыхъ рокахъ проявились дружнй взаимины мѣжь Славянами; особливо-жь ческй славянофилы Колляръ, Ганка, Челяковскій стали проповѣдниками новои братньои любови мѣжь народами славяньскими. Ôдтакъ Амвросій Метлиньскій и Олександеръ Корсунъ[1]) були першй славянофилы украиньскй, котрй любовь до батькôвщины бажали погодити зъ симпатіями до державы правовѣрного царя.

Свою литературну дѣяльнôсть почавъ Метлиньскій въ кôнци трицятыхъ рокôвъ, и ôдтакъ въ 1839. р. пôдъ псевдонимомъ Амвросія Могилы выдавъ ôнъ въ Харковѣ „Думки и пѣснѣ та ще де-що“ (12°, сторôнъ 204). Попереду напечатавъ ôнъ въ сёй книжочцѣ „замѣтки относительно южнорусскаго языка“ (стор. 1—35)[2]). Видячи, що московскй панслависты въ бôльшôй части неприхильно ôдносились до языка руско-украинь-

[1]) Гляди II., стор. 244—250.

[2]) Тй замѣтки пôдписавъ А. Метлиньскій своимъ именемъ.

ского[1]), Метлиньскій высказавъ ось-таку думку про будущу долю рôднои мовы: „*Южнорусскій языкъ со дня на день забывается и молкнетъ, и, придетъ время, забудется и смолкнетъ.... Но можетъ быть и то, что въ эпоху пренебреженія южнорусскаго языка, любовь къ нему проснется... Уже свѣтлое вниманіе правительства и просвѣщенныхъ мужей звѣздою благовѣстія засіяло надъ міромъ Словеніи, — и ни одна черта народности не изгладится, ни одно зданіе языка не разрушится, ни одна православная мысль не умретъ безплодно въ этомъ мірѣ*“ (стор. 3. 4.). — Ôдткъ слѣдує девять замѣткъ про руско-украиньску мову и правопись. Именно въ четвертôй замѣтцѣ подає Метлиньскій взôрцѣ пятьохъ правописій украиньскихъ, се-бъ-то правописи Максимовича, Котляревского, Срезневского, Артемовского-Гулака и зразокъ своєи правописи, котрои ôнъ придержувавъ ся въ выданю „думокъ и пѣсень“ (стор. 13—15). Ось и поглядъ на сю правопись Метлиньского: Задержавши стародавну букву ѣ для означеня звука *і*, *ji* и букву ы (= старосл. и старорус. ъı), писавъ ôнъ ѝ (ї) = о, ôдткъ ѝ, ї = є, а иногдѣ такожь ѣ = є, о (въ деклинаціи заименникôвъ и приложникôвъ); отже: лѣто, сынъ, кѝнь (конь), вїйсько (войсько), зѝльля (зелiє), срѝбный (сребрный), їи (єи), нѣй (ней), добрѣмъ (добромъ). — Пôсля сихъ замѣтокъ заявивъ Метлиньскій, що ôнъ радъбы написати повну граматику и словарь рôднои мовы, коли-бъ Богъ помôгъ, и люде не боронили єму сеи працѣ. Опроче замѣтивъ ôнъ тутъ, що головною єго цѣлію було, звернути увагу Украинцѣвъ на деякѝ окремѝ прикметы рôднои мовы (стор. 34).

Пôсля сего передного слова слѣдують „думки и пѣснѣ“ (числомъ 28). Сѝ стихотворы Метлиньского по-

[1]) Мѣжь московскими панславистами вызначувавъ ся тогдѣ именно М. Погодинъ.

хваливъ уже въ 1844. р. Микола Костомарôвъ, написавши въ „Молодику“ (стор. 182—184) мѣжь иншимъ отъсе: „*Большая часть изъ его стихотвореній запечатлѣна истиннымъ дарованіемъ и отличается особенною художественностію... Характеръ стихотвореній Могилы отличается глубокою грустью и вѣрными изображеніями древняго быта. Онъ прекрасно понялъ поэзію степной козацкой жизни; у него козакъ вездѣ является существомъ высокимъ, но вмѣстѣ буйнымъ и дикимъ; сцена дѣйствія его покрыта туманомъ и слезами...*“

И якій-жь провôдній идеѣ проявляютъ ся въ лирическихъ творахъ Амвросія Могилы? Украина саме-тогдѣ була заснула и ôдтакъ на ватрѣ батькôвскôй погасло ясне поломя народного житя, та въ попелѣ тлѣли лишь деякій искры. Могила любивъ народній святощѣ, одначе не смѣвъ голосно заявити свого патріотизму супроти новыхъ порядкôвъ на Украинѣ. Коли-жь занапастивъ ся національный побутъ козачины, коли не стало давного житя въ рôдноôй земли, то поетъ розкрывавъ могилы „начиненій трупомъ“, и сумовитый приглядавъ ся руинѣ колишньои славы народнои. Вже-жь и Маркіянъ Шашкевичь запримѣтивъ сю вдачу Могилы, пишучи отъ-се до свого приятеля Михайла Козловского; „При Ластôвцѣ[1]) ступаѥ вагою сановитый, сумный, казавъ бы-сь пристарый Могила, и заглядаѥ не такъ якъ ластôвка весело въ ôконця, а ступаѥ пôдъ землю въ могилы, цѣлуѥ порохъ, обнимаѥ кости, а нагорнувши тамъ силы у свои груди, гуляѥ зъ вѣтрами по степахъ або зъ ворономъ по-пôдъ небеса“[2]).

---

[1]) М. Шашкевичь згадуѥ про тую „Ластôвку“, котру Евгеній Гребѣнка выдавъ въ Петербурзѣ 1841. р.

[2]) Порôвн. И. Онишкевича „Руску Библіотеку“, томъ III., стор. 61.

Образы колишньои славы меркотять въ уявѣ поета лише въ ночи, коли зороньки въ туманъ поховають ся и мѣсяць у хмары заплыне. Тогдѣ гетьманъ стоить высоко на замку: голову свою схиляє якъ былину и орломъ позирає на Украину. Але-жь край вже втихомирывъ ся: гетьманъ чує, що бдъ моря до моря не пахне вже ворога духъ, видить, що орелъ безъ крылъ и безъ пѣръ, — що козакъ и конь умеръ; — все тихо й глухо... Гетьманъ прислухавъ ся, глянувъ ще разъ на Украину, и схиливъ ся якъ былина въ домовину (стор. 81—83).

Коли-жь годѣ привернути славнои бувальщины, то треба поетови погодитись зъ сучаснымъ побутомъ въ державѣ. Про-те въ думцѣ „Самотнй спѣвцѣ“ зъявляє онъ ось-таку думку славянофильску:

Є въ насъ вѣра, царь и мова,
И чи-мало насъ Словенъ;
Все своє въ насъ, — ну, чого намъ
Ще шукати въ бисурменъ? (стор. 73.)

Въ сѣй думцѣ сказавъ Могила, що поодинокй народности славяньскй въ новомъ побутѣ суспольно-національномъ задержують окремй прикметы своєи породы. А вже-жь рокъ опосля (1840) Олександеръ Корсунъ назвавъ Украину щасливою, що она будучи жѣнкою придбала для своихъ дѣтокъ ще й батька, се-бъ то царя православного. Теперь-то (по думцѣ Корсуна) Украинцѣ и Москалѣ панують, мѣжь-тымъ коли иншй Словене сердеги у Нѣмця бѣдують[1]). Та й самъ Метлиньскій звеличивъ силу Москвы въ думцѣ „Пожаръ Москвы“, починаючи сей стихотворъ отъ-сими словами:

Царство бѣлого царя широко резлегло ся,
Одъ всходу до заходу сонця простягло ся:

[1]) „Снјпъ“, украинській новорочникъ. Харькjвъ 1841; стор. 211. 212.

Є тамъ чи-мало мѣсця для силы,
Мѣсця чи-мало и для могилы (стор. 101)[1]).

Згадуючи про пожаръ того города поетъ каже, що Москву святую изъ-пôдъ ворога-Француза вызволяли чубатй козаки (стор. 103.).

Найкрасшимъ поетичнымъ твором Метлиньского єсть думка „Козачая смерть“ (стор. 87—89). Єѣ присвятивъ авторъ Петру Петровичу Артемовскому-Гулаку, поставивши „мотто“ изъ „Слова о полку Игоревôмъ“ („Сваты попоиша и сами полегоша“). Поетъ каже, що тамъ, де недавно козакъ на Ляха налѣтавъ, теперь по бѣлому степови сивый туманъ тихо розлягає ся, и степъ-земля рôдну й нерôдну кровь допиває. Та отъ, про-мѣжь трупами хтось стогне, мовь розмовляє: то старый козакъ изъ сыномъ вѣку доживає, порубаный зъ посѣченымъ ось-такъ розмовляє:

— Батьку, батьку! менѣ душно, мене пече,
Въ горлѣ засыхає!
— Сынку, сынку! биля мене все кровь тече,
Водицѣ немає!

— Батьку, батьку! хто по насъ въ степу заплаче?
Хто насъ поховає?
— Чуєшь, сынку? чорный воронъ вѣться, кряче,
За дяка спѣває!

— Батьку! изъ-за плечей морозъ подирає,
Въ серцѣ стыне, стыне...

---

[1]) Въ думцѣ „Пожаръ Москвы“ каже поетъ, що коло Москвы полягло чи-мало нашихъ костей, такъ що й воску на поминъ не стало. Тогдѣ покôйнымъ братамъ-лицарямъ запалено одну свѣчку, по-за-якъ „Москва, якъ Божая свѣчка огнемъ запалала“ (стор. 103). Такожь Корсунъ у „Сноплѣ“ высказує ту-саму гадку въ думцѣ „Велика панихида“, котру переложивши зъ ческого присвятивъ „Москалямъ“. („Снjпъ“, стор. 224. 225).

— Трупомъ вкрый ся, кровю вражою умый ся!
Й ихъ не трохи гине...

Оттакъ розмовлявъ батько зъ сыномъ на боєвищи; — небавомъ опôсля оба застогнали й замовкли... тôльки кровь дзюрчала.

Поетъ кôнчить чудову сю думку отъ-сими словами:

Де недавно козакъ гомонѣвъ, його кôнь тупотѣвъ,
Воронъ крякавъ, лѣтавъ и спускавъ ся, й на трупахъ сѣдавъ,
Чуєшь, якъ и вѣтеръ засвистѣвъ, загомонѣвъ?
Плаче-оплакує козакôвъ, своихъ братôвъ...
Кости по степахъ въ пѣскахъ ховає,
Пѣсню поминальную спѣває...

Такъ отже минула козацка слава, и згадка про неѣ живе тôлько въ пѣсняхъ бандуристôвъ. Про-те въ думцѣ „Бандура", котру Метлиньскій присвятивъ Ієреміи Галцѣ, сказано про старого козака-спѣвака, що ôнъ спѣває про гетьмана, про гайдамаку, — що тогдѣ плаче бандура, мовь оживає (стор. 39. 40). Въ думцѣ же „Смерть бандуриста" (стор. 116—120) старый козакъ каже, що въ ємy и въ бандурѣ вже голосъ замирає, — ба ôнъ заявляє въ розпуцѣ серця, що „вже не гремѣти-ме, вже не горѣти-ме якъ въ хмарѣ пѣсня въ народѣ, бо вже наша мова конає..." Але-жь думка сеся кôнчить ся сими вѣщими словамя:

Запалало и стемнѣло,
Застогнало въ небесахъ,...
Хлынувъ дожчь, — загомонѣло
На горахъ, поляхъ, въ борахъ...
Старця й бандуры немає,
Пѣсня по-міру лѣтає!

Изъ сего короткого огляду видно, що Метлиньскій бувъ справдѣ тымъ бандуристомъ, щó на руинѣ батькôв-

щины плакавъ-рыдавъ изъ-за недолѣ землякôвъ. Де-якои пôльги для примученого серця глядавъ ôнъ въ захистѣ православного царя; ôдтакъ думавъ ôнъ, що въ службѣ царскôй козаки стануть опять гуляти по поли и шукати собѣ славы въ боротьбѣ зъ ворогомъ (стор. 43). А поза-якъ Метлиньскій симпатично ôдносивъ ся до тогочасного славянофильства, то й ческй патріоты-письменники помянули сего тямущого Украинця добрымъ словомъ. Ôдтакъ Францъ-Ладиславъ Челяковскій переложивъ три думки Метлиньского на мову ческу и выдавъ ихъ въ „ческôй антологіи“[1]). Ось и заголовки сихъ перекладаныхъ думокъ: 1. Hetman; 2. Odrodilec (зрадникъ); 3. Kozácká smrt.

Деякй думки Метлиньского основують ся на поезіи простонароднôй. Сюды належать именно думки: „Пôдземна церква“ (стор. 59—61), „Перекотиполе“ (стор. 66—68) и „Дитина-сиротина“ (стор. 75—78). Годить ся тутъ замѣтити, що переказъ про перекотиполе послуживъ такожь Григорію Квѣтцѣ-Основяненкови засновкомъ въ писаню прекраснои повѣсти пôдъ тымъ-самымъ заголовкомъ.

Мѣжь думками и пѣснями Метлиньского находить ся ще вельми гарный стихотвôръ п. з. „Глекъ“, щó его авторъ присвятивъ „Грицькови Основяненкови“ (стор. 108—115). Сей стихотвôръ маѣ прикмету поезіѣ епичнои и служить доказомъ, що у Метлиньского бувъ такожь чи-малый талантъ, писати вдатнй оповѣданя поетичнй. Авторъ розказуе тутъ, якъ Глекъ пôзною добою выйшовъ ôдъ панъ-отця. Старый козакъ бувъ трохи выпивъ

[1]) „Casopis českého museum“. XVI. ročník. V Praze 1842. Z anthologie maloruské. Přeložením Fr. L. Čelakovského: 1) Hetman (str. 323. 324); 2) Odrodilec (str. 324); 3) Kozácká smrt (str. 332—334).

и замѣсць до своєи хаты зайшовъ на кладовище. Тутъ пбзнававъ бнъ могилы своихъ товаришѣвъ и приятелѣвъ и пригадувавъ собѣ подѣ зъ ихъ житя. Епичный сей твбръ кбнчить ся сими словами:

Такъ Глекъ старый балакавъ дуже, далѣ тихше,
А тамъ замовкъ, схиливъ ся на могилу...
До церкви въ-ранцѣ йшли, — до його, бнъ не дыше:
Взяли, та й положили въ домовину.

Се поетичне оповѣданє подобає ся особливо зъ за того, що авторъ смѣє ся тутъ крбзь сльозы, и що бнъ на кладовищи розвиває образъ колишнього змаганя громадянъ въ житю суспбльнбмъ.

Въ думкахъ и пѣсняхъ Метлиньского добачаємо мову ядренисту, зложену по-найббльше въ вѣршѣ силябичнѣ; одначе зустрѣчаємо подекуды такожь правильнѣ ямбы и трохеѣ. Опроче всякѣ вѣршѣ вызначують ся правильнымъ римомъ.

Пбсля думокъ и пѣсень Метлиньского слѣдують въ сѣмъ зббрнику переклады деякихъ стихотворбвъ славяньскихъ и нѣмецкихъ, щб осмотренѣ суть заголовками: „Луна изъ Словенiѣ“ (стор. 121—161) и „Луна ще изъ Нѣмецiѣ“ (стор. 163—175). У главѣ „Луна изъ Словенiѣ“ Метлиньскiй напечатавъ навпередъ одинъ ческiй сонетъ Колляра изъ епичного твору „Slávy dcera“ (№ 256), почбмъ слѣдує 1) Луна „изъ Чехiѣ“, се-бъ-то перекладъ деякихъ стихотворбвъ ческихъ, именно: а) „Ночна розмова“ (изъ Челяковского); б) Розмова „милого зъ милою“; в) „Смерть царя“; г) Сонетъ (изъ Колляра; переложено на мову россiйску); — 2) Луна „изъ Старочехiѣ“ (зъ кородедворськои рукописи): а) „Бенесъ Германовъ“; б) „Олень“; в) „Сиротина“; г) „Роза“ (переложено на мову россiйску) [1]) — 3) Луна „изъ Словацiѣ“, се-бъ-то

[1]) Рукопись Кородедворску переложивъ на мову руску вже передше Маркiянъ Шашкевичь.

пѣснѣ словацкй (числомъ 9); — 4) Луна „изъ Сербіѣ“; тутъ переложено три сербскй пѣснѣ на мову рускоукраиньску, а четверту пѣсню на мову россійску; — 5) Луна „изъ Польщѣ“: а) „Морлакъ въ Венеціи“; б) „Дорога“ (изъ Витвицкого); в) „Чорнобрôвка“ (изъ Суходольского); г) „Похôдъ“ (изъ Одинця; переложено на мову россійску).

Пôсля „Луны изъ Словеніѣ“ слѣдуе „Луна ще изъ Нѣмеціѣ“. Въ сѣй главѣ находить ся шѣсть стихотворôвъ нѣмецкихъ въ перекладѣ руско-украиньскôмъ: а) „Приязнй душѣ“ (изъ Матиссона); б) „Добра-нôчь“ (изъ Кернера); в) „Було“ (изъ Анастасія Ґрина); г) „Хлопчикъ-пастушокъ“ (изъ Улянда); д) „Навѣщення зъ могилы“ (изъ Елєншлєґера); е) „Пѣсня садôвничого“ (изъ Улянда).

Ôдтакъ въ сѣмъ збôрнику напечатано „Приложенія отъ издателя“ (стор. 177—190). Метлиньскій подавъ тутъ навперед головнй замѣтки правописнй, и надруковавъ ôсѣмь славяньскихъ стихотворôвъ, именно два ческй, два староческй, два сербскй и два польскй стихотворы. Всѣ они являють ся тутъ въ ориґиналѣ, та тôлько прикрасивъ ихъ Метлиньскій своєю рускою правописію. — Въ кôнци напечатавъ ôнъ словарець рускій п. з. „объясненіе непонятныхъ для Великороссіянъ южнорускихъ словъ и выраженій“ (стор. 191—204).

Чотыри роки опôсля (1843) въ журналѣ Бецкого „Молодикъ“ напечатано два украиньскй стихотворы Метлиньского п. з. „Розмова зъ покôйными“ и „Рôдна мова“[1]).

Въ 1848. р. Амвросій Метлиньскій выдавъ въ Харковѣ „Южный русскій Зборникъ“ (12⁰, сторôнъ

[1]) Порôвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова; стор 130.

60 + 108 + 44 + 72 + 92). Въ передно̂мъ словѣ пише о̂нъ, що до выданя сего збо̂рника спонукала єго о̂дозва императорского общества исторіѣ и древностій россійскихъ при Московско̂мъ университетѣ по о̂ддѣленю етноґрафіѣ Россіѣ. Въ сѣй о̂дозвѣ сказано, що въ хосенъ того общества треба-бъ збирати народнй казки, байки, пѣснѣ, переказы, прислôвя, — та що єму придатнй були бы такожь словарѣ „простонародного языка и мѣстныхъ нарѣчій“. О̂дтакъ замѣчає Метлиньскій, що для того выдавництва придбавъ о̂нъ ко̂лька бо̂льшихъ и меншихъ письменныхъ творо̂въ „въ просто̂мъ народно̂мъ языцѣ южнои Руси“, — що сй творы важнй суть именно изъза того, що въ нихъ малює ся вѣрно суспо̂льный побутъ народу украиньского. Тй то письменнй творы подає о̂нъ отже у своѣмъ збо̂рнику, и сподѣє ся, що при участи любителѣвъ словесности зможе вести дальше се свое выдавництво.

Опо̂сля слѣдує статья п. з. „Правописаніе южнорусскаго языка или нарѣчія“ (стор. 9—18). Метлиньскій каже, що дото̂ль появилась трояка правопись украиньска: Одній намагали корыстуватись крайною фонетикою, пишучи н. пр. дывыця (дивиться), истця (пється), иду и йду (йду), вилъ и вйлъ (волъ); — другй наблюдали за проводомъ Михайла Максимовича правопись етимолоґичну, пишучи бо́бъ, нёсъ, слёзъ; — иншй ишли середущою дорогою, придержуючись правописи Ивана Котляревского, котру поправивъ И. Срезневскій въ выданю „Наталки Полтавки“ (отже: лѣто, вйлъ, срйбный, бѣлѣються). Сею правописію Котляревского и Срезневского хо̂снувавъ ся Метлиньскій въ выданю „думокъ и пѣсень“, та приблизивъ ся то̂лько подекуды до выговору, по-за-якъ писавъ: зйлыя (зелiє), спаныя и т. д. О̂дтакъ въ выданю „Южного руского Зборника“ зла-

дивъ Метлиньскій украиньску правопись симъ способомъ: а) ѳдкинувъ знакъ ъ пѳсля твердыхъ спѳвзвукѳвъ, н. пр. дуб; — б) принявъ новый знакъ ы (се-бъ-то латиньске *и*, *v*) для выраженя звука *и* (= ы, и): сын, воды; — в) писавъ *и*, *йи* замѣсць ѣ: свит, йиду; — г) звукъ *і* (= о, е) выражавъ ѳнъ знакомъ й: дйм, нйс (несль); — д) уживавъ *є* для означеня йотованого самозвука *е*: мое, спиває; — е) принявъ *й* замѣсць *й*: добрий...

Пѳсля сихъ попередныхъ замѣтокъ слѣдують творы пятьохъ украиньскихъ поетѳвъ. Навпередъ напечатано „Думки и пѣснѣ“ А(мвросія) М(етлиньского). Тутъ находять ся чотыри думки сего-жь автора: „Бандура“, „Козачй поминки“, „Сирѳтка“ и „Старець“. Сй думки напечатавъ Метлиньскій вже въ 1839. р. въ збѳрнику своѣмъ „Думки и пѣснѣ та ще де-що“, тѳлько въ новѳмъ выданю (1848) переробивъ ѳнъ ихъ подекуды, изъ-за чого сй чотыри думки являють ся тутъ въ новѳй редакціи[1]). Опроче послѣ думки „Козачй поминки“ напечатавъ Метлиньскій ще й ческій перекладъ (п. з. „Козацка смрт“), щѳ єго зладивъ Челяковскій пѳсля першои редакціѣ.

Ѳдтакъ слѣдують въ сѣмъ збѳрнику отъ-сй поетичнй творы: а) „Думы та спѣвы“ Михайла Петренка (стор. 26—60); — б) „Вовкулака“, украиньске повѣрье. Розказъ въ стихахъ Стефана Александрова (стор. 1—108[2])[2]); — „Наталя, або двѣ долѣ разомъ“. Поема Михайла Макаровского (стор. 1—44[3]); — г) „Гарасько, або таланъ и въ неволи“. Повѣсть въ стихахъ Михайла Макаровского

[1]) Въ новѳмъ выданю (зъ 1848. р.) змѣнивъ Метлиньскій такожь заголовки двохъ думокъ, по-за-якъ замѣсць „Козачая смерть“ написавъ „Козачй поминки“, та й назву „Дитина-Сиротина“ заступивъ заголовкомъ „Сирѳтка“.

[2]) Про „Вовкулаку“ Степана Александрова гляди II., стор. 258—260.

(стор. 1—72[4]) [1]); — д) „Щира любовь, або милый дорогше щастя". Драма Грицька Основяненка [Григорія Квѣтки] (стор. 1—92[5]).

Въ 1852 р. выдавъ Метлиньскій въ Кіевѣ „Байки и прибаютки" Льва Боровиковского (12°, сторѡнъ 118)[2]), а въ 1854. р. напечатавъ ѡнъ въ тѡмъ-же городѣ „Народныя южнорусскія пѣсни (8°, сторѡнъ XVIII+472)[3]).

Въ переднѡмъ словѣ сего свого зборника говорить Метлиньскій дещо про способъ твореня литературы простонароднои и про народный напрямъ словесности письменнои, ѡдтакъ замѣчае, що украиньскѝ пѣснѣ людовѝ збиравъ такожь Микола В. Гоголь. Сказавши де-що про

---

[1]) Про оба епичнѝ творы Михайла Макаровского („Наталя" и „Гараська") гляди II., стор. 262—269.

[2]) Про „Байки и прибаютки" Льва Боровиковского гляди II., стор. 271—274. Кажуть, що Метлиньскій напечатавъ сѝ байки мабуть безъ призволу автора. (Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія", стор. 130., замѣтка). Ѡдтакъ самъ выдавець пѡдъ псевдонимомъ „Землякъ" помѣстивъ рецензію байокъ Боровиковского въ 24. числѣ „Москвитянина" за рѡкъ 1852.

[3]) Уже передше напечатано отъ-сѝ зборники рускихъ пѣсень простонародныхъ: а) „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсенъ" (князя П. Цертелева). С.-Петербургъ 1819; — б) „Малороссійскія пѣсни", изданныя Михаиломъ Максимовичемъ. Москва 1827; — в) „Запорожская Старина" (И. И. Срезневского) 2 части въ 6 книжкахъ. Харьковъ 1833—1838; — г) „Украинскія народныя пѣсни" изданныя М. Максимовичемъ. Часть I. Москва 1834; — д) „Малорусскія и червонорусскія думы и пѣсни" (Платона Лукашевича). С.-Петербургъ 1836; — е) „Pieśni ludu ruskiego w Galicyi". Zebrał Żegota Pauli. Tom I. II. Lwów 1839—1840; — ж) „Сборникъ украинскихъ пѣсенъ", издаваемый М. Максимовичемъ. Часть I. Кіевъ 1849. — Въ 1833. р. выдавъ у Львовѣ Вацлавъ зъ Олеська „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego".

правопись[1]), въ якôй печатано народнй южноруськй пѣснѣ, заявляє ôнъ, що въ выданю сихъ пѣсень годѣ було наблюдати окремыхъ прикметъ мовы въ рôзныхъ пôднарѣчіяхъ, та що ôнъ придержувавъ ся выговору нарѣчія головного. Важнй суть ôдтакъ єго замѣтки про ритмъ пѣсень. Вѣршь простонароднои пѣснѣ по найбôльше обôймає 14 складôвъ (силябъ), або 7 паръ, зъ котрыхъ четвертою парою кôнчить ся перша половина вѣрша, по-заякъ тутъ наблюдає ся пересѣчка (цезура) въ кôнци якогонебудь слова. Про-те такій довгій вѣршь може роздѣлитись на-двоє, изъ-за чого творять ся два коротшй вѣршѣ, одинъ изъ чотырохъ, а другій изъ трохъ паръ складôвъ. Всякй-жь двѣ пары складôвъ, крôмъ послѣдньои ôддѣльнои, мають тôлько одинъ наголосъ (accentus) на другôмъ або на третѣмъ складѣ. Хоча-бъ отже изъ чотырохъ силябъ и двѣ зъявляли наголосъ, то тôлько одинъ наголосъ пôдносить ся сильнѣйше, а другій вызначує ся слабше[2]). Такъ отже треба читати: козáкъ добрый, або козакъ дóбрый (не козáкъ дóбрый). Ось и примѣръ такого вѣрша:

Хилѣте ся | густй лóзы, ‖ ôдкôль вѣтеръ | вѣє,
Дивѣте ся, | карй óчи, ‖ ôдкôль мúлый | ѣде.

Рѣдко-коли вызначує ся наголосомъ першій або четвертый складъ; н. пр.

Изъ-за горы́ | вѣтеръ вѣє, ‖ жúто поло | вѣє:
На козака́ | худа слáва, ‖ що робúть не | вмѣє.

---

[1]) Метлиньскій ôдкинувши тутъ знакъ ъ въ кôнци слôвъ пôсля твердыхъ спôвзвукôвъ писавъ *и* для означеня звука *і*, *ji* (тило = тьло, иду = ьду), мѣжь-тымъ коли ôнъ звукъ *и* (= ы, н) выражавъ знакомъ *ы* (сын, робыты).

[2]) Порôвн. „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ von Dr. Emil Ogonowski. Lemberg. 1880. Anhang: „Einige Bemerkungen über die Betonung im Ruthenischen“. Seite 234.

Ôдтакъ слѣдує подѣлъ пѣсень на шѣсть громадъ, котрѝ розмежують ся зновъ въ поменшѝ ôддѣлы. Ось и переглядъ тыхъ головныхъ громадъ: I. „Пѣсни житейскія“; II. „пѣсни годовыя“; III. „пѣсни и думы поучительныя“; IV. „думы и пѣсни былевыя“ (историчнѝ); V. „пѣсни бытовыя“ (пѣснѣ житя суспôльного) и VI. „пѣсни шуточныя“. Всѣхъ пѣсень, выданыхъ Метлиньскимъ, єсть около 800.

Мѣжь думами историчными вважає ся многоцѣнною дума „про Хвеська Ґанжу Андибера“, щó ôдносить ся до дѣѣ 1647. р. (стор. 377—382)[1]). Противъ дукôвъ-сребряникôвъ выступають тутъ бѣдни „летяги“-козаки, котрыхъ проводыромъ являє ся гетьманъ запорожскій, Хвесько Ґанжа Андиберъ. До тыхъ-то дукôвъ озвавъ ся ôнъ згôрдно отъ-сими словами:

Ей дуки, кажуть, вы дуки!
За вами всѣ луги и луки,
Нѣгде нашому брату козаку-летязѣ стати
Й коня попасти!

Такъ отже въ сѣмъ збôрнику простонародныхъ пѣсень находимо не одну смѣливу гадку, котрои Метлиньскій у своихъ „думкахъ и пѣсняхъ“ не поважывъ ся высказати. Все-жь таки въ розвитку нашои литературы заслуга єго єсть чи-мала: ôнъ явивъ ся поетомъ въ передодни національного змаганя Украины, — ôнъ бувъ неначе „предитечею“ Тараса Шевченка, и въ 1839. р. спѣвавъ про руину батькôвщины, згадуючи сумовито про давну славу козачины. Хоча-жь Шевченко въ думѣ „Тарасова нôчь“ (зъ 1840. р.) зъявивъ симпатію до гетьманщины, то однако спôмнувъ ôнъ тутъ, що ворогами Украины були не тôлько Татаре й Ляхи, але й Москалѣ,

[1]) Сю думу записано ôдъ кобзарѣвъ Андрѣя Шута и Андрѣя Бешка въ Чернигôвщинѣ.

и про-те для Украины не мôгъ ôнъ глядати захисту пôдъ кормигою царя православного. Метлиньскій розкрывъ могилы, „начинéнй трупомъ“, а Шевченко спѣвавъ надъ могилами, що „слава не поляже, — не поляже, а розкаже, щó дѣялось въ свѣтѣ, чія правда, чія кривда, и чіи мы дѣти“[1]).

4. Тарасъ Шевченко[2]).

Пôсля загибели національнои самостôйности Украины высшй верствы суспôльности стались по-найбôльше перевертнями супроти руско-украинъского народу, котрого доля була незавидна, по-за-якъ головнымъ его репрезентантомъ були невольники-крѣпаки. Колись охороняла Украина Польщу й Москву ôдъ нападôвъ дикои

---

[1]) „До Основяненка“. („Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. 2).

[2]) Важнѣйша литература: а) „Воспоминаніе о Шевченкѣ; его смерть и погребеніе“ („Основа“. Петербургъ 1861; мартъ, стор. 1—21. Статья Л. Жемчужникова). — б) „Значеніе Шевченка для Украины. Проводы тѣла его въ Украину изъ Петербурга“ („Основа“ 1861; іюнь, стор. 1—38[2]). — в) „Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego, z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861. — г) „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865. — д) „Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter“. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. — е) „Провідні идеі въ письмахъ Тараса Шевченка“. Студіумъ Ом. Партицкого. У Львові 1872. — ж) „Критично-естетичний погляд Ом. Огоновского на декотрі поезиі Тараса Шевченка: I. До Основяненка („Правда“, письмо літературно-політичне. У Львові 1872; число 9., стор. 431—441); II. Посланіе землякам („Правда“, 1873; число 1, стор. 24—38); III. Погляд на важнійші думки Шевченкові (ibid. ч. 3., стор. 114—125); IV. Неофіти (ibid. ч. 4., стор. 166—172; ч. 5., стор. 197—201; ч. 6., стор. 227—232). — з) „Гайдамаки“. Поема Тараса Шевченка. Студіумъ Омеляна Огоновского („Правда“. Місячник для словесности, науки и полі-

Татарвы, — колись була она забороломъ свободы противъ пошести неволѣ, — та отъ, зъ волѣ могучихъ сусѣдôвъ попалась въ недолю-неволю. Здавалось, що она на вѣки заснула, що густѝ мраки покрыли велику могилу на кладовищи народнôмъ. Правда, що часъ ôдъ часу блимали крôзь пôтьму деякѝ зôрки, вказуючи путь-дорогу недобиткамъ, щó мовь тѣни покôйникôвъ снувались на згарищи святынѣ народного житя, одначе сонъ-дрѣмота й смерть-неволя лягли великою утомою и руиною на примученôй земли. Ажь ось зъ-нечевя по безкрайихъ степахъ залунавъ покликъ до нового житя, — и зворухнулись мерцѣ въ могилахъ, розкрыли очи, и побачили свого брата, щó самъ бувъ колись крѣпакомъ-невольникомъ, а теперь ставъ апостоломъ правды й науки. Такъ отже до закрѣпощеного народу зрозумѣлымъ словомъ мôгъ промовити тôлько той вѣщій поетъ, щó въ нѣмъ була кôсть ôдъ кости и кровь ôдъ крови нещасныхъ мужикôвъ. Симъ поетомъ бувъ Тарасъ Шевченко. Въ имени цѣлого народу, загибаючого въ неволи, заспѣвавъ ôнъ

тики. У Львові 1879; стор. 161—174, 219—229, 286—296, 351—357). — и) „Бесіда Володимира Барвінського“, виголошена на музикально-декляматорськім вечері у Львові в XV. роковини смерті Тараса Шевченка, дня 11. марта 1876. (Додаток до числа 6. „Правди“ р. 1876). — і) „Le poète national de la Petite-Russie Chevtchenko“. Émile Durand („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tom XV.; p. 919—944). — к) „Шевченко, украjінофіли j соціалізм“. Стаття М. Драгоманова в укр. збірці „Громада“. Nr. 4. Женева 1879. — л) „Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка“. Стаття Ивана Франка у Львівськім „Сьвіті“. 1881. і 1882. р., стор. 158—161, 171—172, 195—199, 221—224 — м) „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко. Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи“ („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор 560—567. Статья П. Л[ебеденцев]а). — н) „Тарасъ Гр. Шевченко“ по воспоминаніямъ разныхъ лицъ [1831—1861. г.] („Кіевская Старина“. 1882. Томъ IV., стор. 66—77. Статья Н. Бѣлозерскаго). —

пѣсню нову, пѣсню свободы й волѣ, и на руинѣ батькôвщины высказавъ отъ-сю правду:

Не вмйраѥ душа наша,
Не вмйраѥ воля,
И несытый не выоре,
На днѣ моря поле,
Не скуѥ душѣ живои
И слова живого.... (II, 56)[1]).

а) Дитячій вѣкъ Тараса. Тарасъ Григорієвичь Шевченко родивъ ся 25. лютого 1814. р. въ селѣ Моринцяхъ, повѣту Звенигородского, ґуберніѣ Кіѣвскои правобôчь Днѣпра. Дѣдъ Шевченка бувъ по ремеслу швець; ôдси й пôшла назва родины. Родителѣ ѥго були крѣпаками помѣщика Василя Василєвича Енґельгардта, щó бувъ племѣнникомъ князя Гр. А. Потемкина Таврицкого и дѣйствительнымъ тайнымъ совѣтникомъ. Отець Тараса, Гри-

---

о) „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка". Сводъ матеріаловъ для ѥго біографіи. Съ портретомъ. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882. — п) „Посланіе Шевченка". Естетично-критична студія Иліи Кокорудза („Зоря". Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. У Львовѣ 1885; число 15—19). — р) „Чѣмъ ѥсть для насъ Шевченко?" Критичное розсужденіе Ф. С(вистуна). Львовъ 1885. — Вельми богату литературу про Тараса Шевченка подавъ М. Комаровъ въ „Библіографичнôмъ Покажчику новои украинськои літературы" (1798—1883 р.). Кіѣвъ 1883.

Важнымъ жереломъ для біоґрафіѣ Тараса Шевченка ѥсть ѥго „Дневникъ", печатаный въ Петербурґскôй „Основѣ" 1861. и 1862. р., ôдтакъ многоцѣнний суть ѥго „Листы", писанй до рôзныхъ осôбъ а друкованй именно въ „Основѣ" и „Кіевскôй Старинѣ".

[1]) Цитаты зъ „Кобзаря" Шевченкового наводять ся пôсля выданя Прагского зъ р. 1876. Число римске означаѥ томъ, арабске-жь — сторону. Другимъ томомъ уважаѥ ся тота частина „Кобзаря", въ котрôй напечатано поезіѣ, заборонений цензурою въ Россіи.

горій, бувъ родомъ изъ села Керелôвки, повѣту Звенигородского. Се бувъ чоловѣкъ письменный и розумный, але не мавъ своєи волѣ; про-те, якъ оженивъ ся, перенѣсъ ся по приказу помѣщика зъ Керелôвки до Моринець, зъ-ôдки була єго жѣнка. Такъ отже въ Моринцяхъ родивъ ся Тарасъ.

Всѣхъ дѣтій у Григорія Шевченка було пятеро: найстаршій сынъ Микита, ôдтакъ дочка Катерина, третій Тарасъ, четверта Ирина, а наймолодшій сынъ Осипъ.

Якъ минувъ одинъ рôкъ зъ половиною, родителѣ Тараса вернулись зъ Моринець въ Керелôвку. Коли отже Тарасъ пôдрôсъ, то ставъ тямити себе въ Керелôвцѣ; проте й всѣ єго дитячй спомынки вяжуть ся до Керелôвки.

Та невеличкій бувъ тогдѣшній свѣтъ маленького Тараса. Бѣдна, стара, бѣла хата зъ почорнѣлою соломяною стрѣхою и зъ чорнымъ дымаремъ, около хаты на причôлку яблуня зъ червонобокими яблуками, навкруги яблуни зѣльникъ, у ворôтъ стара вѣтвиста верба, за вербою клуня, за клунею на горбѣ садъ, за садомъ левада, за левадою долина, а въ долинѣ тихій потôкъ, неначе уквѣтчаный вербами и калиною. А въ тôмъ потоцѣ пôдъ широколистыми лопухами купає ся кремезный, бѣлявый хлопчина; выкупавшись вбѣгає въ тѣнистый садъ, паде пôдъ першою грушею або яблунею и засыпляє. Выспавшись гараздъ, дивить ся ôнъ на далеку гору и пытає ся самъ себе: „А щó тамъ за горою? Мабуть є тамъ залѣзнй стовпы, щó пôддержують небо. А-ну, пôду, та подивлюсь, якъ они єго тамъ пôддержують!“ Вставъ и ненадумуючись, пôшовъ долиною и левадою навпростець икъ горѣ, минувъ царину, ôдтакъ зъ пôвъ-версты поля, — ажь ось на поли стоить высока могила. Тарасъ выдрапавъ ся на могилу, щобы подивитись, чи далеко ще до тыхъ желѣзныхъ стовпôвъ. Стоить хлопчина и розглядає

ся по обѣ стороны. И по одну сторону село, и по другу сторону село, лишь изъ темныхъ садôвъ выринають триголовй церкви, вкрытй бѣлою бляхою. Задумавъ ся Тарасъ: „Нѣ“, каже, „сегодня пôзно, не дôйду вже до тыхъ залѣзныхъ стовпôвъ; пôйду завтра разомъ зъ Катрею. Она до череды коровъ погонить, а я пôйду до залѣзныхъ стовпôвъ; сегодня тôльки одурю брата Микиту; скажу, що я бачивъ залѣзнй стовпы, тй, щó пôдпирають небо“.

И отъ, хлопчина похитнувъ ся на могилѣ и скотивъ ся комѣть-головою на землю. Вставши на ноги, не розбиравъ довго, по котрôмъ боцѣ могилы збсунувъ ся, а просто, куды бачили очи, выбравъ ся нѣбы назадъ до дому. На щастѣ стрѣтили єго чумаки, и вздержавши хлопчину запытались єго: „А куды ты мандруєшь, парубче?“ — „До дому“. — „А де-жь твôй дôмъ, небораче?“ — „Въ Керелôвцѣ“. — „Такъ чого-жь ты идешь у Моринцѣ?“ — „Я не въ Моринцѣ, а въ Керелôвку йду“. — „А коли въ Керелôвку, такъ сѣдай на мою мажу, товаришу; мы тебе довеземъ до дому“.

Посадили єго на скринку, щó буває на передѣ чумацкого возу, дали єму батôгъ въ руки, — а ôнъ поганяє собѣ волôвъ безжурный и веселый, мовь-бы то нѣчого не лучилось. Доѣзжаючи до села, узрѣвъ Тарасъ напротивъ себе на горѣ хату и закричавъ весело: „Онъ-де, онъ-де наша хата!“ — „А коли ты вже бачишь свою хату“, сказавъ хозяинъ воза, „то й иди зъ Богомъ!“ И знявши хлопчину зъ воза, спустивъ єго на землю, а обернувшись до товаришѣвъ сказавъ: „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — „Нехай иде собѣ зъ Богомъ!“ — гукнули чумаки, а хлопчина побѣгъ собѣ въ село.

На дворѣ вже смеркало, коли Тарасъ пôдôйшовъ до перелазу, та побачивъ, що всѣ домашнй сидять собѣ

въ кружку биля хаты на зеленбмъ „шпорищи“ та й вечеряють. Тбльке Катерина, котра свого братчика все бавила й дуже любила, не вечеряла, а стояла собѣ биля дверей, пбдперши голову рукою, и такъ нѣбы-то дивилась на перелазъ. Коли-жь Тарасъ высунувъ голову зъ-за перелазу, то она скрикнула: „прийшовъ! прийшовъ!“ Побѣгла до братчика-волокиты, вхопила на руки, понесла черезъ подвбрє и посадила въ кружокъ вечеряти, сказавши: „Сѣдай вечерять, приблудо!“ Послѣ вечери сестра повела єго въ хату, й уклавши на постели, перехрестила, поцѣлувала, и усмѣхаючись у-друге назвала єго приблудою.

Тарасъ довго не мбгъ заснути: пригоды того дня не давали єму спати. Ôнъ думавъ все о желѣзныхъ стовпахъ, и о тбмъ, чи говорити про нихъ Катеринѣ та Микитѣ, чи не говорити. А вже жь Микита бувъ разъ зъ батькомъ въ Одессѣ, и тамъ конче видѣвъ тѝ стовпы; та отъ, якъ єму говорити про нихъ, коли ихъ Тарасъ зовсѣмъ не бачивъ. Катерину можна-бъ ще одурити;... та нѣ... и ѣй не треба нѣчого казати. Ôдтакъ хлопчина думавъ ще довго о желѣзныхъ стовпахъ, та й заснувъ[1]).

Тарасови було тогдѣ пять або шѣсть рокбвъ. Тогдѣ жила ще єго матѣрь; про-те молода єго доля була золота й дорога. Ажь ось два-три роки опбсля ставъ ôнъ учитись у школѣ косоокого Совгиря, щó бувъ дячкомъ „нестихарнымъ“[2]). Гбрко приходилось Тарасови складати *тму-мку*, *тля-мля*[3]), бо ось выбѣгне ôнъ бувало изъ

[1]) Про сю дитячу пригоду свою розказує самъ поетъ въ оповѣданю „Княгиня“, написанбмъ по-россійски въ 1853. р. („Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII., стор. 393—395).

[2]) „Нестихарнымъ“ звавъ ся той дякъ, котрого не назначила власть епархіяльна. Такого дяка поставляли громадяне вразъ зô священикомъ по давному обычаю.

[3]) *Тму-мку*, *тля-мля* — се зразокъ складаня въ давныхъ букваряхъ на Украинѣ.

школы на улицю, погляне на яръ, а тамъ безжурнѣ єго товаришѣ бавлять ся на соломѣ биля клунѣ, и не знають, що є на свѣтѣ и дякъ и школа. Ледви-жь ставъ качатись на соломѣ мѣжь щасливыми товаришами, приходили сейчасъ два псалтырники, брали Тараса за руки и вели єго назадъ въ школу, де Совгирь нагодувавъ єго березовою кашою[1]).

Въ 1823. р. вмерла Тарасова мати. Про неѣ спôмнувъ ôнъ опôсля (1850. р.) отъ-сими словами:

Я бачивъ пекло... Тамъ неволя,
Робота тяжкая, нѣколи
И помолитись не дають.
Тамъ матѣрь добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила. (II, 152.)

До смерти матери хлопчина не знавъ лиха, але якъ не стало доброи неньки, напосѣлась на него недоля, и ôдтакъ побивавъ ся ôнъ невзгодинами ажь до самои смерти. Батько Тараса по смерти жены оставъ ся вдôвцемъ зъ дрôбными дѣтьми, бо наймолодшому сынови було пôвтора року. Оженивъ ся отже въ-друге, и такъ увôйшла въ дôмъ мачоха. У неи були дѣти зъ першого подружя, и про-те зъ-за дѣтей-зведенятъ настали въ родинѣ злиднѣ. Не було годины безъ сварнѣ по-мѣжь дѣтьми, не було годины безъ суперечки мѣжь мачохою а батькомъ. Мачоха не любила найбôльше пустѣя Тараса за-те, що ôнъ неразъ побивавъ єи слабенького Степанка. То й часто карала она пасынка, хочь иногдѣ бувъ безвиннымъ.

У Шевченкôвъ на кватирѣ стоявъ разъ салдатъ. У него вкрадено три золотї; про-те наробивши богато

[1]) „Кіевская Старина". 1884; стор. 396. — Шкôльнй товаришѣ прозывали Тараса Грушевськимъ. („Правда", 1876; ч. 1., стор. 24.)

крику, ставъ ôнъ ихъ шукати. Мачоха выповѣла пôдозрѣнє на пасынка Тараса. Той боживъ ся, що ôнъ не виноватый, але мачоха стояла при своѣмъ: „Грошѣ вкравъ Тарасъ!“ Тогдѣ Тарасъ утѣкъ изъ хаты и скрывъ ся въ корчахъ калины въ садѣ сусѣднього мужика, щó звавъ ся Женихомъ. Тамъ пересидѣвъ чотыри днѣ. Сестра Ирина бережливо скрывала єго сховокъ передъ домашними, тайкомъ носила єму ѣсти, та й старалась єго розвеселити. Тарасъ устроивъ собѣ въ корчахъ калины салашь, поробивъ около него дорôжки, посыпавъ ихъ пѣскомъ и забавлявъ ся стрѣльбою изъ бзины. Пятого дня вынайшли Тараса. Єго стали допытувати про тѝ грошѣ черезъ три днѣ. Тымъ допытомъ займавъ ся дядько Тараса, Павло, „великій катюга“. Коли хлопчина всетаки ôдправъ ся, то звязали єму руки й ноги, и били єго прутвмъ, щобъ до вины признавъ ся. Зъ болю призналъ Тарасъ вину на себе, — коли-жь єго розвязали и запытали, де подѣвъ вкраденѝ грошѣ, то ôдповѣвъ, що закопавъ ихъ десь-тамъ въ саду, а якъ єму звелѣли, показати тоѥ мѣсце, то выперъ ся онять, и допытъ розпочавъ ся на-ново. Але нѣчого вже бôльше не добились и примученого пасынка кинули въ темну комору... Пôзнѣйше показалось, що злодѣемъ бувъ таки сынъ мачохи; ôнъ сприятавъ бувъ грошѣ въ дуплѣ старои вербы. Тарасъ бувъ все вдячный своѣй сестрѣ за тоѥ, що она въ тогдѣшнѣмъ єго клопотѣ старалась єго потѣшити. Коли вмиравъ, то просивъ приятелѣвъ, не забувати сестры Ирины.

Невзгодины домовѝ приневолили батька, ôддалити Тараса ôдъ очей мачохи и ôддати єго на науку до мѣщанина Губского. У Губского Тарасъ вывчивъ ся граматки (букваря) дуже швидко, тôлько сей учитель не

мôгъ собѣ рады дати зъ хлопцемъ непосидючимъ и пустымъ. Всякî доганы батьковî не помагали нѣчого.

А вже-жь радше слухавъ ôнъ оповѣдань свого дѣда й батька про давну бувальщину. Батько бо розказуввавъ Тарасови въ недѣлю або въ свята повѣсти зъ библійнои исторіѣ або зъ житій святыхъ. Иншою була мова столѣтнього дѣда. Ôнъ бувъ самовидцемъ колѣївщины, се-бъ-то повстаня хлопôвъ и козакôвъ проти польскихъ панôвъ и жидôвъ, и въ недѣлю любивъ оповѣдати дѣтямъ и внукамъ про „гайдамакъ“. Ось и згадка Тараса про сî страшнî оповѣданя:

Бувало въ недѣлю, закрывши Минею,
По чарцѣ зъ сусѣдомъ выпивши тôєи
Батько дѣда просить, щобъ той розказавъ
Про колѣївщину, якъ колись бувало,
Якъ Залѣзнякъ, Гонта Ляхôвъ покаравъ.
Столѣтнî очи, якъ зорѣ, сіяли,
А слово за словомъ смѣялось, лилось:
Якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла.
Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли,
И менѣ малому не-разъ довелось
За титаря плакать. И нѣхто не бачивъ,
Що мала дитина у куточку плаче. (I, 128.)

Тî оповѣданя дѣда вельми вподобались малому хлопчинѣ, и ôнъ стямивъ ихъ собѣ такъ добре, що зъ тыхъ згадокъ зложивъ пôзнѣйше чудову поему п. з. „Гайдамаки“. Але не тôлько оповѣданя дѣда розгрѣвали тогдѣ душу малого Тараса. Ôнъ ходивъ зô сестрами до Лебединьского монастыря, помолитись Богу[1]). Мѣжь черцями жили ще старцѣ, щó були самовидцями страшнои рѣзнѣ

[1]) Монастырь Лебединьскій лежить 35 верстъ ôддалеки ôдъ Керелôвки. Въ двацятыхъ рокахъ перетворено єго въ монастырь „панянський“.

(1768. р.). Именно одинъ старенькій чернець, вельми говорливый, розказувавъ богомольцямъ про тее, якъ гайдамаки заявили свою месть. По-мѣжь богомольцями, що товпились навкруги того старця, нѣхто не замѣтивъ тогдѣ босого хлопця, котрый зъ найбольшою увагою прислухувавъ ся тому оповѣданю.

Въ два роки по смерти матери втративъ Тарасъ також свого батька (1825. р.). Вмираючи згадавъ отець також за свого сына Тараса, и мовь-то вѣщимъ духомъ сказавъ таке: „Сынови Тарасу изъ моего хозяйства нѣчого не треба; онъ не буде абы-якимъ чоловѣкомъ; зъ його буде або щось дуже добре, або велике ледащо; — для його моє наслѣдство або нѣчого не буде значити, або нѣчого не поможе".

По смерти батька оставъ ся Тарасъ круглымъ сиротою: одъ мачохи не могъ сподѣватись и доброго слова. Тому-то згадка за родителѣвъ не выгасла нѣколи въ его души, та много лѣтъ опосля написавъ онъ отъ-се въ думцѣ про своихъ старыхъ:

Лежать собѣ у холодочку
Мовь у раю мои старѣ;
Хресты дубовѣ посхилялись,
Слова дощемъ позаливались. (I, 235.)

Одинацяти-лѣтній Тарасъ ставъ попыхачемъ у злющои мачохи. Часто сидѣвъ онъ подъ тыномъ въ старой рядовинѣ и думавъ про горку долю сироты. Але-жь мачоха не давала ему дармувати: одъ весны до позноі осени велѣла ему пасти телята й свинѣ по-биля Керелівки й Тарасівки. Зъ кусникомъ сухого хлѣба Тарасъ проводивъ въ поли цѣлѣ днѣ. Щобы-жь въ часѣ спеки лѣтньои оддыхнути, сѣдавъ часто подъ одну зъ могилъ, котрыми вкрытѣ суть тамошнѣ поля. А вже-жь въ зимѣ казали ему ходити до школы. Взявши табличку, кала-

марь и псалтырь, Тарасъ пôшовъ до дяка Петра Бугорского и бувъ у него школяромъ та робôтникомъ. Про тогдѣшню свою долю и про злиднѣ родины писавъ Шевченко опôсля (1850) отъ-се:

. . . . Мы
Розлѣзли ся межи людьми,
Мовь мышенята; я до школы —
Носити воду школярамъ,
Браты на панщину ходили,
Поки лобы имъ поголили.
А сестры!... сестры? Горе вамъ,
Мои голубки молодіи!
Для кого въ свѣтѣ живете?
Вы въ наймахъ выросли, чужіи,
У наймахъ косы побѣлѣють,
У наймахъ, сестры й умрете! (II, 152. 153.)

У Бугорского вчивъ ся Тарасъ грамаiки (букваря), часослова и псалтыри[1]). Але той дякъ бувъ великій пяниця и мало пильнувавъ науки. Иногдѣ втѣкавъ ôдъ него Тарасъ и скрывавъ ся въ садѣ селянина Жениха. Тутъ у корчахъ калины ховавъ ся ôдъ дякôвскои тростинки и сидѣвъ по кôлька день при пôдмозѣ своихъ добрыхъ сестеръ, котрѝ засиляли єго стравою. Все-жь таки пôдъ конець другого року вывчивъ ся ôнъ у дяка псалтыри.

[1]) Въ давнѣйшихъ житєписяхъ Шевченка читаємо, що ôдъ Бугорского перейшовъ Тарасъ до Нестеровского, священика въ Керелôвцѣ, у котрого навчивъ ся писати, та що ôдтакъ зновъ вернувъ ся до Бугорского. Одначе Пр. П. Л(ебединце)въ справивъ тую оповѣстку замѣчаючи, що Тарасъ въ домѣ священика Ивана Нестеровского не живъ и нѣчого у него не вчивъ ся, поза-якъ Нестеровскій бувъ уже старый, та що Шевченко пробувавъ якійсь часъ у Григорія Кошицѣ, котрый бувъ другимъ священикомъ въ Керелôвцѣ. („Кіевская Старина". 1882. Томъ III., стор. 563.)

Учителеви и школяреви велось гараздъ, коли въ селѣ бувъ мертвець. Тарасъ читавъ зъ памяти трохи-не цѣлу псалтырь сильнымъ голосомъ; про-те громадяне полюбили молоденького попыхача дякôвского, и ôдтакъ въ селѣ не похоронено нѣ одного покôйника, надъ котрымъ Тарасъ не прочитавъ бы псалтыри. За всяку таку прислугу доставляли Тарасоки кнышь и кошу (50 копѣйокъ); тôлько-жь ôнъ ôддававъ сей дохôдъ дякови, котрый удѣлявъ єму пятака на бублики. Тогдѣ ходивъ ôнъ въ дѣравôй свитинѣ безъ шапки и чобôтъ якъ лѣтомъ, такъ и зимою. Коли-жь въ селѣ не було мерця, то дякъ зô своимъ помôчникомъ не мавъ иногдѣ и кусника хлѣба; тогдѣ йшли они оба вечеръ на прожитокъ мѣжь людей, та спѣвали пôдъ ôкнами „Богомъ избранную“[1]).

Мѣжь-тымъ Бугорскій зъ приятелемъ своимъ Лимаремъ запивавъ ся тяженько, такъ, що Тарасъ, вернувши ôдъ мерця домôвь, застававъ ихъ трохи-не все мертвецки пяными. Тому-же, що дякъ обходивъ ся зô школярами жорстоко, то всѣ зненавидѣли єго вельми[2]).

---

[1]) „Кіевская Старина“. 1884. Томъ VIII.; стор. 398.

[2]) Про сего злющого дяка-учителя написавъ Шевченко отъсе у своѣй автобіографіи: „Этотъ первый деспотъ, на котораго я наткнулся въ моей жизни, поселилъ во мнѣ на всю жизнь глубокое отвращеніе и презрѣніе ко всякому насилію одного человѣка надъ другимъ“. („Кобзарь“. У Празі. II., стор. XVII). А вже-жь Лебединцевъ вспôмнувъ добрымъ словомъ про того Бугорского. По словамъ єго „стихарный“ той дякъ бувъ сыномъ священика села Верещакъ; учивъ ся въ бувшôй академіи Кіевскôй до середньои клясы реторики, а ôдтакъ переймивши церковного устава и нотного спѣву при архіерейскôмъ хорѣ, ставъ ôнъ дякомъ въ Керелôвцѣ. Самохôть принявъ ôнъ Тараса у своѣй хатѣ и бувъ єго учителемъ; опôсля-жь познакомивъ єго зъ деякими малярами та иншими письменными людьми. Ба, Лебединцевъ пише, що Бугорскій не бувъ пяницею безтямнымъ. („Кіевская Старина“. 1882. Томъ III., стор. 562.)

Пôдъ єго рукою ставались они лукавыми и мстивыми, обманювали єго при всякôй нагодѣ и робили єму всѣлякѣ псоты та пакости. Коли-жь Тарасъ найшовъ єго разъ безъ памяти пяного, то уживъ проти него таки єго оружія, се-бъ-то тростинки, и на-скôлько стало силы, ôдплативъ єму за всѣ свои обиды.

Межи книжками дяка подобалась була Тарасови якась книжочка зъ образками. Шевченко выбивши дяка тростинкою не вважавъ грѣхомъ, взяти собѣ тую книжочку. Вже бо тогдѣ любивъ ôнъ рисувати, и якъ тôлько спромôгъ ся, купивъ собѣ паперу, и въ бурянѣ рисувавъ собѣ такъ, якъ умѣвъ.

Ôдъ Бугорского втѣкъ Тарасъ въ ночи въ мѣсточко Лысянку до маляра-дiякона, котрый своимъ норовомъ пригадувавъ того дяка. Три днѣ двигавъ Шевченко на гору ведрами воду и розтиравъ на желѣзнôй блясѣ фарбу-мѣдянку. На четвертый день хлопчина повандрувавъ до Стеблова, повѣту Канѣвского, а потôмъ прийшовъ въ Тарасôвку до дячка-„хиромантика“, котрый глянувши уважно на лѣву руку Шевченка, заявивъ рѣшучо: „У тебе нема способности нѣ до чого, ба й нѣ до шевства, нѣ до бондарства“.

Такъ вандрувавъ бѣдный хлопець по селахъ, бажаючи конче чого хосенного навчитись. Ось щó пише ôнъ про се въ „епiлоґу“ до „Гайдамакъ“:

Давно те минуло, якъ мала дитина,
Сирота въ ряднинѣ я колись блукавъ,
Безъ свиты, безъ хлѣба, по тôй Украинѣ,
Де Залѣзнякъ, Гонта зъ свяченымъ гулявъ.
Давно те минуло, якъ тыми шляхами,
Де йшли гайдамаки, малыми ногами
Ходивъ я та плакавъ, та людей шукавъ,
Щобъ добру навчили ... (I, 127. 128.)

Ôдтакъ втративши всю надѣю, статись коли-небудь маляремъ, Шевченко вернувъ ся въ рôдне село и ставъ „пастыремъ стадъ непорочныхъ“, се-бъ-то овець. Ось якъ описуе ôнъ тогдѣшне своє житє идиличне:

Минѣ тринадцятый минавъ,
Я пасъ ягнята за селомъ:
Чи то такъ сонечко сіяло,
Чи такъ минѣ чого було —
Минѣ такъ любо-любо стало,
Неначе въ Бога...
— — — — — — — —
Чому Господь не давъ дожить
Малого вѣку у тôмъ раю?
Умеръ бы орючи на нивѣ,
Нѣчого-бъ на свѣтѣ не знавъ,
Не бувъ бы въ свѣтѣ юродивымъ,
Людей и Бога-бъ не проклявъ! (II, 110. 111.)

Старшій братъ Тараса, Микита, бажавъ заправити єго до хозяйства, та дарма; непосидючій хлопець не хотѣвъ бути хлѣборобомъ; ôнъ покинувъ волôвъ и пôшовъ въ село Хлѣбнôвку, щó славилось своими малярами. У одного зъ нихъ Шевченко й осѣвъ, и живъ черезъ двѣ недѣлѣ на пробѣ. Малярь Хлѣбнôвскій найшовъ єго способнымъ до своєи штуки, але боявъ ся безъ призволу помѣщика Енгельгардта держати у себе хлопця-крѣпака. Про-те порадивъ Тарасови, постаратись о карту, котрою помѣщикъ свому пôдданому позволивъ бы жити въ Хлѣбнôвцѣ та вчитись малярства.

Поки Тарасъ не рѣшивъ ся пôйти до двору по карту, живъ ôнъ якійсь часъ у Григорія Кошицѣ, священика въ Керелôвцѣ[1]). Зъ-першу бувъ ôнъ у сего панъ-

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX. Статья Ѳ. Лобоцы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ и мои

отця „креденсовымъ“, чистивъ и прятавъ въ шафу ножѣ й вилки, мывъ тарелѣ й ложки, топивъ „грубку въ покояхъ“, и ходивъ по-дѣлу въ село або въ поле. Вечеръ читавъ собѣ псалтырь або житія святыхъ, а коли хôснувавъ ся вôльнымъ часомъ, то на коморѣ и стайни угльомъ рисувавъ когутôвъ, людей, церкви, ба й дзвôницю Кіѣвску. Опбсля ставъ ôнъ „наймитчукомъ“, та бувъ погоничомъ товару. Иногдѣ запрягавъ булану, широкохвосту кобылу та возивъ сливки, яблука або дынѣ на продажь въ сусѣдній мѣсточка Бурты и Шполу. Опроче ôдвозивъ ôнъ Яся, сына о. Григорія, до школы въ Богуславъ, а потôмъ въ Кіѣвъ.

Коли-жь Тарасови сеся служба навкучилась, то пôшовъ ôнъ въ Ôльшану, де живъ Дмитренко, управитель майна Енгельгардта, и ставъ просити о карту. Дмитренко же змѣркувавъ скоро, що се хлопчина жвавый и цѣкавый; — за-для того не выдавъ ёму карты, але взявъ ёго до двора на службу.

б) Тарасъ въ панскôй службѣ. Молодый помѣщикъ Енгельгардтъ наслѣдувавъ тогдѣ майно свого батька и хотѣвъ мати велику службу двôрску. Про-те Дмитренкови було приказано, зъ-по-мѣжь дѣтей мужикôвъ набрати хлопцѣвъ жвавыхъ, котрі були-бъ придатні до всѣлякихъ робôтъ на панскôмъ дворѣ. Тыхъ хлопцѣвъ треба було навперед де-чого привчити, щобы кождый ставъ зовсѣмъ способнымъ до окремои своёи службы. Тарасъ попавъ ся пôдъ кормигу кухаря. Той казавъ ёму чистити горцѣ й кôтлы, носити дрова на кухню и таке инше робити. Але-жь и при такôй роботѣ любивъ Тарасъ рисувати, и якъ тôлько придбавъ собѣ якій грôшь, куповавъ собѣ сейчасъ книжочку зъ образками.

объ немъ воспоминанія“; стор. 563–577. Лобода пише, що у священика Кошицѣ живъ Тарасъ кôлька рокôвъ.

Скоро лишь яку нову книжочку дôставъ, прятавъ ся зъ нею до саду, щобъ нѣхто зъ двôрскои службы єго не побачивъ. Тамъ рисувавъ собѣ образки и налѣплювавъ ихъ на деревахъ. Рисуючи погуковавъ собѣ весело и спѣвавъ всѣлякѝ пѣснѣ. Але-жь такимъ дѣломъ Тарасъ залишавъ иногдѣ свою службу, изъ-за чого двôрскій кухарь єго гараздъ побивавъ. Та й тогдѣ не выгасла въ єго серцю любовь до родины. Розказують, що разъ повелось Тарасови дôстати ôдъ якогось гостя двацять копѣйокъ въ срѣблѣ за вычищенє чоботôвъ. Коли-жь ôдвѣдавъ єго братъ Микита, Тарасъ давъ єму на дорогу всѣ тѝ грошѣ. За сей даръ не забувъ Микита нѣколи. На проводахъ тѣла Тараса въ Кієвѣ Микита згадувавъ крôзь сльозы про тую подѣю, кажучи: „Щó то за добра душа була! Я його колись таки бивъ малого, та й добре бивъ, а ôнъ, небôжчикъ, ôддавъ минѣ послѣдніѝ свои грошѣ“.

Минувъ часъ пробы, и ôдтакъ управитель оцѣняючи вдачу й способнôсть кождого хлопця, запримѣтивъ въ одвѣтнôмъ списѣ, що Тарасъ єсть гôднымъ, бути колись кôмнатнымъ маляремъ. Одначе така клясификація управителя не спасла Тараса ôдъ долѣ панского козачка. Єго убрали въ дрилихову куртку та въ широкѝ шаравары и ôдвезли въ Вильну, де тогдѣ живъ помѣщикъ Енгельгардтъ. Обовязкомъ єго було, услугувати панови въ дорозѣ, а дома стояти мовчки въ кутѣ „передньои“, поки панъ не крикнувъ, щобъ козачокъ подавъ люльку, або налявъ шклянку воды. Але пустѣй Тарасъ не мôгъ довго стояти тихо передъ дверми помѣщика: ôнъ спѣвавъ собѣ часто пѣснѣ гайдамацкѝ, або крадькома ôдрисовувавъ олôвцемъ образы школы суздальскои.

Панъ Тараса бувъ чоловѣкъ непосидючій: заєдно ѣздивъ то въ Кіевъ то въ Петербургъ, та бравъ зъ со-

бою моторного козачка. Въ часѣ тыхъ панскихъ вандрôвокъ Шевченко щó-разъ бôльше вправлявъ ся въ рисованю, и якъ тôлько мôгъ де-небудь захопити якій образъ, старався вѣрно єго ôдрисувати. Та отъ, изъ-за сеи любови до штуки дôставъ разъ Тарасъ ôдъ свого пана чималого прочухана.

Дѣялось се 6. студня 1829. р. Живучи въ Вильнѣ поѣхавъ помѣщикъ Енгельгардтъ на баль, щó єго устроили дворяне по причинѣ именинъ царя Николая. Тарасъ лишивъ ся дома. Коли всьо загихло-поснуло, засвѣтивъ ôнъ свѣчку и ставъ рисувати. Зъ-помѣжь картинъ выбравъ ôнъ образъ козака Платова. Вже дôбравъ ся до маленькихъ козачкôвъ, гарцюючихъ около великихъ копытъ генеральского коня, коли по-заду єго отворились двери, и ввôйшовъ єго помѣщикъ. Мовь бѣсноватый кинувъ ся на свого козачка и побивъ єго чи-мало. На другій день приказавъ єще кучерови Сидоркови выпарити єго хорошенько, заявивши, що Тарасъ мôгъ бувъ запалити не тôлько дôмъ, але й мѣсто.

Тарасови було тогдѣ 16 лѣтъ ôдъ роду. Коли живъ въ Вильнѣ, запôзнавъ ся зъ одною швачкою. Перша ся любка панского козачка не була крѣпачкою; не диво про-те, що тая любовь збудила въ Тарасѣ гадки новѣ, якѣ дотôль ще не приходили єму до головы. Для бѣдного сироты розкрывъ ся свѣтъ новый, — ôнъ почувъ такожь въ собѣ гôднôсть чоловѣчу, та погадавъ собѣ, що й ôнъ мôгъ бы на свѣтѣ вôльнѣйше ôддыхати. Але тая швачка була Полькою и домагалась ôдъ Тараса, щобъ зъ нею говоривъ по-польски. Влюбленый Украинець, якъ мôгъ, наломлювавъ свôй языкъ до выговору польского, щобъ тôлько не противитись своѣй любôй; — та куды! Хоча Шевченко силувався бесѣдувати по-польски, то за-єдно навертавъ на ладъ мовы руско-украиньскои. А вже-жь

трицять лѣтъ пôзнѣйше, якъ розмовлявъ въ Кіевѣ зъ одною Полькою, то выражавъ ся лучше въ мовѣ ляцкôй, по-за-якъ тота панна отъ-се сказала: „Pan Szewczenko bardzo dobrze mówi po-polsku, ale zawsze w jego mowie jest coś chłopskiego“[1]). Такъ отже навчивъ ся Тарасъ мовы польскои, и опôсля читавъ въ ориґиналѣ поетичнѣ творы Адама Мицкевича, Богдана Залєского и естетику Кароля Либельта[2]).

в) Шевченко вчить ся малярства. Помѣщикъ Енґельгардтъ живъ тогдѣ въ Вильнѣ довшій часъ. Иногдѣ выѣжавъ бивъ зъ-бôдтамъ до иншихъ мѣстъ на ярмарки, одначе служба двôрска лишалась таки въ Вильнѣ. Шевченко, маючи велику охоту до малярства, просивъ нераз пана, щобъ давъ єго въ школу якого маляра. Помѣщикъ услухавъ наконецъ просьбы свого крѣпака, и коли живъ въ Варшавѣ, бôддавъ єго на науку одному майстрови, щó малювавъ кôмнаты. Маляръ запримѣтивъ въ Тарасѣ велику способнôсть до своєи штуки, та що-жь? крôмъ мальованя кôмнатъ не мôгъ єго нѣчого бôльше навчити. А бувъ се добрый чоловѣкъ; коли отже по шести мѣсяцяхъ прийшовъ до Енґельгардта за обѣцяною платою, то высказавъ щиру правду, що Шевченко годенъ навчитись высшои штуки малярскои. За радою того маляра помѣщикъ бôддавъ Тараса въ школу Варшавского маляра, щó звавъ ся Лампи. Помѣщикъ подумавъ, що колись мôгъ бы мати велику корысть, якъ бы єго крѣпакъ добре вывчивъ ся малярства, и про-те увôйшовъ въ угоду зъ тымъ артистомъ зъ тою вымѣн-

[1]) „Taras Szewczenko. Życie i pisma jego“. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 14.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“; стор. 21.

кою, щобъ Шевченко остававъ ся таки въ панскôмъ домѣ, и тôлько доходивъ на лєкцiѣ.

Для бѣдного крѣпака настали днѣ щасливѝ. Тарасъ увôйшовъ мѣжь людей вôльныхъ и ставъ такожь самъ вôльнѣйше ôддыхати, бо бôльшу часть дня бувъ свобôдный ôдъ панскои службы. Але ледви розглянувъ ся въ свѣтѣ, повертала зъ бôльшою силою тяжка задума и згадка про гôрку долю крѣпацку. Тогдѣ бачивъ ôнъ, якъ свобôдно й весело жиють собѣ иншѝ люде, щó суть вôльнѝ, и про-те погадавъ ôнъ собѣ неразъ: „Чому-жь и менѣ не бути вôльнымъ? Чому я родивъ ся крѣпакомъ? Хиба-жь мôй помѣщикъ маєлучшу душу, якъ сей або той крѣпакъ?“ Сѝ и подôбнѝ думки мучили Тарасову душу безъ перестанку и за-для того бували такѝ днѣ, що єму остогидло житє.

Саме-тогдѣ приготовлялось польске повстанє. Помѣщикъ Павло Василєвичь Енґельгардтъ, щó бувъ полковникомъ ґвардiѣ, пôшовъ въ ôдставку и ôдтакъ ставъ жити въ Петербурзѣ. Спонуканый просьбами Шевченка, ôддавъ єго помѣщикъ на науку маляреви, щó звавъ ся Ширяєвъ. Бувъ се чоловѣкъ лихiй, щó Тараса неразъ побивавъ и всѣлякими способами єму злу свою волю заявлявъ. Все-жь таки пробувавъ Тарасъ у него черезъ чотыри роки. Тогдѣ малювавъ ôнъ запопадливо, ба й въ ясниѝ весняниѝ ночи бѣгавъ въ царскiй „лѣтнiй садъ“, де рисувавъ изъ статуй, поставленыхъ на камѣнныхъ стовпахъ для украшеня саду.

Въ тôмъ часѣ пôзнавъ ся Тарасъ въ Петербурзѣ зô своимъ землякомъ, Иваномъ Сошенкомъ, котрый бувъ такожь маляремъ[1]). Сошенко чувъ за Шевченка де-що єще въ Ôльшанѣ, коли вчивъ ся у маляра

[1]) Иванъ Максимовичь Сошенко бувъ родомъ зъ мѣсточка Богуслава, Кiєвскои ґубернiѣ.

Превлоцкого. Въ Петербурзѣ же довѣдавъ ся ѳнъ про Тараса ѳдъ брата жѣнки Ширяєва; про-те просивъ его, щобъ молодого Украинця прислав до него на кватиру. Тарасъ прийшовъ дѣйстно слѣдуючого дня до свого земляка Сошенка, але-жь сей малярь зачудувавъ ся чимало, коли Шевченка передъ собою побачивъ. Лиха его одежа була замазана красками; опроче явивъ ся ѳнъ босый, розхрѣстаный и безъ шапки. Выразъ его лиця бувъ хмурый и недовѣрчивый[1]).

Коли Сошенко пѳзнавъ, що Шевченко велику має охоту, лучше вправитись въ малярствѣ, то запросивъ свого земляка, щобъ частѣйше до него приходивъ[2]). И такъ Тарасъ ставъ приходити до Сошенка кождои недѣлѣ и въ свята. Тогдѣ розказувавъ Тарасъ де-що про свое житє и майже все кѳнчивъ сѣ свои оповѣданя тымъ, що горювавъ изъ-за своєи тяжкои долѣ. Сошенко радъ бувъ допомочи въ чѳмъ-небудь свому землякови, але самъ бувъ бѣдный и працювавъ безъ-перестанку за-для кусника щоденного хлѣба.

Сошенко бувъ приятелемъ украинъского поета Евгенія Гребѣнки, що́ живъ въ Петербурзѣ и служивъ канцеляристомъ въ комисіи духовныхъ училищъ. Зъ нимъ ставъ ѳнъ радити, якъ допомочи бѣдному крѣпакови. Гребѣнка занявъ ся щиро долею нещасного земляка, прикликувавъ его часто до себе, дававъ ему читати деякѣ книжки та удѣлявъ не одну добру раду. Опѳсля Сошенко представивъ Шевченка конференцъ-секретарю академіѣ художествъ, Василеви Григоровичу, и просивъ его, освободити талановитого Украинця зъ-пѳдъ тяжкои кор-

[1]) Сю оповѣстку про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ записавъ Чалый зъ устъ сего-жь маляра. (Порѳвн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Кіевъ 1882; стор. 22—23.)

[2]) Сошенко живъ тогдѣ на 4. линіи Василевского острова.

миги у маляра Ширяєва. Зъ Гребѣнкою бувавъ Тарасъ у придворного маляра Венеціянова; сей же представивъ Шевченка Василеви А. Жуковскому, славному поетови россійскому.

Такъ отже радѣ й науцѣ сихъ мужѣвъ завдячувавъ Тарасъ свою просвѣту. Вже-жь Сошенко дивувавъ ся, що Шевченко ôдъ того часу, якъ пôзнавъ ся зъ Гребѣнкою, позбувъ ся своєи пустоты та й въ наукахъ значнѝ зробивъ поступы. Ôдтакъ Жуковскій, хотячи въ Тарасѣ збудити замилованє до малярства, задавъ ёму разъ тему: „описать жизнь художника“. Мабуть уже тогдѣ вдоволивъ Тарасъ великого учителя письменною своєю вправою; опôсля-жь (1856) обробивъ ôнъ сю тему обширно, написавши автобіографію п. з. „Художникъ“[1]).

Саме-тогдѣ управитель двору Енгельгардта, именемъ Прехтель, запросивъ Сошенка до себе въ гостѣ. Они оба знались ôдъ давна й були приятелями. Коли-жь жена Прехтеля выѣхала зъ города на дачу, то Сошенко спровадивъ ся въ дôмъ Прехтеля и сидѣвъ у него черезъ кôлька мѣсяцѣвъ, покôль жена єго зъ дачи не вернулась. Ôдтакъ Шевченко ходивъ такожь сюды до свого земляка. Одначе Прехтельови не дуже подобалась тая гостина. Тарасъ бо запускавъ ся зъ двôрскою службою въ розмову и правивъ ёй неразъ про тее, що крѣпакови годѣ вже довше бути невôльникомъ, тому-що ôнъ такій-самый чоловѣкъ, якъ и панъ. По такôй науцѣ служба двôрска стала думати про свободу, не хотѣла робити, ба, найшлись такѝ смѣльчаки, котрѝ панскому управи-

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII. стор. 1—35; 193—236; 385—411. Въ сёй автобіографіи п. з. „Художникъ“ описавъ Шевченко въ мовѣ россійскôй именно сю частину свого житя, коли вчивъ ся въ академіи художествъ пôдъ проводомъ славного Карла П. Брюлова.

телеви сказали, що крѣпаки мають таке-саме право до свободы й волѣ, щó й паны! Такои бесѣды Прехтель не чувъ ôдъ роду свого! Про-те розсердивъ ся вельми и задумавъ, Шевченка навчити розуму. И ось на другій день, ледви тôлько „защитникъ вольности и правъ“ показавъ ся на дворѣ, схопили єго и завели въ арештъ. Надармо просивъ Сошенко, щобъ Прехтель не каравъ Тараса; тôлько просьбамъ молоденькои жены управителя повелось ôдвернути ôдъ смѣливого Украинця погану халепу[1]).

Шевченко малювавъ цѣлыми днями штахеты и крôвлѣ, а въ ясній ночи бѣгавъ въ „лѣтній садъ“, рисувати изъ статуй. Въ свята-жь ходивъ въ салѣ ермитажа[2]), де приглядавъ ся творамъ славныхъ художникôвъ. Въ тôмъ „лѣтнѣмъ садѣ“ Шевченко ставъ писати першй свои стихотворы. Одначе изъ литературныхъ єго письмъ того часу напечатано опôсля тôлько одну баляду „Причинна“. Тогдѣ радивъ єму Сошенко, малювати акварелею портреты зъ натуры. Коли-жь помѣщикъ Енгельгардтъ побачивъ роботу Тараса, то приказавъ єму рисувати портреты своихъ любовниць, за-що свому крѣпакови дававъ иногдѣ цѣлого рубля.

г) Освобожденѣ Шевченка зъ крѣпацтва. Минуло красне лѣто, а настала сумна осѣнь. Жена Прехтеля вернулась изъ дачѣ и осѣла въ городѣ; про-те бѣдному Сошенкови треба було выноситись зъ панского дому. Спровадивъ ся отже зновъ въ давну свою кватиру у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Тарасъ мôгъ опять приходити

[1]) Сошенко малювавъ тогдѣ портретъ жены Прехтеля; пôшовъ отже до неи на дачу, и просивъ, щобъ заступилась у мужа за Шевченка.

[2]) Ермитажь — музей красныхъ штукъ при зимовôй палатѣ царскôй въ Петербурзѣ.

до свого приятеля. Тогдѣ бувавъ ѳнъ все смутный, бо пѳзнавъ, яке-то нещастє, коли чоловѣкъ єсть невольникомъ якогось пана.

Шевченко радъ бувъ дѳстатись въ академію художествъ, та й самъ помѣщикъ не бувъ противный такому бажаню єго, бо хотѣвъ мати свого маляра придворного. Але сынамъ крѣпакѳвъ не вѳльно було вѳйти въ святыню красныхъ штукъ. Причиною тои забороны була нещасна доля деякихъ крѣпакѳвъ, котрѝ бувши учениками въ академіи художествъ, не могли выдержати неволѣ, якъ вернулись назадъ до своихъ помѣщикѳвъ, та часто самѝ себе вбивали.

Коли-жь тее бажанє Шевченка не могло сповнитись, то въ розпуцѣ серця ѳнъ трохи-не збожеволѣвъ. Було се въ начатку 1838. р. Хоча єго добродѣѣ, Гребѣнка, Венеціяновъ, Жуковскій хлопотались єго освободженємъ, то однако ся справа поступала поволи наперед. Про-те Тарасъ прийшовъ разъ до Сошенка вельми зворушеный. Проклинавъ гѳрку свою долю и загрозивъ, що недолюдкови-помѣщикови заявить свою месть изъ-за своєи неволѣ. Коли-жь Жуковскій дѳзнавъ ся, що Шевченко побиває ся чорною задумою, то въ письмѣ своѣмъ старавъ ся єго втихомирити. Про-те Тарасъ ставъ веселѣйшимъ и за-вдяки до сего россійского поета ставъ читати єго знаменитѝ творы.

Мѣжь-тымъ старавъ ся В. Жуковскій порозумѣтись зъ помѣщикомъ про цѣну выкупленя Тараса зъ крѣпацтва. Та отъ лиха доля перейшла дорогу Тарасови ще й тоґдѣ въ порожни. Якійсь ґенералъ замовивъ бувъ у Шевченка вымальованє свого портрету за 50 рублѣвъ. И справдѣ, Тарасъ зладивъ небавомъ той портретъ, одначе малюнокъ не подобавъ ся ґенералови, и про-те не хотѣвъ ѳнъ приняти портрету. Изъ-за такои обиды задумавъ

Шевченко помститись перебірчивому ґенералови. Дізнавшись, що він посѣщає одну голярню, спонукавъ Тарасъ цирулика, для вивѣски купити собѣ ґенерала зъ намыленою бородою. И отъ, цируликъ купивъ за безцѣнь той образъ и вивѣсивъ его передъ своєю голярнею. Замѣтивши свій портретъ ґенералъ розсердивъ ся вельми и відкупивъ его відъ цирулика для себе; відтакъ задумавъ відомститись очайдушному маляреви, и просивъ Енґельгардта, щобъ продавъ ему сего крѣпака. Коли-жь помѣщикъ готовъ бувъ вволити волю ґенерала, то Жуковскій поквапивъ ся, довести до кінця справу освобожденя Шевченкового. Вже передше просивъ він Брюлова, славного маляра въ Петербурзѣ, вымалювати якій образъ на тее, щобъ пустити его въ льотерію. Брюловъ принявъ ся радо за се дѣло, и намалювавъ портретъ самого Жуковского. Чи-малу участь въ тій льотеріи приняла царска семья, ба й она выграла портретъ. Изъ сеи льотеріѣ добродѣѣ Шевченковій одержали 10.000 рублѣвъ, се-бъ-то таку-саму суму грошей, яку той ґенералъ дававъ помѣщикови за Шевченка. Сею-то великою цѣною була куплена свобода Тараса Шевченка д. 22. цвѣтня 1838. р.[1]). Шевченкови було тогдѣ 24 роківъ. Въ память 22. цвѣтня 1838. р. присвятивъ він опісля двомъ своимъ добродѣямъ знаменитій свои стихотворы: именно Василеви Андреевичу Жуковскому присвятивъ „Катерину“, а Василеви Ивановичу Григоровичу — „Гайдамаківъ“.

Коли Тарасъ довѣдавъ ся про своє освобожденє зъ крѣпацтва, то не знавъ мѣры въ заявленю своеи радости. Сейчасъ побѣгъ він до Сошенка, щó малювавъ

[1]) Порівн. „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 30. — До року 1882. писано, що свободу Тараса куплено цѣною 2.500 рублѣвъ.

тогдѣ чотырохъ евангелистôвъ. Щобы скорше довершити свого дѣла, бѣдный малярь все сидѣвъ у своѣй кватирѣ, у Нѣмкинѣ Маріѣ Ивановны. Було-то въ послѣднихъ дняхъ мѣсяця цвѣтня. Сошенко ôдчинивъ ôкно, бо було вже запахло весною, — ажь ось зъ-нечевя ôкномъ вскакуе радôсный Тарасъ. Поваливъ на землю образъ евангелиста Луки, и трохи-не зшибъ зъ нôгъ самого Сошенка. Ôдтакъ кидае ся на шию свому другови та кричить: „Свобода! свобода!“ Дарма, що Сошенко зупиняе его и пытае: „Чи не здурѣвъ ты, Тарасе?“ Шевченко лишь стрыбае по кôмнатѣ, та покликуе: „Свобода! свобода!“ Коли-жь Сошенко дôзнавъ ся, що Тараса справдѣ вже увôльнено ôдъ крѣпацтва, ставъ и самъ тѣшитись щастемъ свого приятеля, обôймавъ и цѣлувавъ Шевченка, почôмъ они оба зъ радости розплакались мовь дѣти.

Ôдтакъ мôгъ Тарасъ уже безъ всякои перепоны посѣщати академію художествъ, та не довго опôсля ставъ однымъ изъ найлучшихъ ученикôвъ славного маляра Брюлова, — того-самого, щó причинивъ ся чи-мало до освободженя Шевченка.

Сошенко похоронивъ тогдѣ свого товарища, щó звавъ ся Безлюднымъ, изъ-за чого ставъ ôнъ вельми тужити и не мôгъ якось до роботы братись. Минуло лѣто и настала сумна осѣнь; про-те Сошенко просивъ Тараса, щобы спровадивъ ся до него на кватиру. Шевченко приставъ на тее. А вже-жь замѣтивъ небавомъ Сошенко, що молодый его приятель своею вдачою чи-мало змѣнивъ ся. Брюловъ бо впроваджувавъ свого любимця въ панскѣ домы; тому-то молодый малярь ѣздивъ часто на вечеры въ домы аристократіѣ, убиравъ ся по-модному, — отъ, бавивъ ся въ панича. Самъ Сошенко признавъ, що Тарасови закрутилось тогдѣ въ головѣ, та й неразъ до-

рѣкавъ ѥму, кажучи: „Ей, Тарасе, схаменись! Чомъ ты дѣла не робишь? Чого тебе нечиста носить по тымъ гостямъ? Маєшь таку протекцію, такого учителя!“ — Та куды! Тарасъ и слухати не хотѣвъ щирои рады Сошенка. И задумавъ ся бѣдный маляръ, та сказавъ: „Закрутивъ же мôй Тарасъ! — не буде зъ його нѣчого путнього!“

Шевченкови на свободѣ завернулось въ головѣ: мабуть хотѣвъ собѣ вынагородити за гôрку долю минувшихъ лѣтъ. Коли-жь Шевченко дома сидѣвъ, то або спѣвавъ, або щось собѣ писавъ, та все говоривъ до Сошенка: „А послухай, Соха, чи воно такъ добре буде?“ Та й ставъ читати свои вѣршѣ. — „Та бдчепись ты зъ своими никчемными вѣршами“, каже бувало Сошенко; „чомъ ты настоящого дѣла не робишь?“

Добряга Сошенко не богато розумѣвъ ся на красныхъ вѣршахъ, та гадавъ, що всякій бѣдный чоловѣкъ лишь о свôй хлѣбъ дбати повиненъ. Ѥму здавалось, що кожда штука вымагаѥ безпрерывнои працѣ, та що маляреви годѣ займатись писанѥмъ вѣршѣвъ. Коли-жь пôзнѣйше приятелѣ пытали Сошенка, чому ôнъ Тарасови за-для поезіѣ дорѣкавъ, то ôдповѣвъ ôнъ простодушно: „А хто-жь його знавъ, що зъ його зробитьця такій великій поетъ? А все-таки я стою на своѣмъ, що якъ бы ôнъ покинувъ тодѣ свои вѣршѣ, то бувъ бы ще бôльшимъ живописцемъ“.

Самъ Шевченко признавъ ся, що ôнъ малюючи въ академіи, думавъ про слѣпця-кобзаря, про гайдамакôвъ, та нишкомъ писавъ поезіѣ. Вже тогдѣ снувались передъ ѥго душею тѣни козацкихъ гетьманôвъ, — вже тогдѣ розстелювавъ ся степъ, засѣяный могилами. Хотѣвъ бувало малювати портреты, та ось передъ нимъ меркотѣла въ маревѣ мати-Украина. Тарасъ часто задумувавъ ся, та не

мôгъ очей своихъ ôдвести ôдъ того образа чудовои Украины. Ôдтакъ спôзнавъ ôнъ, що се було змаганє душѣ до писаня поезій. Саме-тогдѣ писавъ ôнъ свою „Катерину“. Зялишавъ роботу малярску и писавъ свои вѣршѣ, не догадуючись, що тѝ вѣршѣ будуть колись причиною єго лихолѣтя.

Таразъ живъ разомъ зô Сошенкомъ лише чотыри мѣсяцѣ, ôдъ осени 1838. р. до мѣсяця сѣчня 1839. р. Довше не мôгъ поетъ зъ маляремъ погодитись: одинъ одного не розумѣвъ, — про-те бувало, що оба зъ собою неразъ посварились. Опроче й любовна справа була причиною, що они ще бôльше мѣжь собою розъѣднались. Въ тôй бо кватирѣ, де жили оба Украинцѣ, сидѣла у Маріѣ Ивановны єи своячка, сирота, дочка Выборгского бурмистра, дуже гарна Нѣмкиня; — звалась Марія Яковлевна. Въ нѣй влюбивъ ся Сошенко и хотѣвъ зъ нею подружитись. Але Тарасъ станувъ єму въ дорозѣ, бо й ôнъ сподобавъ собѣ дѣвчину та зъумѣвъ єѣ собѣ зъѣднати. Бѣдный малярь довго скрывавъ свôй жаль до Тараса, але въ кôнци таки не выдержавъ: насваривъ на него та й выгнавъ єго изъ своєи хаты.

Опôсля живъ Тарасъ на Островѣ, въ 5. линіи, въ домѣ Ариста; коли-жь занедужавъ, то товаришъ єго Пономаревъ, щó займавъ казьонну кватиру въ академіи художествъ, принявъ єго у себе на „антресоляхъ“[1]), (де опôсля й умеръ поетъ). Въ часѣ недуги Шевченко намалювавъ свôй портретъ, щó єго помѣщено въ „Русскôй Старинѣ“ за рôкъ 1880.

Освободившись зъ крѣпацтва Шевченко не забувавъ, що єго браты й сестры все ще побивались неволею. Тогдѣ написавъ ôнъ листъ до Варѳоломея Г. Шев-

[1]) Антресолями або мезанінами зовуть ся низькй кôмнаты мѣжь партеромъ а першимъ поверхомъ бôльшого дому.

ченка, свого далекого свояка и „названого брата“. Въ сѣмъ письмѣ жалкувавъ ôнъ про сумну долю сестры Ирины, котрои мужь, малярь Бойко, бувъ безтямный пяница. „Скажи ты отому поганому маляреви“ (писавъ Тарасъ Варѳоломеєви), „що якъ не покине пити та бити сестру, то, єй-же Богу, пôде въ солдаты!“[2]).

Не довго опôсля, якъ Сошенко прогнавъ ôдъ себе Тараса, бѣдный той малярь ставъ нездужати. Треба було отже покидати столицю и выѣхати на Украину. Коли Тарасъ довѣдавъ ся, що Сошенко изъ-за недуги выѣзжав зъ Петербурґа, то прийшовъ до давного свого приятеля. Признавъ ся до вины, що легкодушно ôдбивъ ôдъ него тую Нѣмкиню, и заявивъ сердечный жаль, коли пращавъ ся зъ добрымъ Сошенкомъ. Недужій малярь поѣхавъ въ Нѣжинъ, де опôсля поставлено єго учителемъ повѣтовои школы зъ мѣсячною платою чотирохъ рублѣвъ.

Шевченко оставався ся все ще въ академіи и малювавъ гарнй образы. Тогдѣ любивъ посѣщати трактиръ около биржѣ, де збирались матрозы, именно Голяндцѣ и Англичане, куды отже рѣдко заглядала полиція. Мѣжьтымъ любувавъ ся що-разъ бôльше въ поезіи, и вже тогдѣ написавъ ôнъ такй гарнй вѣршѣ, щó зъѣднали єму вѣковѣчну славу у землякôвъ.

д) Шевченко — Кобзарь. Въ 1840. р. выдавъ Тарасъ въ Петербурзѣ першій збôрникъ поетичныхъ своихъ творôвъ пôдъ заголовкомъ „Кобзарь“. На заголовнôй картцѣ нарисовано бандуриста, щó сидить пôдъ вербами. Въ сѣмъ „Кобзарѣ“ напечатано отъ-сй творы: „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“, „Тарасова нôчь“, „Иванъ Пôдкова“ и деякй думки.

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка“; стор. 35.

Ледви появивъ ся „Кобзарь“ въ Петербурзѣ, критики россійскѣ стали глумитись украиньскôй мовѣ и народности. Але-жь на Украинѣ всѣ земляки приняли тѣ поетичнѣ творы Шевченка зъ нечуваным запаломъ: въ одну мить счезла апатія до рôдного слова, котра въ послѣднихъ 30-хъ рокахъ змоглась такъ дуже, що украиньскѣ панѣ говорили: „Мы терпѣть не можемъ украиньскаго языка!“ Теперь самѣ тѣ панѣ любувались музою украиньского поета, и дôзнались, що мова батькôвска є справдѣ чудова.

Небавомъ опôсля Шевченко написавъ поему „Г а й д а м а к и“. Ледви-не-ледви выпустивъ ихъ цензурный комитетъ; треба було доказати, що авторъ сего твору не єсть „бунтовщикомъ“. Ôдтакъ въ 1842. надрукувавъ Тарасъ сю знамениту поему въ Петербурзѣ. Опôсля выславъ ôнъ три ексемплярѣ своимъ приятелямъ: одинъ Григорю С. Тарновскому, другій — Миколѣ Маркевичеви, а третій ексемплярь Викторови Забѣлѣ. Дня 25. сѣчня 1843. р. писавъ ôнъ Григорію Тарновскому отъсе про своихъ „Гайдамакôвъ“: „Пустивъ я ихъ у люди, и до цієи поры ще нѣхто й „спасибô“ не сказавъ. Може й тамъ надъ ними смѣють ся такъ, якъ тутъ Москалѣ. Зовуть мене ентузіястомъ, сирѣчь дурнемъ. Богъ имъ звидить! Нехай я буду и мужицькій поетъ, абы тôльки поетъ, то менѣ бôльшь нѣчого не треба“[1]). Петербургскѣ критики кинулись зъ мокрымъ рядномъ такожь на „Гайдамакôвъ“. Хочь и не ôдказували авторови таланту, то хотѣли єго спонукати, щобъ писавъ по-россійски, та выбиравъ до своихъ творôвъ темы зъ житя высшои верствы суспôльности.

е) Шевченко на Украинѣ. Въ 1843. р. Тарасъ одержавъ степень „свобôдного художника“, и ôд-

[1]) „Листы Шевченка“. („Основа“. 1862. Май; стор. 6².)

такъ хотѣвъ поѣхати на Украину, де земляки ждали-дожидали свого Кобзаря. Але годѣ було такъ скоро выдобутись зъ-посередъ гуляющихъ товаришѣвъ. Самъ Брюловъ, учитель Тараса, „бивъ байдики“, залишаючи своє дѣло, та вводивъ свого талановитого ученика въ домы панскій. Про-те писавъ Шевченко до одного свого приятеля: „Карлъ Павловичь (Брюловъ) байдики бє, собѣ на здоровя, а „Осада Пскова“[1]) жде лѣта. — А я.... чортъ-зна-що, не то роблю що́, не то гуляю, сновигаю по оцьому чортовому болоту, та згадую нашу Украину. Охъ! якъ бы менѣ можно було приѣхать до соловья! весело-бъ було, та не знаю. Спо̂ткали мене проклятѝ кацапы, такъ що не знаю, якъ и выкручатьця“[2]). Все-жь таки бажавъ о̂нъ навѣстити свою батько̂вщину, и про-те писавъ до Гр. Тарновского: „Коли приѣду, то не выганяйте мѣсяць або другій, бо въ мене и на Украинѣ, окроме васъ нема пристанища; а я вамъ що-небудь намалюю“[3]).

Въ то̂мъ-то 1843. роцѣ поѣхавъ отже Шевченко на Украину, котрои не бачивъ лѣтъ чотырнацять. Тутъ живъ о̂нъ до року 1847., пробуваючи по-найбо̂льше у приятелѣвъ въ ґуберніяхъ Черниго̂вско̂й и Полтавско̂й. Чимъ Тарасъ тогдѣ займавъ ся, можно до̂знатись изъ твору Опанаса Чужбиньского: „Воспоминаніе о Тарасѣ Шевченкѣ“ (С. Петербургъ 1861). Поетъ бувавъ у пано̂въ украиньскихъ, котрѝ любили гулянки, завязавши кружокъ по̂дъ назвою „общество мочемордія“, супротивъ котрого станули „сухомордіе“, се-бъ-то тѝ, що́ не любили пити.

[1]) „Осада Пскова“ — образъ Брюлова. Мѣжь малюнками сего славного артиста вызначувались: „Іоаннъ Хреститель“ и „Марія Магдалина“.

[2]) „Основа“. 1862. Май; стор. 5².

[3]) ibid., стор. 6².

Але Шевченко небавомъ ôдцуравъ ся ôдъ приязни зъ такими панами, котрî цѣль житя добачали въ пустôй забавѣ, а дерли шкуру изъ незрячихъ-темныхъ братôвъ. Бувало й таке, що Шевченко дорѣкавъ такимъ недолюдкамъ-панамъ, щó згнущались надъ нещасными крѣпаками.

Саме-тогдѣ князь Николай Василéвичь Репнинъ, ґенералъ-ґубернаторъ украиньскій, запрошувавъ Шевчéнка до себе въ село Яготинъ, и ôдтакъ поетъ, вымалювавши портретъ сего князя. живъ усю зиму (1844) въ єго дворѣ. Єго умнôй и сентиментальнôй дочцѣ, Варварѣ Николаєвнѣ, заявлявъ Тарасъ плятоничну любовь, и она стояла такожь въ дружнихъ, чисто-братнихъ ôдносинахъ до украиньского поета, зовучи єго „своимъ добрымъ и грустнымъ пѣвцемъ“[1]). Ôдтакъ Шевченко присвятивъ ѣй свôй стихотвôръ „Тризна“, щó єго написавъ (1844) въ мовѣ россійскôй. Въ украиньскôмъ же языцѣ зладивъ ôнъ гарный вѣршь „До сестры“, въ котрôмъ зъявивъ ось-таку сповѣдь сердечну:

Намъ зъ тобою, моя сестро,
Не ходити въ парѣ:
Твоє сонце свѣтить ясно,
Моє-жь давно въ хмарѣ[2]).

Въ 1845. р. посѣтивъ Тарасъ рôдне село Керелôвку. Разомъ зъ Варѳоломеємъ Шевченкомъ прибувъ ôнъ на самъ храмовый празникъ св. Іоанна Богослова (26. вересня) до родины. Тарасови особливо подобалась гостина у титаря Игната Бондаренка, щó въ саду пôдъ яблунею частувавъ Шевченка старымъ добрымъ медомъ. Бувъ

[1]) Порôвн. „Письма княжны В. Н. Репниной къ Шевченку“. („Жизнь и произведенія Т. Шевченка“. Сводъ матеріаловъ для его біографіи. Составилъ М. К. Чалый. Кіевъ 1882; стор. 43—50.)

[2]) „Кіевская Старина“. 1885; томъ XI., стор. 522.

же тогдѣ у титаря лѣрникъ. Тарасъ заразъ до него: „Спѣвай думы!“ — але лѣрникъ нѣякихъ думъ не знавъ. Одтакъ ставъ єго Тарасъ просити, щобы спѣвавъ пѣснѣ, и самъ пбдтягавъ голосомъ за нимъ. Опбсля ходивъ Тарасъ по саду разомъ зъ Варѳоломеємъ и ставъ деклямувати: „За горами горы хмарами повитй“...[1]) Варѳоломей слухавъ, притаивши духа: волосє у него пбдняло ся дыбомъ: онъ ставъ радити Тарасови, щобъ не дуже заходивъ у хмары. Одтакъ показувавъ поетъ Варѳоломеєви якйсь портреты и говоривъ, що се єго приятелѣ, що всѣ они умовили ся, працювати для просвѣты народнои. Сеся праця мусѣла йти по думцѣ Тарасовбй остякою дорогою: „Кождый зъ нихъ, бдповѣдно своимъ достаткамъ, вызначавъ, яку суму онъ вкладати-ме въ громадску касу. Касою управляти-ме выборна администрація. Каса рости-ме якъ зъ вкладокъ, такъ и зъ процентбвъ, а якъ выросте гараздъ, тогдѣ выдавати-меть ся зъ неи тымъ убогимъ людямъ, котрй скбнчивши гімназію, не мати-муть спромбжности йти въ университетъ. Той, хто бравъ сю запомогу, повиненъ бувъ, скбнчивши университетъ, служити шѣсть лѣтъ учителемъ на селѣ.“[2]).

По кблькохъ дняхъ посѣтивъ Шевченко Керелбвского священика, котрого знавъ будучи ще въ школѣ у дяка Бугорского. У старого „батюшки“ гостивъ тогдѣ сынъ єго, молодый священикъ, котрый, дожидаючи рѣдкого гостя, запросивъ єще одного молодого панъ-отця зъ сусѣднього села. Оба молодй священики намагались забавляти славного гостя розмовами-нѣсенѣтницями; але Шевченко говоривъ зъ ними нерадо и балакавъ тблько

---

[1]) Сими словами починає ся стихотвбръ Шевченка п. з. „Кавказъ“.

[2]) „Споминки (Варѳоломея Г. Шевченка) про Тараса Григоровича Шевченка“. („Правда“. У Львові 1876; стор. 25—26.)

зо старенькимъ батюшкою про давну давнину. Ледво одойшовъ Тарасъ, въ домъ священика прибѣгла старенька Лимариха.

— „А що? бачили, батюшка, нашого Тараса? — Якій онъ?“ спытала она молодого священика. — „Та бачивъ же!“ одповѣвъ онъ. „Але якъ бы ты, бабо, знала, якій онъ дурный! Сѣвъ собѣ зъ старымъ, та только розпытуе про голодраньцѣвъ! Та ще якъ на глумъ, попросивъ покликати нѣкчемного Смолька, свого школьного товариша, та й ставъ зъ нимъ цѣлуватись“. — „Чудно отце вы, батюшка, кажете;“ одповѣла Лимариха дивуючись. „Зъ нами Тарасъ нѣколи не мовчить, а зъ вами мабуть не знавъ, про що балакати“[1]).

Опосля заѣхавъ Шевченко въ Исковцѣ, Полтавскои ґуберніе, де живъ Опанасъ Чужбиньскій, котрый саметогдѣ вернувъ ся зъ Кавказа. Въ томъ часѣ Шевченко писавъ поему „Иванъ Гусъ“ и перероблявъ епичный твôръ „Кавказъ“[2]). Одтакъ вразъ зъ Чужбиньскимъ одбувавъ Тарасъ вандрôвку по ґуберніи Чернигôвскôй въ цѣляхъ археолоґичныхъ. Навпередъ посѣтили они Нѣжинъ. Приѣздомъ Кобзаря зворушивъ ся весь гôродъ; дверѣ єго кватиры не зачинялись. Особливо студенты лицея высказували єму сердечне „здоровъ бувъ!“ Мѣжь ними бувъ такожь Н. В. Гербель, що опосля переложивъ „Кобзаря“ на мову россійску. Въ Нѣжинѣ стрѣтивъ ся поетъ зъ давнымъ своимъ другомъ Сошенкомъ, що въ сѣмъ городѣ бувъ учителемъ рисункôвъ. Але й тогдѣ, коли Шевченка всѣ земляки величали славнымъ поетомъ, Сошенко высказавъ єму свою гадку, що все-

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“, стор 51—52.

[2]) Поетъ хôснувавъ ся тогдѣ оповѣданями Чужбиньского про Кавказъ.

таки було-бъ лучше, коли-бъ ѳнъ бѳльше займавъ ся малярствомъ, нѣжь поезіею; ба, бѣдный учитель-малярь запримѣтивъ простодушно, що Шевченкова поема „Тризна", выдана въ мовѣ россійскѳй 1844. р., не маѳ литературнои стѳйности.

Зъ Нѣжина поѣхали оба путники въ Чернигѳвъ. Въ сѣмъ городѣ ѳдрисувавъ Шевченко деякѣ стародавнѣ памятники штуки, и ѳдтакъ зъ-ѳдси ѣздивъ часто въ село Седнѣвъ та бувавъ гостемъ у Анд. Ив. Лизогуба. Въ Седневѣ намалювавъ Шевченко кѳлька образѳвъ для сего свого друга. Тогдѣ бувавъ ѳнъ такожь въ Качанѳвцѣ (въ Борзеньскѳмъ повѣтѣ) у Григорія Степ. Тарновского, у котрого збирались литераты й художники.

Того-жь року (1846) Шевченко зъ Чужбиньскимъ поѣхавъ въ Кіѣвъ. Тарасъ задумавъ ѳдрисувати важнѣйшѣ памятники Кіѣвскои старины и деякѣ красшѣ околицѣ города. Иногдѣ покидавъ ѳнъ сю свою роботу, та „бивъ байдики"; коли-жь лучились днѣ дощевѣ, то лежавъ собѣ цѣлый день на постели и читавъ часописи, або такѣ творы историчнѣ, котрыми мѳгъ хѳснуватись въ малярствѣ. Живучи въ Кіѣвѣ рѣдко навѣщавъ панѳвъ. „Ходѣмъ лучше на Днѣпро!" говоривъ ѳнъ бувало, спекавшись запросинъ на забаву панску, — „сядемъ де-небудь на кручи и заспѣваѳмъ." Коли-жь годѣ було вымовитись ѳдъ такихъ запросинъ, то поетъ, явившись въ домахъ аристократіѣ, вмѣвъ наблюдати правила чемности, изъ-за чого всѣ ѳго вельми поважали. А вже-жь страстно любивъ Тарасъ простѣ звычаѣ народнѣ, и ходивъ радо въ тѣ домы, де ѳго приймали не пышно, але щиро. Тамъ бувавъ ѳнъ веселый, говѳркій; любивъ именно розказувати всѣлякѣ пригоды способомъ шутливымъ. Наймилѣйшою була ѳму тота гостина, коли приготовано ѳму добрый сѣльскій обѣдъ, се-бъ-то борщь

зъ сушеными карасями, зъ свѣжою капустою и зъ иншими придатками, пшоняну кашу, запѣканого Днѣпрового ляща и т. и.

Поетъ любивъ дуже дѣтей; сѣдавъ неразъ мѣжь нихъ въ кружокъ на улици, оповѣдавъ имъ казки, робивъ сопѣвки, спѣвавъ пѣсеньки, котрыхъ знавъ богато. Коли рисувавъ розвалины „Золотыхъ воротъ“, найшовъ онъ разъ мѣжь валами трилѣтню дѣвчинку, що туды була заблукалась; посадивъ єѣ побочь себе на розстелену хустину и робивъ єй рознй забавки, граючись зъ нею дотоль, доколь не надойшла зажурена мати, що глядала своєи дитины.

ж) Товариство св. Кирила и Методія. Въ Кіевѣ познавъ ся Шевченко зъ декотрыми молодыми Украинцями, именно зъ Миколою Костомаровомъ и Пантелеймономъ Кулѣшемъ. Зъ тыми новыми приятелями Тарасъ ѣздивъ по Кіевщинѣ, та одрисовувавъ стародавнй церкви и важнѣйшй будовлѣ давнои столицѣ Руси-Украины. Тогдѣ приготовлявъ Шевченко рисунки для альбума „Живописная Украина“. Иногдѣ забавлявъ ся зъ товаришами и спѣвавъ всѣлякй пѣснѣ народнй; мавъ бо голосъ чудовый и любувавъ ся въ пѣсняхъ та казкахъ про давну бувальщину. Часто розмовлявъ ся зъ приятелями про горку долю Украины и ставъ думати, якъ бы допомочи бѣдному народови.

Въ першій день празника Рождества Христового 1846. р. Микола Костомаровъ засновавъ политичне товариство, се-бъ-то „товариство св. Кирила и Методія“. Членами сего товариства були: Микола Гулакъ-Артемовскій, Микола Костомаровъ, Олександеръ Навроцкій, Василь Бѣлозерскій, Опанасъ Марковичь, Тарасъ Шевченко, Пантелеймонъ Кулѣшь, Посяда, Тулубъ, Савичь и и. Ось и програма сего товариства:

1. Принимаемъ, что духовное и политическое соединеніе Славянъ есть истинное ихъ назначеніе, къ которому они должны стремиться.

2. Принимаемъ, что при соединеніи каждое славянское племя должно имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ.

3. Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіянскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію.

4. Принимаемъ, что правленіе, законодательство, право собственности и просвѣщеніе у Славянъ должно основываться на святой религіи Господа нашего Іисуса Христа.

5. Принимаемъ, что при такомъ равенствѣ образованность и чистая нравственность должны служить условіемъ участія въ правленію.

6. Принимаемъ, что долженъ существовать общій славянскій соборъ изъ представителей всѣхъ племенъ.

Ôдтакъ слѣдуютъ „главныя правила общества“ (числомъ 11). Въ девятôмъ пунктѣ сего правила сказано ось-таке: „*Установляемъ, какъ все общество въ совокупности, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствія соображать съ евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнія; правило же, цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ*“[1]).

[1]) Высше наведену програму „товариства Кирило-Методіѣвского“ найшовъ одинъ Украинець мѣжь паперами одного зъ членôвъ сего политичного товариства и переписавъ єѣ для автора сеи исторіѣ литературы рускои. Тыхъ же „главныхъ правилъ общества“ не мôгъ ôнъ (крôмъ девятого пункта) подати авторови, замѣчаючи, що про нихъ „неудобно“ писати.

А вже-жь Костомарôвъ заявивъ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (томъ V., 1883; стор. 226—227), що „желанія“ товариства, ôдносячй ся до Славянъ, заключались въ сихъ пунктахъ: 1) Освôбожденѣ славяньскихъ народôвъ зъ пôдъ кормиги чужихъ народôвъ; 2) орґанизованѣ ихъ въ самостôйнй политичнй ґрупы зъ удержанѣмъ федеративнои ихъ звязи мѣжь собою; 3) усуненѣ всякой неволѣ; 4) знесенѣ кастовыхъ привилеґій; 5) религійна свобода й терпимôсть въ вѣрѣ; 6) при повнôй свободѣ всякои науки вѣры заведенѣ одного славяньского языка въ публичнôмъ богослуженю всѣхъ истнуючихъ церкôвъ; 7) повна свобода мысли, науки и печатаного слова; 8) выкладъ всѣхъ славяньскихъ языкôвъ и ихъ литературъ въ науковыхъ институтахъ всѣхъ народôвъ славяньскихъ.

Опроче авторъ „Жизни Кулѣша“, мабуть Василь Бѣлозерскій, („Правда“, 1868., ч. 2—4; 24—28) написавъ отъ-се про думки членôвъ сего товариства: „Найкращимъ способомъ, ширити свою проповѣдь, уважали вони устне й печатне слово й добру науку дѣвчатъ, яко матѣрокъ и сестеръ тыхъ дѣятелѣвъ, щó мали колись вырости середъ стуманѣлого люду, и холодного, лѣнивого панства. Тымъ-то вони постановили пѣклуватись, щобъ на Вкраинѣ постало якъ найбôльшь письменного й тямущого жѣноцтва. Не въ централизованѣ государство замѣрили вони скупити всѣ славянськй народы, а въ вôльный союзъ пôдъ протекторатомъ россійського императора. А якъ имперія його доти не зґôдна була-бъ притулити до себе славянськои федераціѣ, доки не очистилась бы ôдъ ганьбы крѣпацтва, то установлено було, помалу-малу пôдготовляти и панôвъ и урядъ до зрозумѣння сеи спасеннои громадськои потребы за помôччю науки и намовы, а простый людъ — до новои кращои

долѣ — за помôччю шкôлъ; розпочати-жь се дѣло повинній були паны-гуманисты у своихъ селахъ“[1]).

Уложивши статутъ, члены тайного сего товариства политичного завели свою печатку зъ девизою: „И уразумѣете истину и истина свободитъ вы“. (Еванг. Іоан. VIII, 32), и носили перстѣнь зъ чистого желѣза зъ буквами **К. М.**

Высокй идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского высказувавъ ôдтакъ Шевченко въ найкрасшихъ своихъ поетичныхъ творахъ, особливо-жь въ „Посланію землякамъ“ и въ поемѣ „Иванъ Гусъ“. Одначе орґанизацією товариства нашь Кобзарь не мôгъ займати ся; та й Кулѣшь изъ за своеи аристократичнои вдачѣ стоявъ подалеки ôдъ прочихъ товаришѣвъ; про-те въ „Хуторнôй Поезіи“ заявивъ ôнъ отъ-се: „Обохъ насъ не прийнято въ тайне политичне общество за-для того, що мы й самй по собѣ працювати-мемо для славянськои и вкраинськои свободы, а тымъ часомъ, на случай игемонського гонення, до насъ нѣхто не причепицця“[2]). Все-жь таки хваливъ ôнъ статутъ общества, пишучи мѣжь иншимъ отъ-се: „Въ статутѣ, якъ онделя вже стало минѣ вѣдомо, мѣжь иншими премудрыми задумами було сказано, що Украинцѣ споручать славянщину въ одну федерацію пôдъ протекцією всероссійського императора, а коли-бъ всероссійській императоръ на се не зволивъ, то будуть промышляти объ собѣ якъ небудь иньше“[3]).

Мѣжь-тымъ посѣщавъ Шевченко своихъ приятелѣвъ и пôдносивъ ихъ духа до любови рôдныхъ святощій. Въ загалѣ бувавъ ôнъ душею всякого збору въ семейнôмъ житю своихъ приятелѣвъ. Дня 22. сѣчня 1847. р.

[1]) „Правда“. 1868; число 25; стор. 298.
[2]) „Хуторна поэзія“. У ві Львові. 1882; стор. 28.
[3]) ibid.

въ Вознесеньскôй церквѣ села Оленôвки (Борзеньского повѣту, Чернигôвскои ґубернiѣ) Тарасъ державъ вѣнець при вѣнчаню П. Кулѣша зъ сестрою Василя Бѣлозерского, будучи „бояриномъ“. Коли молодята прийшли ôдъ вѣнця въ хутôръ Мотронôвку, то Шевченко здоровкаючись зъ молодою кликнувъ словами однои народнои коляды: „Чи ты царѣвна, чи королѣвна?“ На щó женихъ одвѣтивъ шутливо: „На чужiй коровай очей не порывай, да собѣ дбай!“[1]) Кажуть, що Шевченко переховувавъ бережливо тую квѣтку, котру молода пришпилила єму до сурдута.

Живучи на тôмъ хуторѣ Тарасъ очаровувавъ матѣрь Бѣлозерского своимъ спѣвомъ. Ходить бувало по кôмнатѣ, заложивши руки назадъ, опустивши въ-низъ задуману голову, та спѣває тихимъ, тонкимъ голосомъ отъ-сей пѣснѣ: 1) „Ой, изôйди, зôйди, ты зôронько та вечѣрная!“ — 2) „У Кiєвѣ на ринку пють чумаки горѣлку“. — 3) „Ой горе, горе! якiй я вдавъ ся, брѣвъ черезъ рѣченьку та й не вмывавъ ся“. — 4) „Де-жь ты, доню, барила ся, барила ся?“ — „На мельника дивила ся, дивила ся“[2]).

А по-за-якъ любивъ рôдну мову, и въ нѣй высказувавъ свои идеалы, то дорѣкавъ всякому, хто цуравъ ся єи и хôснувавъ ся языкомъ россiйскимъ. Про-те писавъ разъ отъ-се до Варѳоломея Шевченка: „Скажи братовi Миколѣ, що, якъ писатн-ме до мене, то нехай пише по-нашому, бо якъ нѣ, то й читати не буду, а то менѣ вже й такъ отъ-ся московщина обридла“[3]).

Въ тôмъ (1847) роцѣ блиснула Тарасови надѣя на красну будучнôсть. Заходами приятелѣвъ поставлено єго

[1]) „Кiевская Старина“. 1882; томъ IV., стор. 70.
[2]) ibid., стор. 71.
[3]) „Правда“. 1876; стор. 24.

учителемъ „малярского искуства“ въ Кіѣвскомъ университетѣ, одна-жь молода Украинка була такою ентузіясткою супроти поетичныхъ творовъ Шевченка, що жертвувала єму свій посагъ въ тій цѣли, щобъ поѣхавъ на три роки въ Италію и тамъ познакомивъ ся зъ свѣтомъ клясичнымъ[1]). Поетъ зрадѣвъ радостію изъ-за такои жертвы и выѣхавъ изъ Кіева щобъ зобрати свои рукописи, котрі полишавъ въ рознихъ домахъ, де бувавъ гостемъ. Коли-жь онъ на гостинѣ въ Лубнахъ[2]) выголосивъ кольска своихъ вольнодумныхъ поезій, именно-жь „Кавказъ“, то найшовъ ся хтось, що донѣсъ власти, мабуть-то онъ выступає ворожо противъ царя. Небавомъ опосля ѣхавъ Тарасъ зъ Чернигова до Кіева, але вже не доѣхавъ до города. Коли перевозивъ ся поромомъ на Днѣпрѣ, то єго арештовано (5. цвѣтня 1847. р.).

А вже-жь увязнено ще й девять иншихъ членовъ товариства. Часъ одъ часу сходились они въ кватирѣ Гулака за Софійскою оградою въ домѣ протоієрея Завадского. Та отъ, разомъ зъ Гулакомъ за дощанною перегородою мешкавъ студентъ Алексѣй Петровъ. Зъ розмовъ товаришвъ долѣтали до него деякі слова, и онъ уявивъ собѣ, що се сковивъ ся якійсь заговоръ. Сейчасъ донѣсъ онъ власти про сі ворохобні сходины, изъ-за чого тыхъ членовъ арештовано.

Шевченка увязнили отже не только за-для того, що уважано єго членомъ тайного политичного товариства, але й по причинѣ написаня поемы „Кавказъ“. Коли приятелѣ Шевченка довѣдались, що єго арештовано, то сильно затрѣвожились и обдумували способы, якими можна-бъ було Кобзареви помочи въ єго недоли. Особливо княж-

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Т. Шевченка“, стор. 61.

[2]) Лубны — повѣтовый городъ губерніѣ Полтавскои.

на Варвара Репнина старалась выєднати єму пôльгу черезъ свого тѣточного брата, министра Уварова, ба й рѣшилась въ сѣй справѣ написати листъ до шефа жандармôвъ гр. А. Θ. Орлова. Але той шефъ ôдповѣвъ письмомъ офиціяльнымъ, въ котрôмъ княжнѣ заказавъ мѣшатись въ не свою справу, и вести переписку зъ салдатомъ Шевченкомъ, по-за-якъ въ противнôмъ случаю ôнъ зъ княжною поступить собѣ по всѣй строгости законôвъ.

Изъ Кієва повезли Шевченка въ Петербургъ. Коли ôнъ послѣ допроса въ „III. отдѣленію“ разомъ зъ Костомаровомъ ишовъ у свôй „нумеръ“, то сказавъ свому приятелеви: „Не жури ся, Миколо! доведетця ще намъ у купѣ жити“.

28 мая слѣдувала царска конфирмація засуду. Шевченко сидѣвъ пôвъ року въ арештѣ: опôсля вывели єго на свѣтъ Божій, та зновъ посадили на „чортопхайку“ и ôдвезли ажь въ Оренбургъ, де представлено єго корпусному командирови В. А. Обручеву, та дивизіонному и бриґадному ґенераламъ. Тутъ зачислено єго „рядовымъ“ въ Оренбургскій линійный баталіонъ № 1., щô находивъ ся въ Орскôй крѣпости. Туды-жь ôдослано Шевченка въ начатку осени (1847) року.

з) Шевченко въ неволи. Тарасъ живъ на воли девять рокôвъ, се-бъ-то ôдъ 22. цвѣтня 1838. р. до 5. цвѣтня 1847. р., коли єго арештовано на Днѣпрѣ пôдъ Кієвомъ. Такъ отже зъ волѣ царя Николая ставъ ôнъ салдатомъ. Въ Орскôй крѣпости побивавъ ся ôнъ тяжкою недолею-неволею, та й не мавъ надѣѣ, выдобутись колись зъ-помѣжь каторжникôвъ. Справдѣ сумно було єму въ чужôмъ киґизкôмъ степу. Кругомъ него простягнулась трупомъ бездыханнымъ помарнѣлая пустыня, кинутая Богомъ. Въ сѣй недоли згадавъ ôнъ про дав-

ныхъ своихъ товарищѣвъ, написавши короткій стихотвôръ „Моимъ соузникамъ“, котрый починаѥ ся сими словами:

Згадайте, братія моя,
(Бодай те лихо не верталось!)
Якъ вы гарнесенько и я
Изъ-за решотки вызирали
И певне думали: „коли
На раду тиху, на розмову,
Коли мы зôйдемо ся знову
На сѣй зъубоженôй земли?“
Нѣколи, братія, нѣколи!... (I, 217. 218.)

Шевченкови не вôльно було нѣ писати, нѣ рисувати[1]); про-те довелось ѥму „зъ вѣршами ховатись, мережати книжечки, спѣвати и плакати у бурянѣ“. Въ недѣлю выходивъ бувало нишкомъ въ поле, та тынявъ ся по-надъ рѣкою Ураломъ. Выходить, дивить ся и згадуѥ Украину, — и згадати боить ся. И тамъ степы, и тутъ степы, але-жь киргизкî степы не такî, якъ на Украинѣ, „рудî-рудî, ажь червонî, а тамъ голубіи, зеленіи, мережанî нивами, ланами, высокими могилами, темными лугами...“ („Кобзарь“, II, 105—107.)

Давнî приятелѣ стали забувати про свого Кобзаря, и лишь де-хто помянувъ ѥго добрымъ словомъ. Такъ Лизозубъ прислявъ ѥму Шекспира и матеріялы до рисованя и мальованя, а княжна Варвара Репнина потѣшила ѥго въ недоли дружнимъ письмомъ[2]).

Въ Орскôй крѣпости пôзнавъ ся ôнъ зъ деякими засуджеными дворянами, котрî морально низше стояли ôдъ простыхъ колодникôвъ и справдѣшнихъ каторжникôвъ-душегубцѣвъ. Одного зъ такихъ упавшихъ членôвъ

[1]) Тарасови позволено читати часопись „Русскій Инвалидъ“.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“; стор. 71.

высшого товариства зъобразивъ Тарасъ въ повѣсти „Несчастный“, що є написавъ въ мовѣ россійскôй[1]). А вже-жъ чи-малу симпатію заявлявъ поетъ деякимъ тямущимъ Полякамъ, що сидѣли въ тôй крѣпости; особливо-жь ôдносивъ ся по-приятельски до Сѣраковского, Залѣского[2]), Желиґовского (Антонія Совы). Ôдъ Бронислава Залѣского одержавъ Шевченко польскй поезіѣ Богдана Залѣского, и ôдтакъ удержувавъ зъ нимъ дружну кореспонденцію. Въ 1858. р. присвятивъ ôнъ сему приятелеви стихъ п. з. „Ляхамъ“ (II, 209—210).

Въ тôй крѣпости Тарасъ проживъ всю осѣнь и зиму 1847—1848. р. Зъ початкомъ 1848. р. прибувъ тамъ официръ Бутаковъ въ цѣляхъ науковыхъ для описаня моря Аральского. Бажаючи облекшити долю Шевченка просивъ ôнъ ґенерала Обручева, придати єму до помочи Тараса, щобы тойже ôдрисувавъ виды берегôвъ незнаного дотôль моря. Обручевъ згодивъ ся на тую просьбу, и вже 11. мая 1848. р. выбралась експедиція зъ 30 людей въ степъ вразъ зъ транспортами пôдъ проводомъ ґенералъ-майора Шрайбера. Цѣлый похôдъ ôдбувъ Шевченко пѣшкомъ, ôддѣльно ôдъ роты вôйсковои; ôнъ бувъ веселый и довольный перемѣною свого положеня. Єдина книга, котру мавъ зъ собою, була Библія. На другій день пôсля выходу побачили путники зъ-далека пожежу степову, вдѣяну Киргизами, щобы спалити зôвялу, суху ковыль-траву. Шевченко довго любувавъ ся тымъ видомъ и за просьбою ґенерала зъобразивъ ôнъ акварелею ту импровизовану илюминацію. Ôдтакъ подарувавъ ôнъ сю картину ґенералъ-майорови. 19. червня експедиція до-

[1]) „Историческій Вѣсникъ“ за 1881. г. № 1.

[2]) Порôвн. Письма Т. Г. Шевченка къ Бр. Залескому“ 1853—1857. г. („Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176 611—622; 853—866).

стигла рѣки Сыръ-Дарiѣ, де въ крѣпости бо́льшь мѣсяця треба було дожидати корабля, що́ мавъ сю громадку бо́звезти на море. Черезъ весь той часъ Шевченко малювавъ портреты акварелею.

Плавба морска почалась 25. липня и середъ великихъ невзгодинъ тревала цѣлí два мѣсяцѣ. Шевченко займавъ ся выключно рисованьмъ берего́въ моря Аральского. 23. вересня корабель кинувъ котву въ устю Сыръ-Дарiѣ; о́дтакъ путники выйшли на берегъ, щобъ перезимувати въ крѣпости на островѣ Косъ-Араль. Тутъ стояли ґарнизономъ ура́льскí козаки, що́ були раскольниками. Побачивши Шевченка зъ широкою „якъ лопата“ бородою, думали собѣ, що о́нъ є́сть раскольникомъ и мученикомъ за вѣру. Оповѣстили отже свого асаула, що прибувъ до нихъ мученикъ. Асаулъ запросивъ Тараса до себе и ставши передъ нимъ на-въ-колѣнкахъ, сказавъ смирно: „Благословѣте, батюшка! мы уже все знаемъ!“ Тарасъ змѣркувавъ сейчасъ, що тамошнí Уральцѣ вважають є́го своимъ батюшкою-духовникомъ, подавъ симъ козакамъ „раскольничье благословенiе“. Щасливый асаулъ поцѣлувавъ Тараса въ руку та й угостивъ є́го у себе вечѣръ дружнимъ бенкетомъ[1]). Не довго опо́бля оголивши бороду перейшовъ Шевченко въ Раимъ, головный фортъ на берегу Сыръ-Дарiѣ. Але хочь позбувъ ся довгои бороды, то все-таки Уральцѣ вважали є́го мученикомъ и просили є́го о благословенє.

Експедицiя зако́нчилась въ осени 1849. р. Шевченко прибувъ назадъ въ Оренбургъ и за призволомъ ґенерала Герна ставъ мешкати въ є́го домѣ. Бутаковъ показавъ ґенералови працѣ експедицiѣ, а на першо́мъ мѣсци предложивъ альбумъ видо́въ берего́въ Аральскихъ;

[1]) „Дневникъ Т. Гр. Шевченка“. („Основа“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.)

ôдтакъ вносивъ офиціяльно, щобы творцеви сего альбума, се-бъ-то Шевченкови, выєднати авансъ въ „унтеръ-официры“. Симъ способомъ сподѣвавъ ся Бутаковъ зробити першій крокъ до заходôвъ въ цѣли освобôдженя Шевченка зъ неволѣ. Ґенералъ Обручевъ вволивъ волю Бутакова и вступивъ ся за Шевченкомъ, але зъ Пєтербурга одержавъ ôнъ строгу догану за тє, що наперекôръ царскому приказови дозволивъ Тарасови малювати. Ôдтакъ Бутакова поставлено пôдъ тайный доглядъ полиціѣ, та звернено альбумъ рядовому салдатови Шевченкови.

Коли-жь поетъ не мавъ уже надѣѣ, освободитись зъ тяжкои неволѣ, то писавъ нишкомъ свои думы, въ котрыхъ жалкувавъ ся вельми про свою недолю-неволю. Ось якѣ слова сумовитого одчаю выдобувались иногдѣ зъ-пôдъ закервавленого єго серця:

Чи мати Богу не молилась,
Якъ понесла мене, що я,
Неначе лютая змия
Розтоптана въ степу здыхає,
Захода сонця дожидає?
Отъ такъ-то я теперь терплю,
Та смерть изъ степу выглядаю...
А за-що? — ѣй-Богу не знаю!
А все таки ѣѣ люблю
Мою Украину широку,
Хочь я по ѣй и одинокій,
(Бо, бачте, пары не найшовъ)
Ажь до погибели дôйшовъ. (I, 233.)

Хоча Обручевъ одержавъ догану изъ-за тои пôльги, заявленои Шевченкови, то все-таки бувъ ôнъ для него прихильнымъ. Коли-жь одинъ прапорщикъ донѣсъ власти, що Шевченко малює портреты офиціяльныхъ и вы-

сокопоставленыхъ особъ, то доля поета-артиста стала тяжшою. Обручевъ дôставъ нову письменну догану и ôдтакъ приказано єму, выслати Шевченка въ далеку Новопетровску крѣпость надъ Каспійскимъ моремъ въ Азіи.

Коли Тараса вели изъ Орскои крѣпости въ Новопетровскій фортъ (въ жовтни 1850. р.), то въ мѣсточку Гурєвѣ на улици пôднявъ ôнъ свѣжу вербову палку и привѣзъ єѣ зъ собою въ нову свою оселю. Ôдтакъ въ ґарнизоннôмъ горôдѣ застромивъ єѣ въ землю, та й зовсѣмъ про неѣ забувъ. Ажь ось на весну огородникъ сказавъ єму, що єго палка росте. Опôсля Шевченко ставъ єѣ пôдливати и пôзнѣйше въ часѣ свобôднôмъ та за призволомъ фельдфебля спочивавъ неразъ въ густôй тѣни вербы. Шевченко говоривъ, що тая верба часто єму нагадувала леґенду про каючого ся розбôйника[1]).

Тамошному комендантови наказано, щобы строго наглядавъ Тараса и въ нѣчôмъ не дававъ єму пôльги. Небавомъ опôсля на мѣсце Обручева наставъ ґенералъ-адъютантъ Перовскій. Сему на стôлъ въ кабинетѣ поклали разъ одинъ зъ найбôльше вдатныхъ степовыхъ рисункôвъ Шевченка въ надѣи, що ґенералъ зверне увагу на картину, и довѣдавшись про артиста заступить ся за нимъ у высшихъ властей. Одначе Перовскій, якъ тôлько побачивъ картину, догадавъ ся сейчасъ, чия она, кинувъ єѣ на землю и приказавъ, нѣколи єму й не згадувати про того „лодачого“ чоловѣка.

Въ тôй далекôй чужинѣ Тарасъ ôдъокромивъ ся вже зовсѣмъ ôдъ тыхъ людей, що єго знали й любили. Цѣлу зиму сумувавъ тяжко и дожидавъ нетерпеливо весны

[1]) „Основа“, 1862; квѣтень, стор. 27—28. — Въ переказахъ люду галицко-руского каючій ся той розбôйникъ зове ся „Мадеємъ“. (Порôвн. „Казки“. Зôбравъ Игнатій зъ Никловичь. Львôвъ 1861; стор. 3.)

и парового корабля зъ далекого города Астрахани. Зъ весною бо доходила до него не одна вѣстка зъ рôдного краю ôдъ деякихъ давныхъ приятелѣвъ, котрî не забували за нещасного Тараса, щó далеко ôдъ нихъ, зъ якихъ триста миль, побиваръ ся неволею въ поганôй пустыни. Коли-жь почта корабельна не привезла єму нѣчого, то ôнъ тяженько зажуривъ ся, и отъ-що въ думцѣ своѣй написавъ:

И зновъ менѣ не привезла
Нѣчого почта зъ Украины!
За грѣшніи мабуть дѣла
Караюсь я въ оцѣй пустыни
Сердитымъ Богомъ... (I. 248.)

Зъ помѣжь давныхъ приятелѣвъ першій ставъ зъ нимъ листуватись Семенъ Гулакъ-Артемовскій, славный спѣвакъ россійскои оперы въ Петербурзѣ. Ôдтакъ въ однôмъ листѣ до сего друга поетъ зъобразивъ (1. липня 1852. р.) ось-такъ нове мѣсце свого побуту: „Тутъ все пѣсокъ та камѣнь; хочь бы травка, хочь бы деревце, — нѣчого — нѣчого! Тутъ и горы, якъ слѣдъ, не побачишь; дивишь ся, та така туга тебе огорне, хочь дависъ, та удавити ся нѣчимъ“[1]).

Про тогдѣшне своє житє писавъ Тарасъ свому приятелеви А. О. Козачковскому (16. липня 1852. р.) мѣжьиншимъ ось-таке: „Жию въ казармахъ; муштруюсь щодень, хожу въ караулъ, — одно слово, салдатъ, та ще салдатъ якій! Просто — пугало вороне! Вусы величезнй, лысина мовь твôй гарбузъ; точнѣсѣнько салдацькій патретъ, щó єго зъобразивъ Кузьма Трохимовичь (у Основяненка“[2]).

---

[1]) „Основа“, 1862; липець, стор. 10.
[2]) ibid., квѣтень, стор. 19.

Тогдѣ радъ бувъ поетъ де-що прочитати и зъявити яку-небудь литературну дѣяльнôсть, щобы позбутись страшнои нудьги. Про-те 14. цвѣтня 1854. р. писавъ ôнъ А. Козачковскому, щобъ прислявъ ємy текстъ „Слова о полку Игоревôмъ“ въ выданю Шишкова або Максимовича, по-за-якъ ôнъ задумавъ переложити сей старорускій поетичный памятникъ на „нашь задушевный прекрасный языкъ“[1]). Межи книгами, котрî Шевченкови доставлено, подобалась ємy чи-мало Естетика польского писателя Кароля Либельта[2]). Сей твôръ читавъ ôнъ залюбки пôдъ тою вербою, щó єѣ выкохавъ собѣ въ горóдѣ ґарнизоннôмъ.

Мѣжь-тымъ по иниціятивѣ княжны Варвары Репнинои ґрафиня Настася Ив. Толстая стала въ 1855. р. заходитись около освободженя Шевченка зъ неволѣ. Чимало хлопотавъ въ сѣй справѣ Михайло Лазаревскій, щó бувъ урядникомъ въ Петербурзѣ. Ôнъ-то посѣтивъ Тараса ще давнѣйше въ Оренбурзѣ и въ Орскôй крѣпости, та опôсля занявъ ся щиро долею свого приятеля. Ôдтакъ въ начатку року 1857. подавъ Тарасови звѣстку, що ôнъ вже небавомъ освободить ся зъ неволѣ. Поетъ дôзнавшись про таку веселу новину, зрадѣвъ радостію и 22. цвѣтня 1857. р. ôдписавъ Лазаревскому ось-таке: „Христосъ воскресе, брате мôй любый! — Удавъ ся-жь минѣ сьогорôчный великдень! Такого святого радôсного великодня у мене ще й зъ-роду не було. Якъ-разъ 7. апрѣля прийшла до насъ почта и привезла твою дорогую посылку и твоє радôснеє письмо ôдъ 17. генваря. Я трохи-не одурѣвъ, прочитавши його; та ще якъ закуривъ твою сиґару (я десять лѣтъ не куривъ сиґары), то якъ

[1]) ibid., стор. 22—23.

[2]) ibid., 1861; іюль, стор. 13; — августъ, стор 7; — сентябрь, стор. 23.

закурив твою гавану, то такъ минѣ, друже мôй єдиный, запахло волею, що я заплакавъ, якъ тая дитина..."[1])

Ôдтакъ 2. мая 1857. р. Лазаревскій першій оповѣстивъ Шевченка, що царь Александеръ II. давъ амнестію поетови украиньскому. Въ листѣ своѣмъ писавъ ôнъ Шевченкови, що ґрафиня Толстая просить єго, не ѣхати на Украину, а приѣзжати въ Петербургъ. Такъ отже Тарасъ змѣнивъ плянъ своєи подорожи; се бо хотѣвъ ôнъ навѣстити свого приятеля Якова Кухаренка, кошового атамана чорноморскихъ козакôвъ; ôдтакъ зъ Чорноморя думавъ поѣхати черезъ Крымъ, Харкôвъ, Полтаву, Кіѣвъ въ Минскъ, Несвижъ, а наконецъ въ село Чарковичѣ, де живъ єго другъ Брониславъ Залєскій. Ажь зъ Чарковичь хотѣвъ Шевченко черезъ Вильно поѣхати въ Петербургъ. Вволяючи-жь волю своєи заступницѣ, выбравъ ôнъ коротшу дорогу, и задумавъ ѣхати Волгою черезъ Астрахань и Нижній Новгородъ въ Москву и Петербургъ.

и) Шевченко зновъ на воли. 21. липня 1857. р. оповѣщено украиньского Кобзаря офиціяльно про царску амнестію. Ôдтакъ вытерпѣвши десятилѣтню неволю оставивъ ôнъ Новопетровску крѣпость 2. серпня о 9. годинѣ вечѣръ, и на лоди рыбарскôй поплывъ моремъ та однымъ раменемъ Волги. Пôсля тридневнои плавбы прибувъ ôнъ въ Астрахань, де єго повитали деякій Украинцѣ. Про-те писавъ Тарасъ въ Дневнику своѣмъ[2]), що ôдъ 15. до 20. серпня бувъ у него такій свѣтлый и прекрасный празникъ, якого ще не було въ єго житю.

[1]) ibid., 1862; мартъ, стор. 6.

[2]) „Основа", 1862; лютый, стор. 4. — Дневникъ свôй ставъ Шевченко писати въ мовѣ россійскôй ôдъ 12. червня 1857. р. Почавши ôдъ мая 1861. р. печатано сей Дневникъ въ Петербургскôй „Основѣ" (1861. и 1862. р.).

22. серпня поплывъ Волгою на кораблі, що́ звавъ ся „князь Пожарскій“, и 31. серпня приставъ до берега въ Саратовѣ. Въ сѣмъ городѣ посѣтивъ ôнъ Тетяну Петровну Костомариху, матѣрь Миколы Костомарова. Сынъ ѳи бувъ саме-тогдѣ за границею. Сердечна старенька Тетяна пôзнала сейчасъ Тараса и привитала ѳго мовь рôдного сына; ôдтакъ показала ѳму письмо свого сына зъ заграницѣ и вѣтку ѳіялкôвъ, выслану ѣй изъ Штокгольму 30. мая. Сеся дата пригадала поетови злощасный день 30. мая 1847. р., коли въ наслѣдокъ царскои „конфирмаціѣ“ Шевченко и Костомарôвъ втратили волю; про-те Тарасъ и Тетяна розплакались мовь дѣти. Пращаючись передавъ ôнъ матери свого приятеля стихотвôръ, що́ ѳго написавъ въ 1847. р. пôдъ заголовкомъ „Н. И. Костомарову“. Въ сѣмъ стихотворѣ помянувъ поетъ такожь матѣрь Миколину, котра „чорнѣйше чорноі землѣ иде, зъ хреста неначе знята“. (II, 104—105.)

Въ часѣ дальшои плавбы Шевченко читавъ „Губернскіе очерки“ Щедрина, а коли 16. вересня корабель остановивъ ся въ 10 верстахъ ôдъ Казани, то поетъ поѣхавъ въ сей гôродъ та й нарисувавъ зъ натуры кôлька картинъ. Опôсля всѣвъ опять на корабель и 19. вересня прибувъ въ Нижній Новгородъ. Тутъ задержала ѳго полиція, не дозволяючи ѳму пускатись въ дальшу дорогу. Хоча бо Новопетровскій комендантъ И. А. Усковъ выдавъ Шевченкови ôдпустку зъ призволомъ ѣхати прямо въ Петербургъ, то баталіонный командиръ, близшій начальникъ Тараса, розсердивъ ся изъ-за такого розпоряженя та й увѣдомивъ полиціи-майстра въ Нижнѣмъ Новгородѣ, щобъ Шевченка задержавъ и прославъ въ Уральскъ, де-бъ освободженый салдатъ дôставъ указъ про ôдпустку зъ якими-то ограниченями. Такъ отже застрягъ Тарасъ въ Нижнѣмъ и ставъ жалкуватись, що

помилували, та тôлько до половины. Въ письмѣ-жь своѣмъ до Михайла С. Щепкина, артиста драматичного въ Москвѣ, писавъ ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Теперь я въ Нижнѣмъ Новгородѣ на воли, та на такôй воли, якъ собака на привязи“[1]).

Въ сѣмъ городѣ живъ поетъ по-найбôльше у архитекта Овсяникова и займавъ ся зъ-першу безъ-впиду читанѣмъ книжокъ. Прочитавъ „О времени происхожденія славянскихъ письменъ“ Осипа Бодяньского, „Богдана Хмельницкого“ Костомарова, „Граматку“ и „Записки о южной Руси“ (II. томъ)[2]) Кулѣша, „Народнй оповѣданя“ Марка Вовчка и де-що иншого. Опроче писавъ ôнъ тутъ деякй стихотворы, именно поему „Неофиты“, и забиравъ ся до писаня поемы п. з. „Дервишь и сатрапъ“, котру задумавъ присвятити своимъ землякамъ. Тогдѣ писавъ ôнъ Кулѣшеви про свою поему „Иванъ Гусъ“, котра була десь запропастилась въ 1847. р. Ось и слова Шевченковй: „Чи не найдешь тамъ у панночки-хуторянки въ альбомѣ мого Гуса? — а то шкода буде, якъ пропаде“[3]).

24. грудня 1857. р. приѣхавъ въ Нижнiй Новгородъ Михайло Щепкинъ зъ Москвы, повитати сердечного приятеля. Сему артистови драматичному присвятивъ Шевченко ще въ 1846. р. думку п. з. „Пустка“ („Кобзарь“, I, 181), а въ память 24. грудня 1857. р. присвятивъ ёму своихъ „Неофитôвъ“, зовучи ёго „возлюбленникомъ музъ и ґрацій“ (II, 166). Щепкинъ приѣхавши въ Нижнiй, выступавъ въ театрѣ въ деякихъ важнѣйшихъ своихъ роляхъ. Въ честь Шевченка выставлено тогдѣ „Москаля-

[1]) „Основа“, 1861; октябрь, стор. 12.

[2]) Першiй томъ Кулѣшевыхъ „Записокъ о южной Руси“ читавъ Шевченко вже въ Новопетровскôй крѣпости.

[3]) М. К. Чалый, „Жизнь и произв. Т. Шевченка“; стор. 107.

Чарôвника“ Ивана Котляревского. Ролю Чупруна гравъ 70-лѣтній Щепкинъ, мѣжь-тымъ коли молода акторка Катруся Піунова выступила въ роли Тетяны. Шевченко зрадѣвъ великою радостію, коли въ московскôмъ городѣ почувъ на сценѣ рôдне слово; ôнъ кричавъ „славно!“ — плескавъ въ долони, тупавъ ногами, не жалуючи именно похвалъ гарнôй артистцѣ[1]).

Щепкинъ пробувавъ въ Нижнѣмъ ради-Шевченка шѣсть днѣвъ; ôнъ-то подавъ свому приятелеви гадку, познакомитись зъ Катрусею. И отъ, одного разу, одягшись по-святочному Шевченко пôшовъ до Піуновыхъ. Акторка була саме-тогдѣ на выходѣ зъ дому. — „Погоди, дѣвчино, вернись!“ сказавъ ѣй Шевченко. — „Годѣ, менѣ треба на пробу“, ôдповѣла Катруся. — „Серденько моє, погоди!“ моливъ Тарасъ. Дѣвчина вернулась въ кôмнату, де сидѣвъ и батько ѳи. — „Отъ, и батько!“ промовивъ поетъ и попросивъ, покликати матѣрь, щó була въ кухни. Всѣ усѣли. — „Отъ, добрó, а отъ купець!“ говоривъ Шевченко, вказуючи на дѣвчину и на себе. — „Батьку и мати! ôддайте єѣ менѣ!“ — Акторка стояла нѣ жива, нѣ мертва, дрôжачи ôдъ страху. Ôдтакъ за словами: „нема коли, конѣ ждуть!“ она бѣгцемъ кинулась зъ кôмнаты и поѣхала на пробу[2]). — Шевченко ôдъ того часу не бувавъ уже въ домѣ Піуновыхъ, але довго не мôгъ забути про свою Катрусю.

Коли Тарасъ пробувавъ въ Нижнѣмъ Новгородѣ, то Костомарôвъ, вернувшись изъ-за границѣ, не знавъ, що Тараса задержано въ тôмъ гóродѣ, про-те дожидавъ ôнъ свого приятеля два тыжднѣ въ Петербурзѣ; ôдтакъ

[1]) Піунова не знала нѣ слова по-украиньски, и тôлько великими змаганями повелось Щепкинови, привчити єѣ ролѣ „Тетяны“ въ мовѣ украиньскôй.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 114.

поѣхавъ въ Саратовъ и написавъ до Кобзаря вельми патріотичне письмо, заявляючи мѣжь иншими отъ-сѝ слова щирого привѣту и доброи рады: „Братови любому, друзяцѣ щирому, спѣвацѣ славному, вѣрному товарѝшови незапамятнои пригоды 1847. року, Тарасови Григоровичу ôдъ брата и друга чоломъ и вѣрне слово! — Слава, честь, благодареніе великому, справедливому, милосердному Богу, вызволившому тебе, друже, изъ тяжкои неволѣ на свѣтъ божій, мѣжь народъ хрещеный, на надѣю всѣмъ кохаючимъ щиро Украину и всѣ братерськѝ славянськѝ народы. — — Швидче пиши, да старай ся, щобъ тебе пропустили до Петербурга. Та пиши, пиши, тôлько по-нашому пиши! Часъ змѣнивъ ся: Царь, дай Богъ ему здоровя и довгого царствованя! не забороняе нашои мовы; теперь процвите рôдне слово; богато охочихъ до його, тебе тôлько не достае, головы нашого милого, любого! Дай Богъ тобѣ, перетерпѣвши велике горе, зняти зъ себе напослѣдокъ терновый вѣнець, и въ чеснôй, поважнôй старости дожити вѣку, веселячи и навчаючи на все добре кобзою твоею голосною землякôвъ твоихъ, да ôдбираючи пôсля смерти вѣчную славу!...“[1])

Але-жь Шевченко думавъ тогдѣ про свою Катрусю, про-те на тее сердечне письмо Костомарова не давъ нѣякои ôдповѣди. Ôдтакъ авторъ „Богдана Хмельницкого“ выславъ до Кобзаря другій листъ. Ось и деякѝ частины сего письма: „Чого еси такъ замовкъ, коханый друже и приятелю? Я писавъ до тебе, а ты минѣ не одвѣтувавъ; думавъ, що тебе вже нема у Нижньому, коли-жь одъ Кулѣша одôбравъ звѣстку, що ты й доси сидишь тамъ. — Мене порадовала „Граматка“ Кулѣша, не такъ сама, якъ та думка, щобъ писати для народу. При-

[1]) ibid., стор. 105. 106.

ходить часъ проснутись нашому люду и розумомъ працювати. Коли у царскôмъ рескриптѣ сказано, щобъ подумать объ заводѣ школъ и объ выхованню народнôмъ, то мусять щиро Южно-Руссы ужити тую царськую милость для корысти и ужитку и подносу своєи мовы. Треба, щобъ по селамъ учили дѣтвору по-нашому, а для того треба ще того, по чôмъ учитись. А то теперь всякій насмѣєтьця зъ насъ: отъ, скаже, писали, писали и повѣсти, и комедіѣ, и романы, а саме главне забули. Правда, и вѣршѣ, й драмы, и романы установляли мову и розвивали єѣ, тôлько теперь пришла пора подумать про инше. — Народу треба теперь не литоминокъ, а твердои, трезвои стравы. Поезіѣ нашои ôнъ не прийма, бо маѣ своєи стôлько, що й намъ надѣлить на довгѣ часы. Теперь намъ треба граматики своєи мовы, короткои єстественнои исторіѣ, короткои ґеоґрафіѣ та космоґрафіѣ, та книги про законы, на скôлько потрѣбно для народа. Отъ, щó намъ треба!“...[1])

Коли-жь Костомарôвъ дôзнавъ ся про причину довгои мовчанки Тарасовои, то въ письмѣ своѣмъ радивъ єму оженити ся, щобъ „хоть на старости лѣтъ пôсля такои глубокои, гôркои коновки лиха трохи ôдпочивъ душею“[2]).

Шевченко сподѣвавъ ся, що въ Нижнѣй Новгородъ приѣде й Кулѣшь; але ôнъ бувъ тогдѣ занятый своєю друкарнею въ Петербурзѣ: опроче заявивъ ôнъ Тарасови въ письмѣ своѣмъ, що земляки ждуть єго въ столици, и про-те замѣтивъ: „Якъ пôйде слава, що вже й теперь до тебе збираютьця земляки, якъ жиды до рабина, то гледи й попсуєтьця твоє дѣло у великихъ панôвъ“[3]). Тогдѣ пôславъ Кулѣшь Шевченкови 250 карбованцѣвъ,

[1]) ibid., стор. 115. 116. — [2]) ibid. — [3]) ibid., стор. 109.

котрѝ зо́бравъ изъ продажи сѣмнацяти „невольницькихъ пейзажѣвъ“, що́ були нарисованѝ Тарасомъ.

О́дтакъ 4. сѣчня 1858. р. по́славъ Шевченко Кулѣшеви своихъ „Неофито́въ“, „ще не добре выко́ченыхъ“, щобъ ихъ гарненько переписавъ и о́до́славъ сѣарому Щепкинови[1]). Але-жь Кулѣшеви не дуже сподобавъ ся сей епичный твóръ, изъ-за чого о́нъ Тарасови опо́сля отъ-се писавъ: „Твои Неофиты, брате Тарасе, гарна штука, да не для друку! Не годить ся напоминать доброму сынови про дѣла єго батька, ждучи одъ сына якого-бъ не було добра. О́нъ же теперь у насъ первый чоловѣкъ; якъ бы не о́нъ, то й дыхнуть намъ не дали-бъ. А воля крѣпако́въ — то-жь його дѣло. — Инша була-бъ рѣчь, якъ бы ты доко́нчивъ „Гуса“, тамъ бы тобѣ було де розгулятьця...“[2])

Кулѣшь хотѣвъ спонукати Шевченка, щобы въ хосенъ люду зладивъ деякѝ историчнѝ картины. Про те писавъ о́нъ до него въ сѣй справѣ ось-таке: „Колись ты малювавъ „Живописну Украину“, и нѣчого зъ того не выйшло, а хочь бы й выйшла яка тобѣ корысть грошова, то все-жь ты бувъ послухачь панській, а не людській: людямъ не було-бъ нѣякого дѣла до твоєи „Живописнои Украины“, — не змогли-бъ люде за дорожнетою до неи докупитьця. Теперь же самъ бачишь, що панській вѣкъ ко́нчаєтьця, а людській начинаєтьця, — то сама година помѣркувати, я́къ бы людямъ помогти, духомъ у гору по́дняти́сь. Отъ же я тобѣ дамь добру раду: Накидай ты перомъ дещо зъ нашои исторіѣ и по́до́писуй найкращѝ вѣршѣ зъ думъ и зъ свого таки компонування. Сѝ твои рисунки мы вырѣжемо на деревѣ, одпечатаємъ и розрисуємъ фарбами трошки краще одъ

[1]) „Основа“, 1862; май, стор. 10.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь ...“, стор. 117.

лубочныхъ картинокъ московськихъ. Цѣна буде имъ по 2 и по 4 шаги[1]), а коли дуже дешево, то й по 6 шагôвъ; и будуть вони продаватись по всѣхъ ярмаркахъ, и будуть вони налѣплюватись у кожнôй хатѣ замѣсь московсько-суздальского плюгавства, и буде старе й мале на ихъ дивитись, и отъ-тй пôдписы вычитувати, и розбйдетьця по Вкраинѣ наше „слово забуте“, наше слово тихо-сумне, богобоязливе, и воскресить воно не одну душу, — и мала твоя праця станетьця зъ часомъ причиною великого дѣла, всесвѣтнього, — душа моя чує...“[2]) Хоча-жь сеся рада Кулѣшева була справдѣ добра, то однако Шевченко не хотѣвъ взятись за таку роботу. Ôнъ звинявъ ся тымъ, що хотячи зладити такй рисунки треба-бъ жити на Украинѣ мѣжь народомъ, а не въ столици.

Такъ отже Тарасъ займавъ ся тогдѣ опять литературными працями: написавъ три поезійки: „Доля“, „Муза“ и „Слава“, и переписавъ для печатаня стихотворы: „Вѣдьма“, „Лилея“ и „Русалка“.

Мѣжь-тымъ приятелѣ Шевченка вдѣяли тее въ хосенъ єго, що єго не выслано въ Уральскъ. И отъ, 1. марта на имя ґубернатора Нижньо-новгородского наспѣла офиціяльна „бумага“, въ котрôй позволено Тарасови жити въ Петербурзѣ.

Ôдтакъ 8. марта 1858. р. выѣхавъ поетъ зъ Нижнього Новгорода, де звышь шести мѣсяцѣвъ пробувавъ. 11. марта приѣхавъ ôнъ въ Москву. Тутъ повитали єго сердечно оба старй приятелѣ, Михайло Щепкинъ и Максимовичь, ба й два московскй панслависты, Сергій Аксаковъ и Михайло Погодинъ и такожь професоръ Степанъ Шевыревъ зъявили велику симпатію украиньскому поетови. 25. марта Максимовичь угостивъ Тараса дружнимъ

[1]) Шагъ — двѣ копѣйки.

[2]) М. К. Чалый, „Жизнь ...“, стор. 122.

бенкетомъ, на котрôмъ мѣжь иншими були присутнї Погодинъ и Шевыревъ. Въ честь Кобзаря выголосивъ Максимовичь свôй стихъ, що єго закôнчивъ сими словами:

Перебувъ ты тяжке лихо
И лиху недолю, —
Заспѣвай же новыхъ пѣсень
Про людськую волю;
Заспѣвай намъ такихъ пѣсень,
Щобъ мати Вкраина
Веселилась, що на славу
Тебе породила![1])

26. марта ôдъѣхавъ Тарасъ въ Петербургъ, и якъ прибувъ у столицю, зрадѣвъ вельми, коли Максимовичь черезъ Г. П. Галагана прислявъ єму поему „Иванъ Гусъ“, котра вважалась уже пропащою и ôдтакъ найшлась у Москвѣ.

Коли Шевченко приѣхавъ въ Петербургъ, то 29. марта 1858. р. явивъ ся въ канцелярiи оберъ-полицiймайстра. Поетови украиньскому, звѣстному въ цѣлôй славянщинѣ, зволивъ Єго Превосходительство дати свѣдоцтво, що єму, яко ôдставному простому салдатови Оренбургского линiйного 1. баталiона вôльно жити въ Петербурзѣ одинъ рôкъ, почôмъ бѣдному салдатови треба було старатись о дальшу милôсть оберъ-полицiймайстра.

Въ Петербурзѣ горнулись около Шевченка не тôлько Украинцѣ, але й Россiяне. Вже тогдѣ носились по Россiи слухи, що царь небавомъ освободить мужикôвъ зъ крѣпацтва, а по-за-якъ Тарасъ пôдносивъ все протестъ противъ тои неволѣ, то величали єго всѣ тямущї люде неначе апостола свободы. Въ честь поета давано бенкеты, на котрыхъ Украинцѣ и Россiяне говорили смѣло теє, що имъ лежало на серцю. Всѣ выхваляли Шев-

[1]) „Основа“, 1861; iюнь, стор. 8—9[2].

ченка, що въ неволи не впавъ духомъ, але зберѣгъ горячу любовь до рôднои землѣ. Въ сѣмъ часѣ присылали єму земляки сердечнѝ письма зъ Украины; въ нихъ звали они єго батькомъ и просили, щобъ не перестававъ спѣвати для славы батькôвщины.

У Василя Бѣлозерского стрѣтивъ Тарасъ Полякôвъ, Сѣраковского, Станевича и Желиґовского-Сову, щó були єго товаришами въ Орскôй крѣпости. Въ Петербурзѣ бажали они зъєднати собѣ украиньского поета для политичныхъ своихъ плянôвъ. Сова присвятивъ Шевченкови одинъ свôй стихотвôръ „Do poety ludu“, та й Тарасъ написавъ стихъ п з. „Антонію Совѣ“ (I. 354), въ котрôмъ наслѣдуючи Сырокомлю зъобразивъ идиличне щастє семейного житя. А вже-жь Шевченко не мôгъ брататись зъ тыми, щó не були щирыми приятелями народу украиньского. Наймилѣйшою була єму гостина у „святои заступницѣ“, се-бъ-то у ґрафинѣ Настасѣ Ив. Толстои, котра украиньского поета приймала у себе зъ честію не-абы-якою. Єи же мужь, Федôръ Петровичь Толстой, щó бувъ вице-президентомъ академіѣ художествъ, позволивъ Тарасови мешкати въ самôй академіи, изъ-за чого ôнъ мавъ тихій кутокъ для своихъ праць академичныхъ и литературныхъ[1]).

Житє Шевченка поплыло спокôйно и весело, мовь филя Днѣпрова, щó тече тихенько, коли єѣ цѣлує леготъ

[1]) Ґрафъ Федôръ Петровичь Толстой старавъ ся вже ôдъ року 1855. выєднати Тарасови амнестію. Коли-жь въ осени 1856. р. дôзнавъ ся, що рѣшено пустити Шевченка на волю, то прийшовши до дому въ ночи, збудивъ обѣ дочки, щó вже спали, и сказавъ весело: „Вставайте дѣти! велика радôсть! Шевченко освобожденый!“ Порôви. „Воспоминанія о Шевченкѣ“ Екатерины Юнґе въ „Вѣстнику Европы“. С.-Петербургъ 1883; томъ IV., стор. 838. — Катерина Юнґе була дочкою ґрафа Федора Толстого и жила въ Кіевѣ.

весняный. Окруженый приятелями Тарасъ неначе ожившъ, и своимъ любымъ поведенємъ очарóвувавъ не то своюрôвню, але й высшй верствы товариства. Дôмъ Толстыхъ уважавъ ôнъ своимъ, и про-те майже всѣ єго приятелѣ, именно Костомарôвъ, Бѣлозерскій, Кулѣшъ, Лазаревскій, Семенъ Гулакъ-Артемовскій, були милыми гôстьми въ палатѣ Федора й Настасѣ. Скоро минали вечеры въ дружнихъ бесѣдахъ и спорахъ; незамѣтно засиджувались усѣ до ранку. Шевченко сильно горячивъ ся въ спорѣ, але тая єго горячôсть була якась мила, такъ, що ôнъ нѣкого нѣчимъ не прогнѣвивъ. Ôнъ бувъ вельми добрячій, мягкій и наивно довѣрчивый у зношеняхъ зъ людьми, та невъ-мѣру чутливый на красу природы.

Два разы приѣздивъ ôдвѣдати свого друга артистъ драматичный Щепкинъ. Ôнъ деклямувавъ знаменито поезіѣ Шевченковй. Але найбôльше зрадѣвъ Шевченко тогдѣ, коли въ столицю приѣхавъ славный траґикъ-неґръ Айра Ольдриджь. Шевченко побачивши єго въ роли Шекспирового „Отелла“ уважавъ єго артистомъ величнымъ и ôдтакъ пôзнавъ ся зъ нимъ въ домѣ ґрафôвъ Толстыхъ. Вдача обохъ сихъ мужѣвъ була трохи-не однакова. Се були двѣ чистй, честнй душѣ, справдѣшнй артисты; оба перебули въ молодôмъ вѣцѣ тяжке лихолѣтє. Одинъ, хотячи дôстатись до тєатру, до котрого „собакамъ“ и „неґрамъ“ не вôльно було входити, ставъ на службу у якогось актора, — другій бажаючи навчитись малярства бувъ попыхачемъ у такого Ширяєва, щó чотыри роки згнущавъ ся тяжко надъ панскимъ крѣпакомъ. Они розмовляли зъ собою черезъ перекладчика[1]), але розумѣлись дуже добре тогдѣ, коли одинъ одному спѣвавъ свои рôднй пѣснѣ. Ольдриджь не мôгши вымовити

[1]) Ролю товмачѣвъ обôймали по-найбôльше обѣ молоденькй дочки ґр. Федора и Настасѣ Толстыхъ.

рускихъ именъ, Тараса Шевченка называвъ „the artist“. Часто прилучувавъ ся до нихъ пянистъ Антонъ Контскій, Полякъ, що Шевченкови акомпанювавъ украиньскй пѣснѣ, и що на обохъ слухачѣвъ наводивъ тихій сумъ величными звуками Мозартового „Requiem“. А вже-жь межи всѣлякими мельодіями и пѣснями, якй дотоль чувъ англійскій траґикъ, подобались єму особливо пѣснѣ украиньскй. Иногдѣ спѣвавъ Ольдриджь мелянхолійнй неґританьскй пѣснѣ або стародавнй романсы англійскй[1]).

Айра Ольдриджь посѣщавъ часто Шевченка въ „антресоляхъ“ академіѣ художествъ. Тогдѣ старый хмурый салдатъ, що услугувавъ Шевченкови, ставъ бувало прятати-чистити убогу комнату Тарасову и геть выкидувавъ вѣтки барвѣнку, зовялои руты та иншихъ квѣтовъ степовыхъ, якй достававъ поетъ зъ Украины одъ земляковъ. Якъ траґикъ явивъ ся, то замыкано дверѣ и отакъ Шевченко зо своимъ гостемъ остававъ ся самодругъ. Справдѣ, самъ Богъ знае, якъ и що они оба тогдѣ говорили. Тогдѣ-то Тарасъ малювавъ портретъ Айры Ольдриджа, а отакъ траґикъ-неґръ доставъ одъ М. Микѣшина портретъ Шевченка, що єго сей артистъ нарисувавъ для „Кобзаря“.

А вже-жь найбольшимъ ентузіястомъ супроти Ольдриджа явивъ ся Шевченко тогдѣ, коли онъ въ Маріиньскомъ театрѣ гравъ ролю „короля Ліра“. Мѣжь актами побѣгъ Тарасъ за кулісы, допавъ до славного траґика, ставъ цѣлувати єго лице, руки и плечѣ и за-вдяки за знамениту игру заявлявъ єму крозь сльозы найбольшій свой подивъ[2]).

---

[1]) „Вѣстникъ Европы“, 1883; томъ IV. въ статьѣ Катерины Юнґе „Воспоминанія о Шевченкѣ“.

[2]) „Споминки про Шевченка М. Микѣшина“ (Т. Г. Шевченко. „Кобзарь“. У Празі. II., стор. XVIII.).

Живучи въ Петербурзѣ Шевченко пôзнавъ ся зъ Иваномъ Турґеневомъ. Ôнъ навѣстивъ украиньского поета вразъ зъ Маркомъ Вовчкомъ, се-бъ-то зъ Марією Марковичкою, и ôдтакъ Тарасъ приходивъ иногдѣ въ дôмъ того славного писателя россійского. Въ товариствѣ Турґенева прочитавъ разъ Шевченко свôй стихотвôръ „Вечѣръ“ (I, 212—213) и очарувавъ всѣхъ присутныхъ своєю деклямацією и чудовымъ змѣстомъ сеи думки. Турґеневъ розказуе[1]), що Шевченко задумавъ бувъ написати якусь поему въ такôмъ языцѣ, якій зрозумѣли-бъ Украинцѣ й Россіяне; и справдѣ Тарасъ зладивши частину тои поемы читавъ Турґеневи ви початокъ. Одначе россійскому писателеви не вподобало ся таке епичне писанє, котре було слабымъ переспѣвомъ якогось стихотвору Пушкина. Тогдѣ-то хотѣвъ Турґеневъ пôзнати письменнй творы украиньскй и пытавъ ся Шевченка, якого автора треба читати, щобъ швидко навчитись „малороссійского языка“. На те ôдповѣвъ Кобзарь живо: „Марка Вовчка; ôнъ одинъ володѣе нашою мовою“[2]). И справдѣ Тарасъ дивувавъ ся вже давнѣйше гарнымъ „Народнымъ оповѣданямъ“ Марка Вовчка, коли сидѣвъ въ Новопетровскôй крѣпости. Сй оповѣданя прислав ёму Кулѣшъ, пишучи въ листѣ своѣмъ отъ-се: „Бачь, якй дива творятьця! уже й каменнє починае вопіяти. Де-жь бакъ не диво, що Московка переобразилась въ Украинку, да такй повѣсти вдрала, що хоть бы й тобѣ, мôй друже, то прийшлось бы въ миру. Якъ то ихъ ты уподобаешь? Пиши щиро, бо ты въ насъ голова на всю Украину“[3]). Коли-жь Тарасъ пôзнавъ ся зъ Марією Марковичкою, то на па-

[1]) „Кобзарь“, т. I. въ статьѣ „Споминки про Шевченка И. С. Тургенева“; стор. VI.

[2]) ibid.

[3]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 106.

мять 24. сѣчня 1859. року присвятивъ ѣй гарный вѣршь п. з. „Марку Вовчку“ (I, 348—349) зовучи єѣ „кроткимъ апостоломъ и обличителемъ жестокихъ людей несытыхъ“. Въ поминъ М. А. Марковички написавъ Шевченко такожь стихотвôръ п. з. „Сонъ“, щó починає ся словами: „На панщинѣ пшеницю жала“ (I, 343—344).

По-мѣжь приятелями Тараса вызначувавъ ся Данило Каменецкій, щó бувъ моральнымъ провôдникомъ молодыхъ Украинцѣвъ въ Петербурзѣ. Се бувъ одинъ-однѣсѣнькій чоловѣкъ, щó знавъ добре Марка Вовчка; тôлько ôнъ мôгъ бувъ написати біоґрафію сеи украинськои писательки. Коли-жь ôнъ въ Петербурзѣ 15. жовтня 1880. р. въ великôй бѣдѣ вмеръ, то мабуть уже не дôждемо ся повнои житєписи Маріѣ Марковички. Той-то Каменецкій бувъ вельми дѣяльный въ выдаваню метеликôвъ, се-бъ-то дрôбныхъ книжочокъ въ хосенъ украинського народу, и самъ складавъ до друку „Кобзаря“ Шевченкового въ другôмъ выданю (1860).

Въ 1858. р. Шевченко читавъ „Космосъ“ Гумбольдта въ перекладѣ россійскôмъ и дôставъ лѣтопись Самôйла Величка, котру бувъ єму выславъ Осипъ Бодяньскій въ 1856. р., коли-то поетъ сидѣвъ въ Новопетровскôй крѣпости[1]). 15. марта 1858. р. прислав єму Максимовичь шутливу поему Константина Думитрашка п. з. „Жабомышодракôвка“[2]) и такожь свои „Псалмы“. Про сей переспѣвъ псалмôвъ Давидовыхъ писавъ тогдѣ Максимовичь ось-таке: „Будь ласковъ, подивись на сѝ псалмы пильненько, и щó въ ихъ не до-ладу, одмѣть менѣ все до послѣднього словця: зъ твоєи порады може и змо-

[1]) Третій томъ лѣтописи Величка[a] прислав Тарасови Максимовичь 6. жовтня 1859. р.

[2]) Порôвн. „Исторію литературы рускои“, II, стор. 298—301.

жеть ся менѣ ихъ справити такъ, щобъ и въ люди зъ ними не соромъ було показать ся коли небудь“[1]).

Мѣжь-тымъ Шевченко думавъ про свою женитьбу и 22. падолиста 1858. р. писавъ листъ до Маріѣ Василевны, молодои жены Михайла Максимовича. Ось и его слова: „Я васъ просивъ, щобъ вы мене оженили. — А то якъ вы не оженете, то й самъ Богъ не оженить, такъ и пропаду бурлакою на чужинѣ. На те лѣто, якъ Богъ поможе, буду въ Кіевѣ и на Михайловôй горѣ, а вы тамъ де-небудь пôдъ яворомъ або пôдъ вербою и поставьте мою заквѣтчану княгиню, а я пôду погулять та й зострѣну ѣѣ. — Зробѣть-же такъ, мое серце єдинее, а я вамъ теперь шлю замѣсць парчевого очѣпка мôй невеличкій „Сонъ“, а лѣтомъ привезу величенну поему, якъ зробите по моему прошенію, а якъ-же нѣ — то нѣ“[2]). — Опôсля (10. мая 1859. р.) писавъ Тарасъ до Маріѣ Василевны мѣжь иншимъ отъ-се: „Посылаю вамъ свôй портретъ; тôлько будьте ласкавѣ, не показуйте портретъ дѣвчатамъ, а то вони злякаютця, подумають, що я гайдамацкій батько, та нѣ одна и за-мужь не пôйде за такого паливоду. А тымъ часомъ однôй, найкращôй скажѣть тихенько, щобъ рушники дбала, та щобъ на своему огородѣ гарбузôвъ не сажала“...[3])

Въ кôнци 1858. р. кружокъ московскихъ панславистôвъ задумавъ выдавати нову часопись „Парусъ“. Максимовичеви поручено редакцією, просити Шевченка та иншихъ украиньскихъ письменникôвъ, щобъ схотѣли бути помôчниками нового выдавництва. Не знаючи ще, въ якôмъ дусѣ выдавати-меть ся той „Парусъ“, Шевченко обѣцявъ пôслати редакціи деякѣ свои стихотворы та ставъ

[1]) „Кіевская Старина“, 1884; томъ VIII, стор. 646.
[2]) ibid., 1885; томъ XI, стор. 335.
[3]) ibid, стор. 337.

спонукувати й Кулѣша до литературної пôдмоги редакційного комитету. Ледви-жь появилось перше число „Паруса“, то Кулѣшь зô Шевченкомъ ôдвернулась зъ презирствомъ ôдъ тои московскои часописи, котра вступилась за одного князя, „любителя хлосты“[1]).

і) Шевченко — на Украинѣ. Хоча въ Петербурзѣ Тарасъ ставъ „модною фиґурою“ и живъ собѣ весело въ крузѣ приятелѣвъ, то все-таки столиця була ёму чужиною. Ôнъ бажавъ чимъ-скорше поѣхати на Украину и побачити Днѣпро-Славуту та широкй степы. И справдѣ на весну 1859. р сповнилось се ёго бажанѐ. Въ цвѣтни вырвавъ ся Тарасъ изъ столицѣ и заѣхавъ въ рôдне село. Мѣжь братьми пробувавъ не довго, — хотѣвъ побачити безталанну свою сестру Ярину. Ось якъ она сама розказувала про свою стрѣчу зъ братомъ Тарасомъ: „Була я на городѣ — полола. Дивлюсь, бѣжить моя дѣвчинка: „Мамо, мамо! васъ якійсь Тарасъ гукаѐ; скажи, каже, матерй, що до неѣ Тарасъ прийшовъ“. — „Якій Тарасъ?“ А сама и зъ мѣсця не зоступлю. Ажь ось и самъ ôнъ иде. — „Здрастуй, сестро!“... Я вже й не знаю, щó зо мною було. Отъ, мы сѣли гарненько пôдъ грушею; ôнъ сердешный положивъ голову на мои колѣна, та все просить мене, щобъ я йому розказувала про своѐ життѐ гôрькеѐ. Отъ, я йому й розказую, а ôнъ покôйникъ слухаѐ, та все додаѐ: „еге-жь! такъ, сестро, такъ“. Наплакалась я до волѣ, ажь покôль не доказала до кôнця, якъ мôй чоловѣкъ умеръ[2]). Ôнъ сердешный вставъ, подивившись на небо, перехрестивсь та й сказавъ: „Слава-жь тобѣ, Господи! Молись, сестро; и я вôльный, и ты вôльна...“[3])

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 135—137.

[2]) Мужь Ярины, малярь Бойко, бувъ безтямнымъ пяницею. Порôвн. П., стор. 469.

[3]) „Основа“, 1862; червець, стор. 3[4].

Поетъ не мôгъ довго сидѣти въ Кѣрелôвцѣ, бо не мôгъ дивитись на гôрку долю своєи родины, щó жила въ неволи крѣпацтва. Такъ отже въ кôнци мая поѣхавъ ôнъ въ Корсунь[1]), де живъ єго „названый братъ“ Варѳоломей Шевченко, щó бувъ управителемъ дôбръ кнѧзя Лопухина. Тарасъ приѣхавъ въ Корсунь на простôмъ возѣ; ôнъ бувъ одягненый въ сѣру полотнянку, а на ҁоловѣ мавъ соломяный капелюхъ. Въ Корсуни живъ Тарасъ два мѣсяцѣ: встававъ о 4. годинѣ рано, щобы послухати, якъ птички щебечуть, витаючи схôдъ сонця. Ходивъ отже въ Лопухиньскій садъ и выбравши собѣ тамъ тихій захистъ сидѣвъ трохи-не до обѣда зô своимъ альбумомъ. Иногдѣ любивъ ôнъ ходити по двору въ ночи до ранѣшньои зорѣ говорячи, що „безчисленнй зôроньки не пускають його въ хату“.

Уже тогдѣ бажавъ ôнъ купити собѣ землю при Днѣпрѣ и поставити хату такъ, щобы Днѣпро плынувъ у самого порога. Про-те ѣздивъ неразъ по-надъ сею рѣкою и глядавъ пригожого мѣсця для своєи оселѣ. Въ половинѣ липня Тарасъ розпрощавъ ся зъ Варѳоломеємъ, бо хотѣвъ ôдвѣдати Максимовича на Михайловôй горѣ. Варѳоломей проводивъ поета до Межирѣчя, де впадаѥ Рось въ Днѣпро. Въ имѣню помѣщика Парчевского подобалась Тарасови чудова околиця, про котру ôнъ опôсля часто згадувавъ въ листахъ своихъ до Варѳоломея. Помѣщика не застали дома. Зустрѣнувшись опôсля зъ нимъ въ Черкасахъ поетъ все-таки нѣчого ôдъ него не добивъ ся; видно було, що той помѣщикъ не хотѣвъ бути сусѣдою Шевченка, „щó-то волю писавъ“, якъ про него говорили мужики. Ôдтакъ сказавъ Парчевскій, що якъ побачить ся зъ ѓенералъ-ѓубернаторомъ княземъ Василь-

[1]) Корсунь — мѣсточко ѓуберніѣ Кіѣвскои, повѣту Канѣвского.

чиковомъ, то заразъ потôмъ дасть „резолюцію настоящую".

Саме-тогдѣ горнулись мужики около Шевченка, изъ-за чого бесѣдувавъ ôнъ зъ ними про деякѝ справы суспôльного житя. Въ Межирѣчю въ кружку деякихъ мѣщанъ и селянъ ôдбулась єго „катихизація зъ зернами". Тарасъ взявъ мякушку хлѣба и зробивши одну бôльшу кулю поставивъ єѣ на столѣ та сказавъ: „Дивѣть, дѣтоньки, се царь!" Потôмъ скрутивъ кôлька меншихъ галочокъ, поклавъ ихъ навкруги великои и пояснювавъ: „Ось царска семья!" Ôдтакъ довкола сихъ кульокъ поклавъ ще менши галочки и звѣстивъ: „Видите, браты, се ґенералы-паны!" Опôсля выпытувавъ ôнъ присутныхъ громадянъ изъ нагляднои сеи демонстраціѣ. Въ-кôнци взявъ Шевченко въ обѣ пригорщи жита и засыпавши царя, єго семью и ґенералôвъ кликнувъ: „А ось нарôдъ!"... Ледви скôнчивъ Тарасъ свою катихизацію, ажь ось схопивъ єго жандармъ[1]) и ôдвѣзъ єго въ Мошны, а ôдтôль ôдставлено поета въ Черкасы[2]). Мабуть кôнчила-бъ ся тутъ тая справа по-доброму, коли-бъ Тарасъ въ мовѣ своѣй бувъ обачный супроти справника, щó звавъ ся Табачниковъ. Сей чиновникъ, скôнчивши свôй дослѣдъ, угостивъ Шевченка у себе обѣдомъ; потôмъ выймивъ изъ столика свои стихотворы и ставъ де-що читати украиньскому поетови. Тарасъ дôзнавшись, що се писанє справника єсть нѣсенѣтницею, взявъ зшитокъ недоладныхъ поезій та замкнувши єго въ столику выкинувъ ключь

---

[1]) Коли Шевченко выѣзжавъ зъ Петербурга, то приказано полиціи „строго наблюдати за отставнымъ солдатомъ Тарасомъ Шевченкомъ".

[2]) Сидячи въ Черкасахъ въ арештѣ Шевченко написавъ 20. липня 1859. р. стихотвôръ п. з. „Сестрѣ" (I, 352—353), згадуючи свою безталанну сестру Ярину.

крѣзь отворене ѣкно. Побачивши таку дивовижу справникъ розсердивъ ся и насваривъ чи-мало на Шевченка. Але поетъ одвѣтувавъ ѥму такожь смѣливыми словами, а коли справникъ натякнувъ на свою урядову службу, то Тарасови не стало терпцю и ѣдтакъ кликнувъ ѣнъ: „дурный ты зъ твоимъ...“ Тогдѣ-то велѣвъ Табачниковъ ѣдвести Тараса въ Кіѣвъ, де ѥго посадили въ крѣпости[1]).

Въ Кіѣвѣ станувъ Шевченко передъ ґенералъ-ґубернаторомъ княземъ Иларіономъ Васильчиковомъ, котрый велѣвъ пустити ѥго на волю и позволивъ ѥму жити въ Кіѣвѣ. Все-жь таки бувъ поетъ пѣдъ доглядомъ жандармского полковника. Ѣдтакъ на Подолѣ, на передмѣстю Преварцѣ наймивъ собѣ Тарасъ кватиру у хозяйки, щó вельми любила поезіѣ Кобзаря и пѣснѣ народнѣ. Въ Кіѣвѣ побачивъ Шевченко свого давного приятеля, Ивана Сошенка, щó мавъ кватиру въ церковнѣмъ домѣ „всѣхъ скорбящихъ“. Сюды приходивъ поетъ за-любки; тутъ бо жартувавъ собѣ зъ панною Леонтиною, щó була по-знаку женѣ Сошенка, говоривъ комплементы чорнявѣй Ганусѣ, племѣнници сего маляра, котрого поетъ шутливо звавъ „старымъ ледащо“, и ѣдтакъ спѣвавъ деякѣ пѣснѣ. Зъ Сошихою и Леонтиною говоривъ Тарасъ по-польски, и тогдѣ сеся панна высказала про него звѣстнѣ слова, мабуть-то Шевченко добре говорить по-польски, що одначе въ ѥго мовѣ все-таки ѥ „coś chłopskiego“[2]).

[1]) „Кіевская Старина“. 1887; томъ XIX, въ статьѣ Ѳ. Лободы п. з. „Мимолетное знакомство мое съ Т. Гр. Шевченкомъ...“, стор. 569. — Варѳоломей Шевченко подае иншу причину арештованя Шевченка. Ѣнъ пише, що поетъ бувъ въ Межирѣчю въ товаристѣ Полякѣвъ. Въ розмовѣ про черцѣвъ Тарасъ зъявивъ деяку вѣльну думку, про-те увязнено ѥго, мабуть-то ѣнъ „богохульствуѥтъ“. („Правда“, 1876; число 2., стор. 66. въ статьѣ: „Споминки про Тараса Григоровича Шевченка“.)

[2]) Порѣвн. II., стор. 459.

А вже-жь Тарасъ не мôгъ злюбити тои Леонтины; коли ôнъ опôсля чорнявôй Гануси посылавъ збôрникъ украиньскихъ пѣсень зъ нотами, то просивъ єѣ, „не радить-ця зъ панною Леонтиною, бо вона добру не научить“.

Въ тôмъ часѣ поетъ ходивъ такожь до М. К. Чалого, инспектора другои гімназіѣ Кіѣвскои[1]). Разъ розказувавъ ôнъ при вечери про Петербургскихъ своихъ приятелѣвъ, критикувавъ творы Некрасова[2]) а выхвалювавъ оповѣданя Марка Вовчка. Бесѣдуючи про повѣсть „Институтка“, присвячену єму Вовчкомъ, Тарасъ порôвнувавъ украиньску сю писательку зъ Жоржомъ-Зандомъ[3]), звѣстною авторкою французскихъ повѣстей, котра по єго думцѣ Маріи Марковичцѣ „и въ кухарки не годитьця“.

Изъ Кіѣва поѣхавъ Шевченко въ повѣтъ Конотопскій до матери свого приятеля Михайла Лазаревского. Тôй „божественнôй“ старущцѣ поетъ присвятивъ свôй стихотвôръ „Вечѣръ“ (I, 212—213), щó єго Турґеневъ назвавъ „прекраснымъ“[4]).

к) Тарасъ бажає жити надъ Днѣпромъ. Повернувши въ Петербургъ (7. вересня 1859. р.) поетъ ставъ часто листуватись зъ Варѳоломеємъ Шевченкомъ. Тогдѣ хотѣвъ ôнъ поставити собѣ хату надъ Днѣпромъ и доживати тамъ свого вѣку. Вже въ 1850. р. живучи въ Новопетровскôй крѣпости Тарасъ написавъ думку „Ха-

[1]) Сей Чалый єсть авторомъ цѣнной моноґрафіѣ „Жизнь и произведенія Тараса Шевченка“. Сводъ матеріяловъ для его біографіи Кіевъ 1882.

[2]) Николай А. Некрасовъ (1821—1878) — славный поетъ россійскій, щó въ творахъ своихъ натякавъ часто на пытаня суспôльного житя.

[3]) Жоржъ Зандъ — псевдонимъ бароновои A. L. Dudevant (1804—1876). Она писала именно гарнй повѣсти.

[4]) „Кобзарь“ I, стор. V.

тина“ (II, 150—151), въ котрôй высказавъ ось-таку тугу за тихимъ раємъ:

А я такъ мало-небогато
Благавъ у Бога — тôлько хату,
Одну хатиночку въ гаю,
Та двѣ тополѣ коло неи,
Та безталанную мою...
Мою Оксаночку, щобъ зъ нею
У-двохъ дивити ся зъ горы
На Днѣпръ широкій, на яры,
Та на ланы золотополй,
Та на высокіи могилы...

Въ новôй хатѣ надъ Днѣпромъ хотѣвъ Тарасъ жити зô своимъ подружємъ. Ôнъ любивъ женщины живого характеру и бажавъ мати таку жену, „щобъ пôдъ нею земля горѣла на три сажнѣ“. Та отъ, уже тогдѣ, якъ живъ въ Корсуни у Варѳоломея, подобавъ собѣ наймичку єго, щó звали єѣ Харитою[1]). Зъ нею думавъ ôнъ подружитись и про-те 2. падолиста 1859. р. писавъ отъсе въ листѣ до Варѳоломея: „... Въ Петербурзѣ я не всижу — ôнъ мене задушить. Нудьга така, що нехай Богъ боронить всякого хрещеного и нехрещеного чоловѣка. — Чи Хариту ще не приходивъ нѣхто зъ нагаємъ сватать? Якъ що нѣ, то спытай у неи нишкомъ, чи не дала-бъ вона за мене рушникôвъ? Або нехай сестра спытає, — се жѣноча рѣчь. Отй одукованй та ненадрюкованй панночки у мене въ зубахъ навязли; — нéфорощь! та й бôльшь нѣчого! — Слава менѣ не помагá, и менѣ здаєтьця, якъ не заведу свого кôшла, то воно мене и въ-друге поведе Макаровй телята пасти! — Харита менѣ

[1]) Харита була крѣпачкою князя Лопухина.

дуже, дуже подобалась. Порадь ся зъ своєю жѣнкою, а зъ моєю сестрою[1]), та й менѣ раду дайте"[2]).

Дивнымъ выдалось Варѳоломеєви таке жениханє; про-те хотѣвъ ѳнъ Тараса ѳдвести ѳдъ єго думки, пишучи єму отъ-се: „Чоловѣкъ ты письменный; — дѣло твоє таке, що живучи надъ Днѣпромъ на самотѣ, тѳлько зъ жѣнкою, часомъ може треба-бъ похвалитьця жѣнцѣ, що оце минѣ прийшла така и така думка, то оце я такъ написавъ, та й прочитать ѣй. Що-жь вона (Харита) тобѣ скаже? Тодѣ твоя нудьга ще побѳльшає. Та вже тодѣ хочь сядь та й плачь, — нѣхто нѣчого не поможе. Або якъ дасть Богъ дѣточокъ, хто-жь имъ стежку покаже? Насунувши тобѣ таку увагу, жду, що ты скажешь и якъ воно по-твоєму?"[3])

Але-жь Тарасъ не збивъ ся зъ-пантелику и 7. студня 1859. р. ѳдповѣвъ Варѳоломеєви отъ-се: „Твоя порада добра, спасибѳ тобѣ! Ты тѳлько забувъ ось що (а ты це добре знаєшь): Я по плоти й духу сынъ и рѳдный братъ нашого безталанного народу, то й якъ же таки себе поєднать зъ панською кровю? Та й що та панночка одукована робити-ме у моѣй мужицькѳй хатѣ? Зъ нудьги пропаде, та й менѣ укоротить недовгого вѣку. — Харита менѣ подобала ся, хочь я ѣѣ й назирки бачивъ. Нехай ще сестра Ярина подивитьця на неѣ, та що вона скаже, то такъ воно й буде. Мати — всюды однакова мати; коли розумна та щира, то й дѣти выйдуть въ люде, хочь по-нѳдъ тынью; а хочь и одукована та безъ розуму, безъ серця, то й дѣти выростуть, якъ те ледащо въ шинку..."[4])

---

[1]) Жѣнку Варѳоломея звавъ поетъ своєю сестрою, такъ якъ єго самого вважавъ своимъ братомъ.

[2]) „Основа", 1862; червець, стор. 7[4].

[3]) ibid., стор. 9.[4], замѣтка 2. — [4]) ibid.

Довго зволôкавъ Варѳоломей сю справу та не мôгъ якось рѣшитись, сказати Харитѣ, що Тарасъ хоче зъ нею подружитись. Та отъ черезъ пять мѣсяцѣвъ трохи-не въ кождôмъ листѣ поетъ стôйно домагавъ ся рѣшучои ôдповѣди. Коли-жь Варѳоломей зъявивъ Харитѣ думку Тарасову, то сказала она, що хоче ще порадитись зъ батькомъ та зъ матѣрю. Хочь ôнъ ѣй говоривъ, що ѣыкупить єѣ зъ крѣпацтва, поки Тарасъ пріѣде, то она не хотѣла ôддаватись за пана и про-те сказала, що не думаєѣ ще йти за-мужь, що хоче ще погуляти. А Катеринѣ, женѣ Варѳоломея, повѣла: „Якъ выкуплять, то й закрѣпостять на ввесь вѣкъ; — не хочу, Богъ зъ ними!“[1])

Коли-жь Тарасъ довѣдавъ ся, що Харита ледащиця, то просивъ Варѳоломея (15. мая), найти єму другу. Ось и єго слова: „Якъ-що та придурковата Харита не схаменула ся, то проси сестру Катерину и сестру Ярину, чи не накинуть вони окомъ у Керелôвцѣ огрядну та чепурну дѣвчину, хочь и вдовицю, абы чесного роду, та щобъ нестара и доладна була. Безъ жѣнки и надъ самѣсенькимъ Днѣпромъ и въ новôй великôй хатѣ, и зъ тобою, мôй друже-брате, я буду на самотѣ, я буду одинокій“[2]). — На се письмо ôдповѣвъ єму Варѳоломей (17. мая): „Коли хочешь, я зроблю такъ, що моя жѣнка высватаєѣ тобѣ Наталку Ш(улячôв)ну. Одначе Тарасови вже давнѣйше не вподобалась тая людина; про-те ôдписавъ ôнъ Варѳоломеєви: „Я ѣѣ добре не розгледѣвъ; здаєтьця трошки педантка и недуже чепурна, а нечепурна жѣнка и цигановй не дружина... Шкода, що ота Харита зледащѣла, а менѣ-бъ лучшои жѣнки и на край свѣта шукать не треба“[3]).

[1]) ibid., стор. 15[4], замѣтка 2.
[2]) ibid., стор 17[4].
[3]) ibid., стор. 18[4].

Мѣжь-тымъ Варѳоломей старавъ ся купити пригоже мѣсце надъ Днѣпромъ, де-бъ можь було поставити хату для Тараса. Не добивши торгу зъ Парчевскимъ Варѳоломей допытавъ другого ґрунту недалеко ѳдъ Триполя на самѳмъ краю села Стайокъ надъ самѣсѣнькимъ Днѣпромъ. Але-жь Шевченко боявъ ся, щобъ сердитый Днѣпро „не пошкодивъ“, бо все потрохи бравъ що-весны тои землѣ такъ, що черезъ 20—30 рокѳвъ мѳгъ бы зовсѣмъ той ґрунтъ забрати. Опѳсля Варѳоломей оповѣстивъ Тараса, що довѣдавъ ся про иншу оселю на лѣвѳмъ березѣ Днѣпра биля Рудякѳвъ надъ Днѣпромъ, де озера кругомъ пообрастали лѣсомъ. Одиаче Тарасъ хотѣвъ, щобъ Варѳоломей самъ оглянувъ тее мѣсце; ѳдтакъ писавъ свому названому братови, що Михайло Максимовичъ уступае ѥму въ Прохорѳвцѣ таке саме добро, тѳлько що не коло Днѣпра; видно Днѣпро та здалека, а Тарасови ѥго треба коло порога.

Ще якійсь жидъ предложивъ ѳдну оселю въ мѣсточку Ржищевѣ, одиаче Тарасъ ѳдписавъ Варѳоломеѥви: „Начхай ты въ ѥрмолку отому жидови, що ты пишешь, зъ його ґрунтомъ и зъ його хатою. Кѳнчай швидче въ Каневѣ!“

Такъ отже Варѳоломей выбравъ въ-кѳнци вельми романтичне мѣсце мѣжь Каневомъ и Пекарами, высше по Днѣпру ѳдъ того мѣсця, яке Тарасъ самъ бувъ выбравъ коло Пекарѳвъ. Ось якъ описавъ Варѳоломей се добро: „На высокѳй горѣ ѥсть лѣсочокъ, граничить зъ Монастырищемъ; посередъ того лѣсочка поляна далеченько ѳдъ города; въ-низу кѳлька рыбальскихъ хатокъ. На тѳй горѣ дуже багато дичокъ, яблонь и грушь, — садочокъ завести можна. А любый, стародавный Днѣпро буде здаватьця тобѣ пѳдъ ногами. Кринишна вода не-

подалеку, а рыба що́-ранку буде свѣжа, бо рыбалки попередъ порбгъ возити-муть зъ-низу въ городъ“[1]).

Поетъ зрадѣвъ дбзнавшись про таку благодать, одначе не дбждавъ ся осѣсти тамъ надъ Днѣпромъ у своѣй хатѣ. Справа закупна землѣ пбдъ Каневомъ проволбкалась довго, по-за-якъ се майно було городске. Опроче деякѣ лихѣ люде не хотѣли допустити, щобъ на пустцѣ городскбй осѣвъ той, „що́ людямъ волю писавъ“. Бдтакъ ледви-не-ледви повелось родинѣ Тараса закупити се мѣсце для его могилы.

Живучи въ Петербурзѣ Шевченко удержувавъ кореспонденцію зб всѣми важнѣйшими письменниками украиньскими. Коли-жь зъ Дрезна дбставъ листъ бдъ Марка Вовчка, то 25. мая 1861. р. бдписавъ мѣжь иншимъ се що́ слѣдуе: „Спасибб тобѣ, моя доню любая, моя единая, що ты мене хочь у Дрезденѣ згадала. Я ще й досѣ тутъ — не пускають до дому. Печатать не дають; не знаю, що́ робити!... Втечу на Украину, оженюсь и верну ся якъ умытый въ столицю. — Въ осени буде у насъ свбй журналъ пбдъ редакцiею Бѣлозерського и Макарова...“[2])

Такъ отже Шевченко не покидавъ думки про женитьбу. Вже 22. серпня 1860 р. пбславъ бнъ Варѳоломеѣви въ Корсунь ось-таке письмо: „Будущее подружiе моe зоветця Ликеря — крѣпачка, сирота, така сама наймичка, якъ и Харита, тблько розумнѣйша бдъ нея, — письменна и по-московському не говорить. Вона землячка наша изъ-пбдъ Нѣжина. Тутешнѣ земляки нашѣ (а надто панночки), якъ почули, що менѣ Богъ таке добро́ посылае, то ще трошки подурнѣшали. Гвалтомъ голосять: „не до-пары, не до-пары!“[3]) Нехай имъ здаѣтця,

[1]) ibid., стор. 19⁴.

[2]) „Правда“, 1875; число 14., стор. 574.

[3]) До тыхъ женщинъ, що́ голосили „не до-пары“ (Тарасови

що не до-пары, а я добре знаю, що до-пары. — Въ осени, якъ одъробиеся зъ полемъ и окопаешь наше будущее кôшло, выбери на тому кôшли найкраще мѣсце и посади яблуню и грушу на память 1860. р. 28. іюля“[1]).

Ликеря Полусмакова була крѣпачкою помѣщика А. Я. Макарова и служила „горничною“ у сестры его, В. Я. Карташевскои[2]). Сю дѣвчину Тарасъ полюбивъ щиро и на память 5. серпня 1860. р. написавъ стихъ „Ликерѣ“ (I, 356–357). Тогдѣ-то думавъ ôнъ про будуще свое щасте и наслѣдуючи польского поета Сырокомлю написавъ идиличный стихотвôръ, щó починае ся сею строфою:

Посажу коло хатины
На споминъ дружинѣ
И яблуньку и грушечку,
На споминъ єдинôй... (I, 354.)

Посылаючи Варѳоломеевви сей стихотвôръ замѣтивъ Тарасъ отъ-се: „Поберемо ся пôсля Покровы. — Сказано, коли чоловѣкъ чого добре шукае, то й найде: такъ и зо мною теперь трапилось. Менѣ теперь не жаль, що Харита трошки придурковата“[3]).

А вже-жь 5. жовтня 1860. р. Тарасъ писавъ Варѳоломеевви се, щó слѣдуе: „Я зъ своею молодою, не побравши ся, розôйшовъ ся. Ликеря така сама-самѣсенька,

---

зъ Ликерією), належали именно А. М. Кулѣшева и Н. М. Бѣлозерска. Порôвн. листы ихъ, писанѣ до Макарова, помѣщика крѣпачки Ликерiѣ. (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 165—168.)

[1]) „Основа“, 1862; червець, стор. 20—21[4].

[2]) Тую Ликерію бачивъ И. Турґеневъ и описавъ єѣ ось-такъ: „Существо молодое, свѣжее, нѣсколько грубое, не слишкомъ красивое, но по-своему привлекательное, съ чудесными бѣлокурыми волосами и той не то горделивой, не то спокойной осанкой, которая свойственна ея племени“. („Кобзарь“ въ статьѣ И. С. Турґенева „Споминки про Шевченка“, I, стор. VI.)

[3]) „Основа“, 1862; червець, стор. 21[4].

якъ и Харита, — дурнѣйша тôлько тымъ одъ Хариты, що письменна. Щó менѣ на свѣтѣ робить? Я одурѣю на чужинѣ та на самотѣ“[1]). Вже 14. вересня т. р. Шевченко написавъ стихъ „А. Я. Макарови“ (I, 363), помѣщикови тои Ликерѣ, натякаючи на тее, що ôнъ зô своєю молодою розбйшовъ ся. Опôсля мабуть самъ Варѳоломей радивъ Тарасови, оженитись зъ якоюсь „мадамъ“ Соаръ у Кієвѣ, и про-те писавъ єму поетъ, щобъ самъ поѣхавъ у Кіѣвъ та своимъ окомъ на неѣ подививъ ся; одначе додавъ ôнъ въ листѣ своѣмъ, що „по слуху вона йому не подобала ся“[2]). Такъ отже Шевченко закинувъ всяку думку про женитьбу и втративъ надѣю на щасливу долю въ родиннôмъ житю. Небавомъ опôсля зустрѣнувъ ся ôнъ зъ Костомаровомъ въ театрѣ на представленю оперы „Вильгельмъ Тель“. Тарасъ любивъ вельми сю оперу, бо добачавъ въ Телю речника свободы й волѣ. Тогдѣ запытавъ ся єго Костомарôвъ: „Ну, Тарасе, коли-жъ твоє весѣлля?“ — „Тодѣ мабуть, коли твоє?“ ôдповѣвъ Тарасъ. „Не женить ся намъ зъ тобою; зостанемо ся до смерти бурлаками“[3]).

Сидячи въ академіи художествъ Шевченко займавъ ся рисованѣмъ и ґравированѣмъ образôвъ. Опроче зладивъ деякѝ стихотворы и ставъ писати книжочки для науки дѣтей. Навперед написавъ ôнъ „Букварь южнорускій“, щó єго надруковано въ Петербурзѣ 1861. р. Тарасъ хотѣвъ розкинути єго по селахъ, де були школы; грошѣ-жь, якѝ вплынули-бъ изъ продажѣ сеи книжочки, думавъ ôнъ положити въ касу недѣльныхъ шкôлъ[4]). За

[1]) ibid., стор. 224.

[2]) „Правда“, 1875, число 24. („Листы Т. Г. Шевченка до Варѳоломея Г. Шевченка“, стор. 970.)

[3]) „Кобзарь“. У Празі. I., стор. X.

[4]) Про „недѣльнѝ школы“ гляди II., стор. 92—99.

букваромъ хотѣвъ Шевченко выдати аритметику, ѳдтакъ етноґрафію, ґеоґрафію та исторію руско-украиньску для шкѳлъ недѣльныхъ и сѣльскихъ.

Саме-тогдѣ хлопотавъ ся ѳнъ справою освободженя своеи родины зъ крѣпацтва. А численна була семья Тарасова. У брата Миколы були три сыны: Сава, Петро и Прокѳпъ, у брата Осипа такожь три: Трохимъ, Андрѣй и Иванъ, та й у сестры Ярины були три сыны: Лавро, Логинъ та Иванъ[1]). Помѣщикъ Фльорковскій, Полякъ, готовъ бувъ дати свободу симъ мужикамъ, тѳлько безъ землѣ. Тогдѣ Тарасъ хотѣвъ заплатити сему помѣщикови по 85 рублѣвъ за душу зъ полемъ, але ѳнъ домагавъ ся высшои цѣны. Въ-кѳнци при помочи „общества для пособія литераторамъ“ повелось Тарасови выкупити свою родину зъ крѣпацтва. Се сталось кѳлька мѣсяцѣвъ передъ оголошенємъ царского манифесту зъ д. 19. лютого 1861. р. про свободу всѣхъ крѣпакѳвъ.

Въ 1860. р. напечатано въ Петербурзѣ друге выданє „Кобзаря“[2]), и поетъ зрадѣвъ вельми, коли не тѳлько земляки сказали ему велике спаси-бѳгъ, але й деякѣ тямущѣ Россіяне за-вдяки за славнѣ стихотворы присылали свои листы „украинскому козаку, бандуристу и художнику“[3]).

л) Тараса недуга, смерть и похороны Мѣжтымъ ѳдъ падолиста 1860. р. Тарасъ ставъ нездужати: великѣ невзгодины и злиднѣ житя зломали сильну стать

[1]) Тарасова сестра Катерина вмерла на холеру (1830. р.).

[2]) Се друге выданє „Кобзаря“ есть повнѣйше першого. Въ нѣмъ напечатанѣ отъ-сѣ стихотворы: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Тарасова нѳчь, Гамалія, Утоплена, Причинна; Думки, Пѣснѣ и Псалмы Давидовѣ.

[3]) Чалый, „Жизнь ...“, стор. 175—177.

Кобзаря[1]). Все-жь таки не пôддававъ ся ôнъ недузѣ и не перестававъ займатись своимъ дѣломъ. Рисувавъ и малювавъ майже безъ впину и мало коли выходивъ изъ своєи кôмнатки въ антресоляхъ академіѣ художествъ. Коли-жь 23. падолиста у Лазаревского стрѣтивъ ся зъ лѣкаремъ Бари, то жалувавъ ся на бôль груди. Ôдъ того часу було поетови що-разъ гôрше; тому́ же, що ôнъ запопадливо ґравировавъ картины та малювавъ копію изъ свого портрету, приятелѣ єго не добачали нѣчого лихого въ станѣ єго здоровля. Про-те Василь Бѣлозерскій просивъ Шевченка 2. сѣчвя 1861. р., щобы схотѣвъ бути „основателемъ“ нового журнала „Основа“. А вже-жь 22. сѣчня поетъ писавъ братови Варѳоломеєви: „Погано я зострѣвъ оцей новый поганый рôкъ: другій тыждень не выхожу зъ хаты. Чхаю та кашляю, ажь обѣсѣло“[2]). Въ тыждень опôсля писавъ ôнъ отъ-се: „Такъ менѣ лихо, що я ледви перо въ рукахъ держу“[3]).

Коли Костомарôвъ дôзнавъ ся, що Шевченко тяжко нездужае, то посѣтивъ єго двѣчи; другій разъ прийшовъ до него въ лютôмъ, кôлька днѣвъ передъ смертію Кобзаря. Тогдѣ-жь сказавъ єму Шевченко, що вже зовсѣмъ здоровъ, та показувавъ єму золотый годинникъ, купленый въ тыхъ дняхъ; ôдтакъ замѣтивъ Тарасъ, що се першій годинникъ, якій мавъ въ житю.

---

[1]) Шевченко бувъ широкоплечій, приземистый, — чоловѣкъ кремезный, щó мавъ, якъ-то кажуть, здоровлє желѣзне. Въ милыхъ єго очахъ выражавъ ся супокôй душѣ, а голосъ мовы єго бувъ такъ мягкій, що нѣколи не можь було до-волѣ наслухатись єго розумноі, милозвучноі бесѣды. Вложивши на голову высоку шапку баранячу и одягнувши ся въ кожухъ, густо-вусый Тарасъ явивъ ся типомъ справдѣшнього Украинця.

[2]) „Основа“, 1862; червець, стор. 24[4].

[3]) ibid.

Въ суботу, 25. лютого въ день именинъ Тараса першій ôдвѣдавъ єго Михайло Лазаревскій, та заставъ єго въ великихъ мукахъ. Шевченко сказавъ, що годѣ єму дыхати, та що цѣлу нôчь перссидѣвъ на постели; проте просивъ Лазаревского, написати Варѳоломеєви, що єму „дуже недобре". Небавомъ прийшовъ лѣкарь Бари та звѣстивъ, що водна пухлина пôдôйшла до легкихъ. Ще того дня Тарасъ зъявивъ бажанє, поѣхати весною на Украину кажучи: „Отъ, якъ бы до дому, тамъ бы я може одужавъ!" Поетови хотѣлось ще жити й выспѣвати всѣ тй пѣснѣ, якй таились въ єго души; про-те кôлька разъ сказавъ, що не хотѣвъ бы ще вмирати[1]).

Крôмъ Барого прийшовъ до недужого Тараса ще й лѣкарь Круневичь; одначе єму не було полекшѣ. Та ось пôдъ вечѣръ принесли Шевченкови сю депешу зъ Полтавы: „Батьку! Полтавцѣ поздоровляють любого Кобзаря зъ именинами и просять: „Утни, батьку, орле сизый!" Выслухавши сй слова Тарасъ озвавъ ся: „Спасибô, що не забуваютъ!" Втѣшивъ ся трохи симъ сердечнымъ привѣтомъ, але небавомъ сказавъ: „Чи не засну я? — возьмѣть огонь!" Та годѣ було заснути вмираючому.

По десятôй годинѣ въ ночи прийшовъ до Тараса Лазаревскій зъ другимъ приятелемъ. Поетъ сидѣвъ на постели, бо годѣ було лежати. Коли-жь Лазаревскій запытавъ, чи не мѣшають єму супокою, ôдповѣвъ Тарасъ: „И справдѣ такъ; менѣ хочетьця говорить, а говорить

[1]) Поетъ любивъ житє, хоча й лихолѣтємъ побивавъ ся. Про-те вже въ Новопетровскôй крѣпости высказавъ отъ-сй слова:

И хочеться, Боже милый!
Якъ хочеться жити
И любити твою правду
И весь свѣтъ обняти! (I, 238.)

трудно". Ôдтакъ оба приятелѣ лишили Тараса самого; при нѣмъ оставъ ся слуга-салдатъ. Трохи-не цѣлу нôчь просидѣвъ Шевченко на постели, опершись о неѣ руками; страшна нудьга томила нещасного: то запалювавъ, то гасивъ свѣчку. О пятôй годинѣ рано (26. лютого) казавъ себе убрати, хотячи зôйти въ-низъ до своеи роботнѣ. На послѣднѣмъ ступени ôнъ упавъ комѣть-головою; — салдатъ кинувъ ся до него, — Шевченко бувъ неживый.

Смерть Шевченка вразила громомъ Украину, щó осталась „вдовою-сиротиною". Тарасъ умеръ на чужинѣ, — „не въ степу, не на могилѣ надъ Днѣпромъ широкимъ заснувъ кобзарь вѣчнымъ сномъ глибокимъ, а полѣгъ надъ Невою, пôдъ снѣгами..."[1]) Та й перечувавъ Тарасъ вѣщимъ своимъ духомъ, що розпрощаѣ ся зъ симъ свѣтомъ на чужинѣ, изъ-за чого ôнъ въ думцѣ „до Основяненка" сказавъ:

Нехай ще разъ усмѣхнеться
Серце на чужинѣ,
Поки ляже въ чужу землю
Въ чужôй домовинѣ. (II, 4.)

А вже-жь земляки Шевченка, щó жили въ Петербурзѣ, вмѣли оцѣнити вагу отъ-сихъ слôвъ его заповѣту:

Якъ умру, то поховайте
Мене на могилѣ,
Середъ степу широкого
На Вкраинѣ милôй:
Щобъ ланы широкополи
И Днѣпро, и кручѣ
Були видни, було чути,
Якъ реве ревучій. (II, 72.)

[1]) Порôвн. стихъ А. С. Чужбиньского въ память Т. Шевченка. („Основа", 1861; мартъ, стор. 10.)

Про-те въ самъ день смерти „батька Тараса“ зôбрались приятелѣ єго у Михайла Лазаревского и порѣшили: 1) перевезти тѣло єго на Украину, якъ самъ поетъ передъ смертію про се свою волю бувъ заявивъ[1]); 2) поставити єму памятникъ; 3) основати народну школу „Тарасову“ або „Шевченкову“; 4) удержувати одного або кôлькохъ стипендистôвъ въ университетѣ Кіѣвскôмъ и Харкôвскôмъ, въ Одескôмъ лицеи и въ академіи художествъ; 5) выдати якъ найлучше творы Кобзаря; 6) вызначити премію за житєпись поета въ мовѣ украиньскôй и за критичный розбôръ єго творôвъ; 7) выдавати популярнй книжочки въ хосенъ народу; 8) помагати родинѣ Тарасовôй и 9) навѣщати що-рôкъ кому-небудь изъ приятелѣвъ покôйника єго могилу[2]).

Ôдтакъ 28. лютого вô второкъ мясопустного тыждня ôдбулась похоронна „обѣдня“ въ церквѣ академичнôй. Приятелѣ Тараса выголосили тутъ кôлька прощальныхъ бесѣдъ и жалôбныхъ стихôвъ. Найкрасшою була промова П. Кулѣша, котрый мѣжь иншимъ отъ-се сказавъ: „Немає зъ насъ нѣ одного достойного проекти рôдне украиньске слово надъ домовиною Шевченка: уся сила и вся краса нашои мовы тôльки йому одному одкрыла ся... Такій поетъ, якъ Шевченко, не однымъ Украинцямъ рôдный. Де-бъ ôнъ не вмеръ на великому славянському мировй, чи въ Сербіи, чи въ Болгаріи, чи въ Чехахъ, — всюды ôнъ бувъ бы мѣжь своими... Радуйся-жь, Тарасе, що спочивъ ты не на чужинѣ, бо немає для тебе чужи-

[1]) Грицько Ченстоховскій, щó вразъ зъ Михайломъ Лазаревскимъ супроводжавъ тѣло Шевченка до Кіева, сказавъ Кіѣвскôй громадѣ, що, коли вмираючого поета пытались, де єго похоронити, ôнъ ôдповѣвъ: „въ Каневѣ!“ (М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 191.)

[2]) „Основа“, 1861; іюнь, стор. 13—14[2].

ны на всѣй славянщинѣ, и не чужй люде тебе ховають, бо всяка добра и розумна душа тобѣ рôдна. Бажавъ єси, Тарасе, щобъ тебе поховали надъ Днѣпромъ-Славутомъ: ты-жь бо його любивъ и малювавъ и голосно прославивъ. Маємо въ Бозѣ надѣю, що й се твоє бажання выконаємо. Будешь лежати, Тарасе, на рôднôй Украинѣ, на узбережжѣ славного Днѣпра, ты-жь бо його имя зъ своимъ имямъ на вѣки зъєдночивъ. Ще-жь ты намъ зоставивъ одинъ завѣтъ, Тарасе. Ты говоривъ своѣй непорочнôй музѣ:

Мы не лукавили зъ тобою,
Мы просто йшли, — у насъ нема
Зерна неправды за собою..." (I, 340.)

„Великій и святый завѣтъ! Будь же, Тарасе, певенъ, що мы його соблюдемо и нѣколи не звернемо зъ дороги, щó ты намъ проложивъ єси..."[1])

Та й иншй земляки, щó не могли бути на похоронѣ Тараса, высказали сердечный жаль изъ-за смерти свого батька. Именемъ Полтавскои громады заявивъ тогдѣ Олександеръ Коніській щире жалôбне слово, котре кôнчить ся отъ-сею сумовитою гадкою:

Умеръ Кобзарь! Єго пѣснй
Бôльше не гремѣти...
И ставъ вѣтеръ на могилѣ
Сумно голосити,

[1]) ibid., мартъ, стор. 5—6. — Надъ гробомъ Шевченка выголосивъ прощальну мову такожь Полякъ В. Хорошевскій. Ось и частина сеи єго бесѣды; „Niech też polskie słowo, krótkie, ale serdeczne, zabrzmi przy twojéj trumnie, zacny rusiński wieszczu! Tyś kochał swój kraj ojczysty, swój Dniepr siny, swój lud siermiężny, tyś tego ludu był dzielnym śpiewakiem; na łzę jego tyś zawsze łzą odpowiadał, — cześć tobie! Tyś pono nie lubił Polaków, ale tę niechęć ku nim sprawiły w tobie d a w n e i c h b ł ę d y, z których na lud twój, przez ciebie gorąco umiłowany, wielkie spłynęły cierpienia..." („Основа", 1861; мартъ, стор. 9.)

То завыє, то застогне,
Жалôбно заллєтця:
Наче сокôлъ объ могилу
Крылами забєтця;
Бєтця, квилить, — свѣжу землю
Зъ могилы змѣтає, —
Молить: „встань мôй вольный брате!“ —
Нѣ! не дочуває!...
Спи, Тарасе, тихо-тихо,
Поки Богъ розбудить;
Твого-жь слова въ Украинѣ
По-вѣкъ не забудуть!...[1])

Поета похоронили на кладовищи Смоленьскôмъ, на котрôмъ ôнъ за-житя любивъ сидѣти й думати, и щó єго бувъ такожь бдрисувавъ. Опôсля въ сороковый день приятелѣ зôбрались опять на гробѣ Шевченка, щобъ єго помянути добрымъ словомъ. Тогдѣ пôсля панахиды сказавъ Микола Костомарôвъ мѣжь иншимъ ось-таке: „Ще разъ зôбрались мы до тебе, Тарасе, подякувати тобѣ за все, щó зробивъ ты для насъ, — за гôркй сльозы, щó ливъ ты цѣлый вѣкъ свôй за своихъ дѣтей. Дуже мабуть були вони палючй, бо схаменулась вся Украина, якъ побачила ихъ. Схаменулась та й загадалась... Нагадавъ ты ѣй, Тарасе, про славну давнину, про великй дѣла нашихъ батькôвъ, про славнеє козацтво... Нагадавъ ты ѣй про все, щó колись дѣялось на Вкраинѣ: „чія правда, чія кривда, и чіи мы дѣти!“ Якъ Божій грôмъ грôмнула твоя свята пѣсня по всѣй Украинѣ; заворушилась бѣдолаха, — прокинулись твои дѣтки, ажь дивлятця, а ты

[1]) „Основа“, 1861; іюнь, стор. 16—17[2]. — Опроче на смерть Тараса написано богато стихотворôвъ, мѣжь котрыми вызначуєся вѣршь В. С. Кулика. („Основа“, ibid., стор. 17—18[2].)

показуєшь имъ далеко-далеко щось ясне та блискуче..."[1])

И справдѣ прокинулись дѣтки Тарасовѝ, бо й галицкѝ Русины, дознавшись про смерть Тараса зъявляли жалобну тугу: молодѣжь носила чорнѝ кокарды на шапкахъ и молилась за покойѝ душѣ великого громадянина. Тогдѣ-то пѣснѣ Кобзаря залунали животворною луною надъ Днѣстромъ: галицкѝ Русины пробудились изъ мертвецкого сну и стали зберегати святощѣ народнѝ отъ загибели.

Мѣжь-тымъ земляки Тараса, щó жили въ Петербурзѣ, старались выѣднати у власти позволенѣ, перевезти тѣло єго на Украину. Коли-жь въ-кóнци Михайло Лазаревскій усунувъ въ сѣй справѣ всякѝ перепоны, то 26. цвѣтня 1861. р. богато Украинцѣвъ прийшло въ-останнѣ на грóбъ Тараса. Отворено домовину, и óдтакъ де-хто побачивъ, що тѣло Кобзаря не змѣнилось, та тóлько покрылось плѣснію. Деревяну домовину вложено въ другу, оловяну, и опóсля заговоривъ П. Кулѣшь: „Що-жь се ты, батьку Тарасе, одъѣжджаєшь на Вкраину безъ червонои китайки, заслуги козацькои? Чимъ же ты нижчій одъ тыхъ козацькихъ лицарѣвъ, щó червоною китайкою вкрывали ся, заслугою козацькою пышали ся?... Розкиньте-жь, небожата, червоный цвѣтъ славетный по чорнóй, сумнóй домовинѣ Тарасовóй. Нехай нашь батько зъявитця на Вкраинѣ лицаремъ щирымь, щó живъ и вмеръ побиваючись про добро, про честь и волю нашу..."[2]) И покрыто домовину червоною китайкою по козацькому обычаю.

Похоронами Шевченка хлопотавъ ся въ Кіевѣ „названый братъ" єго, Варѳоломей. Нарады въ сѣй справѣ

[1]) „Основа", ibid., стор. 27—28[2].
[2]) ibid., стор. 31[2].

одбувались у М. К. Чалого, директора другои ґимназіѣ. Хто радивъ погребати тѣло Кобзаря на Оскольдовôй могилѣ, хто на Щекавици, хто вказувавъ на Выдубицкій монастырь, де „мужицькій поетъ“ спочивавъ бы мѣжь ґенералами й панами, а хто домагавъ ся сповнити заповѣтъ Шевченка и похоронити єго на берегу Днѣпровôмъ за Каневомъ. Варѳоломей притакнувъ тымъ, щó боялись демонстраціѣ и бажали похоронити Тараса на кладовищи Выдубицкого монастыря; про-те ôнъ умовивъ ся въ сéй справѣ зъ игуменомъ того монастыря. Але сталось инакше. 6. мая въ суботу, около 4. годины съ-полудня студенты та инша молодѣжь везли домовину Тарасову зъ Чернигôвского берега мостомъ Днѣпровымъ, хотячи простувати до церкви Рождества Христового. Тогдѣ Варѳоломей Шевченко поѣхавъ чимъ-скорше до протоієрея Лебединцева и заявивъ єму тверду волю Петербургскои громады украиньскои, похоронити тѣло Шевченка на горѣ мѣжь Каневомъ и Пекарами. Ôдтакъ Лебединцевъ зъ Варѳоломеємъ поѣхавъ въ Лавру до митрополита Арсенія, щобы показати єму ôдкрытый листъ, выданый министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ на перевезенє тѣла. Зъ похороннымъ походомъ стрѣтились они оба передъ „башенными воротами“. Молодѣжь обѣцяла задержатись на дорозѣ и дожидати розрѣшеня на дальшій похôдъ въ городъ. Митрополитъ велѣвъ Лебединцеви ѣхати до ґенералъ-ґубернатора Васильчикова, котрый протоіѣреєви и Варѳоломеєви сказавъ: „Стало! пусть внесутъ въ церковь!“[1])

Такъ отже внесено тѣло Кобзаря въ церковь Рождества Христового на Подолѣ. Рано-въ-ранцѣ вынесено

[1]) „Кіевская Старина“, 1882, томъ III., въ статьѣ Пр. П. Л(ебединце)ва „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“. (Нѣкоторыя дополненія и поправки къ его біографіи; стор. 365—367.)

домовину зъ церкви на улицю Александрôвску, щобы зняти зъ неи фотоґрафію. Домовину окружили браты Тараса зô своими дѣтьми. Тогдѣ де-хто пытавъ ся: „хто покôйникъ?“ и одержавъ ôдповѣдь: „мужикъ, но чинъ на нѣмъ ґенеральскій!“ Въ церквѣ не було нѣякихъ бесѣдъ, але ледви вынесено домовину на улицю, треба було задержуватись зъ тѣломъ що-кôлька крокôвъ, тому-що выступало богато бесѣдникôвъ именно зъ кругôвъ молодежи. Найкрасшй мовы прощальнй выголосили у крѣпостного форту два студенты Вл. Антоновичь и М. Драгоманôвъ.

Коли ôдтакъ похоронный похôдъ зближивъ ся до парового корабля на Днѣпрѣ, то зъ тѣломъ Кобзаря въ-останнє попрощавъ ся М. К. Чалый. Опбсля кораблемъ ôдвезено домовину Тарасову до Канева; проводжали єѣ крôмъ родины два приятелѣ Шевченка, Иванъ Сошенко й Викторъ Забѣла, Сошиха й Чалиха, та зъ двацять студентôвъ. До Канева приплывъ тогдѣ човномъ зъ Михайловои горы М. Максимовичь, старый приятель Кобзаря. По ôдправѣ панахиды въ соборнôй церквѣ занесено домовину на гору Чернечу[1]), щобы поховати Кобзаря на тôмъ-самôмъ мѣсци, де ôнъ бажавъ поставити собѣ хату. Тая гора стоить надъ Днѣпромъ за три версты ôдъ Канева. Она така крута, що на неѣ трудно йти просто. Студенты выкопали яму мимо зливы дощевои и ôдтакъ въ кôлькохъ дняхъ высыпано могилу довгу зъ чотырма углами. Сю могилу обложено камѣнѣмъ двома терасами, а верху неи поставлено высокій деревляный хрестъ[2]). Коли по двацяти рокахъ терасы розсувались и хрестъ похиливъ ся, то ôдновлено могилу. Теперь вхо-

[1]) Чернеча гора зове ся теперь Тарасовою.

[2]) „Шевченкова могила“, статья Ивана Левицкого въ украиньскôмъ альманаху „Луна“. (Кіевъ 1881; стор. 67—79.)

дить ся сходцями деревляными на земляный курганъ, майже на три сяжнѣ высокій. Верхъ могилы єсть плоскій въ чотыри аршины промѣру, а на тій площи стоить величезный хрестъ зелѣзный въ три сяжнѣ высокій разомъ зъ пєдесталемъ. Чудовый образъ природы розкриває ся передъ очима путника изъ сеи могилы, що зберегає порохъ батька Тараса. Горы, покритй лѣсомъ, піднимають ся зъ однои стороны амфітеатрально и обмежують зъ-заду гору Шевченкову; по другій же сторонѣ видно зъ могилы Днѣпро-Славуту, що розкинувъ ся по долинѣ синьою лентою, а дальше простягає ся безкрая низина заднѣпряньска — мрѣє степъ, що бувъ колись вольный, а теперь занапащеный новымъ лихолѣтємъ[1]).

На могилу Шевченка ходять хлѣборобы, щобы сцѣлитись ôдъ пропасницѣ та иншихъ недугъ. А вже-жь въ переказахъ народу Тарасъ зъображає ся лицаремъ, рôвнымъ Морозенкови, Нечаєви, Палѣєви, — ôнъ-то стає за волю „сермяжного люду“. Де-хто вѣрує, що ôнъ жиє досѣль, та що замѣсць него поховано когось иншого; дехто розказує, що єго тѣло въ дорозѣ пôдмѣняли й вкрали; а де-хто говорить, що ôнъ будучи „характерникомъ“ вставъ невидимо зъ гробу. Нарôдъ вказує на высоку могилу недалеко (25 верстъ) ôдъ Керелôвки, де мабуть-то зберегає ся домовина Тараса. Та й всѣлякй приказки оповѣдають собѣ люде на Украинѣ про сего добродѣя, що „волю писавъ“. Ось и слова одного мужика: „Бувъ собѣ колись-то такій великій характерникъ-Шевченко, та такій, що зъ нимъ нѣхто не мôгъ зрôвняться. Ѣздивъ ôнъ, кажуть, скрôзь по свѣтѣ та збиравъ одъ панôвъ разни листы-бумаги. Кажуть, що якъ ôнъ умеръ, то його привезли въ домовинѣ зъ-ôдкôль-сь зъ-далека на Вкраи-

[1]) „На Украинѣ“. Споминки и враженя зъ подорожи. Написавъ Олександеръ Барвѣньскій. („Дѣло“, 1885; число 112.)

ну, бо якъ умиравъ, то сказавъ, щобъ його поховали въ степу на могилѣ, нѣбы-то въ рôднôмъ краю. Отъ його и привезли туды до Жидôвського[1]), до тои розкопаной могилы, де коло здорового шляху, — стали здôймати зъ воза домовину, та й не здôймуть, така важка! Щó не робили, нѣякъ не здôймуть, та мусѣли прикликать зъ села двадцять дѣвокъ чесныхъ, та ажь тî зняли ѣ. Але-жь якъ пôсля розкрыли ѣ, то вона тôльки повна разныхъ списôвъ-бумагъ, а його самого не було; та такъ ѣ зъ тыми бумагами и закопали. Кажуть, що пôсля хтось-то хотѣвъ ту могилу розкопати та забрать списы (бо зъ ними можно було-бъ одôбрать назадъ у людей ту землю, щó у панôвъ забрали пôсля панщины), та у того чоловѣка одôбрало руки и ноги, то ôнъ и покинувъ докопувати". — Розказують такожь, що „Шевченко цей дуже клопотавъ ся за людей, щó робили у панôвъ панщину, и дуже просивъ за нихъ царя, щобъ той давъ имъ волю. А царь все-таки волѣ не дававъ. Отъ, разъ ôнъ приходить до царя, — його впустили въ палатку. Ввôйшовши въ палатку ôнъ хапъ за шапку, та объ землю трахъ, та й каже тодѣ цареви: Оце тôльки й твоеи землѣ, що пôдъ моєю шапкою, а надъ всею землею паны царюють! Весь свѣтъ я изъѣздивъ, а нѣде не бачивъ, щобъ такъ було гôрко та важко жити людямъ, якъ въ твоѣмъ царствѣ"[2]).

м) Поглядъ на поезіѣ Тараса Шевченка. Малюючи въ академіи художествъ пôдъ проводомъ Брюлова Тарасъ писавъ нишкомъ вѣршѣ, про котрî ôнъ отъсе говоривъ: „Хто його знає, ôдкôль несетьця, — несеть-

[1]) „Жидôвськимъ" зове ся лѣсъ недалеко ôдъ села Гусаковои, повѣту Звенигородского.

[2]) „Кіевская Старина", 1882; томъ III, въ статьѣ А. Смоктія „Взглядъ народа на Шевченка", стор. 371—373.

ця пѣсня, складаютьця стихи, дивлюсь — уже й забувъ, про що думавъ, а мерщѣй напишешь те, що́ навѣялось“[1]). А вже-жь Тарасъ не знавъ ще тогдѣ, що єго стихи мають высоку стоїность литературну, по-за-якъ Иванъ Сошенко называвъ ихъ „нѣкчемными“. Про-те скрывавъ онъ свои стихотворы, щобъ нѣхто ихъ не бачивъ. Ось що́ розказують про одкрытє першихъ творовъ музы Шевченковои: Одинъ Полтавскій дворянинъ, Петро Мартосъ, позналъ ся у Гребѣнки зъ Тарасомъ въ конци 1838. р. и бувавъ у него въ кватирѣ єго на Василєвскомъ Островѣ. Одтакъ той дворянинъ просивъ Шевченка, щобъ акварелею намалювавъ єго портретъ. Та ось разъ поднявъ онъ зъ землѣ кусникъ паперу, записаного оловцемъ, и ледви-не-ледви одчитавъ чотыри вѣршѣ:

Червоною гадюкою
Несе Альта вѣсти,
Щобъ летѣли крюки зъ поля,
Ляшковъ-панковъ ѣсти[2]).

Показалось, що у Тараса було чи-мало такихъ записаныхъ кусниковъ паперу. Поетъ зберегавъ ихъ въ деревяной скринцѣ подъ постелею. Взявши за призволомъ Шевченка тї паперы Мартосъ пошовъ сейчасъ до Гребѣнки и одтакъ оба стали одчитувати першї стихотворы Тараса. Коли небавомъ той панъ бачивъ ся зъ поетомъ, то не говоривъ нѣчого про стихотворы, дожидаючи, чи не запытає ся про нихъ самъ Шевченко, — але онъ не спомнувъ нѣ словомъ про тї свои писаня. Ажь ось сказавъ дворянинъ: „Знаєте що́? Тарасъ Григоровичь! Я прочитавъ вашї стихи, — дуже, дуже добре! Хочете, напечатаю?“ — „Ой нѣ, добродѣю!“ одповѣвъ Шевченко, „не хочу, не хочу, далебо́, що не хочу! щобъ ище

[1]) М. К. Чалый, „Жизнь...“, стор. 56.

[2]) „Тарасова нічь“ въ „Кобзарѣ“, II., стор. 7.

попобили! Цуръ йому!" Довго намагавъ ся Мартосъ спонукати Тараса, щобъ позволивъ друковати свои стихотворы, — нѣ та нѣ! Въ-кôнци поетъ вволивъ таки волю сего дворянина, котрый въ 1840. р. выдавъ у-перве въ Петербурзѣ Тарасового „Кобзаря"[1]).

Въ першихъ своихъ стихотворахъ Шевченко бувъ поетомъ-романтикомъ[2]) и любувавъ ся въ литературнôмъ напрямѣ россійскихъ писателѣвъ Жуковского и Козлова. И справдѣ поезіѣ Тараса „Причинна", „Утоплена" и „Тополя" основують ся на переказахъ простонародныхъ. Ихъ написавъ поетъ небавомъ пôсля вызволу зъ крѣпацтва.

Балляда „Причинна" (I, 18—24) навязує ся до переказу про Русалки, котрѝ по вѣрованю народному живуть въ Днѣпрѣ, та при свѣтлѣ мѣсяця выходять зъ воды, щобы погратись, погуляти та пѣсеньку заспѣвати. Въ баллядѣ Шевченка выходять изъ Днѣпра тѝ Русалки, котрѝ були колись дѣтьми, щó ихъ нехрещеныхъ втопили матери въ водѣ. Ось и змѣстъ сеи балляды: Молодый козаченько полюбивъ дѣвчину та поѣхавъ на вôйну, — обѣцявъ вернутись, та отъ, рôкъ минувъ, а єго немає; про-те пôшла дѣвчина до ворожки, котра ѣй чарами (причиною) заподѣяла таке лихо, що она мовь божевôльна въ ночи надъ водою блукала й милого дожидала. Прийшла ôдтакъ до дуба кучерявого, щó стоявъ при битôй дорозѣ, и вылѣзла на него; опôсля стала злѣзати, коли Русалки кругомъ дуба мовчки єѣ дожидали. Взяли єѣ

---

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинскои литературы XIX. столѣтія". Кіевъ 1884; стор. 307—308.

[2]) Романтизмъ въ литературѣ основує ся на свѣтоглядѣ чуднôмъ, фантастичнôмъ и єсть наслѣдкомъ великого змаганя житя душевного, мѣжь-тымъ коли въ клясицизмѣ наблюдає ся рôвностôйнôсть въ розвою душѣ й тѣла.

та залоскотали, а досвѣта пôрнули въ воду. Дѣвчина спить пôдъ дубомъ, але вже не чує, якъ кує зозуля. Мѣжь-тымъ вернувъ козаченько зъ далекои дороги, и якъ дôзнавъ ся, що єго дѣвчины нема въ хатѣ, зажуреный ѣхавъ швидко до дому. Ажь ось при дубѣ побачивъ свою сизокрылу, щó мовь-то заснула. Кинувъ коня, та до неи, але она заснула на вѣки. Тогдѣ зареготавъ ся козакъ, розбгнавъ ся, та въ дубъ головою...

Коли-жь поетъ пишучи сю першу балляду явивъ ся справдѣшнимъ романтикомъ, то въ другôй баллядѣ „У т о п л е н а“ (I, 182—187) намагавъ ся погодити романтизмъ зъ напрямомъ реальнымъ. Змѣстъ сего стихотвору єсть ось-такій: За одною молодою вдовою ходили козаки „ордою“, — ходили дотôль, поки она породила дочку. Опôсля вдова пила й гуляла зъ жонатыми й парубками. Та отъ, минулись лѣта молодіи: мати вяне, а дочка червонѣє, выростає, — выросла Ганна кароока якъ тополя середъ поля. Тогдѣ полюбивъ єѣ рыбалка жвавый, кучерявый. Але-жь матери не вподобались тї любощѣ: она катувала дочку, называла єѣ байстрямъ, — сказано, стало ѣй заздро, що єѣ саму покидали вже хлопцѣ. Напувала дочку трутою, — не помогло; тогдѣ сказала ѣй: „Душно менѣ, ходѣмъ, дочко, до ставку купатись!“ Пôшли до ставку. Ôдтакъ поетъ зъображає реально картину купания. Рыбалка сидить на тôмъ боцѣ рѣки, дивить ся и млѣє... Ажь ось злюща мати впила ся въ довгї косы дочки... хвиля роздала ся, закипѣла, застогнала й обохъ покрыла. Тогдѣ пôрнувъ рыбалка въ воду, вырвавъ косы зъ заклятыхъ рукъ матери и вынѣсъ утоплену Ганнусю на берѣгъ; — поцѣлувавъ єѣ та й самъ втопивъ ся. Ôдъ того часу ставокъ чистый зарôсъ осокою, — не купають ся дѣвчата, обходять горою. Въ ночи выплыває зъ воды мати, сяде на тôмъ березѣ, а мѣжь-тымъ синя хвиля вы-

носить Ганнусю, що́ сѣдає на пѣсочку. Выплыває й рыбалка, цѣлує єѣ въ очи, та й поринає опять въ воду. Вѣтеръ спочиває, прокине ся и тихесенько въ осоки питає: „Хто се? хто се?...“

Шевченко любувавъ ся довго въ романтичнѣмъ напрямѣ литературнѣмъ; про-те повертавъ иногдѣ й пѣзнѣйше до такого писаня, коли ставъ уже зъображати картины побуту державного, національного й соціяльного. Такъ около 1857. р. написавъ ѣнъ романтичнѣ стихотворы „Русалка“ (I, 201—202), „Лилея“ (I, 203—205) и „Калина“ (I, 205—207); тѣлько-жь въ нихъ добачаємо творчу силу самого поета, що́ вже ѣдвертавъ ся ѣдъ складаня поезіѣ простонароднои.

Мѣжь давнѣйшими стихотворами, котрѣ поетъ написавъ зъ поглядомъ на переказы людовѣ, вызначує ся именно балляда „Тополя“ (I, 6—12). Засновкомъ єи суть народнѣ пѣснѣ про метаморфозу дѣвчины або молодицѣ въ тополю[1]). Хоча-жь въ сѣмъ стихотворѣ добачаємо всякѣ прикметы поезіѣ простонароднои, то все-таки легко замѣтити, що форму „Тополѣ“ зложивъ авторъ вельми симметрично и справдѣ артистично[2]).

Крѣмъ деякихъ баллядъ написавъ Шевченко, освободившись зъ крѣпацтва, такожь прекрасный епичный стихотвѣръ п. з. „Катерина“ (I, 25—45), що́ єго присвятивъ свому добродѣєви Василю А. Жуковскому на память 22. цвѣтня 1838. р. Въ сѣмъ стихотворѣ зъобра-

[1]) Порѣвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ. Часть III. а., стор. 170—172. — „Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа“. Составилъ А. Лоначевскій. Кіевъ 1875; стор 256.

[2]) Омелян Огоновський, „Критично-естетичний погляд на балляду Тополя“. („Правда“, Рочник VI. У Львові 1873; стор. 456—464.)

зивъ поетъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щó сталась жертвою панскои розпусты й самоволѣ. Чорнобрóва Катерина полюбила москаля; — та отъ, затрубили въ похóдъ: москаль пôшовъ въ Туречину[1]), а Катрусю покрыли. Батько й мати выгнали дочку зъ хаты, щобъ пôшла пошукати въ Москвѣ свекрухи. Катерина покорилась тяжкôй доли, взяла дитину на руки и пôшла розпытувати шляхъ на Московщину. Въ зимѣ зустрѣла она москалѣвъ-салдатôвъ и пыталась, чи нема мѣжь ними чорнявого ѳи Ивана; але они сказали, що не знають, та стали ѣй глумитись. Коли-жь заревла страшна завирюха-хуртовина, то бѣдна Катерина зайшла въ хату лѣсничого. Ажь ось побачила она москалѣвъ, а попереду нихъ свого любого Ивана. Та ба, ôнъ не хоче пôзнати своѳи Катерины та кричить по-московски: „Дура, атвяжися! вазьмите прочь безумную!“ Коли-жь батько ôдцуравъ ся свого сына, то Катерина въ одчаю душѣ просила москалѣвъ, щобы взяли дитину зъ собою та ôддали старшому. Не взяли москалѣ дитины, а Катерина побѣгла боса лѣсомъ и опинилась въ ярѣ середъ ставу. „Прийми, Боже, мою душу, а ты моѳ тѣло!“ сказала она и шубовсть въ воду. Дитину найшли лѣсничй... Минуло ôдтакъ кôлька лѣтъ, якъ до Кіѣва йшовъ слѣпый кобзарь; сѣвъ спочивати, а биля него кунявъ на сонци ѳго повожатый, торбинками обвѣшаный. Саме-тогдѣ ѣхавъ шляхомъ берлинъ шестернею, а въ берлинѣ господыня зъ паномъ и сѣмьѳю. Берлинъ опинивъ ся проти старцѣвъ; побѣгъ чорнобрôвый Ивась, бо зъ ôконця панѣ махнула рукою и давала грошѣ гарному хлопчинѣ. Глянувъ панъ та ôдвернувъ ся, пôзнавъ бо карй очи, чорнй бровенята своѳи Катрусѣ, — пôзнавъ батько свого сына... Берлинъ рушивъ, а Ивася покрыла курява.

[1]) Шевченко намалювавъ Катерину, зъобразивши ѣ, якъ она розпрощалась зъ москалемъ и верталась въ село.

Въ епичнôмъ сѣмъ стихотворѣ Катерина покрытка являє ся мученицею супроти москаля, щó занапастивъ ѳи долю. Про-те годѣ ѣй дорѣкати, що она въ крайнôй розпуцѣ положила свою дитину на шляху кажучи: „Оставай ся шукать батька, а я вже шукала!“ Катеринѣ не було чого жити на свѣтѣ, а малымъ сиротою могли пѣклуватись добрî люде.

Межи творами Шевченка вызначує ся Катерина найкрасшими поетичными образами, спокôйными высоко-умными рефлексіями и чудовою мельодійною мовою. Про-те сею поемою зъѳднавъ собѣ Тарасъ уже въ сороковыхъ рокахъ широку славу не тôлько на Украинѣ, але й въ Московщинѣ. Опроче въ сѣмъ стихотворѣ проявляє ся не тôлько гôрка правда суспôльного житя, але й глубша идея побуту національного. Поетъ зъявивъ тутъ неначе въ аллеґорiи долю Украины, занапащену могучою Москвою.

Бôльше реальною єсть „Наймичка“ (I, 138—154), ба, М. Драгоманôвъ зове єѣ „найпростѣйшою и найреальнѣйшою зъ усѣхъ поемъ Шевченка“[1]). Коли-жь Полякъ Леонардъ Совиньскій сю поему дуже высоко цѣнить[2]), то Украинець К. Шейковскій уважав єѣ „совершенно безжизненною и въ основѣ своей совершенно не народною“[3]). Ôнъ замѣчає, що женщина, пôдкидуюча

[1]) „Громада“. Украïнська збірка. № 4. Женева 1879; стор. 137.

[2]) Порôвн. отъ-сй слова Совиньского: „Powieść p. t. Najemnica (Najmyczka) jest siostrą rodzoną poprzedzającej (Katarzyny), lecz z pomysłu stokroć szczytniejsza“. — „Opowiadanie to, skreślone z biblijną rzewnością i prostotą, przewyższa wszystkie inne utwory Szewczenki pod względem myśli niepokalanie chrześcijańskiej“. („Taras Szewczenko“. Studium przez Leonarda Sowińskiego z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861; str. XL; XLIV—XLV.)

[3]) „Опытъ южнорусскаго Словаря“. Трудъ К. Шейковскаго. Кіевъ 1861; выпускъ I., стор. XIV.

свою дитину, не належить до народу украиньского. Ôдтакъ Н. И. Петровъ зъявляє[1]), що „Наймичка“ Шевченка основує ся на романсѣ Пушкина „Подъ вечеръ осенью ненастной“[2]), въ котрôмъ вводить ся на сцену молода покрытка, щó въ осѣннôй ночи сумує-горює и нишкомъ пôдкидає свою дитину на порôгъ чужои хаты. А вже-жь въ кождôй литературѣ зустрѣчають ся такí казки про нещасну покрытку. Шевченко користувавъ ся симъ мотивомъ поезíѣ простонароднои тôлько въ прологу, а ôдтакъ въ самôй поемѣ розвинувъ чудову идиличну картину простонародного побуту на Украинѣ. Пôдкинену дитину найшли за ворôтьми дѣдъ Трохимъ и баба Настя, щó тихенько собѣ въ хуторѣ жили, всього придбали, але не мали дѣточокъ. Охрестили дитину и назвали єѣ Маркомъ, а якъ минувъ рôкъ, то молода молодиця прийшла на той хутôръ благодатный, проситись у наймы. Повднались. Наймичка Ганна бавить дитину и не каже нѣкому, що малый Марко єсть єи сыномъ. Марко ростевыростає, ба вже й чумакує, и ôдтакъ высватали єму таку кралю, що хочь за гетьмана то не соромъ. Мѣжьтымъ умерла бабуся Настя, а дѣдъ зъ Маркомъ просивъ Ганны, щобъ на весѣлю була за матѣрь. Хочь благавъ старый, хочь Марко плакавъ, наймичка не хотѣла бути за матѣрь на весѣлю у богатыхъ людей. Передъ весѣльомъ пôшла въ Кіѣвъ, помолитись Богу, а якъ вернулась, то молода Катерина и Марко повитали єѣ неначе матѣрь. Ще й опôсля ходила Ганна въ Кіѣвъ на прощу, а якъ четвертый разъ ôдтôль вернулась, то занедужала й

---

[1]) „Очерки исторíи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 363.

[2]) „Сочиненія А. С. Пушкина“. С.-Петербургъ 1887; томъ III; стор. 5—7. — Кулѣшъ пише про Шевченка, що Пушкина ôнъ знавъ на-память, дарма, що писавъ не єго мовою, не єго складомъ. („Основа“, 1862; сѣчень, стор. 60[3].)

сказала Катеринѣ, що тяжко вмирати въ чужôй теплôй хатѣ. Саме-тогдѣ бувъ Марко въ дорозѣ, — Ганна сумувала, що ôнъ довго забаривъ ся и, сохрань Боже, може й занедужавъ. Уже наймичку запричащали, вже й маслосвятіе служили, — не помогло. Старый Трохимъ ходивъ мовь убитый, а Катерина зъ болящои й очей не зводила. И озвалась Ганна: „Доню Катерино! чи ще Марко не приѣхавъ? Охъ! якъ бы я знала, що дôжду ся, що побачу, то ще-бъ пôдождала!“ Ажь ось приѣхавъ Марко, та довѣдавшись, що Ганна тяжко нездужаѥ, ввôйшовъ мерщѣй въ хату. „Слава — слава Богу!“ сказала вмираюча наймичка, якъ побачила Марка. Велѣла ѥму наближитись а Катрѣ выйти зъ хаты. Тогдѣ зъявила передъ сыномъ велику тайну свого житя: „Марку!“ сказала она, „подиви ся на мене! — я не Ганна, не наймичка, — я... я твоя мати!“ — Зомлѣвъ Марко, — до матери, — а мати вже спала...

Читаючи сю поему всякій переймаѥ ся якимись любыми солодощами душѣ изъ-за згадокъ житя патріярхального, и великимъ дивомъ дивуѥ ся саможертвѣ наймички Ганны, щó за-для щастя сына весь вѣкъ каралась въ чужôй хатѣ. Хоча-жь „Наймичка“ вызначуѥ ся чудовыми идиличными образами и библійною простотою, то все-жь „Катерина“ маѥ высшу стôйнôсть литературну.

Натякнувши въ „Катеринѣ“ на теѥ, що Украина пôдъ кормигою Москвы не маѥ щаснои долѣ, Шевченко затуживъ за давными часами козацкои славы и въ кôлькохъ стихотворахъ спôмнувъ добрымъ словомъ прó давну гетьманщину. Сю свою тугу за славою гетьманщины высказавъ поетъ именно въ двохъ стихотворахъ: „До Основяненка“ и „Тарасова нôчь“[1]). Такъ въ думцѣ „До Основяненка“ (II, 1—4) читаѥмо отъ-се:

[1]) Оба сй стихотворы зложивъ поетъ вельми артистично, наблюдаючи естетичну мѣру въ писаню епичнôмь.

Не вернуться сподѣванѝ,
Не вернеться воля,
Не вернеться козачина,
Не встануть гетьманы,
Не покрыють Украину
Червонѝ жупаны.

А въ стихотворѣ „Тарасова нѡчь“ (II, 4—8)[1]) зъявивъ Шевченко ось-таку козако-фильску думку:

Була колись гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись панували,
Та бѡльше не будемъ...
Тѡи славы козацькои
По-вѣкъ не забудемъ!

А вже-жь найбѡльше звеличивъ поетъ козачину въ епичнѡмъ творѣ „Гамалія“ (I, 13—18). Козаки въ Скутарѣ побивають ся неволею и тужать, що нема нѣ вѣтру, нѣ хвилѣ изъ Украины. Спѣвъ невольникѡвъ учувъ Босфоръ, — ажь затрясъ ся, бо зъ-роду не чувъ козацкого плачу, — застогнавъ широкій и ревучи пославъ хвилю далеко у синеє море. И море ревнуло Босфорову мову, у Лиманъ погнало, а Лиманъ подавъ на хвилѣ Днѣпрови тую журбу-мову... И вкрыли Днѣпро байдаки, а козаки спѣваючи плыли въ помѡчь братамъ-невольникамъ. Попереду кермувавъ байдакомъ Гамалія. — Византія и Скутара дрѣмає въ гаремѣ-раю; Босфоръ клекотить, неначе скаженый; реве гарматами Скутара; козацтво преться безъ ваги, — и покотились яничары. Га-

[1]) „Тарасовою нѡчю“ зове ся битва Переяславска (1628), коли-то козацкій гетьманъ Тарасъ Трясило поборовъ коронного гетьмана Конецпольского. Пѡсля веселощій въ свято Божого Тѣла Поляки спочивали въ обозѣ своѣмъ, ажь ось зъ-нечевя напали на нихъ козаки и розбили ихъ до-тла.

малія гуляє мовь по пеклу и вызволяє козакôвъ зъ турецкои неволѣ. Хлопцѣ зôйшлись, люльки зъ пожару запалили, — всѣли на байдаки и поплыли домôвь, рвучи червонй горы-хвилѣ.

Мова сеи думы єсть вельми ядрениста, а живй образы творять неначе панораму найкрасшихъ картинъ природы й бувальщины.

Коли-жь поетъ сидѣвъ невольникомъ въ Новопетровскôй крѣпости, то въ уявѣ своѣй бачивъ козакôвъ въ могилѣ и про-те спѣвавъ сумовито:

Дивлю ся — въ могилѣ усе козаки:
Якій безголовый, якій безъ руки,
А хто по колѣна неначе одтятый;
Лежять собѣ хлопцѣ, мовь у теплôй хатѣ.
— — — — — — — — — — — —
Усѣ тй могилы, — усѣ оттакй:
Начиненй нашимъ благороднымъ трупомъ,
Начиненй туго... Оце воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона въ-купѣ
Зъ нами козаками... (I, 324.)

Правда, що Шевченко поставивши собѣ пытанє: „де подѣлась доля-воля, бунчуки, гетьманы?“ — ôдповѣвъ: „де подѣлось? изгорѣло!“ (II, 5) — одначе єму здавалось, що слава козачины могла вернутись, що Украина могла при гетьманѣ Иванѣ Мазепѣ вызволитись зъпôдъ кормиги Москвы. Про-те въ стихотворѣ „Полуботко“ зъявивъ поетъ ось-таку тужливу думку:

Чи засьяють нашй шапки
На вкраинськôмъ поли?
Чи гулятимуть козацькй
Шаблѣ на просторѣ?
Не заснула бы нѣколи
Козацкая слава,

Якъ-бы зъ шаблями при Йванѣ
Вся Украйна встала! (II, 77.)

Коли-жь минулась козачина, то явились гайдамаки, що по словамъ Шевченка „встали за святую правду й волю, и розкували закованый у кайданы народъ темный“ (II, 63). Тому-то й провôдникôвъ колѣївщины величає поетъ славными мужами, называючи Гонту „мученикомъ праведнымъ“, а Залѣзняка „душею щирою“ (I, 93). Поетъ каже, що тогдѣ по всѣй Украинѣ було „лихо гôрше пекла“, — що закованй руки розвязались та ôддали „кровь за кровь и муки за муки“, ôдтакъ дивує ся ôнъ, „що того-жь батька дѣти не вмѣли, не хотѣли жити та братать ся“, — „серце його болить, якъ згадає, що старыхъ Славянъ дѣти впились кровю“. (I, 102.)

Поетъ розказавъ за дѣдомъ своимъ козацьку славу такъ навманя безъ книжньои справы. Ôнъ згадує, що въ недѣлю батько бувало просить дѣда, щобъ той розказавъ про колѣївщину, якъ колись бувало, якъ Залѣзнякъ и Гонта Ляхôвъ покарали. И оповѣдавъ дѣдусь про тее, якъ Ляхи конали, якъ Смѣла горѣла... Сусѣде одъ страху, одъ жалю нѣмѣли, и Тарасови малому неразъ довелось за титаря плакать[1]) (I, 128). Бо-жь погуляли гайдамаки, добре погуляли, трохи-не рôкъ шляхецькою кровю напували Украину, та й замовкли, — ножѣ пощербили... Сумно-сумно гайдамаки залѣзную силу поховали, насыпали высоку могилу; заплакали, розôйшли ся, ôдкôля взяли ся (I, 129). Посѣяли гайдамаки въ Украинѣ жито, та не вони його жали, — нема правды, не выросла; кривда повыває... (I, 130.)

---

[1]) Титаря церкви Ôльшаньскои, батька Оксаны, вбили конфедераты польскй.

Се головнй думки поемы „Гайдамаки“, высказанй самымъ Тарасомъ. Предметъ єи справдѣ страшный, — одначе ужаснй сцены рѣзнѣ й руины вмѣвъ поетъ влагодити то чудовыми идилличными образами (стрѣча Галайды зъ титарôвною Оксаною; I, 74—78), то веселымъ спѣвомъ кобзаря и гулянкою гайдамакôвъ (I, 108—115), то елегійными рефлексіями самого поета (I, 102. 129). Коли-жь контрасты тѣни и свѣтла зливають ся тутъ въ гармонійну цѣлôсть, то й ефектъ всеи поемы є справдѣ величный.

Хоча-жь критика украиньска[1]), польска[2]) ба й французка[3]) похвально выражає ся про литературну стôйнôсть сеи поемы, то однако Иванъ Франко вважає „Гайдамакôвъ“ слабымъ творомъ поетичнымъ. У „Сьвіт-ѣ“ Львôвскôмъ пише ôнъ (1881. р.), що Шевченко не порозумѣвъ значѣня колѣѣвщины (стор. 159), по-за-якъ гайдамачина була выбухомъ боротьбы соціяльнои, не патріотичнои, — була тôлько однымъ моментомъ гайдамацкого руху (стор. 160), — що ôнъ выбравъ тему не конче пригôдну до епичного обробленя и не конче згôдну зô своєю природою и зъ характеромъ свого таланту, та що зъ рôзныхъ причинъ понявъ ôнъ сю тему фальшиво

[1]) К. Шейковскій пише: „Если-бы Шевченко и ничего больше не написалъ кромѣ этой піесы (Гайдамаковъ), то и она одна могла-бы увѣковѣчить его имя. Она представляетъ рядъ великолѣпныхъ жизненныхъ картинъ, полныхъ драматизма. Сцены эти смѣло можно поставить рядомъ съ лучшими Шекспировскими сценами“. („Опытъ южнорусскаго Словаря“. Кіевъ 1861. Выпускъ первый; стр. XIV.) — Порôвн. „Гайдамаки“ (поема Т. Шевченка). Студіум проф. д-ра Омеляна Огоновського. („Правда“. У Львові 1879; стор. 164—174; 219—229; 286—296; 351—357.)

[2]) „Taras Szewczenko“. Życie i pisma jego. Napisał Gwido baron Battaglia. Lwów 1865; str. 29—40.

[3]) Émile Durand, „Le poète national de la petite-Russie Chevtchenko“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV., p. 937.)

и обробивъ єѣ слабо (стор. 172). По думцѣ И. Франка причина сихъ похибокъ була именно тая, що Шевченко вытворивъ собѣ націонализмъ козацкій, пôдпертый хибною исторією[1]), котрый-то націонализмъ спонукувавъ єго шукати идеалу житя Украины въ минувшости и выспѣвати той идеалъ въ великôй поемѣ.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, Шевченко зрозумѣвъ таки добре значѣнє колѣвщины. Въ „Передмовѣ“ бо до „Гайдамакôвъ“ пише ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Весело послухать слѣпого кобзаря, якъ ôнъ заспѣває думу про те, щó давно дѣялось, — якъ бороли ся Ляхи зъ козаками... Весело, — а все-таки скажешь: „слава Богу, що минуло!“ а надто якъ згадаєшь, що мы однои матери дѣти, що всѣ мы Славяне. Серце болить, а розсказувать треба: нехай бачать сыны и внуки, що батьки ихъ помилялись, нехай братають ся знову зъ своими ворогами, нехай житомъ-пшеницею, якъ золотомъ покрыта, нерозмѣжованою останеться на вѣки одъ моря и до моря славянськая земля“. (I, 136—137). Опроче самъ И. Франко признає, що Галайда, вбиваючи Ляхôвъ, робивъ тôлько святе, патріотичне дѣло (стор. 172). Ôдтакъ легко спôзнати, що тема „Гайдамакôвъ“ була зовсѣмъ згôдною зъ природою Тараса й зъ характеромъ єго таланту. Вже-жь бо трудно погодитись зъ симъ критикомъ, мабуть-то Шевченко вмѣє плакати, жалѣти, тужити, гнѣватись, але не вмѣє спокôйно оповѣдати, малювати словами. Хиба-жь частины поемы, написанй пôдъ заголовкомъ „Титарь“ (I, 74—80) „Лебединъ“ (I, 115—118) не зъявляють епичного спокою? хиба-жь оповѣданє про „Гонту въ Умани“ (I, 119—127) не вызначує ся всякими прикметами найкрасшого епичного писаня?

[1]) Тою хибною исторiєю вважає И. Франко „Исторію Русовъ“. (Гляди Исторію литературы рускои, ч. I., стор. 392—393.)

Дальше годѣ притакнути критикови, мабуть-то-бъ Шевченко зъ рôзныхъ причинъ понявъ фальшиво тему „Гайдамакôвъ.“ Франко хотѣвъ бы, щобы поетъ представивъ тôлько боротьбу соціяльну; про-те каже ôнъ, що коли-бъ се було сталось, то Тарасъ мôгъ бы бувъ сотворити справдѣ безсмертне дѣло (стор. 172.) По думцѣ критика зачавъ Шевченко свою поему соціяльнымъ контрастомъ: богатого жида и єго слуги-попыхача Галайды, одначе вже зъ появленѣмъ польскихъ конфедератôвъ зъ боротьбы соціяльнои стає боротьба національна (стор. 160). — Намъ же здає ся, що коли-бъ Шевченко представивъ тôлько боротьбу соціяльну, то въ такôмъ случаю тема Гайдамакôвъ справдѣ була-бъ не пригôдною до епичного обробленя. Коли-жь поетъ въ гайдамачинѣ видѣвъ боротьбу національну, то на закидъ: „гайдамаки не воины, — розбôйники, воры, пятно въ нашôй исторіи“ — мôгъ ôнъ въ „Холоднôмъ Ярѣ“ ôдповѣсти: „брешешь, людоморе! за святую правду, волю розбôйникъ не стане!“ (II, 63). Додати ще годить ся, що тогдѣ, якъ Шевченко писавъ „Гайдамакôвъ“ (1841. р.) не ôдбувалась въ єго души боротьба мѣжь козацко-украиньскимъ патріотизмомъ та мужицкими симпатіями, по-за-якъ симпатіѣ мужицкѣ стали проявлятись въ поезіяхъ Шевченка именно тогдѣ сильно, коли ôнъ бувъ невольникомъ-салдатомъ. Тому-то не можь згодитись зъ такою думкою, мабуть-то-бъ патріотична струна Шевченка почала звенѣти фальшивымъ звукомъ, коли писавъ „Гайдамакôвъ.“

Въ кôнци нѣякъ не можь казати за проводомъ И. Франка, що интересъ въ „Гайдамакахъ“ двоить ся, коли не троить ся, — що нема тутъ єдности дѣйства (стор. 171). Вже-жь Галайда выступає местникомъ пôдъ проводомъ Залѣзняка, а ôдтакъ самъ Залѣзнякъ въ Умани

уступає на другій плянъ крôвавого образа супроти страшного местника Гонты. Въ поемѣ сѣй не було-бъ єдности дѣйства й интересу хиба лишь тогдѣ, коли-бъ авторъ давъ бувъ своѣй поемѣ заголовокъ „Гонта“; — коли-жь назвавъ єѣ „Гайдамаками“, то ачейже нѣчого тутъ не двоить ся, анѣ не троить ся, по-за-якъ уже й самъ критикъ признавъ, що въ поемѣ именно „месть цѣлого люду украинського напередъ высуває ся“[1]).

Такъ отже треба признати, що „Гайдамаки“ Шевченка высоку мають литературну стôйнôсть, та що супроти нихъ поемы „Сонъ“, „Неофиты“, „Марія“ суть слабшими стихотворами[2]).

Сей нашь поглядъ на „Гайдамакôвъ“ кôнчимо слѣдуючою замѣткою Володимира Барвѣньского: „Гайдамачину треба узнати подѣєю народньою вже за-для того, що вытворилась вона въ нашôмъ краю (се-бъ-то на Украинѣ), мѣжь нашимъ народомъ и за-для краєвыхъ причинъ, хочь не засягла усѣхъ верствъ народнихъ. Не спадає вона соромомъ на нашу исторію, такъ якъ мы єѣ не выкликали, а гайдамацькій пролетаріятъ змуше-

[1]) Коли-жь И. Франко назвавъ „Гайдамакôвъ“ Шевченка „слабымъ творомъ поетичнымъ“, то не дивота, що ôнъ и студію Омеляна Огоновского про „Гайдамакôвъ“ („Правда“, 1879) уважавъ невдатною. (Порôвн. его „Причинки до оцiненя поезій Тараса Шевченка.“ I. „Гайдамаки“ — у „Сьвіт-ѣ“ 1881. р., стор. 158—161; 171—172.) Се-жь тôлько дивно, що ôнъ зрозумѣвъ генезы поетичного напряму Тарасового лишь собѣ приписує, дарма, що сѣ погляды на розвôй поетичнои вдачѣ Шевченка высказавъ М. Драгоманôвъ уже въ 1879. р. („Громада“. Украiнська збірка Нр. 4. Женева 1879; въ статьѣ „Шевченко, украiнофіли j соціалізм“, стор. 101—230.)

[2]) И. Франко каже, що верхъ поетичного творчества Шевченка мы бачимо въ его поемахъ политичныхъ („Кавказъ“, „Сонъ“), въ „Неофитахъ“, „Маріи“, и особливо въ „Думкахъ“. („Сьвіт“, стор. 172.)

ный до конечнои обороны переступивъ тôлько границѣ сеи обороны!“ — „У тôй боротьбѣ козацтва изъ шляхтою стояли по сторонѣ козакôвъ не однѝ гольтяпаки, а йшли за ними и поважнѝ селяне та мѣщане. Та й коли-бъ навѣть признати, що зъ козаками йшли тôлько однѝ голопятники, такъ чія-жь се була робота, що на Руси-Украинѣ, де нѣ поступило козацтво, всюды знаходило сотнѣ и тысячѣ сихъ обôдранцѣвъ, що за Хмельницького мало-що-не вся Русь-Украина выявилась такою розбишацькою?[1]) Не вже-жь козаки розплодили сей павперизмъ въ земли, щó молокомъ и медомъ плыла та слыла обѣтованою землею?“[2])

Давна гетьманщина не довго була идеаломъ козакофильскихъ думокъ Тараса. Ôнъ зрозумѣвъ небавомъ, що деякѝ гетьманы не дбали про добро народу, про-те въ стихотворѣ „Сонъ“ вкладае въ уста сивенького дѣдуся отъ-сѝ слова: „Недоумы! занапастили Божій рай! гетьманщина!...“ (II, 101.) Именно въ думцѣ „Розрыта могила“ Украина дорѣкае тяжко Богданови Хмельницкому, що ôнъ запропастивъ долю й волю своєи матери. Ось и докôрливѝ слова безталаннои неньки:

Ой Богдане, Богданочку!
Якъ-бы була знала, —
У колысцѣ-бъ придушила,
Пôдъ серцемъ приспала!
Степы мои запроданѝ
Жидови, Нѣмотѣ,
Сыны мои на чужинѣ
На чужôй роботѣ. (II, 54.)

Все-жь таки не мôгъ поетъ забути про славу козацку, и про-те ще около 1859. р. тужачи въ Петербурзѣ

[1]) Самъ И. Франко признае, що „рухъ гайдамацькій тлѣвъ трохи-не ôдъ часôвъ Хмельницького“. („Сьвіт“, стор. 160)

[2]) „Правда“. Рочник IX. 1876; стор. 516. 566.

за Украиною высказавъ ôнъ въ думцѣ своѣй отъ-сй патріотичнй слова:

Нехай думы козацькіи
Въ Украйнѣ витають —
Тамъ широко, тамъ весело
Одъ краю до краю...
Якъ та воля, щó минулась,
Днѣпръ широкій — море,
Степъ и степъ, ревуть пороги,
И могилы-горы:
Тамъ родилась, гарцювала
Козацькая воля;
Тамъ шляхтою, Татарами
Засѣвала поле... (I, 346.)

Мѣжь-тымъ заявлявъ Шевченко свои симпатіѣ славнымъ Запорозцямъ, котрй колись „ажь до моря степъ широкій крыли“ (I, 60.) Про нихъ спôмнувъ ôнъ добрымъ словомъ вже въ стихотворѣ „Иванъ Пôдкова“ (I, 4—6)[1]), ба й въ „Невольнику“ (I, 157—177) зъобразивъ поетъ сѣчовика, котрому Турки-яничары выпекли очи горячимъ залѣзомъ. Ôдтакъ въ „Москалевôй криници“ сказано про Запорозцѣвъ, що „не було й не буде такихъ людей“ (I, 334).

Такъ отже зъ-годомъ-перегодомъ въ давнôй бувальщинѣ козацкôй Шевченко не добачавъ уже засновку до своихъ стихотворôвъ, изъ-за чого ôнъ заявивъ, що „заснула Вкраина, буряномъ укрылась“, — що она „дѣтямъ надѣю въ степу оддала, а надѣю вѣтеръ по полю розвѣявъ“ (II, 10).

Коли-жь Микола Костомарôвъ засновавъ политичне товариство св. Кирила и Методія, то поетъ ставъ голов-

[1]) Стихотвôръ „Иванъ Пôдкова“ єсть лишь частиною бôльшои поемы, котрои Шевченко въ писаню своѣмъ не довершивъ.

нымъ речникомъ высокихъ идей сего славянофильского кружка. Саме-тогдѣ написавъ ôнъ поему „Иванъ Гусъ“ (II, 29—36) та „Дружнее посланіе до мертвыхъ, и живыхъ, и ненарожденныхъ землякôвъ, въ Украинѣ и не въ Украинѣ сущихъ“ (II, 64—71). Тую поему присвятивъ ôнъ (22. падолиста 1845. р.) Павлови Йосипови Шафарикови. Поетъ згадуе тутъ про тее, що „Нѣмота запалила велику хату, и сѣмью Славянъ тыхъ славныхъ порôзнила и тихо-тихо упустила усобицъ люту змію“. Але-жь правда Славянъ не потонула въ нѣмецкôй пучинѣ, тому-що на давнôмъ пожарищи искра братства тлѣла-дотлѣвала, дожидала рукъ твердыхъ та смѣлыхъ, и дождалась“. Ôдтакъ каже Шевченко, що Шафарикъ „прозрѣвъ въ попели глыбоко огонь добрый смѣлымъ серцемъ, смѣлымъ орлимъ окомъ, и засвѣтивъ свѣточь правды, волѣ“. И пробудились Славяне до нового житя и „братъ зъ братомъ обняли ся, и проговорили слово тихои любови“. Коли-жь „въ одно море потекли славянськіи рѣки“, то бажае поетъ, щобъ „усѣ Славяне стали добрыми братами и сынами сонця правды“.

Высказавши сй славянофильскй думки въ посвященю поемы Шафарикови Шевченко зъобразивъ величну стать Констанського еретика Ивана Гуса, щó „поборовъ ся за правду“. Одначе въ „Кобзарѣ“ напечатано тôлько двѣ частины сеи поемы, всѣ же прочй запропастились переходячи зъ рукъ до рукъ, коли авторъ бувъ невольникомъ и не мôгъ доглядати творôвъ своеи музы.

Але-жь побôчь теорій про всеславянство зъявивъ поетъ въ тôмъ часѣ такожь здоровй гадки про національне и просвѣтне ôдроджене своихъ землякôвъ. Сй гадки высказавъ ôнъ въ „Дружнѣмъ Посланію“, котре вважае ся неначе евангеліемъ въ народнôмъ житю Украинцѣвъ. Провôдну идею въ сѣмъ дидактичнôмъ пи-

саню зрозумѣвъ добре Илія Кокорудзъ, написавши се щó слѣдує: „Основною гадкою Посланія[1]) єсть зазывъ, щобъ всѣ Украинцѣ, паны й хлѣборобы, просвѣченй й темнй обнялись разомъ и пôдносили добробытъ спôльный и правдиву просвѣту; щобъ паны и просвѣченй не вдоволялись тôлько либеральными фразами, але щобъ и на дѣлѣ робили се, щó народови помочи може, щобъ меншй братя учили ся и твердыми руками а вольными устами поцѣловали своихъ вольныхъ дѣтей“[2]). Коли-жь М. Драгоманôвъ форму „Посланія“ уважає „примѣромъ розтрѣпаности“[3]), се-бъ-то писаня недоладного, то Кокорудзъ замѣчає[4]), що сей стихотвôръ написано по пляну напередъ уложеному, по-за-якъ „въ кождôй зъ трохъ частій видимо гармонійно-повторюючу ся головну мысль: землякй злй, томý грозить катастрофа; потреба отже поправы и любови, щобъ лиху долю усунути“. Ôдтакъ по думцѣ сего молодого учителя проявляють ся въ „Посланію“ три головнй части: 1) вступъ, щó сягає до слôвъ „въ своѣй хатѣ — своя й правда, и сила, и воля“ (II, 64—65); — 2) середня аргументаційна часть, сягаюча до слôвъ: „учѣте ся, браты мои, думайте, читайте!“ (65—70); — 3) закôнченє (70—71). Середуща-жь часть розпадає ся на три меншй частины: а) ôдъ слôвъ: „нема на свѣтѣ Украины“ — ажь до слôвъ: „якъ-бы вы вчились, такъ якъ треба, то й мудрость бы була своя“; — б) до слôвъ: „доборолась Украина до самого краю“; — в) до слôвъ: „учѣте ся, браты мои...“[5])

---

[1]) Кокорудзъ зове „Посланіе“ поемою.

[2]) „Посланіе“ Шевченка. Естетично-критична студія Ілiѣ Кокорудза. („Зоря“, 1885; стор. 202.)

[3]) „Громада“. 1879; № 4; стор. 187.

[4]) „Зоря“, 1885; стор. 225.

[5]) ibid., стор. 202—203.

Въ другôй части дидактичного сего стихотвору сказавъ поетъ панамъ украинськимъ именно отъ-сй гôркй слова правды:

Якъ-бы вы вчились такъ якъ треба,
То й мудрость бы була своя;
А то залѣзете на небо:
„И мы — не мы, и я — не я!
И все те бачивъ, все те знаю:
Нема нѣ пекла, анѣ раю,
Немає й Бога, тôлько я,
Та куцый Нѣмець узловатый,
Та й бôльшь нѣчого...“ (II, 66—67.)

Сими словами дорѣкаѣ Тарасъ тымъ недовченымъ землякамъ, котрй захопили де-що зъ письмъ нѣмецкихъ философôвъ и французкихъ енцикльопедистôвъ, та й сталисъ моральными калѣками й недовѣрками. Тымъ недоумамъ помѣшалось въ головѣ именно тогдѣ, коли въ философіи Фіхтого прочитали отъ-сю тезу: „Das Ich setzt sich als bestimmt durch das Nicht-Ich“ [1]). Изъ-за того каже Шевченко, що они лѣзуть на небо та собѣ погукують: „И мы — не мы, и я — не я!“ А вже-жь найбôльшій докôръ заявивъ поетъ потомкамъ колишнихъ гетьманôвъ и въ загалѣ панамъ украинськимъ, коли сказавъ, що ясновельможнй гетьманы то „рабы, нôднôжки, грязь Москвы, Варшавське смѣття!“ И справдѣ „не гетьманы, не поодинокй лицарскй одважнй дѣла козакôвъ суть славою Украины, але идея волѣ, незалежности, рôвности, братерства цѣлого народу украинського, котру-то идею скривили поодинокй гетьманы въ своихъ еґоистичныхъ цѣляхъ [2]).

[1]) Порôвн. статью Ом. Огоновского п. з. „Критично-естетичний погляд на декотрі поезиі Т. Шевченка“. („Правда“, 1873; стор. 31.)

[2]) И. Кокорудзъ, „Зоря“, 1885; стор. 214.

Коли Шевченко перенявъ ся живо гуманными идеями товариства Кирило-Методіѣвского, то ачейже неразъ насувалась єму думка: „хто взявъ волю Украинѣ“. И ось вытворивъ ся въ нѣмъ антаґонизмъ до царизму. Тогдѣ-то ставъ поетъ зъявляти правдивый патріотизмъ украиньскій, по-за-якъ позбувъ ся старокозацкои єго закраски. И написавъ ôнъ двѣ поемы „Сонъ“ (II, 12—28) и „Кавказъ“ (II, 55—61), въ котрыхъ выступивъ ворожо противъ самоволѣ царскои. Та й не диво, що поетъ, бувши колись крѣпакомъ, зъобразивъ дѣѣ царизму чорными барвами, бо „якъ часы вôльного козацтва представлялись народови въ найкращôмъ, такъ неволя у царя въ найчорнѣйшôмъ свѣтлѣ“[1]).

Коли-жь де-хто уважає стихохвôръ „Сонъ“ одною зъ найбôльшихъ и найкращихъ поемъ Шевченковыхъ[2]), то Михайло Драгоманôвъ заявляє, що „Сонъ“ може назватись примѣромъ „розтрѣпаности поета“[3]). И справдѣ, хочь поодинокѝ думки сеи поемы суть вельми гарнѝ, то однако нема орґаничнои цѣлости въ сѣмъ творѣ поетичнôмъ, не видно епичного супокою и одвѣтнои перспективы въ змальованю поодинокихъ образôвъ сеи поемы. А вже-жь судъ И. Франка про литературнѝ прикметы сего епичного твору не може зватись одностôйнымъ: се бо сказано въ 10. числѣ Львôвского „Сьвіта“ (стор. 172), що верхъ поетичного творчества Шевченка бачимо въ єго поемахъ политичныхъ „Кавказъ“ и „Сонъ“, а ôдтакъ въ 11. числѣ сеи часописи читаємо (стор. 197), що „Сонъ“

---

[1]) Григорій Цеглиньскій, „Шевченко и ёго сучасна критика“. („Правда“, 1880; стор. 55.)

[2]) С—ко (Федôръ К. Волковъ) въ статьѣ „Т. Г. Шевченко і його думки про громадське життьа“. („Громада“. 1879. № 4; стор. 75.)

[3]) „Громада“. 1879. № 4; стор. 187.

єсть одна зъ найслабшихъ штукъ, якій выйшли зъ-пôдъ пера Шевченка. Все-жь таки важнымъ єсть отъ-сей поглядъ Франка на оба тій стихотворы: „Въ Снѣ Шевченко стоить бôльше на національнôмъ украинськôмъ ґрунтѣ: Украина нагадуєсь йому все и всюды, — єи горемъ наболѣла цѣла його истота; тыхъ, хто катує и катувавъ ѣѣ, ôнъ проклинає съ цѣлымъ жаромъ болющого серця; Сонъ — се велике оскарженє „темного царства“ за теперѣшнiй и минувшiй кривды Украины, оскарженє пôднесене зъ бôльше (хоть не выключно) партикулярного становища — украинства. Кавказъ же побудованый вже на ширшôй, можна сказати, на загально-людськôй основѣ. Всяка боротьба за волю, всяка боротьба противъ „темного царства“ находить прихильника въ нашôмъ поетѣ; Кавказъ се огниста инвектива противъ „темного царства“ изъ становища загально-людського, се може найкрасше свѣдоцтво щирого людського чувства поета...“[1])

Иншои думки єсть Ф. Свистунъ. Ôнъ каже, що „политическiи воззрѣнiя Шевченка весьма попутаны и неясны“, що „Шевченко отдалился отъ воззрѣній своего народа и станулъ на почвѣ ненародной, выступая противъ власти монархической“. Ба, Свистунъ добачає въ авторѣ „Сну“ и „Кавказа“ наклôнъ до „нигилизму“, по-заякъ ôнъ бувъ „неприклоннымъ державѣ, духовенству, чиновникамъ, войску, — неприклоннымъ монархiи и республицѣ“[2]). Та не диво, що Свистунъ пôдносить противъ поета такій докôръ; ôнъ бо вытворивъ собѣ дивный по-

[1]) „Причинки до оцiненя поезій Тараса Шевченка“. („Сьвіт“, 1881; число 11. и 12; стор. 197.)

[2]) „Чѣмъ есть для насъ Шевченко?“ Критичное розсужденіе Ф. С. Львовъ 1885; стор. 72. 83. 86.

глядъ на устрôй державный, бажаючи, щобъ цѣла Европа покорилась кормизѣ одного володаря[1]).

Своєи ненависти до царизму не кидавъ Шевченко до кôнця житя. Ôдтакъ въ 1857. р. написавъ ôнъ поему „Неофиты“ (II, 166—187)[2]). Въ сѣмъ епичнôмъ стихотворѣ зъобразивъ поетъ, що нарôдъ украиньскій загибає въ неволи, рôвно якъ колись и неофиты въ першихъ вѣкахъ христіянства мученî бували ôдъ могучихъ римскихъ императорôвъ.

„Неофитôвъ“ оцѣнивъ у-перве Евгеній Згарскій[3]); ôдтакъ Омелянъ Огоновскій подавши критично-естетичный поглядъ на сю поему написавъ въ-кôнци се щó слѣдує: „Неофитôвъ Шевченка назвали-бъ мы радше политичною аллеґорією, нѣжь поемою. Цѣла такъ звана поема творить неначе панораму, щó складає ся зъ 15 образкôвъ. Деякî образки суть дѣйстно гарнî и выкôнченî, але бôльша ихъ часть тôльки нашкицована въ зарисахъ грубшихъ...“[4]) Впрочôмъ самъ Шевченко писавъ (21. сѣчня 1858. р.) М. Лазаревскому, що „Неофиты ще не выкôнченî“. („Основа“, 1862; мартъ, стор. 16.) Ôдтакъ редакція „Основы“ (1862; квѣтень, стор. 1.) замѣтила, що „пôсля того ôнъ не приймавъ ся за ихъ (Неофитôвъ); такъ вони тáкъ и зостались невыкôнченими“. Одначе Франко добачає въ „Неофитахъ“ верхъ поетичного творчества Шевченка, дарма, що Драгоманôвъ зове ихъ дуже не

[1]) ibid., стор. 86. — Поемы „Сонъ“ и „Кавказъ“ оцѣнивъ добре Ом. Партицкій; порôвн. „Провідні идеі въ письмахъ Тараса Шевченка“. У Львові 1872; стор. 13—19.

[2]) Шевченко скôнчивъ писати „Неофитôвъ“ въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 8. студня 1857. р. и ôдтакъ пôдписавъ себе назвою „Кобзарь Дармограй“.

[3]) „Неофіти Тараса Шевченка“. Критично пояснивъ и оцінивъ Євгений Згарський. („Правда“, 1868; ч. 19—23.)

[4]) „Правда“, 1873; число 6., стор. 231.

обробленими[1]). Та й, нѣгде правды дѣти, Шевченко не мôгъ написати вдатнои поемы политичнои, по за-якъ серце єго закипѣло жовчію противъ царизму. Єму годѣ було переймитись супокоємъ душѣ и епичною объективностію списувати картины свого стихотвору.

Хоча-жь Тарасъ зъявлявъ въ „Неофитахъ“ свôй субъективный свѣтоглядъ, то не можь нѣякъ притакнути М. Урсинови, мабуть-то въ сѣй поемѣ проявляє ся „мессіянизмъ“, котрый сильно розвинувъ ся въ деякихъ творахъ польскихъ поетôвъ Мицкевича, Словацкого й Красиньского[2]). Урсинъ видить въ „Неофитахъ“ мессіянизмъ „пассивного страданія“ и зове єго „пессимистическимъ“. А вже-жь въ епичнôмъ сѣмъ стихотворѣ годѣ добачати наклону до такого мистицизму: Алкидъ, герой „Неофитôвъ“, хочь бувъ кайданами окованый, не угнувъ ся передъ кесаромъ-богомъ. Деякѝ прикметы мистицизму, прикрашеного свѣтоглядомъ украиньскимъ, замѣчаємо лишь въ мистеріи „Великій Льохъ“ (II, 36—53), въ котрôй три душѣ, три вороны, а ôдтакъ три лѣрники проявляють въ аллеґоріяхъ думки мистичнѝ, якѝ ясно высказують ся въ слѣдуючôмъ стихотворѣ „Розрыта могила“ (II, 53—55).

Коли Шевченко опôсля въ Библіи старого завѣта глядавъ засновкôвъ до политичныхъ своихъ поезій, то написавъ стихотворы „Саулъ“ (II, 244—247), „Царѣ“ (II, 248—254) и ще иншѝ дрôбницѣ. Одначе сѝ поетичнѝ писаня не мають уже тои литературнои стôйности, якими вы́значують ся давнѣйшѝ єго политичнѝ стихотворы.

Въ царизмѣ видѣвъ отже Шевченко причину недолѣ й

[1]) „Громада“. 1879; № 4, стор. 186.

[2]) М. Урсинъ, „Очерки изъ психологіи славянскаго племени. Славянофилы“. С.-Петербургъ 1887. Порôвн. статью: „Шевченко и Гоголь“, стор. 179—202.

неволѣ Украины, изъ-за чого ôнъ въ послѣднихъ рокахъ житя оказувавъ наклôнъ до гадокъ революційныхъ[1]). Ось якимъ радикальнымъ лѣкомъ думавъ ôнъ „хиренну волю“ ратувати:

— Добра не жди!
Не жди сподѣванои волѣ —
Вона заснула: царь Микола
Ѣѣ приспавъ, а щобъ збудить
Хиренну волю, треба миромъ,
Громадою обухъ спалить,
Та добре выгострить сокиру,
Та й заходить ся вже будить. (II, 210—211.)

Ôдтакъ поетъ уявивъ собѣ ось-такъ будущу долю батькôвщины:

— Люде выростуть. Умруть
Ще незачатіи царята...
А на оновленôй земли
Врага не буде супостата —
А буде сынъ й буде мати,
И будуть люде на земли. (II, 243.)

А вже-жь давнѣйше Шевченко не бажавъ суспôльного перевороту, щобы позбутись неволѣ; ôнъ гадавъ, що зô свого тихого слова выкуѥ до старого плуга новый лемѣшь и чересло, — що може зъоре перелôгъ и посѣѥ свои щирî сльозы. Ôдтакъ пише ôнъ:

Може зôйдуть и выростуть
Ножѣ обоюднî;

[1]) Про наклôнъ Шевченка до думокъ революційныхъ пише Ґордонъ се щó слѣдуѥ: „Niepodległa Ukraina była celem jego marzeń, rewolucya dążnością; rzecby można, że patrzał na świat przez czerwone okulary“. („Sołdat“. Nowe pamiętniki J. Gordona. Bruxella i Lipsk 1864; str. 163). — Ґордонъ пôзнавъ ся зъ Шевченкомъ въ Уральску, коли украиньского поета везли зъ Орскои крѣпости до Новопетровского укрѣпленя.

Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
И выцѣдять сукровату,
И нальють живои
Козацькои тои крови,
Чистои, святои. (II, 11.)

Одначе и въ пôзнѣйшôмъ вѣцѣ житя Шевченко не бувъ дѣйснымъ революціонеромъ, изъ-за чого Драгоманôвъ пише се щó слѣдує: „Не можучи згодитись зъ тымъ, щобъ Шевченко бувъ и мôгъ бути соціялистомъ, мы не можемо згодитись и зъ тымъ, щобъ Шевченко бувъ и дѣйснымъ революціонеромъ“[1]).

Але-жь Шевченко повстає не тôлько противъ царизму: ôнъ не любить такожь „византійства“ церковного (II, 211) и являє ся речникомъ „церквы народнои, — церквы, котра числить ся зô святощами народу и́ тѝ святощѣ своєю повагою освящає“[2]). Церкву же таку, котра вызыскує нарôдъ для державныхъ цѣлей, зове поетъ „церквою-домовиною“. Ось яку думку высказує ôнъ про таку церкву:

Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
— — — — — —
Церква-домовина
Розвалить ся... а зъ-пôдъ неи
Встане Украина
И розвѣє тьму неволѣ,
Свѣтъ правды засвѣтить
И помолять ся на воли
Невольничѝ дѣти. (II, 262—263.)

---

[1]) „Громада“. 1879; № 4., стор. 166.

[2]) Партицкій, „Провідні идеі въ письмахъ Т. Шевченка“ стор. 29.

Такъ отже Шевченко що-разъ бôльше становивъ ся червонымъ републиканцемъ. Ôнъ ставъ зачѣпати не тôлько неволю въ державѣ, але заговоривъ смѣле слово й про неволю въ громадѣ, — ôнъ ставъ тямущимъ демократомъ. „Любовь до мужика до невôльного — це найголовнѣйша провôдна идея Шевченка и якъ поета, и якъ чоловѣка“[1]). Вже въ „Катеринѣ“ зъобразивъ Тарасъ сумну долю сѣльскои дѣвчины, щó сталась жертвою панскои розпусты й самоволѣ. Опôсля заявивъ ôнъ, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного маґната исторію-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно; а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“. (II, 97.) Про-те заговоривъ ôнъ про горе солдатчины (I, 209), про горе наймôвъ (I, 299)[2]), а найпаче сходивъ на „грѣхъ прелюбодѣйный“, минаючи другí не менші грѣхи панства[3]). „Марина“ (I, 254—263) и „Вѣдьма“ (II, 188—209) — се страшнí образы наслѣдкôвъ розпусты панскои. Не диво отже, що въ епичнôмъ творѣ „Марина“ Шевченко ось-такій свôй жаль до „просвѣщенныхъ христіянъ“ заявляє:

И звѣрь того не зробить дикій,
Щó вы, бючи поклоны,
Зъ братами дѣете! Законы —
. . . . писанí за васъ,
То вамъ байдуже! — въ добрый часъ
У Кіевъ ѣздите що-року,
Та сповѣдаєтесь, нѣвроку,
У схимника. (I, 255.)

Въ иншôмъ мѣсци каже поетъ про потомка геть-

[1]) Драгоманôвъ, „Громада“. 1879; № 4., стор. 155.

[2]) Одвѣтный стихотвôръ починає ся словами: „Якъ бы менѣ черевики, ‖ то пôшла-бъ я на музыки“.

[3]) „Громада“. 1879; № 4., стор. 138.

мана дурного, що ѳнъ є „презавзятый патріотъ, та й христіянинъ ще до того, що въ Кіѣвъ ѣздить всякій годъ, у свитѣ ходить мѣжь панами, пє горѣлку зъ мужиками и вольнодумствує въ шинку, та й таки своихъ байстрятъ зъ десятокъ у годъ продержить до хреста". (I, 253—254.)

А вже-жь тяжку долю крѣпакѳвъ представивъ поетъ вельми реально въ кѳлькохъ образахъ сумовитыхъ. Ось и картинка м у ж и ц к о г о л и х о л ѣ т я:

— У тѳмъ раю, щó ты покидаєшь,
Латану свитину зъ калѣки здѳймають —
Зъ шкурою знимають, бо нѣчимъ обуть
Панятъ недорослыхъ. А онъ розпинають
Вдову за подушне, а сына кують,
Єдиного сына, єдину дитину,
Єдину надѣю въ вѳйсько оддають;
— А онъ-де, пѳдъ тыномъ
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщинѣ жне. (II, 15—16.)

Хоча-жь Шевченко безъ-перестанку пѳдносивъ протестъ противъ крѣпацтва и заявлявъ велику любовь до мужика, то однако не зробивъ ѳнъ почину новому радикальному демократизмови. Се бо думає С—ко (Федѳръ К. Волковъ), що Тарасъ первый поставивъ пытанє политично-національне и пытанє про крѣпацтво на ґрунтѣ соціялистичнѳмъ[1]). Та отъ, Драгоманѳвъ доказавъ єму наглядно, що Шевченко не бувъ соціялистомъ[2]), ба ѳнъ заявивъ, що соціялизмъ на Украинѣ не може розвиватись гараздъ, бо „въ насъ справа соціализму мусить ити поручь зъ справою выратування своєи породы, зъ новымъ нарождѣннямъ н а ц і о н а л ь н ы м ъ"[3]). Опроче не годить ся Драгоманѳвъ зъ думкою С—ка, мабуть-то Шев-

[1]) „Громада". № 4., стор. 88.
[2]) ibid., стор. 156—158. — [3]) ibid., стор. 213.

ченко бувъ теоретичнымъ раціоналистомъ, и доказуе, що украиньскій поетъ зоставъ ся „библейцемъ“ въ основѣ ажь до смерти[1]). Драгоманôвъ каже у своѣй знаменитôй розвѣдцѣ про Шевченка, що „тй всѣ противу-христіянськй й навѣть безбожнй слова й картины, на якй показуе С—ко (Волковъ), — то тôлько або выклики досады горячого чоловѣка, котрый не бачить обѣцянои Богомъ правды на земли, або вôльнодумне кощунство, або смѣлй замахи поета“[2]).

И справдѣ, читаючи поезіѣ Шевченка замѣчаемо глубоку религійнôсть и вѣру въ Бога, яку ôнъ заявлявъ до кôнця своєи жизни[3]). И такъ въ стихотворѣ „Перебендя“ згадавши про пѣсню старого кобзаря пише ôнъ мѣжь иншимъ отъ-се:

— То Боже слово
То серце по воли зъ Богомъ розмовля,
То серце щебече Господнюю славу,
А думка край свѣта на хмарѣ гуля. (I, 2.)

Въ поемѣ-жь „Кавказъ“ звертае ся Тарасъ до Бога въ отъ-сѣй апострофѣ:

Мы вѣруемъ Твоѣй силѣ
И слову живому:
Встане правда, встане воля
И Тобѣ одному
Поклонять ся всѣ языки
Во вѣки и вѣки! (II, 56.)

Та й опôсля, коли поетъ бувъ невольникомъ, явивъ ся ôнъ богомôльнымъ, кажучи отъ-се:

Молю ся!... Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану,

[1]) ibid., стор.149. — [2]) ibid., стор. 141.

[3]) Порôвн. статью „Нѣсколько словъ о народности въ религіозной жизни“. („Основа“, 1861; апрѣль, стор. 128—142[2].)

Що я нѣ зъ кимъ не подѣлю
Мою тюрму, мои кайданы. (II, 105.)

А въ уста варнака-невольника вложивъ Шевченко слѣдуючй слова:

— Все одъ Бога,
Одъ Бога все! А самъ нѣчого
Дурный не вдѣє чоловѣкъ. (II, 116.)

Коли-жь поетъ бувъ опять на воли, то вѣривъ ôнъ, що „Богъ судить, вызволяє довготерпеливыхъ“ (I, 350), а до Марiѣ, „царицѣ неба й землѣ“, шле ôнъ ось-таку молитву:

Все упованiє моє
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая сило всѣхъ святыхъ,
Пренепорочная, благая!
Молю ся, плачу и рыдаю —
Воззри, Пречистая, на ихъ
Оттыхъ окраденыхъ, слѣпыхъ
Невольникôвъ!... (II, 215.)

Въ такихъ же мѣсцяхъ, въ котрыхъ Шевченко каже, що Бога немає, добачаємо лишь „смѣлый замахъ поета“ (якъ замѣчає Драгоманôвъ), по-за-якъ иногдѣ въ тôмъ-самôмъ стихотворѣ высказує ôнъ живу вѣру въ Бога. Для примѣру наводимо отъ-се мѣсце зъ поемы „Сонъ“:

— Немає
Господа на небѣ!
— — — — —
— Жива правда
У Господа Бога. (II, 13. 14.)

Подекуды вкладає поетъ вôльнодумнй речи въ уста такимъ особамъ, котрй въ одчаю душѣ втратили здоровый розумъ. Такъ божевôльна вѣдьма пытає ся цигана:

Чи въ васъ єсть Богъ якій-небудь?
Въ васъ його немає:
Паны вкрали, та въ шкатулѣ
У себе ховають. (II, 200.)

Одначе прихильники раціоналізму не вдоволяють ся симъ и подôбнымъ доказомъ про правовѣрнôсть Шевченка. Они вказують на „Марію“, котру поетъ зъобразивъ покрыткою, изъ-за чого й Исусъ не може вважатись сыномъ Божимъ. Але вже Французъ É. Durand заявивъ, що така идея Шевченка єсть ачейже фальшива[1]); ôдтакъ Драгоманôвъ замѣтивъ, що хочь въ сѣй поемѣ Шевченко найдальше ôдступивъ ôдъ евангелія, то все-таки не переставъ бути христіяниномъ, по-за-якъ уже въ самôмъ начатку поемы написавъ звѣстну апострофу до „пренепорочнои Маріѣ“. Дальше каже Драгоманôвъ, що въ „Маріи“ хотѣлось поетови обернути христіянство на свôй ладъ, на службу свойому мужицтву, що проте „постôйный раціоналистъ не може мати такихъ мрѣй“[2]). Опроче й въ „Маріи“ каже поетъ, що „якъ бы Іосифъ Пречистôй не давъ руку, то рабами бѣдніи рабы мы й доси мерли-бъ“ (II, 222); а ôдтакъ читаємо, що въ утечи до Египту ослиця несла „живого истинного Бога“ (II, 226).

Видимо отже, що Шевченко пишучи сю поему не порвавъ зъ доґмами церкви, та лишь оболôкъ святу Родину въ прикметы мужицкого житя на Украинѣ. А вже-жь треба признати, що образы природы та идиличну жизнь святои Родины змалювавъ поетъ зъ чудовою красою;

[1]) Порôвн. отъ-сѣ слова Durand-a: „Dans Marie le poète a trouvé le moyen de transformer son sujet par une idée fausse peut-être, mais profonde et humaine“. („Revue des deux mondes“. Paris 1876. Tome XV; p. 939.)

[2]) „Громада“. № 4.; стор. 140—141.

ôдтакъ симъ писанємъ доказавъ ôнъ, що довголѣтня неволя не занапастила поетичнои єго вдачѣ. Опроче поему „Марія“ писавъ ôнъ зовсѣмъ самостôйно, та лишь въ однôмъ мѣсци можь запримѣтити, що звѣстный бувъ єму епичный твôръ Богдана Залєского п. з. „Przenajświętsza Rodzina“[1]).

Изъ Библіѣ взявъ поетъ засновокъ и до своихъ „п с а л м ô в ъ“ (II, 264—272). Сѝ стихотворы (числомъ 10) суть вôльною парафразою псалмôвъ Давидовыхъ, одначе Шевченко прикрасивъ ихъ своими думками про волю, звѣщаючи судъ Божій царямъ и судіямъ. Про-те въ псалмѣ 81. слово єго зарокотало громомъ надъ головами земныхъ владыкъ, котрѝ „кровь невинну розливають людей убогихъ, а богатымъ судомъ лукавымъ помагають“ (II, 268).

Въ кôнци сего погляду на лиричнѝ и епичнѝ стихотворы Тараса годить ся ще спôмнути про „д у м к и“, котрѝ поетъ называвъ своими квѣтами-дѣтьми, по-за-якъ ихъ кохавъ-доглядавъ и высылавъ на Украину, чей найдуть тамъ „щиру правду“ (I, 345—348). Думки тѝ суть неначе найдорожшими жемчугами въ скарбници нашои письменнои литературы. Они суть не тôлько вѣрнымъ образомъ душевного свѣта Шевченка, але являють ся такожь чудовыми малюнками природы и суспôльного побуту на Украинѣ[2]). Въ деякихъ сихъ стихотворахъ Та-

[1]) Въ поемѣ Залєского читаємо: „Słońce za obłok czerwony się nurza, || ozłaca Thabor...“ („Poezye Józ. B. Zaleskiego“. Petersb. 1857. I., str. 3.), — въ „Маріи“ же Шевченка вызначує ся отъ-сей образъ природы: „У вечерѣ — Фаворъ-гора || неначе зъ злата-сèребра || далеко-высоко сіяє...“ (II, 218.)

[2]) До тексту красшихъ думокъ и деякихъ иншихъ стихотворôвъ Шевченковыхъ уложивъ М и к о л а Л и с е н к о чудову музыку, котра зъєднала єму славу въ цѣлôй Европѣ. (Гляди єго біографію у Львôвскôмъ „Сьвіт-ѣ“, 1881. р., число 5., стор. 94—96.)

расъ корыстувавъ ся думками простонародными, тôлько вмѣвъ имъ надати высокй прикметы вѣщого свого духа. Такъ дѣвчина, тужачи за своимъ милымъ, звертає ся до вѣтра отъ-сею промовою:

Вѣтре буйный, вѣтре буйный!
Ты зъ моремъ говоришь, —
Збуди його, заграй ты зъ нимъ,
Спытай синє море:
Воно знає, де мôй милый,
Бо його носило... (I, 193.)

До сихъ думокъ, щó засновують ся на поезіи простонароднôй, належать именно слѣдуючй: а) „У тôєи Катерины ‖ „хата на помостѣ“ (I, 292)[1]). — б) „Не тополю высокую ‖ вѣтеръ нагинає: ‖ дѣвчинонька одинока ‖ долю зневажає“ (I, 297); — в) „Якъ бы менѣ, мамо, намисто, ‖ то пôшла-бъ я завтра на мѣсто“ (I, 298); — г) „Якъ бы менѣ черевики, ‖ то пôшла-бъ я на музыки“ (I, 299); — д) „Ой не пють ся пива-меды, ‖ не пється вода,..“ (I, 304)[2]); — є) „У недѣленьку та ранесенько ‖ ще сонечко не зôходило“ (I, 305). — Петровъ показує ôдтакъ, що й поема „Петрусь“ (II, 143—150) основує ся на мотивѣ пѣснѣ народнôи, та що въ творѣ Шевченка тôлько розвязка дѣѣ инакше вызначує ся, нѣжь въ народнôй пѣсни про Петруся[3]).

По правдѣ мôгъ отже Костомарôвъ сказати, що пѣсня Шевченкова сама собою була пѣснею **народною**, але новою, — пѣснею такою, яку мôгъ бы заспѣвати теперь цѣлый нарôдъ, — та що Тараса мовь-то выбравъ

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки укр. литер. XIX. столѣтія“, стор. 359.

[2]) ibid., стор. 357.

[3]) ibid., 361.

цѣлый народъ, щобы спѣвавъ замѣсць него.[1]) Сюды ôдносять ся такожь отъ-сй слова Кулѣша: „Шевченко ставъ мовь бы высокимъ корогвомъ середъ розпорошеного на тысячахъ миль нашого люду; — слово його животворяще сталось ядромъ новои силы, про котору не думали й не гадали за Котляревского найрозумнѣйшй зъ нашихъ земляковъ, а та нова сила народнôсть. Вона насъ родичами по-мѣжь собою поробила, у братню семью зъѣдночила и наше украинське суть на вѣки вѣчнй утвердила“.[2]) Не диво отже, що Кулѣшь ставить Шевченка высше Пушкина[3]), та що Пыпинъ пôдносить украиньского Кобзаря по-надъ всѣхъ поетôвъ славянщины[4]). Шевченко — то послѣдній кобзарь и першій великій поетъ новои великои литературы славяньского свѣта[5]). А вже-жь бувъ ôнъ такожь народнымъ пророкомъ, щó звѣщавъ своимъ землякамъ будущу красшу долю кажучи, що „встане правда, встане воля“

---

[1]) „Воспоминаніе о двухъ малярахъ.“ („Основа“. 1861; апрѣль, стор. 51.)

[2]) „Листи съ хутора“. („Основа“. 1861; мартъ, стор. 29[4].)

[3]) Порôвн. отъ-сй слова Кулѣша: „Обидва поеты обдарованй великими дарами природы, Шевченко ще бôльшими, нѣжь Пушкинъ.“ („Хуторна поэзія“. У ві Львові 1882; стор. 40.)

[4]) Ось и словá знаменитого россійского публициста и бувшого професора университетского, А. Пыпина: „Въ лицѣ Шевченка малорусская литература, зъ сороковыхъ годовъ, могла создать въ высокой степени даровитаго поэта, столь своеобразнаго и сильнаго въ своей стихіи, что подобнаго ему мы затруднились бы отыскать во всей славянской литературѣ.“ („Вѣстникъ Европы.“ С.-Петербургъ. XXIII годъ; томъ II. 1888; въ статьѣ: „Русскія сочиненія Шевченка“, стор. 250.)

[5]) Се суть слова А. А. Григорєва въ часописи „Время“, 1861; апрѣль, стор. 637. Порôвн. „Русскую Старину“ за мартъ 1880. р., стор. 594—595.

(II, 56). Про-те до Шевченка ѳдносять ся ось-тѝ слова, котрѝ ѳнъ высказавъ про „пророка Божого“:

— Жива
Душа поетова святая,
Жива въ святыхъ своихъ рѣчахъ,
И мы, читая, оживаємъ
И чуємъ Бога въ небесахъ. II., 155.)

Шевченко написавъ такожь одну драму („малороссійскую дѣю“) п. з. „Назаръ Стодоля“ въ 3 актахъ. Ось и змѣстъ ѳи: Сотникъ Хома Кичатый обѣцявъ своѣй женѣ, якъ вмирала, выдати дочку Галю за славного козака, Назара Стодолю. Але небавомъ забувъ ѳнъ, щоѝ самъ называвъ своимъ сыномъ Назара, котрый бувъ ѳго вырвавъ зъ-пѳдъ ножа гайдамаки. Хома бажавъ ѳддати Галю за старого Чигириньского полковника, щó звавъ ся Молочай. Приходять старосты ѳдъ полковника на самѣсеньке Рѳздво[1]): Галя радѣє, думаючи, що ихъ прислався Назаръ; ажь ось являє ся ѝ ѳнъ самъ зъ товаришомъ Гнатомъ Карымъ и зъ деякими молодыми козаками. Назарови здавалось, що Гяля хоче ѳддатись за кого иншого, про-те дорѣкає ѣй изъ-за того, а коли довѣдує ся про хитрощѣ сотника, то зъ-першу грозить ѳму местію, опѳсля-жь старає ся ѳго ублагати, щобъ не занапащувавъ долѣ своѳи дитины. Але-жь сотникъ не порушає ся нѣ ѳго просьбою, нѣ сльозами Галѣ, и ѳдтакъ кличе Назаръ до ѳи батька: „Камѣнь! залѣзо! ты огню хочешь? буде огонь!“ Назаръ ѳдходить, а бѣдна Галя паде въ памороки. — Въ другѳмъ актѣ приходить Назаръ изъ Гнатомъ въ просту хату, де хозяйка дожидала гостей на вечерницѣ. Гнатъ радить Назарови, выкрасти Галю, умовившись на-передъ зѳ Стехою, молодою

[1]) Чудову музыку до колядки рѳздвяной и до кѳлькохъ иншихъ пѣсень въ сѣй драмѣ уложивъ Петро Нѣщиньскій.

ключницею сотника Кичатого. И справдѣ, Назаръ зъєднавъ собѣ вертливу й хитру Стеху, котра прийшла такожь на вечерницѣ. Она обѣцяла сказати панночцѣ, щобъ выйшла до Назара, якъ засне єи батько. Приходятъ козаки й дѣвчата; Назаръ изъ Гнатомъ идутъ геть зъ хаты. — Въ третѣмъ актѣ Назаръ голубить свою Галю въ руинахъ старои корчмы, въ котрôй колись Богданъ Хмельницкій зустрѣчавъ сына свого Тимофія, якъ козаки везли єго зъ Молдавіѣ, покрытого червоною китайкою. Про сю корчму люде розказували всѣляки дивнѣ казки; про-те всѣ минали єѣ мовь страховище. Назаръ хотѣвъ ôдтôль зъ Галею поѣхати въ Кодакъ, „запорозькій гôродъ“[1]), и тамъ повѣнчатись. Але Стеха привела небавомъ сотника до тои корчмы, зрадивши мѣсце побуту Назара й Галѣ. Злющій сотникъ велить челяди, скрутити Назарови зъ заду руки поясами и завязати єму рôтъ хусткою. Опôсля по приказу Кичатого челядь взяла на руки нещасну Галю, а ôдтакъ Стеха зъ Хомою Кичатымъ пôшли за своєю жертвою. Назаръ лежавъ на снѣгу дожидаючи смерти. Ажь ось являє ся Гнатъ, товаришъ Назара; прибѣгає Галя, та розвязує Назарови хустку й поясъ. Гнатъ веде за груди Хому и хоче єго вбити; одначе Назаръ велить єму пустити лукавого чоловѣка. Тогдѣ Хома падає передъ Назаромъ на-въ-колѣнки и зовучи єго своимъ сыномъ просить, щобъ вбивъ

[1]) Кодакъ (Кудакъ) бувъ колись сильною крѣпостію правобôчь Днѣпра. Єѣ поставили Поляки при першôмъ порогу Днѣпровôмъ, щобы вгамувати козакôвъ и не пускати ихъ на море. Кодакъ збудовано на весну 1635. р., а вже въ серпни того року зруйнувавъ єго кошовый атаманъ Сулима; хоча-жь єго Поляки опять здвигли зъ розвалинъ, то небавомъ (1648) Богданъ Хмельницкій заподѣявъ сумну загибель сему дѣлу польскому. Тамъ, де була крѣпость Кодакъ, простягає ся теперь село сего имени (въ ґуберніи Катеринославскôй).

грѣшного, проклятого. Але Назаръ пôдводить єго й каже: „Устань, моли ся Богу, грѣшный; коли прощають люде, то Богъ милостивѣйшій за насъ“. Тогдѣ Хома, втираючи сльозы, заявляє отъ-се: „...Назаре! Я чернець; — спокутую въ рясѣ мои беззаконія! Бери моє добро, бери мою Галю, бери все моє! Галю! Назаре! обнѝмѣть ся, поцѣлуйте ся, дѣточки мои! Я хочь и грѣшный, а все-таки батько...“

Сю драму надруковано у-перве въ „Основѣ“ 1862. р. (сентябрь, стор. 3—39[3]) пôсля рукописи, щó находилась у Н. Д. Бѣлозерского. Изъ деякихъ замѣтокъ на сѣй рукописи можь дôзнатись, що Шевченко написавъ сю драму въ 16 дняхъ; опроче авторъ зладивъ такожь россійскій перекладъ сего драматичного твору, и передавъ обѣ рукописи, украиньску й россійску якомусь Украинцеви, щобъ ихъ у себе зберегавъ. Въ 1847. р. той добродѣй „страха-ради“ сховавъ тѝ рукописи у себе дома въ стрѣсѣ, и ажь по кôлькохъ рокахъ выдобувъ ихъ на свѣтъ, почôмъ они переходили зъ рукъ до рукъ, поки не опинились у Кулѣша. Редакція „Основы“ печатаючи ôдтакъ украиньскій текстъ сеи драмы замѣтила, що Шевченко призначивъ єѣ мабуть для театра Петербурского. Вже-жь тая редакція згадує про „литературную слабость“[1]) сего драматичного твору, и ôдтакъ не одинъ критикъ мôгъ бы Тарасови закинути, що ôнъ не придержувавъ ся теоретичныхъ правилъ драматургіѣ. Та й нѣгде правды дѣти, въ сѣмъ творѣ нема одвѣтнои завязки драматичнои, и зъ-за того интриґа розвязує ся вельми швидко мовь-то зъ-нечевя. Опроче не одному критикови мабуть такожь се не вподобає ся, що авторъ не вводить на сцену полковника Молочая, щó присылавъ

[1]) „Основа“, 1862; сентябрь, стор. 3—4[3], замѣтка.

старостбвъ до Кичатого. Одначе треба таки признати, що характеры головныхъ дѣевыхъ особбъ, Назара й Гната, начертанй рукою великого художника-поета, та що й любовна стрѣча Назара зъ Галею въ третѣмъ актѣ зъявляє прикметы знаменитого таланту драматичного.

До сего литературного огляду навязуємо ще кблька слбвъ про выданя й переклады поетичныхъ творбвъ Шевченка. Всякй выдання „Кобзаря“, щó явились въ Россіи, мѣстять въ собѣ лишь тй поезіѣ Тарасовй, котрй выпустила зъ мытарства тамошня цензура. Перше повне выданє „Кобзаря“ напечатано въ Празѣ 1876. р. въ друкарни д-ра Ед. Ґреґра. Першій томъ сего выданя мѣстить въ собѣ тй поезіѣ Тарасовй, котрй россійска цензура дозволяє читати; въ другбмъ же томѣ надруковано всѣ тй творы музы Шевченковои, котрй въ Россіи не мають пристановища. Опроче въ першбмъ томѣ напечатано споминки Турґенева и Полонского про Шевченка и автобіоґрафію Кобзаря, а въ другбмъ томѣ замѣщено споминки, якй списали про Тараса Костомарбвъ и Микѣшинъ. А вже-жь и тее выданє не може вважатись критичнымъ: текстъ есть денекуды похибный, а деякй стихотворы, котрй тутъ напечатано, написали иншй поеты. Такъ вѣршь, щó починаєся словами „Гарно твоя кобза грає, любый мбй земляче!“ (II, 73—74) есть твором Олександра Чужбиньского. Надруковано-жь сей вѣршь у-перве въ „Молодику“ Бецкого (1843) пбдъ заголовкомъ „Шевченкови“ зъ пбдписомъ имени Чужбиньского. Бдтакъ судячи по складаню можь сказати, що такожь вѣршь „въ альбомъ“ (II, 73) и думку „Полуботко“ (II, 76—77) написавъ якійсь иншій поетъ[1]).

[1]) Олександеръ Конiськiй сказавъ авторови сеи исторіѣ литературы, що по его думцѣ стихотвбръ „Полуботко“ написавъ Степанъ Руданьскій.

Опроче звѣстно, що народно-украиньску пѣсню „Ще не вмерла Украина“, котру надруковано въ выданю Львôвскôмъ[1]), зложивъ Павло Чубиньскій, та що гарна думка „Дивлю ся на небо...“, котру въ „Правдѣ“ (IX, 1876; стор. 127.) приписано Шевченкови яко авторови, єсть творомъ Михайла Петренка. Та й не диво, що деякѝ стихотворы иншихъ поетôвъ опинились мѣжь писанями Тарасовыми. Нашь вѣщій Кобзарь пошивъ бувъ собѣ маленьку книжечку зъ почтового папеpу ще въ тôмъ часѣ, коли живъ солдатомъ въ неволи, и носивъ єѣ тогдѣ въ чоботѣ; ôдтакъ въ сѣй книжечцѣ списувавъ ôнъ не тôлько свои стихотворы, але й деякѝ поезіѣ иншихъ авторôвъ, коли єму щó вподобалось. Тымъ-то й сталось, що опôсля неодинъ чужій стихъ напечатано мѣжь творами Кобзаря. Впрочôмъ деякѝ поезіѣ Тарасовѝ въ Пражскôмъ выданю напечатано безъ порядку хронольоґічного; такъ примѣромъ „Лилею“ и „Русалку“ означено рокомъ 1847., мѣжьтымъ коли самъ Шевченко въ Дневнику своѣмъ пише, що ôнъ сѝ оба стихотворы переписавъ и зъ-легка поправивъ 6. марта 1858. р.[2]). Поему „Княжна“ поставлено въ тôмъ выданю мѣжь тыми поезіями, щó ихъ Тарасъ написавъ въ 1847. р., дармá, що ôнъ скомпонувавъ той стихотвôръ въ Нижнѣмъ-Новгородѣ 1858. р.[3]). Про-те замѣтивъ уже М. Драгоманôвъ, що „тексты Кобзаря въ Пражському выданю напечатано безъ усякои системы“[4]). Все-жь таки се выданѐ єсть цѣннымъ изъ-за того,

---

[1]) „Поезиі Тараса Шевченка.“ У Львові. 1867. Накладомъ К. Сушкевича. Томъ I., стор. 66—67.

[2]) „Основа“, 1862; червець, стор. 10[2].

[3]) „Кобзарь“ У Празі 1876. II, стор. 83.

[4]) „Громада“ 1879; № 4., стор. 120.

що вважає ся повнымъ збôрникомъ поетичныхъ творôвъ Тарасовыхъ, писаныхъ въ мовѣ украиньскôй[1]).

„Кобзареви“ Шевченка дивують ся великимъ дивомъ не тôлько Славяне, але й Нѣмцѣ, Французы, Англичане. Майже всѣ народы славяньскѣ знають украиньского „Кобзаря“ въ переводѣ на свои мовы. Найкрасшѣ суть переклады россійскѣ и польскѣ. Такъ выдано „Кобзаря Т. Шевченка“ въ Петербурзѣ въ переводѣ поетôвъ Гербеля, Плещеева, Мея, Майкова, Михайлова и др. пôдъ редакцією Н. Гербеля (1860. 1869. и 1876. р.)[2]). Опôсля напечатано въ тôмъ городѣ „Кобзаря“ въ перекладѣ Чмырева (1878)[3]), та й окремо явились переспѣвы деякихъ стихотворôвъ Тарасовыхъ въ мовѣ россійскôй. Текстъ украиньскій „Гайдамакôвъ“ вразъ зъ перекладомъ Гербеля напечатано въ прекраснôмъ иллюстрованôмъ выданю художника А. Г. Сластьона (С.-Петербургъ 1886). — Мѣжь Поляками займались перекладомъ поезій Шевченковыхъ Хаєнскій, Ґоржалчиньскій, Ґрудзиньскій, Совиньскій и Сырокомля. Найлучше зрозумѣвъ духа украиньскои поезіѣ Леонардъ Совиньскій, котрый переложивъ „Гайдамакôвъ“ (Вильно 1861) и „Наймичку“ (Львôвъ 1870). Гарнымъ вѣршомъ вызначує ся такожь „Кобзарь“ въ перекладѣ Владислава Сырокомлѣ (Вильно 1863)[4]). Тôль-

---

[1]) Въ Кіѣвскôй „Лунѣ“ (1881; стор. 3—6) и въ Львôвскôмъ „Сьвіт-ѣ“ (1881; стор. 110) надруковано нову думку Тарасову п. з. „Хустина“.

[2]) Въ тôмъ выданю „Кобзаря“ надруковано въ перекладѣ россійскôмъ ось-тѣ стихотворы Шевченка: Катерина, Гайдамаки, Наймичка, Тополя, Гамалія и думки.

[3]) Въ выданю Чмырева надруковано Княгиню, Неофитôвъ, Невольника, Петруся и деякѣ иншѣ стихотворы.

[4]) „Tarasa Szewczenki Kobzarz“. Z małorossyjskiego spolszczył Władysław Syrokomla. Wilno 1863. Сей поетъ переложивъ 13 стихотворôвъ Тарасовыхъ на мову польску.

ко-жь сей поетъ не хотѣвъ зладити польского переспѣву „Гайдамакôвъ“, тому що по єго думцѣ въ сѣй поемѣ проявляють ся образы крôвавй. — Ôдтакъ годить ся ще спôмнути про ческій перекладъ А. Дурдіка (въ альманаху „Poezie světové“), про сербскій переспѣвъ деякихъ частинъ „Кобзаря“ (въ журналѣ Ст. Новаковича „Вила“ 1868. р.), и про болгарскій перевôдъ кôлькохъ поезій Тарасовыхъ (въ журналѣ „Свобода“ пôдъ редакцією Каравелова за р. 1870.). — Зъ-помѣжь Нѣмцѣвъ займавъ ся „Кобзаремъ“ Й. Г. Обрістъ, котрый (1870) написавъ біографію Шевченка и переложивъ та пояснивъ кôлька єго стихотворôвъ[1]). Та й Француз É. Durand, щó написавъ статью про народного поета Малоруси, переложивъ на свою мову деякй мѣсця зъ єго „Кобзаря“[2]).

н) Письма Тарасовй въ мовѣ россійскôй. Крôмъ дневника[3]), автобіографіѣ[4]) и листôвъ до Брониславa Залєского[5]) написавъ Шевченко по-россійски ще два стихотворы епичнй, частину одного твору драматичного и десять повѣстей[6]). Вже въ „Основѣ“ (1862., мартъ, стор. 142—143[3]) Михайло Лазаревскій написавъ оповѣстку, що по смерти Шевченка

[1]) „Taras Grigoriewicz Szewczenko“ ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze sammt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von J. Georg Obrist. Czernowitz 1870. (Sechster Jahresbericht der gr. or. Ober-Realschule in Czernowitz.)

[2]) „Revue des deux mondes“. Tome XV. Paris 1876; p. 919—944. — „Кобзаремъ“ займавъ ся такожь Англичанинъ Morfill. (Порôвн. статью „A cossak poet“, умѣщену въ „Macmillans Magazine“, 1886, april.)

[3]) „Дневникъ“ свôй писавъ Шевченко бдъ 12. червня 1857. до 13. липня 1858. р. Напечатано єго въ „Основѣ“ 1861. и 1862. р.

[4]) „Кобзарь“. У Празі 1876; II., стор. XV—XXII.

[5]) „Кіевская Старина“. 1883. Томъ V., стор. 161—176; 611—622; 853—866.

[6]) Всѣ тй повѣсти написавъ Шевченко прозою.

лишилось одинацять рукописей[1]), що ѳдтакъ тѝ рукописи продають ся всѣ разомъ и кожда окремо, одначе безъ права выданя, котре остає ся при наслѣдникахъ поета. А вже-жь самъ Лазаревскій заподѣявъ таке, що нѣхто не квапивъ ся куповати тыхъ рукописей; ѳнъ бо написавъ у своѣй оповѣстцѣ, що тѝ „сочиненія поэта довольно слабы". Опбсля дбстались тѝ рукописи Костомарову, у котрого они лежали въ запертьѣ двацять рокбвъ, и ажь въ 80-хъ рокахъ деякѝ ентузіясты музы Шевченковои спонукали того историка, передати имъ сю спадщину по Тарасѣ для печатаня. Именно В. Л. Беренштамъ позбиравъ всѣ рукописи Шевченковѝ и довѣвъ ихъ до ладу. Самъ Шевченко надруковавъ въ 40-хъ рокахъ ѳдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай" (1842) и поему „Безталанный" або „Тризна" (1844) въ журналѣ „Маякъ". Ѳдтакъ напечатано въ „Историческбмъ Вѣстнику" 1881. р. (январь) повѣсть „Несчастный", а повѣсть „Музыкантъ" въ Кіѣвскбѝ ґазетѣ „Трудъ" (1882); потбмъ надруковано повѣсть „Княгиня" въ „Кіевскбѝ Старинѣ" (1884), а ѳдъ року 1886—1887, помѣщено въ сѣмъ журналѣ двѣ поемы, „Слѣпая" и „Безталанный", ѳдрывокъ зъ драмы „Никита Гайдай" и шѣсть повѣстей: „Варнакъ", „Наймичка", „Близнецы", „Художникъ", „Капитанша", „Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали", и „Музыкантъ"[2]). Не надруковано доси однои повѣсти „о безродномъ Петрусѣ".

[1]) Ось и заголовки сихъ рукописей: 1) Наймичка, 2) Варнакъ, 3) Княгиня, 4) Музыкантъ, 5) Несчастный, 6) Капитанша, 7) Близнецы, 8) Художникъ, 9) Драматичный твбръ безъ назвы и безъ кбнця, 10) Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали, 11) Повѣсть о безродномъ Петрусѣ.

[2]) Всѣ тѝ писаня Тарасовѝ, котрѝ печатались въ „Кіевскбѝ Старинѣ", выдано окремою книгою п. з. „Поэмы, повѣсти и разсказы Т. Г. Шевченка, писанные на русскомъ языкѣ". Кіевъ 1888.

Помѣжь тыми письмами Тарасовыми найдавнѣйшимъ єсть єпичный твôръ „Слѣпая“[1]), щó єго поетъ зложивъ ачейже до появленя „Кобзаря“ (1840)[2]). Змѣстъ сеи поемы нагадує пôзнѣйшу украиньску поему Шевченка п. з. „Марина“, а деякí мотивы зъ нея, ба й поодинокí стихи ввôйшли въ поемы „Вѣдьма“ и „Княжна“. Въ першôй половинѣ сего твору видно слѣды романтизму 30-хъ рокôвъ, а хоча замѣчаємо тутъ пересаду красокъ въ картинахъ и деяку штучнôсть въ драматизмѣ, то однако тí недостатки залагоджують ся силою могучого обуреного людского чутя, котре денекуды доходить до высокого поетичного артизму.

Слабшою єсть невеличка поема „Безталанный“ або „Тризна“[3]), посвящена княжнѣ Репнинôй. Она має такожь прикметы школы романтичнои; се бо зъображає долю якогось поета, щó рвавъ ся до идеалу мѣжь людьми, котрí єго не розумѣли, и щó ôдтакъ умеръ звѣстивши проповѣдь любови и окликъ до боротьбы противъ лихолѣтя.

Той напрямъ литературный видно ôдтакъ въ ôдрывку зъ драмы „Никита Гайдай“[4]). Въ XIX. томѣ „Кіевскои Старины“ напечатано кôлька сценъ, щó ихъ авторъ зложивъ то вѣршами, то прозою, и щó суть початкомъ третього акту. Богатырь драмы, сотникъ Никита Гайдай, ѣде посломъ гетьманьскимъ въ Варшаву зъ грамотами до короля и сойму, и ôдкриває своєй судженôй

---

[1]) „Кіевская Старина“. 1886. Томъ XV; стор. 310–338.

[2]) „Вѣстникъ Европы“; XXIII. годъ; 1888. Томъ II., стор. 259. въ статьѣ А. Пыпина „Русскія сочиненія Шевченка“. Въ сѣй знаменитôй розвѣдцѣ Пыпинъ пише такожь про самостôйнôсть руско-украиньскои литературы супроти россійскои (стор. 249—252).

[3]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 456—470.

[4]) ibid., стор. 277—288.

Марянѣ тайну политичнои своеи миссіѣ. Мова его проявляє ся вельми патетичною: ôнъ ненавидить интриґи и хоче сказати королеви та маґнатамъ польскимъ правду про лихолѣте Украины. Ôдтакъ поетъ натякавъ тутъ на тую любовь мѣжь братами-Славянами, котра небавомъ опôсля сталась основою высокихъ идей товариства Кирило-Методіѣвского.

Въ сороковыхъ рокахъ написавъ Шевченко такожь двѣ повѣсти прозою п. з. „Наймичка“ (1844)[1]) и Варнакъ (1845)[2]), котрѝ послужили темами до зложеня пôзнѣйшихъ поемъ украиньскихъ пôдъ тыми-самыми заголовками. Всѣ прочѝ повѣсти писавъ авторъ пôзнѣйше, то въ Новопетровскôй крѣпости, де сидѣвъ невольникомъ, то въ Петербурзѣ, коли живъ опять на воли. Въ неволи написавъ Шевченко именно отъ-сѝ повѣсти: „Княгиня“ (1853), „Несчастный“ (1855) и „Художникъ“ (1856). „Княгиня“[3]) явилась опôсля въ поетичнôй перерôбцѣ украиньскôй п. з. „Княжна“. Повѣсть „Несчастный“[4]) єсть психольоґична студія житя одного каторжника, котрого авторъ пôзнавъ въ Орскôй крѣпости. „Художникъ“[5]) же єсть частина автобіоґрафіѣ зъ того часу, коли Тарасъ живъ въ Петербурзѣ у кôмнатного маляра Ширяєва, и коли освободившись зъ крѣпацтва вчивъ ся малярства въ академіи художествъ пôдъ проводомъ Брюлова.

---

[1]) ibid., 1886. Томъ XV; стор. 576—612; — томъ XVI; стор. 1—36.

[2]) ibid., 1886. Томъ XV; стор. 410—442.

[3]) ibid., 1884. Томъ VIII; стор. 391—422. Въ начатку сеи повѣсти списавъ поетъ частину своеи біоґрафіѣ зъ того часу, коли бувъ ще дѣтвакомъ.

[4]) Повѣсть „Несчастный“ напечатано въ „Историческôмъ Вѣстнику“. СПб. 1881. р. (январь.)

[5]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 1—35; 193—236; 385—411.

Особливо важнымъ єсть оповѣданє про першу стрѣчу Тараса зъ Сошенкомъ. Хоча-жь Шевченко розказує тутъ про житє иншого маляра-крѣпака, то нема сумнѣву, що перша частина повѣсти єсть справдѣ біографією самого поета.

Вельми интересною єсть повѣсть „Близнецы“[1]), котра починає ся трохи-не такимъ ладомъ, що й повѣсть „Наймичка“. Нещасна покрытка подкинула своихъ близнюковъ въ хуторѣ старого сотника Сокиры. Жена єго Парасковья найшла тї немовлята и стала для нихъ матѣрю. Оба дѣтваки Зосимъ и Саватій росли вкупѣ, и хочь зъ лица були до себе вельми подобнї, рознились чи-мало одинъ вдъ другого вдачею душѣ. Зосимъ вчивъ ся опосля въ школѣ воєннѣй, а Саватія оддано въ гимназію а потомъ на курсъ медичный. Зосимъ гулявъ и впавъ морально такъ низько, що опинивъ ся въ Орскѣй крѣпости, де стрѣтивъ ся зъ нимъ Саватій, що бувъ лѣкаремъ въ Оренбургу. Мѣжь-тымъ умеръ старый сотникъ и въ заповѣтѣ записавъ своє майно Саватію, котрый все ще живъ въ далекѣй чужинѣ. Ажь ось явивъ ся Зосимъ на хуторѣ покойника и хозяйнувавъ тутъ по-своєму: пивъ и гулявъ безъ тямки. Коли-жь Саватій дознавъ ся, що братъ єго руйнує батьковщину, то вернувъ ся домовь, и, якъ мога, потѣшавъ свою названу матѣрь, що заливалась горкими сльозами за ледачимъ житємъ свого любого Зосѣ. Але-жь сей недолюдокъ живъ недовго; єго вбили въ часѣ нѣчного гуляня. — Въ сѣй повѣсти являє ся вельми симпатичнымъ старый сотникъ Сокира, що зъєдинивъ въ особѣ своѣй всякї найкрасшї прикметы украиньского хуторянина. Та й приятель єго, Степанъ Мартиновичь Левицкій, єсть

[1]) ibid., 1886. Томъ XVI; стор. 199—251; 409—411; 589—626.

гарнымъ типомъ колишнього сѣльского учителя, щó любивъ народнѝ звычаѣ й обычаѣ, та вызначувавъ ся вельми религійнымъ напрямомъ душѣ. Опроче важною есть сеся повѣсть изъ-за того, що въ нѣй проявляє ся частина автобіографіѣ Шевченка. Се бо пише лѣкарь Саватій у своихъ запискахъ про побутъ въ Орскôй крѣпости и въ Оренбургу, про експедицію на мори Аральскôмъ, а ôдтакъ згадує про земляка свого, котрого уральскѝ козаки вважали попомъ-роскольникомъ, тому-що въ него була вельми широка борода[1]). Та й иншѝ замѣтки въ сѣй повѣсти суть дуже цѣнни. Ось споминає авторъ въ кôлькохъ мѣсцяхъ про Григорія Сковороду[2]), котрого зове Діогеномъ свого часу, описує стать и одежу Ивана Котляревского, автора „Енеиды“, и розказує про єго житє въ Полтавѣ[3]).

Повѣсть „Музыкантъ“[4]) написавъ Тарасъ въ послѣднѣмъ роцѣ свого побуту въ Новопетровскôй крѣпости. Тутъ зъобразивъ ôнъ долю одного крѣпака, щó вызначувавъ ся талантомъ музыкальнымъ, та опôсля освободивъ ся зъ неволѣ при помочи вельми чесного Нѣмця, доктора Антона Карловича. Въ сѣй повѣсти змалювавъ Тарасъ чорными барвами погану вдачу помѣщика Кленовского, до котрого могли ôдноситись слова Кобзаря, що „якъ бы розказать про якого-небудь одного маѓната исторію-правду, то перелякать саме-бъ пекло можно, а Данта старого полупанкомъ нашимъ можно здивувать“ („Кобзарь“, II. 97). А вже-жь милою є стрѣча поета зъ колишнимъ приятелемъ єго, Иваномъ Сошенкомъ, щó вчивъ россійскои исторіѣ въ школѣ одного

[1]) Порôвн. „Основу“, 1861; сентябрь, стор. 13—14.
[2]) „Кіевская Старина“. 1886. Томъ XVI; стор. 208. 210. 216.
[3]) ibid., стор. 232—233; 243. 245. 410. 414.
[4]) ibid., 1887. Томъ XIX; стор. 627—695.

повѣтового мѣста. Тарасъ згадує, що Шевченко просивъ сего свого друга, записувати все, що̀ ѳдносило-бъ ся до поезіѣ и философіѣ простого народу[1]). А вже-жь въ повѣсти „Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали“ замѣчає Тарасъ, що „юнымъ прекраснымъ друзьямъ своимъ“ пѳславъ украиньскій пѣснѣ, якій записавъ ѳдъ Подолянъ и Волынянъ[2]); ба, ѳнъ каже, що украиньскій думы й пѣснѣ суть красшій ѳдъ рапсодій Гомера[3]). Впрочѳмъ въ повѣсти „Музыкантъ“ споминає авторъ и про се, що Кіѣвска археографична комисія посылала его на Украину, щобъ ѳдрисовувавъ стародавнї церкви, монастырѣ та иншій памятники старовины рѳднои землѣ[4]).

Коли-жь Тарасъ живъ опять на воли въ Петербурзѣ, то написавъ (1858) повѣсть „Прогулка съ удовольствіемъ и не безъ морали“[5]). Она починає ся описанѣмъ вандрѳвки автора по Украинѣ, почѳмъ розвиває ся цѣлый рядъ картинъ суспѳльного житя зъ послѣднихъ часѳвъ крѣпацкого права. Проти сихъ невеселыхъ картинъ ставить Шевченко тиху, любу идилю въ хуторѣ Нѣмця-лѣкаря Прехтеля, котрый оженившись зъ Украинкою, живъ собѣ мовь въ раѣ и въ-кѳнци ставъ бѳльше Украинцемъ, нѣжь Нѣмцемъ. Изъ сеи повѣсти довѣдуємо ся, що Тарасъ гадавъ писати поему про „матроза“, котра-бъ починалась словами думы народ-

[1]) ibid., стор. 662.

[2]) ibid., стор. 83.

[3]) ibid., 1887. Томъ XVIII стор. 309.

[4]) ibid., 1887. Томъ XIX; стор, 627—628. — Шевченко бувъ знаменитымъ художникомъ. Гляди статью В. Г—ка въ „Кіевскѳй Старинѣ“ зъ 1888. р., томъ XX. п. з. „Иллюстраціи Шевченка“; стор. 8—11[3].

[5]) ibid., 1887. Томъ XVIII; стор. 269—334; 589—626; томъ XIX; стор. 55—89.

нои: „На мори синьому, на камени бѣлому“...[1]) Ба, Шевченко пише, що онъ сю героичну поему (мабуть єи засновокъ) переробивъ на повѣсть „Прогулка...“[2]) И справдѣ, головнымъ дѣячемъ сеи повѣсти єсть колишній матрозъ Якôвъ Обеременко, котрый ôдзначивъ ся въ боротьбѣ пôдъ Севастополемъ, та опôсля живъ на хуторѣ при своѣй сестрѣ, „прекраснôй Єленѣ“, зъ котрою оженивъ ся ротмистръ Курнатовскій, коли она заходами брата освободилась зъ крѣпацтва.

Въ-кôнци годить ся замѣтити, що въ повѣсти „Капитанша“[3]) зъображає ся нещасна жертва гульвѣсы-капитана; зъ другои же стороны простый тарабанщикъ-мужикъ, щó ставъ єи опѣкуномъ, являє ся примѣромъ незвычайнои доброты и справдѣшньои саможертвы.

Изъ погляду на повѣсти Шевченковî, писанî въ мовѣ россійскôй, можно дôзнатись, що въ нихъ малюють ся реальнî образы суспôльного житя на Украинѣ въ тыхъ часахъ, коли крѣпаки побивались недолею й неволею[4]). Деякî зъ тыхъ творôвъ, примѣромъ „Наймичка“, „Художникъ“, „Близнецы“, мають высоку литературну стôйнôсть, дармá, що Костомарôвъ въ повѣстяхъ Тарасовыхъ добачає мельодраматичне або й розтягле писанє[5]). Въ повѣ-

[1]) „Кіевская Старина“, 1887. Томъ XVIII; стор. 312. — Тыми словами починає ся дума про „Алексѣя Поповича“.

[2]) ibid., стор. 334.

[3]) ibid., 1887. Томъ XVII; стор 589—625; — томъ XVIII; стор. 1—25.

[4]) Поетъ познакомившись зъ творами Гоголя, полюбивъ реализмъ въ литературѣ. Де-хто каже, що Шевченко не любивъ Гоголя (порôвн. „Громаду“ зъ р. 1879; № 4., стор. 137), одначе въ повѣстяхъ своихъ Шевченко згадує мило про Гоголя й узнає важнôсть єго „Мертвыхъ душъ“. („Кіевская Старина“, 1886; томъ XVI; стор. 30. 430.)

[5]) „Русская Старина“. СПб. 1880. Томъ XXVII., въ статьѣ „Тарасъ Григорьевичъ Шевченко“; стор. 610.

стяхъ Шевченка проявляє ся велика єго религійнôсть, єго любовь до природы й до Украины, котру ôнъ зове „прекрасною, могучою, вольнолюбивою“[1]). Изъ сихъ творôвъ можно дôзнатись, що Шевченко зовсѣмъ не бувъ такимъ неукомъ, якимъ єго де-хто вважає. Вже-жь знавъ ôнъ Гомера, Верґілія, Овидія (въ перекладѣ россійскôмъ); читавъ исторію Тита Ливія (въ перекладѣ), „Исторію Русовъ“ псевдо-Кониського, романы Вальтеръ-Скотта и Бальзака, поезіѣ Шиллєра, Ґетого и Кернера, а „стихи Пушкина не сходили у него съ языка“[2]). Тарасъ згадує про фильософа Бекона, про „череповѣда“ Ляватера и т. и. Впрочôмъ каже ôнъ, що читавъ „не-мало“, та що книжки були для него неначе „хлѣбомъ насущнымъ“[3]).

Повѣстями Шевченка, писаными по-россійски, доповнюють ся и поясняють ся подекуды украиньскій єго поезіѣ. Они суть важнй такожь за-для того, що читаючи ихъ можемо пôзнатись зъ просвѣтнымъ свѣтоглядомъ и зъ ґенетичнымъ розвоємъ артистичнои и поетичнои вдачѣ Тараса. Тй повѣсти подають такожь цѣнный матеріялъ до єго житєписи. Изъ нихъ можно дôзнатись, що житє Шевченка — то справдѣшня поезія; а вже-жь и поетичнй єго творы суть вѣрнымъ образомъ житя матери-Украины, котра въ терневôмъ вѣнци стоить заплакана мѣжь славяньскими своими сестрицями. Єдиною ôдрадою-пôльгою въ єи лихолѣтю єсть добра єи слава, котра пѣснію Кобзаря сталась голосною въ цѣлôмъ свѣтѣ.

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XIX; стор. 591.

[2]) ibid., стор. 68. — Впрочôмъ звѣстно, що Шевченко читавъ творы польскихъ поетôвъ Адама Мицкевича и Богдана Залеского та й естетику Кароля Либельта.

[3]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 278. 285.

5. Михайло Петренко[1]).

Єсть мѣжь людьми такі домонтарѣ, котрі обертають ся въ тѣсному крузѣ суспѣльного житя и ѣддалеки ѣдъ громадского змаганя невеселый свѣй вѣкъ коротають. Такимъ домонтаремъ бувъ Михайло Петренко. Хочь по розлогихъ степахъ украиньскихъ залунала пѣсня вѣщого Кобзаря, котра й мерцѣвъ покликувала до нового житя просвѣтного й національного, то Петренко неначе не чувъ сего могучого голосу, и въ рѣднѣмъ своѣмъ мѣстѣ любувавъ ся въ романтичнѣмъ свѣтоглядѣ та спѣвавъ пѣснѣ про нещасну свою любовь.

Михайло Николаевичь Петренко родивъ ся въ 1817. р. и по-найбѣльше живъ въ мѣстѣ Славянску, повѣту Изюмского, ґуберніѣ Харкѣвскои, та вже за-молоду пѣзнавъ звычаѣ й обычаѣ народні. Окѣнчивши курсъ наукъ въ Харкѣвскѣмъ университетѣ 1841. р. вступивъ ѣнъ въ службу „по гражданскому вѣдомству“. Ѣнъ написавъ одну оперу, котрои нѣгде не друковано, и деякі лиричні стихотворы, котрі помѣщались въ альманаху „Снѣпъ“ Олександра Корсуна (1841), въ „Молодику“ Бецкого (1843) и въ „Южнѣмъ-русскѣмъ Зборнику“ Амвросія Метлиньского (1848). Въ сѣмъ Зборнику напечатано такожь давнѣйші стихотворы Петренка (стор. 31—60). Поезіѣ єго зовуть ся тутъ „Думами та спѣвами“[2]).

Найкрасшимъ поетичнымъ творомъ Петренка єсть думка „Небо“ (стор. 32—36)[3]). Се єсть чистый зразокъ

---

[1]) Порѣвн. „Южный русскій Зборникъ“ Амвросія Метлинскаго. Харьковъ 1848; стор. 30. — „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова Кіевъ 1884; стор. 161—164.

[2]) Всѣхъ стихотворѣвъ Петренка въ сѣмъ „Зборнику“ Метлиньского єсть дванацять.

[3]) Гляди „Южный русскій Зборникъ“ на сторонахъ цитованыхъ.

поезіѣ романтичнои; особливо-жь перша частина сеи думки маѣ чи-малу стôйнôсть литературну, изъ-за чого дехто думавъ, що єѣ написавъ Шевченко[1]). Ось и початокъ першои частины сего стихотвору:

Дивлю ся на небо, та й думку гадаю,
Чому я не сокôлъ, чому не лѣтаю,
Чому менѣ, Боже, ты крыллѣвъ не давъ?
Я землю-бъ покинувъ и въ небо злѣтавъ!
Далеко за хмары, подальше одъ свѣту,
Шукать собѣ долѣ, на горе привѣту,
И ласки у зôрокъ, у сонця просить,
У свѣтѣ ихъ ясноôмъ все горе втопить....

Въ стихотворахъ Петренка проявляє ся сумовита и тужлива єго вдача. Мабуть нещасна любовь поета була причиною єго горюваня й душевнои недуги. Ôнъ каже, що ôдъ раннього ранку до пôзнои ночи плаче за сердечною своєю голубкою, за Галею (стор. 45). Тому-то въ думцѣ „Смута“ пытає ся ôнъ козака-бурлака, се-бъ-то себе самого:

Чого ты, козаче, чого ты, бурлаче,
Якъ вѣтеръ осѣнный въ дубровѣ заплаче,
Головоньку схилишь, слѣзьми обôллєшь ся,
Ôдъ думки, ôдъ горя у поле плетешь ся?

И ось на се пытанє дає зажуреный козакъ таку ôдповѣдь:

Того я горюю, того плачу, люде,
Що плачучи, кажуть, серцю легше буде!
Бо всѣ пару мають, у всѣхъ є дѣвчина,
Тôлько я не маю, одинъ якъ былина! (стор. 51.)

Въ думцѣ „Славянскъ“ (стор. 37—43) бажавъ Петренко звеличити своє рôдне мѣсто, щó по рѣчцѣ

[1]) Дивн „Правду“, IX. 1876; стор. 127. — Порôвн. „Зорю“, 1887, число 4., стор. 69.

Тору, по рôвнинѣ гарно розкинуло свôи пышнѝ садки и квѣты пахучѝ по долинѣ. Ôдтакъ спôмнувъ ôнъ про гарнѝ дѣвчата въ родинѣ, кажучи, що нѣгде нема такихъ очей, якѝ мають Славянки, — „и рання зôрка на востоцѣ наврядъ була яснѣйша ихъ“ (стор. 38.) Особливо-жь подобались поетови чудовѝ пѣснѣ козацькiи и думки дѣдôвськiи, котрѝ широко льють ся по горахъ, по садкахъ, а потôмъ высоко у небѣ затихають (стор. 39). Про тѝ пѣснѣ згадує поетъ на чужинѣ, тужачи за Украиною, де мавъ радôсть и рай, и про-те каже, що ôдъ нудьги бѣжить въ поле, и що весь свѣтъ показує ся ему нуднымъ, сумнымъ, слѣзьми облитымъ (стор. 42).

Поетъ намагавъ ся писати такожь думу „Иванъ Кучерявый“ (стор. 52—55), але-жь при своѣй сентиментальнôй вдачи не мôгъ доладно довершити епичного стихотвору. Въ сѣй думѣ видимо стару Грициху, котра сидить въ хатѣ сама та тужить за мужемъ и своими дѣтьми. Се бо сынъ пôшовъ давно зъ козаками у степъ на Татарôвъ, и не маѣ объ нѣмъ вѣсти, ѣи мужь сидить ôдъ давна въ неволи „у польскôй Вкраинѣ“, а дочку одпустила она зъ братомъ въ далеку дорогу ажь за Донець въ Святѝ-Горы, помолитись Богу, — „и жде ѣ, не дôждеться, а матери мука“ (стор. 54).

Бôльшу часть стихотворôвъ написавъ Петренко пôдъ вплывомъ поезiй Козлова й Лермонтова[1]). Тôлько-жь думки Петренка суть ще сумнѣйшѝ, нѣжь одвѣтнѝ елеґiйнѝ творы Лермонтова.

6. Олександеръ Чужбиньскiй[2]).

Батько Олександра Чужбиньского, Степанъ Атанасiєвъ, бувъ захожимъ Великороссомъ; ôнъ приставъ

[1]) Гляди „Очерки исторiи укр. литературы“, стор. 162.

[2]) „Поэзiя Славянъ“. С.-Петербургъ 1871; стор. 193—194.

въ приймы до Украинки Лубеньского повѣту, Полтавскои ґуберніѣ, и тутъ осѣвъ на жѣнчиному добру. 28. лютого 1817. р. уродивъ ся Олександеръ Атанасієвъ. До 13. року свого вѣку пробувавъ Олександеръ въ хуторѣ посередъ украиньского народу; єго окружала и плекала украиньска природа, украиньска пѣсня. Тринацятилѣтного Олександра батько ѳдвѣзъ до Нѣжина до ґімназіѣ высшихъ наукъ. Тутъ вже вчивъ ся молодый землякъ Атанасієва Евгеній Гребѣнка. Певно, що батьки Гребѣничині и Атанасієвѣ знались добре, и певно, що Гребѣничинъ батько порадивъ Степану Атанасієву, лишити свого сына на кватирѣ въ купѣ зъ єго сыномъ у професора Соловєва. Живучи въ одноѣ хатѣ, Евгеній Гребѣнка не мѣгъ не вплывати на молодого Атанасієва; вплывъ єго бувъ не тѣлько природнымъ, але й неминучимъ. Гребѣнка бувъ старшій ѳдъ Чужбиньского на пять рокѣвъ, до того ще Гребѣнку доля надѣлила такою вдачею, якою люде вплываютъ на товаришѣвъ, самѣ того не бажаючи.

Ледви вступивъ Олександеръ въ Нѣжиньску ґімназію, то перетворено єѣ въ лицей, и ѳдтакъ кѣнчивъ ѳнъ курсъ наукъ зъ правомъ „на чинъ XIV. класса“. Ѳддыхнувши трохи на селѣ вступивъ ѳнъ (1836) въ Бѣлгородскій уланьскій полкъ и въ 1843. р. пѣшовъ въ ѳдставку зъ чиномъ поручика. Въ 1843. р. пѣзнавъ ся ѳнъ зъ Шевченкомъ и бувъ товаришемъ Кобзаря въ вандрѣвкахъ єго по Украинѣ. Въ 1847. р. ставъ Атанасієвъ-

— „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 165—169. — „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ. Рочникъ VIII. У Львовѣ 1887. р. въ статьѣ Олександра Кониського: „До исторіѣ нашого письменства“. (Біоґрафичній звѣстки). „Олександеръ Атанасієвъ Чужбиньскій“ (число 4., стор. 69—70). Авторъ сеи исторіѣ литературы списавъ біоґрафію Чужбиньского по записками Кониського.

Чужбиньскій урядникомъ канцеляріе губернатора въ Воронежи и почавъ редаґовати „Воронежскій губернскій вѣдомости“. Два роки опôсля залишивъ ôнъ сю службу. Въ 1856. р. Атанасієву-Чужбиньскому и деякимъ другимъ письменникамъ приказавъ великій князь Константинъ Николаєвичь списати звычаѣ й обычаѣ „приморскихъ и прирѣчныхъ жителѣвъ Россіѣ“. Чужбиньскій выбравъ собѣ низъ Днѣпра, по-за-якъ та сторона була єму добре звѣстна[1]).

Вернувшись зъ подорожи на Днѣпровому побережю Чужбиньскій вже не покидавъ Петербурга, дôставши посаду „смотрителя Петропавловскои крѣпости“. По-трохи здоровє єго почало занепадати; 15. серпня 1875. р. ôнъ зложивъ свои кости пôдъ похмурымъ небомъ непривѣтнои Пôвночи[2]).

Олександеръ Атанасієвъ выступивъ на поли литературнôмъ въ 1838. р. пôдписуючи себе псевдонимомъ Чужбиньскій изъ-за того, що живъ на чужбинѣ и туживъ за родиною. Зъ-першу писавъ ôнъ тôлько по-россійски, та ажь въ 1841. р. зладивъ ôнъ два украиньскій стихотворы п. з. „Е. П. Г—кѣ“ (се-бъ-то Евгенію П. Гребѣнцѣ) и „Прощання“. Ихъ надруковавъ Гребѣнка у своѣмъ альманаху „Ластôвка“[3]). Опôсля напечатано деякй

[1]) Путевй свои записки печатавъ Атанасієвъ-Чужбиньскій ôддѣльными статьями въ „Морскôмъ Сборнику“ 1856—1860. р., а опôсля выдавъ тй статьѣ въ книжцѣ п. з. „Поѣздка въ южную Россію“. С.-Петербургъ 1861. Критику сего твору написавъ П. Кулѣшъ въ „Основѣ“, 1862. р.; январь, стор. 25—51. — Частинку-жь сихъ путевыхъ записокъ помѣщено въ „Правдѣ“ 1870. р. въ перекладѣ украиньскôмъ п. з. „Днѣпровй пороги“ (стор. 19—23).

[2]) Олександеръ Коніській въ наведенôй статьѣ „Зорѣ“, 1887., стор. 70.

[3]) Стихотвôръ „Е. П. Гребенкѣ“ переложивъ Н. Гербель на мову россійску. („Поэзія Славянъ“, стор. 194.)

лиричнѣ стихотворы Чужбиньского въ „Молодику“ Бецкого и въ „Основѣ“ (1861. и 1862. р.). Мѣжь-тымъ выдавъ ѳнъ безименно збѳрникъ вѣршѣвъ въ Петербурзѣ 1855. р. п. з. „Щѳ́ було на серцѣ“ (16⁰, сторѳнъ 45, всѣхъ стихѳвъ 15). Авторъ намагавъ ся складати свои стихотворы на ладъ пѣсень простонародныхъ, про-те въ переднѳмъ словѣ сего збѳрничка писавъ ѳнъ ось-таке про ґенезу своихъ думокъ: „Полени думкою хочь до початку свѣта, коли ще народъ живъ собѣ не у городахъ, не у селахъ, а невеличкими хуторами, то й тодѣ вже чоловѣкъ спѣвавъ: бо пѣсня найкрасшій приятель людинѣ чи то у смутку, чи у радости. Якъ не потрапишь росказати, одъ чого беретьця у тебе смѣхъ, ѳдкѳль наливаютьця на очи сльозы: стеменнѣсенько такъ не вгадаєшь, де озьметьця пѣсня и голосить у серцѣ, поки ты ѥи не выспѣваєшь, хоча-бъ то й на самотѣ у чистѳмъ поли. Скѳльки-жь, якъ подумаємъ, пропало пѣсень и пропало затымъ, що нѣхто ихъ не перенявъ, що вони розвѣялись по вѣтру, що згинули, якъ самотна квѣтка де небудь у пущѣ. Теперь не те, добрѝ люде! Коли Богъ пославъ чоловѣкови хистъ, коли чія душа здольна росказать словами те, про щѳ́ шепче ѣй якій-сь таємный голосъ: грѣхъ тому кидать даремно отъ-тѝ пѣснѣ, бо, може, у котрѳй-небудь блисне слово святои правды и навчить, наставить на добро не одно запекле серце. Усякѝ ѥ люде на свѣтѣ: кожне дивитьця и дума по-своєму; але чи ѥ-жь та людина, щобъ хочь коли-небудь не заспѣвала, або не послухала пѣснѣ? — Спѣвавъ я, братця, выспѣвувавъ, щѳ́ було на серцѣ, щѳ́ роилось на думцѣ, и дивлячись, якъ инодѣ чорнобрѳвѝ дѣвчата переймають мои пѣснѣ, подумавъ: нехай же не пропадають золотѝ годинки, которѝ, Богъ ихъ святый зна, ѳдкѳль сплывались у душу и голосно вырывались на волю“ (стор. 3—4.)

Гадавъ бы хто, що Чужбиньскій, пôзнавши духа пѣсень простонародныхъ и почувши въ собѣ внутрѣшне змаганє до поезіѣ, зъумѣвъ складати вѣршѣ великои стôйности литературнои. Але-жь у него не було вдачѣ вѣщого поета. Въ єго думкахъ добачаємо лишь вдатнѝ переспѣвы деякихъ мотивôвъ поезіѣ людовои, и про-те не диво, що иногдѣ й чорнобрôвѝ дѣвчата переймали єго пѣснѣ. Томý-то стихотворы Чужбиньского, напечатанѝ въ „Основѣ", подобались Украинцямъ чи-мало, ба, дехто думавъ, що ихъ написавъ Шевченко. Пôдъ тыми думками й пѣснями пôдписавъ ôнъ себе псевдонимомъ „Невѣдомый"[1]). Але-жь стихи „Безталання" и „Дѣвоцька правда", котрѝ помѣщено въ „Основѣ" 1861. р. (ноябрь и декабрь, стор. 9. 12[4]), були напечатанѝ вже давнѣйше въ збôрнику вѣршѣвъ „Щó було на серцѣ"[2]); а впрочôмъ у Шевченка плыла поезія зъ серця струєю животворною, Чужбиньскій же намагавъ ся писати стихотворы, котрѝ по-найбôльше явились дѣломъ штуки, неначе копіею гарного образа природы. Ôдтакъ поезіѣ Чужбиньского суть все ще важнымъ здобуткомъ для нашои литературы; вже-жь бо подобає ся такожь цвѣтъ штучный, коли ôнъ являє ся вѣрнымъ наслѣдованємъ тои цвѣтки, щó вкрашає зелену леваду. Тому-то не диво, що Олександеръ Конискій похваливъ поезіѣ Чужбиньского,

[1]) Ось щó написала редакція „Основы" 1861. р. (ноябрь и декабрь), стор. 16[4]: „Стихи Невѣдомого прислано намъ зъ догадкою, що мусять бути Шевченковыми первыми пробами. Не знаємо, щó скаже громада, а намъ здаєтця, що нѣ. Не та ходá и не та мова була въ молодого Тараса". — Въ „Основѣ" 1861. р. (ноябрь и декабрь) надруковано отъ-сѝ стихотворы „Невѣдомого": „Безталання", „Дѣвоцька правда", „Думка"; а въ „Основѣ" 1862. р. (августъ) помѣщено вѣршѣ „Думка" и „Осѣнь".

[2]) Порôвн. збôрникъ стихотворôвъ „Щó було на серцѣ", стор. 21 - 23; 26—27.

пишучи отъ-се: „Исторія нашого письменства не повинна обминати Чужбиньского; она въ своѣй широкôй оселѣ мусить дати куточокъ и єму — разъ за-те, що єго вѣршѣ прегарнѝ и написанѝ такою плавкою мовою, такимъ музичнымъ и спѣвучимъ метромъ, що и тямущѝ люде вважали ихъ яко власнѝ Тарасовѝ творы“[1]).

Россійскому рецензентови збôрника „Щó було на серцѣ“ подобавъ ся найбôльше стихъ „Прощання“, и хочь ôнъ руско-украиньску мову назвавъ языкомъ „дегтярникôвъ и чумакôвъ“, то все таки признавъ ôнъ, що въ сѣй елеґіи єсть богато свѣжости, силы й теплоты[2]). А вже-жь красшою єсть „Дума“ Чужбиньского, въ котрôй высказує ся туга за милою. Ось и початокъ сеи думы:

Шумлять лозы при дорозѣ,
Забѣлѣло въ поли:
Метѣль мете; буйный вѣтеръ
Розходивсь на воли, —
Гуля собѣ, — нема йому
На свѣтѣ зупину,
Гуля собѣ черезъ горы,
Та черезъ долины.
Коли-бъ минѣ, вѣтре буйный,
На часъ твои крыла,
Тодѣ-бъ мене людська воля
Нѣчимъ не спинила...[3])

Стихотворы Чужбиньского зъявляють тонъ елеґійный. Въ чужбинѣ туживъ ôнъ за родиною, а въ думцѣ „Безталання“ сказавъ, що стоить, якъ той самотный горохъ при дорозѣ: кому треба й не треба, всякъ стручки

[1]) „Зоря“, 1887; число 4., стор. 69.
[2]) „Москвитянинъ“, 1855; № 4.
[3]) „Основа“, 1862; августъ, стор. 51[2].

зрываѣ. Ôдтакъ кôнчить ôнъ сю думку ось-такимъ сумовитымъ окликомъ до щастя:

Де-жь ты, щастя, де сховалось?
Днѣ безъ тебе трачу,
Зглянь, нехай тебе у вôчи
Я хочь разъ побачу.
Глянь крôзь чорнй оченята
Минѣ на годину,
Та й лети собѣ одъ мене, —
А я — въ домовину[1]).

Въ „Основѣ“ (1861. р. мартъ, стор. 10) надруковано ще гарный вѣршь Чужбиньского, котрый ôнъ выголосивъ въ церквѣ академичнôй при домовинѣ Тараса Шевченка. А вже-жь въ „Кобзарѣ“ (1876) напечатано єго думку, щó починаѣ ся словами „Гарно твоя кобза граѣ, любый мôй земляче!“ (II, 73)[2]).

Мѣжь прозаичными творами Чужбиньского, писаными по-россійски, вызначуѣ ся найбôльше „Воспоминаніе о Тарасѣ Шевченкѣ“ (С.-Петербургъ въ „Русскôмъ Словѣ“ 1861. р. № 2). Се писанѣ ѣсть цѣннымъ причинкомъ до біографіѣ Кобзаря, по-за-якъ тôлько изъ тыхъ згадокъ можно дôзнатись важныхъ датъ про житѣ Шевченка на Украинѣ ôдъ 1843. до 1847. року.

Чужбиньскій писавъ такожь словарь п. з. „Матеріялы для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики русскаго языка и другихъ славянскихъ нарѣчій“. Томъ III. „Прибавленіе къ Извѣстіямъ императорской Академіи Наукъ по отдѣлу русскаго языка

[1]) „Щó було на серцѣ“, стор. 22—23.

[2]) Сю думку надруковано вже въ „Молодику“ Бецкого (1843. р. на стор. 102). Надъ вѣршомъ стоить „Шевченкови“, а пôдъ нимъ „А. Чужбиньскій“. (1841, ноября 26). — Порôвн. II., стор. 566.

и словесности". (С.-Петербургъ 1855). Се єсть словарь украиньско-россійскій, що́ простягає ся о́дъ буквы А до З. До поодинокихъ сло́въ украиньскихъ подає авторъ одвѣтный перекладъ въ мовѣ россійско́й, а денекуды помѣщає о́нъ такожь фразы украиньскі́. Въ надруковано́й частинѣ сего словаря добачаємо менше сло́въ нѣжь въ „словници" Пискунова, та й въ загалѣ той лексиконъ Чужбиньского не має нѣякои ваги литературнои.

7. Яко́въ Щоголевъ[1]).

Яко́въ Ивановичь Щоголевъ родивъ ся 1824. року въ Ахтырцѣ, повѣтово́мъ мѣстѣ Харко́вскои ґуберніѣ, де й учивъ ся навпередъ въ тамошнѣй народно́й школѣ, а о́дъ 1836. р. въ першо́й Харко́вско́й ґимназіи. Приѣзжаючи о́дси домо́вь на ферію Щоголевъ любивъ сидѣти на горѣ по́дъ стародавною церквою, де читавъ романы Вальтеръ-Скотта, або й дививъ ся зъ горы на чудову долину, де тече рѣка Ворскла въ чотырохъ верстахъ о́дъ Ахтырки. Въ ґимназіи читавъ поезіи Батюшкова, Жуковского й Лермонтова[2]), и вже тогдѣ ставъ писати деякі́ стихотворы украиньскі́ й россійскі́, котрі́ напечатано въ „Молодику" Бецкого 1843—1844. р. Въ то́мъ часѣ зладивъ о́нъ такожь збо́рничокъ своихъ поезій, та вступаючи въ университетъ показавъ его професорамъ

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія". Кіевъ 1884; стор. 427—439. — „Дѣло", 1883., число 47., въ статьѣ Михайла Комаря п. з. „Ворскло" (фелєтонъ). — „Дѣло", 1884, число 55., въ статьѣ Олександра Кониського: „Новѣйше письменство". Критичный оглядъ „Очерко́въ исторіи укр. литературы" Н. И. Петрова (фелєтонъ). — „Кіевская Старина", 1884; томъ VIII., январь, въ статьѣ В(асиля) Г(орлен)ка: „Ворскло, лірна поэзія Я. Щоголева". Харьківъ 1883; стор. 151—154.

[2]) Про Батюшкова, Жуковского й Лермонтова гляди II., стор. 180.

И. Срезневскому й А. Метлиньскому, котрі спонукали єго, вписатись на факультетъ филолоґичный. Такъ отже пôдъ проводомъ Метлиньского вправлявъ ся ôнъ ще бôльше въ писаню стихотворôвъ и на просьбу сего професора зложивъ кôлька украиньскихъ пѣсень и думокъ. Метлиньскій хотѣвъ помѣстити тї стихи въ „Южнôмъ русскôмъ Зборнику“[1]), одначе для незвѣстнои причины не надруковано ихъ (1848) въ сѣмъ альманаху. Въ 1858. р. авторъ передавъ ихъ студентови Нѣговскому, ôдъ котрого они мабуть дôстались (1860) въ альманахъ Кулѣша, „Хату“[2]). Тутъ напечатано отъ-сї стихотворы Щоголева: „Гречкосѣй“, „Поминки“, „Безталанне“, „Безрôднї“ и „Покôрна“[3]).

Въ 1848. р. Щоголевъ скôнчивъ курсъ въ Харкôвскôмъ университетѣ и ôдтакъ шѣсть рокôвъ служивъ въ урядѣ державныхъ доменъ („по вѣдомству государственныхъ имуществъ“), а опôсля бувъ секретаромъ Харкôвскои думы. Щó-року выѣзжавъ ôнъ на хуторы, щобы зблизитись до сѣльского люду и скрѣпити духа свого свѣжою силою поезіѣ простонароднои. А вже-жь першї єго стихотворы зъ р. 1843—1844. попались пôдъ острый судъ тогдѣшньои критики россійскои. Молоденькій поетъ зôгнувъ ся передъ ареопаґомъ словесного диктатора, Виссаріона Бѣлинского, котрый не знаючи украиньского народу и не розумѣючи єго мовы, высмѣявъ першї стихи Щоголева, щó ихъ напечатано въ „Молодику“. Про-те ôдъ 1847. до 1864. р. сей поетъ не писавъ нѣчого; мабуть затихла єго пѣсня такожь изъ-за катастрофы, якою занапастилась (1847) доля Шевченка й иншихъ членôвъ

[1]) Про Амвросія Метлиньского гляди II., стор. 426—442.
[2]) „Хата“, 1860. Видавъ П. А. Кулішъ. Петербургъ.
[3]) ibid., стор. 5—12.

товариства Кирило-Методіѣвского. Се-жь тôлько дивно, що Якôвъ Щоголевъ не настроивъ своєи ліры въ 1861., коли деякі тямущі Украинцѣ засновали литературный орґанъ „Основу“. Ажь ось въ 1864. р. бувъ ôнъ на гостинѣ въ одномъ дружнôмъ домѣ та почувъ, що хозяйка заспѣвала пѣсню, що́ починає ся словами: „Ой у мене бувъ коняка...“ Се-жь бувъ єго стихотвôръ, що́ єго написавъ ще въ 1846. р. пôдъ заголовкомъ „Гречкосѣй“ [1]). Хозяйка дôзнавшись, що єи гôсть єсть авторомъ сеи пѣснѣ, просила єго, щобъ давъ ѣй иншй свои стихотворы, по-за-якъ она могла-бъ ихъ передати своякови, що́ звався Єдличка, и бувъ композиторомъ пѣсень украиньскихъ. Такъ отже Щоголевъ утворивъ тогдѣ отъ-сй чотыри пѣснѣ: „Квѣтка“, „Орелъ“, „Дуброва“ и „Маруся“ [2]). Опôсля-жь замовкъ опять ажь до р. 1876., бо не хотѣвъ страждати въ митарствѣ цензуры изъ-за творôвъ своєи музы. Въ тôмъ роцѣ передавъ ôнъ кôлька своихъ пѣсень Олександрови Кониському, котрый въ Кіевѣ гадавъ выдавати альманахъ „Батькôвщину“. Изъ сихъ поезій Щоголева надруковано опôсля (1881) въ альманаху „Луна“ [3]) лишь двѣ єго думки: „Козакъ“ (стор. 6—7) и „Летить орелъ по-надъ степомъ“ (стор. 55—57). Въ 1883. р. напечатано три єго стихотворы въ украиньскôмъ альманаху „Рада“ [4]), а ôдтакъ самъ авторъ выдавъ въ тôмъ

[1]) Въ збôрнику „Ворскло“ (1883) авторъ давъ сѣй пѣсни заголовокъ „У поли“.

[2]) Сй чотыри пѣснѣ надруковано ажь 1883. р. въ збôрнику „Ворскло“.

[3]) „Луна“. Украінськый альманахъ на 1881. р. Частына перша. Выданнѣ Л. В. Ильницького. Кіевъ.

[4]) „Рада“. Украінськый альманахъ на 1883. рокъ. Частина перша. Видання М. Старицького. Кіевъ. — Въ сѣмъ альманаху напечатано тй письменнй матеріялы, якй мали ввôйти въ другу частину „Луны“, що́ єѣ цензура не пустила въ свѣтъ. Изъ тво-

роцѣ збо́рникъ своихъ поезій п. з. „Ворскло, лірна поезія“[1]) (Харко́въ 1883. р. вел. 8°, сторо́нъ 154). — По́шовши въ бдставку около 1880. р. Щоголевъ живе досѣль въ Харковѣ.

Въ збо́рнику „Ворскло“ надруковано 75 стихотворо́въ, изъ котрыхъ десять уже давнѣйше напечатано въ „Хатѣ“, „Лунѣ“ и „Радѣ“. Авторъ не помѣстивъ тутъ то́лько тыхъ ко́лька стихо́въ, котрі (1843. р.) були появились въ „Молодику“ Бецкого. Мабуть и самъ Щоголевъ не цѣнивъ ихъ высоко, коли не надруковавъ ихъ у збо́рнику „Ворскло“.

Украиньскі критики оцѣнили стихотворы Щоголева въ загалѣ вельми прихильно. Вже Кулѣшъ помянувъ „первоцвѣтъ Щоголева“ въ „Хатѣ“ ось-такимъ добрымъ словомъ: „Упала менѣ въ руки поезія якогось пана Щоголева. Зрадѣвъ я ѣ прочитавши. Прочитавъ землякамъ-приятелямъ у столицѣ — и вони слухали ѣ смакуючи. И звеселились мы всѣ, що таки хоть одна струна полюдськи на ро́дно́й бандурѣ бринькнула. Не багато тыхъ пѣсень, да чистый же медъ, а не перга словесна. То правда, що не до Шевченковыхъ ихъ прирво́вняти, а все-жь и то щира ро́дна поезія. Се такъ, якъ иногдѣ весною соловей у саду голосно да любо выспѣвуе, а тутъ коло тебе золота бжо́лка надъ квѣткою вётця. Слухаешь соловя зъ великою вподобою, а не скажешь же й бжо́лцѣ: „Лети собѣ геть, не гуди коло мене!“ Складъ у того пана Щоголева правдиво ро́дный. Не Шевченко́въ голосъ о́нъ переймае; переймае о́нъ голосъ народньои пѣс-

ро́въ Щоголева надруковано въ „Радѣ“ три стихи: „Ткачь“, „Родины“ и „Шинокъ“.

[1]) Збо́рникъ своихъ поезій назвавъ Щоголевъ „Ворскломъ“ изъ-за того, що въ молодо́мъ вѣцѣ надъ сею рѣчкою думавъ найкрасшй свои думки.

нѣ, и изъ пѣснѣ бере основу свого компонування. Тымъ часомъ, яко поетъ правдивый, а не пѣдспѣвачь, маѥ ѣнъ у своѥму голосѣ щось праведно своѥ, — якусь власну повагу й красу, которои нѣ въ пѣсни народнѣй не покажешь, нѣ въ Шевченковыхъ вѣршахъ не догледисся; не чуже бо добро ѣнъ собѣ присвоивъ, а своимъ власнымъ даромъ насъ чаруѥ. Се такъ, якъ отъ инодѣ спѣвають дѣвчата надъ водою, а вѥтця по водѣ ихъ чистый голосъ, и оддаѥтця въ гаю, мовь чарѣвничѝ спѣвы самои музы народньои, — оддаѥтця съ-тиха, неясно, не такъ голосно, а любо слухати, и слухаѥшь його дивуючись!“[1])

Ѣдтакъ въ 1884. р. В. Г—ко (Василь Горленко) помѣстивъ оцѣнку зббрника „Ворскло“ въ „Кіевскѣй Старинѣ“ (т. VIII., стор. 151—154). Сей критикъ добачаѥ въ авторѣ „лірнои поезіѣ“ талантъ не-абы-якій, кажучи про него, що ѣнъ не наслѣдувавъ нѣчіихъ поезій, та що въ украиньскѣй литературѣ ѥго имя нѣколи не забуде ся. А вже-жь Михайло Комарь звеличивъ найбѣльше славу Щоголева. По ѥго думцѣ Щоголевъ — правдивый поетъ, малюючій житѥ людске такимъ, якъ оно справдѣ ѥсть, по-за-якъ спѣваѥ не тѣлько про лихо, але й про радости щоденного житя. Особливо-жь подобаѥ ся Комарови дуже гарна й щиро народна мова поета. „Се мова Шевченка, Квѣтки та Марка Вовчка, — мова народнои пѣснѣ“[2]). Хочь ѣдтакъ Конискій зъ поглядами Комаря не зовсѣмъ годить ся и не такъ высоко ставить поезіѣ Щоголева, то все-таки признаѥ ѣнъ, що стихотворы сего поета мають стѣйнѣсть литературну. Ось и важнѣйшѝ ѥго замѣтки про поезіѣ Щоголева: „Довголѣтна перерва въ творахъ Щоголева справдѣ дуже ѣдсвѣчуѥться: творы ѥго напечатанѝ въ „Молодику“, въ „Хатѣ“ ѣддають ся

[1]) „Хата“, стор. 2—3.

[2]) „Дѣло“, 1883; число 47. у фелѥтонѣ.

чистою, свѣжою, елеґічною красою Украины; ся свѣжа краса, ся свѣжа сила слова просвѣчує по-трохи ще въ „Лунѣ“, але вже въ остатныхъ творахъ она зникає. Щоголевъ силкується не ôдставати ôдъ сучасныхъ идей, хоче додати своѣй поезіи соціяльнѣ гадки, але мѣжь серцемъ поета и єго гадками чутно вже дисгармонію; стихи становлять ся сухими, не говорять нѣчого серцю, выходять они холодною прозою, котра бôльшій вплывъ робила-бъ, коли-бъ була не ритмована“[1]).

Щоголевъ займає въ нашôй литературѣ высшее мѣсце, нѣжь Олександеръ Чужбиньскій. Коли сей письменникъ подекуды силкує ся писати свои стихи, то пѣснѣ й думки Щоголева зъявляють природну вдачу поета, изъза чого звуки єго ліры зліялись зъ пѣснею простонародною. Хоча-жь въ єго стихотворахъ добачаємо тонъ елеґійный, то свѣтоглядъ єго не доходить до „пессимизму“, якъ гадає В. Горленко[2]). Ось бо въ думцѣ „Безрôднѣ“ каже поетъ:

Доле-жь моя, доле моя!
Тяжко въ свѣтѣ жити,
А ще-жь таки не хочетця
Рученьки зложити... (стор. 7—8)[3]).

Коли-жь поетъ пôзнѣйше (1877) сказавъ, що ôнъ „бѣдный долею ясною, та богатый горемъ“ (стор. 1.), то все-таки не впавъ ôнъ духомъ, и про-те заявивъ, що „ревучи великѣ бурѣ по-надъ нимъ пролетѣли, та зôгнути не зôгнули, тôльки серце надломили“ (стор. 111).

Въ давнѣйшихъ своихъ стихотворахъ поетъ по-найбôльше малює колишне житє козацке. Сюды належать думки: Поминки, Безрôднѣ, Квѣтка, Орелъ, Дуброва. По-

[1]) ibid., 1884; число 55.

[2]) „Кіевская Старина“, 1884; стор. 153.

[3]) Цитованѣ стороны ôдносять ся до збôрника „Ворскло“.

декуды видимо въ сихъ думкахъ горячій патріотизмъ украиньскій. Такъ „квѣтка“ говорить до козака, згадуючи ось-такъ про матѣрь-Украину:

Царювала наша мати въ чистôмъ поли
На широкôй воли;
Породила въ щастѣ насѣннячко наше
И въ хорошôй доли. (стор. 15.)

Въ пôзнѣйшихъ пѣсняхъ и думкахъ доторкнувъ ся поетъ именно до пытаня суспôльно національного и натякавъ на тяжку долю, якою побивають ся Украинцѣ. Такъ въ думцѣ „Струны“ розкриваѐ ôнъ ось-такій сумный образъ сучасного лихолѣтя:

Бачивъ я, якъ сильнй правду
Бѣшено топтали,
Якъ у бѣдного богатй
Крôхту одрывали;

Якъ сѣрома по-пôдъ тынню
Згорблена тулялась, —
Надъ роботою за скибку
Кровю обливалась;

И якъ мати неодмовна
Хворую дитину,
Пригортаючи до серця,
Кутала въ ряднину. (стор. 1—2.)

Пишучи сю думку авторъ поглядавъ ачейже на свôй взоровзôръ, се-бъ-то на се мѣсце въ „Снѣ“ Шевченковôмъ, де Кобзарь зъобразивъ недолю мужицку, кажучи мѣжь иншимъ, що „онъ-де пôдъ тыномъ опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщинѣ жне“ (Кобзарь, II, 16). Въ думцѣ-жь „Степъ“ натякавъ авторъ на тее мѣсце въ стихотворѣ Тарасовôмъ „Розрыта могила“,

де Украина каже, що степы єи запроданѝ жидови, Нѣмотѣ... (II, 54). Отже-жь Щоголевъ змалювавъ отъ-сю картину теперѣшнього степу:

Степъ зеленый, степъ широкій!
— Скоро вже и тута
Гострый плугъ тебе розчеше;
Закишать жиды, якъ червы,
Брехунець въ судахъ забреше... (стор. 54.)

На свѣтѣ нема отже правды й долѣ, — томý не диво, що поетъ не може найти покою на земли. Ôдтакъ въ думцѣ „Покôй“ спѣває ôнъ сумовито:

Старшины безъ лѣку,
А нѣде порады;
Глôтъ немилосердный
Ѣсть насъ безъ повады.

Бачу, що голотѣ
Доля невесела, —
Отъ я взявъ и кинувъ
Хуторы и села. (стор. 108.)

Але й въ мѣстахъ поетъ не найшовъ покою; тамъ бо бачивъ ôнъ бенкеты, безпуття, небогато вѣры, — тамъ всѣ-бъ одинъ другого шарпали, якъ звѣрѣ... Про-те опинивъ ся ôнъ на кладовищи й сѣвъ край могилы; ôдтакъ углядѣвъ ся въ небо и сказавъ, що теперь треба покою шукати въ могилѣ (стор. 109—110). Коли-жь Украина не може проявляти житя народного, то въ думцѣ „Тестаментъ“ каже поетъ землякамъ, що для всякого народа ще одна є зъ книжокъ книжка, тая щó мы звемо „природа“. Радить имъ отже, щобъ передъ сильнымъ не згинались, та щобъ тѣло й духа безсмертного загартували до сталѣ. Опôсля-жь кôнчить ôнъ сю думку осьтакими смѣливыми словами:

Гордо й высоко надъ всѣми
Можно буде вамъ пôднятись
И нѣкого въ цѣлôмъ свѣтѣ,
Опрôчь Бога, не боятись (стор. 114.)

А вже-жь святощѣ народнѝ занапащено давно, та осталась лишь згадка колишньои бувальщины. Такъ отже въ думцѣ „Верцадло“ (Зеркало) споминаѥ поетъ про исторію слободскои Украины ôдъ часу займанщины ажь до сего дня. „Сумна и тяжка та исторія“, каже Кониській, — „она вразила поета въ само серце“[1]). Ось бо читаѥмо въ тôй думцѣ, що нарôдъ зъ-за Днѣпра прийшовъ колись ôдъ лядськои неволѣ въ тую Украину, шукать добра, нѣчимъ нерушимои долѣ, — та отъ, яку долю найшовъ ôнъ въ тôй земли:

Въ важкихъ кайданахъ на ногахъ,
Зъ залѣзнымъ ланцюгомъ на спинѣ,
Ставъ кметомъ пана и потягъ
Свôй пôтъ гарячій въ панськѝ скринѣ... (стор. 147.)

Ôдтакъ дивить ся поетъ въ „верцадло“, а зъ мужицькихъ нôгъ упали ланцюги й кайданы. Крѣпакôвъ освободжено царскимъ манифестомъ зъ дня 19. лютого 1861. р. Та отъ, „извыкши ретязѣ таскать, не мавши розуму, нѣ силы, щобъ щастя въ працѣ одшукать, побрѣвъ народъ, якъ очманѣлый, — побрѣвъ одъ шинку до шинку, — а тричи проклята рука жидюги, Нѣмця й салогуба грабить-руйнуѥ землю золоту“ (стор. 147). Въ злидняхъ житя суспôльного нарôдъ пѐ-розпиваѥ ся, по-заякъ „широка хмара округи покрыла бѣдну Украину“ (стор. 146). Щобы-жь пяныхъ мужикôвъ ôдвернути ôдъ пропасти, въ яку летѣли стрôмголовъ, поетъ написавъ гарный сатиричный стихотвôръ „Шинокъ“, вказуючи на

[1]) „Дѣло“, 1884., число 55.

тє6, що въ бочцѣ горѣлки чоловѣкъ запропащує свою щасну долю. Ось и слова Щоголева:

(Чоловѣче, чоловѣче!) —
Тамъ сидить твôй зароб0токъ,
Тамъ лежить худоба дѣтокъ, —
Сѣно те, щó ты косивъ,
Жито те, що Богъ вродивъ. (стор. 118.)

Сумнй тй картины народного горя старавъ ся поетъ влагодити кôлькома образами идиличного щастя домашнього, пишучи стихотворы „Хата“, „Вечѣръ“, „Баю-баю“ и н. Иногдѣ намагавъ ôнъ писати шутливо; але-жь єго стихи „Членъ“ (стор. 71—72), „До бурсакôвъ“ (78—79), „Швець“ (125—126) повертають на ладъ поезіѣ дидактичнои и доказують, що у поета не було гумору природного. Лучше вдалась єму весела пѣсня „Лоскотарки“ (стор. 41—44), котра зъявляє прикметы стихотвору романтичного.

Мова Щоголева єсть справдѣ чисто-народна й вельми гарна; такожь и вѣршь вызначує ся доладнымъ римомъ. Хоча-жь поетъ въ давнѣйшихъ своихъ пѣсняхъ иногдѣ не наблюдавъ ритму, то въ пôзнѣйшихъ складаняхъ корыстувавъ ся ôнъ правильными трохеями, ямбами та дактилями.

8. Иванъ Гушалевичь[1]).

Иванъ Гушалевичь родивъ ся 4. грудня 1823. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Павшôвцѣ повѣту Чорткôвского, де отець єго Никола бувъ честнымъ хлѣборобомъ. Ма-

[1]) Частину своєи автобіографіѣ про вѣкъ дитячій и молодечій напечатавъ Гушалевичь въ „Временнику“ ставропигійского института на рôкъ 1887. въ статьѣ „Изъ хаты въ школу“, стор. 1—15[2], — и на рôкъ 1888. въ статьѣ „Воспоминанія старика очевидца изъ семинарской жизни 1848-го года“; стор. 108—117.

лого Иванка ôдвѣзъ батько на науку въ сусѣдне село Базаръ, де була школа народна. Учитель тои школы бувъ колись двôрскимъ писаромъ, то й намагавъ вывчити дѣтей польскои мовы. Небавомъ ôдôбравъ Никола зъ-ôдтамъ свого Иванка и повѣзъ єго въ осени до Бучача, де єго сынъ учивъ ся пôдъ проводомъ черцѣвъ-Василіянъ въ школѣ нормальнôй, а опôсля такожь въ ґимназіи. Ôдтакъ Иванъ слухавъ философіѣ и богословія на Львôвскôмъ университетѣ, будучи питомцемъ рускои семинаріѣ. Тогдѣ вчивъ ся ôнъ такожь естетики, исторіѣ философіѣ и педаґоґіѣ; опроче читавъ поетичнй творы Матиссона, Улянда, Шиллєра та й студіювавъ философію Геґла.

Въ 1846. р. написавъ Гушалевичь именемъ семинаристôвъ „стихъ“ на именины митрополита Михайла Левицкого и напечатавъ єго вô Львовѣ. Въ семинаріи духовнôй деякй талановитй молодцѣ завязали пôдъ єго проводомъ товариство въ тôй цѣли, щобы складати пѣснѣ пôдъ ноты. Тогдѣ-то написавъ Гушалевичь пѣснѣ: „Щасть намъ, Боже!“ „Миръ вамъ, братя!“ „Где єсть руска ôтчина?“ и н.

Въ 1848. р. надруковано въ Перемышли „Стихотворенія Ивана Ґушалєвича“ (мала 8°, сторôнъ 32) накладомъ Томы Поляньского, катихита на курсѣ философичнôмъ въ тôмъ мѣстѣ. Въ сѣмъ збôрнику находять ся отъ-сй стихи: 1) Миръ Русинамъ, се-бъ-то пѣсня, щó починає ся словами: „Миръ вамъ, братя!“ 2) Пôлночная гадка; 3) Чувство; 4) Туга за юностевъ; 5) До зори; 6) Вдовецъ; 7) Хованецъ; 8) Бурлакъ; 9) Вѣрность козака; 10) Стихъ въ семінаріи ґен. гр. каѳ. дня 7. мая голошеный. Сей стихъ выголосивъ Гушалевичь въ память родинъ цѣсаря Фердинанда въ музеи семинаріѣ въ присутности епископа Григорія Яхимовича, деякихъ

професорôвъ университетскихъ и урядникôвъ ґуберніяльныхъ. За-вдяки за патріотичну промову товаришѣ носили єго на рукахъ по горóдѣ. Тогдѣ-то спѣвано за-любки єго пѣсню „Миръ вамъ, братя!“ — ба, рускій текстъ сеи пѣснѣ роздавано въ Празѣ (въ маю 1848. р.) на соборѣ славяньскôмъ, и ôдтакъ депутаты головнои Рады рускои, д-ръ Григорій Гинилевичь, Иванъ Борисикевичь и Алексѣй Заклиньскій спѣвали ту пѣсню въ дружнôмъ кружку братôвъ-Славянъ.

Ще голоснѣйшимъ стало имя Гушалевича, коли Никола Устіяновичь въ „Зорѣ галицкôй“ напечатавъ байку єго „Вовкъ, баранъ, лисъ“[1]). Сю байку вывчилось на память богато тямущихъ Русинôвъ, добачаючи въ нѣй глубокій засновокъ политичный, по-за-якъ вовкъ представлявъ Ляха, лисъ — Русина-перекиньчика, мѣжь-тымъ коли бараномъ зъображавъ ся Русинъ-патріотъ. Та й самъ Гушалевичь почавъ въ „Зорѣ галицкôй“ (1848) помѣщати свои стихотворы[2]), и ôдтакъ побôчь Николы Устіяновича станувъ на сторожи народныхъ святощій. Про-те въ липню 1848. р. на руки Гушалевича внѣсъ Устіяновичь своє письмо до головнои Рады рускои, подаючи свои гадки про скликанє собору рускихъ „ученыхъ“ и про заснованє Матицѣ рускои. Хоча-жь Гушалевичь не бравъ участи въ тôмъ соборѣ, то по закрытю послѣднього загального засѣданя въ присутности всѣхъ „ученыхъ“ патріотôвъ выголосивъ ôнъ свôй стихъ п. з. „До моєи родины“[3]).

[1]) „Зоря галицка“, 1848; число 6. въ статьѣ Николы Устіяновича „О польско-рускôй Радѣ“, стор. 26.

[2]) Въ „Зорѣ галицкôй“ (1848) помѣстивъ Гушалевичь отъсй вѣршѣ: „Слово ангела“, „Голосъ зъ могилы“, „Звôнъ святоюрскій“.

[3]) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ...“ Въ Львовѣ 1850; стор. 99—101.

Опôсля ставъ ôнъ у Львовѣ выдавати „Новины“, письмо литературно-политичне два разы въ тыждни. Перше число сеи часописи появилось 1. сѣчня 1849. р., а вже 26. число зъ д. 11. цвѣтня т. р. було послѣднимъ. Въ сѣй часописи Гушалевича оповѣщено (ч. 2), що Никола Устіяновичь надôславъ до Львова перекладъ драмы Корженьовского „Верховинцѣ Бескидôвъ“, та що сю драму де-хто загадавъ представити въ аматорскôмъ театрѣ рускôмъ. Ôдтакъ въ числахъ 6. 7. 9. 10. напечатано гарный стихъ Антона Могильницкого „Ученымъ членамъ Матици рускои — нового року 1849!“ Въ числѣ-жь 19. Гушалевичь помѣстивъ знаменитый стихотвôръ Іеремiѣ Галки (Миколы Костомарова) п. з. „Пѣсня моя“, перепечатавши єго изъ збôрника Костомарового „Вѣтка“. Мѣжь-тымъ выдавъ ôнъ у Львовѣ „Пѣсни на день 3/15 мая 1849.“; се-бъ-то напечатавъ: 1) „Миръ вамъ, братя!“; 2) „Де єсть руска отчина?“; 3) „Щасть намъ, Боже!“ Першу и третю пѣсню пôдложено тутъ пôдъ ноты.

Вже 7. мая 1849. р. ставъ Гушалевичь выдавати литературну часопись „Пчола“[1]). Въ сѣй часописи напечатано мѣжь иншимъ: а) „Слово о полку Игоревôмъ“ въ метричнôмъ перекладѣ Богдана Дѣдицкого (ч. 1—4); — б) историчну статью Петрушевича „Польща, Русь и Ромыны“ (ч. 1—2); — в) статью Якова Головацкого п. з. „Иванъ Котляревскій“ (ч. 3); — г) Комедію Молієра „George Dandin“ въ перекладѣ И. Наумовича п. з. „Гриць Мазница, або мужь заманеный“ (ч. 4—11); — д) початокъ поемы А. Могильницкого п. з. „Скитъ Манявскій“ (ч. 14—15); — е) „пѣсню (Ивана Котляревского) на новый 1805. годъ пану нашому батьку князю Олексѣю Борисовичу Куракину“ (ч. 16); — ж) статью Осипа Лозиньского п. з. „Уваги над правописом руским“ (ч. 17).

[1]) „Пчола“ появлялась одинъ разъ въ тыждни.

Въ сѣй статьѣ Лозиньскій зъявивъ наклѡнъ до правописи фонетичнои, и ѡдтакъ Гушалевичь замѣтивъ, що ѡнъ въ правописи статей, якѝ ємy надсылають ся, не робить нѣякихъ змѣнъ.

Мѣжь-тымъ Гушалевичь оженивъ ся (1848) зъ Павлиною, дочкою Николы Кисѣлевского, пароха въ Струтынѣ выжнѣмъ, повѣту Долиньского, и ѡдтакъ въ сѣчни 1849. р. поставлено єго провизоричнымъ учителемъ руского языка вѡ Львѡвскѡй ґимназіи Доминиканьскѡй. Въ серпни 1849. р. принявъ ѡнъ посвященє єрейске, а въ вересню т. р. одержавъ мѣсце заступника катихита въ VII. и VIII. клясѣ тои ґимназіѣ. Учащи руского языка (въ клясѣ I—VI) выдавъ Гушалевичь въ хосенъ ученикѡвъ старорускій поетичный памятникъ „Слово о полку Игоря Святославича“ (Львѡвъ 1850) зъ деякими поясненями, котрѝ ѡнъ вынявъ изъ обширного коментаря Димитрія Дубеньского. Саме-тогдѣ бувъ ѡнъ членомъ комисіѣ, котра укладала терминолоґію руску для кодексѡвъ цивильного й карного. Членами сеи комисіѣ були мѣжь иншими Якѡвъ Головацкій та Иванъ Вагилевичь. Ѡдъ 1. падолиста 1850. р. ставъ ѡнъ редакторомъ часописи политичнои „Зоря галицкая“ и помѣщавъ въ нѣй деякѝ свои думы. Редакторомъ „Зорѣ“ бувъ ѡнъ ще въ 1851. и 1852. р., хочь ѡдъ числа 51. р. 1851. до числа 60. р. 1852. имя редактора на часописи не вызначувалось. Въ 1853. р. „Зоря галицкая“ перетворилась въ часопись литературну, и оставалась пѡдъ редакцією Гушалевича ажь до 10. червня 1853. р., коли на єго мѣсце вступивъ Б Дѣдицкій.

Въ 1852. р. выдавъ Гушалевичь у Львовѣ збѡрникъ своихъ стихотворѡвъ п. з. „Цвѣты изъ наддѣстрянской левады“ (12⁰, сторѡнъ 78; всѣхъ стихотворѡвъ 31). На передѣ поставивъ ѡнъ „мотто“ зъ поезій россійского

романтика Василя Жуковского, и ѳдтакъ стихотворы Гушалевича въ сѣмъ зб̀рнику маютъ переважно романтичну прикмету. Мѣжь сими поезіями найкрасшою ѥсть „Игра ангела съ дитятемъ“ (стор. 42—43). Прочѝ стихотворы крѳмъ „Введенія до думъ“ и пѣснѣ „до торбана“ не маютъ стѳйности литературнои.

Ѳдъ р. 1855—1861. живъ Гушалевичь на селѣ будучи парохомъ въ Янѳвцѣ, повѣту Долиньского; а вже-жь въ 1861. р. именовано ѥго дѣйстнымъ рускимъ катихитомъ въ ґимназіи академичнѳй. Того року выбрано ѥго посломъ до сойму краєвого и ѳдтакъ заступавъ ѳнъ тутъ справы рускихъ громадъ ажь до р. 1870. Въ 1867. р. выслано ѥго такожь посломъ до думы державнои въ Вѣдни, де ѳнъ до р. 1870. бувъ ѥдинымъ речникомъ рускихъ справъ. Въ сали засѣдань думы державнои занявъ ѳнъ мѣсце правобѳчь въ послѣднѣй лавцѣ, де сидѣвъ самъ-одинъ. Се бо опустивъ ѳнъ центрумъ изъ-за того, щобы сидѣти близше двохъ рускихъ селянъ, Боднара и Манастырского, котрыхъ Поляки посадили мѣжь собою. Та годить ся ще спѳмнути, що Русины галицкѝ вважали тогдѣ Гушалевича вправнымъ политикомъ и добрымъ бесѣдникомъ.

Въ 1861. р. заявивъ Гушалевичь симпатію для письменникѳвъ украиньскихъ. Коли бо Кулѣшь у Львѳвскѳмъ „Словѣ“ помѣстивъ стихъ „Зъ-за Дунаю“ (1861; ч. 71), то Гушалевичь написавъ „Отвѣтъ зъ-подъ Бескида на голосъ: Зъ за Дунаю“ (ч. 76). Ось и частина сего стихотвору:

Ой лети, соколе!
Та на Украиу,
А зъ-ѳттамъ къ Бескиду
По надъ Галичину.
Славна колись була
Славна Галичина,
Ту ѥ рѳдны люди
И рѳдна родина. — —
Гей-гей зжалься Боже!
Та надъ нашой долей,

Та надъ вашимъ горемъ, Чорна нôчь устане?
Вашею неволей! Та коли покинутъ
Коли въ вашу хату Васъ вже здобувати
Свѣтъ-сонце загляне? И вашимъ убором
Коли у васъ темна Себе уберати?...

Въ 1861. р. выдавъ Дѣдицкій „Поезіи Іоанна Гушалевича“. (Львôвъ 1861; 16⁰, сторôнъ XII + 101). Дѣдицкій подѣливъ тѣ поезіе на двѣ части: 1) „пѣсни и думы“; 2) „басни“. Ôнъ цѣнивъ вельми высоко поетичный таланъ Гушалевича, приpôвнуючи єго до нѣмецкихъ поетôвъ Бірґера и Ґайбля, до польского поета Богдана Залєского и до россійского — Кольцова. Именно подобались Дѣдицкому баснѣ Гушалевича, изъ-за чого въ переднôмъ словѣ до тыхъ поезій писавъ ôнъ отъ-се: „Гушалевичъ въ басняхъ устоитъ и при найсильнѣйшôмъ сопернику-баесловѣ. Онъ имѣе все то, що на превосходного баеслова потреба: ясный, быстрый умъ, точное знаніе природы, добре, чувствительное сердце, а надо все — гуморъ веселый, да такъ назвемъ, малорускій, козацкій. Тожь не дивъ, що уже первая его басня зъ г. 1848. сталась порукою будущой его Езоповой славы“ (стор. X.). — Въ выданю Дѣдицкого єсть 16 пѣсень и думъ, та й 31 басень; въ кôнци додано ще „Сказку для дѣтей о томъ, якъ Лихій на азбуку нападалъ“[1]). А вже-жь пѣснямъ и думамъ Гушалевича не рôвнатись нѣ зъ пѣснями Кольцова, нѣ зъ балядами Бірґера, нѣ зъ думами Залєского. Такожь баснѣ не можуть єму запоручити будущои єго Езôповои славы. Сими стихотворами, писаными твердымъ языкомъ, авторъ не може мѣритись зъ Глѣбовомъ, не то зъ Гребѣнкою, а до Езоповои славы єму ще далеко!

---

[1]) Сею баснею натякавъ авторъ на пытанє азбучне въ 1859. р. Гляди II., стор. 38—41.

Саме тогдѣ бувъ ѳнъ любимцемъ митрополита Яхимовича и ѳдтакъ рознеслась була (1861) мѣжь Русинами чутка, що ново-именованый катихитъ ґимназіяльный Гушалевичь обѳйме небавомъ катедру пастырского богословія въ университетѣ Львѳвскѳмъ[1]). И справдѣ выдавъ ѳнъ тогдѣ „Пастырское богословіе“ (Львѳвъ 1861; томъ I. и II.). Въ 1863. и 1864. р. Гушалевичь выдававъ у Львовѣ часопись педаґоґичну „Домъ и школа“. Въ сѣй часописи напечатавъ ѳнъ такожь деякѣ лиричнѣ свои стихи и байки. Тутъ помѣстивъ ѳнъ пристрастну „критику М. Розношиньского (Пилипа Дячана) на граматику руского языка, составлену д-ромъ М. Осадцою“[2]). Розношиньскій закинувъ Осадцѣ въ дечѳмъ пляґіятъ и пригадавъ ѥму слова Енеиды Котляревского, що, мовлявъ, якусь особу мацапуру въ пеклѣ шкварили на шашлику за тее, що кривила душею для прибытку, — чужее оддавала въ печать.

Коли Гушалевичь до 1864. р. по-найбѳльше старавъ ся творити свои поезіѣ въ мовѣ (мало)рускѳй, то прозаичнѣ свои статьѣ списувавъ ѳнъ вже ѳдъ р. 1849. въ твердѳмъ, нѣбы-то книжнѳмъ языцѣ. Въ 1869. р. надруковавъ ѳнъ въ „Литературнѳмъ Сборнику“ Матицѣ мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Сельскіи пленипотенты“. Сю мельодраму вразъ зъ двома иншими („Подгоряне“ и „Обманъ очей“) написавъ ѳнъ уже въ 1862. р. Та отъ, пѳсля р. 1866. ѳдвернувъ ся Гушалевичь ѳдъ рѳднои словесности.

Покинувши политичну програму галицкихъ Русинѳвъ зъ р. 1848. Гушалевичь ставъ нелюбити украинофилѳвъ-народовцѣвъ, и въ другѳй части своихъ „поезій“ (Львѳвъ 1879) назвавъ ихъ „нѣ теплыми, нѣ студеными“,

[1]) Тогдѣ говорено, що Маркилъ Попель, катихитъ ґимназіѣ II. у Львовѣ, обѳйме катедру литурґики въ университетѣ.

[2]) „Домъ и школа“, 1864; число 19—23.

ба й просто „измѣнниками“. Ще нѣхто досѣль не кинувъ на украинофилôвъ таку тяжку анатему, яку высказавъ супроти нихъ авторъ пѣснѣ „Миръ вамъ, братя!“ Ось и зразокъ такого поетичного складаня: „Съ голодныхъ змій, скорпьоновъ бичи на васъ, измѣнники, на васъ! — Вы обрызгали клеветами нашихъ мужей и стариковъ! — На васъ громы, вы изувѣры! — На васъ огни, огни геєнны! — на васъ всѣ адскіи мученья!...“ (стор. 12—15). Въ сѣмъ збôрнику своихъ поезій напечатавъ Гушалевичь такожь мельодраму въ 3 дѣяхъ п. з. „Подгоряне“, котра на сценѣ подобає ся особливо за-для чудовои музики Вербицкого[1]).

Пускаючи въ свѣтъ другу часть своихъ поезій, въ стиху „На пращанье“ сказавъ авторъ (стор. 236—237), що хочь „недруги за мзду Искаріоты роспнутъ єго стихъ на Голгоѳѣ“, то ôнъ таки воскресне на-ново. Тогдѣ-то уявивъ собѣ Гушалевичь мрѣю про „славянскую хоруговь“, „за которою свобода повѣваетъ“, и ôдтакъ сказавъ ôнъ, що „къ той хоругвѣ тѣснится уже славянскій сѣверъ, югъ, востокъ и западъ“ (стор. 77—78). А вже-жь небавомъ опôсля (1883) написавъ ôнъ вѣршь п. з. „Воспоминанье посвященно Іоанну III. Собьескому, королю польскому, освободителю Вѣдня отъ Турковъ д. 12. вересня 1683“, — та й переложивъ сю пѣсню ще на мову польску, зъявляючи мѣжь иншимъ ось-таку думку:

Już dwa wieki przeminęły,
Nie ma dzisiaj Sobieskiego,
Wspominają go r o d a c y,
Pamięć jego wiecznie żyje.

Въ загалѣ можь запримѣтити, що въ 80-хъ рокахъ Гушалевичь оказавъ плôдну литературну дѣяльнôсть. Томý-жь, що ôнъ теперь пише свои поезіѣ въ мертвôмъ,

[1]) Мельодрамы „Обманъ очей“ доси не надруковано.

твердôмъ языцѣ, котрый наближує ся до россійского, всѣ єго стихотворы сеи добы нѣякъ не належать до литературы (мало)рускон[1]).

Такъ отже Гушалевичь покинувъ батькôвске поле, про котре ôнъ (1863) спѣвавъ: „Поле моє поле, ‖ костьми изоране, ‖ грудью волочене, ‖ слезами зальяне ‖ зъ-пôдъ серца, зъ-пôдъ груди..."[2]) Покинувъ батькôвске поле, та ставъ засѣвати ниву могучого сусѣда своимъ житомъ тогдѣ, коли тая нива вже зазеленѣла новымъ збôжемъ. Шкода того жита, — оно заснѣтить ся и пропаде марно, и ôдтакъ зъ такого засѣву не буде хôсна нѣ необачному сѣвачеви, нѣ богатому сусѣдови.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, у Гушалевича єсть природный таланъ поетичный; тôлько-жь свои стихотворы писавъ ôнъ мовь на-прихапци и не наблюдавъ одвѣтнои формы поетичнои[3]). Опроче видно, що ôнъ не читавъ поетôвъ украиньскихъ, та що зъ-першу обмежуавъ ся свѣтоглядомъ галицко-рускимъ. Про-те й давнѣйшй єго стихотворы не мають великои стôйности литературнои, та тôлько деякй пѣснѣ вызначують ся складомъ мельодійнымъ, изъ-за чого рускй композиторы му-

[1]) Ось и переглядъ єго поетичныхъ збôрникôвъ и бôльшихъ стихотворôвъ: а) „Галицкіи отголосы". (Львôвъ 1880). — б) „Гальшка Острожская княжна" и „Козацкая выправа въ Молдавію подъ Свирговскимъ, украинскимъ гетманомъ въ XVI. вѣцѣ". (Львôвъ 1883; накладомъ галицко-рускои Матицѣ). — в) „Стихотворенія": „Бранка". Повѣсть съ 1834—1845 годовъ. „Иванъ Подкова". Повѣсть изъ XVI. столѣтія. (Львôвъ 1884; накладомъ Матицѣ). — г) „Крещеніе Руси въ память девяти-сотной годовщины". („Литературный Сборникъ", издаваемый галицко-русскою Матицею подъ редакціею Богдана А. Дѣдицкого. Львовъ 1887; стор. 228—235).

[2]) „Домъ и школа", 1863; число 1., стор. 7.

[3]) Межи поезіями Гушалевича, писаными мовою мертвою, вызначує ся лучшою формою стихъ „Въ память 300-лѣтняго юбилея ставропигійского института 15. (27.) января 1886. г." Львовъ 1886.

зикальнѝ пѺдложили ихъ пѺдъ ноты[1]). Найлучшѝ суть тѝ єго стихотворы, щѺ́ зъявляють напрямъ романтичный; слабшѝ суть єго думы, а ще меншу литературну стѺйнѺсть мають єго драматичнѝ творы.

9. Ксенофонтъ Климковичь[2]).

Ѻнъ родивъ ся 31. сѣчня 1835. р. въ Хотимирѣ, повѣту Городенецкого въ Галичинѣ, де єго отець Григорій бувъ священикомъ. Дѣдъ Григорія, Юрій, родомъ зъ Украины, зайшовъ въ Чернилицю (повѣту Городенецкого), и Ѻдъ предкѺвъ панѺвъ Ратиборскихъ одержавъ свободу та землю, котру опѺсля подѣлено на кѺлька панщинныхъ ґрунтѺвъ. Дитячѝ лѣта Ксенофонта минули незамѣтно: будучи найстаршимъ мѣжь чотырма братьми[3]) дѺзнавъ Ѻнъ найпершои материнои любови и печаливости запопадливого батька. Навпередъ учивъ ся Ѻнъ одинъ рѺкъ въ Отыніи повѣту Товмацкого, а Ѻдтакъ довершивъ нормальныхъ наукъ въ Станиславовѣ. Въ сѣмъ городѣ вступивъ Ѻнъ опѺсля въ ґимназію и бувъ шкѺльнымъ товаришемъ Евгенія Згарского[4]). Оба молодики подружились зъ собою щиро и вже въ третѣй клясѣ стали читати поезіѣ Шиллєра. Саме-тогдѣ учитель нѣмецкого языка, Концеръ, казавъ ученикамъ своимъ одну Шиллє-

[1]) Сюды належать пѣснѣ: „Миръ вамъ, братя!“ — „Щасть намъ, Боже!“ — „Звени, звени мѺй торбане!“ — „Красна зоре! подиви ся ‖ яснымъ личкомъ зъ высоты“. — „Мы въ лугъ пѺдемъ всѣ зъ косами“ и и.

[2]) ПорѺвн. „Зорю галицку“, 1855; стор. 415—416; — „Зорю“ Омеляна Партицкого зъ 1881. р. въ статьѣ „Ксенофонтъ Климковичь“. (Шкицъ біоґрафичный); число 23. и 24; — „Дѣло“, 1881; число 36. (Новинки.)

[3]) У Григорія, батька Ксенофонта, була крѺмъ чотырохъ сынѺвъ ще одна дочка.

[4]) Про Евгенія Згарского гляди II., стор. 315—319.

рову баляду переложити на мову руску, а коли оба тй товаришѣ зладили добрый перекладъ, то сей педаґоґъ велѣвъ имъ вправлюватись въ переводѣ ще иншихъ балядъ того нѣмецкого поета. А вже-жь найбôльше втѣшились оба приятелѣ, коли допались до „Вѣнка“, щó єго уплѣвъ (1846. 1847) въ Вѣдни Иванъ Головацкій Русинамъ на обжинки. Мѣжь поезіями сего збôрника подобались имъ найбôльше творы Маркіяна Шашкевича и Николы Устіяновича. Тогдѣ почали они писати по-руски деякй думки й пѣснѣ, та показали ихъ Василеви Ильницкому, учителеви рускои мовы въ ґимназіи, котрый молоденькимъ поетамъ подавъ не одну добру раду що-до ихъ напряму литературного. Въ 1851. р. засновавъ Климковичь мѣжь молодежію ґимназіяльною кружокъ литературный, „рускій Геликонъ“, одначе тогдѣшній директоръ не дозволивъ розвинутись симъ молодечимъ змаганямъ словеснымъ. Саме-тогдѣ (1852) наставъ въ ґимназіи Станиславôвскôй молодый талановитый учитель, Михайло Поляньскій, теперѣшній професоръ ґимназіѣ академичнои у Львовѣ, щó почитує ся однымъ зъ найлучшихъ педаґоґôвъ въ Галичинѣ. Пôдъ єго умнымъ проводомъ Климковичь придбавъ собѣ здорового погляду на свѣтъ и богато хосенныхъ вѣдомостей.

Въ Станиславовѣ живъ Ксенофонтъ на кватирѣ у маляра Бильофа, и про-те черезъ кôлька рокôвъ вчивъ ся у него рисувати та малювати образки зъ природы и зъ свѣта звѣриного. Хоча-жь у Климковича бувъ природный талянъ до поезіѣ и до красныхъ штукъ, то не мавъ ôнъ снаги до математики. Коли ôдтакъ (1852) при ексаминѣ зъ сего предмету одержавъ другу клясу, то покинувъ публичну школу и поѣхавъ до Струпкова, повѣту Надвôрняньского, де батько єго бувъ парохомъ. Тутъ ставъ ôнъ учитись приватно, хотячи зложити вступный испытъ до

VII. клясы. Але-жь ся єго думка не могла осущитись, хочь де-хто зъ товаришѣвъ шкôльныхъ въ часѣ ферій шкôльныхъ помагавъ єму въ науцѣ. Тогдѣ займавъ ся ôнъ по-найбôльше литературою и зладивъ рускій перекладъ деякихъ поезій Байрона, Залєского и Мицкевича. Вже тогдѣ полюбивъ ôнъ матѣрь-Русь горячимъ серцемъ спѣваючи:

Все, ôдколи узнавъ я Русь,
Огнемъ въ души моѣй затлѣло, —
И я за дѣло-пѣснь берусь, —
Малый уже берусь за дѣло,
Все, ôдколи узнавъ я Русь[1]).

Крôмъ поезій читавъ Климковичь такожь етноґрафичнѣ творы Шафарика и ôдтакъ розглянувъ ся въ просторôй славянщинѣ. А вже-жь треба було єму подумати про будущу свою долю, и про-те въ 1856. р. рѣшивъ ся вступити въ службу до финансовои дирекціѣ въ Станиславовѣ. Хочь ôдбувъ два єксамины (асистентскій и контабулярный), то таки служивъ безплатно чотыри роки (до р. 1860); тому-то покинувъ ôнъ службу финансову, та принявъ мѣсце діюрниста въ староствѣ Станиславôвскôмъ. Тогдѣ навязувавъ ôнъ дружнѣ взаимины зъ тямущими рускими ґимназіястами въ Станиславовѣ, котрыхъ загрѣвавъ своимъ словомъ до патріотизму, та (1861) ставъ переписуватись зъ Богданомъ Дѣдицкимъ, редакторомъ „Слова“ у Львовѣ. Въ 1862. р. ставъ ôнъ помôчникомъ Дѣдицкого въ редакціи и своими цѣнными статьями политичнѣми пôдносивъ въ гору стôйнôсть сеи часописи. Одначе въ 1863. р. засновавъ ôнъ у Львовѣ литературно-политичный вѣстникъ пôдъ назвою „М е т а“[2]), та въ переднôмъ словѣ высказавъ ось-таку политичну свою програ-

[1]) „Вечерницѣ“, 1862; ч. 1.

[2]) „Мету“ выдававъ Климковичь правописію фонетичною.

му: „Скрôзь у насъ чуѣтця потреба такого письма, щобъ було огнищемъ руськои народньои идеѣ, розбуджувало-бъ самовѣжу народню, причинялось до самостайнього подвигненя народу зъ його упадку и до скорѣйшого розвою його духовнои жизни и вещественного добра на условяхъ єдино-можливыхъ, — на основѣ своеи народньои истоты“ (стор. 3.). Сю свою часопись выдававъ Климковичь мѣсячными выпусками; именно въ 1863. р. напечатавъ ôнъ чотыри выпуски, а 1864. р. тôлько одинъ. Въ части литературнôй помѣщавъ ôнъ тутъ поезіѣ й повѣсти Федьковича, повѣсти та историчнѣ статьѣ Кулѣша, поему Мордовця п. з. „Козаки и море“, поезіѣ Згарского и и.[1]). Въ 1865. р. була „Мета“ тôлько политичною часописью и вважалась орґаномъ якъ народовцѣвъ галицкихъ, такъ и Украинцѣвъ. Въ политичныхъ своихъ статьяхъ Климковичь заявлявъ здоровый поглядъ на ôдносины Русинôвъ-Украинцѣвъ до Полякôвъ и Россіянъ, та въ загалѣ выначувавъ ся рутиною тямущого публициста.

Мѣжь-тымъ помѣщавъ ôнъ лиричнѣ свои стихотворы въ литературнôй часописи „Вечерницѣ“[2]). Коли-жь „Мета“ въ осени 1865. р. впала, то въ послѣднѣмъ числѣ сеи часописи розпрощавъ ся Климковичь зô своими прихильниками отъ-сими словами: „Сходимо зъ поприща

[1]) Въ „Метѣ“ (1863) друковавъ Климковичь такожь двѣ повѣсти Евгенія Гребѣнки: „Можебылица“ и „Такъ инодѣ люде женятця“ въ перекладѣ зъ мовы россійскои.

[2]) Пôдъ лиричными стихотворами пôдписувавъ ôнъ себе въ „Вечерницяхъ“ (1862) часто псевдонимомъ „Иванъ Хмара“. — Редакторомъ „Вечерницъ“ бувъ навпередъ Федôръ Заревичь (въ 1862. р. и въ начатку 1863. р.); ôдтакъ 7. лютого 1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичь, котрый вже въ другôй половинѣ р. 1862. бувъ головнымъ роботникомъ при редакціи сего литературного письма.

зъ тою непоколебимою вѣрою, що нашь народъ не вмре, не загине, мимо всякихъ ударôвъ польскихъ и московскихъ централистôвъ, що мы колись встанемо до дальшои борьбы могучй и сильнй, що нашому народови засіяє колись и то не въ далекôмъ времени величня будущина, що наша сила народня забє сильнымъ и кипучимъ життємъ, и що нашь народъ стане на рôвнôмѣ ступени зъ другими бôльше розвинутыми народами...“ (стор. 560).

Ôдтакъ Климковичь вернувъ ся до Струпкова, де збиравъ народнй пѣснѣ[1]) и займавъ ся перекладомъ Гомеровои Иліяды на мову руску. На весну 1867. р. оженивъ ся ôнъ зъ Мальвиною Германовскою въ Галичи, а по весѣлю выѣхавъ до Вѣдня, де ставъ „вторымъ“ редакторомъ политичнои часописи „Славянская заря“, посвященои „общеславянскимъ интересамъ“. Климковичь, бувши дотôль горячимъ патріотомъ-Украинцемъ, змѣнивъ наразъ свôй напрямъ политичный и для кусника хлѣба ставъ служити московскимъ панславистамъ. Вже въ 2. числѣ сего журнала помѣстивъ ôнъ (1867) свою статью: „*Слѣдуетъ ли быть малорусскому вопросу?*“ (стор. 37—43). Колишнй завзятущій противникъ „Москвы“ здвигъ зъ-нечевя хоругвь „объединенья“ и самохôть занапастивъ давнѣйшій свôй идеалъ народный. Ось-що писавъ ôнъ тогдѣ про ôдносины Украинцѣвъ до Россіянъ: „*Сформировались два противоположные лагера: въ одномъ стоитъ рѣшительное большинство образованной среды га-*

[1]) Вже давнѣйше заявивъ Климковичь деякими прозаичными письмами, що студіювавъ запопадливо устну словесноôть народну. Такъ въ „Вечерницяхъ“ (1862) помѣстивъ ôнъ свою статью п. з. „Збираня забыткôвъ устнои словесности“ (число 23. 25. и 26), — а въ „Метѣ“ (1863) писавъ про „живу словесность“ (стор. 159—163).

лицко-русскаго народа, которое стремится, соотвѣтственно историческому результату, къ принятію литературнаго русскаго языка, имѣющаго для русскихъ племенъ значеніе національнаго объединенія; въ другомъ же остальная часть образованной среды, состоящая большею частью изъ молодежи, которая готова, основываясь на незначительныхъ отличительныхъ свойствахъ южнорусскаго нарѣчія, вызвать въ теперѣшнюю пору, когда нѣтъ для того ни настоящей надобности, ни условій возможности, національный вопросъ южно-русскій....“ (стор. 41.)[1]).

Въ 1868. р. вернувъ ся Климковичь до Львова и ставъ служити въ товариствѣ асекураційнôмъ (Azienda assicuratrice). Небавомъ примиривъ ся ôнъ зъ народовцями и коли Поляки думали святкувати 300-лѣтню рôчницю Люблиньскои уніѣ, выдавъ ôнъ брошуру п. з. „Protest der ruthenischen Nationalen gegen die allenfällige Deutung der sogenannten Lubliner Union“. (Львôвъ 1869). — Опôсля вступивъ до банку рустикального, де протекторомъ єго бувъ Юліянъ Лаврôвскій. Коли-жь сей вельми дѣяльный мужь, бувши вице-маршалкомъ галицкого сойму, задумавъ уладити ôдносины мѣжь Русинами и Поляками[2]) и забажавъ засновати свôй орґанъ политичный, то зъєднавъ ôнъ собѣ Климковича для своихъ проєктôвъ угодовыхъ и передавъ єму редакцію часописи „Основа“. А по-за-якъ Климковичь не хотѣвъ явно ôдъокромитись ôдъ народовцѣвъ, котрымъ проєктована политика Лавровского не вподобалась, то въ 1870. и 1871. р. номинальнымъ редакторомъ бувъ Федôръ Леонтовичь, та ажь въ кôнци 1872. р. и ôдтакъ въ 1873. р. принявъ ôнъ ролю редактора одвѣчального.

[1]) Сю статью перепечатавъ Венедиктъ Площанскій у „Словѣ“, 1871; ч. 68—69.

[2]) Про угодову политику Юліяна Лаврôвского гляди II., стор. 46—47.

Коли-жь „Основа“ 14. серпня 1872. р. перестала выходити, то Климковичь ôдтягнувъ ся ôдъ участи въ житю политичнôмъ, хотячи ôддаватись тихôй праци на поли литературы рускои, и лишь деколи дописувавъ до рускихъ часописей. Въ кôнци 1879. р. взявъ ся за важне дѣло: се задумавъ ôнъ народамъ захôднои Европы показати богацтво нашои литературы и ставъ переводити поезіѣ Тараса Шевченка на мову нѣмецку. Переложивъ отже „Гайдамакôвъ“, „Гамалію“, „Тополю“ и богато поменшихъ думъ[1]); одначе не вспѣвъ надруковати сихъ своихъ перекладôвъ. Ôнъ умеръ у Львовѣ 7. (19.) мая 1881. р.

Коли Климковичь въ политичныхъ писаняхъ занапастивъ добру славу тямущого публициста, прихилившись въ 1867. р. до московскихъ панславистôвъ, то въ поетичныхъ своихъ творахъ зъявлявъ ôнъ все горячій патріотизмъ. Свои стихотворы помѣщавъ ôнъ въ „Зорѣ галицкôй“, „Словѣ“, „Галичанинѣ“, въ „Вечерницяхъ“, „Нивѣ“, „Русалцѣ“, „Правдѣ“ та въ иншихъ часописяхъ. Першй его поезіѣ надруковано въ „Зорѣ галицкôй“ 1855. р. Въ стихотворахъ „Сонъ“ (ч. 6) и „Мелодцеви“ (ч. 20) добачаємо наклôнъ молодого поета до байронизму, а вже-жь въ третѣмъ вѣршу „До ôтчины“ (ч. 24) видно вплывъ рôдныхъ взôрцѣвъ поетичныхъ. До красшихъ лиричныхъ его поезій належать: „До зôрки“[2]) и „Въ 25-лѣтній юбилей вступленя на тронъ цѣсаря Франціска-Іосифа I.“[3]) Вельми патріотичнй суть его стихотворы „На вѣчну память Тарасови“[4]) и „Великй роковины“[5]). Особливо

---

[1]) Климковичь переложивъ на мову нѣмецку такожь повѣсть Марка Вовчка п. з. „Сестра“.

[2]) „Вечерницѣ“, 1862; число 8.

[3]) „Правда“, 1873; число 20.

[4]) „Вечерницѣ“, 1863; число 9. — „Русалка“, 1886., ч. 10.

[5]) „Слово“, 1863; число 5.

въ „Великихъ роковинахъ“ згадуючи про тысячлѣтне истнованє Руси заявивъ поетъ, що галицкои Руси не розлучать ôдъ Украины нѣ кордоны, нѣ хиньскѣ муры, и ôдтакъ покликувавъ до землякôвъ, щобъ жили мѣжь собою въ згодѣ и любвѣ. Ось и важнѣйшѣ частины сего гарного стихотвору:

Вѣкôвъ десятокъ по-надъ Русью
Неначе блискавка майнувъ. — —

Отъ и сегодня намъ зôйшла,
Якъ тысячь лѣтъ що-день сходила,
Досвѣтня зоря; зновъ зôйшла, —
Зôйшла, на край сей подивилась,
На край замраченый въ туманѣ,
Щó розстеливъ ся скрôзь гень-гень,
Изъ-ôдъ Дону та ажь до Сяну,
Изъ-пôдъ Кавказу за Карпатъ,
До Чорноморя ôдъ Есманѣ, —
Та й, подививши ся опять
У небо, наче капля въ море,
Вернула ся...
О ясна зоре!
Коли до Господа вернула,
Молись єму за сей нашь край:
Нехай змилується, — нехай,
Чого лѣтъ тысячь въ насъ не було,
Вернеться внять — нашь тихій рай! — —

А родину розлучити,
Нѣхто не розлучить:
Не розлучать горы, море,
А не-то-що Збручѣ;
Не розлучать государства,
Берла и короны:

Не розлучать хиньскй муры,
А не-то кордоны
Розлучили-бъ!...

Стихи Климковича вызначують ся въ загалѣ великою силою поетичного слова не тôлько въ первотворахъ, алe й въ переспѣвахъ чужихъ поезій. Вдатными вважають ся єго переспѣвы „єврейскихъ спѣванокъ Байрона“, помѣщенй въ „Вечерницяхъ“ (1862). Сюды належать: а) „Рання смерть“; б) „Слава поляглого“; в) „Розорене Єрусалима“; г) „На рѣкахъ Вавилоньскихъ“; д) „Видѣня Бельсазара“; е) „Иродове горе“. — Опроче зладивъ Климковичь такожь гарный переспѣвъ частины Гомеровои Иліяды, та въ „Основѣ“[1]) надруковавъ „спѣвъ першій“ сего епичного стихотвору.

Въ 1864. р. ставъ Климковичь выдавати „Руську Читальню“, хотячи напечатати деякй книжки беллетристичного змѣсту, такъ переклады, якъ и первотворы. Навпередъ задумавъ ôнъ друковати переклады зъ россійскихъ творôвъ Гоголя, Гребѣнки й Квѣтки, а ôдтакъ радъ бувъ переводити на мову украиньску такожь романы Вальтеръ-Скотта, письма Авербаха и н. Такъ отже выдавъ ôнъ у Львовѣ (1864—1865) сѣмь книжочокъ „Рускои Читальнѣ“, котрй слѣдують въ ось-тôмъ порядку: № I. и II. Чайковскій. Романъ (зъ козацькои старины) Евгенія Гребѣнки въ двохъ частяхъ. Зъ московськои мовы перевѣвъ Ксенофонтъ Климковичь. Львôвъ 1864. — № III. Циганы. Драма Осипа Корженьовського въ 5 дѣяхъ. Зъ польского переложивъ Д. Лозовській (Павлинъ Свѣнцицкій). Львôвъ 1864. — № IV. Шельменко наймитъ. Комедія Григорія Основяненка-Квѣтки въ 5 дѣяхъ. Зъ московськои мовы окрôмъ ролѣ Шельменка перевѣвъ Кс. Климковичь. Львôвъ 1864. — № V. Косове

[1]) „Основа“, Львôвъ 1871; число 1. 2. 12. 13.

поле. Повѣсть Прокопа Хохолушка. Перевѣвъ зъ чеського Левъ Лопатынськiй. Львôвъ 1864. — № VI и VII. Вечеры на хуторѣ близь Диканьки. Повѣсти М. Гоголя. Перевѣвъ зъ московського Кс. Климковичь. Томъ I. и II. Львôвъ 1865. — Ôдтакъ приладивъ Климковичь до друку ще слѣдуючй переклады: 1) Верховинцѣ. Драма Осипа Корженьовского. Перевѣвъ зъ польского Кс. Климковичь. — 2) Мертвець-Збытошникъ. Комедiя Григорiя Квѣтки. Перевѣвъ зъ московського Кс. Климковичь. — 3) Грушенкôвъ зять. Комедiя. Переиначивъ зъ французького Кс. Климковичь.

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнôсть талановитого и вельми трудящого письменника, котрый мôгъ заняти одно зъ передовыхъ мѣсць въ галицко-рускôй словесности, коли-бъ вызначувавъ ся бôльшою постôйностiю своєи вдачѣ и коли-бъ въ житю зазнавъ лучшои долѣ.

10. Осипъ Федьковичь[1]).

На Буковинѣ було смутно-невесело, неначе-бъ все житє народне й просвѣтне занапастилось на вѣки. Коли въ галицкôй Руси (1848) поблагословилось на свѣтъ яс-

[1]) Важнѣйша литература: а) Автобiографiя („Поезiи Iосифа Федьковича“. Часть первая. Львовъ 1862. въ передньомъ словѣ Богдана Дѣдицкого, стор. X—XVI). — б) Михайла Драгоманова „Передне слово про галицько-руське письменство“ въ выданю „Повѣстей Осипа Федьковича“. Кiевъ 1876; стор. I—LVI. — в) „Осипъ-Юрiй Федьковичь“. Кôлька слôвъ по поводу 25-лѣтного ювилея єго литературнои дѣяльности. Статья Ивана Франка въ „Зорѣ“, 1886; число 13. и 14., стор. 236—237. — г) „Рôчниця двацятьпятилѣтнои литературнои дѣяльности Осипа Федьковича, празнована литературнымъ товариствомъ Руска Бесѣда въ Черньôвцяхъ дня 24. червня (6. липня) 1886. (Прилога до 13. числа II. рочника „Буковины“). — д) „Въ XXV-тй роковины литературнои дѣяльности буковиньского кобзаря Осипа Федьковича“. („Дѣло“, 1886; число 69). — е) „Оглядъ житя и творôвъ

ный, то на Буковинѣ тьма тьмуща покрывала заковязлу землицю, такъ що руска батькôвщина зъявлялась мовьто великимъ кладовищемъ. Ажь ось на провесну рановъ-ранцѣ зчезли густѝ мраки и въ буковиньскихъ лѣсахъ залящѣло щекотанѐ соловѣя, щó заспѣвавъ чудову пѣсню воскресну. То не соловѣй бувъ вѣстникомъ перщого весняного дня, то Федьковичь животворнымъ словомъ своихъ пѣсень будивъ землякôвъ изъ сну вѣкового...

Осипъ (Доминикъ) Гордыньскій Федьковичь[1]) родився 8. серпня 1834. р. на Буковинѣ въ Сторонци-Путиловѣ, повѣту Выжницкого мѣжь Гуцулами. Батько єго бувъ мандаторомъ въ горахъ Путилôвскихъ. Мати-жь була дочкою православного священика, Ганицкого, щó бувъ парохомъ коло Путилова[2]). Впередъ була она ôддалась за Николу Дашкевича, щó бувъ православнымъ священикомъ на Буковинѣ и по двохъ рокахъ житя подружного померъ. Ôдтакъ въ гарну вдову влюбивъ ся Гор-

---

Юрія Федьковича". Написавъ Олександеръ Барвѣньскій. („Ватра". Літературный Збôрникъ. Выдавъ Василь Лукичь. Въ Стрыю 1887; стор. 135—142). — ж) „Kartka z dziejów literatury małoruskiej". Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza. Napisał Wł. Ma(ślak). („Nowa Reforma". Kraków, 1886; № 152. 153.). — з) „Осипъ-Юрій [Игорь] Гордыньскій [Городенчукъ]-Федьковичь". („Зоря", 1888; число 2., статья Григорія Цеглиньского, стор. 32—35.) — и) „Причинки до біографіѣ Осипа Федьковича". („Зоря", 1888; число 2., статья Тита Реваковича, стор. 35—36). — і) „Причинокъ до біографіѣ Осипа Федьковича". („Зоря", 1888; число 8., статья Евстахія Цурковского, стор. 143—144).

[1]) Авторъ сеи исторіѣ литературы одержавъ ôдъ професора Стефана Смаля-Стоцкого звѣстку, що буковиньскій поетъ звавъ ся: „Осипъ (Доминикъ) Гордыньскій Ritter von Федьковичь". — Федьковичь звавъ себе такожь Юріемъ та Игоромъ.

[2]) Сынъ Ганицкого есть теперь священикомъ въ Серґіяхъ за Путиловомъ.

дыньскій и оженивъ ся зъ нею. Зъ сею подругою живъ ѳнъ кѳлька лѣтъ, и хочь були въ нихъ дѣти, кинувъ родину въ горахъ, не журячись дальшою ѥи долею. Се була на скрѳзь шляхоцка, горда натура. Опѳсля бувъ ѳнъ директоромъ въ буковиньскѳй табули краєвѳй, и хочь дѳждавъ ся славы свого сына Осипа, то не любивъ ѥго и не живъ зъ нимъ. Тѳлько добрá зъ него було, що лишивъ нашому поетови хорошу реальнѳсть. Ѳнъ померъ въ 70-хъ рокахъ.

Мати Осипа була православна, а отець-уніятъ уважавъ себе латинникомъ. Дѣтвака Осипа охрестивъ священикъ православный, але заходами батька вписано ѥго въ метрику ксєндза латиньского. Крѳмъ Осипа було у ѥго родителѣвъ ще четверо дѣтей: одинъ братъ (старшій) и три сестры[1]). Коли батько покинувъ свою родину, то добра й невсыпуща мати займалась хозяйствомъ, пѣклувалась долею своихъ дѣточокъ, та наганяла ихъ до науки, говорячи разъ-у-разъ: „дѣти вчѣть ся!“ Осипъ учивъ ся въ Путиловѣ у дяка Лукаша, та переймивъ ѳдъ него церковну грамоту. Той-то дякъ пивъ безъ тямки и пяный побивавъ часто хлопцѣвъ; одначе разъ они попобили ѥго й повтѣкали изъ школы. А вже-жь въ нормальнѳй школѣ Осипъ мабуть не вчивъ ся; се бо згадуѥ ѳнъ самъ, що „въ нѣмецькѝ школы не ходивъ“, та зове себе „неукомъ Чорногѳря“[2]).

---

[1]) Одну свою сестру, Катрю, помянувъ поетъ у „спѣванцѣ“, котру зложивъ „для такихъ, що́ кохались, а не пѳбрали ся“. Мѣжь иншимъ сказавъ ѳнъ про сю свою сестру отъ-се: „Да и красна-жь бо була, красна, знай, та зѳронька ясна, що́ на широкому небѣ межи усѣма сіяе!“ („Нива“, Львівъ 1865; число 15., стор. 235—236).

[2]) „Зъ окрушкѳвъ Ю. Федьковича“. („Правда“, 1868; ч. 35., стор. 414).

Старшій братъ Осипа бувъ литографомъ въ Яссахъ на Молдавѣ, забогатѣвъ пôзнѣйше, ба й ставъ перевертнемъ, Румуномъ, прозвавши себе „Ґріґорій Аґапі“. Кôли-жь три сестры померли, то Осипъ, поховавши ихъ, пôшовъ въ наддунайскій край, глядѣти хлѣба. Про тѝ часы свого сумовитого сирôтства спѣвавъ ôнъ пôзнѣйше:

Нѣ родины, нѣ дружины, — бо сестричка вмерла,
Шо тôй бѣднôй сиротинѣ сльозы часомъ втерла; —
Такъ пôшовъ я въ свѣтъ широкій за кавалкомъ хлѣба, —
Ахъ, неразъ я мусѣвъ чути: цѣба, хлопче, цѣба![1])

Въ Яссахъ живъ Осипъ въ наймахъ у свого брата Ґріґорія, а потôмъ ставъ служити у богатои боярки „Бранкованіцы“, щó була великою добродѣйкою бѣдныхъ и безталанныхъ людей. У неи живъ ôнъ до 18. року. Въ серпни 1852. р. взяли єго до вôйска, а по-за-якъ не було въ него паспорту, то вписали єго Федьковичемъ въ рекруты[2]).

Будучи жовняромъ Федьковичь учивъ ся по-нѣмецки читати въ школѣ вôйсковôй пôдъ проводомъ фельдфебля Баранецкого, та небавомъ навчивъ ся й говорити по-нѣмецки[3]). Опôсля капитанъ Аппель полюбивши Федь-

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 3.

[2]) Въ листѣ до Данила Танячкевича писавъ поетъ (1874) отъ-се: „Я ся зъ дому не называю Осипъ Федьковичь, але Юрій Коссованъ, ци, якъ мене дома звали, „Коссованючокъ“. Федьковичемъ то мене лишь въ рекруты вписали, бо мене, знаєте, безъ паса зъ Мольдовы выдали“. Опроче звѣстно, що Федьковичь называвъ себе „Городенчукомъ“.

[3]) Сю звѣстку записавъ Титъ Реваковичь въ 1885. р. зъ устъ самого поета. („Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 35.) Годѣ отже порозумѣти, чому Федьковичь пише въ автобіографіи, мабуть-то вже передше въ Молдавіи одинъ нѣмецкій малярь Р. обôзнавъ єго не лишь зъ мовою и поезією нѣмецкою, але й зъ поезією испанъскою! („Поезіи Іосифа Федьковича“; часть I., стор. XI.)

ковича дававъ єму читати книжки и вчивъ єго що-день по-французки.

Поетъ згадуе въ автобіографіи (стор. XII), що ôдъ старшои сестры дома навчивъ ся богато казокъ и пѣсень руско-народныхъ. Ôдтакъ тî пѣснѣ спѣвавъ ôнъ межи своими камратями, а иногдѣ розказувавъ имъ сестринî казки, або оповѣдавъ про свои вандрôвки по Волощинѣ[1]). Але-жь не довго тривали тî щасливî часы, бо Федьковичь ставъ небавомъ старшимъ мѣжь товаришами, а 19. квѣтня 1859. р. поставлено єго офицеромъ. Того року заворушилась вôйна Сардинiѣ и Францiѣ зъ Австрiею, и ôдтакъ Федьковичь бувъ (15. червня) въ битвѣ пôдъ Кастенедольо. Про сю крôваву битву спôмнувъ ôнъ у спѣванцѣ „Пôдъ Кастенедолевъ“, покликуючи до своєи матери:

Подиви-жь ты ся, мати!
На жовнярскî кабаты:
Вся кабатина
Кровь и калина, —
Ты мня гôдна пôзнати?...[2])

Не знати тôлько, чи Федьковичь бравъ справдѣ участь въ битвѣ пôдъ Маджентою и пôдъ Сольферином. Титови Реваковичеви сказавъ ôнъ лишь отъ-се: „Бувъ я въ битвѣ пôдъ Кастенедольо“[3]). А вже-жь написавъ ôнъ думку п. з. „Пôдъ Маґентовъ“[4]), въ котрôй подекуды находимо тî самî слова, щó й въ спѣванцѣ „Пôдъ Ка-

[1]) Въ автобіографіи каже поетъ (стор. XIII.), що ôдбувавъ вандрôвки такожь по Сербіи и по Украинѣ.

[2]) „Поезіи“, часть I., стор. 48—50.

[3]) „Зоря“, 1888; ч. 2., стор. 36.

[4]) „Slovo na slovo do Redaktora Slova“. Czernivci, 1861; стор. 5—7 (ненумер.). Порôвн. „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I., стор. 52—57.

стенедолевъ". Въ „Нивѣ"-жь замѣщено статью Федьковича „Буковиньскій пѣснѣ", де ôнъ мѣжь иншимъ остатке пише: „Пôдъ Солфериновъ били ся мы одъ самого досвѣта ажь въ темну нôчь. Боже! що бились! — не то що, але зубами кусались, — такъ бились!"[1])

Вернувшись въ лѣтѣ 1859. р. зъ Италіѣ до Черновець Федьковичь пôзнавъ ся зъ нѣмецкимъ поетомъ Ернестомъ Рудольфомъ Найбаверомъ, що бувъ професоромъ исторіѣ и нѣмецкого языка въ гимназіи Черновецкôй. Се бувъ мужь вельми свѣчный и людяный, що вмѣвъ розпôзнати й оцѣнити правдивый таланъ. Такъ отже мѣжь Найбаверомъ а Федьковичемъ завязалась скоро щира приязнь: тому честному Нѣмцеви читавъ Федьковичь свои нѣмецкій думы, котрі писавъ ще въ Молдавіи, и ôдтакъ сказавъ ему Найбаверъ, що ôнъ въ „лириці зъ кождымъ нѣмецкимъ поетомъ може мѣряти ся!"

Въ тôмъ (1859) роцѣ навчивъ ся ôнъ по-руски писати ôдъ Антона Кобыляньского[2]) и Костя Горбаля[3]). Саме-тогдѣ Кобыляньскій спонукувавъ Федьковича, щобъ написавъ по-руски якій стихотвôръ, та довѣдавъ ся ôдъ поета, що ôнъ уже въ Италіи, въ таборѣ пôдъ Касано, написавъ думку „Нôчлѣгъ"[4]). Сеся гарна думка вподобалась Кобыляньскому такъ дуже, що просивъ Федьковича, щобъ ему кôлька думокъ до его „Слова на Слово" написавъ. Федьковичь вволивъ волю Кобыляньского, ко-

[1]) „Нива". Науково-литературна часопись. Редакторъ и выдавець Константинъ Горбаль. Львівъ, 1865; число 8., стор. 121.

[2]) Антôнъ Кобыляньскій бувъ тогдѣ молодымъ литератомъ рускимъ.

[3]) Кость Горбаль выдававъ у Львовѣ 1865. р. „Ниву". Теперь есть ôнъ професоромъ реальной гимназіѣ въ Стрыю.

[4]) Думку „Нôчлѣгъ" надруковавъ Дѣдицкій у „Словѣ" 1861. р. ч. 87., 1862. р. ч. 13., въ „Галичанинѣ" 1862. р., вып. I., стор. 13. и въ збôрнику поезій Федьковича (1862), стор. 48.

трый ôдтакъ въ Чернôвцяхъ 1861. р. выдавъ „Slovo na slovo do Redaktora Slova“[1]). Коли той письменникъ надруковавъ першй стихотворы Федьковича, то поетъ роздававъ ихъ мѣжь рускихъ молодцѣвъ-воякôвъ, „котрымъ ôнъ тôлько щасливыхъ годинъ свого житя бувъ винênъ“[2]). Не спостигъ ôнъ тыхъ пѣсень розбслати, якъ ось (въ зимѣ 1861) перемѣщено тую дивизію, въ котрôй служивъ, зъ Буковины до Семигороду. Въ Ардали занемôгъ поетъ, и бувши прикованымъ до ложа недуги написавъ усѣ тотй пѣснѣ й думки, котрй опбсля (1862) Дѣдицкій напечатавъ у Львовѣ п. з. „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. Ôдтакъ поетъ попавъ опять въ недугу на самъ новый рôкъ 1863. Въ пятницю вечеръ 11. сѣчня (1863) молода громада руска у Львовѣ одержала ôдъ Федьковича осьтаке письмо: „Лежу въ лôжку, та чекаю смерти. На самъ нашь новый рôкъ занепавъ я дуже сильно — „Lungen- und Rippenfellentzündung“. Якъ не загину, то ôдпишу. — Робѣть, щó ваша воля та й ласка. — Прощайте, браття мои!“[3])

Та не загинувъ першій поетъ буковиньскій! Провидѣнє зберегло єго тогдѣ ôдъ смерти, щобъ выспѣвавъ всѣ тй пѣснѣ й думки, котрыми справдѣ збудивъ свою батькôвщину ôдъ вѣкового сну до нового житя просвѣтного й суспôльно-національного.

---

[1]) Кобыляньскій написавъ своє „Slovo“ на „Слово“, часопись политичну, котру въ 1861. р. у Львовѣ ставъ выдавати Богданъ Дѣдицкій. — Кобыляньскій писавъ такожь деякй поезійки, а въ 1874. р. зладивъ перекладъ Евангелія св. Луки на мову руску. (Гляди II., стор. 154., замѣт. 3.)

[2]) „Автобіографія“, стор. XIV.

[3]) „Вечерницѣ, литературне письмо для забавы и науки“. 1863; число 3., стор. 17. — На другôй сторонѣ листу написано було чужимъ письмомъ: „Es ist alles veranlasst worden, dass sämmtliche Schriften und Notizen seiner Zeit an die Redaktion der Weczernyci gelangen“.

Зъ вôйска выйшовъ ôнъ до дому въ великій пôстъ 1863. р., по-за-якъ занедужавъ сильно на очи. Свою стареньку неньку заставъ ще живу, але въ великôй бѣдности и въ горюваню. И не довго натѣшивъ ся нею, бо въ сѣчню 1864. р. поховавъ єѣ въ сыру землю. Мѣжь-тымъ помѣщавъ ôнъ (1862—1865) свои поезіѣ и повѣсти въ „Вечерницяхъ“, „Метѣ“ и въ „Нивѣ“. Въ 1864. р. гуцульскій громады Кимполюнґского околу выбрали Федьковича въ сервитутову комисію своимъ заступникомъ. Въ 1866. р. поставлено єго вôйтомъ Сторонецкимъ, а въ 1867. р. именовано єго окружнымъ шкôльнымъ инспекторомъ. На сѣмъ новôмъ становищи Федьковичь дбавъ дуже про школы, старавъ ся запопадливо, щобъ поставити въ нихъ руску мову выкладовою, и въ сѣй справѣ выславъ ôнъ меморіялъ до тогдѣшнього министерства просвѣты. Хоча-жь Федьковичь въ тôмъ часѣ громадскими и шкôльными справами займавъ ся трохи-не безъ впину, то все-таки не покидавъ своєи музы и въ 1867. та 1868. р. выдавъ ôнъ въ Коломыи свои „Поезіѣ“ въ трьохъ частяхъ. Та й въ „Правдѣ“ помѣщавъ ôнъ (1867. 1868) свои повѣсти и стихотворы.

Вôйтомъ бувъ ôнъ пять рокôвъ, се-бъ-то до 1871. р. Рôкъ опôсля (1872) изъ-за рôзныхъ интриґъ подякувавъ ôнъ за инспекторство и выѣхавъ до Львова. Се бо выдѣлъ товариства „Просвѣта“ запросивъ єго, занятись у Львовѣ выдавництвомъ книжочокъ популярныхъ. И ось 22. липня 1872. р. приѣхавъ въ столицю Галичины кремезный, чорнявый гуцулъ высокого росту, щó вызначувавъ ся гарнымъ одягомъ простонароднымъ[1]). Се бувъ Осипъ Федьковичь. Молода громада руска повитала єго

[1]) Поетъ одягавъ ся въ короткій гуцульскій сердакъ, а на головѣ носивъ широкій гуцульскій брыль. Дома-жь сидѣвъ все въ короткôмъ кожушку.

сердечно й часто бачила єго въ гостинѣ у д-ра Корнила Сушкевича. Выдѣлы товариства „Просвѣта“ и „Руска Бесѣда“ запоручили єму рѳчно 500 зол. р.[1]) пѳдъ тою вымѣнкою, щобъ ѳнъ въ однѳмъ роцѣ выстачивъ письменного матеріялу на 24 друкованѣ листы, се бъ-то оба выдѣлы умовились зъ Федьковичемъ, щобъ выстачивъ 12 листѳвъ змѣсту популярно-просвѣтного, а 12 листѳвъ беллетристичного, подаючи переклады цѣннѣйшихъ творѳвъ драматичныхъ. Та отъ, свобѳдна й поетична душа Федьковича не могла навыкнути до канцелярійныхъ формъ товариства „Просвѣта“; — нерадо пѳддававъ ся ѳнъ авторитетови критикѳвъ, ба, въ сѣчни 1874. р. заявивъ выдѣлови „Просвѣты“ ось-таку свою гадку: „Я писати не думаю на тото, абы мали литературнѣ монополисты критиковати“. Ѳдтакъ въ сѣчни 1874. р. розвязано контрактъ зъ Федьковичемъ, и поетъ выѣхавъ изъ Львова, де, якъ казавъ, чотырнацять „чорныхъ“ мѣсяцѣвъ перебувъ.

Вже въ другѳмъ роцѣ побуту свого вѳ Львовѣ поетъ чувъ ся чужимъ середъ людей, щѳ єго вельми любили й поважали. Найбѳльшимъ мабуть єго щастємъ у Львовѣ було, коли мѳгъ на самотѣ сидѣти цѣлыми годинами, та коли граючи на лирѣ спѣвавъ пѣснѣ народнѣ[2]). Рѣдко коли выѣзжавъ изъ Львова въ сусѣднѣ села. А вже-жь въ 1873. р. приѣхавъ на великдень въ гостѣ до Остапа Цурковского, завѣдателя капеляніѣ въ Дматровичахъ, повѣту Львѳвского. Въ дружнѳй розмовѣ сказавъ ѳнъ до сего панъ-отця мѣжь иншимъ отъ-се: „Нарѳдъ се наша вся сила; єго стараймо ся просвѣтити и здвигнути, пригорнути до себе!“[3]) Та й щиро любивъ поетъ хлѣборо-

[1]) Оба тѣ товариства платили Федьковичеви въ первѳмъ роцѣ, се-бъ-то до липня 1873. р. по 250 зр. Въ другѳмъ роцѣ выдѣлъ „Рускои Бесѣды“ не мѳгъ вже платити умовленыхъ 250 зр.

[2]) „Дѣло“, 1886; число 69, фелєтонъ.

[3]) „Зоря“, 1888; стор. 143.

бôвъ, добачаючи въ нихъ накорѣнокъ Руси. Въ Дмитровичахъ ходивъ ôнъ по сѣльскихъ хатахъ и обôймавъ любвою найменшого свого брата. Тогдѣ спонукувавъ ôнъ тамошнихъ громадянъ, щобъ навчились спѣвати пѣснѣ й думы при звукахъ лиры. Такимъ спѣвомъ могли-бъ они, по єго думцѣ, хосенно вплывати на пôднесенє занапащеного свого побуту суспôльного, по-за-якъ въ часѣ вôльнôмъ ôдъ роботы найшли-бъ хосенну забаву и ôдвернули-бъ ся легко ôдъ піяньства.

Коли-жь поетъ не мôгъ стерпѣти критикôвъ-професорôвъ, то зъ-годомъ-перегодомъ ôдвернувъ ся ôдъ рускихъ громадянъ у Львовѣ. Така вже була єго вдача, що не мôгъ забути вдѣянои обиды. Ось щó пише ôнъ самъ про себе: „Я вже таку натуру маю зъ роду, що дуже багато треба, абы мене розсердити; але якъ мене вже хто уразить до живого, такъ моє серце вже не обернеть ся, поки свѣта“[1]).

Вернувшись на Буковину Федьковичь дôждавъ ся небавомъ выданя своихъ повѣстей. Ихъ зôбравъ Михайло Драгоманôвъ и надруковавъ въ Кіевѣ 1876. р. вразъ зъ переднимъ своимъ словомъ про галицько-руське письменство (8°, сторôнъ LVI + 95). Мѣжь-тымъ удержувавъ поетъ письменну кореспонденцію зô своими приятелями и въ листѣ до Данила Танячкевича писавъ (1874) отъ-се: „Моє щастє въ Буковинѣ у горахъ, а коли не въ горахъ, то все-таки у Буковинѣ межи Днѣстромъ и Прутомъ. Хто не може на Украину, та тамъ ся народного духа учити,- то най иде въ руску Буковину!“

Тогдѣ читавъ ôнъ Ивана Левицького „Свѣтоглядъ украинського народа“[2]) и д-ра Клима Ганкевича „Grund-

[1]) „Повісті Осипа Федьковича“. Кіевъ 1876; стор. 19.

[2]) „Правда“, письмо литературно-политичне. Рочникъ IX. У Львові, 1876; число 1—23.

züge der slawischen Philosophie[1]). Ôдтакъ забажавъ занятись студіями философичными. И отъ, ставъ ôнъ читати творы нѣмецкого философа, Артура Шопенгавера, котрый будучи пессимистомъ любувавъ ся въ мистичнôмъ свѣтоглядѣ[2]). По-за-якъ философичнй письма Шопенгавера вызначують ся мовою цвѣтистою и поетичною, то Федьковичь полюбивъ ихъ вельми й переймивъ ся зовсѣмъ пессимизмомъ сего нѣмецкого философа. Сей новый свѣтоглядъ буковиньского поета проявляє ся въ деякихъ стихотворахъ, особливо-жь въ траґедіи „Довбушь“, котру надруковано 1877. р. въ буковиньскôмъ альманаху „Руська хата“[3]). И справдѣ мистичный свѣтоглядъ Шопенгавера бувъ Федьковичеви дуже по-нутру, тому-що ôнъ вже зъ природы зъявлявъ наклôнъ до самоты й задумы. Про-те займавъ ся ôнъ иногдѣ астрольоґіею та ворожбицтвомъ, одначе кôлька рокôвъ передъ смертію освободивъ ся ôдъ всякого мистицизму.

Коли Буковина заходами Федьковича пробудилась до нового житя просвѣтного й національного, то сей першій будитель своихъ землякôвъ обнявъ въ Чернôвцяхъ редакцію „Буковины“, часописи политичнои и науковои для руского народа. Перше число сеи патріотичнои часописи явилось 1. сѣчня 1885. р. Пôдъ хоруговь Федьковича стали горнутись всѣ тямущй народовцѣ буковиньскй, щó смѣло боронили свою батькôвщину супроти румуньскихъ и московскихъ централистôвъ.

[1]) „Grundzüge der slawischen Philosophie“ von Dr. Clemens Hankiewicz. I. II. Heft. Krakau und Lemberg, 1869.

[2]) Авторъ сеи исторіѣ литературы дôзнавъ ся ôдъ д-ра Клима Ганкевича, що Федьковичь любувавъ ся въ философичныхъ письмахъ Шопенгавера. Головнымъ твором сего философа єсть „Die Welt als Wille und Vorstellung“.

[3]) Наклôнъ до мистицизму зъявивъ поетъ уже въ першôй редакціи „дивоглядіѣ Довбушь“. („Правда“, 1869; число 13—35.)

Ôдтакъ 24. червня (6. липня) 1886. р. буковиньска и галицка Русь сказала велике спасибôгъ спѣвакови гуцульщины, борцеви за долю й волю руско-украиньского народу. Въ той-то день святковано въ Чернôвцяхъ двацять-пяти-лѣтнѝ роковины єго хосеннои дѣяльности. Ôдтакъ першому просвѣтителю Буковины товариство „Просвѣта“ пôслало ось-такій поклôнъ: „Соловѣєви зеленои Буковины, Осипови Федьковичеви, члены товариства „Просвѣта“ заявляють сердечный привѣтъ въ нынѣшній день ювилейный и поклнкують радôсно: „Утни, батьку, орле сизый!“ Нехай творча сила твого вѣщого духа буде искрою божого огню, щó засіяє свѣтломъ просвѣты на зеленôй Буковинѣ. Спѣвай ще довго въ хосенъ цѣлои Руси-Украины, щобы твоя животворна пѣсня вскресила зъ темноты и тыхъ незрячихъ братôвъ, щó не вѣрять ще въ лучшу будучнôсть нашого двацять-миліонового народу, котрый по воли провидѣня єсть серцемъ въ величнôмъ тѣлѣ матери Славы!...“ Заслужену честь ôддавъ ювилятови на литературно-вокальнôмъ вечерку професоръ Стефанъ Смаль-Стоцкій, сказавши въ ôдчитѣ своѣмъ мѣжь иншимъ ось-таке: „Заслуги Федьковича для Буковины величезнѝ и черезъ то, що ôнъ розвѣявъ у насъ темряву вузкоглядности, що ôнъ першій показавъ, що намъ нема що ôддѣлювати ся ôдъ рôдныхъ братôвъ въ Галичинѣ, на Украинѣ, бо мы одинъ нарôдъ, одна наша мати, одинъ нашъ языкъ. Своими творами звеличивъ ôнъ Буковину на всю Русь, а якъ ôнъ єѣ любить, доказомъ того кожде єго слово“...[1])

Доживши такого великого свята въ житю своѣмъ Федьковичь заявивъ сейчасъ своимъ землякамъ сердечну вдяку за теє, що помянули єго незлымъ-тихимъ словомъ. Ось и важнѣйшѝ слова єго ôдповѣди: „Довелось менѣ

[1]) Прилога до 13. ч. II. рочника „Буковины“; стор. 5.

дôждати великои несподѣванки въ житю, великои чести за мои скромнѝ и невеликѝ труды на поли нашои литературы. Я не въ силѣ высказати моєи радости, яка мене обняла, и мого щастя, якого я дожибъ, оглядаючи дня 6. липня такъ свѣтлый обхôдъ мого свята моими дорогими земляками. Сей день є найсвѣтлѣйшимъ днемъ мого житя и остане на-все дорогою менѣ памяткою... Не маю я слôвъ, мои вельми честнѝ земляки, щобымь вамъ такъ подяковавъ, якъ вы мене пошанували, но коли моя праця на-що придала ся, то приймѣтъ увѣрене, що я и дальше буду трудити ся на рôднôй нивѣ, и що я готовъ все моє принести на ôвтарь матери Руси, на ôвтарь людскости“[1]).

И додержавъ Федьковичь свого слова, бо й дальше пѣклувавъ ся вельми запопадливо рôдною литературою и крôмъ деякихъ поезій и казокъ написавъ такожь кôлька творôвъ драматичныхъ. Именно переробивъ ôнъ траґедію „Довбушь“, та написавъ траґедію „Хмельницкій“ и мельодраму „Керманичь“. Опроче будивъ живымъ словомъ темныхъ-незрячихъ братôвъ до житя просвѣтного. Коли бувало на зборахъ промовлявъ до селянъ, „дорогихъ братѝкôвъ своихъ“, то очи єго заливались сльозами радости. „Мы не пропадемо!“ кликнувъ ôнъ разъ до громадянъ, — „мы не пропадемо, коли вы, братя, горнете ся до свѣтла та правды, до самапôзнаня народного!“[2])

Федьковичь бувъ душею при всякихъ починахъ народныхъ, бравъ участь въ рôзныхъ депутаціяхъ буковиньскихъ Русинôвъ и все державъ высоко хоруговь народного змаганя на Буковинѣ. Та не судилось поетови, дôждатись жнива того збôжа, котре ôнъ засѣявъ на весну житя просвѣтного. Невмолима смерть скосила най-

[1]) „Буковина“, 1886; число 13.
[2]) „Дѣло“, 1887; число 146.

красшу квѣтку на буковиньскôй левадѣ народнôй. Поетъ померъ изъ-за выбуху крови 30. грудня 1887. (11. сѣчня 1888). А радъ бувъ жити, радъ бувъ спѣвати, та въ славу одѣтись, — та отъ, тутъ уже на вѣчну змерклось нôчь...[1])

Памяти покôйного кобзаря буковиньского присвятивъ Григорій Цеглиньскій ось-таку гарну поетичну згадку въ прозѣ: „... Розбита золотострунна шездара — и пѣсня єи скôнчена. — И склонили голову сестры словяньскй на важку, печальну звѣстку. Заплакала молода Буковина надъ своимъ батькомъ - воскресителемъ, заголосила Галичина надъ своимъ батькомъ - просвѣтителемъ, зарыдала Украина надъ вторымъ батькомъ-бояномъ, бо пукла золотострунна шездара — и пѣсня єи скôнчена. И зôйшлись жалôбнй сестры словяньскй на послѣдне свято шездары, гôрке, темне, печальне, пекуче. На сугорбахъ Чорногоры нарвали зеленои руты, по берегахъ Днѣстра пахучого бôждерева, по-надъ порогами Днѣпра-Славутицѣ синьои незабудки. И сплели вѣночки... И ще разъ заяснѣла шездара весняною красою..., ще разъ блиснула блескомъ давнои славы, — и тôлько послѣдного житя, послѣднои втѣхи єи, бо мертва лягла въ могилу — и пѣсня єи скôнчена. Голосомъ розпуки зарыдали теперь сестры-пращальницѣ; имъ здавалось, що зъ тою шездарою лягъ въ могилу ихъ таланъ, ихъ надѣя, ихъ житє. Голосъ сестеръ-жалôбниць полунавъ далеко-далеко; пôйшовъ важкою луною по срѣбноверхôмъ Бескидѣ, поплывъ мутными хвилями Днѣстра и воркôтливыми струями Днѣпра. Зашумѣвъ степъ, зашевелѣли курганы и зъ важкои задумы збудили неньку-Украину. И встала ненька-Украина и сказала: „Нѣ, дѣти! Шездара тѣло

[1]) Гляди думку Федьковича п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“ 1887; стор. 138—139).

мертве и розбилось. Въ землю иде, щó зъ землѣ, але пѣсня єи не зъ того роду, она не скôнчена... Она жиє, бо она вѣчна, безмежна, безсмертна!...“ И розôйшлись сестры-жалôбницѣ домôвь, зъ болемъ въ серцю, надѣєю въ души“.

Федьковичь родивъ ся поетомъ. Въ пѣсни „Спѣвацкая доля“ зъявляє ôнъ, що мати родила єго на те, абы людямъ спѣвавъ, якъ соловѣй въ темнôмъ гаю. Ось и єго слова:

— Моя мати мене породила,
Та де ôрлы воду пили,
Та й спѣваночокъ мене научила
Ôсѣмьдесять и чотыри.
Бо моя мати мене породила
Въ чистôмъ поли при Дунаю:
Спѣвай мôй сыну! такъ ми говорила,
Якъ соловѣй въ темнôмъ гаю!...
А я лѣтаю по гаю, дубровѣ,
Та й ще буду ба й лѣтати.
Ой, позвольте ми сыны соколовî
Межи вами заспѣвати!...[1])

А въ „Дикихъ думахъ“ розказує, що снилась єму ось-така „доля“: Убогій леґѣнь припадає до Довбушевои могилы, и жалкує ся, що въ него нѣ щастя, нѣ долѣ, — нѣ батька, нѣ мамы; ôдтакъ просить Довбуша, щобы подавъ єму иншу долю[2]). „Долѣ? хлопче! — Царемъ будешь!“ обôзвалось зъ ямы. „И ме ти свѣтъ поклонятись, якъ сонцю въ промѣню!“ — И ôдповѣвъ леґѣнь: „Ца-

[1]) „Slovo na slovo do Redaktora Slova, стор. 7. 8. (ненумер.)

[2]) „Правда“, 1877; число 4. и 5., стор. 126—127. — „Дикй думы“ писавъ Федьковичь пôдъ псевдонимомъ „Гуцулъ-Невѣрь“. Ся думка „Доля“ явилась опôсля въ новôй редакціи п. з. „Убогій леґѣнь“. („Ватра“, 1887; стор. 138—139.)

ремъ?! — батьку! я не хочу! Царемъ я не буду! Я за ката не придавъ ся!“ — „То Довбушемъ будешь!“ обôзвалось зъ-пôдъ могилы, ажь вжахли ся горы. — „Я Довбушемъ?! — Нѣколи у свѣтѣ!“ ôдповѣвъ леґѣнь. — „То-жь кобзаремъ минѣ будешь!“ гукнуло у-третє, неначе грôмъ, ажь йойкнули всѣ горы-рокиты...[1]). И ось ставъ Федьковичь кобзаремъ, — така була єго доля! Ôдтакъ вставши рано и сповѣвшись щиро Богу, оравъ ôнъ горы, долины, оравъ свою Буковину и ставъ скрôзъ сѣяти вѣру, надѣю, любовь[2]). И залунала по горахъ чудова єго пѣсня, якои зелена Буковина нѣколи ще не чула, бо ось щó каже поетъ про свою пѣсню:

А я заспѣваю по руському краю,
Щобъ було далеко-далеко мя чути,
Ôдъ Чорнои-горы до Днѣпру-Дунаю.
Розсыпь ся ми, пѣсне, барвѣнкомъ та рутовъ,
Най руськи молодцѣ затычуть кресаню,
Най рускѝ дѣвчата вѣнки собѣ шиють,
Най люде не кажуть, що мы безталанни,
Най сльозы кровавѝ личко намъ не мыють!...
Розсыпь ся ми, пѣсне, якъ сонечко лѣтѣ,
Хай нашѝ кровавѝ на вѣки обсушить!...
Розсыпь ся, розбий ся, якъ грôмъ по Рокитѣ,
Хай шваркôтъ нѣмецькій насъ бôльше не глушить![3])

Першу свою думку „Нôчлѣгъ“ написавъ Федьковичь (якъ уже сказано) 1859. р. въ Италіи въ вôйсковôмъ таборѣ пôдъ Касано. А вже-жь справдѣшня єго литературна дѣяльнôсть починає ся рокомъ 1861. Буковиньска й галицка Русь дôзналась про поета Федьковича саме-тогдѣ, коли Антôнъ Кобыляньскій выдавъ

[1]) „Правда“, 1877; стор. 127—128.
[2]) „Вечерницѣ“, 1863; число 9., стор. 70.
[3]) ibid., стор. 71.

„Slovo na slovo do Redaktora Slova“ (Чернôвцѣ 1861). Кобыляньскій критикуючи мову „Слова“ и не годячись зъ литературнымъ напрямомъ сеи часописи политичнои, пише мѣжь иншимъ ось-таке: „Добре въ каламутнôй водѣ рыбу ловити, добре одноокому межи слѣпыми королемъ бути; поетамъ богато теперь добре бути, якъ ся выроили недавными часами въ нашôмъ Львовѣ. А я вамъ кажу, же прийде небавомъ чоловѣкъ зъ гôръ гуцульскихъ, зъ своѣи родины. Той соловѣй вамъ заспѣваѥ такъ, шо всѣ нашй поетчуки обернутъ ся въ жабы“. (стор. 2.)

Ôдтакъ надруковавъ Кобыляньскій отъ-сй стихотворы Федьковича: 1) На день добрый (стор. 7—8); — 2) Днѣстеръ (8—9); — 3) Оскресни Бояне! (9—10); — 4) Туга за миловъ (10—11); — 5) Надъ Быстрицевъ (11); — 6) На пѣсковôй горѣ (12); — 7) Пôдъ Галичемъ (12); — 8) На Красну (12—13); — 9) Приязнь въ смутѣ (13—14); — 10) Муза (14). Въ додатку-жь напечатано тутъ ще осьтй поетичнй складаня: 1) Пѣсня за Цѣсаря; 2) Жовнярскй думы; 3) Выправа въ поле; 4) У Веронѣ; 5) Пôдъ Маѓентовъ; 6) Спѣвацкая доля[1]).

А вже-жь и Дѣдицкій вмѣвъ оцѣнити поетичный таланъ Федьковича, коли въ „Словѣ“ (1861; ч. 46) отъ-се написавъ: „Молодый пѣвецъ, возросшій межи спѣвными Гуцулами, одаренный глубокимъ для поезіи чувствомъ, составляе изъ скромного матеріялу сельско-народной бесѣды пѣсенныи творенія, которы идутъ въ заводы съ утворами найлучшихъ нашихъ книжныхъ поетовъ“.

Ще бôльше звеличивъ Дѣдицкій имя Федьковича, коли въ 1862. р. выдавъ у Львовѣ першу часть ѥго „поезій“. Ось яке панеѓиричне слово высказавъ редакторъ „Слова“ въ честь буковиньского поета: „*Помнимъ тутъ, щô одинъ изъ знакомитшихъ писателей Украины сказалъ*

[1]) Сторôнъ въ тôмъ додатку не нумеровано.

про Шевченка: же онъ, Шевченко, спѣвалъ такъ, якъ бы спѣвалъ самъ малорускій народъ, скоро бы прійшолъ до высшого степени духовой образованности. Въ томъ осудѣ заключаесь найвысшая хвала пѣвцеви народа. Такій же судъ выдасть кождый о пѣвцѣ Федьковичу, кто лишь и тіи немногіи его поезіи, въ предлежащой книжцѣ заключенныи, со вниманіемъ знатока перечитае. Даръ великій: для высшихъ навѣтъ предметовъ способомъ природнымъ, невынужденнымъ спопуляризовати форму до той степени, же предметъ и форма приступны суть и якось мовѣ свойски понятію простонародія, — той даръ великій зарѣвно природный и Шевченкови и Федьковичу. А если тотъ первый, избравши собѣ задачею свого житья, стояти въ борьбѣ противъ томителей свого народа, изливалъ зъ своей болящой груди напѣвъ столь трагичного содержанья, на скѣлько трагичною есть доля кривдженного изъ всѣхъ сторонъ народа, — то не въ рѣвню тому Федьковичъ, жіючи пѣдъ отмѣнными обстоятельствами, выносячи зъ родинної хаты одно сокровище спокойнѣйшихъ думъ народныхъ, начинае свое спѣвацкое посланничество отъ вѣрної и пластичної передачи всего того, щѣ его по дорозѣ житья пріязнымъ або непріязнымъ случаемъ окружае...“[1]).

Мѣжь лиричными поезіями въ выданю Дѣдицкого найкрасшѣ суть пѣснѣ жовнярскѣ. Поетъ малюе живыми барвами образки зъ побуту жовнярского, — образки чудовѣ, котрѣ ѣнъ сповивъ горюванѣмъ и тугою за свободою въ рѣднѣй Буковинѣ. Сюды належать особливо отъ-сѣ спѣванки й думки: „При ѣдходѣ“ (стор. 9—10), „Въ церквѣ“ (33—34), „Рекрутъ“ (36—37), „Святый вечеръ“ (37—38), „Дезертиръ“ (38—39), „Товаришѣ“ (52—57) и „Трупарня“ (66—67). — Ось стоить рекрутъ

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. Львовъ 1862. „Слово отъ издателя“, стор. VIII—IX.

„на шельваху“ въ цѣсарскôмъ дворѣ, та й снить ся єму, що ходить десь по синѣй горѣ. Та отъ, гукнувъ дзвôнъ на Стефанѣ, а жовнярь збудивъ ся. Утеръ собѣ личенько й ґверъ, — „кровь точить ся по мармурѣ, а жовнярь умеръ“ (стор. 36—37). Або ось одинъ жовнярь дôстає листъ ôдъ ненечки старенькои, що ѣй бѣднôй нема кому въ зимѣ врубати дровъ, — „бо єи сынокъ, оденъ въ дому, цѣсарскій стрѣлець!“ И схопивъ ся жовнярь и полетѣвъ якъ птахъ, ажь вѣтрови годѣ йти зъ нимъ въ догôнь. „Бо ôнъ летѣвъ до матоньки старои домôвь, дрôвець ѣй врубатоньки, бы хатку нагрѣвъ“ (стор. 38—39). — Въ иншôмъ образѣ бачимо улана, щó єго пôдъ Маджентою заколено. Вѣрный товаришь хоче єму постѣль постелити, та шабелькою рые єму яму пôзно зъ-опôвночи. Докопавъ ся уланъ въ поясъ, — бôльше не змагає; сѣвъ собѣ бѣдный коло брата й пытає ся єго, чому не промовить, не приголубить свого товариша?... Не чує вбитый уланъ дружнихъ слôвъ свого побратима, — та й небавомъ покрыла єго могила. Тужить молодый уланъ, поховавши товариша; плачуть зôрницѣ, — млѣють квѣты. Тужить уланъ та пытає ся товариша, щó лежить въ могилѣ: „И зъ кимъ ты нôчку сю ночуєшь? — и зъ кимъ ты будешь розмовляти о твоѣй нени, о дѣвчати?“ — Ôдтакъ заявляє уланъ, що годѣ єму жити безъ вѣрного товариша. „Пôйду“, каже, „рано въ чисте поле, зъ Французомъ, Сардомъ воювати, мемъ въ-вечеръ въ гробѣ балакати“ (стор. 52—57).

Сумно жовнярови, коли єго товаришь ляже головою на поли битвы, але ще сумнѣйше єму на серцю, коли товаришь конає въ трупарни. Ось у шпитали на подвôрю жовнярь „ходить варту“, а въ трупарни „крôвавый жовнярь на смерть спочиває“. И дивить ся „шельвахъ“ крôзь ôкно на мертвого товариша, та здає ся єму,

що нѣбы чути плачь голубки въ трупарни, та що онде на пôдлозѣ, де зъ мерця накапало крови, сидить дѣточокъ двоє. Сиротята бють головковъ до лавы, а при нихъ вдова-мати хиляє бѣдну голову, нѣбы хоче спати, та лишь часомъ йойкне: „Боже милый, Боже!“ „Но Господь єи не чує, нѣ голоднѣ дѣти,... ихъ батько спочиває, — свѣчка му ся свѣтить“ (стор. 66—67). Коли-жь сумно въ трупарни, то не веселѣйше въ церквѣ. Молодый жовнярь спочиває мертвый въ домовинѣ, — „нѣ сестричка не голосить, ненька не вмлѣває“. Немає нѣкого въ церквѣ, лишь священикъ старенькій въ книжцѣ щось читає; — тамъ свѣчка одинока въ попѣлъ догаряє, а зô стѣнъ позирають ся золотѣ иконы... Вже просить священикъ послѣднього цѣлованя сиротинѣ, але нѣхто єго не цѣлує... Прибивають чорне вѣко, — свѣчка впала, тлѣє; — „нѣ сестричка не голосить, ненечка не млѣє“ (стор. 33—34).

Коли-жь поетъ въ починахъ своєи литературнои дѣяльности змалювавъ живо й вѣрно побутъ жовнярскій, то суспôльно-національне змаганє Руси-Украины зъобразивъ ôнъ якось млаво мовь не-хотя. Про давну бувальщину украиньску спôмнувъ ôнъ лишь въ однôмъ стихотворѣ п. з. „Украинна“ (стор. 24—26). Тутъ каже ôнъ, що годѣ забути Украину й Запороже, — годѣ забути могилы, курганы, „де козацтво украиньске, славнѣ атаманы свою славу сномъ провадять, славовъ серце грѣють...“ Поетови подобались на Украинѣ хуторы, пасѣки, вишневѣ садочки, — ôдтакъ малюючи идилю сѣльску ставить ôнъ на першôмъ плянѣ свого образу дѣвчину русо-косу, щó на порозѣ своєи хаты дожидає свого милого сокола. — Въ иншôмъ мѣсци зъобразивъ ôнъ „козака“ (стор. 67—68), щó зъ вѣтромъ погнавъ до дѣвчины-калины, „яснѣйшои ôдъ золота“. Хоча-жь поетъ написавъ думку „Спѣвацка добра-нôчь на скôнъ Тараса Шев-

ченка“ (стор. 28—30), — хоча спомнувъ тутъ про кайданы, Сибирь и неволю, то не зрозумѣвъ онъ ще добре, чимъ бувъ Тарасъ для Украины, и одтакъ сказавъ въ сей думцѣ, що рускій соловей лягъ спати въ свѣтлѣ луны въ заслъженй квѣты. Федьковичь тужить за украиньскимъ кобзаремъ и каже, що якъ тутки зазорѣе, то онъ его пробудить[1]).

Въ загалѣ „Русь“ въ тогдѣшнѣй уявѣ Федьковича обмежалась лише Днѣстромъ и Черемшомъ (стор. 23); одтакъ кромъ „Левоновои палаты“ не могъ онъ нѣякихъ иншихъ памятниковъ познознати на руинѣ батьковщины. Справдѣ, его тогдѣшній свѣтоглядъ вдоволявъ ся зеленою Буковиною, и про-те спѣвавъ онъ, що „надъ гуцульске Подгорѣ на свѣтѣ вже нѣтъ!“ (стор. 45).

На тяжкій суспольный побутъ своихъ земляковъ натякавъ поетъ въ гарной пѣсни „Пречиста Дѣво радуй ся Маріе!“ (стор. 20—21). Сумовиту долю бѣдныхъ вдовиць и сиротъ зъобразивъ онъ тутъ отъ-сими словами:

Пречиста Дѣво радуй ся Маріе!
Подъ плотомъ сѣла одовиця-мати,
До себе тулить бѣдне сиротяти,
И плаче ревне, серденько ѣй млѣе, —
Ба, вже не плаче, вже не голосить,
Склонила головь, больше не подносить,

---

[1]) Смѣлѣйшу думку про Тараса высказавъ Федьковичь въ нѣмецкихъ своихъ складаняхъ поетичныхъ. Ось остання строфа стихотвору „Taras“ („Am Tscheremusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 38):

Halt ein, du furchtbarer Skalde!
Lass solch ein Singen sein!
Sonst stürzt das ganze Russland
Von solch 'nem Sang noch ein!

Зôрницѣ плачуть, а дзвôнокъ нѣмѣє.
Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!
Тамъ онде блудить сплакана дитина,
Безъ тата, мамы, бѣдна сиротина,
Нѣчо не ѣло, душечка му млѣє, —
И хоче въ хату бѣдня навернути,
Господарь псами тровить єго, чути,
Верескло, впало, кровь ся зъ нôжки ліє.
Пречиста Дѣво радуй ся Маріє!

Мѣжь епичными стихотворами въ выданю Дѣдицкого найкрасшою єсть баляда „Стрѣлецька пригода“ (стор. 98—100), въ котрôй зъявляє ся напрямъ Федьковича до реализму въ поезіи. А по-за-якъ поетъ въ починѣ своєи литературнои дѣяльности бувъ справдѣ спѣвакомъ гуцульщины, то въ стихотворѣ „Добушь“ (108—115) звеличивъ ôнъ славного „капитана“ Пôдгôря, котрый згинувъ хитрощами любки-Дзвѣнки. А вже-жь высшу стôйнôсть має епичный твôръ „Празникъ у Таковѣ“ (130—135), щó въ нѣмъ зъобразивъ поетъ повстанє Сербôвъ (1815) противъ кормиги турецкои. Якъ сей стихотвôръ, такъ и думку „Киртчалѣ“ (122—130)[1]) зложивъ Федьковичь на засновку польскои повѣсти „Kirdżali“, котру написавъ Мих. Чайковскій.

Коли-жь Федьковичь въ тыхъ стихотворахъ, котрй выдавъ Дѣдицкій, зъявивъ великій таланъ поетичный, то можь було сподѣватись, що ôнъ зъ годомъ-перегодомъ розширить вузкій свôй свѣтоглядъ, що гуцульскій спѣвакъ стане въ недалекôй будучности однымъ зъ передовыхъ кобзарѣвъ украиньскихъ. Та отъ, самъ Дѣдицкій бувъ мимохôть причиною, що Федьковичь мѣжь р. 1862—

[1]) Киртчалѣ бувъ ватажкомъ болгарскимъ.

1867. занапастивъ самостôйный напрямъ своєи творчои силы, та що въ своихъ стихотворахъ черезъ кôлька рокôвъ наслѣдувавъ поетичну манієру Тараса Шевченка. Ось бо въ „словѣ отъ издателя“ Дѣдицкій приρôвнавъ Федьковича до Шевченка, добачаючи въ обохъ сихъ кобзаряхъ зарôвно-великій таланъ поетичный. Не диво отже, що Федьковичь намагавъ ôдтôль зблизити творы своєи музы до поезій Тарасовыхъ. Вже въ 1863. р. зъявивъ ôнъ въ стиху „Нива“ ось-таку свою думку:

Займу плуги круторогî,
Та й зъорю горы, долину,
Зъорю свою Буковину,
Якъ нашь Тарасъ, мôй тато
Научивъ мене орати...
— — — — — — — —
А я заспѣваю по руському краю,
Щобъ було далеко-далеко мя чути
Ôдъ Чорнои-горы до Днѣпру-Дунаю![1])

Федьковичь ставъ отже ити слѣдомъ за своимъ провôдникомъ, та бажавъ ôдъ Шевченка переймити весь апаратъ поетичного єго складаня. Ба, можно догадуватись, що ôнъ на-память вывчивъ ся важнѣйшихъ стихотворôвъ украиньского кобзаря, щобъ свои поезіѣ прикрасити прикметами музы Тарасовои. Та не стямивъ ся Федьковичь, якъ изъ самостôйного поета буковиньского ставъ подекуды переспѣвачемъ декотрыхъ думокъ и балядъ украиньского кобзаря. Сî переспѣвы появились именно въ Коломыйскôмъ выданю „поезій Юрія Городенчука Федьковича“. (Выпускъ I—III. 1867—1868). Такъ примѣромъ въ поемѣ „Мертвець“ (I, стор. 5—25) бачимо деякî фразы й поетичнî образы, взятî живцемъ зъ Тарасовои баляды „Тополя“. Думка „Горо-

[1]) „Вечерницѣ“, II., 1863; число 9., стор. 70. 71.

денчукъ“ (II, 51—54) нагадує „Перебендю“, а „Циганка“ (II, 63—96) служить доказомъ, що Федьковичь пишучи сю поему добачавъ свôй взоровзôръ въ „Катеринѣ“ и „Наймичцѣ“ Шевченка. Бôльше самостôйною есть поема „Дезертиръ“ (III, 101—168), котру Федьковичь навязавъ до давнѣйшихъ своихъ думокъ про житє жовнярске.

Ôдтакъ ôдъ р. 1868. поетъ буковиньскій переставъ складати переспѣвы стихотворôвъ Тарасовыхъ, та намагавъ розширити вузкій свôй свѣтоглядъ идеями украинофильства и думками про правду й волю. У стихотворахъ „Зъ окрушкôвъ Ю. Федькôвича“ зъображаєся ось-якъ будуща доля Руси-Украины:

И на волю подивимъ ся, —
Забудетця горе,
И духъ новый въ насъ заграє,
Якъ голубе море:
И воскреснемо на-ново
Зъ тяжкои могилы,
Й нову пѣсню заспѣваємъ
Нововъ добровъ силовъ,
И вернетця наша воля,
А може ще й слава,
И за кривду поспытаємъ,
У братôвъ лукавыхъ[1]).

Коли-жь поетъ въ сѣмъ стихотворѣ зъявивъ, що супроти кривды „Божій судъ мусить бути“, то рôкъ опôсля звѣстивъ ôнъ мучителямъ народнымъ ось-таку важку правду:

Поборники правды во вѣки муть жить,
Владыки неправды тй попропадають!

— — — — — — — — — —

[1]) „Правда“, II. 1868; число 35; стор. 414.

И всѣмъ буде кара и всѣмъ надгорода!
Крôвавî потоки не пусто ринуть.
Не Богъ ме судити, — а въ руки народамъ
Ôддасть ôнъ страшный, праведный судъ![1])

Въ пôзнѣйшихъ стихотворахъ находимо лишь денекуды реминисценцiѣ зъ „Кобзаря“ Тарасового. Отъ, примѣромъ „Волошинъ“[2]) єсть самостôйнымъ твором ъ епичнымъ, та тôлько частî рефлексiѣ моральнî и деякî типовî выразы пригадують способъ складаня Шевченка. Тогдѣ любивъ Федьковичь повертатись до переказôвъ гуцульскихъ[3]) и ôдтакъ задумавъ въ поетичнôмъ творѣ звеличити лицаря гуцульского, Довбуша, прикрашаючи єго историчну личнôсть митичными оповѣданями про „короля Гуцула“.

По давнымъ переказамъ були Гуцулы колись народомъ вольнымъ, щó сидѣвъ на побережю Чорного моря. Зъ-ôдтамъ зайшли они въ нынѣшню Буковину и стояли пôдъ управою короля, котрый бувъ сильный неначе богъ. А стояла тогдѣ на Сокôльскому святыня Лады-Даждбога; въ святыни-жь були два божки мармуровî: першiй — бѣлый якъ лебѣдь, а другiй — чорный якъ воронъ въ Чорногорѣ. На празникъ Купала зôйшлись разъ до святынѣ всѣ Гуцулы и принесли жертвы Бѣлобогови. И стали леґѣнѣ обводити дванацять бѣлыхъ коній навкруги Бѣ-

[1]) ibid., III. 1869; число 6., стор. 45.

[2]) „Руська Хата“. Буковинський альманах на рiк 1877. Львiв и Чернiвцi; стор. 88—96.

[3]) До р. 1868. любувавъ ся Федьковичь въ такихъ переказахъ народныхъ, котрî ôдносять ся до религiйного свѣтогляду славяньского. Такъ въ прекраснôмъ лиричнôмъ стихотворѣ „Зôронька моя“ („Правда“, II, 1868., стор. 282—283) каже поетъ, що сеи ночи утонула въ мори ясна зоря. Ажь ось Пречиста зъ Недѣленьковъ ходили купатись, та найшли вбиту зôроньку надъ моремъ...

лобога, мѣжь-тымъ коли ликъ чорный обводивъ двацять чорныхъ конiй до-окола Чорнобога. Ажь ось ожили оба богове, та нужь боротись зъ собою! Видить кoроль Гуцулъ, що Бѣлобогъ знемагає, то й ругає ся єму и въ одну-мить поборює Чорнобога. Тогдѣ озвавъ ся Бѣлобогъ до короля Гуцула: „Де богъ зъ богомъ боре ся, не мѣшатись чоловѣку! За-для того будь проклятый на вѣки!“ И велѣвъ Бѣлобогъ провалитись королеви въ середину горы, котра о́дъ того часу зове ся „Соко́льскимъ“, бо зъ волѣ Даждбога король Гуцулъ спати-ме въ то́й горѣ дото́ль, доко́ль на Купала пустить богъ колись своихъ соколо́въ[1]). И проваливъ ся король въ гору вразъ зо́ святынею и зъ ватагою своєю и дожидає тыхъ соколо́въ, поки не облетять сеи горы сѣмь-кратъ. А вже-жь на Купала що́ сѣмь рoко́въ король Гуцулъ будить ся зо́ сну на сѣмь хвиль и довѣдує ся, чи не прилетѣли вже соколы? И пытають ся єго рицарство й отроки: „Доки, князю, спати будешь?“ — „Не жури ся, мо́й народе!“ о́дповѣдає король, „коли встану, то вже встану! и поборю, о! поборю руску долю ту погану!“ — Се єсть змѣстъ одного зъ найкрасшихъ епичныхъ стихотворо́въ, що́ єго написавъ Федьковичь по́дъ заголовкомъ „Король Гуцулъ“[2]).

---

[1]) По иншому переказу народному Бѣлобогъ хотячи короля Гуцула нагородити изъ-за того, що помо́гъ єму въ боротьбѣ зъ Чорнобогомъ, дарувавъ смѣливому Гуцулови сво́й громовый топо́ръ по́дъ сею вымѣнкою, щобъ нѣколи не дававъ єго женщинѣ, а то зазнавъ бы недолѣ великои. Але-жь король Гуцулъ давъ опо́сля той топо́ръ своѣй „хабальници“, изъ-за чого Бѣлобогъ проклявъ єго й замо́къ въ Соко́льско́й скалѣ. (Поро́вн. „Am Tscheremusch“. Gedichte eines Uzulen. Czernowitz, 1882; p. 130.)

[2]) „Родимый Листокъ“. Письмо литературно-наукове. Годъ I. Черновцы, 1879; число 4., стор. 52—54. — Поро́вн. „Дѣло“, 1886; число 98. — „Буковиньскій Календарь“, 1886; стор. 45—46.

Ôдтакъ въ думѣ „У горахъ“ спôмнувъ поетъ про давный тихій рай отъ-сими словами:

У насъ у горахъ, паны братя,
Разъ выводились соколы,
Теперь не мають и коли
Про тее люде й споминати...
Минувъ нашь давный тихій рай,
Минула давна наша воля; —
Але ще кажуть, якъ соколы
Назадъ повернуть ся въ нашь край,
То ще гараздъ на свѣтѣ буде...[1])

До того переказу про митичного короля Гуцула навязавъ Федьковичь оповѣдане про Олексу Довбуша, пишучи про него ось-таке: „Навѣть у пѣсняхъ далекои Украины є про него споминка, а гуцульскій нарôдъ має го конечне за свого Барбароссу, що ôнъ, якъ сей зъ своими рицарями у Куфгайзеръ, зъ своими леґѣнями у величавôмъ Сокôльскôмъ дрѣмає, бы колись-то, якъ на лѣтного Купала сокôльскй соколы повернуть, пробудитись, и Гуцулôвъ зъ темныхъ карпацкихъ гôръ на ясній побережа Чорного моря повести. Кôлько тутъ зъ свѣтлоносныхъ богôвъ давнои славянщины на особу Довбуша перевелось — се дѣло митолоґіѣ. Але що єго и єго топôръ нарôдъ зъ молодымъ свѣтла богомъ Ладомъ-Даждбогомъ въ стычнôсть кладе — се вартъ незабути“[2]).

Народній оповѣданя про Довбуша розкрыли передъ Федьковичемъ чудовый, зачарованый свѣтъ, въ котрôмъ поетъ обертавъ ся трохи-не до самои смерти. Вже въ 1869. р. надруковано въ „Правдѣ“ два першй акты зъ „дивоглядіѣ“ Довбушь, а ôдтакъ 1877. р. въ „Руськôй

[1]) „Правда“, IX., 1876; число 17., стор. 645.

[2]) „Руська Хата“, въ переднôмъ словѣ до траґедіѣ Довбушь, стор. 102.

Хатѣ“ помѣщено єго „траґедію въ 5 дѣлахъ“ пôдъ тымъ-самымъ заголовкомъ. Тôлько-жь въ двохъ актахъ тои недокôнченои дивоглядіѣ вводить ся на сцену Василь Довбушь, батько Олексы, мѣжь-тымъ коли въ траґедіи зъ 1877. р. героємъ дѣѣ драматичнои єсть Олекса Довбушь.

Въ тôй дивоглядіи проявляє ся наклôнъ Федьковича до мистицизму, котрый въ пôзнѣйшôй траґедіи прибравъ богато прикметъ пессимизму. Дѣя драматична въ траґедіи замотує ся и розмотує ся демоничною дѣвою Цорою, дочкою старого цигана Моргана, котрого жѣнка любила колись Василя Довбуша. У того-жь Моргана зберегались два талисманы, се-бъ-то два хрестики, золотый та срѣбный, котрî вразъ зъ громовымъ топôрцемъ Довбушевымъ являють ся чародѣйною силою въ траґедіи Федьковича. Коли-жь засновокъ сеи траґедіѣ єсть похибный, то й не диво, що въ розвою головнои акціѣ добачаємо хаотичну пôтьму й сумѣшь дивовижныхъ подѣй, котра не прояснює ся и не доводить ся до-путя, хочь деякî діяльоґи вызначують ся великою силою поетичного слова. Та нѣгде правды дѣти, въ тôй „дивоглядіи“ мимо явныхъ прикметъ мистицизму нема ще того заколоту въ розвою дѣѣ драматичнои, якій зворушує ся въ пôзнѣйшôй „траґедіи“. Хочь отже въ хатѣ Довбушевôй образы на стѣнѣ говорять и займають ся долею дѣтей Довбушихи, хочь на сценѣ являє ся гôрска цариця, щó вмѣє вгамувати дику природу вовкôвъ и гадя, то все-таки суть тутъ и такî сцены, въ котрыхъ розвиває ся природно дѣя драматична. Князь Образпольскій, панъ Печенѣжина въ Галичинѣ, щó оженивъ ся на Украинѣ зъ дочкою атамана Мазепы, вважає ся типомъ самовôльного маґната. Єго двôрскимъ капеляномъ єсть єзуитъ Колотницкій, котрый являє ся не-въ-мѣру чорнымъ характеромъ. Єму приказавъ провинціялъ, щобъ княгиня смертію згинула, абы

вже нѣ одну козачку не кортѣло зъ Ляхомъ побиратись; ба, въ Печенѣжинѣ мусить згинути бо̂льше якъ 400 душь, котрѝ по-тай придержують ся православія. Коли-жь князь поѣхавъ до Коломыѣ и є̂го замокъ горѣвъ, то гуцульскій стрѣлець Василь Довбушь выратувавъ зъ огню княгиню и якъ-сто̂й влюбивъ ся въ неѣ. Якъ же князь до̂знавъ ся, що є̂го жона́ любить ся зъ мужикомъ, то велѣвъ є̂го въ печи спалити...

Дочка сеи княгинѣ, Наталія, є̂сть тою гуцульскою княгинею и супругою рускаго воєводы, котру полюбивъ Олекса Довбушь, коли єѣ выратувавъ зъ огню въ замку[1]). Сей-то молодшій Довбушь є̂сть героємъ траґедіѣ Федьковича. Буковиньскій поетъ звеличивши вже неразъ у своихъ стихотворахъ сего славного опрышка гуцульщины, бажавъ поставити собѣ не-абы-якій памятникъ литературнои славы, коли бравъ ся писати сю траґедію. Коли до̂дтакъ довершивъ свого дѣла, то въ передно̂мъ словѣ звернувъ ся до земляко̂въ ось-якою апострофою: „А ты, любый мо̂й та убожественный руській народе, прийми є̂го (Довбуша) до̂дъ мене яко литературну лепту, може и остатну! бо на другу чорна моя доля та тяжкѝ мои вороги спомочись не дадуть!...“[2])

Та й не диво, що Довбушь въ уявѣ поета представляє ся богатыромъ не-абы-якимъ. Вже-жь въ народныхъ переказахъ сей гуцульскій ватажка зъображає ся репрезентантомъ идеѣ свободы на Буковинѣ; до̂нъ сполучає въ особѣ своѣй всѣ прикметы колишнихъ лицарѣвъ; про-те Федьковичь радъ бувъ є̂го стать историчну до̂дсунути въ давнину митичну, коли Гуцулы були ще по-

[1]) Въ пято̂й дѣи „траґедіѣ“ (стор. 168) „гуцульска княгиня“, жона́ „руського князя“ сказала Иванови Довбущукови, братови Олексы, що „она Олексы сестра, а до̂нъ є̂и братъ“.

[2]) „Руська Хата“, стор. 102.

ганцями и по думцѣ поета поклоняли ся въ гаю Прабогу та иншимъ старымъ богамъ.

Якъ-же поетъ небавомъ опôсля писавъ свои „Дикѝ думы“, то въ стихотворѣ „Довбушь“[1]) змалювавъ ôнъ ось-такъ гуцульского лицаря. О-пôвнôчь чорногôрскій „калфа“ встає блѣдый „неначе зъ маймуру“, насуває похмуро свôй кресакъ и стрясає кучерѣ, обзирає до мѣсяця крôвавѝ свои руки и пôдносить ихъ на-силу, бо ємý груди прострѣлень. Ажь ось оповилась ємý на шіи гадина; — ôнъ вхопивъ єѣ и пустивъ раною въ серце глубоко..

Про тѝ „Дикѝ думы“ годить ся замѣтити, що они суть справдѣ окрасою поетичныхъ творôвъ Федьковича. Поетъ напечатавъ ихъ въ „Правдѣ“[2]) пôдписавши себе псевдонимомъ „Гуцулъ-Невѣрь“. Мѣжь тыми думами вызначують ся отъ-сѝ: „Гуцулъ-Невѣрь“, „Довбушь“, „Дзвѣнка“, „Доля“ и „Сокôльскій“. Опôсля що-разъ рѣдше появлялись вдатнѝ стихотворы Федьковича. Въ 1886. р. напечатано въ „Дѣлѣ“ (ч. 110) єго балляду „Кидра-княгиня“[3]) а въ „Зорѣ“ (ч. 17) помѣщено єго думку „Сокôльска княгиня“. Въ обохъ сихъ стихотворахъ добачаємо ще вѣщу вдачу буковиньского кобзаря. Ôдтакъ рôкъ передъ єго смертію напечатавъ Василь Лукичь (Володимиръ Левицкій) лебедину єго пѣсню п. з. „Нова Сѣчь“, въ котрôй поетъ высказавъ сю патріôтичну думку, що хочь зруйновано давну Сѣчь на Украи-

[1]) „Правда“, X. 1877; число 4. и 5., стор. 123—124.

[2]) ibid., стор. 121—128; 193—199; 313—318.

[3]) Порôвн. „Зъ непечатаныхъ поезій Ю. Федьковича“ („Дѣло“, 1886; число 97. 98. 110). Тутъ помѣщено такожь думу „Король Гуцулъ“, котру надруковано вже въ „Родимôмъ Листку“, 1879. р., стор. 52—54. А вже-жь се выданє въ „Дѣлѣ“ можно подекуды вважати новою редакцією думы.

нѣ, новои Сѣчи не убѣ ворогъ проклятый, бо та Сѣчь въ кождѣй рускѣй груди, бо та Сѣчь, се-бъ-то руска воля, по-вѣкъ буде стати[1]). А вже-жь тѣ стихотворы Федьковича, котрѣ Омелянъ Поповичь напечатавъ въ кѣлькохъ рочникахъ „Буковиньского Календаря“ и въ „Библіотецѣ для молодѣжи“[2]), въ бѣльшѣй части зъявляють малу литературну стѣйнѣсть. Тѣлько двѣ думы „Король Гуцулъ“[3]) и „Убогій леґѣнь“[4]) суть знаменитыми творами поетичными. Одначе дума „Король Гуцулъ“ являє ся тутъ новою редакцією давнѣйшого стихотвору, щó єго пѣдъ тымъ самымъ заголовкомъ нанечатано 1879. р. въ „Родимѣмъ Листку“ (стор. 52—54), мѣжь-тымъ коли „Убогій леґѣнь“ єсть переспѣвомъ думки „Доля“, котру помѣщено въ „Правдѣ“ 1877. р. (стор. 126—128). — До слабшихъ творѣвъ музы Федьковича належать стихи морализуючи[5]) и байки[6]). Ѣдтакъ и „Пѣснѣ жовнярскѣ“ зъ голосами (Книжечка перша. Чернѣвцѣ 1887) не можуть уважатись цѣннымъ здобуткомъ для нашои литературы.

Мѣжь поетичными творами Федьковича находять ся ще два писаня популярнѣ, се-бъ-то 1) „Спѣванникъ для господарськихъ дѣточокъ“ (Выдали товаришѣ „Просвѣты“ у Вѣдни. І. рѣкъ. 1869); 2) „Про-

[1]) „Ватра“. Літературный зборникъ. 1887; стор. 104.

[2]) „Библіотеку для молодѣжи“ выдав Омелянъ Поповичь въ Чернѣвцяхъ мѣсячными книжочками бдъ р. 1885.

[3]) „Буковиньскій Календарь“. 1886; стор. 45—46.

[4]) ibid., 1887; стор. 59—60.

[5]) Такими стихами морализуючими суть примѣромъ отъ-сѣ: „Старый господарь умирає, а сына научає“ („Библ. для молодѣжи“; 1886; стор. 192—193); „Вже двацять рѣкъ...“ („Зерна“, додатокъ до „Буковины“, 1887; стор. 1—4).

[6]) Деякѣ байки Федьковича надруковано въ „Библіотецѣ для молодѣжи“. Тутъ помѣщено такожь єго „загадки“, „мудрѣшки“ и „придабашки“.

скурка". Подарунчикъ чемнымъ рускимъ дѣточкамъ. (Коштомъ громадскимъ. Чернѣвцѣ 1887). Въ обохъ сихъ книжочкахъ проявляє ся чи-малый таланъ поета, складати такѣ пѣсеньки, якѣ й маленькѣ дѣти могли-бъ легко переймити. Про иншѣ пѣснѣ въ честь святыхъ скажемо де-що низше въ поглядѣ на тѣ книжочки, якѣ выдавъ поетъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта".

До поетичныхъ творѣвъ Федьковича належать такожь драматичнѣ его писаня. Крѣмъ трагедіѣ „Довбушь" (про котру сказано де-що высше)[1]) написавъ онъ „играшку" въ однѣй дѣи п. з. „Такъ вамъ треба!"[2]) и перелицювавъ комедію Шекспирову „Taming of the shrew" [Zähmung eines bösen Weibes] п. з. „Якъ козамъ роги выправляють!" Фрашка въ однѣй ѣдслонѣ. (Вѣльно за Шекспировою драмою: „Якъ пурявыхъ уговкують")[3]). Про играшку „Такъ вамъ треба!" можно се запримѣтити, що поетъ написавъ драматичну нѣсенѣтницю, котра вже изъ-за недоладныхъ ситуацій комичныхъ не може подобатись. Лучшою єсть фрашка „Якъ козамъ роги выправляють!" Комедію Шекспирову, написану въ 5 актахъ зъ интродукцією, зъумѣвъ поетъ досыть добре перелицювати на руско-украинньску комедію въ 1 актѣ. Одначе Драгоманову зовсѣмъ не-по-нутру сеся фрашка; онъ каже, що въ нѣй рускій авторъ перегонивъ грубый гуморизмъ XVI. вѣку по-за всѣ границѣ правдивости[4]). Тѣлько-жь ученый сей мужь мабуть не

[1]) Якъ „дивоглядію", такъ и „трагедію" писавъ Федьковичь въ бѣльшѣй части не-римоваными ямбами.

[2]) „Нива", 1865; стор. 151—155; 166—170; 183—185; 198—204; 214—217.

[3]) „Правда", V. 1872; стор. 210—220; 259—269; 305—310. — Обѣ тѣ „Фрашки" зладивъ Федьковичь въ прозѣ. Тѣлько спѣвы, а въ фрашцѣ „Такъ вамъ треба!" ще два лиричнѣ монольоги скомпонувавъ поетъ въ вѣршахъ.

[4]) ibid., VI. 1873; стор. 552.

добачавъ, що й въ оригіналѣ проявляє ся такій грубый гуморизмъ. Федьковичь зладивъ бувъ такожь перекладъ Шекспирового Мекбета[1]) и написавъ (якъ уже высше сказано) траґедію въ 5 отворахъ п. з. „Хмельницкій“ и „Керманича“, мельодраму въ 5 актахъ. Одначе досѣль не надруковано нѣ перекладу „Мекбета“, нѣ сихъ двохъ оригінальныхъ творôвъ драматичныхъ[2]).

Мѣжь поетичными творами Федьковича, котрыхъ до сего часу не надруковано, вызначують ся двѣ поемы „Новобранчикъ“ и „Лукіянъ Кобылиця“[3]). „Новобранчика“ написавъ поетъ около 1860. р., а „Лукіяна Кобылицю“ скомпонувавъ ôнъ въ 1866. або 1867. р. Обѣ сî поемы належать до красшихъ творôвъ Федьковича; въ нихъ обохъ словá поета зарокотали страшнымъ громомъ надъ головами тыхъ ворогôвъ, щó занапастили тихій рай на Буковинѣ. Ось яку идилю суспôльно-народного житя зъобразивъ поетъ въ начатку поемы „Лукіянъ Кобылиця“:

Було колись въ Буковинѣ
Добре було жити,
Не знали мы, щó то бѣда,
Та щó то тужити.
При кобзинѣ зôйшла днина,
При скрипоньцѣ нôчка,
А вна собѣ молоденька,
Якъ у травѣ чѣчка,

[1]) ibid., стор. 553.

[2]) Кажуть, що Федьковичь писавъ такожь драму „Мазепа“.

[3]) Обѣ тî поемы въ рукописи дôставъ бувъ Ом. Огоновскій ôдъ Володимира Левицкого. — Частину поемы „Новобранчикъ“ напечатано въ I. рочнику „Вечерниць“, 1862., ч. 36., стор. 308—309. Опôсля Василь Лукичь (Володимиръ Левицкій) надруковавъ иншу частину сеи поемы п. з. „Прощане“ въ „Илюстрованôмъ Календарѣ“ товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1884; стор. 35—37.

У батенька у Степана
Въ Волощины неньки
Пробувала. Не спиняли;
Щó багло серденько,
Щó хотѣла, те й робила,
Гуляти гуляла,
А хотѣла рано встати,
То рано вставала;
А хотѣла попôспати
Въ шовковыхъ перинахъ,
То ненечка старенькая
На пальцяхъ ходила;
Журила ся, молила ся,
Дверѣ пôдливала!...
На острѣшку вють голубы —
Вона ихъ вмовляла:
Не гудѣте голубочки
На побитôй хатѣ,
Не будѣте мою дочку
Въ тисовôй кôмнатѣ,
Бо я знаю, коли маю
Донечку будити...

Та отъ, занапащено той тихій рай на Буковинѣ: батько померъ, неньку вбили, а сироты-дѣти розббрали добрй люде нѣбы-то за своє...

Федьковичь переклавъ на мову руску кôлька стихотворôвъ изъ клясикôвъ нѣмецкихъ. Сюды належать именно отъ-сй вольнй переклады й переспѣвы: 1. „Якъ то спѣвакъ проклинає!“ (Des Sängers Fluch — Улянда)[1]). 2. „Стрѣлець“ (Der Alpenjäger — Шиллєра)[2]).

---

[1]) „Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть I. 1862., стор. 83—86.
[2]) ibid., стор. 87—89; порôвн. „Правду“, II. 1868; стор. 367—368.

3. „Порука“ (Die Bürgschaft — Шиллера)[1]). 4. „Спѣвакъ“ (Die Theilung der Erde — Шиллера)[2]). 5. „Кроль Ироль“ (Erlkönig — Ґетого)[3]). 6. „Прощѣ“ (Die Wallfahrt nach Kevlaar — Гайного)[4]). Зъ-помѣжь сихъ стихотворôвъ найкрасшимъ ѳсть переспѣвъ Ґетовои баляды „Erlkönig“.

А по-за-якъ Федьковичь любивъ нѣмецку литературу и першй свои стихи писавъ по-нѣмецки, то перекладъ ôнъ такожь красшй лиричнй й епичнй свои стихотворы на мову нѣмецку. Сй переклады, вкупѣ зъ переспѣвами кôлькохъ пѣсень та думъ изъ простонароднои поезіѣ славяньскои и вразъ зъ деякими оригинальными нѣмецкими своими поезіями присвятивъ Федьковичь Ернестови Рудольфови Найбаверови, та й выдавъ ихъ безъименно 1882. р. въ Чернôвцяхъ п. з. „Am Tscheremusch! Gedichte eines Uzulen“ (мала 8⁰, сторôнъ 131)[5]). Коротку ихъ оцѣнку подано въ Вѣденьскôй часописи „Neue Freie Presse“, Abendblatt. 1883 (19. März, № 6666), де сказано, що въ тыхъ поезіяхъ проявляє ся миленька наивнôсть побôчь свѣтогляду вельми реалистичного[6]).

Прозою писавъ Федьковичь чудовй повѣсти. Найкрасшй ѳго повѣсти явились мѣжь 1863. и 1867. ро-

[1]) „Поезіи...“ Часть I., стор. 89—96.

[2]) „Правда“, II. 1868; стор. 102.

[3]) ibid., стор. 438—439. — [4]) ibid., стор. 198.

[5]) Всѣхъ стихотворôвъ въ збôрнику „Am Tscheremusch“ ѳсть 45.

[6]) Про нѣмецкй стихотворы „Am Tscheremusch“ читаємо въ часописи „Neue Freie Presse“ мѣжь иншимъ отъ-се: „Lieblichste Naivetät wechselt mit realistischester Weltanschauung ab: hier gläubige Hingebung und sanfte Ueberredung, dort tückische Bosheit und raffinirte Grausamkeit... Das bulgarische Volkslied („Die Griechin“, Seite 55) ist von einer geradezu überwältigenden Schönheit, und man muss wirklich staunen, mit wie geringen Mitteln sich ein grossartiger Erfolg erreichen lässt“... — Сѣмь нѣмецкихъ своихъ стихотворôвъ выдавъ поетъ въ Чернôвцяхъ ще въ 1865. р. п. з. „Gedichte von J. Fedkowicz. — I. Bogen.

комъ, се-бъ-то саме тогдѣ, коли ôнъ въ поетичныхъ своихъ творахъ ставъ наслѣдувати кобзаря украиньского[1]). Ось и переглядъ сихъ повѣстей и оповѣдань: 1. „Люба-згуба". Повѣсть[2]). — 2. „Серце не навчити". Повѣсточка[3]). — 3. Штефанъ Славичь". Повѣсть[4]). — 4. „Хто виненъ?" Оповѣданнѣ народнѣ[5]) — 5. „Стрѣлець"[6]). — 6. „Таліянка"[7]). — 7. „Пѣсня молодецька"[8]). — 8. „Сафатъ Зѣничь"[9]). — 9. „Побратимъ"[10]). — 10. „Буковинська пѣсня". Про коханнѣ, та якъ-то годѣ любои дѣвчины забути[11]). — 11. „Три якъ рôднй браты". Повѣсть[12]). — 12. „Опрышокъ"[13]). — 13. „Безталанне закоханнѣ"[14]).

Одинацять изъ сихъ повѣстей выдавъ Михайло Драгоманôвъ въ Кіевѣ 1876. р. п. з. „Повісті Осипа Федьковича. З переднім словом про галицько-руське письменство". Не находимо отже въ сѣмъ збôрнику двохъ повѣстей, котрй (1863) надруковано въ „Вечерницяхъ", се-бъ-то: „Серце не навчити" и „Штефанъ Славичь".

---

[1]) Въ тôмъ часѣ (1866. р.) надруковано у Львовѣ прекрасный стихотвôръ Федьковича п. з. „Въ день скону Батька нашого Тараса Шевченка! Кобзаря Русі, Мартира Украіни, Предитечи нашоі волі и славы". (8°, сторôнъ 5). – Менше вдатнымъ єсть єго стихъ, написаный п. з. „Осьмий поменникъ Тарасові Шевченкові на вічную память". (Львôвъ, 1869.)

[2]) „Вечерницѣ", II. 1863., число 1—5. Повѣсть „Люба-згуба" передруковано зъ „Вечерниць" (1863) коштомъ семинаристôвъ.

[3]) ibid., число 8—9. — [4]) ibid., число 13— 16.

[5]) „Мета", I. 1863; стор. 44—49. — [6]) ibid., стор. 117—123. — [7]) ibid., II. 1864; стор. 46—49.

[8]) „Нива", 1865; число 1. — [9]) ibid., число 2. — [10]) ibid., число 5. — [11]) ibid., число 8. — Повѣсти „Пѣсня молодецька" и „Буковинська пѣсня" зложенй суть изъ пѣснѣ й оповѣданя въ прозѣ.

[12]) ibid., число 18—20.

[13]) „Правда", I. 1867; стор. 5—7.

[14]) ibid., стор. 30—32.

Мѣжь сими повѣстями, котрѣ Федьковичь написавъ ѳдъ р. 1863. до 1867., вызначують ся именно отъ-сѣ: „Безталанне закоханє“, „Люба-згуба“, „Три якъ рѳднѣ браты“, „Сафатъ Зѣничь“ и „Штефанъ Славичь“. Въ повѣстяхъ „Люба-згуба“ и „Штефанъ Славичь“ зъобразивъ авторъ частину своєи біографіѣ; се-бъ-то въ „Любѣ-згубѣ“ видимо Федьковича молоденькимъ парубкомъ, мѣжь-тымъ коли въ „Штефанѣ Славичи“ являє ся ѳнъ уже цѣсарскимъ жовняромъ.

А вже-жь найкрасшою єсть повѣсть „Безталанне закоханє“. Ось и она, тѳлько переказана коротко: Олену, дочку богачки Гребенихи полюбивъ хорошій гуцулъ, Тодѳръ Дугай. Та нерѳвна була вдача обохъ молодятъ. Тодѳръ бувъ парубокъ тихонькій, звычайный, щирый, увъ-одно лишь въ думкахъ та въ гадкахъ. Олена-жь була дѣвчина жартѳвлива, обмѳвна, нестановита, якъ той метеликъ въ лѣтѣ. Та отъ, мати хотѣла ѳддати свою Олену за Угринчукового Митра. Коли-жь въ садку нѳдъ вишнею Олена сказала Тодѳрови, що й повѣнчанѣ можуть зъ другими кохатись, то ѳнъ подививъ ся пильно, покрутивъ головою та й пѳшовъ, не сказавши дѣвчинѣ и „добра нѳчь“. Не довго опѳсля у старои Гребенихи въ хатѣ плели вѣнокъ, збирали бояръ, а Тодѳръ ходивъ собѣ понадъ Днѣстеръ, та гравъ въ сопѣлку, що дрѳбнѣ сльозы такъ його й обливали. Заспѣвавши сумовиту пѣсню пѳшовъ домѳвь. Тутки довѣдавъ ся ѳдъ молодшого брата, що Олена приходила кликати єго (Тодора) въ бояры. Ѳдтакъ увѳйшовъ въ хату; стара Дуганха сидѣла за кроснами, — ткала сукно, та якъ поглянула на Тодѳра, ажь човникъ зъ рукъ упавъ. „Сынку мѳй! а тобѣ щѳ?“ питає ся мати. — „А що-жь-бы?“ каже Тодѳръ, „нѣчого!“ — „Та-же ты почорнѣвъ, якъ та головня!“ — „Такъ

вамъ видить ся, мамо! я однакій!“ — Стара далѣ ткала, а сынъ пôшовъ у комору, на весѣля збиратись. Выйшовъ зъ коморы: кучерики русозолотй, пышно зачесанй, повились по головцѣ, засіяли мовь золото. Ôнъ пôдôйшовъ до неньчки своєи старои, ставъ, дививъ ся на неѣ довго, ôдтакъ поцѣлувавъ єѣ въ долонь та й уклонивъ ся низенько. „Ненько!“ каже, „благословѣть!“ Мати дôзнавшись, що ôнъ иде на весѣля, поблагословила єго, та пôросила тôлько, щобъ ве баривъ ся дуже. „Ба, я може й забарю ся, неньчко!“ сказавъ Тодôръ. Тогдѣ братйкъ молодшій, Василько, кинувъ ся Тодôрови по-за-шию: єму здавалось, що свого бадйчка вже бôльше не побачить. Тодôръ поцѣлувавъ хлопця, пригорнувъ до серця и сказавъ: „Василько! я забарюсь; не лишай неньки!“ — Уклонивъ ся та й пôшовъ. — Высокими та широкими Днѣстровыми берегами ходить Тодôръ та граѣ въ сопѣлку. Гравъ ôнъ довго, — разъ весело, що ажь серце трѣскало, а ôдтакъ зновъ сумно-тужливо. Потôмъ сѣвъ собѣ на камени, поклавъ кресакъ та сопѣлку биля себе на мураву, склонивъ голову на руку, — задумавъ ся... А зъ села чути було музику, щó грала въ Олены на весѣлю... Другои днины найшли тôлько кресаню на березѣ та сопѣлку...[1])

Повѣсти Федьковича — се неначе малй картинки знаменитого маляра-художника, котрый зъобразивъ вѣрно саму природу. Въ повѣстяхъ своихъ малюѣ авторъ гу-

[1]) Повѣсть „Безталанне закохане“ подобалась вельми Чехови Карольови Кадлецови, котрый у своѣй статьѣ про Федьковича подавъ змѣстъ сего гарного твору. („Slovanský Sborník, statí z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života“. Ročník VI. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1887; въ статьѣ: „Josef Fed'kovič a jeho literarní význam pro rakouské Rusíny“. Napsal K. B. Kadlec; str. 257—260; 325—328; 374—377.

цульске й жовнярске житѣ такъ природно й чудово, що видимо передъ собою живѣсѣнькихъ людей зъ ихъ долею-недолею. Ось-якъ оцѣняѣ Олександеръ Барвѣньскій повѣсти Федьковича: „Ôнъ розкрывъ намъ у своихъ повѣстяхъ серце Гуцула якъ-бы на долони, такъ що можемо зъ нього вычитати всѣ чутя, якими воно бѣться, всѣ пристрасти, щó нимъ ворушать; — въ своихъ повѣстяхъ змалювавъ намъ Федьковичь живыми й непозычеными красками Гуцулôвъ такими, якими вони ѣ въ рôзныхъ пригодахъ и хвиляхъ житя. Гуцулъ зъ своєю натурою, се мовь-бы та гôрська рѣчка, щó журчить собѣ по рѣнякахъ чистенька та прозорчаста ажь до дна. Але горе, якъ ся рѣчка выступить зъ своихъ берегôвъ и зашумить, зареве каламутною водою. Тодѣ великанськй скелѣ та велиты-ялицѣ або буки не годнй опертись ѣи розгуканымъ филямъ. Такъ и зъ серцемъ Гуцула. Щире воно та чисте, але якъ пристрасти зворушать въ нѣмъ кровь, тодѣ нема для него стриму, — въ однôй хвили блисне крѣсъ, кровь потече струями. Любовь — се перше и найгорячѣйше чутѣ, ôдъ котрого мякне серце Гуцула, мовь-бы вôскъ ôдъ огню, але й запалюѣться, и крôвавою пôмстою, розрываючою всѣ перепоны, выбухаѣ, якъ порохъ ôдъ вкиненои въ нього искры..."[1])

Пôсля року 1867. написавъ Федьковичь ще ось-якй повѣсти: 1. „Днѣстровй кручѣ". Повѣсть зъ рускаго народного житя на Буковинѣ[2]). — 2. „Паничь". Повѣсть зъ козацкого житя[3]). — 3. „Лелiѣ могила", або „Довбушôвъ скарбъ". Повѣсть зъ гуцульского житя[4]). — 4. „Ма-

[1]) „Ватра", стор. 140.

[2]) „Буковина". Часопись политична и наукова для народа рускаго. 1885; число 3—7 (и окрема ôдбитка).

[3]) ibid., ч. 10—12.

[4]) „Буковиньскій Альманахъ", выданый въ память десятьлѣтного существованя общества рускихъ академикôвъ „Союзъ" въ Чернôвцяхъ. Чернôвцѣ 1885; стор. 69—76.

ксимъ Чудатый". Повѣсточка зъ гуцульского житя[1]). — 5. „Жовнярка". Повѣсть зъ народного буковиньского житя[2]). — Сѝ повѣсти не мають уже тои литературнои стóйности, якою вызначують ся тѝ тринацять повѣстей, щó ихъ авторъ написавъ мѣжь р. 1863—1867. Ба, подѣкуды, примѣромъ въ „Днѣстровыхъ кручахъ" ставъ óнъ самъ себе переспѣвувати.

Крóмъ тыхъ óсѣмнацяти повѣстей написавъ Федьковичь ще деякѝ дрóбнѝ казки, мѣжь котрыми суть красшѝ ось-якѝ: 1. „Золота кóсочка"[3]). — 2. „Бѣдный Михась"[4]). — 3. „Бѣдалашко"[5]). — Опроче переиначивъ óнъ такожь деякѝ переказы и казочки, якѝ найшовъ въ чужихъ литературахъ, примѣромъ казку Андерсена „Die Stopfnadel" п. з. „Иголка-угорка претонесенька"[6]).

Въ хосенъ товариства „Просвѣта" выдавъ поетъ ще отъ-сѝ популярнѝ повѣстки й казки: 1. „Село Фармазоны", або: „якъ-то трийцять Срѣбнарóвскихъ господарѣвъ записало ся чортови, и якъ-то они зя сѣмь лѣтъ, сѣмь мѣсяцѣвъ и сѣмь недѣль дуже забогатѣли". Красна и правдива повѣсть для розумныхъ господарѣвъ. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Казки для руского народу". „Перша казка поучаюча: за одного стрѣльця та й за одного опыря. Друга казка дуже цѣкава: óдъ чого море солоне?" У Львовѣ 1873. — 3. „Вечерницѣ". Читанка для сельскихъ людей. У Львовѣ 1874. Въ сѣй читанцѣ выдавъ Федьковичь такожь „житє святого великомученика и мyроточца Димитрія" (стор. 1—21).

[1]) „Зерна", додатокъ до „Буковины". 1887; стор. 4—8.

[2]) „Буковиньскій илюстрованый Календарь" на рóкъ 1888; стор. 61—68.

[3]) „Библіотека для молодѣжи". 1885; стор. 129—137.

[4]) ibid., 1886; стор. 187—192.

[5]) ibid., 1887; стор. 22—30.

[6]) „Буковиньскій Календарь" на рóкъ 1886; стор. 55—59.

Зъ-помѣжь сихъ популярныхъ выдань справдѣшню литературну стôйнôсть маѥ повѣсть „Село Фармазоны“. Поетъ переробивъ тутъ новелю Генрика Чоккого „Das Goldmacherdorf“, одначе великимъ своимъ талантомъ умѣвъ чужому творови надати прикметы такого принадного свѣтогляду рôдного, що рускй селяне й мѣщане вважають досѣль сю книжочку одною зъ найкрасшихъ у зборѣ литературы популярнои. Не диво отже, що й Иванъ Наумовичь въ „Науцѣ“ похваливъ вельми сю книжочку[1]).

Ôдтакъ коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“ напечатано ще ось-якй писаня Федьковича: 1. „Двацять пѣсней во честь и славу святого отця нашого Николая, Міръ-ликійского чудотворця, Руси и шкôлъ патрона“. У Львовѣ 1873. и 1874. — 2. „Житіе святого великомученика Юрія зъ додаткомъ трехъ пѣсней въ єго честь и славу“. У Львовѣ 1873. — 3. „Рускй церковнй и народнй коляды и щедрôвки для охоты и забавы усѣхъ рускихъ колядникôвъ, а Богу въ честь и славу“. У Львовѣ 1873. и 1874.

Въ-кôнци годить ся ще спôмнути, що Федьковичь зладивъ бувъ Букварь въ хосенъ народныхъ шкôлъ. Про сей Букварь писавъ ôнъ изъ Сторонця 14. серпня 1868. р. отъ-се до редакціѣ „Правды“: „Тогôдъ, чи мабуть ще передъ-тогôдъ подавъ я бувъ до Чернôвскои консисторіѣ рускій Букварь зъ програмомъ, якъ бы найлучше сѣльскй школы уладити можна. Консисторія ôдтрутила мôй Букварь, а я зъ-серця пôславъ го до Партицкого (забувъ чи до Партицкого, чи до васъ). Та вижу, що й у васъ у Львовѣ мôй нещасливый Букварь не инакъ гостивъ, якъ и въ Чернôвцехъ, бо вже до теперь

[1]) „Наука“. Газета мѣсячна для народа. Издатель Иванъ Наумовичь. Коломыя 1873. Часть II., стор. 222.

часъ бы було єго або приймити або ѳдтрутити и менѣ яко нетрѣбный ѳдослати. Тымъ-часомъ Черновецка конзисторія инакъ ся порадила и оногды менѣ офиціяльно написала, абыхъ не лишь Букварь, але й иншѝ книжки, коли якѝ написавъ, до нихъ приславъ, а они будуть ихъ печатати, а мене закутають. На се пишу я до Партицкого, — не пишу, але молю, абы менѣ мѡй Букварь ѳдославъ, бо у-перше менѣ блиснула надѣя, нашѝ школы на народнѡмъ языцѣ основати...“[1])

Той-то Букварь ѳдкинула комисія для уложеня рускихъ книжокъ въ Галичинѣ. Ѳдтакъ 8. мая 1869. р. краєва буковиньска власть идучи за розпоряженємъ министерства просвѣты (зъ д. 29. цвѣтня 1869) ѳдозвалась до Федьковича, запрошуючи єго до уложеня „першои читанки до народныхъ шкѡлъ...“ Федьковичь ѳдповѣвъ, що не вѣрить нѣ въ прихильнѡсть, нѣ способнѡсть цензора своєи працѣ; про-те думає подати въ-перше министерству два кусники на стрѣбу: одинъ оригинальный, вынятый изъ свого Букваря, а другій яко перекладъ 80. кусника зъ читанки, котру єму подано до переиначеня.

[1]) Въ сѣмъ листѣ до редакціѣ „Правды“ писавъ Федьковичь ще ось-що: „Ще маю до чеснои редакціѣ одну просьбу: Я хочу писати дѣля шкѡлъ сторію цѣлои Руси, а не знаю, котрыхъ бы авторѡвъ тримати ся, и васъ прошу, менѣ ихъ не лишь назвати, але й прислати, чи за грошѣ, чи въ позыцѣ, якъ ласка... Ще вамъ уповѣмь, що може заведеться у Чернѡвцяхъ товариство „Покрова“ на опѣкунство рущины буковинскои. Статуты вже готовѝ, и ждемо лишь владыки зъ Вѣдня. Може бути, що вашу „Правду“ оберемо за орґанъ нашь товарискій, и тогды впрошу ся до васъ за головного сотрудника. Симпатіѣ богато, то-жъ и надѣя не мала, а найпаче, що много церковнои нашои старшины за нами“. — Сей важный листъ вразъ зъ деякими иншими рукописями Федьковича и зъ двома рукописями Данила Млаки приславъ товариству „Просвѣта“ Кость А. Навроцькій, офіціялъ повѣтового староства въ Бугойнѣ (въ Боснѣ).

Коли-бъ министерство одобрило тй два кусники, то була-бъ надѣя, що ôнъ выповнивъ бы єго наказъ[1]).

Зъ листу-жь, писаного 25. червня 1868. р. до Гната Рожаньского[2]), можноще дôзнатись, що поетъ переклавъ „Слово о полку Игоревôмъ“ на мову руско-украиньску. Въ сѣмъ листѣ читаємо мѣжь иншимъ отъ-се: „Слово о полку давно вже готове, лишь що не кориґоване и не переписане. Скоро бы менѣ часъ позволивъ, то го докôнчу и вамъ пришлю; лишь дайте вѣстку, де мете пробувати...“

Отъ и поглядъ на литературну дѣяльнôсть Осипа Федьковича. Єѣ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно вже въ 1873. роцѣ Михайло Драгоманôвъ, заявивши ось-таку свою гадку: „Великій талантъ мѣжь поетами и новелистами галицкорускими выявивъ Федьковичь у своихъ поезіяхъ (1861—1870) и кôлькохъ новеляхъ зъ житя жителѣвъ Карпатъ, друкованыхъ въ „Правдѣ“ (1867). Федьковичь, рôвно якъ и Шевченко, выйшовъ зъ селянськои родины, — служивъ у вôйску, и єсть чоловѣкомъ, котрый самъ зъ себе зробивъ ся, а будучи зовсѣмъ самоукомъ, взнѣсъ ся до незвычайнои величности и благородности идей. У своихъ лучшихъ вѣршахъ и пѣсняхъ малює ôнъ житє жовняря, сумує надъ кривдами политичного и соціяльного житя, творить прегарнй образы своєи гарнои, родимои краины. Але, на нещастє, Федьковичь не зъумѣвъ рѣшучо выбратись на дорогу правдивого реализму въ зъобразованю соціяльного житя, хочь по єго новеляхъ можна було много надѣятись. Въ послѣднй роки ôнъ самъ себе повторює, наслѣдує Шевченка до пересыту...“[3])

[1]) „Правда“, III. 1869; число 22; стор. 189.

[2]) Гнатъ Рожаньскій бувъ тогдѣ (1868) слухачемъ IV. року богословія. Ôнъ умеръ 2. червня 1883. р., бувши священикомъ въ Хотинѣ, повѣту Калушского.

[3]) „Правда“, VI. 1873, стор. 552., въ статьѣ: „Ukraino. II mo-

Подо́бну гадку высказавъ Драгоманóвъ такожь три роки пóзнѣйше въ выданю повѣстей Фе́дьковича, се-бъто „въ передно́мъ словѣ про галицько-руське письменство“. Сказавши въ загалѣ, що Федьковичь въ Коломыйско́мъ выданю поезій ставъ переспѣвувати або самого себе, або чужихъ писателѣвъ, Драгоманóвъ заявля́ѥ, що повѣсти, котрí печатавъ поетъ у галицко-украинськихъ часописяхъ до 1867. р., — се дѣла цѣлкомъ ѥго власни́, самостóйни́, якихъ не було нѣ першь, нѣ послѣ въ галицко́мъ письменствѣ. Ôдтакъ замѣчаѥ критикъ про сѝ повѣсти отъ-се: „Для розумѣючого дѣло до-волѣ буде сказати, що Федьковичь у нихъ почавъ малювати життѣ гуцульского селянина такъ якъ Турґеневъ — великоруського, Квѣтка й Марко-Вовчокъ украинського, Ауербахъ нѣмецького, Жоржь-Зандъ французського. И усякій, хто познакомить ся зъ повѣстями Федьковича, не перестане жалкувати, чому ôнъ не пише ихъ бóльше...“ (стор. XLVI).

Такожь Иванъ Франко оцѣнивъ досыть вѣрно литературни́ творы Федьковича. Ось-що́ пише ôнъ у своѣй статьѣ „Осипъ-Юрій Федьковичь“ („Зоря“. VII. 1886; стор. 236): „— Федьковичь, се безперечно одна зъ найориґинальнѣйшихъ литературныхъ физіономій въ нашóй литературѣ. Такъ и здаѥсь, що природа гуцульскои землѣ и гуцульскои породы зложила въ ньому, що́ ма́ла найнѣжнѣйшого и найсердечнѣйшого: чаруючу простоту и мельодійно́сть слова, теплоту чутя и той погóдный, сердечный та неколючій гуморъ, котрый такъ и липне до серця кождого слухача, а особливо того, хто привыкъ до мелянхолійнои вдачѣ и ѣдкого сарказму нашихъ пóд-

---

vimento letterario ruteno in Russia e Gallizia (1798—1872). „Rivista Europea“ (anno IV., vol. I. e 2. Firenze 1873). — Сю статью Драгоманова переклавъ Володимиръ Навроцкій на мову руско-украиньску.

гôрскихъ та долиняньскихъ селянъ. Типовый гуцулъ, Федьковичь, и въ литературнôй своѣй дѣяльности ôдзначує ся всѣми добрыми и слабыми прикметами гуцульскои вдачѣ. До слабыхъ сторôнъ єго таланту мусимо зачислити попередъ всего єго невеликій обширъ. Федьковичь бôльше нѣжь усякій иншій зъ нашихъ писателѣвъ — поетъ одного закутка, роскôшного та принадного, але все таки тѣсного. Въ тôмъ своѣмъ закутку ôнъ въ-повнѣ у себе дома, — але де лише сягне по-за єго границѣ, де дôткне ся сюжетôвъ ширшихъ, загально людскихъ, историчныхъ та загально народныхъ, впадає въ манєру, въ наслѣдуванє, тратить те почутє естетичнои и поетичнои правды, безъ котрого нема й поезіѣ. Друга слаба сторона єго поезіѣ, се властивый трохи-чи-не всѣмъ гуцуламъ нахилъ до мистики. — Въ кôнци третя єго слаба сторона, се именно те, щó робить єго въ иншôмъ мѣсци такимъ симпатичнымъ — єго мягкôсть та переважно лирична, субъективна вдача. Вдача та не дозволила єму сконцентрувати свои силы до якого бôльшого дѣла, котре-бъ способне потрясти, розбудити и повести за собою нашу суспôльнôсть, тривко вплынути на складъ, силу и ясноть суспôльныхъ идеалôвъ, народныхъ симпатій и антипатій, якъ се зробивъ на Украинѣ Шевченко...“[1])

[1]) Годить ся ще спôмнути про ось-тѣ слова, котрыми Чехъ К. Кадлєцъ оцѣнивъ значенє Федьковича въ литературѣ рускоукраинськôй: „Význam jeho pro rakouské Rusíny sluší hledati hlavně v tom, že on jim prvý ukázal, jakým by měli psáti jazykem, a zároveň je přesvědčil o tom, že rakouští i ruští Rusíni jsou národ jeden; pro bukovinské pak Rusíny jest důležitým tím, že vydává časopis, hájící zajmy bukovinských Rusínův, a křísí zároveň své krajany k novému životu...“ („Slovanský Sborník“. Redaktor: Edvard Jelínek. Ročník VI. V Praze, 1887; str. 377.)

Симъ словамъ И. Франка годѣ не признати правды. Тôлько-жь по нашôй думцѣ першій закидъ єсть майже тотожный зъ третимъ. Що-жь дотыкає ся до закиду про наклôнъ Федьковича до мистицизму, треба признати, що поетъ позбувъ ся єго въ останныхъ рокахъ свого житя. Ачей-же той вузкій свѣтоглядъ Федьковича бувъ причиною, що ôнъ ставъ славнымъ поетомъ буковиньскимъ. Єго лиричнѣ пѣснѣ жовнярскѣ, єго „дикѣ думы“, єго гарнѣ епичнѣ творы (примѣромъ „король Гуцулъ“), єго знаменитѣ повѣсти засновують ся на свѣтоглядѣ гуцульскôмъ. Всѣ такѣ творы зъєднали єму заслуженый вѣнець славы, якій вложили на голову буковиньского кобзаря тямущѣ Украинцѣ. Федьковичь є справдѣ спеціялистомъ у складаню стихотворôвъ и повѣстей зъ житя гуцульского. Высше него не стане вже нѣхто зъ-помѣжь поетôвъ зеленои Буковины. Коли-бъ ôнъ бувъ придбавъ собѣ бôльшои просвѣты, коли-бъ перенявъ ся силою и ясностію народныхъ идеалôвъ, то на поетичнôмъ Парнасѣ станувъ бы побôчь Шевченка и своєю мягкостію лиричною утворивъ бы бувъ такѣ пѣснѣ, котрѣ чудовыми акордами зливали-бъ ся зъ гомономъ позавны украиньского апостола правды й науки. А вже-жь буковиньскій кобзарь звершивъ чесно й славно свою миссію: пробудивъ земляκôвъ до нового просвѣтного й національного житя и въ лебединôй своѣй пѣсни „Нова Сѣчь“ вказавъ имъ хочь зъ-далека тѣ высокѣ идеалы, котрыми Шевченко одухотворивъ Русь-Украину.

Знаменитѣ писаня Федьковича вмѣли оцѣнити такожь Поляки, Чехи, Сербове, ба й Нѣмцѣ. Про-те деякѣ єго стихотворы й повѣсти въ перекладахъ стали звѣстными й ширшимъ кругамъ суспôльности въ Славянщинѣ та Нѣмечинѣ. Зъ-помѣжь Полякôвъ Францъ Кс. Мрочко зладивъ перекладъ повѣсти „Безталанне закоханє“

п. з. „Nieszczęśliwa miłość“ въ часописи „Lech“ (Poznań, 1878)[1]), а ôдтакъ Болеславъ Червѣньскій переклавъ пѣсню „Пречиста Дѣво, радуй ся Маріе!“ („Kurjer Lwowski“, 1886; Nr 52). Такожь Русинъ Володимиръ Маслякъ переклавъ на мову польску повѣсть „Таліянка“ („Nowa Reforma“, Kraków, 1886) и „Любузгубу“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ (N. Reforma“, 1887). На мову сербску переложено оповѣданє „Опрышокъ“ въ часописи „Виля“ (Бѣлгородъ, 1868), а по-чески переклавъ Кароль Кадлєцъ повѣсть „Стрѣлець“ („Hlas národa“. Praha, 1887; № 244., фелєтонъ). Ôдтакъ нѣмецкій перевôдъ двохъ повѣстей Федьковича надруковано въ „Wiener Allgemeine Zeitung“, се-бъ-то перевôдъ „Побратима“ п. з. „Der Wahlbruder“ (4. грудня, 1887; № 2791) и „Сафата Зѣнича“ п. з. „Ein Soldat“ (17. грудня, 1887; № 2804). Въ-кôнци годить ся ще запримѣтити, що повѣсть „Леліе могила“ або „Довбушôвъ скарбъ“ надруковано въ россійскôмъ перекладѣ п. з. „Довбушевъ кладъ“ въ „Кіевскôй Старинѣ“ (1886; томъ XV., стор. 739—746).

11. Володимиръ Шашкевичь[2]).

Ôнъ родивъ ся 7. цвѣтня 1839. р. въ селѣ Нестаничахъ, повѣту Камѣнки-струмиловои, де батько єго, Маркіянъ, бувъ администраторомь капеляніѣ, ôдкôль перенѣсъ ся (1841) до Новосѣлокъ лѣскихъ. Тутъ уже

[1]) Францъ Кс. Мрочко написавъ такожь коротку біографію Федьковича („Przegląd słowiański“, Poznań 1881), користуючись автобіографіею, що єѣ напечатавъ Дѣдицкій въ выданю поезій Федьковича.

[2]) Пишучи житєпись Володимира Шашкевича авторъ сеи исторіѣ литературы користувавъ ся рукописною автобіографіею. — Въ поглядѣ на литературну єго дѣяльнôсть важною єсть статья Григорія Цеглиньского „Отець и сынъ“. („Зоря“, VIII. 1887; стор. 351—354.)

родивъ ся молодшій братъ Володимирôвъ, Святославъ, щó й померъ недолѣткомъ. Отець Маркіянъ, хоча любивъ вельми свою дѣтвору, такъ не лишавъ богато волѣ старшому сынови, Володимирови, и скоро заставивъ єго до молитвы та науки. Щó-дня въ-ранцѣ й вечеромъ оба на колѣнахъ молились передъ образомъ св. Николая: батько проводивъ бувало молитвы, а Володимиръ говоривъ за нимъ и бивъ, якъ слѣдъ, поклоны. Коли-жь ладно помоливъ ся, то батько добувавъ деревяну шкатулочку, зъ котрои выймавъ бляшки, показувавъ ихъ сынкови, и навчавъ, якъ кожду бляшку называти, се-бъ-то, якъ называти кирильску букву, щó на кождôй бляшцѣ була выбита.

Любо й весело жилось Володимиркови на батькôвщинѣ; про-те пôзнѣйше въ пѣсни „Бувало а нынѣ“ спôмнувъ ôнъ про тî щасливî днѣ дитячого вѣку отъ-сими словами:

Малымъ бувало я сѣдаю
Пôдъ липою, та досягаю
Руками буцѣмъ ясныхъ зôръ, —
А зôрки мэ́ргають на мене
Скрôзь липы листєчко зелене,
Та й кануть нишкомъ въ темный бôръ[1]).

Та не довго тѣшивъ ся Володимирко пестощами найлучшого свого батька: 7. червня 1843. р. вмеръ першій просвѣтитель галицкои Руси, Маркіянъ Шашкевичь, а ôдтакъ жонá єго поѣхала до батька свого, Федора Крушиньского, щó бувъ парохомъ въ Деревни, повѣту Жовкôвского, куды Володимирка вже напередъ ôдвезли. Коли ôнъ пôдрôсъ, то вчивъ ся у дяка зъ дѣтьми сѣльскими; опôсля (1845) ôдвезли єго до школы Жовкôвскои, де вчили єго отцѣ Доминиканы. Хочь учитель

[1]) „Зільникъ“. Львівъ, 1863; стор. 28.

заразъ въ першихъ дняхъ привитавъ єго прутомъ, то таки поставлено єго опôсля першимъ въ клясѣ[1]). Другого року занедужавъ тяжко, и про-те треба було єго ôдвезти домôвь. Коли-жь єму полекшало, то дѣдъ приймивъ єму домашнього учителя, котрый приготовлявъ єго до єксамину. Бувъ се звѣстный Климъ Меруновичь, котрого поставлено опôсля учителемъ въ Тернополи, ба й професоромъ академичнои ґимназіѣ у Львовѣ. Меруновичь говоривъ зъ Волидимиркомъ тôлько по-руски; читавъ зъ нимъ Евангеліе въ языцѣ церковно-славяньскôмъ и такожь якійсь збôрникъ россійскихъ законôвъ державныхъ. А вже-жь всѣмъ домашнимъ читавъ ôнъ „Зорю галицку“ и Вѣденьскій „Вѣстникъ“.

Въ осени 1850. р. ôдвѣзъ дѣдъ свого внука до Львова, де (1851) скôнчивъ науку въ нормальныхъ школахъ. При єксаминѣ выголосивъ ôнъ передъ епископомъ-суфраґаномъ Иваномъ Бохеньскимъ руску мову, котра починалась словами: „Черезъ столѣтіе висѣла хмара надъ нашимъ рускимъ народомъ...“[2]). Въ нагороду за хорошу науку Володимиръ одержавъ ôдъ епископа повѣсть Гоголя „Тарасъ Бульба“ въ перекладѣ Головацкого[3]). Книжку сю читавъ на вакаціяхъ Климъ Меруновичь, и не тôлько дѣти, але й дѣдъ, баба, мати, та вуй Иванъ Крушиньскій слухали єѣ дуже радо. Пôзнѣйше дôставъ Володимиръ ôдъ Меруновича першу часть „Вѣнка“[4]), и тогдѣ-

[1]) Въ тогдѣшнихъ школахъ народныхъ учителѣ побиваючи дѣтвору давали ѣй ось-таку практичну науку: „Smażono pieczono w smole, nie gadaj, co się dzieje w szkole!“

[2]) Сю бесѣду написавъ катихитъ Володимира, Осипъ Левицкій.

[3]) „Тарасъ Бульба“, повѣсть изъ запорожскои старины, сочиненіе Н. Гоголя, на галицко-рускій языкъ переведена П. Д. Ф. Г-имъ. Во Львовѣ 1850.

[4]) „Вѣнок Русинам на обжинки“. Уплѣв Иван Б. Ф. Головацкій. Часть I. У Вѣдни, 1846.

то пôзнавъ ôнъ поезіѣ свого батька. Крôмъ сихъ двохъ книжокъ Меруновичь читавъ Володимирови и дѣтямъ Крушиньского такожь четверту часть Енеиды Котляревского, котру найшовъ бувъ мѣжь рукописями покôйного Маркіяна.

Въ осени 1851. р. розпочавъ Володимиръ науку ґимназіяльну. Єго вписали въ ґимназію Львôвску, щó єѣ звано Доминиканьскою. Тамъ скôнчивъ ôнъ чотыри низшй клясы, а ôдтакъ ставъ учитись въ такъ-званôй ґимназіи Бернардиньскôй. У школѣ бувъ Володимиръ вельми непосидючимъ; лучалось отже неразъ, що изъ-за вдѣяни якои псоты замыкали єго до „карцеру“. Въ пятôй клясѣ оно выпало гôрше. Заступникомъ учителя математики бувъ тогдѣ Б—жь, колишній жовнярь-канонієръ, котрый приходивъ иногдѣ до школы пяный-пянѣсѣнькій. Про-те пустотливй ученики дались єму добре въ-тямки, такъ що бувшому воинови приходило часто до плачу. Коли-жь разъ Шашкевичь побôчь дверей пятои клясы змалювавъ патретъ пяного учителя, то школьна власть выгнала єго зъ ґимназіѣ. Володимиръ учивъ ся ôдтакъ дома, и зложивши вступный єксаменъ до шестои клясы ставъ опять публичнымъ ученикомъ въ ґимназіи Доминиканьскôй. Зъ-помѣжь предметôвъ шкôльныхъ любивъ ôнъ найбôльше вчитись физики, фильософичнои пропедевтики, мовы рускои та нѣмецкои.

Въ 1859. р. будучи ученикомъ VIII. клясы Шашкевичь занедужавъ на груди, изъ-за чого лѣкарь радивъ єму, змѣнити воздухъ. Саме-тогдѣ стрый Володимира, Антôнъ Шашкевичь, щó бувъ капитаномъ полку піонерôвъ въ Будимѣ, писавъ єму, щобы приѣхавъ у столицю Угорщины и тамъ кôнчивъ школы. И справдѣ въ осени 1859. р. Володимиръ приѣхавъ до Будима, але изъ-за непосидючои своєи вдачѣ вже слѣдуючого року въ лѣтѣ вернувъ ся до Львова.

Вже передъ выѣздомъ до Будима Володимиръ починавъ писати рускй вѣршѣ. Одинъ зъ нихъ надруковавъ опбсля Богданъ Дѣдицкій въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) п. з. „Думка“ (стор. 76—77). Въ Будимѣ написавъ Шашкевичь єще стишки „До звѣздки мого роду“ и „Плачки“, котрй Дѣдицкій помѣстивъ такожь въ тôмъ альбумѣ (стор. 77—79). Зъ Дѣдицкимъ познакомивъ Шашкевича Григорій Страхоцкій, слухачь богословія III. року (1859), котрый пбдъ псевдонимомъ „Гриць Надвороньскій“ у Львовѣ (1860) выдавъ поетичну „повѣсть зъ гôръ Коломыйскихъ“ п. з. „Гуцулъ Волошинъ“[1]). Страхоцкому читавъ Шашкевичь деякй свои стихотворы, и авторъ „Гуцула Волошина“ заохочувавъ єго до дальшого складаня поезій. Мѣжь-тымъ Шашкевичь зложивъ єксаменъ зрѣлости въ ґимназіи другôй (колишнѣй Доминиканьскôй) у Львовѣ и въ осени 1861. р. записавъ ся на юридичный факультетъ университету Львôвского. Въ той часъ, якъ и по-переду, займавъ ся ôнъ литературою нѣмецкою и польскою. Молодечу єго фантазію вразивъ найбôльше Шекспиръ, котрого читавъ въ перекладѣ нѣмецкôмъ. За-любки читавъ ôнъ поезіѣ Гайного и „Schwarzwälder Dorfgeschichten“ Авербаха, та припавъ цѣлою душею до поезій Мицкевича.

Перша украиньска книжка, котру Шашкевичь побачивъ, була „Марусѧ“ Грицька Основяненка, надрукована у Львовѣ правописію етимольоґичною[2]). Ôдтакъ

[1]) Въ альбумѣ „Зоря галицкая“ (1860) напечатано стихъ Страхоцкого п. з. „Дума на розвалинахъ Галицкого замку“ (стор. 104—105), а въ „Нивѣ“ Горбаля (1865) надруковано єго переспѣвъ зъ Уейского „Агарь въ пустыни“ (стор. 125). Страхоцкій умеръ въ 1865. р., бувши духовнымъ сотрудникомъ въ Устю зеленôмъ.

[2]) „Марусю“, повѣсть малоруску, розказану Грицькомъ Основяненкомъ, выдавъ Якôвъ Головацкій, а не Иванъ Борискевичь, якъ похибно написавъ Иванъ Е. Левицкій у своѣй „га-

видѣвъ ѳнъ у Дѣдицкого такожь „Кобзаря“ Тарасового та „Хату“ Кулишеву[1]), и прочитавши передне слово до сего альманаха переконавъ ся, що й галицкимъ Русинамъ годить ся говорити й писати живою мовою народною, та що ѥму треба йти дорогою, котру вытычивъ спорудникъ „Русалки Днѣстровои“.

Небавомъ опбсля Шашкевичь пѳзнавъ ся зъ талановитымъ студентомъ Даниломъ Танячкевичемъ, котрый дѳставши ѳдъ професора Михайла Осадцы кѳлька украиньскихъ книжокъ, переписавъ ихъ мерщѣй и ѳдтакъ найденый сей скарбъ передавъ Шашкевичеви. Коли-жь въ кѳнци пятьдесятыхъ рокѳвъ просвѣтне й національне житѥ мѣжь галицкими Русинами було завмерло, то не дивота, що Шашкевичь уважавъ себе й Танячкевича першими народовцями въ Галичинѣ. Бувъ се красный часъ для Шашкевича, часъ всѣлякихъ плянѳвъ и надѣй, котрыми оба молодики-оптимисты бажали тогдѣ ублажити Русь галицку.

Въ лѣтѣ 1861. приѣхавъ до Львова Украинець, Володимиръ Бернатовичь. Шашкевичь пѳзнавъ ся зъ нимъ въ експедиціи „Слова“ и ѳдтакъ ѥго и деякихъ своихъ товаришѣвъ запросивъ въ кватиру свою на пѳддашю. Тѳ молодики слухали вельми радо оповѣданя Бернатовича про Украину, про Кіѣвску громаду, про Шевченка, Костомарова, Марка Вовчка. Серце росло имъ въ грудьохъ и надѣѣ ихъ становились що-разъ то смѣлѣйшѳ. Ѳдтакъ Шашкевичь, заохоченый Бернатовичемъ, ставъ бѳльше плодовитымъ въ поетичнѳ гадки и почавъ вѣрити въ теѳ, що ѥго вѣршѣ стѳють друку.

лицко-рускѳй Библіографіи XIX. столѣтія“, стор. 48. — Иванъ Борисикевичь оповѣстивъ автора сеи исторіѣ литературы, що ѳнъ давъ накладъ, та що Головацкій занявъ ся выданѥмъ сеи повѣсти.

[1]) „Хата“. 1860. Видавъ П. А. Кулішъ. Типомъ другимъ. Петербургъ.

Зъ кôнцемъ 1861. р. пріѣхали до Львова Евгеній Згарскій и Федôръ Заревичь, а пôзнѣйше (1862) прибувъ сюды такожь Ксенофонтъ Климковичь. Шашкевичь подруживъ ся зъ ними и всѣ они вкупѣ зъ Танячкевичемъ творили першій завязокъ руско-украиньского товариства, першу руско-украиньску громаду у Львовѣ[1]).

Тогдѣ проявилась у нихъ думка про конечнôсть выдаваня литературнои ґазеты въ народнôмъ рускôмъ языцѣ. Федьковичь, котрый тогдѣ стоявъ въ приязныхъ ôдносинахъ до редактора „Слова“, въ письмѣ до него похвалявъ тую гадку. Ôдтакъ тî молодî товаришѣ рѣшились выдавати литературне письмо „Вечерницѣ“. А поза-якъ Юліянъ Лаврôвскій[2]), бувши тогдѣ выбранымъ до сойму, обѣцявъ попирати редакцію словомъ и дѣломъ, то „Вечерницѣ“ могли вже появитись 1. лютого 1862. р.[3]). И якъ-стôй противники народнои идеѣ громадку молодыхъ Украинцѣвъ прозвали „вечерничниками“.

Ще передъ выданемъ першого числа „Вечерниць“ Шашкевичь выголосивъ свôй стихъ п. з. „Нынѣшня пѣсня“ при отвореню „Рускои Бесѣды“ въ Народнôмъ Домѣ у Львовѣ (9. сѣчня 1862. р.). Чудовый сей поетичный твôръ выкликавъ справдѣшнiй ентузіязмъ межи присутными Русинами, изъ-за чого професоръ Якôвъ Голо-

[1]) Про сю руско-украиньску громадку читаємо ось-що въ политичнôй часописи „Русь“: „Академики (се-бъ-то студенты академіѣ) сходились зразу, щобы читати Костомарова „Богдана Хмельницкого“. — Изъ тыхъ сходинъ непорядныхъ выробилась опôсля порядочна громада, котора выбрала собѣ вôйта и выдѣлъ громадськiй, — объявилась народньо-рускою, сходила ся часто, — знамѣрила була выдати збôрникъ поезій, повѣстей и т. д. чистонародньою мовою пôдъ заголовкомъ „Китиця“. („Русь“, число 21.)

[2]) Про Юліяна Лаврôвского гляди II., стор. 46.

[3]) Дѣдицкій помѣстивъ у „Словѣ“ (1862) стихъ Шашкевича п. з. „Руськая пѣсня“ (число 1.) и зъ своею часописею розсылавъ запросины на предплату „Вечерниць“.

вацкій писавъ отъ-се до редактора Петербургскои „Основы“ (30. сѣчня 1862. р.): „*Поклоніться панові П. Ал. Кулішові и ёго чесьній сопрузі и скажіть имъ, що той стишокъ голошеній бувъ при отвореню нашого народнёго касина (клуба) підъ имямъ „Руська Бесіда“ въ Народнімъ Домі, въ тімъ куті, где, за ёго буття ві Львові, закладалися хундаменти и звітки вінъ взявъ собі на памятку каміньчикъ. Теперь нехай би вони, чесьні, побачили розмалёвані и красно устроені комнати зъ воскованими паркетами, украшені зеркалами та меблями, освітлені газомъ, — нехай би увиділи зібрану руську братію зъ 50 до 100 чоловікъ, якъ вечерами забавляются та бесідують, а все по-руськи, ажъ ся душа радуе! Коби вони могли були прійти на заведеніе Бесіди, якъ то красненько виголошали наші молодці гарні стихи Тараса Шевченка, — якъ співали хоромъ наші співанки: „Миръ вамъ, браття!“ або: „Я, счастний, руську матірь маю, и щирий Русинъ мій отець“, — гарно, весело ажъ серце розпливалося, — коби, сердешні, були приіхали хоть на пробу танцівъ въ Бесіді, або и на нашь руський баль, котрий відбувся 23-го січня въ редутовій салі на вдивовижу всёго Львова, — най би шановний панъ Куліщъ побачивъ, якъ то гарно по-козацьки поубиралися наші молодці-студенти, та гуляли зъ нашими Львовськими красавицями козака и коломыйку, побрязкуючи брязькачами! Эхъ! — сказавъ би сердега: „еще не вмерла козацькая руськая мати!“ — Нашимъ публичнимъ виступомъ показали ми нерадивимъ ворогамъ и недоброжелателямъ нашимъ, що Русини суть и жіють своерідним життемъ въ древній столиці руського князя Льва*“[1]).

Редакторомъ „Вечерниць“ бувъ Федôръ Заревичь (въ 1862. р. и въ начатку 1863. р.); ôдтакъ 21. лютого

[1]) „Основа“. 1862. Липець. С.-Петербургъ; стор. 68—69[3]. Послѣ тыхъ слôвъ Якова Головацкого напечатано стихъ Шашкевича п. з. „Нинішня наша пісня“ (стор. 69—72).

1863. р. обнявъ редакцію Володимиръ Шашкевичь, котрый ще въ другôй половинѣ 1862. р. бувъ головнымъ робôтникомъ при редакціи литературного сего письма. Въ „Вечерницяхъ“ друковавъ ôнъ лиричнѣ свои поезіѣ, деякѣ ôдрывки зъ поемы „Черна, княгиня Черниговська“ и кôлька рускихъ перекладôвъ зъ „книги пѣсень“ Гайного. Въ 1863. р. зôбравъ ôнъ надрукованѣ свои поезіѣ и додавъ до нихъ ще деякѣ новѣ. Збôрникъ сихъ стихотворôвъ выдавъ ôнъ у Львовѣ п. з. „Зѣльникъ“ (32⁰, сторôнъ 105); именно выдавъ ôнъ тутъ 20 лиричныхъ стихôвъ п. з. „Дрôбнѣ квѣты“, ôдтакъ поему п. з. „Черна, княгиня Черниговська“ и 15 пѣсень „зъ книги спѣванокъ Гайного“. Въ-кôнци надруковано ще „Прощання“.

Напечатавши въ „Вечерницяхъ“ 2. мая 1863. р. конець гарнои повѣсти Федьковича п. з. „Штефанъ Славичь“, Шашкевичь переставъ сю часопись выдавати, и ôдтакъ Климковичь, ставши въ вересню т. р. редакторомъ „Меты“, обнявъ предплатникôвъ „Вечерниць“[1]).

Вже передъ выдавництвомъ „Вечерниць“ въ кôнци 1860. р. пôзнавъ Шашкевичь панну Климентину К., сестру свого шкôльного товарища, и щобъ зъ нею мôгъ чимъ-скорше одружитись, треба було ємy постаратись о кусень хлѣба. Покинувъ отже правничѣ науки и принявъ мѣсце заступника учителя при Львôвскôй школѣ реальнôй. Та скоро жалувавъ ôнъ такого свого почину. Почавъ опять знемагати на груди; а вже-жь найбôльше остогидла ємy тая суплентура зъ-за того, що тогдѣшнiй директоръ Куннертъ бувъ для него неприхильнымъ. Шашкевичь уступивъ ся изъ школы, и про-те єго подруже зъ панною Климентиною не могло осущитись.

[1]) Въ 1863. р. появлялись въ „Вечерницяхъ“ статьѣ, друкованѣ правописью фонетичною; послѣднiй-жь числа сеи часописи зложено трохи-не цѣлѣ фонетикою.

Бачучи неѳдрадне положенѳ Володимира, стрый ѳго Григорій Шашкевичь, щó бувъ совѣтникомъ въ министерствѣ просвѣты, бажавъ подати ѳму деяку пôльгу въ житю. Про-те казавъ ѳму пріѣхати до Вѣдня, де мôгъ бы бути помôчникомъ при редакціи часописи „Вѣстникъ“. Ще передъ выѣздомъ до Вѣдня Володимиръ написавъ драму въ 4 дѣяхъ п. з. „Сила любови“, котру представлено (1864) на рускôй сценѣ у Львовѣ[1]). Въ 1864. р. ставъ ôнъ такожь выдавати гумористично-сатиричну часопись „Дуля“, „зложену нерадою-громадою“[2]). Одначе сеи часописи выйшовъ тôлько „выпустъ першій“ (4°, сторôнъ 8); небавомъ опôсля выѣхавъ Шашкевичь до Вѣдня и про „Дулю“ нѣчого не було чутно.

До Вѣдня пріѣхавъ ôнъ въ сѣчни 1865. р. Тутки велось ѳму лучше: здоровѳ ѳго поправилось и ôдтакъ ставъ ôнъ займатись поезією. У фелѳтонѣ „Вѣстника“ напечатавъ ôнъ именно отъ-сй стихи: „До моѳи кобзы“ (число 3), „Туга на чужинѣ“ (ч. 8), „На весну“ (ч. 23). Тогдѣ ставъ ôнъ писати историчну драму п. з. „Тимко Хмельницкій“ и переклавъ комедію Скрибого „Un verre d' eau“ (Склянка воды) мабуть пôсля переводу нѣмецкого на мову руску[3]). — Живучи въ Вѣдни Шашкевичь записавъ ся на юридичный факультетъ и слухавъ такожь лѳкцій Франца Миклошича изъ фильольогіѣ славяньскои. Коли-жь ѳго добродѣй, стрый Григорій, задумавъ пôйти на пенсію, то Володимирови не було вже щó въ Вѣдни робити. Про-те выбравъ ся въ дорогу до Львова, куды ѳго взывали такожь голосы пріятелѣвъ,

[1]) Драмы „Сила любови“ не друковано. Се ѳ слабый твôръ драматичный.

[2]) „Дулю“ друковано правописью фонетичною.

[3]) Рускій перекладъ комедіѣ „Un verre d' eau“ (Das Glas Wasser) находить ся у Ом. Бачиньского, директора театру.

котрй вразъ зъ нимъ хотѣли выступити въ оборонѣ народнои мовы рускои на загальныхъ зборахъ галицкорускои Матицѣ[1]).

Вернувши зъ Вѣдня Шашкевичь пôддавъ ся у Львовѣ першому испытови правничому, а коли (1865) упала „Мета", то приятелѣ спонукали єго, выдавати часопись литературну. Такъ отже 1. сѣчня 1866. р. почавъ ôнъ выдавати „Русалку". Мѣжь стихотворами, помѣщеными въ сѣй часописи, вызначує ся особливо вѣршь Климковича п. з. „Тарасови на вѣчную память" (число 10); опроче напечатано тутки такожь деякй поезіѣ Олександра Кониського. По упадку „Русалки" (въ кôнци марта 1866. р.) Шашкевичь выѣхавъ до своєи матери, котра по смерти свого батька, Федора Крушиньского, осѣла въ Деревни, купивши собѣ кôльканацять морґôвъ селяньского ґрунту. Тамъ ôддававъ ся ôнъ лише студіямъ правничимъ, бо вже не було въ него снаги, писати поезіѣ. Коли-жь заходами намѣстника Галичины, ґрафа Аґенора Ґолуховского, засновано политичну часопись „Русь", то Шашкевичь дописуваѵъ до неи изъ села пôдъ девизою „Мосты великй".

Сю политичну часопись мавъ выдавати Климковичь зъ Лонгиномъ Лукашевичемъ[2]). Ôдтакъ въ мѣсяци лютôмъ 1867. року Кость Горбаль[3]) ѣздивъ на Буковину до Сторонця-Путилова, щобы втягнути Федьковича въ члены редакціѣ. Мѣжь-тымъ московскй панслависты перехопили Климковича и зъеднали собѣ єго для редакціѣ

[1]) Тй зборы матичнй ôдбулись 6(18)—8(20) липня 1865. Гляди II., стор. 75.

[2]) Лонгинъ Лукашевичь бувъ урядникомъ въ товариствѣ „Azienda assicuratrice".

[3]) Кость Горбаль выдававъ 1865. р. у Львовѣ науково-литерацьку часопись „Нива".

„Славянскои Зарѣ“[1]). Коли-жь Лукашевичъ ôдступивъ ôдъ проєктованого выдавництва „Руси“, то й Федьковичъ ôдрадивъ ся и не приѣхавъ до Львова. Такъ отже выдавцемъ и властителемъ „Руси“ бувъ Кость Горбаль, а одвѣчальнымъ редакторомъ поставлено Федора Заревича, котрый въ 1862. и 1863. р. выдававъ „Вечерницѣ“. Редакторôвъ оплачувано добре, а выдавництво сеи „Руси“ за часъ ôдъ марта до грудня 1867. р. стóило 15.000 зол. р. Саме-тогдѣ де-хто зъ Русинôвъ говоривъ, що грошѣ на сю цѣль давали Поляки, а де-хто мѣркувавъ, що выдавництво „Руси“ спомагавъ урядъ краєвый. Одначе Кость Горбаль въ листѣ своѣмъ (28. цвѣтня 1888) заявивъ осьщó авторови сеи исторіѣ литературы: „Можу Васъ упевнити, що такъ, якъ своимъ дѣтямъ добра бажаю, такъ грошѣ сѝ не були польскѝ, и ôдъ початку до кôнця „Руси“ бувъ Ґолуховскій сьому противный“.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, намѣстникъ Ґолуховскій вельми интересувавъ ся „Русью“ въ починахъ єи выдаваня; ôнъ хотѣвъ поставити сю часопись противъ „Слова“, котре въ мѣсяци липни 1866. р. заявило передъ свѣтомъ, що галицкѝ Русины суть Россіянами[2]). Коли-жь Русины-редакторы надали своѣй часописи напрямъ патріотичный, то Ґолуховскій не оказувавъ уже симпатіѣ сему выдавництву, изъ-за чого „Русь“ (въ грудню 1867. р.) перестала выходити.

Володимиръ Шашкевичъ дописувавъ до „Руси“ навпередъ изъ „Мостôвъ великихъ“[3]); опôсля-жь приѣхавъ до Львова и бувъ стôйнымъ помôчникомъ редакціѣ. Єго статьѣ, помѣщуванѝ въ сѣй часописи, вызначувались молодечимъ патріотизмомъ, и особливо дописи зъ „Мостôвъ

[1]) Гляди II., стор. 610.

[2]) ibid., стор. 43.

[3]) Мосты великѝ — мѣсточко, найблизше села Деревнѣ.

великихъ“ уважають ся образомъ житя руско-украинъскои громадки у Львовѣ.

На весну 1867. р. опорожнилась на Львовскомъ университетѣ катедра рускои мовы и литературы, котру займавъ Яковъ Головацкій. Суплєнтуру єи обнявъ Омелянъ Огоновскій, професоръ клясичнои филологіѣ и рускаго языка въ академичнои гимназіѣ. Однако тогдѣшнимъ украинофилямъ була не-по-нутру єго кандидатура. Они-то бажали, щобы професоромъ рускои мовы на университетѣ поставлено якого Украинця; зъ-помѣжь галицкихъ Русиновъ хотѣли они видѣти на сѣй катедрѣ Анатоля Вахнянина або Порфирія Павлусевича[1]); ба й самъ Володимиръ Шашкевичь носивъ ся зъ згадкою, кандидувати о сю катедру. Тогдѣ-то помѣщено въ „Руси“ зъ єго иниціятивы три статьѣ вельми неприхильнѣ супроти Омеляна Огоновского (ч. 18. 19. 28)[2]).

Въ маю 1869. р. зложивъ онъ другій испытъ правничій и въ червню т. р. вступивъ на практику до суду. Тамъ служивъ онъ девять мѣсяцѣвъ безплатно; про-те бѣдна мати й стрый Григорій подавали єму грошми деяку подмогу. Опосля лишивъ Шашкевичь судову практику и перенѣсъ ся до финансовои дирекціѣ краєвои (28. марта 1870. р.), де бувъ концептовымъ практикантомъ, побираючи рочнои платы 300 зол. р. Будучи членомъ товариства „Просвѣта“ уложивъ онъ тогдѣ двѣ читаночки для сельскихъ людей п. з. „Зоря“ (книжочка V. зъ 1871. и книжочка VI. зъ 1872. р.), и выдавъ ихъ коштомъ сего товариства. Въ 1873. р. именовано єго концепистомъ при повѣтовои дирекціи финансовои въ Терно-

[1]) П. Павлусевичь писавъ про „Сліди кулішівки въ XVII. століттю“. („Мета“, 1885; № 11. 12.)

[2]) Такожь въ „Правдѣ“ (1867., стор. 56) помѣщено тогдѣ неприязну статью супроти Омеляна Огоновского.

поли, а въ 1875. р. перенесено єго до Коломыѣ. Ôдтакъ слѣдуючого року опинивъ ся ôнъ на Мазурахъ въ Тарновѣ, де остававъ ся до р. 1883., коли-то занедужавши пôшовъ въ ôдставку. Опôсля живъ ôнъ у Львовѣ, одначе не бравъ нѣякои участи въ просвѣтнôмъ и національнôмъ змаганю галицкихъ Русинôвъ. Въ 1884. р. изъ-за розмякченя мозку ставъ ôнъ байдужнымъ для житя и вмеръ 4 (16) лютого 1885. р.

Свою автобіографію писавъ ôнъ ще въ 1877. р., коли живъ въ Тарновѣ. Тогдѣ не кидавъ ôнъ ще надѣѣ на красшу будучнôсть и про-те кôнчивъ се своє письмо ось-якими словами: „Вбеспечивши собѣ по тôлькы трудахъ хочь невеличкій кусень насущного хлѣба, я можу теперь опять подумати про мирну литературну дѣяльнôсть. Деякѣ давнѣ гадки будять ся опять; деякѣ новѣ ворушать ся въ грудехъ. Тôлькы-жь не яло ся на доспѣлшому вѣцѣ выступати зъ невыкôнченою дилетантською працьою. У мене на гадцѣ єсть поетичне дѣло, основане на исторіи, ширшого объѣму, которымъ, дасть Богъ здоровя, я радъ-бы повитати опять руську публику, та чей теперь удасть ся менѣ вдоволити ѣй краще, якъ за молодечихъ моихъ лѣтъ“.

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Шашкевичь перестававъ писати свои пѣснѣ й думки вже тогдѣ, коли ставъ цѣсарскимъ урядникомъ[1]). Однымъ изъ послѣднихъ єго лебединыхъ спѣвôвъ є пѣсня „Жаль ваги не маєˇ[2]). Въ души поета проявивъ ся тогдѣ отчай изъ-за недолѣ житя и ôдтакъ сказавъ ôнъ, що „ôдъ болю серце

[1]) Въ 1867. р. надруковано въ „Правдѣ“ вѣршь В. Шашкевича п. з. „Чого серце бється?“ (число 11), а въ 1869. р. помѣщено въ сѣй часописи три єго стихи: „Вѣнець на могилу Т. Шевченкови уплетеный“ (ч. 10); „Собѣ й не собѣ“ (ч. 16) и „На веснѣ“ (ч. 17).

[2]) „Правда“, V. 1872; стор. 353.

его омлѣває, та що зъ надѣєю ôнъ попращавсь". Въ останныхъ рокахъ житя не писавъ ôнъ нѣчого.

Свою литературну дѣяльнôсть почавъ Володимиръ Шашкевичь въ 1859. р., написавши тѝ стихи, котрѝ Дѣдицкій помѣстивъ у своѣмъ альбумѣ „Зоря галицкая" (1860). Вже тогдѣ зъявивъ ôнъ любовь до Руси-Украины и про-те моливъ ôнъ „зôрку свого роду", щобъ вернула намъ силу, котра десь въ могилу лягла зъ князями та гетьманами, та щобъ злучила намъ руки до спôльного змаганя для добра батькôвщины. Ôдтакъ въ найкрасшôмъ своѣмъ стихотворѣ „Нынѣшня пѣсня" спôмнувъ ôнъ про славный городъ князя Льва старого, та горювавъ изъ-за того, що сыны-супостаты взяли самѝ могилу матери копати:

Одни вельможнôй Польщи поклонились,
Другѝ московськимъ царикамъ служили,
Третѝ, щобъ ласки въ Нѣмоты придбати,
Помогли рôдну въ залѣза ковати![1])

Въ кôнци-жь сеи пѣснѣ каже поетъ, що „мати кличе на велике свято, а дѣтій стало багато-багато"[2]).

Коли Шашкевичь въ сихъ стихотворахъ зъявлявъ горячій патріотизмъ лишь въ загальныхъ словахъ, то небавомъ опôсля сказавъ ôнъ досыть ясно, чого мы бажаємъ. Ось и наконечна строфа гарного стихотвору, написаного п. з. „Не чужого мы бажаємъ":

Не чужого мы бажаємъ,
А свого то права:
Де полягла, тамъ воскресне
Наша руська слава![3])

Поетъ вѣрить въ лучшу будущину батькôвщины; про-те дорѣкає безнадѣйнымъ спѣвакамъ-малодухамъ, кажучи мѣжь иншимъ отъ-се:

[1]) „Зільникъ", стор. 12.
[2]) ibid., стор. 13. — [3]) ibid., стор. 15.

Въ народу раны є глибокй,
Но ѳнъ не впавъ ще такъ якъ вы;
Въ його є законъ и пророки,
Є мученики, вѣщуны!
И ѳнъ надѣѣ не покине,
Не зречесь вѣры и любви,
Ѳнъ жити-ме, ѳнъ не загине...
Пороки змыє ѳнъ въ крови[1]).

Коли-жь видокругъ поета засувавъ ся темными хмарами, коли въ злидняхъ народныхъ годѣ було єму найти ѳдрады у людей, то звертавъ ся ѳнъ до покѳйного батька, неначе за помочію, молячи єго голосомъ тужливымъ:

Батьку рѳдный, соколоньку,
Ты руській спѣваче!
Та чи чуєшь, яку воронъ
Пѣсню тобѣ краче?

Та чи видишь тіи хмары,
Тяжкй, чорнй хмары,
Щѳ тя вели ѳдъ колыски
До самои мары,

И по смерти домовину
Ще твою присѣли?
Батьку рѳдный! хоть разъ ѳо ще
Глянь зъ-по-за могилы!...[2])

Сынъ просить ѳдтакъ батька, щобы хочь разъ обѳзвавъ ся, абы чорнй хмары тяженько сплакнули и негѳднй сыны назадъ повернулись до рѳднои неньки[3]).

Отъ, и головнй думки патріотичнй, котрй поетъ зъявивъ въ лиричныхъ своихъ творахъ. Изъ сихъ замѣтокъ видно, що свѣтоглядъ єго зовсѣмъ не широкій. Поетъ

[1]) ibid., стор. 47. — [2]) ibid., стор. 45. — [3]) ibid., стор. 46.

видѣвъ лихолѣтє народне, та горювавъ изъ-за лихои долѣ батькôвщины, ба, въ него була надѣя на лучшу будущину, одначе ôнъ не вспѣвъ переймитись высокими идеями Шевченка про правду, волю й братерство братнє, та по-найбôльше любувавъ ся въ загальныхъ фразахъ горячого патріотизму.

Шашкевичь написавъ такожь два епичнй стихотворы, се-бъ-то казку народну „Зробокъ“[1]) и поему „Чорна[2]), княгиня Черниговська“. Въ сѣй поемѣ зъобразивъ ôнъ картину татарского лихолѣтя, коли-то Батый, руйнуючи Русь, загнавъ ся ажь пôдъ Чернигôвъ. А вже-жь пôдъ симъ городомъ спинивъ ханъ свою орду: се бо пôславъ ôнъ послôвъ до князя Чернигôвского, щобъ ôддавъ за него свою дочку Черну. Велѣвъ ôдтакъ сказати, що якъ бы князь не хотѣвъ вволити єго волѣ, не минула-бъ єго руина батькôвщины, а молода княгиня була-бъ невольницею хана. Але Черна сказала посламъ, що не страхає ся грôзьбы Татарина, що скорше вкрыє єѣ высока могила, закимъ у кайданы скує вража сила. Коли-жь Батый руйнувавъ Чернигôвъ и наближивъ ся до замку княжого, то побачивъ Черну, щó зъ вежѣ споглядала и неначе въ кайданы Батыя сковала. Ханъ моливъ Черну-голубочку, щобы до него прийшла и вгасила муки єго душѣ. Та не хотѣла Черна бути жоною Батыя, — не хотѣла въ Сараю панувати й на братню неволю заєдно дивитись; глянула въ небо, Богу помолилась, та й шубовсть у воду... Крôвавй рѣки полялись по замку: вôйско христіяньске застелило княжій замокъ густымъ трупомъ; тôлько дѣвчата самй собѣ огонь розкладали, та въ него поскакали, щобъ лишь не попастись въ татарску неволю. — Поетъ кôнчить сю поему тою згадкою,

[1]) ibid., стор. 49—57. — [2]) ibid., стор. 61—85.

що нынѣ Татаръ уже не стало, — що скрозь засвѣтило свѣтло правды Христовои. Всѣ теперь Христіяне: и тѝ, щó въ кайданахъ ходять, и тѝ, щó кують въ кайданы, — щó, хочь тѣла вже не мучать, а катують духа.

Сеся поема не маѣ великои стóйности литературнои: у Володимира не було спокою душѣ, потрѣбного до единого оповѣданя, изъ-за чого красшѝ мѣсця сего стихотвору суть лишь тамъ, де поетъ высказуѣ свои думки складомъ лиричнымъ. А вже-жь одинъ зъ красшихъ поетичныхъ образóвъ въ сѣй поемѣ ѣсть копіею одвѣтнои картины въ Маркіяновóй „Погони“. Въ сѣмъ бо стихотворѣ Маркіяна читаѣмо:

Чи то сокóлъ пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи люта джума летить?
Нѣ! то козакъ конемъ садить[1]).

Володимиръ же зладивъ ось-якій переспѣвъ сихъ вѣршѣвъ:

Чи то буря заревѣла?
Чи скипѣло море?
Чи то яке хиже птаство
Крыльми воздухъ поре?
Не буря то, не море то,
Не хижеѣ птаство,
А татарське, нехрещене,
Люте розбишацьтво[2]).

На сей переспѣвъ вказавъ уже професоръ Цеглинській, котрый въ статьѣ „Отець и Сынъ“ оцѣнивъ досыть вѣрно литературный напрямъ Володимира Шашкевича. Цеглиньскій показавъ, що въ поезіяхъ Володимира на-

[1]) „Русалка Днѣстровая“, стор. 65.
[2]) „Зільникъ“, стор. 73.

ходять ся подекуды реминисценціѣ зъ одвѣтныхъ стихотворôвъ Маркіяна, та що сынъ, любуючись въ батькôвскихъ пѣсняхъ и думкахъ, розмальовуѥ ихъ ширше. Ôдтакъ думаѥ сей критикъ, що сынъ пôшовъ дальше по-за идеѣ батька: сынъ вѣрить въ животворну силу батькôвскихъ идей, — „вѣрить въ здоровый змыслъ народный, котрый колись спôзнаѥ тотѝ животворнѝ идеѣ...“[1])

Хоча-жь Цеглиньскій вказавъ тѝ мѣсця въ стихотворахъ Володимировыхъ, котрѝ суть переспѣвомъ одвѣтныхъ думокъ въ поезіяхъ Маркіяна, то однако запримѣтивъ ôнъ, що одна й та-сама идея неразъ будить обохъ до творчества, та що мимо того нѣ наслѣдуѥ одинъ другого, нѣ переспѣвуѥ одинъ другого. Ôдтакъ по думцѣ Цеглиньского одинъ и другій суть оригинальными поетами-художниками[2]). Зъ сею гадкою годимось лише въ части, по-за-якъ годѣ заперечити, що въ поезіяхъ Володимира проявляють ся денекуды переспѣвы думокъ Маркіяновыхъ. Особливо-жь любуѥвъ ся Володимиръ въ тôмъ тонѣ елегійнôмъ, котрый бувъ окрасою думокъ ѥго батька. Та тôлько зъ-за того, що сынъ пôшовъ дальше поза идеѣ батька, можна Володимира вважати поетомъ оригинальнымъ.

Володимиръ Шашкевичь писавъ дещо такожь прозою. Крôмъ деякихъ статей, надрукованыхъ въ „Вечерницяхъ“, „Русалцѣ“, именно же въ „Руси“, написавъ ôнъ популярну статейку п. з. „Дещо про книжки та й про ґазеты“ (въ V. просвѣтнôй книжочцѣ „Зоря“, 1871; стор. 3—17), и зложивъ пôсля фламандского гарну казку „Чому бѣда доси ходить по свѣтѣ?“ (въ VI. просвѣтнôй книжочцѣ Зоря“, 1872; стор. 63—76)[3]). Ôдтакъ написавъ ôнъ

[1]) „Зоря“, 1887; стор. 352—353.

[2]) ibid., стор. 351.

[3]) Въ „Правдѣ“, I, 1867. р. надруковано „историчну спомин-

також оповѣданє „Пѡмста и великодушіє“[1]). Се оповѣданє переказавъ ѡнъ на основѣ справдѣшньои подѣї, записаноі Маркіяномъ. Про сей прозаичный твѡръ можна хиба лишь се сказати, що годѣ въ йому добачати стѡйности литературнои. Володимиръ єсть добрымъ поетомъ лиричнымъ; все-жь таки въ исторіи литературы стоить ѡнъ низше свого батька.

12. Василь Куликъ[2]).

Не всякій грамотѣй иде слѣдомъ за Чванькомъ Артемовского-Гулака, котрый все, щѡ начеркавъ, сейчасъ въ друкарню нѣсъ[3]). Були на Украинѣ тихѝ словеснѝ дѣячѣ, котрѝ изъ-за лихолѣтя не богато написали литературныхъ творѡвъ; хоча-жь и зложили деякѝ цѣнни писаня, то не квапились зъ ними въ друкарню, але дожидали лучшихъ часѡвъ, коли-бъ при красшѡй доли народнѡй подужшавъ також духъ до ширшого змаганя просвѣтного й національного. И отъ, яке склалось диво! Живъ на свѣтѣ довго й спокѡйно Павло Бѣлецкій-Носенко, щѡ написавъ богато епичныхъ творѡвъ[4]), однако тѝ єго творы

ку“ В. Шашкевича п. з. „Козацькій героизмъ и завзятте“ (стор. 22—24).

[1]) „Правда“. V. 1872; стор. 13—19; 63—67; 105—111.

[2]) „Василь Степановичь Куликъ“. Біографичный обрисъ В. Торчина. („Правда“. VII. 1874; стор 456—464; 506—515).

[3]) Про „Чванька“ Артемовского-Гулака гляди II., стор. 223—224.

[4]) Павло Бѣлецкій-Носенко живъ въ городѣ Прилукахъ на Украинѣ. По єго смерти выдано отъ-сѝ єго стихотворы: 1) „Горпинѝида, чи вхопленная Прозерпина“, жартливая поема въ трехъ пѣсняхъ. Киѣвъ, 1871. (16°, сторѡнъ 82). — 2) „Гостинець землякамъ. Казки слѣпого бандуриста, чи спѣвы объ рѡзныхъ рѣчахъ“. Киѣвъ, 1872. (8°, сторѡнъ 157). — 3) „Приказки“ въ чотырохъ частяхъ. Киѣвъ, 1872. (8°, сторѡнъ V + 123 + 142 + 132 + 133.)

мають дуже малу литературну вагу, дарма́, що Н. Петровъ уважаѣ сего грамотѣя однымъ изъ лучшихъ письменникѡвъ[1]). Живъ коротко въ злидняхъ Василь Куликъ, котрый написавъ небогато стихотворѡвъ, але-жь изъ деякихъ окрушкѡвъ ѥго поетичного складаня можна пѡзнати, що въ него була справдѣ поетична вдача.

Кулики походили зъ давного козацкого роду и мабуть въ другѡй половинѣ XVIII. вѣку выхопились у дворянство. Батько-жь Василя, Степанъ, бувъ невеличкимъ панкомъ Полтавского повѣту, володѣючи кѡлькома сотнями десятинъ зъ хуторомъ по-надъ рѣкою Ворскломъ у селѣ Ковалѣвцѣ, за кѡлька верстъ до Полтавы. Тамъ родивъ ся Василь въ першихъ трицятыхъ рокахъ сего вѣку. Молоденькимъ хлопчикомъ ѡддано ѥго до ґимназіѣ Полтавскои. Въ меншихъ клясахъ бувъ ѡнъ хлопець пустотливый, але вчивъ ся добре; въ старшихъ же клясахъ ставъ журливымъ, самѡтнымъ, вчивъ ся абы-якъ, одначе запопадливо читавъ книжки, якѝ ѥму до рукъ попались. Скѡнчивши ґимназію вступивъ Василь до Харкѡвского университету на факультетъ медициньскій. Тогдѣ доживавъ вѣку Артемовскій-Гулакъ, а мѣжь молодшими патріотами вызначувались Амвросій Метлиньскій и Микола Костомарѡвъ, котрѝ любувались въ романтичнѡмъ напрямѣ литературнѡмъ. Коли-жь зачувъ ся голосъ Кобзаря, Тараса Шевченка, то Василь ставъ слухати ѥго пѣсень, котрѝ мерцѣвъ здвигали до нового житя.

Та не судилось Куликови довше жити въ Харковѣ: економичный станъ родины розхитавъ ся, а коли батько померъ, то Василь вернувъ ся домѡвь, щобъ ратувати вдову-матѣрь ѡдъ жидѡвъ-кредиторѡвъ. Ѡдтакъ

[1]) „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ 1884; стор. 36—56.

выбравъ ôнъ собѣ за професію аптекарство: жваво вхопивъ ся за хемію и фармацію; на-швидку здавъ екзаменъ на провизора и спродавши частину землѣ та дещо зъ хозяйства, заорандувавъ невеличку аптеку въ мѣстѣ Валкахъ на Слободскôй Украинѣ и ôддававъ добутокъ матери своєй на выхованє братôвъ та сестеръ. Ледви-жь минуло рокôвъ зъ пять, чи шѣсть, то огидло єму аптекарство; поетична вдача тягнула єго на Днѣпровй пороги, Чорноморске побереже и въ Крымъ. Здавъ ôнъ комусь иншому аптечку и потягъ на Пôвдень тыми шляхами, котрыми ходили колись чумаки. Перебравшись за Днѣпро въ Таврію, ôнъ безъ копійчины дотягъ до Симферополя, де якійсь Нѣмець принявъ єго до своєи аптеки. Въ сѣмъ городѣ полюбивъ ôнъ одну грекиню; ледви-жь минуло два роки, опинивъ ся Куликъ въ Керчи и въ Тамани. А вже-жь въ початку шѣстьдесятыхъ рокôвъ бувъ ôнъ уже дома.

Живъ ôнъ то господарюючи на хуторѣ, то кидаючись знову до аптекарства при Полтавскôй больници, то заводячи въ компаніи зъ другими магазинъ аптекарскій. Тогдѣ одружывъ ся Куликъ зъ Марусею Исенкôвною, котрои родина важкою заплатою выкупила ся зъ крѣпацтва у панôвъ Бѣлухъ-Кохановскихъ. Молода дружина якъ-разъ була для такого чоловѣка, якимъ бувъ Василь. Зъ нею живъ ôнъ щасливо въ часѣ, коли въ Россіи знесено крѣпацтво и коли царь Олександеръ II. давъ Украинцямъ де-що волѣ. Тогдѣ завôзвано Кулика до участи въ редакціи „Основы“[1]).

[1]) „О с н о в а“, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ 1861. и 1862. Сей вѣстникъ выдавано пôдъ редакцією Василя Бѣлозерского мѣсячными выпусками въ мовѣ россійскôй и руско-украиньскôй.

Зъ того часу почали друковатись въ „Основѣ“ его вѣршѣ й кореспонденціѣ. Коли-жь умеръ Кобзарь Украины, то Василь Куликъ озвавъ ся на смерть его гарнымъ вѣршомъ, въ котрôмъ крôзь выразы горя пробиває ся вѣра въ лучшу будущину Украины. Ось и важнѣйшî слова сего стиха:

Твоє слово животворне
Живе на Вкраинѣ;
Твоя дума, твоя пѣсня
По-вѣкъ не загине,
Поки буде рости-жити
Козацька дитина.
Твоє слово изъ-малечку
Повытвердять дѣти:
Будешь зъ ними зеленѣти,
Украинськiй квѣте!
Тее жито, щó посѣявъ,
Зôйде, — жати будемъ...
Розбудивъ єси насъ, батьку!
Тебе не розбудимъ[1]).

Горячо приймавъ Куликъ до серця всякî просвѣтнî пытаня, щó тогдѣ всюды пôдняли ся на Украинѣ. Доля вызволеныхъ крѣпакôвъ займала его найбôльше; особливо бажавъ ôнъ нести свѣтло науки темнымъ своимъ братамъ. Яке вражѣнє зробила на него крѣпацка еманципація, видко зъ его вѣрша „Украина до панôвъ“, читаного на публичнôмъ бенкетѣ въ Полтавѣ, данôмъ въ день знесеня крѣпацтва (19. лютого 1861. р.)[2]); а якъ ôдôзвавъ ся першои поры той великiй фактъ на самôмъ народѣ, нѣхто красше не выразивъ, якъ Куликъ

[1]) ibid., 1861., iюнь, стор. 17—18[2].
[2]) ibid., августъ, стор. 46—47.

у своєй кореспонденціи до редакціє „Основы“, де онъ чудово малює Волю въ образѣ доброи богинѣ, що̀ завитала на Украину. Отъ и зразокъ сего письма: „Ось иде вона — наша ясна панночка Воля — иде нашими нивями й селами, у зоряному вѣнку, сьяючи небесною красою, ласкавыми очима на насъ поглядаючи, усмѣхаючись до насъ, якъ до родичѣвъ, що̀ довго-довго зъ нимѝ не бачилась. Передъ нею квѣтки выростають, за нею колося золотѣють; попередъ неи бѣжить мале хлопя зъ розумными оченятами, туды, куды вона перстомъ указуе; — пильно задивившись на неѣ чорнявый парубокъ; до єи одежѣ припала молода дѣвчина; выйшли зъ хаты чоловѣкъ и жо̀нка, щобъ святымъ хлѣбомъ ѣѣ привѝтати; подыбали за нею старіи, дѣдуганъ и бабуся, щобъ хочь передъ смертю надивити ся на єи красу несмертельну; зъ пѣснями выходить село ѣй на-зустрѣчь, далеко за околицю, зъ пѣснями и выпровожае ѣѣ благословляючи... Будь же щаслива та плодюча на добро и розумъ, моя ро̀дна украинська Ниво, — пройшла по тобѣ блага богиня!...“[1])

Куликъ оселивъ ся тогдѣ въ Нижнихъ Млынахъ. Се є тихе село, укрыте садами, оквѣтчане горами. Тамъ написавъ онъ гарнѝ стихотворы, зъ котрыхъ деякѝ друковались въ „Основѣ“, якъ н. пр. „Пытання“[2]), „Веснянки“[3]), „Весела удова“[4]), „Загубленѝ душѣ“ (балляда)[5]) и „Нетяга“[6]). Въ млынѣ бувало читавъ онъ

[1]) ibid., ноябрь и декабрь; стор. 103[6]. (въ статьѣ: „Де-що зъ Полтавы“.)

[2]) ibid., 1861., апрѣль, стор. 57—58. Первѣстный заголовокъ сего вѣрша „Столѣтнiй Запорожець“ редакція „Основы“ змѣнила на „Пытання“.

[3]) ibid., октябрь; стор. 55—56. — [4]) ibid., стор. 56—58.

[5]) ibid., ноябрь и декабрь; стор. 42—43[2].

[6]) ibid. 1862., мартъ; стор. 45—46[3].

сусѣдамъ-селянамъ „Марусю“ Квѣтки або „Кобзаря“ Тарасового. Та не довго росло просвѣтне й народне змаганє мѣжь Украинцями: зъ 1865. року затихъ всякій громадскій рухъ. Куликъ упавъ духомъ, а коли єго Маруся вмерла, то занапастилось и домашне єго щастє. Опѣсля тынявъ ся ѣнъ по всѣхъ-усюдахъ и въ Роменьскѣмъ повѣтѣ одруживъ ся зъ якоюсь старою панною, котра володѣючи сотнями десятинъ землѣ бажала дѣстати заразомъ и мужа и слухняного економа. Одначе черезъ кѣлька мѣсяцѣвъ мусѣвъ ѣнъ зъ дѣтьми выбиратись зъ двору своєи панѣ. Небавомъ опѣсля Куликъ умеръ въ Ковалѣвцѣ въ кѣнци 1870. р.

Зъ-помѣжь поезій Кулика друковано не богато, хочь въ 1862. р. ѣдѣславъ ѣнъ въ редакцію „Основы“ цѣлый зшитокъ своихъ стихотворѣвъ. Опѣсля въ „Правдѣ“ Львѣвскѣй напечатано прекрасну „думку“, котру поетъ написавъ ще до знесеня крѣпацтва[1]). Въ сѣй „думцѣ“ тужить ѣнъ и сумує изъ-за недолѣ батькѣвщины. Поетъ видить, що вишневѣ сады зеленѣють, що степомъ-полемъ якъ въ золотѣ лапы украиньскѣ спѣють. Здавало-бъ ся, що на тѣ села зъ неба щастє лѣться, а однако чорна думка вється коло серця; поетъ дивить ся на Украину-маму, плаче гѣркими сльозами и бажає въ задумѣ, щобъ вернулась велика руина, абы Украина ще разъ попробувала щастя, абы ще разъ своє слово вымовили гарматы, та чей Мати породила-бъ нового Богдана! А вже-жь поетъ не хотѣвъ бы крови, пожежѣ, недолѣ, якъ бы не такъ важко бачивъ братѣвъ у неволи.

Не диво про-те, що поетъ дорѣкає землякамъ изъза ихъ байдужности до народныхъ святощій. Ось якимъ патріотичнымъ словомъ ѣдзыває ся до козака столѣтнѣй запорожець:

[1]) „Правда“. II. 1868; стор. 402.

Спытай, якъ доѣдешь,
У батька-Днѣпра:
Чого наша мова
И слава вмѣра?
Чи то-жь стара мати
Замовкла на вѣкъ?
Чи то-жь народила
Нѣмыхъ та калѣкъ?
Чи то-жь ѳдцурались
Ѳдъ неи сыны?
Чи то-жь насмѣялись
Надъ нею вони?[1])

В. Торчинъ напечатавъ въ „Правдѣ“ (1874) ще два вѣршѣ Кулика, одинъ, щó починає ся словами „Стоять села... вишневіи || сады зеленѣють“ (стор. 511—512), а другій вѣршь написаный пѳдъ заголовкомъ „Захожій косарь“ (стор. 512—513). Оба сѝ стихи скомпонувавъ поетъ мабуть ще тогдѣ, коли живъ въ Херсоньскихъ степахъ.

Куликъ займавъ ся такожь переспѣвомъ чужихъ стихотворѳвъ. Въ „Правдѣ“ надруковано гумористичный єго вѣршь п. з. „Иванъ Ячмѣнь“[2]), написаный пѳсля Burns-а[3]).

Отъ и поглядъ на друкованѝ стихотворы Кулика. Тѝ окрушины зъ єго поезій суть неначе дорогóю незабудькою зъ-помѣжь гарныхъ квѣтѳвъ тои вѣтки, котру на батькѳвскѳй левадѣ звязали проводырѣ литературного змаганя на Украинѣ въ початку рокѳвъ шѣстьдесятыхъ. Хоча-жь стихотворамъ Кулика не рѳвнатись зъ поезіями

[1]) „Основа“, 1861., апрѣль, стор. 57—58.

[2]) „Правда“. VII. 1874; стор. 329.

[3]) Робертъ Бурнсъ бувъ славнымъ шкотскимъ поетомъ. Въ нѣмецкѳмъ перекладѣ сей стихъ маѣ заголовокъ „Hans Gerstenkorn“.

Кулѣша, то все-таки займають они поважне мѣсце въ литературѣ украинськôй.

13. Володимиръ Маслякъ.

При теперѣшнѣмъ реалистичнôмъ напрямѣ въ литературѣ й штуцѣ поетъ-идеалистъ єсть проявою не-абы якою. Люде позбувають ся самохôть идеалôвъ поетичныхъ и любують ся въ сухôмъ прозаичнôмъ свѣтоглядѣ, въ котрôмъ розкриває ся имъ сумовита дѣйстнôсть житя. Про-те поезія запропащує ся теперь що-разъ бôльше и мабуть въ недалекôй будущинѣ творы поетôвъ всесвѣтнои славы стануть книгою апокалиптичною для всякого, хто єсть прихильникомъ освѣты на основѣ европейскои позитивнои науки. Поки-що недобитки поетôвъ-идеалистôвъ, не могучи погодитись зъ новымъ напрямомъ литературнымъ, пôдносять протестъ противъ радикализму въ творахъ духа людского. Мѣжь такими епiґонами поетôвъ-идеалистôвъ въ галицкôй Руси займає видне мѣсце Володимиръ Маслякъ.

Ôнъ родивъ ся 14. вересня 1858. р. въ селѣ Сернкахъ середнихъ повѣту Рогатыньского. Батько єго Иванъ походивъ изъ старого мѣщаньского роду въ Галичи, и оженивъ ся зъ Наталiєю Терлецкою, дочкою мѣщанина въ Камѣнцѣ струмиловôй. Ôнъ бувъ приватнымъ офiцiялистомъ, се-бъ-то економомъ въ панскихъ дворахъ, и проте не сидѣвъ довго на однôмъ мѣсци, глядаючи лучшого пристановища. Тому-то переселивъ ся Иванъ Маслякъ до Свистѣльникъ повѣту Рогатыньского, де й вмеръ въ 1865. р. Ôдтакъ мати Володимирова жила въ Липици горѣшнѣй, де займалась невеличкимъ хозяйствомъ. Свого-жь сына ôддала она до школы въ Пôдгородю, де учителемъ бувъ Данило Хома, щó бувъ оженивъ ся зъ сестрою Маслячихи. Але зъ тои науки не було Володи-

миркови хôсна; тому-то мати рѣшилась продати свою хату зъ ґрунтомъ и переселитись до повѣтового города Бережанъ. Такъ отже скôнчивъ Володимиръ школы нормальнѝ або нѣмецкѝ (1869) въ Бережанахъ и поступивъ въ тамошню ґимназію. Небавомъ опôсля выєднала мати свому сынови пристановище въ тамошнѣй польскôй бурсѣ, де ôнъ набравъ ся польского духа, изъ-за чого шкôльнѝ товаришѣ-Русины дорѣкали єму, зовучи єго перекиньчикомъ та недоляшкомъ.

Коли-жь Володимиръ ставъ въ четвертôй клясѣ однымъ зъ першихъ ученикôвъ, то въ пятôй клясѣ не хотѣвъ уже бути въ бурсѣ, и приватными лєкціями заробляв собѣ дещо на удержанє житя. Тогдѣ стоявъ ôнъ пôдъ проводомъ Михайла Соневицкого, руского катихита ґимназіяльного, великого добродѣя учащои ся молодѣжи.

Въ зимѣ 1876. р. перейшовъ ôнъ въ ґимназію Перемыску, де й зложивъ испытъ зрѣлости (1879). И зновъ о своихъ силахъ безъ всякои помочи живъ ôнъ у Львовѣ и вчивъ ся клясичнои филолоґіѣ та рускои мовы й литературы.

Ще въ часѣ студій ґимназіяльныхъ ôдбувавъ ôнъ на феріяхъ вандрôвки по галицкôй и буковиньскôй Руси, а пôзнѣйше, коли єго сестры поôддавались за-мужь и жили за кордономъ россійскимъ, пôзнавъ ôнъ такожь Украину. Будучи студентомъ университетскимъ на выдѣлѣ философичнôмъ, вписавъ ся ôнъ въ члены „Академического Кружка“ и прихилявъ ся до партіѣ „Слова“. Але-жь небавомъ увôльнивъ ся ôдъ кормиги Венедикта Площаньского и ставъ народовцемъ. Маслякъ пише въ автобіоґрафіи[1]), що университетскѝ лєкціѣ професора

[1]) „Автобіоґрафія Володимира Масляка въ рукописи находить ся у Ом. Огоновского.

Омеляна Огоновского и вплывъ редактора „Зорѣ“, Омеляна Партицкого, були причиною, що ѣнъ полюбивъ рѣдну мову и ставъ вѣрнымъ сыномъ матери Руси.

Першій стишокъ Масляка п. з. „Рѣдна мати“ надруковано въ „Ластѣвцѣ“ 1879. р. (число 14)[1]; ѣдтакъ у „Словѣ“ помѣщено 1880. р. два єго вѣршѣ: „До Руси“ (ч. 1) и „Русской солдатцѣ“ (ч. 32). Въ Коломыйскѣй же „Веснѣ“ напечатано (1880) стихъ єго „До Руси“ (ч. 1) и поему „Настуня“ (ч. 11)[2]. Того-жь року (1880) появились въ другѣмъ рочнику Черновецкого „Родимого Листка“ три поезіѣ Масляка: „Съ надеждою“ (ч. 9), „Къ зазули“ (ч. 19) и „Думка“ (ч. 20)[3]. — Дотѣль писавъ ѣнъ свои стихотворы мовою макароничною. Коли-жь пѣзнавъ ся зъ Партицкимъ, то для єго „Зорѣ“ ставъ складати поезіѣ въ чистѣй мовѣ рускѣй. Вже въ другѣй половинѣ першого рѣчника сеи литературно науковои часописи помѣщено ѣсѣмь лиричныхъ стихотворѣвъ Масляка, и ѣдтакъ ставъ ѣнъ однымъ изъ лучшихъ поетѣвъ, котрыхъ стихотворы друковано въ сѣмъ литературно-науковѣмъ письмѣ. Се була найкраща пора въ єго житю: навязавши сердечнѣ ѣдносины до родины М., священика въ Г., черезъ щиру любовь до єго дочки, поетъ хѣснувавъ ся тогдѣ яснымъ и милымъ свѣтоглядомъ.

---

[1]) „Ластѣвку“, письмо для рускихъ дѣтей, выдававъ у Львовѣ (1870—1875) Михайло Клемертовичь; опѣсля (1875—1881) стала „Ластѣвка“ письмомъ „для русской молодежи“.

[2]) „Весна“, письмо для забавы и науки, выходила въ Коломыи (1878. и 1879. р.) пѣдъ редакцією Исидора Трембицкого; въ 1880. роцѣ Трембицкій назвавъ „Весну“ письмомъ для словесности, науки и забавы.

[3]) „Родимый Листокъ“, письмо литературно-науковое, выдававъ въ Чернѣвцяхъ 1879. и 1880. р. Николай Огоновскій.

Въ стихотворѣ „Якъ збудилось серце“[1]) каже поетъ, що, коли бувъ ще маленькимъ хлопцемъ, колысала єго ненька, та говорила єму про зорку, небо, та про ангеликовъ прекрасныхъ. И отакъ въ поминъ першои своєи любови навязує онъ до сего оповѣданя матери отъ-сей слова:

Правду вѣрну моя ненька менѣ повѣдала;
Може зорка подслухала, ангелу сказала,
Щобъ на землю зойшовъ зъ неба мене голубити.
Я увидѣвъ ангелика, якъ серце збудилось,
Якъ разъ первый надъ всю силу свою полюбило
И въ любови той щасливой долю стало снити.

Ся чутлива любовь до дѣвы вразъ зъ любвою до отчины и до людскости — се головнѣ прикметы музы Масляка. Одтакъ бравъ онъ живу участь у просвѣтномъ и національномъ змаганю галицкихъ Русиновъ. По смерти незабутнього Володимира Барвѣньского[2]) бувъ онъ черезъ повъ року помочникомъ при редакціи „Дѣла“ и писавъ политичнѣ та гумористичнѣ стихи въ хосенъ часописи „Зеркало“[3]). Помѣщуючи тутъ свои вѣршѣ подписувавъ онъ себе або повнымъ своимъ именемъ, або коротко буквами В. І. М., або псевдонимами „Бережанець“, „Вуйцьо Влодзьо“, „Ратай“, „Судиславъ“, „Яромиръ“, „Шило“ и „Паленичка“. Одъ червня 1885. р. бувъ онъ справдѣшнимъ редакторомъ „Нового Зеркала“ и „Зеркала“, а отакъ подъ весну 1886. р. перенѣсъ ся въ цѣляхъ науковыхъ до Кракова, де й досѣль живе.

[1]) „Поезіи“, стор. 21.

[2]) Славный патріотъ Володимиръ Барвѣньскій, властитель и редакторъ „Дѣла“ вмеръ 22. сѣчня (3. лютого) 1883. р.

[3]) „Зеркало“, часопись гумористична, стало выходити въ 1882. р. у Львовѣ подъ редакцією Корнила Устіяновича. Въ мѣсяци липни 1883. р. перетворилось оно въ „Нове Зеркало“. Въ 1886. р. ся часопись стала опять называтись „Зеркаломъ“.

Въ 1886. р. выдавъ Маслякъ у Краковѣ свои „Поезіи“ (томъ I., м. 8°, сторôнъ 148). Въ сѣмъ збôрнику надруковано 72 стихотворы, мѣжь котрыми вызначують ся отъ-сй: „Биля хреста“ (36—37), „Слюбъ“, балляда (38—41), „Соловейко“ (98—99), „Новый законъ“ (100—101), „Дзвôночокъ“ (110—111), „Я радъ-бы“ (118—119).

Будучи идеалистомъ поетъ любить летѣти до зорей, котрй по думцѣ єго можуть єму подати силы такои, щобъ зъ-ôдтамъ зъ-пôдъ неба звеличивъ всю внаду своєи Украины (стор. 80), та щобъ вернувши на землю принѣсъ сюды цвѣтъ любови, надѣ й вѣры (119). Єму хотѣло-бъ ся справдѣ жити на Божому свѣтѣ и дивитись весело на зорѣ, — хотѣло-бъ ся въ щастю прожити днѣ житя, та годѣ, бо злиднѣ, бо горе... Ôдъ горя, нужды й болю змалѣли серця, бо „противо Бога братъ брата склинає, вбирає въ оковы, въ неволю“ (93). Поетъ вѣрить въ теє, що єго вже доля посвятила, щобъ ôнъ за людъ свôй щиро ставъ; про-те каже дѣвчинѣ, що она полюбила бурлака, — що серце бурлака мовь птиця рве ся ко сонцю и пре ся на трудъ великій въ хосенъ люду. Тому-то душа єго бажає жити для неньки-Руси, — жити тôлько для люду, єму вѣнець добрá зъєднати и зломати єго муки (78—79).

Але-жь идеальнй єго думки не можуть якось осуществитись; тому-то молить ôнъ своєи долѣ, щобъ ôддала єму лѣта молодіи и спокôй серця, та щобы подала єму хочь одну днину зъ минувшого лучшого часу (130). Ôнъ каже, що минули хвилѣ тихй, щасливй, що свѣтъ поезіѣ зблѣднѣвъ, та що не стало любови и чувствъ горячихъ (137). Колись була въ него муза, була весна, — нынѣ вже осѣнь заглядає въ єго серце, въ душу; — не для него свѣтять зорѣ, вже й пѣсня єго не займає. Пôшли

мрѣѣ поета въ могилу; — дѣйстнôсть каже ємy: „ты дуривъ ся!“ (144—145).

Се сповѣдь поета-идеалиста, котрый видячи, що золотй сны єго не осущились, въ поглядѣ на сучасне лихолѣтє не має вже вѣры зъ лѣтъ дитячихъ (137). Томуто бдлѣтаючимъ бузькамъ каже ôнъ ось-таке:

Скажѣть тамъ, що й тутка численный в людъ,
Що землю ôнъ чорну справляє,
Крôзь працю и нужду й желѣзный трудъ
За хлѣбомъ въ землици шукає. — —

Що тутка и сонце й природа сама
Избраннымъ инакше сіяє,
Що тутка, щó стрѣха то пôтьма така,
Ажь кровь ся пôдъ серцемъ стинає. (стор. 147—148).

А вже-жь поетъ не перестає бути идеалистомъ и про-те заявляє, що може й жаль ємy давнѣйшихъ щасливыхъ снôвъ, — може й жаль ємy, що „звихнувъ ся идеалôвъ чаръ“, але сего одного не жаль ємy, що „зъ давныхъ вже лѣтъ полюбивъ жизни силу, ближнихъ, Бога, свѣтъ...“ (стор. 146). Опôсля въ „Осѣнныхъ думахъ“ сумує поетъ изъ-за того, що нема въ грудехъ (людей) огню святого, не має въ серцю вже чутя; — все пôшло кудысь стежками въ иншій свѣтъ, и на левадѣ думъ сердечныхъ схиливъ головку пышный цвѣтъ тыхъ идеалôвъ ясносвѣтлыхъ, рожевыхъ, тихихъ щастя снôвъ... Нема весны житя, — настала студена осѣнь, котра „зôпхнула“ чоловѣка зъ тои высоты, де теплымъ сонцемъ все сіяло, — де не було прозы, суєты...[1])

Въ збôрнику поезій Масляка надруковано такожь гарный епичный стихотвôръ „Могила въ Тростянци“[2]). Ось и змѣстъ єго: Въ селѣ Тростянци жила вдова

[1]) „Зоря“, 1887; стор. 388.
[2]) „Поезіі“, стор. 2—7.

зъ дочкою, щó єѣ звали Ксенею. Десять чорныхъ лѣтъ минуло, а вдовѣ усмѣхнулось щастє: єи доня стала люба, гожа мовь весняна квѣтка. Коли-жь разъ на ланѣ Ксеня жала жито, прийшовъ панъ и побачивши гарну дѣвчину подобавъ собѣ єѣ, та й велѣвъ атаманови завести до двора. Бѣдна вдова плаче-рыдає, а Ксеня ходить по гаю й несе на рукахъ дитину неживу. Выкопала она ямку и заховала въ нѣй дитину; потóмъ зъ патичкóвъ зложила хрестикъ и засадила на грóбъ сына. Опóсля зъ пеленокъ та шматокъ скрутила мотузокъ та присилила єго до гóля на кленѣ. Коли-жь ишли черезъ гай косарѣ, то найшовши висѣльця мертвого на кленѣ, побачили такожь курганець и хрестець... Выкопали для Ксенѣ другу яму; — не було нѣ попа. нѣ дяка, — не було чутно дзвонóвъ, лишь вихоръ стогнавъ надъ мерцемъ... Стоить могила середъ дубóвъ, а хто йде, не мине, покине соломы...[1])

Сей стихотвóръ має всякѝ прикметы епичного писаня и вызначує ся вельми звучнымъ ритмомъ. Та й въ загалѣ въ вѣршахъ Масляка добачаємо велику симметрію складаня[2]) и обмѣну всѣлякихъ стóпъ вѣршовыхъ.

Хоча-жь Маслякъ у своихъ стихотворахъ зъявивъ чи-малый таланъ поетичный, то не всѣ Русины сказали авторови спасибóгъ за єго словесный дарунокъ. Именно Иванъ Франко озвавъ ся про него въ Варшавскóй „Prawd-ѣ“ зъ великимъ докоромъ. Хочь óнъ зъ поглядомъ на форму признавъ Маслякови велику легкóсть у складаню вѣршѣвъ, то однако заявивъ, що у сего поета немає глубокого чутя, та що всѣ єго думки про людъ и

---

[1]) Межи пóзнѣйшими деякими епичными стихотворами Масляка вызначує ся „Похóдъ Наливайка“ (Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рóкъ 1888; стор. 39—41.)

[2]) Велику технику въ складаню вѣршѣвъ замѣчаємо именно въ стиху „Ой знаю-жь я!“ („Поезіи“, стор. 12)

про Русь суть пустыми фразами. Критикъ сей закидуѣ ôдтакъ поетови тее, що житѣ безъ працѣ представляѣ ся ѣму дуже пожаданымъ, та що ôнъ наивно признаѣ ся до свого морального банкротства; — ба, Франко каже, що чоловѣка безперечно талановитого и трудящого завела на безпутѣ „galicyjska blaga i ciemnota“[1]). — А вже жь трудно дожидати похвалы для поета-идеалиста ôдъ поета-реалиста: вода гасить огонь, а вѣтеръ обчѣмхуѣ принадній квѣты зъ зеленого дерева. Маслякови можна-бъ лишь се закинути, що свои стихи творить иногдѣ мовьто на прихапци, изъ-за чого де-коли здаѣ ся, що слова ѣго не суть глубоко обдуманій[2]), що чутѣ ѣго не плыне зъ-ôдъ горячого серця, але вытворюѣ ся фантазіею поета-идеалиста, котрый хотѣвъ бы сказати тепле слово зъ поглядомъ на глубокій раны суспôльного житя. Що думки поета про людъ не суть пустою фразою, доказуѣ стихотвôръ „Могила въ Тростянци“, щó ѣго авторъ зложивъ по-майстерски пôсля пляну добре обдуманого. Опроче тая критика Франка не була-бъ така безпощадна, коли-бъ Маслякъ изъ вершинъ свого свѣтогляду не сходивъ иногдѣ на „поземь реальный“, на котрôмъ, мовлявъ, поетъ-идеалистъ не може мати пристановища. Такъ отже мимо сихъ докорôвъ Франка добачаѣмо въ поезіяхъ Масляка чи-малу стôйнôсть литературну, и справдѣ, спасибôгъ за ѣго стихотворы скаже ѣму всякій, хто не

[1]) Iwan Franko: „Literatura rusińska w Galicyi za rok 1886“. („Prawda“. Tygodnik polityczny, społeczny i literacki. Warszawa, 1887; № 2; str. 18—19.)

[2]) Тому-що поетъ пише подекуды на-швидку, склались якось недоладно деякій звороты ѣго мовы; порôвн. „(княгиня) мовь етеръ по сали звивала“ („Поезіи“, стор. 41); „духъ сховавсь до грубы“ (60); „спѣвати рефренъ“ (71); „набрати чувствъ миру и любови“ (80); „пышно обоѣ воняли“ (81); „оды лекшій ôдъ авры етеру“ (112)...

розпрощавъ ся ще зъ поезією житя, та хто въ тяжкихъ злидняхъ здвигає себе горѣ идеальнымъ свѣтоглядомъ зъ низинъ суспôльного побуту.

Коли-жь землякъ осудивъ не-въ-мѣру остро литературну дѣяльнôсть Масляка, то Полякъ-рецензентъ (єзуитъ Янъ Баденій) въ часописи „Przegląd powszechny“ звеличивъ поетичну єго вдачу великими похвалами. Ôнъ каже, що писаня Масляка — „to istotnie poezye, w najlepszem tego słowa znaczeniu“[1]). Дивнымъ дивомъ подобалась рецензентови саме-тая поезія („Я радъ бы“), на котру въ часописяхъ „Миръ“[2]) и „Новый Проломъ“[3]) кинено анатему, неначе бъ въ нѣй проявлялись прикметы атеизму. Не помогли нѣякій поясненя редакціѣ „Зорѣ“[4]), — архіепархіяльный „Миръ“ стоявъ при своѣмъ засудѣ, высказанôмъ супроти молодои Руси словами: „Dzieci! źle się bawicie!“ Ажь ось єзуитъ, рецензентъ поезій Масляка, во-преки тому засудови высказавъ про той стихъ ось-таку свою гадку: „Pod względem wysokiego nastroju ducha i siły wspaniała jest pieśń „Radbym ja“. To coś jak „Oda do młodości“, tylko w szatę dumki przybrana“[5]).

Поезіѣ Масляка помянули ще добрымъ словомъ д-ръ Лютостаньскій въ Краковскôй часописи „Nowa Reforma“ (1886, wrzesień) и Омелянъ Поповичъ въ „Буковинѣ“ (1886, ч. 20). Та й справдѣ, треба признати, що Маслякъ ôдъ ôсѣмдесятыхъ рокôвъ збогативъ нашу литературу гарными лиричными стихотворами, въ котрыхъ проявляє ся

[1]) „Przegląd powszechny“. Rok piąty. Tom XVIII. 1888. Kraków; str. 237.

[2]) Миръ“. 1887; № 28.

[3]) „Новый Проломъ“. 1887; число 420. въ статейцѣ „Пропаганда безвѣрія русскою газетою“.

[4]) „Зоря“. 1887; число 6., стор. 108. въ статьѣ: „Исторія однои поезіѣ“.

[5]) „Przegląd powszechny“. 1888; str. 238.

свѣтоглядъ ясный и любый. Тому-то й въ гумористичныхъ своихъ писаняхъ („Помолилась“, „Реальна“, „Свята“, „Злуда“...) не вколює поетъ нѣкого ѣдкою стрѣлою сатиры, але добрымъ серцемъ вказує на тѝ похибки моральнѝ, котрѝ бувають причиною невзгодинъ въ житю родиннôмъ и суспôльнôмъ.

Маслякъ писавъ такожь стихи въ память заслуженыхъ мужѣвъ. Такъ въ 22. роковины смерти Тараса Шевченка надруковано у Львовѣ (9. марта 1883. р.) два єго вѣршѣ „Они“ и „Мы молодѝ“. Въ першѝ роковины смерти Володимира Барвѣньского напечатано (10. лютого 1884. р.) єго стихъ, щó починає ся словами: „Намъ вже не вôльно нарѣкати“. Ôдтакъ написавъ ôнъ вѣршѣ „На смерть Евгенія Желехôвского“[1]), „Памяти Николы Костомарова“[2]), „Незабудька на могилу Корнила Сушкевича“[3]). Опôсля „къ чести и славѣ першого Станиславôвского владыки д-ра Юліяна Пелеша“ написавъ ôнъ стихъ, щó починає ся словами „Весела вѣсть несесь на Русь“ (слова до кантаты Анатоля Вахнянина)[4]). Въ-кôнци въ память гостины наслѣдника австрійского престола архикнязя Рудольфа зложивъ ôнъ текстъ до кантаты Вахнянина[5]), и скомпонувавъ вѣршь „Надъ Лукоморемъ“ — въ XXVII. роковины смерти Т. Шевченка[6]).

Поетъ переклавъ такожь деякѝ стихотворы зъ чужихъ литературъ на мову руску. Въ 1881. р. помѣщено въ „Зорѣ“ два єго переклады зъ поезій сербскихъ Любомира Ненадовича п. з. „Грудка землѣ“ (число 19)

[1]) „Нове Зеркало“. 1885; ч. 4.

[2]) ibid., ч. 9. — [3]) ibid., ч. 11. — [4]) ibid., ч. 20.

[5]) „Зоря“. 1887; ч. 12. — Вѣршь Масляка въ привѣтъ архикнязя Рудольфа переложивъ д-ръ Блюменфельдъ на мову нѣмецку.

[6]) „Зоря“. 1888; стор. 76—77.

и „Раненый Чорногорець“ (число 20); ôдтакъ въ 1885. р. надруковано въ „Новôмъ Зеркалѣ“ кôлька єго переспѣвôвъ зъ польскихъ поезій Маріѣ Конопницкои, а въ Буковиньскôмъ альманаху „Союза“ напечатано „Чабаницю“, перевôдъ хорватского стихотвору Прерадовича п. з. „Naša Anka“ (стор. 43—45). Опроче зладивъ Маслякъ ще деякî иншî переклады меншои ваги. — На польску мову переклавъ ôнъ руску повѣстку Льва Сапогôвского „Безвинній“[1]) („Nowa Reforma“. 1886), и двѣ повѣсти Федьковича, се-бъ-то „Таліянку“ („Nowa Reforma“. 1886) и повѣсть „Люба-згуба“ п. з. „Wesele w Jabłonicy“ („Nowa Reforma“. 1887). — Прозою польскою написавъ Маслякъ именно сî двѣ статьѣ: „Kartka z dziejów literatury małoruskiej“. Z powodu 25-letniej rocznicy literackiej działalności Józefa Fed'kowicza („Nowa Reforma“. 1886. № 153); „Z zeszłorocznéj literatury małoruskiéj“ („Przegląd powszechny“. 1888; str. 225—237). — А вже-жь писавъ ôнъ прозою такожь дещо по-руски; именно напечатано въ „Зорѣ“ двѣ „посмертнî згадки“, се-бъ-то згадку про Льва Василовича (Сапогôвского)[2]) и про Константина Бобикевича[3]).

14. Юлія Шнайдеръ.

Юлія Шнайдеръ-Нѣментовска (Уляна Кравченко) родилась 1862. р. въ Николаєвѣ повѣту Жидачѣвского въ Галичинѣ. Покôйный єи батько, Юліянъ, бувъ урядникомъ (комисаромъ), а мати, Юлія зъ Лопушаньскихъ, була родомъ попадянка. Коли була ще малою дитиною, то братанокъ Николы Устіяновича, галицко-руского поета, щô

[1]) ibid., 1882; стор. 165—169.

[2]) ibid., 1883; стор. 167—168.

[3]) ibid., 1884; стор. 147 - 158. — Левъ Василовичь и Константинъ Бобикевичь написали деякî гарнî повѣстки.

звавъ ся такожь Николою, говоривъ ѣй богато про письменнѝ творы свого стрыя. Ба, отець Юліѣ живъ якійсь часъ въ тѝмъ домѣ, де родивъ ся Никола зъ Николаєва. Ще въ Николаєвѣ читала она письма Устіяновича, и ѝдтакъ сей поетъ ставъ тогдѣ идеаломъ для єи бажань. А вже-жь въ тѝмъ часѣ читала такожь поезіѣ Шевченка й Мицкевича. Опѝсля вчилась у Львовѣ въ учительскѝй семинаріѣ, де хѝснувалась умными радами професора Омеляна Партицкого, котрый дававъ ѣй читати оповѣданя Марка Вовчка и въ письменныхъ вправахъ рускихъ вказавъ ѣй путь до будущого змаганя литературного.

Скѝнчивши науку въ семинаріи Юлія Шнайдеръ була учителькою въ Бѝберцѣ ($2^1/_2$ року) и въ Стокахъ повѣту Бобрецкого ($^1/_2$ року). Зъ-ѝдтамъ перенеслась 1884. р. до Львова, де була учителькою въ Василіянскѝмъ институтѣ дѣвочѝмъ. Въ листопадѣ 1886. р. одружилась зъ учителемъ Нѣментовскимъ и ѝдтакъ стала учителькою въ Сѝльци повѣту Дрогобицкого.

Въ „Зорѣ“ (1881., ч. 1—2) появилось єи оповѣдане „Калитка“, котре осталось незамѣтнымъ въ литературѣ, хочь не єсть оно творомъ слабымъ. Коли-жь въ сѣй часописи надруковано 1883. р. кѝлька лиричныхъ вѣршѣвъ Юліѣ Ш., то дехто зъ галицкихъ письменникѝвъ повитавъ радо первѣстне вдатне змаганє єи музы. Голоснѣйшимъ стало єи имя, коли Евгеній Олесницкій въ „Руско-украиньскѝй Библіотецѣ“ (№ 5) выдавъ збѝрникъ єи поезій п. з. „Prima vera“. (Львѝвъ. 1885. 32^0, сторѝнъ 37)[1]).

Юлія Шнайдеръ маєзъ природы напрямъ до идеального свѣтогляду; про-те спѣваєона:

[1]) Всѣхъ стихотворѝвъ въ сѣмъ збѝрнику єсть 38.

Чутямъ горячимъ за тѣсный сей свѣтъ
Пôдмогу маємо въ любвѣ и вѣрѣ;
Нѣ трудъ, нѣ завôдъ насъ не остудить,
Святымъ идеямъ жизнь несемъ въ офѣрѣ. (стор. 5.)

А въ стихотворѣ „Въ Бескидахъ“ каже она, що рада-бъ духомъ летѣти все высше, щобы наближитись до Бога и спочинути ажь на сонци ясному (стор. 8). Одначе поетка видить недолю своихъ братôвъ, изъ-за чого она каже пташинѣ, щобъ высше звертала хуткѝ крыла и заявила небу, що на земли богато горя и слѣзъ (стор. 28). Не диво про-те, що серденько Юліѣ втомилось въ короткôй вандрôвцѣ житя (стор. 20); одначе она не впадаѣ духомъ: хочь чуѣ себе старою терпѣнѣмъ, то все-таки на днѣ душѣ чуѣ силу (стор. 21). Щиро любить она батькôвщину, и для неи готова понести всяку саможертву, зъ-за чого спѣваѣ:

Судилось мнѣ йти стежкою тернистовъ,
То буду йти, — а власною журбою,
Нѣ вздохомъ тихимъ, нѣ слезою чистовъ
Мѣшать не буду вашого спокою.

Братамъ не хочу жалю додавати!
Нѣ, я-бъ веселку розснувала ясну
Пôдъ ноги тымъ, котрымъ судьба — не мати,
Щобъ лучь одинъ скрасивъ ихъ путь нещасну.
(стор. 27—28).

Хоча въ гарнôй вѣтцѣ, яку Юлія Шнайдеръ подала въ 1885. р. на споминъ своимъ землякамъ, находять ся деякѝ квѣтки, щó ихъ выкохано на чужôй земли, — хоча въ збôрнику ѣи поезій проявляють ся реминисценціѣ изъ польскихъ стихотворôвъ Маріѣ Конопницкои, то все-таки дарунокъ Юліѣ ѣ милый всякому Украинцеви, по-за-якъ сю вѣтку прикрасила она такожь незабудка-

ми зъ рôдного зѣльника. У сеи поетки добачаємо природный даръ складати вѣршѣ вельми симпатичнй, тôлько-жь непотрѣбно силувала ся она „купатись въ блескахъ и тонахъ“ (стор. 29), коли вже тогдѣ (1883—1885. р.) забаглось ѣй, погодити мѣжь собою оба напрямы въ поезіи, се-бъ-то напрямъ идеальный и реальный. А вже-жь два роки опбсля, принявши назву „Уляна Кравченко“, перехилилась она на сторону поетôвъ-реалистôвъ и въ сонетѣ, надрукованôмъ въ „Ватрѣ“[1]) бажала, щобъ згинула пересудôвъ змора, — щобъ зъ братомъ братъ подѣливъ ся добромъ. Ôдтакъ въ жѣночôмъ альманаху „Перший Вінок“ заявила поетка вже й протестъ противъ кривдъ, якими побиває ся людъ нещасный. Ось и ѥи слова:

— Блукаючи по свѣтѣ, спотыкаю
Мôй людъ нещасный, безъ кута, безъ сну,
Голодный, въ сѣть опутаный мôцну,
Въ роботѣ поневольнôй, въ тьмѣ безъ краю.

Я чую весь той бôль, все те рыданѥ,
Свôй бôль зрôвнаю зъ загалу судьбовъ,
То чймъ моя журба, моѥ скитанѥ?

Краплина въ морѣ, въ тôмъ житя безладѣ!
Лишь въ серцѣ моѣмъ забурхаѥ кровь
Протестомъ противъ кривдъ усѣхъ въ досадѣ[2]).

Смѣливо взываѥ поетка своихъ сестеръ, щобы звернулись „на новый шляхъ“, щобъ „працювали крôвавымъ

[1]) „Ватра“. Літературный Збôрникъ, выдавъ Василь Лукичь. Въ Стрыю, 1887; стор. 91.

[2]) „Перший Вінок“. Жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталіі Кобриньскоі і Олени Пчілки. Львів, 1887; стор. 24. — Ось-якъ оцѣнивъ Маслякъ сонеты поетки, надрукованй въ „Першôмъ Вѣнку“: „Sonety Ulany Krawczenko w Perszim Winku, to praw-

трудомъ и ôддали усе-усе за рôдный людъ“[1]). Ôдтакъ каже она, що „не слѣзъ потрѣбно, щобъ ставать добою“[2]), — дѣло довершить ся тогдѣ, коли є жаръ въ души и руки робучî[3]). Хоча-жь Уляна Кравченко рада бы змалювати своимъ сестрамъ „грядущій рай“[4]), то однако въ сонетѣ „Не рвись въ будуще!“ каже она сестричцѣ, щобъ не квапилась дóли на зустрѣчь, тому-що „въ полудня жарѣ рожѣ цвѣтъ привяне, и зъ срѣбныхъ блескôвъ тканый жизни май стемнѣє, та лишь жаль серцю стане“[5]).

Юлія Шнайдеръ звернулась на „новый шляхъ“, — стала спѣвачкою „нещасного свого люду“, одначе иногдѣ мабуть таки жаль ѣй, що покинула „втоптаный старый шляхъ“, котрый бувъ обквѣтчаный рожами, по-за-якъ на „новôмъ шляху“ ачей „проймає вѣ холодъ самоты“[6]).

* * *

Гарнî лиричнî поезiѣ писали Микола Костомарôвъ (Єремія Галка), Пантелеймонъ Кулѣшь, Олександеръ Кониський, Исидоръ Воробкевичь (Данило Млака), Иванъ Верхратскій, Иванъ Франко, Корнило Устіяновичь, Михайло Старицькій... Та отъ, про Исидора Воробкевича сказано дещо въ главѣ про поетôвъ епичныхъ[7]). Миколѣ Костомарову, Корнилови Устіяновичу й Михайлови Старицькому присвятить ся статья мѣжь поетами драматичными, а Кулѣшеви, Кониському, Верхратскому и Франкови вызначить ся одвѣтне мѣсце въ литературѣ прозаичнôй.

---

dziwe łezki współczucia z niedolą mniejszego brata i z cierpiącą ludzkością“. („Przegląd powszechny“. Kraków, 1888; str. 236.)

[1]) „II. Вінок“, стор. 207—208. — [2]) ibid. — [3]) ibid., стор. 374. — [4]) ibid., стор. 375. — [5]) ibid., стор. 417—418. — [6]) ibid., стор. 207.

[7]) Порôвн. II., стор. 330—345.

Ôдтакъ бôльше або менше вдатнî лиричнî стихи писали: Викторъ Забѣла, Рудольфъ Мохъ, Лука Данкевичь (Лука зъ Ракова), Якôвъ Головацкій, Келестинъ Сковоровскій, Михайло Козановичь, Иванъ Озаркевичь, Олександеръ Навроцкій, Павло Леонтовичь, Иванъ Наумовичь, Олексяндеръ Духновичь, Петро Охоцькій-Огієвскій, Тимоѳей Думитрашко-Раичь, Семенъ Метлиньскій, Богданъ Дѣдицкій, Евгеній Згарскій, Петро Кузьменко, Миколайчикъ Бѣлокопытый, Остапъ Левицкій, Володимиръ Навроцкій, Володимиръ Стебельскій, Орестъ Авдиковскій, Филимонъ Галузенко, Исидоръ Пасѣчиньскій, Сильвестеръ Метеля, Дмитро Третякъ, Дмитро Вѣнцковскій, Цесарь Бѣлиловскій, Павло Чубиньскій, Иляріонъ Грабовичь, Василь Лиманьскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчôлка, Леся Украинка, Омелянъ Поповичь, Кость Ухачь-Охоровичь, Вл. Самôйленко, Вл. Александрôвъ, З. Петрусь, Осипъ Маковей (Евменъ) и богато иншихъ.

Зъ-помѣжь сихъ поетôвъ споминають ся тутъ остî незлымъ-тихимъ словомъ:

1. Викторъ Забѣла[1]). Се бувъ приятель Тараса Шевченка. Украиньскій Кобзарь подружився зъ нимъ въ Полтавщинѣ 1846—1847. р. Коли-жь 7. мая 1861. р. тѣло Тараса везено пароходомъ зъ Кієва до Канева, то Забѣла не ôдступивъ ôдъ дорогои домовины и ôдтакъ на Чернечôй горѣ зъ другими товаришами копавъ яму та й высыпавъ надъ гробомъ могилу. — Забѣла вмеръ въ 1869. р. — Въ „Ластôвцѣ“ Гребѣнки надруковано три єго лиричнî стихотворы: „Голубъ“[2]), „Пѣсня“[3]) и думку, щó починає ся словами: „Повѣяли вѣтры буйнî“[4]). Двѣ

[1]) Н. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 149—154.

[2]) „Ластôвка“. С.-Петербургъ, 1841; стор. 208—212.

[3]) ibid., стор. 221—222. — [4]) ibid., стор. 243—245.

єго украиньскій пѣснѣ „Гуде вѣтеръ вельми въ поли“ и „Не щебечи, соловейку!“ пôдложивъ пôдъ ноты славный композиторъ музыкальный М. Н. Глинка. Найкрасшимъ єсть єго стихъ „Голубъ“, въ котрôмъ молодый козакъ тужить-сумує зъ-за того, що єго сизу голубку яструбы вбили. — Бѣлозерскій згадує ще про одинъ жартливый поетичный листъ „до Тараса“ (Шевченка)[1]), мѣжь-тымъ коли Петровъ надруковавъ стихотвôръ Забѣлы п. з. „Остапъ да чортъ“, щó єго засновавъ авторъ на переказѣ простонароднôмъ[2]).

2. Михайло Козановичъ. Ôнъ родивъ ся 4. червня 1807. р. въ Галичинѣ, въ селѣ Плавю повѣту Стрыйского. Померъ 13. цвѣтня 1877. р., бувши парохомъ въ Ôльшаници и деканомъ Товмацкимъ. Въ р. 1871—1876 бувъ ôнъ такожь посломъ сойму краєвого. Козановичь бувъ приятелемъ Маркіяна Шашкевича и належавъ до того кружка молодыхъ патріотôвъ, котрí въ рускôй семинаріи духовнôй горнулись около „рускои трôйцѣ“, се-бъ то около Маркіяна Шашкевича, Якова Головацкого й Ивана Вагилевича. Ôнъ вызначувавъ ся горячимъ патріотизмомъ и придбавъ собѣ мѣсце въ исторіи литературы особливо за-для того, що въ пятьдесятыхъ рокахъ, коли живе слово въ письменствѣ рускôмъ стало завмирати, писавъ лиричнí и деякí епичнí стихи[3]) такимъ языкомъ, якимъ въ Галичинѣ хôснувались письменнí Русины при ôдродженю галицко-рускои литературы. Свои стихотворы помѣщувавъ ôнъ по-найбôльше

[1]) Н. Петровъ, „Очерки...“, стор. 150.

[2]) ibid., стор. 150—152.

[3]) По-мѣжь епичными стихотворами Козановича вельми гарна єсть байка „Щиголъ и дѣвчина“. („Отечественный Сборникъ повѣстокъ, сказокъ...“ Додатокъ до Вѣденьского „Вѣстника“. 1854; число 27.)

въ „Зорѣ галицкôй“, въ Вѣденьскôмъ „Вѣстнику“ и въ „Отечественнôмъ Сборнику“, с. є. въ литературнôмъ додатку до „Вѣстника“, проявляючи словесну свою дѣяльнôсть именно мѣжь 1850. а 1856. рокомъ. Найлучшимъ єго стихомъ єсть „Голосъ рускои матери до дѣтей“ („Зоря галицка“, 1850, число 87). Ось и важнѣйшй строфы сеи поезіѣ лиричнои:

Не плачь, руска родинонько!
Ще ты будешь щастна:
Якъ весь цвѣтокъ на весноньку
Ты зацвитешь красна!
Твоя мати, щó въ неволи вѣками стогнала,
Днесь свобôдна волевъ Бога, — до житя повстала!

Встала славно та й взыває
Красній свои дѣти, —
Рôднымъ словомъ промавляє:
„Часъ вамъ, часъ свѣтъ зрѣти!“
Бо въ неволи, въ тяжкôй доли туга васъ присѣла,
Вороженьки подоптали, — вся сила омлѣла. — —

Нуже разомъ, рускій дѣти,
Неньку окружайте!
Ще будете щастно жити,
Журбу покидайте!
Лише въ згодѣ всѣ якъ братя руки си подайте!
Неньки вашои вороженькамъ доптати не дайте!

Козановичь зладивъ такожь кôлька перекладôвъ; именно перевѣвъ на мову руску два стахотворы Шиллєрà: „На смерть младенца“[1]) и „Нурець“[2]) и такожь идилю Кляйста „Иринъ“[3]). — Прозою написавъ ôнъ

[1]) „Вѣстникъ“. 1851; число 124.
[2]) „Зоря галицка“. 1852; ч. 72—73.
[3]) „Отечественный Сборникъ“. 1854; ч. 31.

статью п. з. „Цвѣтка воспоминанія на гробѣ Маркіяна Шашкевича“[1]), де мѣжь иншимъ ось-таку тугу зъявлявъ по смерти свого друга: „О кобы ты былъ дожилъ ясного воскресенія дне рускоѝ неньки, до которого ты такъ предчувствительно воздыхалъ! былъ бысь съ мною єще на груди возлюбленноѝ красавици радости проліялъ слезы, якъ проливалъ єси въ восторзѣ надъ недолею єи. И тѣшусь днесь съ нею, а плачу за тобою, и мои слезы не перестанутъ, поки не ствердлутъ въ кристаль, а станутъ памятникомъ на моєѝ могилѣ“... Козановичь бувъ неначе однымъ зъ тыхъ кôлькохъ смѣливыхъ керманичѣвъ, котрѝ на хисткôмъ човнѣ зберегали народне добрó въ бурѣ ôдъ сумнои затраты.

3. Павло Леонтовичь. Ôнъ родивъ ся 1825. р. въ селѣ Щутковѣ повѣту Цѣшанôвского, и ôдтакъ назвавъ себе опôсля Павломъ изъ Щуткова. Померъ 7 (19) мая 1880. р. бувши священикомъ въ Рудѣ повѣту Равского. Свою литературну дѣяльнôсть почавъ ôнъ въ 1849. р., написавши стишокъ „Пѣснь сироты“, щó єго надруковано въ часописи Ивана Гушалевича „Новины“ (число 26). Тогдѣ бувъ ôнъ слухачемъ I. року богословія. Въ 1852. р. семинаристы Перемыскѝ пôдъ єго проводомъ выдали альманахъ п. з. „Лѣрвакъ зъ-надъ Сяна“ (Перемышль, м. 8°, сторôнъ X + 110). Въ сѣмъ збôрнику напечатано навпередъ „Введенье“, се-бъ-то статью про литературу сербску, написану Павломъ Леонтовичемъ на засновку брошурки д-ра I. Субботича („Кôлька основныхъ рысôвъ сербскои словесности“). Тутъ згадує Леонтовичь про До-

[1]) „Вѣстникъ“. 1852; ч. 38., стор. 150. — Козановичь писавъ свои творы въ мовѣ галицко-рускôѝ, тôлько-жь редакторы „Зорѣ галицкои“ и „Вѣстника“ змѣнювали єго писанє часто на свôѝ ладъ. Такъ примѣромъ переклады тыхъ поезій Шиллєровыхъ надруковано въ „Зорѣ галицкôѝ“ въ поганôмъ „язычію“.

зитея Обрадовича и Вука Караджича, реформаторôвъ сербского письменства, и ôдтакъ прирôвнуе ôнъ Дозитея до Ивана Котляревского. Мѣжь вѣршами сего збôрника вызначують ся два лиричнѣ стихи Павла Леонтовича „Весна“ (стор. 55 - 56) и „До Е...“ (71). Меншу словесну стôйнôсть маѣ єго стихъ п. з. „Думка“ (72) и повѣстка „Чіѣ сердце, того правда“ (стор. 75—110). Находить ся тутъ єще статья Богдана Л(еонтови)ча п. з. „Кôлька слôвъ о формахъ нашого языка и о писовнѣ“ (стор. 33—48), въ котрôй щó до правописи поставлено правило, що „конче такъ писати, абы ся такъ читало, якъ ся говоритъ“. Ôдтакъ замѣщено въ сѣмъ збôрнику статейку И. Л. (Йосипа Лозиньского) п. з. „Вытягъ зъ рукопису „Критика“ (стор. 59—69). Коли-жь Осипъ Левицкій противъ спорудникôвъ „Лѣрвака“ выступивъ зъ острою критикою“[1]), то Богданъ Леонтовичь давъ одвѣтну ôдправу сему „граматичному героєви“[2]), и доказавъ наглядно, що досыть добре понявъ духа мовы галицко-рускои.

Павло Леонтовичь писавъ опôсля свои стихи пôдъ назвою „Павла изъ Щуткова“. Се бувъ щирый народовець и вѣрный сынъ матери-Руси; про-те єго вѣршѣ, напечатанѣ именно въ першôмъ рочнику „Слова“ (1861) вызначують ся горячимъ патріотизмомъ. Коли-жь „Слово“ стало цуратись рôднои мовы, то Павло изъ Щуткова повитавъ радо змаганє молодыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ и въ стиху „Вечерница“[3]) высказавъ радôсть матери-Руси, що „Вечерница“, „доня рôдненька, братцямъ-сестрицямъ стане спѣвати руськіи думы любо зъ серденька“. Въ сѣмдесятыхъ рокахъ пѣсня поета стала за-

[1]) „Зоря галицка“. 1852., число 67—68 въ статьѣ „Дещо о словесности галицко-рускои.

[2]) ibid., ч. 74—76.

[3]) „Вечерницѣ“. 1862; стор. 9.

мовкати: єго серце болѣло, що перевертнѣ занапащали таланъ батькôвщины и копали грôбъ рôднôй неньцѣ. Въ 1881. р. помѣстивъ Омелянъ Партицкій въ „Зорѣ“ (ч. 15) гарный вѣршь Леонтовича п. з. „Надъ колыбкою сына“ и замѣтивъ, що священикъ Володимиръ Леонтовичь прислaвъ єму поезіѣ покôйного Павла въ рукописи, писанй по-найбôльше мѣжь р. 1850. а 1861.

4. Остапъ Левицкій. Тямущй люде мають иногдѣ жаль до такого письменника, котрый не корыстує ся своимъ талaномъ такъ, якъ слѣдъ, та лишь деколи мовь нехотя проявляє литературну свою дѣяльнôсть. Отже мôгъ бы де-хто жалкуватись и на Остапа Левицкого зъ-за того, що ôнъ рѣдко коли напише якій стихотвôръ, та що неначе занапащує поетичну свою вдачу. А вже-жь годѣ дорѣкати тому, хто въ молодôмъ вѣцѣ чи мало бѣдувавъ и ажь въ 39. роцѣ житя добивъ ся до учительского становища.

Остапъ Левицкій родивъ ся 2. жовтня 1839. р. въ Ракôвци, повѣту Городеньского, де отець єго, Михайло, бувъ священикомъ. По смерти єго батька (1845) мати зъ шѣстьма сынами перенеслась до свого отця, Витвицкого, котрый бувъ парохомъ въ Далешевѣ (повѣту Городеньского) и своимъ внукамъ въ школахъ деяку пôдмогу подававъ. Остапъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ (нѣмецкихъ) въ Коломыи, Станиславовѣ и въ Бучачи (1848—1850); ôдтакъ бувъ ученикомъ ґимназіяльнымъ въ Бучачи, Станиславовѣ и вô Львовѣ (1851—1858). Опôсля бувъ ôнъ пôвтора року на техницѣ у Львовѣ, але не видячи для себе нѣякихъ выглядôвъ на будущину, покинувъ сю школу и ôдтакъ бурлакувавъ та приватными лекціями й службою писарскою зароблявъ собѣ на хлѣбъ ажь до р. 1864.[1]). Мѣжь-тымъ записавъ ся (1863) на выдѣлъ

[1]) Въ 1862. р. написавъ О. Левицкій критику дивовижного

философичный университету Львôвского, де слухавъ выкладôвъ зъ клясичнои филологіѣ, а ôдтакъ зъ математики и физики. Ôдъ початку сѣчня до половины марта 1867. р. бувъ у Вѣдни помôчникомъ при редакціи гумористичнои часописи „Страхопудъ“; коли-жь не мôгъ погодитись зъ политичнымъ напрямомъ сеи часописи, то вернувъ ся до Львова и ставъ робôтникомъ при редакціи политичнои часописи „Русь“. Студіѣ университетскій скôнчивъ ôнъ въ 1869. р. Опôсля ôдъ р. 1873. до 1877. бувъ ôнъ суплентомъ школы реальнои въ Ярославѣ. Мѣжь-тымъ зложивъ ôнъ (1876) испытъ зъ языкôвъ нѣмецкого й польского. Ôдъ р. 1878. ажь до сего дня єсть ôнъ професоромъ школы реальнои въ Станиславовѣ, де вчить мовы польскои и нѣмецкои.

Остапъ Левицкій писавъ мало, але въ тыхъ стихотворахъ, котрі помѣщено именно въ „Правдѣ“, добачаємо силу поетичного слова и змаганє горячого патріотизму. Найкрасша єсть перша єго пѣсня п. з. „Наша надѣя“[1]), щó єѣ авторъ присвятивъ Коніському. Опроче зладивъ ôнъ такожь деякі переспѣвы поезій нѣмецкихъ (Гайного) и польскихъ (Уєйского), та займавъ ся перекладомъ декотрыхъ драматичныхъ творôвъ въ хосенъ рускои сцены. Такъ перевѣвъ ôнъ на мову руску двѣ польскі комедіѣ Фредра: „Досмертщина“ (Dożywocie) та „Дамы и гузары“, комедію Сарду „Французкі селяне“, комедію Лєсиня „Мінна Барнгельмъ“, и зладивъ красный переспѣвъ польского лібретта до оперы Монюшка „Галька“.

твору драматичного, щó єго зложивъ Софронъ Витвицкій п. з. „Mył̨ost' i zhoda, abo winczanije Helenny, kniahyni ruskoi, z Kazimirom II. Sprawedływym, korolom polskim. Historyczno-łycarskoje melodrama w 3 aktach“. (Порôвн. литературне письмо „Вечерницѣ“, 1862; стор. 118—119.)

[1]) „Правда“. I. 1867; стор. 9.

Сихъ и деякихъ иншихъ перекладôвъ творôвъ драматичныхъ доси не друковано.

Въ часѣ останного повстаня польского выдавъ Остапъ Левицкій сатиричну поему польску п. з. „Uciekiniery“ (Львôвъ, 1863). Опôсля друковано деякѝ его польскѝ стишки въ часописяхъ „Tygodnik illustrowany“, „Szczutek“ і „Kurjer Lwowski“.

5. Василь Чайченко. Се є псевдонимъ талановитого Украинця, котрый любуючись въ реальнôмъ свѣтоглядѣ лише деколи звертає ся до идеального напряму въ литературѣ. Ôнъ зъявляє въ поезіяхъ своихъ велику любовь до Украины и до нещасного люду. Поетъ видить убогіи нивы, убогіи села, убогій, обшарпаный людъ; та дарма, що сѝ картины смутнѝ, невеселѝ, — иншихъ годѣ найти. Ôнъ радъ бы сѝ злиднѣ забути, такъ силы забути немає; — та-жь то рôдніи села, рôдніи люде, — „то наша Вкраина сама!“[1]) Свои патріотичнѝ думки высказавъ Чайченко именно въ тыхъ стихотворахъ, котрѝ надруковано (1884 - 1887) въ „Зорѣ“, мѣжь-тымъ коли ôнъ въ „Пѣсняхъ“, выданыхъ въ Харковѣ 1885. р., недолю суспôльного побуту на Украинѣ малює[2]).

Сѝ „Пѣснѣ“ оцѣнивъ зовсѣмъ вѣрно Комарь въ „Зорѣ“ (1887; стор. 14). Ось и важнѣйшѝ слова сего тямущого критика: „Пануючій мотивъ поезій Чайченка — недоля рôдного краю. Тяжка праця, гôркій шматокъ хлѣба, неволя економична, — ось щó найбôльше выкликує жаль и нарѣканє въ єго пѣсняхъ. Отже-жь поетъ не бдає ся безнадѣйно своимъ жалямъ. Тамъ десь середъ темнои ночи миготить ясный промѣнь надѣѣ. — Тôлько праця на корысть громады и боротьба за добро громад-

[1]) „Смутнѝ картины“ въ „Зорѣ“ 1884., ч. 4., стор. 27.

[2]) „Писни“ Васыля Чайченка. Харьковъ, 1885. 16°, сторôнъ 34. — Всѣхъ пѣсень въ сѣмъ збôрнику єсть 32.

ске можуть справдити надѣю на красшу народну долю. То-жь то поетъ и закликаѥ земляко̂въ до працѣ и борнѣ. Нѣчого бѣдкатись та марне сльозы лити, — сльозами дѣлу не поможешь, бо о̂дъ слѣзъ то̂льки руки впадуть, а намъ довга лежить путь.... Трапляють ся у Чайченка вѣршѣ и про власну долю... Де-ко̂лька вѣршѣвъ навѣяни̂ поезіею Шевченка, Кулѣша, або народными пѣснями... По силѣ поетичного чутя окро̂мъ вѣршѣвъ „До працѣ“ (стор. 4—5) и „Борцеви“ (28—29) найбо̂льше о̂дзначають ся „Шматокъ хлѣба“ (23), „И молила ся я, сподѣвала ся я“ (15) и „Весѣлля“ (23—24)... Вѣршь у Чайченка розманитый и скро̂зь вѣрный; ритмъ даѥ ся ѥму безъ силуваня и мова не ухиляѥ ся о̂дъ добрыхъ зразко̂въ“.

Деяки̂ зъ вѣршѣвъ, помѣщеныхъ въ сѣмъ збо̂рнику Чайченка, надруковано въ украинсько̂мъ альманаху „Рада“ (1883), и тутъ поетъ назвавъ себе „Грѣнченкомъ“.

В. Чайченко выдавъ 1887. р. въ Харковѣ три казки п. з. „Зъ народнього поля“ (16^{0}, сторо̂нъ 39). Ось и заголовки сихъ казокъ: „Снѣгурка“ (стор. 3—13), „Сопѣлка“ (стор. 14—25), „Дѣвчина Леся“ (стор. 25—39). Ти̂ казки, писани̂ вѣршомъ, суть любою проявою въ нашо̂й литературѣ и нагадують намъ „Наськи̂ украинськи̂ казки“ Запорожця Иська Материнки, се-бъто Осипа Бодяньского[1]).

Чайченко писавъ дещо такожь прозою. Ось и переглядъ важнѣйшихъ ѥго прозаичныхъ письмъ: 1. „Чудова дѣвчина“; — (се ѥсть аллеґорія, по-за-якъ „Чудова дѣвчина“ зъображаѥ Украину)[2]). — 2. „Джонъ

[1]) Про „Наськи̂ украинськи̂ казки“ Запорожця Иська Материнки гляди II., стор. 240. — В. Чайченко выдавъ 1885. р. въ Харковѣ народну казку п. з. „Бѣдный вовкъ“.

[2]) „Зоря“. 1884; стор. 119—120.

Бровнъ, першій борець за вызволъ американьскихъ невольниковъ“[1]). — 3. „Одна, зовсѣмъ одна“. Оповѣдання[2]).

6. Климентія Поповичъ. Родилась 3. лютого 1863. р. въ Велдѣжи. Теперь есть учителькою школы народнои въ Честыняхъ повѣту Жовковского, мѣжь-тымъ коли ей батько Кароль займае мѣсце управителя школы въ Жовтанцяхъ, недалеко Честынь[3]). Климентія Поповичъ почала писати поезіе лиричнѣ въ 1884. р. Въ першомъ своѣмъ стишку „Чого я бажаю?“, надрукованомъ въ „Зорѣ“ (1884; ч. 6) натякнула она на суспольне питане въ Руси, спѣваючи ось-якъ:

Въ мене брови, чорнѣ очи и коса русая,
Всего маю, що захоче душа молодая —
А прецѣнь серце вяне-болить,
И сльозы ринуть и меркне свѣтъ...

Поезіе Поповичѣвнои появлялись не только въ „Зорѣ“, але й въ „Дѣлѣ“ (1884., ч. 51), въ жѣночомъ альманаху „Перший Вінок“ (1887) и въ календарѣ товариства „Просвѣта“ (1888). Она не мае тои поетичнои вдачѣ, якою вызначуе ся Юлія Шнайдеръ, але нѣгде правды дѣти, стихотворы Поповичѣвнои зъявляють любость рѣдного свѣтогляду, по-за-якъ въ нихъ добачаемо денекуды складъ пѣсень простонародныхъ[4]), мѣжь-тымъ коли

---

[1]) ibid., стор. 177—179.

[2]) „Складка“. Альманахъ. Року Божого 1887. № 1-й. Споруды въ Вл. Александровъ. Харькивъ; стор. 15—41.

[3]) Батько Климентіе бувъ споръдненый зъ покойнымъ угрорускимъ епископомъ Василемъ Поповичемъ, мѣжь-тымъ коли ей мати, Юлія зъ Вишневскихъ, була своячкою митрополита Яхимовича.

[4]) Порѣвн. стихотворъ „Звычайна исторія“. („Перший Вінок“ стор. 112—120.)

въ поезіяхъ Юліѣ Шнайдеръ замѣчаємо вплывъ чужихъ взорцѣвъ.

Въ 1887. р. перехилилась Климентія до нового напряму науки позитивнои и въ стиху „Де Богъ мôй?“ спѣває она, що єи Богъ то сила, що́ свѣтъ безмежный въ вѣчному ладѣ тримає, що́ въ сонцю тлѣє, що́ въ земли дыше и въ крови поетки кружляє... Єи-жь небо не тамъ высоко, — оно близенько, туй коло невôльного брата-сѣромы, „на братнôй груди, въ братнôй любови стане усѣмъ намъ вѣдомо“[1]).

До красшихъ поезій Поповичѣвнои належить пѣсня „Въ зимѣ“[2]), де яркими барвами змальовано недолю бѣдныхъ братôвъ. Ось и три наконечнѝ строфы сего стихотвору:

Та чи весело й тому сѣромѣ
Въ дранôй, легенькôй свитинѣ,
Въ ясне, зористе небо дивитись,
Куняти въ темнôй хатинѣ?

Або весело може дѣтворѣ
Въ хатѣ тулитись холоднôй,
У пѣчь порожну, попѣлъ застыглый,
Очи уперши голоднѝ?

Або безрôднôй неньцѣ вдовици,
Що́ на трѣскучôмъ морозѣ
Доню при груди тулить порожнôй
У безôдраднôй трѣвозѣ?

Прозою написала Поповичѣвна ще въ 1884. р. повѣстку̀ „Не судилось“[3]), одначе симъ творомъ не зверну-

[1]) „Перший Вінок“, стор. 395—396.

[2]) „Илюстрованый Календарь товариства „Просвѣта“ на рôкъ 1888“; стор. 49—50.

[3]) „Зоря“. 1884; стор. 15.

ла тогдѣ на себе уваги тямущихъ землякôвъ. Властивымъ полемъ для литературного ѣи змаганя ѣсть поезія лирична.

7. Иларіонъ Грабовичь. Родивъ ся 6. червня 1856. р. въ Шманькôвцяхъ повѣту Чорткôвского, де батько ѣго Михайло бувъ священникомъ. Въ 1880. р. вписавъ ся Иларіонъ на философичный факультетъ университету Львôвского и слухавъ выкладôвъ зъ филолоґіѣ клясичной, зъ рускои литературы и зъ языкôвъ славяньскихъ. Будучи сиротою[1]) живъ ôнъ въ бѣдѣ, удержуючи себе маленькими доходами зъ лѣкцій приватныхъ. Частину своѣи біоґрафіѣ написавъ ôнъ въ повѣстцѣ „Найкрасшій великдень“[2]), де згадуѣ про одну подѣю свого житя, коли вчивъ дѣтей въ паньскôмъ дворѣ. Теперь ѣсть ôнъ заступникомъ учителя въ ґимназіи Самбôрскôй.

Въ Грабовичу замѣтивъ поетичну вдачу Омелянъ Партицкій и спонукавъ ѣго, писати стихотворы въ хосенъ литературно-науковои часописи „Зоря“. И справдѣ молоденькій поетъ писавъ богато стихôвъ, коли бувъ студентомъ университету. Ѣго вѣршѣ надруковано по-найбôльше въ „Зорѣ“ Партицкого, а ôдтакъ въ „Новôмъ Зеркалѣ“, де политичнѣ свои стихи пôдписувавъ псевдонимомъ „Квасный“. Саме-тогдѣ зладивъ ôнъ такожь деякѣ панеґиричнѣ стихи въ честь заслуженыхъ Русинôвъ[3]). Хоча-жь свѣтоглядъ Грабовича не ѣ широкій, то все-таки въ починахъ ѣго литературнои дѣяльности (1880) можь було сподѣватись, що поббчь стихотворôвъ змѣсту любовного й патріотичного напише ôнъ такожь деякѣ повѣстки. Вже-жь бо въ 1880. р. зложивъ ôнъ досыть

---

[1]) Отець Иларіона Грабовича вмеръ 17. сѣчня 1867. р.

[2]) „Зоря“. 1882; число 7.

[3]) Порôвн. стихъ „На могилѣ Маркіяна Шашкевича“. („Зоря“. 1880; ч. 14).

гарну новелю п. з. „Заклята темниця“[1]), а въ 1881. р. написавъ два вдатнї стихи: „Чи буде доля?“[2]) и „Зломана сопѣвка“[3]). Ще й въ 1882. р. скомпонувавъ ѳнъ гарнї вѣршѣ „На Рѳздво“[4]) и „Вѳйна“[5]), — а вже-жь въ слѣдуючихъ рокахъ, скѳнчивши студїѣ университетскї и стоячи ѳддалеки ѳдъ Партицкого, не проявлявъ ѳнъ снаги до оригинального складаня поетичного. Теперь переспѣвуѥ Грабовичь давнѣйшї свои поезїѣ про весну та любовь. Справдѣ, шкода велика, що Грабовичь не хѳснувавъ ся такъ, якъ слѣдъ, природнымъ своимъ таланомъ, а то бувъ бы однымъ изъ лучшихъ поетѳвъ галицкои Руси.

8. Вл. Самѳйленко. Молодый сей Украинець заявивъ чи-малый таланъ поетичный въ альманаху „Складка“ (1887), де крѳмъ вдатного перекладу першои пѣснѣ „Гомеровои Илїяды“[6]) надруковано кѳлька ѥго поезїй, мѣжь котрыми вызначують ся два стихи: „Зимовый дїялотъ“[7]) и „Горе пїяты“[8]). Особливо гумористичный сей стихъ („Горе пїяты“), щѳ ѥго авторъ присвятивъ „всѣмъ недотепнымъ вѣршомазамъ“, маѥ велику стѳйнѳсть литературну. Ѥго напечатано вже въ 1886. р. въ „Зорѣ“ (стор. 107—108)[9]). Та й въ загалѣ поезїѣ Самѳйленка, надрукованї въ сѣй часописи и въ „Ватрѣ“ пѳдъ псевдонимомъ .....ій, суть справдѣ окрасою словесности руско-украиньскои.

Самѳйленко зъявляѥ у своихъ письмахъ наклѳнъ до реализму въ поезїи; тѳлько-жь вмѣѥ ѳнъ наблюдати

[1]) „Зоря“. 1880; ч. 18. 19. — [2]) ibid., 1881; число 1. — [3]) ibid., число 22 — [4]) ibid., 1882; число 1.

[5]) „Сьвіт“. 1882; стор. 248.

[6]) „Складка“, стор. 133—168. — [7]) ibid., стор. 65—67. — [8]) ibid., стор. 221—223.

[9]) Въ „Зорѣ“ надруковано сей стихъ пѳдъ заголовкомъ „Горе поета“.

естетичну мѣру въ поетичнôмъ своѣмъ твореню. А поза-якъ ôнъ складає свои стихи въ гарнôй мовѣ украинськôй и придержує ся правильныхъ ритмôвъ, то поезіѣ єго читають ся зъ великою любостію. Ôдтакъ сподѣють ся Украинцѣ, що талановитый сей писатель заявить плôднѣйшу дѣяльнôсть и займе небавомъ одно зъ передовыхъ мѣсць въ исторіи литературы руско-украинськои.

Изъ всего того, щó досѣль сказано, можь дôзнатись, що поезія лирична розвинулась гарно, та що деякі писателѣ зъєднали собѣ славу европейску. Годить ся опроче ще запримѣтити, що въ однôй изъ слѣдуючихъ главъ займуть одвѣтне мѣсце отъ-сі писателѣ: Рудольфъ Мохъ, Якôвъ Головацкій, Иванъ Наумовичь, Олександеръ Духновичь, Петро Кузьменко, Володимиръ Навроцкій, Павло Чубиньскій, Володимиръ Коцовскій, Олена Пчôлка й Омелянъ Поповичь[1]). Зъ по-мѣжь иншихъ поетôвъ лиричныхъ згадують ся тутъ короткою оповѣсткою ще ось-які:

1. Олександеръ Навроцкій[2]). Родивъ ся 28. липня 1823. р. въ селѣ Антонôвцѣ, повѣту Золотоношского, ґуберніѣ Полтавскои; учивъ ся навперед въ Золотоношскôй школѣ повѣтовôй, потôмъ въ Полтавскôй ґимназіи, а въ-кôнци довершивъ курсу наукъ „по первому ôддѣленю“ философичного факультету въ Кіевскôмъ университетѣ (1847). Ôнъ бувъ членомъ политичного товариства св. Кирила й Методія и за-для того укарано єго „ссылкою“ въ Вятку, де сидѣвъ шѣсть мѣсяцѣвъ въ тюрмѣ, а опôсля назначено єму службу въ Елабузѣ

[1]) Про Богдана Дѣдицкого й Евгенія Згарского сказано дещо въ главѣ про поетôвъ епичныхъ. Порôвн. II., стор. 302—305; 315—319. Въ тôй главѣ згадано такожь про Луку Данкевича (Луку зъ Ракова); гляди II., стор. 349.

[2]) Н. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“..., стор. 257—264.

ґуберніѣ Вятскои. Изъ Елабуги переведено Навроцкого на службу въ Курскъ (1849), и ажь въ 1851. р. освобожджено єго зъ-пôдъ догляду полиціѣного. Ôдтакъ служивъ въ Петербурзѣ (1853), а въ-кôнци опинивъ ся (1870) въ Ериванѣ, де ставъ совѣтникомъ ґубернскоѣ управы и де мабуть досѣль жие. Редакція „Основы“ одержала 24 єго стихотворôвъ, котрѣ ôнъ писавъ мѣжь 1847. и 1861. р., однако въ сѣмъ журналѣ надруковано (1861) лишь стихъ „на смерть Тараса Шевченка“ (іюнь, стор. 19—23[2]) и поезію п. з. „Остання воля“ (августъ, стор. 49). Въ альманаху В. Александрова п. з. „Складка“ помѣщено (1887) вѣршь Навроцкого п. з. „На вѣчну память Н. И. Костомарову“ (стор. 219—220).

Навроцкій переложивъ на мову украиньску двацять пѣсень Оссіяна и деякѣ поезіѣ Байрона, Шиллєра, Ґетого й Хомякова, та й зладивъ переспѣвъ Иліяды й Одиссеѣ Гомеровои. Але-жь всѣ тѣ литературнѣ працѣ спочиваютъ досѣль въ рукописи. До лучшихъ поетичныхъ творôвъ Навроцкого належитъ стихъ „Доля“, щó єго авторъ написавъ ще тогдѣ, коли людъ украиньскій терпѣвъ злиднѣ крѣпацтва. Той стихъ надруковавъ Н. И. Петровъ у своѣмъ „Очерку исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“, стор. 261—263.

2. Петро Охоцькій-Огієвскій[1]). Родивъ ся 5. жовтня 1814. р. въ Носôвцѣ повѣту Нѣжиньского въ Чернигôвщинѣ, де батько єго Микола бувъ священикомъ. Скôнчивши науку въ Чернигôвскôй духовнôй семинаріи Петро высвятивъ ся (1837) на попа въ село Данину повѣту Нѣжиньского. Тогдѣ ще не була заборонена проповѣдь въ мовѣ украиньскôй, а Петро бувъ майстеръ, говорити зъ народомъ. Коли-жь умерла єго дочка Ориш-

[1]) „Ватра“. Літературный збôрникъ. 1887; стор. 110—112.

ка, то въ тяжкôмъ смутку скомпонувавъ ôнъ „Думки на могилѣ“. Тѝ „Думки“ надруковано особною книжечкою въ Черниговѣ 1856. р. Про сѝ стихотворы замѣчаѥ Конiський[1]), що въ нихъ ѥсть мѣсця, де авторъ пôдносить ся до справжнього народного лиризму. Трафила ся тогдѣ вакантна парохія въ Нѣжинѣ при церквѣ Спаса, и въ 1857. р. Петро Охоцькій-Огiєвскій перебравъ ся зъ Данины въ Нѣжинъ, де живъ довшій часъ. Коли ôнъ въ Нѣжинѣ все ще туживъ изъ-за втраты своєи донѣ, то стало ѥму жаль, що ôнъ скôнчивъ семинарію не придбавши собѣ званя „студента“. И отъ, ставъ ôнъ знова учити ся, не вважаючи на те, що ѥму вже минуло за сорокъ лѣтъ. И справдѣ въ 1861. р. здавъ ôнъ екзаменъ и придбавъ степень „студента“. Въ Нѣжинѣ ставъ ôнъ и директоромъ товариства урядового, щó пильнуѥ протюрмы. Отутъ показало ся ѥго щире любляче серце доневольникôвъ. Кого лиха доля закидала до Нѣжиньскои тюрмы, того тамъ знаходила розвага й помôчь Петра[2]). — Въ „Черниговскихъ Губернскихъ Вѣдомостяхъ“[3]) надруковавъ Охоцькій-Огiєвскій (1852) прегарне етноґрафичне оповѣданѥ „Крути не верти, а треба вмерти“. Въ сѣмъ журналѣ находять ся такожь цѣннѝ ѥго етноґрафичнѝ матеріялы, байки й поезiѣ. Одну зъ ѥго байокъ п. з. „Панѣ и двѣ челядки“ помѣстивъ Конiськiй въ литературнôмъ збôрнику „Ватра“[4]).

[1]) ibid., стор. 111. — [2]) ibid.

[3]) „Черниговскія Губернскія Вѣдомости“ друковано тогдѣ пôдъ редакцiєю Тулуба, учителя ґимназiяльного. — Редакторомъ сего журнала бувъ такожь Олександеръ Шишацкiй-Ильичь, котрый друковавъ отутъ свои поетичнѝ творы и деякѝ етноґрафичнѝ працѣ. Въ 1856. и 1857. р. выдавъ ôнъ въ Черниговѣ новый збôрникъ своихъ поезiй п. з. „Украинська квѣтка“. (Порôвн. „Зорю“, 1888; стор. 271.)

[4]) „Ватра“, въ статьѣ „Біоґрафичнѝ замѣтки“, стор. 112.

3. Семенъ Метлиньскій[1]), братъ Амвросія Метлиньского, родивъ ся въ повѣтѣ Гадяцкôмъ ґубернiѣ Полтавскои. Ôнъ бувъ членомъ „императорского географического общества“. Живучи на Украинѣ Семенъ Метлиньскій збиравъ людовѝ пѣснѣ для свого брата Амвросія, котрый 1854. р. выдавъ въ Кіевѣ „Народныя южнорусскія пѣсни“[2]). Въ 1858. р. надруковавъ Семенъ въ Кіевѣ (пôдъ псевдонимомъ „С. Родина“) збôрникъ своихъ стихотворôвъ п. з. „Мова зъ Украины“ (Подѣлъ I). Авторъ писавъ свои стихи именно въ хосенъ простого люду, котрый не розумѣвъ мовы россійскои, и за-для того не мôгъ собѣ придбати потрѣбныхъ религійно-моральныхъ вѣдомостей. Другу часть збôрника „Мова зъ Украины“ надруковано въ Полтавѣ 1864. р. Тутъ находять ся такожь деякѝ вѣршѣ Михайла Макаровского[3]). — Хоча жь Семенъ Метлиньскій бажавъ зближитись до темного люду, то все-таки панске житє було идеаломъ его думокъ, и про-те въ стиху „Начатокъ весны“ пише ôнъ ось-яку нѣсенѣтницю:

Поѣдуть пахарѣ зъ плугами,
Роскидають по нивахъ зерно
Зъ молитвами до Бога урожаю;
Садки запахнуть, пташки защебечуть;
И равкомъ теплымъ, напившись чаю,
Панъ выйде весело къ своимъ крестянамъ...
Проснецця все, щó спало, щó замерло,
И мушка й чоловѣкъ, все славить Бога стане[4]).

Не диво ôдтакъ, що Н Петровъ дає до сихъ слôвъ ось-такій свôй коментарь: „*Какъ этотъ панъ похожъ*

[1]) Порôвн. „Очерки исторіи укр. литературы“ Н. И. Петрова, стор. 159—161.

[2]) Про Амвросія Метлиньского гляди II., стор. 426—442.

[3]) Про Михайла Макаровского гляди II., стор. 260—269.

[4]) „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 160.

здѣсь на взяточника-чиновника съ его идиллическимъ взглядомъ на весну, когда пчелка съ каждаго цвѣточка беретъ себѣ взятку!“[1]) — Стихи Семена Метлиньского вважають ся справдѣ мизерією литературною, дарма́, що ѳнъ намагавъ наслѣдовати пѣснѣ простонародній та й деякій поезіѣ талановитого свого брата Амвросія.

4. Миколайчикъ Бѣлокопытый. Се є псевдонимъ Миколы Вербицкого, котрый родивъ ся въ Черниговѣ. Бувши молодымъ молодикомъ писавъ ѳнъ патріотичній россійскій стихи, однако за принукою Леонида Глѣбова[2]) ставъ украинофиломъ. Теперь живе ѳнъ въ Орлѣ, де єсть учителемъ ґимназіяльнымъ. Гарній єго стихи друковано въ „Основѣ“ 1862. III. IV. VI. X. Въ вѣршу „Горювання“ спомнувъ ѳнъ про пророка народного, се-бъ-то про Шевченка, отъ-симъ словомъ:

И родивсь пророкъ въ народѣ!
— — — — — — — —
И народу вѣщувавъ ѳнъ
Вѣчню славу, долю,
И благавъ насъ, становиться
За правду, за волю. —
И народъ на слово велике озвавъ ся,
Тѳльки я, нѣкчемный, не вставъ, не пѳднявъ ся[3]).

5. Исидоръ Пасѣчиньскій. Родивъ ся 14. лютого 1853. р. въ селѣ Краснѳмъ въ Самбѳрскѳй верховинѣ, де батько єго Романъ єсть священикомъ. Исидоръ учивъ ся въ Дрогобыцкѳй ґимназіи вразъ зъ товаришемъ своимъ Иваномъ Франкомъ; а вже-жь екзаменъ зрѣлости зложивъ ѳнъ въ Унґварѣ на Угорщинѣ (1874). Опѳсля служивъ ѳнъ одинъ рѳкъ въ вѳйску, але зъ-за не-

[1]) ibid.
[2]) Про Леонида Глѣбова гляди II., стор. 292—297.
[3]) „Основа“. 1862. мартъ; стор. 78—80.

дуги опинивъ ся зновъ въ Самбôрскôй верховинѣ. Тогдѣ пôзнавъ ся ôнъ зъ Теодорою Гурко, дочкою вôльника Краснянського. Се була гôрска спѣвачка[1]), зъ котрою Пасѣчиньскій одруживъ ся. Ôдтакъ ставъ ôнъ сѣльскимъ хлѣборобомъ въ Задѣльску повѣту Турчаньского, а коли Теодора вмерла, то оженивъ ся въ-друге, и ось-теперь заводить гарнй порядки громадскй въ тôмъ-то селѣ. — Исидоръ Пасѣчиньскій написавъ богато стихôвъ лиричныхъ, котрй по-найбôльше друковано у Львôвскôй „Ластôвцѣ“ Михайла Клемертовича и въ Коломыйскôй „Веснѣ“ Исидора Трембицкого. А вже-жь нѣгде правды дѣти, Пасѣчиньскій пише часто свои стихи ладомъ прозаичнымъ, изъ-за чого лишь деякй зъ нихъ мають стôйнôсть литературну. Ще найлучше вдавъ ся ёму стишокъ: „Чимъ спѣвакъ доволенъ?“[2]). Пасѣчиньскій зôбравъ такожь богато пѣсень простонародныхъ и дожидає часу, коли якій меценатъ схоче дати накладъ на друкъ сихъ важныхъ памятникôвъ устной словесности.

6. Володимиръ Александрôвъ[3]). Ôнъ ёсть сыномъ покôйного Степана Александрова, автора епичного твору „Вовкулака“[4]). Володимиръ учивъ ся въ университетѣ Харкôвскôмъ и живе теперь въ Харковѣ, де ё лѣкаремъ вôйсковымъ. — Въ 1880. р. выдавъ ôнъ въ сѣмъ городѣ „Малоруські спѣванки“, се-бъ-то переспѣвъ деякихъ поезій Лермонтова, Козлова и и. Ôдтакъ надруковано въ Харковѣ два ёго драматичнй творы: „За Немань иду“, оперетку въ 2 дѣяхъ, зъ нотами (1872. и 1873. р.) и „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, оперету въ 4 дѣяхъ, зъ нотами (1873. р.). Въ 1883. р. выдавъ Александрôвъ въ Харковѣ „Тыхомовні співы на святі мо-

[1]) „Зоря“. 1883; стор. 12—13.
[2]) „Ластôвка“. 1877; стор. 62. — [3]) „Дѣло“. 1883; ч. 193—197
[4]) Про Степ. Александрова гляди II., стор. 257—260.

тівы", се-бъ-то псалмы Давидовй (числомъ 16), а въ 1885. р. надруковавъ ôнъ „Пісенникъ зъ нашихъ рідныхъ пісень" (86 пѣсень зъ нотами). Въ 1887. р. спорудивъ ôнъ въ Харковѣ гарный альманахъ п. з. „Складка". № I. (8⁰, сторôнъ 223). Тутъ помѣстивъ ôнъ 11 своихъ стихотворôвъ, именно 5 оригинальныхъ поезій, а 6 переспѣвôвъ (зъ нѣмецкого й россійского). Въ сѣмъ збôрнику вызначують ся ще писаня Ц. Бѣлиловского[1]) и стихотворы В. Самôйленка. Важною єсть тутъ „Пѣсня про дзвôнъ" (изъ Шиллєра) въ перекладѣ Бѣлиловского (стор. 115—130). А вже-жь про поезіѣ и переспѣвы В. Самôйленка сказано дещо высше на стор. 714. Опроче въ „Складцѣ" надруковано мѣжь иншимъ поезіѣ П. Рѣчицького, Л. Переймы и Н. Шамраєва, ôдтакъ гарне оповѣданє В. Чайченка „Одна, зовсѣмъ одна" (стор. 15—41) и „Пяницю" (зъ народныхъ устъ) Ганны Барвѣнокъ (стор. 177—216).

Суть єще иншй письменники, котрымъ годило-бъ ся може вызначити мѣсце мѣжь поетами лиричными, та дармá! исторія литературы не єсть библіоґрафією. Додати можна тутечки хиба ще се, що про Келестина Сомôрôвского спôмнувъ Иванъ Франко („Зоря", 1886; число 20), мѣжь тымъ коли М. Комарь озвавъ ся добрымъ словомъ про Константина Францовича Ухача-Охоровича („Зоря", 1886; ч. 10).

Опроче суть декотрй збôрники поезій, котрй доси остались незамѣтными проявами въ литературѣ.

[1]) Цезарь Бѣлиловскій бувъ въ сѣмдесятыхъ рокахъ студентомъ Вѣденьского университету на факультетѣ медичнôмъ. Въ 1879. р. выѣхавъ въ Россію въ городъ Дорпатъ. Въ Коломыйскôй „Веснѣ" Исидора Трембицкого помѣщено (1878. 1879) деякй єго лиричнй поезіѣ, и надруковано (1879) єго мельораму въ 3 актахъ п. з. „Катерина" (число 1—6).

Сюды належать особливо отъ-сй: 1) „Бандура“ (Думки и пѣсьнѣ) Тимоѳея Думитрашка-Райча[1]). Выпускъ I. Кіевъ, 1858; 2) „Голосъ Украины“ (послѣ 1861. года). Соч. Владиміра Руцинскаго. Кіевъ, 1872. (16⁰, сторôнъ 116); 3) „Лира“. Сочиненіе Семена Маляревського. Изданіе И. Холевинскаго. Кіевъ, 1875. (32⁰, сторôнъ 30); 4) „Русалочка“. Збирнычокъ творивъ З. Петрýся. Кіевъ, 1887. (32⁰, сторôнъ 32). — А вже-жь лучшимъ єсть збôрникъ поезій, щó єго выдавъ Кирило Трильовскій п. з. Вперед! (Випуск I. Чернівці, 1888; 32⁰, сторôнъ 64)[2]). Молодый спорудникъ сего збôрника є прихильникомъ робучого люду и радъ станути до завзятущои боротьбы противъ злющои силы деспотôвъ (стор. 1). Найлучшими вважають ся тутъ отъ-сй стихотворы: „Знову буря“ В. Чайченка (стор. 2—3), „Кудеяръ“ Невѣдомого (стор. 25—43) и „До Призабутыхъ“ Климентія П(оповичь) (стор. 43—45). До слабшихъ поезій належать: „Надъ водою“ Ивана Силы (50—53) и „Смерть гетмана Павлюка“ Олексы К—а (56—64). Можна сподѣватись, що въ выпуску другôмъ проявить ся яснѣйше провôдна гадка стихотворôвъ напряму радикального.

* * *

По-украиньски намагались писати також деякй Поляки въ цѣляхъ политичныхъ. Мѣжь польскими хлопоманами двацятыхъ и трицятыхъ рокôвъ вызначувавъ ся Тома (Тимко) Падура[3]). Ôнъ родивъ ся 21. грудня 1801. р. на Украинѣ въ Илинцяхъ ґуберніѣ Подôльскои,

---

[1]) Про Тимоѳея Думитрашка-Райча гляди „Очерки исторіи укр. литературы“... Н. И. Петрова; стор. 155—159.

[2]) Порôвн. „Зорю“, 1888; стор. 272.

[3]) Порôвнай польске передне слово у Львôвскôмъ выданю стихотворôвъ Падуры. („Pyśma Tymka Padury“. 1874; стор. I—LXVI.)

и вчивъ ся навпередъ въ Илинцяхъ, а потôмъ въ Винници. Саме-тогдѣ вчивъ ся въ Винници такожь Северинъ Ґощиньскій[1]), щó опôсля бувъ поетомъ польскимъ. Зô шкôльными товаришами говоривъ Падура по-украиньски и спѣвавъ имъ часто пѣснѣ рускй. Въ 1820. р. ставъ ôнъ учитись въ лицеи Кременецкôмъ. Тогдѣ читавъ пѣснѣ Оссіяна й творы Байрона, та студіювавъ исторію Украины. Ôдтакъ въ 1823. р. задумавъ написати исторію Украины въ пѣсняхъ, корыстуючись радами Нарушевича и Лелєвеля. Мѣжь-тымъ въ 1824. р. написавъ ôнъ першій свôй лиричный стихъ п. з. „Лірникъ“, щó починає ся словами: „Не жури ся мôй хазяю, || не за даткомъ я иду“; — въ 1825. р. скомпонувавъ двѣ пѣснѣ „Козакъ“ и „Рухавка“. Скôнчивши науку въ лицеи (1825) не займавъ ôнъ уряду, а живъ на воли та слухавъ радо пѣсень бандуристôвъ. Тогдѣ бувавъ ôнъ у Кіевского митрополита Евгенія и хôснувавъ ся великою библіотекою сего вченого мужа. Въ 1826. и 1827. р. написавъ шѣсть думъ историчныхъ: „Конашевичь“, „Мурашка“, „Рожиньскій“, „Сѣрко“, „Тетера“ и „Романъ зъ Коширы“. Опôсля пôзнавъ ся зъ Вацлавомъ ґрафомъ Ржевускимъ, щó бувъ потомкомъ трьохъ гетьманôвъ. Ржевускій бувъ фантастъ не-абы-якій: по упадку Наполеона покинувъ Европу зъ невеличкою дружиною и живъ собѣ свôбôдно въ арабскôй пустыни Нежду. Тамъ одягавъ ся по-арабски и принявъ мову, вѣру та обычаѣ арабскй; ôдтакъ ставъ емиромъ и шейкомъ пôдъ назвою Tag-el-facher-Abd-el-Niszan. Побувши кôлька лѣтъ въ Арабистанѣ вернувъ ся Ржевускій (1820) на Украину. Живючи въ Саврани задержавъ ôнъ одежу орієнтальну и проявлявъ вдачу дивовижну. Тогдѣ звали єго

[1]) Ґощиньскій учивъ ся ôдтакъ въ Умани у черцѣвъ Василіянъ.

Ревухою й Золотою Бородою. Небавомъ стрѣтивъ ся въ Крымѣ зъ Мицкевичемъ, щó въ честь єго написавъ стихотвôръ „Farys“.

Коли Польща готовилась до повстаня противъ Россіѣ, то бажавъ Ржевускій зъєднати собѣ козакôвъ; выславъ отже Падуру на Украину, котрый перебравшись за бандуриста ходивъ цѣлый рôкъ ôдъ хаты до хаты, намагаючи зворушити козакôвъ до боротьбы „проти спôльного ворога“. Але-жь козаки не послухали голосу псевдо-бандуриста, котрый имъ говоривъ, що проводыромъ ихъ буде дитина гетьманьска, се-бъ-то Золота Борода. Ôдтакъ 14. мая 1831. р. въ битвѣ пôдъ Дашовомъ на Подôлю пропавъ Ржевускій безъ слѣду, а вѣрный єго товаришь, Падура, вернувшись безъ пана домôвь коротавъ самъ-одинъ жизнь невеселу. Въ сороковыхъ рокахъ выгравъ на Варшавскôй льотерiи кôльканацять тысячь золотыхъ и ôдтакъ выѣхавши за границю бувъ (1848) на славяньскôмъ соборѣ у Празѣ. Мѣжь-тымъ скомпонувавъ ôнъ ще кôлька пѣсень и писавъ „Obrysy historyczne“ про козакôвъ. Умеръ въ 1871. р.

Въ 1842. р. Каєтанъ Яблоньскій выдавъ у Львовѣ безъ призволу автора „Pieniа Tomasza Padury“. Въ сѣмъ выданю находить ся мѣжь перекладами трьохъ поезій Мицкевича такожь балляда „Pani Twardowska“, котру на мову украиньску переложивъ Петро Артемовскій-Гулакъ. Ôдтакъ въ 1874. р. накладомъ Кароля Вильдта явилось у Львовѣ повне выданє пѣсень того украйньско-польского поета п. з. „Pyśma Tymka Padurry“[1]).

Пѣснѣ Падуры були популярнѣ въ сороковыхъ рокахъ такожь въ галицкôй Руси, коли у насъ не було ще

[1]) Падура писавъ свои стихи рускѣ польскимъ письмомъ, та й друковано ихъ черенками польскими.

своихъ народныхъ идеалôвъ. А вже-жь теперь уважає ся забутымъ чоловѣкомъ той спѣвакъ панскій, щó выхвалювавъ польскй порядки въ давнôй Украинѣ, неначе-бъ то Ляхи й Козаки були дѣтьми однои матери-Польщѣ. Опроче єго пѣснѣ суть въ бôльшôй части невдатнымъ складанємъ поетичнымъ и подобають ся декому лишь изъ-за гарнои музыки Кароля Липиньского.

в) Поезія драматична.

Коли Иванъ Котляревскій пробудивъ землякôвъ до житя просвѣтного, то литература украиньска позбулась середньовѣчнои мертвечины и стала проявляти такî писаня, якî въ свѣчныхъ краяхъ Европы вытворювались сучасными потребами побуту суспôльного. Тому-то стародавнî религійнî драмы або мистерiѣ, въ котрыхъ письменнî Украинцѣ любувались до кôнця XVIII. вѣку[1]), не могли вже мати пристановища въ святыни рôднои словесности, хочь они подекуды оживлялись комичными „интерлюдіями“. Вже самъ творець новои добы литературы украиньскои, се-бъ-то Иванъ Котляревскій, написавши „Енеиду“, бажавъ зладити такî драматичнî творы, котрî були-бъ вѣрнымъ образомъ звычаѣвъ и обычаѣвъ въ батькôвщинѣ. Єго „Наталка Полтавка“ и „Москаль-Чарôвникъ“ уважаютъся добрымъ засновкомъ до дальшого розвою драматургiѣ на Украинѣ, изъ-за чого вже Василь Гоголь добачавъ въ „Москалю-Чарôвнику“ взоровзôръ до писаня своєи комедiѣ „Простакъ“. Ба, по думцѣ Н. Петрова, и Кухаренкова оперета „Чорноморськiй побытъ“ нагадує подекуды „Наталку Полтавку“[2]), дармá, що авторъ намагавъ писати самостôйно. Ôдтакъ талановитый Григорiй Квiтка-Основяненко переймивъ ôдъ „Наталки-Полтавки“ сентиментальнôсть, котра проявляє ся въ єго драмѣ „Щира любовь“, та тôлько въ комедiяхъ своихъ зъумѣвъ ôнъ

[1]) Про религiйнî драмы гляди „Исторiю литературы рускои“ I., стор. 340—366.

[2]) „Очерки исторiи укр. литературы“..., стор. 85.

наблюдати прикметы писаня оригинального. А вже-жь ôдъ вплыву Котляревщины освободивъ ся Єремія Галка (Микола Костомарôвъ), котрый будучи историкомъ написавъ гарну траґедію „Переяславська нôчь“, мѣжь-тымъ коли въ „драматичныхъ сценахъ“ п. з. „Сава Чалый“ прикрасивъ ôнъ подѣю историчну переказомъ поезіѣ простонароднои. Можь було отже сподѣватись, що руско-украиньска драматурґія розвине ся гарно, що именно появлять ся небавомъ вдатнѝ драмы историчнѝ, засновуючѝ ся на подѣяхъ лицарского вѣку козачины. Та не такъ склалось, якъ ждалось! На Украинѣ не вôльно згадувати про давну свободу й волю та про патріôтичнѝ змаганя колишнихъ проводырѣвъ народныхъ, а въ Галичинѣ ôдъ 1848. р. близько черезъ трицять лѣтъ не було нѣ одного письменника, щó въ драматурґіи вдѣявъ бы дещо путнього. Коли-жь на Украинѣ зачувъ ся голосъ вѣщого Кобзаря, то переспѣвачѣ пѣсень и думокъ Тарасовыхъ любувались ажь до ôсѣмдесятыхъ рокôвъ въ поезіи лиричнôй и епичнôй и не змогли пôднести ся до найвысшого степеня поезіѣ, се-бъ-то до драмы, котра єсть вершиною поетичного змаганя. Правда, що знаменитѝ творы драматичнѝ появляють ся особливо пôсля якои важнои подѣѣ або катастрофы въ житю народнôмъ и суспôльнôмъ, однако исторія поетичнои Украины ôдъ заснованя козачины ажь до зруйнованя Сѣчи подає талановитому поетови такій богатый матеріялъ, що й въ звычайныхъ злидняхъ та й въ спокôйнôй добѣ зможе ôнъ утворити вельми добру драму. Ôдтакъ чудовый гуморъ украиньскій єсть ачей порукою, що въ насъ можуть проявитись лучшѝ комедіѣ, нѣжь у иншихъ народôвъ славяньскихъ. Не диво про-те, що й траґедіѣ Корнила Устіяновича суть цѣннымъ здобуткомъ въ нашôй литературѣ, дарма́, що авторъ волѣвъ зъобразити вѣкъ Володимира Великого,

нѣжь змалювати картину змаганя козачины й народу про свободу й волю. Коли-жь въ Галичинѣ въ ôсѣмдесятыхъ рокахъ появляють ся деякі гарні комедіѣ та й историчні драмы, то на Украинѣ талановитй драматурґи Старицькій, Кропивницкій, Карпенко, Бораковскій и и. представляють въ драмахъ суспôльный побутъ, бажаючи загоити моральні раны землякôвъ и приготовити ихъ до красшои долѣ въ недалекôй будущинѣ[1]) Хочь отже украиньска поезія драматична супроти поезіѣ лиричнои розвинулась слабше, то все-таки дотеперѣшні писаня суть порукою, що руско-украиньска драматурґія звеличить ся небавомъ славными творами въ пантеонѣ культуры славяньскои.

* *

*

1. Василь Гоголь[2]).

Василь Аѳанасієвичь Гоголь, сынъ полкового писаря, по женьскôй линіи мавъ предками своими Таньскихъ, изъ котрыхъ одинъ въ сороковыхъ рокахъ минувшого вѣку уважаный бувъ поетомъ, щó писавъ „интерлюдіѣ“ въ народнôмъ украиньскôмъ дусѣ. Самъ Василь вызначувавъ ся даромъ, оповѣдати зъ гуморомъ про всяку всячину и про-те вплывавъ чи-мало на розвôй вдачѣ свого сына Миколы, щó опôсля писавъ славні повѣсти й комедіѣ въ мовѣ россійскôй. Коли родивъ ся Микола (19. марта 1809. р.), то Василь бувъ колежскимъ ассессо-

---

[1]) Суспôльно-народный побутъ въ давнôй Украинѣ зъобразивъ гарно П. Кулѣшъ въ драмѣ „Байда, князь Вишневецкій“. С.-Пб. 1884.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“; стор. 77—82.

ромъ. Опôсля живъ ôнъ въ приязни зъ Дмитромъ Трощиньскимъ, котрый бувши колись бѣднымъ козакомъ, талáномъ своимъ взнѣсъ ся до степеня министра юстиціѣ. Той-то Трощиньскій, пôшовши въ ôдставку, оселивъ ся 1822. р. въ селѣ Кибинцáхъ и построивъ тамъ домашній театръ, котрого душею явивъ ся Василь Гоголь, по-за-якъ обнявъ дирекцію и бувъ такожь головнымъ єго акторомъ. Ба, мѣжь 1822. а 1825. роками въ хосенъ того театру писавъ ôнъ свои комедіѣ въ мовѣ украиньскôй. Бôльше звѣстнй були двѣ єго комедіѣ: „Собака-ôвця“ и „Простакъ“ або „хитрощѣ жôнки, перехитренй москалемъ“. Василь Гоголь померъ въ начатку 1825. р.

Комедія „Собака-ôвця“ не дôйшла до насъ, а звѣстна намъ тôлько въ деякихъ ôдрывкахъ, котрй списавъ Кулѣшъ изъ слôвъ Гоголихи, та надруковавъ ихъ въ „Записках о жизни Гоголя“ (С.-Пб. 1856; томъ I., стор. 15—16). Ось и короткій змѣстъ сеи комедіѣ: Москаль стоячи на кватирѣ у мужика, видѣвъ, якъ той повѣвъ ôвцю на ярмарку для продажѣ, и загадавъ займити єѣ для себе. Тому-то товаришь того солдата забѣгъ дорогу мужикови, та й сказавъ: „*Ба, мужичокъ! гдѣ ты ее нашелъ?*“ — „Кого?“ каже мужикъ, „ôвцю?“ — *Нѣтъ, собаку*“. — „Яку собаку?“ — „*Нашего капитана. Сегодня сбѣжала у капитана собака, и вотъ она гдѣ!*“ *Гдѣ ты ее взялъ? Вотъ, ужъ обрадуется капитанъ!*“ — „Та се, москалю, ôвця!“ говорить зажуреный мужикъ. — „*Богъ съ тобою! какая овца!*“ ôдповѣдає хитрый москаль. — „Та щó бо ты кажешь?“ погукує мужикъ. „А кличь же, чи пôде вона до тебе?“... Тогдѣ москаль показавъ тôй ôвци сѣно зъ-пôдъ полы покликуючи: „цуцу! цуцу!“ Ôдтакъ ôвця стала рвати ся ôдъ мужика до москаля. Мужикъ уже самъ не знавъ, щó се сталось зъ єго ôвцею? А коли москаль своими хитрощами не переста-

вавъ плести теревенѣ, то мужикъ таки справдѣ повѣривъ, що се не ôвця а собака. Коли-жь солдатъ сварив на мужика, що ôнъ украв собаку, то бѣдный сердега не тôлько ôддавъ москалеви ôвцю, але й заплатив єму ще копу грошей, щобъ лише спекатись завзятущого напастника[1]).

Важнѣйшою єсть комедія „Простакъ“. Головными лицедѣями суть тутечки Романъ, простый та лѣнивый козакъ, и Параска, молода й хитра єго жôнка. Романъ ще не дуже й старый, а зовсѣмъ охлявъ такъ, що нѣ нôгъ, нѣ рукъ не чує, неначе побитый. Ôдтакъ горює єго жона, що ôнъ мовь выродокъ якій сидить цѣлый день у хатѣ згорнувши руки. Єго байдужностію довелось до того, що нѣчого й ѣсти. Ажь ось каже Параска Романови, що кумъ Вакула нѣколи не сидить безъ дѣла и сьогодня раненько потягъ у поле по зайцѣ. Але жь Романъ не мôгъ второпати, якъ Вакула погнавъ ся за зайцями, коли въ него нема нѣ хортôвъ, нѣ тенѣтъ, нѣ ручницѣ. Та отъ, Параска втовкмачила Романови, що Вакула ловить зайцѣ поросямъ, — що вчора принѣсъ двохъ зайцѣвъ. Тому-то казала она Романови, щобъ лучше пôшовъ въ поле, якъ має лежати, бо ôдъ кованого єи кабанця не втече нѣ одинъ заєць. Велѣла отже своему чоловѣкови, взяти порося въ мѣшокъ, и выпустити єго, якъ побачить зайця.

Романъ повѣривъ жонѣ и выбравъ ся въ дорогу. Позбувшись чоловѣка Параска забажала погуляти зъ чорнявымъ дячкомъ Хомою Григоровичемъ. Являє ся дячокъ, щобъ теперь „безъ всякого преткновенія наслади-

[1]) ibid., стор. 78—79. — Петровъ добачає засновокъ сеи комедіѣ въ одній украиньскôй казцѣ про Москаля-шкапу. („Очерки исторіи укр. литературы“..., стор. 79.) Порôвн. „Народныя южнорусскія сказки“ Рудченка. Выпускъ II. Кіевъ, 1870; № 41.

ти ся всевозлюбленнѣйшою бесѣдою съ Параскою". Дякъ говорить незрозумѣлою мовою бурсацкою, дармá, що Параска „письменного" єго балаканя не второпає. Коли ôнъ переспѣвавъ пѣсеньку россійску, заявила єму Параска, що для него варенои наварила й курочку спекла. Але-жь отъ, бѣда! Параска побачила соцького, щó зъ москалемъ до єи хаты прямувавъ ся. Она гадала, що кумъ соцькій довго у неи не буде, та ôдведе москаля кудысь инде на кватиру; тому-то казала дякови сховатись пôдъ „привалокъ", и ôдтакъ закрыла єго рядномъ. А вже-жь соцькій заявивъ кумѣ, що отъ-се ѣй „постоялець"; — на сей разъ годѣ було ослобонить єѣ ôдъ постою, бо вже всѣ хаты заняли, а въ иншôй стоить по двохъ и по трохъ. — Параска пытає ся ôдтакъ москаля, чи-бъ не ôдпочивъ? та ба! москаль каже, що хотѣвъ бы *„прежде чего покушать"*. Параска ôдповѣдає, що зъ чоловѣкомъ уже пообѣдала. Коли-жь москаль побачивъ на столѣ горѣвку, то звинялась Параска, що нею хотѣла почастувати Романа, якъ верне ся зъ поля. Соцькій дає ôдтакъ Парасцѣ грошѣ на горѣвку для Романа и каже, що сю выпе зъ „служивымъ". Москаль спѣває пѣсню, щó у свата соцького навчивъ ся; потôмъ спѣває Параска, а соцькій потягає, мѣжь-тымъ коли москаль танцюе. Ажь ось каже москаль Парасцѣ, що радъ бы чого-небудь закусити, бо ноги крѣпко болять ôдъ походу. Якъ же Параска заявила, що въ печи не топила, то приказавъ ѣй соцькій, щобъ кинулась и зварила чого небудь, та й нагодувала „служивого".

Опôсля кладе ся москаль спочивати и небавомъ хропе: сказано, знемôгъ ся сердега ôдъ походу. Ледви-жь ôдôйшовъ соцькій, вылѣзъ дякъ зъ-пôдъ привалку и хотѣвъ геть ити, але Параска задержала єго, поставивши на столѣ варену й курку. Та отъ, крôзь ôкно побачила

свого Романа, щó вертавъ ся домôвь сердитый. Швидко позбирала горѣвку й ѣду изъ стола, казала дякови опять лѣзти нôдъ привалокъ и ôдтакъ сказала, що дурного Романа выпровадить до дядька, а Хому выпустить.

Приходить Романъ и хоче жôнку бити, тому-що єго одурила. Але не такъ легко збити Параску зъ пантелику. Вже передше дала ѣй кума зайця, щобъ Романа обманити, будьто принѣсъ кабанець. Такъ отже побачивъ Романъ зайця и ставъ дивуватись, ôдки ôнъ взявъ ся. Але Параска пояснила, що се кованый принѣсъ єго, — притиривъ єго ажь до порога. Тогдѣ розказавъ Романъ, якъ ôнъ выйшовъ въ поле и якъ мысливцѣ перли на него зайця; ôнъ пустивъ швидше кованого зъ мѣшка и давай тютюкати во все горло; та ба! заєць потягъ туды къ Чмыровôй дубинѣ, а кованый прямо шляхомъ до села. Однако Параска говорила своє, мабуть-то кованый пôймавъ зайця биля Свиридового вѣтряка. Романъ бувъ уже радъ, що буде печеня, и ôдтакъ казала єму Параска прикликати дядька и тѣтку, бо они зъ-роду заячины не ѣли.

Саме-тогдѣ встає москаль и побачивши придурковатого Романа каже про себе: „*Не ужели это ея мужъ? Ну такъ она не совсѣмъ виновата!*“ Парасцѣ-жь приказує ôнъ, щобъ дала теперь щó попоѣсти. Коли-жь она зъ Романомъ натякнули на велику свою бѣднôсть, то заявивъ москаль, що ось ôнъ самъ нагодує Романа. Ôнъ звѣстивъ, що є чарôвникомъ и казавъ имъ обомъ зажмурити очи та й станути на серединѣ хаты. Опôсля черкавъ навкруги ихъ палицею и выголошувавъ якiсь чудни слова. Якъ же выдобувъ и поставивъ на столѣ ѣду й варену, то кликнувъ: „*Ну, Романъ! теперь конецъ. Смотри сюда!*“

Романъ не мôгъ второпати, ôдки се все взялось, а коли москаль запросивъ єго до стола, то ôнъ тремтячи ôдъ страху хрестивъ ся и шептавъ молитву. На принуку

москаля ставъ ôнъ уже й ѣсти, тôлько-жь Параска ôдхрещувалась ôдъ ѣды, кажучи, що не ѣсти-ме того, щó въ пеклѣ варене. А вже-жь боячись москаля сказала, що буде ѣсти, кобы ôнъ тôлько не погубивъ єѣ. Тогдѣ вцевнивъ єѣ москаль, що все буде гараздъ, тôлько нехай на-будуще лучше обходить ся зъ солдатами. Коли-жь Романъ запримѣтивъ, що теперь мабуть треба буде хату посвятити, то ôдповѣвъ москаль, що не треба сего робити, по-за-якъ ôнъ самъ всѣхъ чортôвъ выгонить. Ôдтакъ ставить Романа й Параску посередъ хаты, завязує имъ очи й скручує руки. Опôсля велить имъ говорити за собою якúсь дивовижнí слова и вытягнувши дячка зъ-пôдъ привалку роздягає єго зъ кафтана та обмазує сажею. Въ-кôнци розвязавши обомъ очи каже Романови, щобъ дививъ ся, якъ чортъ выбѣжить. Замазаный дякъ утѣкає зъ хаты, а Романъ дивує ся, що въ сего чорта немає рôжкôвъ, коли нечистый духъ, якъ кажуть, буває зъ рогами. Та отъ, москаль заявивъ, що чортъ лишивъ роги Романови. А коли Романъ запытавъ ся Парасѣ, щó єму робити, то ôдповѣла жонá: „Якъ-бы ты не лежавъ зъ-ранку до вечора, та робивъ такъ, якъ люде роблять, то-бъ не було сього нѣчого: а-то поти лежавъ, поки вылупивъ чорта. Я тобѣ скôлько казала: „Ей, Романе, не лѣнуй ся! Лѣность до добра нѣколи не приводить!“

Сими словами кôнчить ся комедія Василя Гоголя, написана въ однôй дѣѣ и девяти явахъ. Драматичный сей твôръ єсть неначе вправнымъ переспѣвомъ „Москаля-Чарôвника“ Ивана Котляревского, дармá, що Кулѣшь радъ-бы видѣти „Простака“ прототипомъ „Москаля-Чарôвника“[1]). Василь Гоголь пôзнавъ добре, що жонá украиньского чумака не могла зъ паничемъ-судовикомъ Финтикомъ весело забавлятись, по-за-якъ украиньскí дѣв-

[1]) „Основа“, 1862; лютый; стор. 19².

чата й молодицѣ въ давнѣйшихъ часахъ не женихались зъ панами. Тому-то въ комедіи Гоголя мужь Параски є лѣнивымъ неробою, зъ котрымъ молода жѡнка не могла жити щасливо. Она глядає ѡдрады въ веселѡй бесѣдоньцѣ зъ молодымъ дячкомъ. Опроче Параска єсть справжньою украиньскою молодицею, мѣжь-тымъ коли Тетяна въ „Москалю-Чарѡвнику“ говорить якось по-книжному, подекуды й по-пански. Тѡлько Романа зъобразивъ Гоголь не-въ-мѣру дурнымъ, якимъ украиньскій козакъ ачей не мѡгъ бути. Хоча-жь москаль являє ся въ „Простаку“ такимъ ворожбитомъ, якимъ змалювавъ єго Котляревскій, то все-таки вдача єго представлена авторомъ „Простака“ вельми природно, мѣжь-тымъ коли москаль въ оперетцѣ Котляревского веде зъ Финтикомъ таку розмову, якои ѡдъ простого солдата годѣ дожидати. Въ загалѣ видно, що Гоголь намагавъ розминути ся зъ похибками, якѡ зустрѣчають ся въ драматичнѡй картинѣ Котляревского и зложивъ таку шутку, яка изъ-за комичныхъ ситуацій и наивного свого артизму стоить высше ѡдъ „украинськои оперы“ Котляревсвого. Про-те похваливъ Кулѣшъ комедію Гоголеву отъ-сими словами: „*Комизмъ его не ограничивается отдѣльными выраженіями, которыхъ не мудрено набрать человѣку съ талантомъ въ простонародной украинской рѣчи: нѣтъ, у него онъ истекаетъ изъ самого положенія вещей въ убогой сельской хатѣ и отзывается тѣмъ глубокимъ комизмомъ, которымъ Гоголь-сынъ умѣлъ наводить смѣющагося читателя на грустныя размышленія*“[1]). И справдѣ, въ „Простаку“ Василя Гоголя нема нѣ зайвыхъ фразъ, нѣ фарсу, нѣ злишнихъ рѣчей: все тутъ „у себе дома“, усе на своѣмъ мѣсци[2]). Гоголь ста-

[1]) ibid.

[2]) „Критичный оглядъ украинськои (руськои) драматичнои литературы“. „Котляревській и Гоголь-батько“. Зъ московського

нувши въ драматургіи высше ôдъ Котляревского мôгъ бы зватись отцемъ украиньскои комедіѣ, коли-бъ спомпонувавъ бувъ бôльше творôвъ драматичныхъ. Все-жь таки займає ôнъ поважне мѣсце въ исторіи нашои литературы будучи незрôвнанымъ изъ-за простои та ядренистои своеи мовы. Коли ôдтакъ комедія „Простакъ“ вызначує ся гарными прикметами артистичными, то не диво, що й Н. Петровъ озвавъ ся про неѣ добрымъ словомъ; ба, ôнъ замѣтивъ, що комедіями Василя Гоголя интересувавъ ся єго сынъ Микола, выписуючи зъ нихъ епиґрафы (мотта) до своихъ „Вечерôвъ на хуторѣ близь Диканьки“, и що тутъ въ перерôбцѣ наводивъ деякі ôддѣльні сцены зъ тыхъ комедій[1]).

Комедію Василя Гоголя надруковавъ въ-перве Кулѣшъ въ Петербургскôй „Основѣ“ 1862. р. (лютый, стор. 24—43[2]) п. з. „Простакъ, или хитрость женщины, перехитренная солдатомъ“. Ôдтакъ перепечатано сей драматичный твôръ въ Кіевѣ двічи: 1872. и 1882. р. п. з. „Простакъ, або хитрощѣ жôнки, перехитреній москалемъ“. Комедія въ 1 дѣ. (Коштомъ Л. В. Ильницького). Мѣжьтымъ надруковано „Простака“ у Львовѣ въ „Рускôй Библіотецѣ“ И. Онишкевича (1877. р., томъ I., стор. 137—152).

2. Якôвъ Кухаренко[3]).

Якôвъ Герасимовичь Кухаренко вчивъ ся въ Харковѣ и въ сороковыхъ рокахъ сего вѣку пôзнавъ ся тутъ зъ Миколою Костомаровомъ. Въ 1836. р. написавъ ôнъ оперету п. з. „Чорноморській побытъ“ и тогдѣ зближивъ

журнала „Русская сцена“. („Русалка“, литературна часопись Володимира Шашкевича зъ 1866. р., стор. 55.)

[1]) „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 82.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 82—85.

ся до украиньского Кобзаря. Шевченко хваливъ вельми сей драматичный твôръ и самъ ôддавъ єго въ цензуру, бажаючи щиро, щобъ єго надруковано. Однако годѣ було дôждатись выданя сеи онереты. Ôдтакъ въ пятьдесятыхъ рокахъ Кухаренко бувъ наказнымъ отаманомъ чорноморского вôйска, хôснуючись титуломъ ґенералъ-майора. Тогдѣ бувъ Шевченко невольникомъ въ Новопетровскôмъ укрѣпленю, однако Кухаренко не забувавъ свого приятеля. Про взаимины Шевченка до Кухаренка можна дечого довѣдатись зъ пяти листôвъ Кобзаря, надрукованыхъ въ Петербургскôй „Основѣ“ (1861, октябрь). Въ першôмъ и другôмъ листѣ спôмнувъ Тарасъ дещо про свою неволю. Въ третѣмъ же листѣ Шевченка (писанôмъ 3. червня 1857. р.) читаємо, що поетъ пôславъ Кухаренкови въ Чорноморію нову поему „Москалева криниця“ и два давнѣйшй стихотворы „Чернець“ и „Вечôръ“. Тарасъ просивъ Кухаренка, щобъ казавъ переписати тѣ три поезіѣ, наколи они єму вподобаютъ ся, и щобъ ôдтакъ пôславъ ихъ старому Щепкинови, драматичному артистови въ Москвѣ. — Четвертый листъ писавъ Шевченко до „батька отамана кошового и друга свого єдиного“ 15. серпня 1857. р., коли вже бувъ свобôднымъ въ Астрахани. Въ сѣмъ письмѣ спôмнувъ поетъ про своє бажанє, навѣстити Кухаренка въ Єкатеринодарѣ, столици Чорноморіѣ. Ось и єго слова: „Думавъ я, ѣдучи въ столицю, завернути до васъ на Сѣчь, поцѣлувать тебе, твою стару й твоихъ дѣточокъ. Але не такъ воно робитця, якъ намъ хочетця. Менѣ велено одправитьця прямо въ столицю, лихій його знає — для чого? И я теперь изъ Астрахани попростую на пароходѣ ажь до Нижнього-Новгорода, а тамъ, черезъ Москву, въ столицю“[1]). — Изъ пятого-жь листу (безъ даты) можь дôзнатись, що Шевченко пôславъ

[1]) „Основа“, 1861, октябрь; стор. 11.

Кухаренкови три свои стихи „Долю“, „Музу“ та „Славу“. Поетъ спôмнувъ тутъ про „Неофитôвъ“ отъ-сими словами: „Скомпонувавъ ще я тутъ зъ нудьги одну штуку, поему „Неофиты“, нѣбы изъ римскои исторіѣ. Але вона ще не выроблена, — тымъ и не посылаю. Якъ выкôнчу, то пришлю“[1]).

Такожь въ „Дневнику“ своѣмъ Шевченко помянувъ Кухаренка добрымъ словомъ. Именно 12. червня 1857. р. писавъ поетъ, що 1847. р. всѣ приятелѣ перервали свои ôдносины до него, по-за-якъ зъ невольникомъ годѣ имъ було листуватись. Кухаренко-жь не знавъ нѣчого про долю Шевченка, и ажь тогдѣ, коли бувъ въ Москвѣ на коронаціи царя Александра II. (7. вересня 1856. р.), явившись тамъ депутатомъ ôдъ свого вôйска, дôзнавъ ся, що Тарасъ загибаѥ въ Новопетровскôмъ укрѣпленю. И отъ, сердечный отаманъ не забувъ свого приятеля въ нещастю, изъ-за чого Шевченко сказавъ про старого Чорноморця, що сей справдѣ благородный чоловѣкъ ѥ незвычайною проявою мѣжь людьми[2]).

Зъ того, щó тутъ сказано, видно, що про житѥ Кухаренка не богато дôйшло до насъ звѣстокъ. За-те розказують ось-якѣ подробицѣ про траґичну ѥго смерть: Въ половинѣ вересня 1862. р. по приказу коменданта вôйскъ кубаньскои землѣ ѣхали въ дѣлахъ службы проводырѣ закубаньскихъ ôддѣлôвъ, ґенералъ-майоры Бабичь и Кухаренко, одинъ за другимъ почтовою дорогою при рѣцѣ Кубани зъ Чорноморіѣ въ Ставрополь. Ґенералъ Бабичь переѣхавъ щасливо, але на Кухаренка напали зъ-нечевя Черкесы зъ племени Абадхезôвъ, коли ôнъ зъ зятемъ своимъ, капитаномъ Йоганзономъ, и зъ однымъ козакомъ минувъ въ почтовôмъ возѣ Казаньску

[1]) ibid., стор. 12.

[2]) ibid., май; стор. 9.

стацію. Пôсля короткои боротьбы, одного проти ôсьмохъ, взяли Черкесы сихъ путникôвъ въ неволю. Коли Кухаренко, бувши раненымъ, выскочивъ зъ воза, то напастники выдерли єму зброю, звязали руки по-задъ єму й єго зятеви, и посадивши обохъ на почтовыхъ коній тягли зъ собою черезъ двѣ ночи (бо днемъ скрывались въ лѣсѣ) трохи-не двѣстѣ верстъ. Ѣдучи швидко по безпутю Кухаренко падавъ неразъ зъ коня, а по-за якъ треба було черезъ рѣки переправлятись въ-плавь, то полоненый ґенералъ-майоръ терпѣвъ чи-мало ôдъ осѣнного холоду. Третього дня рано Черкесы зъ обома невольниками опинились въ хуторѣ при рѣцѣ Мокъ.

Въ Єкатеринодарѣ довѣдались про недолю Кухаренка черезъ Черкесôвъ закубаньскихъ. Говорено, що зъ невольниками Черкесы обходились по-людяному, що однако жадали 22.000 рублѣвъ выкупу. Тогдѣ-то дôйшла до Чорноморіѣ чутка, що Кухаренко тяжко занедужавъ, бувши раненымъ при нападѣ и оборонѣ. Въ кôлька днѣвъ опôсля наспѣла друга вѣсть зъ Майкопу, що Кухаренко вмеръ въ неволи 26. вересня, та що за тѣло єго Черкесы жадають 6.000 рублѣвъ. Про капитана Йоганзона довѣдались Чорноморцѣ, що при нѣмъ напастники поставили сторожу та що хочуть єго продати. Коли-жь сынъ покôйника, осаулъ Степанъ Кухаренко, про неволю батька й шурина дôзнавъ ся, то зъ двома товаришами поспѣшивъ до Майкопу, але не заставъ уже батька въ живыхъ. Выхлопотавши у Черкесôвъ выдачу тѣла покôйного батька Степанъ привѣзъ дорогу домовину зъ Майкопу въ Чорноморію. Ôдтакъ 6. жовтня 1862. р. похованo тѣло Кухаренка на кладовищи Єкатеринодарскôмъ[1]).

[1]) П. Бариленко, „Плѣнъ и смерть Я. Г. Кухаренка“. („Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка“. Посмертне выдання скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ. Кіевъ 1880; стор. 5—13.)

Кухаренко вызначувавъ ся гарными прикметами душѣ, изъ-за чого щиро любили єго Украинцѣ. Ось-якъ звеличивъ єго память одинъ зъ Петербургскихъ приятелѣвъ: „Натура покôйного Якова Герасимовича справдѣ була щира, козацька; своєю любовю до Украины и до рôднои мовы ôнъ оставивъ по собѣ дорогу память. Миколай Ивановичь Костомаровъ знавъ покôйного Кухаренка давно, ще за молодого вѣку, и спомина його добрымъ, приязнымъ словомъ. Познались вони ще у Харковѣ, годôвъ 20 буде тому: и тодѣ вже Кухаренко бувъ щирымъ и гарячимъ Украинцемъ, и тодѣ вже ôнъ старавъ ся, щобъ росла и ширилась народня мова и правдива любовь до Украины мѣжь молодѣжю. Потôмъ-того, якъ Миколай Ивановичь ѣздивъ черезъ чорноморськи землѣ у Крымъ, то чувавъ не одъ козакôвъ, а одъ иншихъ Украинцѣвъ, що рѣдко найти такого чоловѣка, щобъ такъ любивъ свôй людъ украинськiй и все, щó йому миле, якъ Кухаренко. Поважали мы його й за те ще, що не було у його тôєи пыхи панськои, — що ôнъ дививъ ся на кожного, якъ на рôвнього и обходивъ ся зъ кожнымъ по-братерськи, якъ слѣдъ вѣрному потомковi козака-Запорозця. Бачили мы його веселый смѣхъ, бачили и його дорогi сльозы; нѣколи мы ихъ не забудемо, и дай то Боже, щобъ у всѣхъ насъ готовi були такi теплi сльозы!“[1])

Пôзнавши звычаѣ й обычаѣ козакôвъ въ новôй батькôвщинѣ написавъ Кухаренко — якъ уже высше сказа-

[1]) „Основа“. 1862; листопадъ, въ статьѣ: „Панихида по Я. Г. Кухаренкѣ въ С.-Петербургѣ“; стор. 126—127. — На смерть Я. Г. Кухаренка написавъ вѣршь Ол. Кониськiй. („Галичанинъ“. Литературный сборникъ, издаваемый Яковомъ Ѳ. Головацкимъ и Богданомъ А. Дѣдицкимъ. Книга I., выпускъ 2. Львовъ, 1863; стор. 13—14)

но — въ 1836. р. оперету въ трьохъ дѣяхъ п. з. „Чорноморськiй побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками“. „Чорноморськiй побытъ“ Кухаренка зъображае той часъ, коли останки Запорожцѣвъ та й иншi выходцѣ зъ Украины оселились послѣ руины Сѣчи на прикубаньскихъ степахъ. Головными особами дѣевыми въ сiй оперетѣ суть: сотникъ Тупиця, молодый козакъ Иванъ Прудкiй, вдова Явдоха Драбиниха, ѣи дочка Маруся, пристаркуватый козакъ Харко Кабиця и Кулина, ѣго давна полюбовница.

Въ першiй дѣи сеи опереты прощае ся козакъ Иванъ Прудкiй зъ Марусею, котру щиро любить. Онъ ѣде зъ товаришами за рѣку Кубань, щобъ побити ворога, Черкеса. Коли бо Запорожцѣ були ще въ старiй Сѣчи, то вдтiль бувало ходили добувати ся до Татаръ, або до Ляховъ. Теперь же нѣкуды бiльше кинутись, тiлько до Черкесовъ, вдъ котрыхъ хочь скотины або коней можь було добути. Якъ же Маруся дозналась, що Иванъ ѣде зъ товариствомъ за Кубань, то заявила ѣму, що мабуть ѣи вже не застане, тому-що мати хоче ѣѣ либонь за когось иншого выдати за-мужь. Почувши таку немилу вѣсть Иванъ покликавъ сейчасъ свого хрещеного батька, сотника Тупицю, чоловѣка вельми тямущого, котрый ѣго зъ козаками хотѣвъ выпровадити за Кубань, та ось-тутъ на улици походу дожидавъ. Тупиця побачивши хорошу дѣвку Марусю, радъ бувъ справдѣ, щобъ Иванъ зъ нею одружився ся. Про-те сказавъ, щобъ онъ ѣхавъ собѣ зъ товариствомъ до тыхъ „ѣретичныхъ“ Черкесовъ; а вже-жь про Марусю нехай не журить ся, по-за-якъ мати за кого иншого ѣи не оддасть. Коли-жь Иванъ поѣхавъ зъ козаками за Кубань, то Явдоха, мати Марусина, сказала дочцѣ, що ѣѣ хоче посватати богатый курѣнный козакъ, Харко Кабиця. Але Маруся не хоче й слухати про сва-

танє старого Кабицѣ; ôдтакъ каже матери, що сюды приѣхала Кулина Кочугурôвна, давна полюбовниця Кабицѣ, котру ôнъ покинувъ, хочь боживъ ся, що зъ нею оженить ся. А вже-жь мати не вѣрить словамъ дочки, и згадує про се, що Кабиця вже въ ôдставцѣ, що буде жити дома и держати-ме хозяйство, мѣжь-тымъ коли молодого козака все гонити-муть то за Кубань, то за кордоны, або де въ далекій похôдъ. Дѣя кôнчить ся комичною явою пяного Кабицѣ й Очкурнѣ, робôтника Тупицѣ.

Въ другôй дѣи залицяє ся Кабиця до Марусѣ и просить єѣ, щобъ єго полюбила; та-жь ôнъ козакъ не послѣдній, а грошей повна кишеня, та ще й въ саквахъ є чи-мало. Але Маруся, называючи Кабицю дядькомъ, ôдповѣдає, що не треба ѣй грошей Кабицѣ, та що нѣхто не може єѣ присудити, за-мужь ити за старого, якъ сама не схоче. Тогдѣ спôмнула она такожь про Кулину, котра горюючи ажь сюды приѣхала зъ Самары. Коли-жь опôсля Явдоха довѣдалась ôдъ Кабицѣ, що Маруся й на мову не дає ся, то бажала она скорше закôнчити сю справу; про-те побѣгла до Цвѣркунки, чей може въ-двохъ зъ сею сусѣдкою „вкоськають“ Марусю. Цвѣркунка порадила, пôслати Кабицю до попа, щобъ єго повднавъ, мѣжь-тымъ она заплела-бъ Маруси косу, — а опôсля гайда до церкви та й на рушникъ! И справдѣ, иде Кабиця до попа, а Маруся признає ся матери, що подала слово Иванови Прудкому. Та отъ, мати зове дуростію такій починъ дочки й каже, що хочь Иванъ козакъ бравый и воинъ хорошій, такъ голѣѣшій ôдъ мыши. Такъ отже судилось Маруси йти пôдъ вѣнець: нема дружокъ, нема дѣвокъ, — та й ôдки тутъ дѣвокъ набрати? — се-жь не въ городахъ, а въ Чорноморіи!

Въ третѣй дѣи Цвѣркунъ и Цвѣркунка вводять Марусю, прибрану; — зъ ними входить такожь Явдоха.

Ажь ось являє ся Кулина зъ сотникомъ Тупицею. Ôнъ каже Явдосѣ, що єи „гаспидській“ зять Харко занапастивъ отъ-сю дѣвку, та отъ, мати пхає ще й дочку за него. Почувши таку мову Явдоха вже не хоче ôддавати своєи дочки за такого жениха. А вже-жь по думцѣ Тупицѣ треба було бѣдноѣ Кулинѣ якось помочи. Ось и єго рада: Коли Кабиця поверне ôдъ попа, то Кулину заховають въ хижи, мѣжь-тымъ коли Марусю зъ нимъ посадять. Ôдтакъ пôчнуть єго частувати, а якъ ôнъ упє ся, то Марусю возьмуть геть ôдъ него, а на єи мѣсце посадять Кулину, та й перевѣнчають. Всѣмъ присутнымъ подобалась така рада. Приходить Кабиця пôдъ чаркою и розказує те, щó зъ нимъ трапилось. Ôнъ хотѣвъ ѣхати въ городъ, єднати попа, щобъ єго звѣнчавъ зъ Марусею, та довѣдавъ ся, що въ ихъ село, Видну, приѣхавъ новый пôпъ, Яцько Передерѣй Кислякôвській. Ôнъ бувъ писаромъ въ Чорноморіи, та богаго дечого нашкодивъ, изъ-за чого вôйсковый судя Головатый укаравъ єго и пôславъ до владыки въ Крымъ. Той поставивъ єго попомъ, и ôдтакъ Яцько опинивъ ся въ Виднѣ. Такъ отже Кабиця розбалакавъ ся зъ симъ попомъ при чарцѣ та й зъєднавъ єго, повѣнчати сейчасъ молодыхъ. Коли-жь увôйшла Маруся, сказала Явдоха Харкови Кабици, щобъ сѣвъ собѣ, бо отсе панъ сотникъ буде за батька, а она за матѣрь. Тôлько станула ось-така умова, щобъ Кабиця не звавъ єи дочки Марусею, а Кулиною. Якъ же Кабиця запытавъ ся, на-що єѣ зовуть Марусею, то пояснила Явдоха, що въ неи була старша дочка Маруся, котра въ Перекопѣ вмерла, коли йшли сюды изъ Слободскои Украины. Тогдѣ-то отъ-ся дочка просила матери, не звати єѣ Кулиною, а Марусею. Ôдтакъ посадили Марусю коло Кабицѣ и стали єго частувати. Коли-жь ôнъ домагавъ ся, щобъ єму руку перевязали хусткою, то Ма-

руся встала й выйшла, а Кулина, убрана въ Марусину одежу, внесла на тарѣлцѣ рушники й хустку. Явдоха взяла въ Кулины тарѣлку и передала Цвѣркунцѣ, а Кабиця вставъ, пôдôйшовъ до Кулины, думаючи, що се Маруся, и промовивъ до Тупицѣ й Явдохи: „Благословѣть, тату, и вы, мамо, молодымъ на рушникъ стати!“ Пôсля благословеня Кабиця й Кулина изъ старостами пôшли до попа. Ôдтакъ Тупиця ставъ вмовляти въ Явдоху, щобъ ôддала Марусю за Ивана Прудкого, котрому ôнъ передасть все своє майно. Ажь ось „весѣля иде зъ вѣнчаня“. Пяного Кабицю ведуть пôдъ руки и саджають на ослонѣ; тутъ ôнъ розвертає ся и засыпляє. Опôсля выносять єго въ хижу, а Тупиця сватає Марусю за Ивана. Ледви-жь сказала Явдоха, що поблагословить дѣтей, коли Иванъ верне ся, вбѣгає Илько, братъ Ивана, и звѣщає, що вернулись козаки. Вже зачувъ ся спѣвъ Ивана, изъза чого зрадѣла Явдоха зъ Марусею. Дѣя кôнчить ся пѣснею Цвѣркунки, зъ котрою и другй пôдтягують. Якъ ще пѣсня спѣває ся, входить Иванъ, а Маруся кидає ся єму на шию.

Отъ и змѣстъ Кухаренковои опереты. Очевидячки авторъ не придержувавъ ся правилъ драматургіѣ, та намагавъ гуморомъ своимъ оживити подѣю просту, котрои завязка не може вважатись штучною, перебôрчивою. А вже-жь зовсѣмъ не можь похвалити розвязки дѣѣ хитрощами сотника Тупицѣ, котрый опроче являє ся чоловѣкомъ щирымъ и сердечнымъ. Чей же не годилось доводити дѣѣ до кôнця обманою супроти жениха! Такою недоладною розвязкою драматична дѣя не може нѣкого вдоволити. Змѣркувавъ се добре Михайло Старицькій, котрый оперету Кухаренкову переиначивъ и ôдтакъ свою перерôбку выдавъ 1885. р. въ Кіевѣ п. з. „Чорноморци. Оперетта въ 3-хъ картынахъ. Музыка М. Лисенка.

По Кухаренку скомпонувавъ М. С.“ (8°, сторôнъ 78). Старицькій впровадивъ въ оперету свою ще одну особу, се-бъ-то Наталку, „кревну“ Явдохи Драбинихи, щó була въ неи за наймичку. Хоча-жь ся нова особа являє ся иногдѣ конечною помôчницею Марусѣ, то изъ-за горячои ѣи вдачѣ „тихенька й плохенька“ дѣвчина Иванова усуває ся на другій плянъ драматичного образа и тратить тую самостôйнôсть въ дѣланю, яку добачаємо въ оперетѣ Кухаренка.

Старицькій повыкидувавъ подекуды діялоґи непотрѣбнѣ, та й переставлювавъ декотрѣ сцены. А вже-жь найважнѣйшу змѣну въ оперетѣ Кухаренка заподѣявъ Старицькій тымъ, що зъобразивъ Кабицю кающимъ ся. Коли въ драматичнôмъ творѣ Кухаренка Тупиця пôдсунувъ до вѣнця пяному Кабици Кулину замѣсць Марусѣ, то въ оперетѣ Старицького Кабиця зворушившись сльозами Кулины звертає ся серцемъ опять до давнои полюбовницѣ й каже: „А що? знайшлась и менѣ дружина, — ажь на серци выяснилось! Таки-такъ весело стало, якъ давно не було“ (стор. 67). Такъ отже освободивъ Старицькій сотника Тупицю ôдъ закиду поганои обманы, але не зъумѣвъ направити похибки, яку бувъ вдѣявъ Кухаренко въ кôнци своєи опереты. Се бо въ перерôбцѣ Старицького являє ся старый Кабиця чоловѣкомъ вельми непостôйнымъ, котрый зъ-нечевя ôдвертає ся ôдъ любои Марусѣ, та просить сотника Тупицѣ, щобъ благословивъ єго на чесный шлюбъ зъ Кулиною.

Хоча въ оперетѣ Кухаренка добачаємо чи-мало похибокъ зъ поглядомъ на будову драматичну, то все таки поодинокѣ сцены мають литературну стôйнôсть, поза-якъ суть образомъ житя тыхъ Чорноморцѣвъ, котрѣ, втративши давну батькôвщину, въ новыхъ займанщинахъ будучи сусѣдами дикихъ Черкесôвъ вызначували ся по-

декуды грубшими обычаями. Тому-то й побôчь мовы ядренистои комизмъ въ сêй оперетѣ являє ся досыть грубымъ.

Написавши першу часть своєи опереты (1836) Кухаренко довго ждавъ, поки єѣ надруковано. Кажуть, що ôнъ свои писаня посылавъ одному передовому Украинцеви въ Харковѣ за-для печатаня. Та отъ, ажь въ кôнци року 1861. надруковано въ Петербургскôй „Основѣ“ єго оперету (ноябрь и декабрь; стор. 1—41). Редакціи „Основы“ передавъ бувъ Кухаренко такожь другу часть свого драматичного твору, и старався ся ôдтакъ денскуды єго справити. Але траґачна смерть перервала єго литературну дѣяльнôсть.

Кухаренко хотѣвъ списати етноґрафичнй образки зъ воєнного й городяньского побуту въ Чорноморіи и мабуть пôславъ редакціи „Основы“ чи-мало такихъ своихъ творôвъ. Одначе въ сêмъ журналѣ надруковано лишь отъ-сй писаня: 1. „Вороный кôнь“ („Основа“. 1861; октябрь, стор. 21—25[3]). Се є шутлива казка, написана мабуть на засновку народного оповѣданя про „Москаляшкапу“[1]). 2. „Пластуны“[2]) („Основа“. 1862; лютый, стор. 61—65[3]). 3. „Ôвцѣ и чабаны въ Чорноморіи“ („Основа“. 1862; май, стор. 29—36[4]). 4. „Чабанській словарь“ („Основа“. 1862; май, стор. 36—39[4]).

---

[1]) Порôвн. „Народныя южнорусскія сказки“ И. Рудченка. Выпускъ II. Кіевъ, 1870; № 41.

[2]) Про „пластунôвъ“ писавъ Кухаренко ось-що: „Пластуны стрѣляли дикій звѣрь, якого тогдѣ въ Днѣпровыхъ плавняхъ було доволѣ. Пластунами, кажуть, звались за те, що непосидячй були, все вештались по плавняхъ, и якъ бôльшь имъ приходилось мѣсить грязь, нѣжь ходить по-сухому, сирѣчь пластать, то й прозвались пластунами“. („Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка“. Кіевъ 1880; стор. 88.)

У-друге надруковано писаня Кухаренка въ Кіевѣ 1880. р. п. з. „Збирныкъ творивъ Я. Г. Кухаренка (наказного отамана земли війська чорноморського). Посмертне выдання, скомпоноване Ф. М. Пискуновымъ". (12°, сторôнъ 126). Се выданє присвятивъ Пискунôвъ есаулови Степану Яковлевичу Кухаренку, сынови Якова Кухаренка. Тутъ помѣщено навперед отъ сй статьѣ: 1) „Плѣнъ и смерть Я. Г. Кухаренка" стор. 5—16)[1]; — 2) „Дещиця про чорноморській побытъ" (стор. 16—18); — 3) „Чорноморській побытъ на Кубани мѣжь 1794. и 1796. роками". Драма въ 3-хъ дѣяхъ (стор. 19—86); — 4) „Пластуны" (стор. 87—96); — 5) „Вороный кôнь". Оповѣдання (стор. 97—105); — 6) „Чабаны и ôвцѣ въ Чорноморіи". Оповѣдання (стор. 106—120); — 7) „Чабанській словарь" (стор. 121—126).

3. Микола Костомарôвъ[2]).

Микола Ивановичь Костомарôвъ родивъ ся 4 (16) мая 1817. р. въ селѣ Юрасôвцѣ, Воронѣжскои ґуберніѣ,

[1]) Порôвн. „Основу", 1862; сентябрь, стор. 1—3². Сю статью написавъ П. Бариленко. Въ додатку напечатано тутъ стихъ „Слободзького Украинця", Дмитренка Бута (стор. 7—8²).

[2]) Важнѣйша литература: а) „Slovník naučný". Redaktor Dr. Frant. Lad. Rieger. Díl čtvrtý. V Praze, 1865; str. 859—861. — б) „Сьвіт". Ілюстрована літературно-політично-наукова часопись. Ві Львові, 1881; статья М(ихайла) Д(рагоманова) п. з. „Микола Іванович Костомарів"; стор. 15—17; 29—31. — в) „Кіевская Старина". Томъ XII. 1885; статьѣ Ѳ. Николайчика, В. Антоновича и В. Науменка п. з. „Памяти Н. И. Костомарова"; стор. I—XLIV; — статья В. Беренштама п. з. „Воспоминанія о послѣднихъ годахъ жизни Н. И. Костомарова"; стор 219—237; — статья А(лександры) Кулишъ п. з. „Нѣсколько встрѣчъ съ Н. И. Костомаровымъ"; стор. 255—262. — г) „Дѣло". Львôвъ, 1885; статья Мих. К(омарова) п. з. „М. И. Костомаровъ". (Посмертна згадка); число 45—46; — статья О. Я. Конись-

Острогожского повѣту, котрый въ XVII. и XVIII. вѣку бувъ частиною Слобо̂дской, козацкой Украины. По словамъ М. Драгоманова одинъ Костомаро̂въ втѣкъ зъ Московщины за царя Ивана Грозного до его ворога, князя Андрѣя Курбского[1]), и оселивъ ся на Волыни. Пото̂мъ Костомаровы пристали до козацкого руху въ часы Остряница (1638), и зъ утѣкачами волыньскими, що̂ тѣкали о̂дъ Польщѣ, перейшли въ Острогожчину, котру урядъ московскій назначивъ бувъ для слобо̂дъ украиньскихъ[2]).

Батько Миколы бувъ дворянинъ и мавъ гарный маетокъ. Якъ и всѣ паны того часу о̂нъ дививъ ся зъ презирствомъ на простый людъ, своихъ крѣпако̂въ, и выховувавъ свого сына, якъ панича. И вдавъ ся сей паничь дуже жвавымъ хлопцемъ: не любивъ сидѣти въ панско̂мъ дворѣ, — его манили до себе природа й веселѣ играшки сѣльскихъ хлопцѣвъ. На десято̂мъ роцѣ житя его о̂ддано учити ся въ Москву до приватной школы Фрянцуза Ге, що̂ бувъ лекторомъ въ Московско̂мъ университетѣ. Малый „Коля“ зъ-початку бувъ дуже засумувавъ и задумавъ утекти зъ пансіону до дому; але скоро его по̂ймали и вернули въ школу того Француза.

кого п. з. Зъ моихъ споминокъ: „Микола Костомаровъ“; число 49—52. — д) „Зоря“. Письмо литературно-наукове для рускихъ родинъ, выдаване товариствомъ имени Шевченка по̂дъ редакцією Ом. Партицкого. Рочникъ VI. У Львовѣ, 1885; статья О. Я. Конисского п. з. „Микола Костомаровъ“; число 8., стор. 94—95. — е) „Slovanský Sborník“. Redaktor Edvard Jelínek. V Praze 1885; „Mikuláš Kostomarov“. (Napsal A. H. Kirkor; str. 321—324.)

[1]) Про Андрѣя Курбского гляди Исторію литературы рускои, I., стор. 130.

[2]) „Сьвіт“. 1881; стор. 15. — Костомаровы зайшли въ Московщину мабуть зъ Украины. („Кіевская Старина“; томъ XII. 1885 стор. II.)

Вчивъ ся ѳнъ тутъ якось неохоче и бувъ дуже пустотливый. Въ лѣтѣ 1828. р., коли бувъ дома на вакаціи, скоилось велике лихо въ семьѣ: двѳрскѝ крѣпаки вбили ѥго батька, щó бувъ жорстокого серця и недобре зъ ними обертавъ ся.

Пѳсля смерти батька Микола зоставсь на рукахъ матери, людины щирои, доброи и простои. Она не инакше говорила, якъ по-украиньски, и коли Микола ставъ пѳзнѣйше славнымъ писателемъ, то зостававсь ѳнъ для неи все „Колею“, котрого треба пестити, якъ любу дитину.

Мати ѳдвезла свого „Колю“ въ Воронѣжь въ пансіонъ, котрый удержували ѓимназіяльнѝ учителѣ; але тутъ ѳнъ пробувъ не довго. Начальство не вытерпѣло ѥго пустощѣвъ и ѳдослало до матери. Тогдѣ мати ѳддала ѥго въ Воронѣжску ѓимназію, де ѳнъ сякъ-такъ добувъ курсу на шѣснацятѳмъ роцѣ. Вже-жь бо и тутъ учивъ ся Микола нерадо и пѳсля ѓимназіѣ мусѣвъ доучувати математики, щобъ здати екзаменъ на студента университетского.

Сѣмнацятилѣтнiй Костомарѳвъ ставъ на Харкѳвскѳмъ университетѣ навперед учитись латины. Коли-жь зъ-за границѣ приѣхавъ професоръ Лунинъ, то притягъ ѳнъ Костомарова до исторіѣ. Тогдѣшнiй Харкѳвъ, де жили Квѣтка й Артемовскiй-Гулакъ, бувъ осередкомъ украиньского руху, котрый тамъ звязувавъ ся зъ рухомъ всеславяньскимъ. Чи-малу вагу мáли на Костомарова такожь лѥкціѣ Амвросія Метлиньского, а ще бѳльшь може ѥго працѣ по етноѓрафіи Украины[1]).

[1]) Амвросій Метлиньскій бувъ тогдѣ адъюнктомъ-професоромъ Харкѳвского университету и читавъ теорію прозы й поезіѣ та й исторію россійскои словесности.

Скѣнчивши курсъ (1836) поступивъ Костомарѣвъ въ драґунськiй полкъ, котрый стоявъ въ Острогожску. Але молодый юнкеръ займавъ ся бѣльше козацкимъ архивомъ, що̀ бувъ въ тѣмъ мѣстѣ, нѣжь драґуньскими муштрами, и про-те самъ полковникъ порадивъ ѥму, кинути вояцку службу, сказавши: „Вы швидше зробите собѣ карiѥру въ службѣ вченѣй!“ Костомарѣвъ увѣльнившись ѣдъ драґунѣвъ „по неспособности“ поѣхавъ въ Москву, де записавъ ся въ вѣльнѣй слухачѣ университету и почавъ готовитись до екзамену на маґистра, звертаючи увагу на украiньску старовину и на устну словеснѣсть народну. Въ тѣмъ университетѣ слухавъ ѣнъ лѥкцiй Качановского й Погодина по исторiи, и лѥкцiй Шевырева по словесности.

Вже тогдѣ зрозумѣвъ Костомарѣвъ ясно, що исторiя безъ етноґрафiѣ ѥсть наукою мертвою. Коли ѣнъ отже знов приѣхавъ у Харкѣвъ, то ставъ запопадливо збирати народнiй пѣснѣ, вчивъ ся украiньскои мовы и всего, що̀ належало до исторiѣ й етноґрафiѣ Украiны. Тогдѣ-то почавъ ѣнъ писати по-украiньски, друкуючи свои стихотворы пѣдъ псевдонимомъ Ѥремiѣ Галки.

Въ 1840. р. Костомарѣвъ здавъ маґистерскiй испытъ въ Харковѣ, ѣдтакъ въ 1841. р. написавъ диссертацiю „*О значенiи унiи въ западной Россiи*“ (надрук. 1842. р.). Назначеный бувъ вже часъ (2. квѣтня 1842. р.), коли Костомарѣвъ мавъ передъ публикою обороняти свою диссертацiю; ажь ось Харкѣвскiй архiепископъ Иннокентiй Борисовъ помѣтивъ въ сѣй диссертацiи щось недоладного и небдповѣдного до свого погляду, та й зупинивъ диспуту. Диссертацiя пѣшла на судъ до министра освѣты, ґрафа Уварова, котрый покликуючись на оцѣнку професора-историка Устрялова присудивъ ѥѣ спалити[1]). Ѣдтакъ

[1]) Устряловъ закинувъ Костомарову новину думокъ, по-за-

въ 1843. р. Костомарôвъ подавъ другу диссертацію „*Объ историческомъ значеніи (русской) народной поэзіи*“, котра и доси ще не стратила науковои ваги, хоча на неѣ напавсь критикъ В. Бѣлинскій въ „Отечественныхъ Запискахъ“. Одначе Костомарови не дали ще катедры въ Харкôвскôмъ университетѣ и ôнъ мусѣвъ приняти мѣсце учителя ґимназіѣ въ Ровнѣ на Волыни. Ще въ 1841. р. ôнъ выбравъ ся зъ Харкова на вандрôвку въ Крымъ въ цѣляхъ науковыхъ; ôдтакъ зъ Ровна поѣхавъ въ Почаѣвъ и въ другій историчній мѣсцевости Волыни. На Волыни почавъ ôнъ працювати надъ выслѣдомъ исторіѣ Богдана Хмельницкого, и про-те (1844) збиравъ самъ и черезъ ученикôвъ народнѣ пѣснѣ. Тѣ пѣснѣ надруковано опôсля (1859) въ Саратовѣ въ „Малорусскôмъ литературнôмъ сборнику“ Д. Мордовцева (стор. 179—353).

Въ 1845. р. поставлено єго ґимназіяльнымъ учителемъ въ Кіевѣ, а въ червню 1846. р. Кіѣвскій университетъ выбравъ єго професоромъ исторіѣ. Тутъ ôнъ небавомъ (1846) надруковавъ кирилицею „Славянскую миѳологію“, але начальство зновъ побачило тутъ щось непевного и не выпустило книжки.

Въ Кіевѣ пôзнавъ ся Костомарôвъ зъ Тарасомъ Шевченкомъ и зъ молодыми украиньскими патріотами: Миколою Гулакомъ-Артемовскимъ, Олександромъ Навроцкимъ, Василемъ Бѣлозерскимъ, Опанасомъ Марковичемъ, Пантелеймономъ Кулѣшемъ и и. Ôдтакъ въ 1846. р. засновано тутъ пôдъ проводомъ Костомарова политичне товариство, се-бъ-то товариство св. Кирила и Методія. Ось и два важнѣйшій пункты програмы сего товариствá: (II.) „*Принимаемъ, что при (духовномъ и политическомъ) соединеніи (Славянъ) каждое славянское племя должно*

якъ ôнъ гудить духовенство, называє протестантство вѣрою чистою, и т. и.

имѣть свою самостоятельность, а такими племенами признаемъ Южно-Руссовъ, Сѣверно-Руссовъ съ Бѣло-Руссами, Поляковъ, Чеховъ съ Словенцами, Лужичанъ, Иллиро-Сербовъ съ Хорутанами и Болгаръ". — (III.) „*Принимаемъ, что каждое племя должно имѣть правленіе народное, и соблюдать совершенное равенство согражданъ по ихъ рожденію, христіянскимъ вѣроисповѣданіямъ и состоянію*"[1]).

Крôмъ загальнои програмы члены товариства Кирило-Методіѣвского списали свôй реґуляминъ въ одинацяти „главныхъ правилахъ". Ось и автентичный текстъ сихъ правилъ:

1. Установляемъ общество съ цѣлью распространенія выше-изложеныхъ идей, преимущественно посредствомъ воспитанія юношества, литературы и умноженія числа членовъ общества. Общество именуетъ своими покровителями святыхъ просвѣтителей Кирилла и Меѳодія и принимаетъ своимъ знакомъ кольцо и икону, съ именемъ или изображеніемъ сихъ Святыхъ.

2. Каждый членъ общества произноситъ присягу, при поступленіи, употреблять дарованіе, труды, состояніе, общественныя свои связи для цѣлей общества, и ежели бы какой членъ претерпѣлъ гоненіе и даже мученіе за принятыя обществомъ идеи, то по данной присягѣ онъ не выдастъ никого изъ членовъ, своихъ братій.

3. Въ случаѣ членъ попадетъ въ руки враговъ и оставитъ въ нуждѣ семейство, общество помогаетъ ему.

4. Каждый принятый членъ общества можетъ принять новаго члена безъ необходимости сообщать ему объ именахъ прочихъ членовъ.

5. Въ члены принимаются Славяне всѣхъ племенъ и всѣхъ званій.

---

[1]) Повну програму членôвъ товариства Кирило-Методіѣвского надруковано въ Исторіи литературы рускои, II., стор. 477.

6. Совершенное равенство должно господствовать между членами.

7. Такъ какъ славянскія племена въ настоящее время исповѣдуютъ различныя вѣроисповѣданія и имѣютъ предубѣжденія другъ противъ друга, то общество будетъ стараться объ уничтоженіи всякой письменной и религіозной вражды между ними, и распространять идею о возможности примиренія разногласій въ христіянскихъ церквахъ.

8. Общество будетъ стараться заранѣе объ искорененіи рабства и всякаго униженія низшихъ классовъ, равнымъ образомъ и о повсемѣстномъ распространеніи грамотности.

9. Какъ все общество въ совокупности, такъ и каждый членъ должны свои дѣйствія соображать со евангельскими правилами любви, кротости и терпѣнія; правило же: цѣль освящаетъ средства, общество признаетъ безбожнымъ.

10. Нѣсколько членовъ общества, находясь въ одномъ извѣстномъ мѣстѣ, могутъ имѣть свои собранія и постановлять частныя правила для своихъ дѣйствій, но дабы онѣ не противорѣчили главнымъ идеямъ и правиламъ общества.

11. Никто изъ членовъ не долженъ объявлять о существованіи общества тѣмъ, которые не вступаютъ, или не подаютъ надежды вступить въ него.

Коли россійске правительство довѣдало ся про тее змагане товариства Кирило-Методіѣвского, то увязнено десять єго членôвъ[1]). Костомарова арештували въ передодень єго весѣля (29. марта 1847. р.)[2]). Єму-то приписувано головну ролю въ тôмъ политичнôмъ заговорѣ. Коли єго допытувано въ Петербурзѣ въ III. бддѣленю, то шефъ жандармôвъ ґрафъ Орловъ подавъ єму руку й

[1]) Порôвн. „Исторію литер. рус.“, II., стор. 481.

[2]) Суджена Костомарова звалась Алина Леонтіевна Крагельска.

сказавъ: „*Очень радъ познакомиться съ вами, господинъ профессоръ! Мы имѣемъ объ васъ отличные отзывы, но, къ сожалѣнію, у васъ нашли вещь очень преступную. Намъ сообщено содержаніе: вы толкуете о соединеніи славянскихъ народовъ противъ деспотизма! Вѣдь за это эшафотъ! Это не вы! — вы должны выдать намъ мерзавцевъ!*“ Але Костомарôвъ не зъявивъ нѣчого про истнованє тайного политичного товариства; про-те ôдвезли єго назадъ въ тюрму, и тутъ написавъ ôнъ цѣлу диссертацію про Славянъ, цитуючи Шафарика и другихъ славяньскихъ ученыхъ. Сю диссертацію ôднесли до ґенерала Дубельта, и ôнъ небавомъ прикликавъ Костомарова до себе. „*Зачѣмъ вы написали это?*“ запытавъ Дубельтъ. „*Это годиться для ученыхъ, а не для насъ! Это, мой добрый другъ, все поезія, а васъ надобно отправить въ крѣпость на всю жизнь!*“ [1]) Такъ отже засудили Костомарова на одинъ рôкъ въ Петропавловску крѣпость, а потôмъ зôслали въ Саратовъ „*за составленіе тайнаго общества, въ которомъ обсуждаемо было-бы соединеніе Славянъ въ одно государство*“ [2]).

Костомарову заборонили писати й друковати свои творы. Въ Саратовѣ поставлено єго „переводчикомъ при губернскôмъ правленю“, а опôсля такожь секретаромъ статистичного комитета. Въ тôмъ городѣ пробувавъ ôнъ ажь до р. 1856., коли царь Александеръ II. дарувавъ єму волю.

Коли Костомарôвъ вертавъ ся зъ Саратова, зôбрались въ Петербурзѣ у Василя Бѣлозерского Кулѣшь, Си-

[1]) Орестъ Миллеръ, „Даръ пятьдесятницы и наши первоучители“. Посвящено памяти Н. И. Костомарова... („Кіев. Старина“, 1885, XIII., стор. 44. замѣт.)

[2]) Про се, якъ Костомарова увязнено, оповѣдае ôнъ самъ въ статьѣ „П. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Старина“, 1883, V., стор. 228—230.)

моновъ (Номисъ), польскій поетъ Желиговскій (Антонъ Сова) и богато иншихъ. Але Костомаровъ не приѣхавъ въ той день, коли дожидали его приятелѣ. Опосля повитавъ онъ Кулѣша въ Варшавѣ и бесѣдувавъ зъ нимъ про исторію Украины и про имовѣрну будущу ролю рѣдного народу.

Историчными дослѣдами займавъ ся Костомаровъ уже тогдѣ, коли пробувавъ въ Саратовѣ. Якъ отже вернувъ ся на волю, вже въ роцѣ слѣдующомъ (1857) надруковано въ Петербурзѣ знамениту его монографію п. з. „*Богданъ Хмельницкій*“ („Отечественныя Записки“, No 1—8)[1]). Одтакъ розвинувъ онъ невсыпущу дѣяльность, друкуючи въ розныхъ россійскихъ журналахъ свои историчнѣ працѣ, котрѣ зъ кождою книжкою прибольшували ему славу.

Въ 1859. р. Петербургскій университетъ покликавъ его на катедру россійскои исторіѣ. Коротка, але блискуча була его професорска карієра въ той столици царства, и ледви якій професоръ придбавъ собѣ таку славу, якою звеличивъ ся тамъ знаменитый сей историкъ. Его лекцій (зъ листопада 1859. р. по май 1862. р.) слухали въ найбольшой сали университетскій не только студенты, але й старшѣ люде. Живе-жь и красомовне его слово робило таке сильне вражѣне на слухачѣвъ, що трохи-не кожда его лекція выкликувала радосны овациѣ, изъ-за чого Костомаровъ ставъ найлюбѣйшимъ професоромъ. Въ томъ часѣ (19. марта 1860. р.) одбувъ онъ словутну диспуту зъ историографомъ и панславистомъ Погодиномъ про мнимый варяжскій зачатокъ Руси, а въ 1861. р. засновавъ онъ вразъ зъ Василемъ Бѣлозерскимъ и Пан-

[1]) Се було перше выданѣ знаменитои монографіѣ „Богданъ Хмельницкій“. Выданѣ четверте (въ трьохъ томахъ) надруковано въ Петербурзѣ 1884. р.

телеймономъ Кулѣшемъ украиньскій литературно-науковый журналъ „Основу“.

Трохи-не въ кождôмъ томѣ сего журнала друковано єго розвѣдки историчнî въ мовѣ россійскôй. Ось и переглядъ важнѣйшихъ єго статей, напечатаныхъ въ „Основѣ“:

1. „*Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси*“. („Основа“, 1861; январь, стор. 121—158). — 2) „*Черты народной южнорусской исторіи*“. (1861; мартъ, стор. 114—165[2]; — 1862; іюнь, стор. 1—45[3]; октябрь, стор. 1—19[5]). — 3) „*Двѣ русскія народности*“. (1861; мартъ, стор. 33—80[3]). — 4) „*Гетманство Выговскаго*“. (1861; апрѣль, стор. 1—66[2]; — іюль; стор. 67—114). — 5) „*Правда Полякамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 100—112). — 6) „*Правда Москвичамъ о Руси*“. (1861; октябрь, стор. 1—15[2]). — 7) „*Юдеямъ*“[1]). (1862; сѣчень, стор. 38—58[2]). — 8) *Дополненіе къ* „*Правдѣ Москвичамъ о Руси*“. (1862; стор. 58—62[2]), и и.

Въ 1859—1862. р. засвитала на Украинѣ денниця нового просвѣтного житя. Тогдѣ-то заводились недѣльнî школы[2]), а тямущî патріоты выдавали шкôльнî книжки въ мовѣ украиньскôй для науки дѣтей. Ôдтакъ въ 1862. р. задумавъ Костомарôвъ надати просвѣтѣ люду украиньского прикмету науки практичнои. Въ Петербургскôй „Основѣ“ (1862, май) написавъ ôнъ статью п. з. „*Мысли Южнорусса: О преподаваніи на южно-русскомъ языкѣ*“. Тутъ запримѣтивъ ôнъ, що Украинцѣ богато гарного приняли ôдъ люду, але въ замѣну дали єму лишь мало до-

[1]) Въ сêй статьѣ выступивъ Костомарôвъ зъ докоромъ именно противъ жидôвскои часописи „Сіонъ“, котра выдумала выразъ „украинскій с е п а р а т и з м ъ“.

[2]) Про недѣльнî школы гляди „Исторію литер. рускои“, II., стор. 92—98.

брого. „Соловей бяснями не сытый“, каже народне прислôвє, то-жь годѣ вже кормити людъ повѣстками й вѣршами. Ôнъ хотѣвъ отже, щобъ обмежитись у школѣ елементарнымъ выкладомъ такихъ наукъ, що конче суть потрѣбнй для просвѣты людовои[1]).

Горячо привитали сю програму Украинцѣ всякого стану, ба, притакнуло ѣй такожь богато Москвичѣвъ. Ôдтакъ посыпались складки на печатанє книжокъ украиньскихъ, и небавомъ зôбрано на сю цѣль звышь 5000 рублѣвъ. Мѣжь-тымъ написавъ Олександеръ Кониськiй частину „Арихметики або Щотницѣ“, и ôдославъ єѣ до Костомарова, просячи єго, щобъ подавъ єѣ кому зъ тямущихъ людей до перегляду. Коли-жь Костомарôвъ просивъ Кониського, щобъ кôнчивъ писати Щотницю, то ôнъ звинявъ ся, що изъ-за всѣлякихъ праць зможе ажь до лютого 1863. р. выстачити конець тои книжки. Тогдѣ-то була пôдняла ся на Украинѣ колотнеча за правопись. Кониськiй не знавъ, чого держатись, и за кимъ ити; проте подавъ ôнъ Костомарову й про се свои думки. Ажь ось 10 (22) сѣчня 1863. р. взяли Кониського та повезли до Вологды. За кôлька днѣвъ послѣ приѣзду въ Вологду ґенералъ-ґубернаторъ Хоминьскiй доручивъ Кониському листъ Костомарова, писаный ще въ Полтаву, и зъ-ôдтамъ уже пересланый въ Вологду. Въ сѣмъ листѣ писавъ Костомарôвъ мѣжь иншимъ ось-що: „По щирôй правдѣ сказати, що пôднимати речи та сварки за правописъ — єсть то педантство и школярство, которе не тôлько жаднои корысти не принесе, але ще й народнôй нашôй справѣ у великôй перешкодѣ стане. Нехай лучче правописъ неладный буде, та литература цвисти-ме и народъ пôдносить ся, нѣжь правопису ради важнѣйшому дѣлу стати. — Добре, що богато книжокъ Кулѣшôвскимъ

[1]) ibid.

правописомъ надруковано и стала громада до єдиного привчати ся. Не турбуймо-жь єи, бо за те великій и тяжкій грѣхъ на себе вôзьмемо. Нѣчого розбирати, чи ôнъ найлѣпшій, чи найпоганѣйшій; уважайте на те тôлько, що єго принято. А що́ про Червону Русь пишете, такъ она не єдинымъ правописомъ одрôзнила ся одъ насъ, але й мовою. Нехай она до насъ прихилюєть ся, а не мы до неи. Самѝ розумнѝ Русины те-жь говорять"...[1])

Въ листѣ-жь зъ 25. лютого писавъ Костомарôвъ Кониському отъ-се: „Яко мога швидче пришлѣть кôнець, бо я вже въ друкарню оддавъ „Щотницю". А кому послати по надруковаю? Отъ, бачте, якъ бы вы були на Украинѣ, то й розпорядились бы продажею книжокъ, а теперь до кого менѣ обернутись? — Охъ, лихо, та й годѣ! Отъ и працюй, якъ знаєшь, и турбуй ся, коли насъ Украинцѣвъ по Вологдамъ та по Вяткамъ розсылатимуть! Теперь не той часъ, щобъ у зсылку грати, — треба дома сидѣти та працювати. Народня освѣта — отъ наше дѣло, отъ, чого намъ треба добивати ся! а зъ правительствомъ треба у ладу яко мога жити, памятуючи пословицю: „помовчи язычку, кашки дамь!" Найбôльшь треба объ тôмъ старати ся, щобъ правительство на нашу справу вовкомъ не поглядало, щобъ не лякало ся анѣ бунтôвъ, анѣ якогось того сепаратизму, та не мѣшало въ нашôй мовѣ народови науку выкладати. А то що́ зъ того за користь, якъ насъ порозсылає, а народну мову почне нѣвечити? Вы тамъ собѣ на чужинѣ знудитесь, а на Украинѣ народна справа якъ свѣчка зтає"...[2]) — Того-жь (1863) року выдавъ Костомарôвъ въ Петербурзѣ „Арихметику або Щотницю" Кониського за тѝ громадскѝ грошѣ, що́ ихъ зôбрано для народнои освѣты.

[1]) „Дѣло". 1885; число 50., статья Ол. Кониського: „Зъ моихъ споминокъ. Микола Костомаровъ". — [2]) ibid.

Кониськiй згадуєˡ), що зъ Костомаровомъ спôзнавъ ся особисто въ осени 1865. р., коли ѣхавъ черезъ Петербургъ зъ Воронежа за границю. Бесѣда обохъ сихъ патрiотôвъ не сходила зъ народнои освѣты и выдаваня украиньскихъ книжокъ за-для народа. Але-жь тогдѣ довѣдавъ ся Кониськiй ôдъ Костомарова, що выдаванє книжокъ для просвѣты народнои заборонено. Костомарôвъ розповѣвъ Кониському свою бесѣду зъ Валуєвомъ, министромъ внутрѣшнихъ справъ, котрый стоявъ на тому, „що выдаванє книжокъ для народа не на часѣ“, и вкôнци заборонивъ их. На столѣ у Костомарова лежали списки тыхъ документôвъ, котрыми заборонено науку на Украинѣ въ рôднôй мовѣ. Въ однôмъ документѣ министеръ Валуєвъ писавъ до министра просвѣты, що выдаванє украиньскихъ книжокъ — дѣло небезпечне, шкôдливе, и т. и. Найцѣкавѣйшою була записка Юзефовича²), де ôнъ доводивъ, що самостôйности украиньскои литературы треба стерегтись, якъ огню, бо пôдъ нею лежить политичный сепаратизмъ и польска интриґа! Самымъ тяжкимъ бувъ документъ — приказъ министра Валуєва про заборону книжокъ украиньскихъ. Костомарôвъ вельми гнѣвавъ ся тогдѣ изъ-за Кiєвскихъ доносôвъ и задля польского повстаня, одначе ôнъ сподѣвавъ ся, що украиньске слово заборонено не на довгiй часъ, що правительство пересвѣдчить ся, що „украиньскiй сепаратизмъ“ така-жь сама клевета, якъ и „польска интриґа“ въ дѣлѣ выдаваня украиньскихъ книжокъ и пôднесеня украиньского письменства.

ˡ) ibid, число 51.

²) Михайло Юзефовичъ правивъ тогдѣ (за попечителя) Кiєвскимъ учебнымъ округомъ. Ôдъ него-то й ôдъ студента Петрова, сына официра жандармôвъ, россiйске правительство довѣдалось про „заговоръ“ товариства Кирило-Методiєвского.

Мѣжь-тымъ (1862) Петербургскій университетъ замкнено зъ причины студентскихъ манифестацій проти дуже недоладныхъ правилъ въ дисциплинѣ университетскôй. Тогдѣ Костомарôвъ ставъ читати „публичнѣ“ лекціѣ вкупѣ зъ другими професорами и въ печати выступавъ зъ думкою „вольного университету“. Одначе тѣ лекціѣ мусѣвъ ôнъ закôнчити середъ великого скандалу. За промову на однôмъ литературнôмъ вечерѣ урядъ выславъ въ Ветлугу професора П. Павлова. Студенты комитету, котрый управлявъ „вольнымъ университетомъ“ постановили для манифестаціѣ закрыти лекціѣ, про що заявили публицѣ на лекціи Костомарова. Але Костомарôвъ сказавъ, що буде читати дальше, изъ-за чого студенты остентаційно оказали своє невдоволенє. На дальшихъ лекціяхъ проявлялись суперечки противникôвъ и прихильникôвъ Костомарова, и ôдтакъ начальство само звелѣло професорови не читати лекцій. Коли-жь въ осени того року Петербургскій университетъ знову ôдчинено, то министерство не покликало вже Костомарова, и зъ того часу ôнъ зôставсь на державнôй службѣ тôлько якъ членъ археоґрафичнои комисіѣ[1]) Въ 1863. р. Львôвске „Слово“ одержало зъ Кіева допись[2]), мабуть-то Костомарôвъ, лишившись катедры, заявивъ охоту, приѣхати до Львова, коли-бъ була ємy дозволена доцентура исторіѣ рускои на Львôвскôмъ университетѣ.

Пôсля р. 1860. ôдбувались чотыри разы переговоры Кіѣвского университету зъ Костомаровомъ объ катедрѣ, и всякій разъ начальство спиняло. Мѣжь-тымъ займавъ ся Костомарôвъ безъ впину працями историчными та етноґрафичными[3]), и найшовъ ще доволѣ часу, зладити

[1]) „Сьвіт“. 1881; стор. 17.

[2]) „Слово“. 1863; число 81.

[3]) Костомарôвъ выдавъ 16 томôвъ своихъ моноґрафій зъ ве-

деякі писаня белетристичні[1]). Все-жь таки велика шкода, що онъ не могъ розвинути своєи професорскои дѣяльности. Єму подано чинъ дѣйстного тайного совѣтника и назначено плату ординарного професора (3000 рублѣвъ) за працѣ въ археографичноі комисіи. Та не дармувавъ Костомаровъ въ сеі комисіи, бо одъ р. 1863. выдавъ десять томовъ „Актовъ южной и западной Россіи“.

А вже-жь поддавъ ся онъ цензурноі заборонѣ, выданоі въ 1863. р. святѣйшимъ синодомъ и министерствомъ внутрѣшнихъ дѣлъ противъ єго замѣру, печатати школьни книжки въ мовѣ украиньскоі, и одтакъ не попробувавъ онъ друковати ихъ хочь въ Галичинѣ. Того року передавъ онъ зобранї для того дѣла грошѣ (4000 рублѣвъ) Петербургскоі академіи наукъ на премію за зложенє словаря мовы украиньскои[2]).

Костомаровъ живъ въ Петербурзѣ на Василевскомъ Островѣ. Скромный єго кабинетъ бувъ любымъ ученолитературнымъ салономъ для всѣхъ тыхъ, що займали ся исторіею й етнографіею. Сходины одбувались тутъ що-четверга, а опосля во второкъ кождого тыжня, и оживлялись вельми изъ за милои и веселои вдачѣ господаря. Зъ Кулѣшемъ любивъ онъ деколи бесѣдувати мовою церковно-славяньскою. Коли-жь Кулѣшъ въ першомъ томѣ своеи „Исторіи возсоединенія Руси“ (1874) въ колькохъ мѣсцяхъ озвавъ ся докорливо про критичный судъ Костомарова, то знаменитый историкъ вмѣвъ

ликою перевагою по исторіи Украины, надруковавъ два томы „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“ и написавъ больше якъ сотню статей дрібныхъ.

[1]) Мѣжь писанями белетристичными вызначуютъ ся: а) „*Кремуцій Корд*ъ“, историч. драма (1862); б) „*Черниговка*“, историч. повѣсть (1881) и в) „*Кудеяр*ъ“, историч. повѣсть (1882).

[2]) Порови. „Исторію литер. рус.“, II., стор. 95, замѣт.

цитатомъ изъ св. письма засоромити свого перебôрчивого ментора. Ледви бо появилась тота книжка Кулѣшева, то Костомарôвъ прочитавъ єѣ — о чôмъ Кулѣшь мабуть не знавъ. Якъ-же ôнъ стрѣтивъ ся зъ Кулѣшемъ въ императорскôй публичнôй библіотецѣ, то давнй приятелѣ „по чину книжнаго иночества“ поздоровкались сердечно и поцѣлувались. Тогдѣ озвавъ ся Костомарôвъ до Кулѣша: „Лобзанiємъ ли, отче Пантелеймонiе, предаєши сына человѣческаго?“[1]) Сими словами натякнувъ Костомарôвъ на тее, що вже дôзнавъ ся про тй докоры Кулѣшевй въ выданôмъ томѣ „Исторiѣ возсоединенiя Руси“.

Пôдъ вечеръ житя привитало єго щастє побуту семейного. Въ 1873. р. стрѣвъ ся ôнъ несподѣвано въ Кiєвѣ зъ панею Кисѣль, котра дѣвчиною була заручена за него. Се була Алина Леонтiєвна, зъ котрою Костомарôвъ розлучивъ ся въ передодень свого весѣля, коли-то єго схоплено и запроваджено въ Петропавлôвску крѣпость. Тогдѣ-жь, коли они зустрѣли ся въ Кiєвѣ, була Алина вже вдовою. Зъ того часу повелась мѣжь ними дружна переписка, а якъ она довѣдалась, що Костомарôвъ въ 1875. р. занедужавъ тяжко, то поѣхала до него въ Петербургъ, и зъ того часу Алина Леонтiєвна стала єму не тôлько дружиною любою, але й помôчницею въ єго науковыхъ працяхъ[2]).

Останнй роки житя Костомарôвъ часто нездужавъ, и що дальше западавъ на силахъ, хочь и не перестававъ працювати на поли науки. Въ осени 1881. р., коли ôнъ переходивъ улицею на Василевскôмъ Островѣ, наѣхавъ на

[1]) „Кiевская Старина“. 1885. XII., стор. 353.

[2]) Алина Леонтiєвна Костомарова прислала 1886. р. товариству „Просвѣта“ на руки головы Омеляна Огоновского трохи-не всѣ историчнй творы свого покôйного мужа.

него тягарный вôзъ и оглобля ранила єго въ голову. Закервавленый пôднѣсъ ся ôнъ зъ землѣ и ледви дôйшовъ до дому. Хоча-жь ôнъ небавомъ опôсля подужавъ, то въ 1882. р. ставъ сильно кашляти и плювати кровю. Часто жалувавъ ся ôнъ, що ослабъ єго взôръ и слухъ, та що вже тратить свою память. Лѣтомъ 1883. р. живъ ôнъ на Украинѣ въ селѣ своєи жоны, въ Дубôвцяхъ, Прилуцкого повѣту, Полтавскои ґуберніѣ. Тамъ ôнъ ôддыхавъ свобôдно по тяжкихъ науковыхъ працяхъ и справдѣ подужавъ чи-мало. Але-жь въ Петербурзѣ стрѣло єго нове лихо. 25. сѣчня 1884. р. вертавъ ся ôнъ зъ архива „иностранныхъ дѣлъ“, задумавшись изъ-за новыхъ выслѣдôвъ про Миниха, ажь ось пôдъ аркою ґенерального штаба зшибъ єго зъ нôгъ якійсь панскій екипажь. Костомарôвъ лежавъ на земли безъ памяти и ôдтакъ „городовіи“ пôдоймили єго и доставили въ „управленіе участка“, ôдки ôнъ самъ вернувъ ся домôвь. Але-жь опôсля не мôгъ ôнъ подужати. Все-жь таки не кидавъ историчныхъ праць: приготовлявъ нове выданє славнои моноґрафіѣ „*Богданъ Хмельницкій*“, збиравъ матеріялы для нового выпуску „*Русской Исторіи въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“, и написавъ статьѣ про Миниха. На весну поѣхавъ ôнъ опять на Украину, але здоровє єго не поправилось. Коли въ осени повернувъ до Петербурга, то переглядавъ свою моноґрафію „*Послѣдніе годы Рѣчи-посполитой*“, писавъ біоґрафіѣ цариць Анны Ивановны й Єлисаветы Петровны и приготовлявъ матеріялы для житєписи Ломоносова. Кажуть, що тогдѣ прилагодивъ до печатаня статью „*Семейный бытъ*“, написану давнѣйше на основѣ украиньскихъ пѣсень простонародныхъ.

Новый рôкъ 1885. не принѣсъ пôльги недужому Костомарову. На празникъ свѣтлого Воскресенія було єму такъ недобре, що приятелѣ втратили надѣю на єго

подужанє. Одначе въ пятницю свѣтлого тыжня сѣвъ писати въ останній разъ. Се була повѣсть зъ часовъ Бироновщины. Опбсля не вставъ уже зъ постели: 7. цвѣтня рано недужій сильно закашлявъ, самъ пбдѣсъ ся й сѣвъ; жона́ пбддержувала єго, — кашель змагавъ ся, — Костомарбвъ розпрощавъ ся зъ симъ свѣтомъ.

Костомарбвъ вызначувавъ ся идеальною вдачою душѣ. Своѣй матери, Тетянѣ Петровнбй, заявлявъ бнъ все найббльшу любовь. Коли бнъ освободившись зъ невольного побуту въ Саратовѣ выѣхавъ за границю, то изъ Штокгольму пбславъ матери (30. мая 1857. р.) сердечне письмо и вѣтку фіялокъ[1]). Тє письмо зъ вѣткою показувала Костомариха Шевченкови, коли бнъ навѣствивъ єѣ въ Саратовѣ. Пращаючись передавъ Тарасъ матери свого приятеля стихотвбръ п. з. „Н. И. Костомарову“.

Для своихъ приятелѣвъ бувъ Костомарбвъ найщиршимъ побратимомъ, а по-за-якъ бнъ зъ природы бувъ вельми добрячимъ, то потурявъ бнъ и тымъ завистливымъ людямъ, котрымъ єго литературна слава не була по-нутру. Въ кождбй нагодѣ житя проявлявъ бнъ глубоку религійнбсть, щб основувалась на правдѣ евангельскбй. Тому-то проґраму товариства Кирило-Методіѣвского засновавъ бнъ на идеи христіяньства, а въ 1862. р. въ статьѣ „Христіянсьтво и крѣпацтво“ доказувавъ словами св. письма, що наука Христова голосить свободу й волю и дае людскому розумови розвернутись, якъ слѣдъ[2]). А вже-жь найббльше любивъ бнъ Украину, котру хотѣвъ видѣти щасливою въ федеративнбмъ сполученю зъ другими народами славяньскими. Щобы-жь Украина доборолась до лучшои долѣ, бажавъ бнъ по-

[1]) Въ вандрбвцѣ своѣй по Европѣ Костомарбвъ навѣствивъ Швецію, Нѣмечину, Францію, Италію и Австрію.

[2]) „Основа“, 1862; червець, стор. 9—12.

дати просвѣту въ рѡднѡй мовѣ темнымъ-незрячимъ братамъ и ѡдтакъ зближити ихъ до свѣчнои верствы земляковъ въ цѣли спѡльнои працѣ патріотичнои. Хоча-жь изъ-за сучаснои недолѣ Украины захиталась иногдѣ у Костомарова вѣра въ єго миссію и въ правду єго идей, то все-таки сила духа поборювала всякѝ єго сумнѣвы, и ѡнъ повертавъ назадъ до ясного погляду на просвѣтнѝ и національнѝ змаганя своєи батькѡвщины.

Духъ єго бувъ сильный, але тѣло знемагало часто. Изъ-за тяжкихъ и невсыпущихъ праць науковыхъ постарѣвъ ся ѡнъ заздалегѡдь: коли єго ровесники були ще крѣпкими мужами, ѡнъ похиливъ ся до землѣ, мовьто перебувъ довгу хуртовину житя. Все-жь таки задержавъ трохи не до смерти память феноменальну. Ѡнъ умѣвъ цитовати не тѡлько поодинокѝ мѣсця зъ лѣтописей, але й цѣлѝ акты и документы. Зъ памяти выголошувавъ ѡнъ довшѝ частины зъ поезій Шевченка и зъ стихотворѡвъ деякихъ поетѡвъ россійскихъ, — ба, ѡнъ деклямувавъ неразъ частины зъ поетичныхъ творѡвъ Байрона, Шиллєра, Ґетого, Мицкевича. А вже-жь найбѡльше подобались єму историчнѝ думы украиньскѝ, и въ памяти своѣй задержавъ ѡнъ не тѡлько всѣ важнѣйшѝ думы, але й всякѝ ихъ варіянты. Ѡдтакъ любувавъ ся такожь въ новѣйшѡй письменнѡй литературѣ украиньскѡй. Поезіѣ Шевченка були идеаломъ єго думокъ; коли-жь не стало украиньского Кобзаря, то жалкувавъ ся ѡнъ зъ-першу, що годѣ дѡждатись писателя талановитого; опѡсля-жь зрадѣвъ ѡнъ, коли познакомивъ ся зъ творами Нечуя-Левицкого, Старицького, Мирного...[1])

[1]) Костомарѡвъ написавъ рецензію драмы М. Старицького п. з. „Не судилось!“ („Кіев. Старина“. 1883. VII; стор. 297—300). Въ тѡмъ часѣ зладивъ ѡнъ такожь гарну статью п. з. „П. А. Кулишъ и его послѣдняя литературная дѣятельность“. („Кіев. Стар.“ 1883., V; стор. 228—230.)

Похоронъ Костомарова ôдбувъ ся дуже величнo; россійскй часописи прирôвнували єго зъ похорономъ Ивана Турґенева. Надъ гробомъ историка промовляли по-украиньски професоръ Цвѣтковскій, студентъ Галинъ и ветеранъ-патріотъ Данило Мордовець, приятель покôйника. Ôнъ сказавъ мѣжь иншимъ ось-що: „Прощай, друже велитный! Надъ твоєю трупою вся Украина сумує... все сумує, якъ руины Троѣ, — все сумує; — твоя-жь слава сонцемъ засіяла. И не вмеръ ты, — твоя слава не вмре, не поляже,

Поки стоить Украина,
Поки шумлять вербы,
Поки рута зеленѣє,
Та цвѣте барвѣнокъ! [1])

Костомарôвъ писавъ по-украиньски именно въ молодыхъ своихъ лѣтахъ, поки не захопили єго злиднѣ житя. Историчнй-жь свои творы списувавъ по-россійски ачей зъ-за того, щобъ широкй круги людей, найпаче-жь Россіяне, дôзнались про исторію-правду, про окремѣшнй прикметы народности украиньскои супроти Москвичѣвъ. По-правдѣ отже звеличивъ Галинъ покôйного Костомарова въ имени молодежи ось-якими словами: „... Своими историчными, етноґрафичными и поетичными творами ôнъ розворушивъ у насъ, розвивъ національне зрозумѣнє, ôнъ давъ живе тѣло живôй думцѣ всесвѣтного братерства, ôнъ высоко пôднявъ стягъ національного народолюбства и обмывъ єго ôдъ багна, котрымъ його запечистили юдинй руки лжепророкôвъ и фарисеѣвъ. Ôнъ навчавъ любити й поважати кожду людску породу, — для кождои породы, яка-бъ малá и занедбана она не була, ôнъ добувавъ ся поваги и самостôйного розвою.

[1]) „Дѣло“. 1885; число 48. въ статьѣ: „Памяти М. И. Костомарова“. (Листъ зъ пôвночи.)

Поважаючи думку про всесвѣтне братерство ôнъ бажавъ сего братерства для всѣхъ національностей и муками своими освятивъ єѣ въ серци людей. И добра частина украиньскои молодежи ôдкликнулась на той зазывъ свого вчителя и повернула назадъ до дому, зрозумѣвши, що въ своѣй хатѣ — своя й правда и сила и воля!“[1])

Въ мовѣ украиньскôй надруковано отъ сѣ писаня „Єремiѣ Галки“ (Миколы Костомарова):

1. „Сава Чалый“, драматичнѣ сцены въ 5 дѣяхъ. Харькôвъ, 1838.

2. „Украинськiи Баллады“ (всѣхъ 17). Харькôвъ. 1839. (8⁰, сторôнъ 43).

3. „Вѣтка“. Збôрникъ вѣршôвъ (всѣхъ 30). Харькôвъ, 1840.

4. Въ украинськôмъ альманаху И. Бецкого п. з. „Молодикъ“ на рôкъ 1843. надруковано двѣ казки: а) Торба и б) Ловы.

5. Въ украинськôмъ новорочнику Александра Корсуна п. з. „Снôпъ“ (Харькôвъ, 1841) помѣщено ось-якѣ поетичнѣ творы Єремiѣ Галки: а) „Переяславська нôчь“. Траґедiя; стор. 7—91[2]). — б) „Єврейськѣ спѣванки“; стор. 92—100[3]). — в) „Олень“, зъ краледворськои рукописи; стор. 101—102.

6. Въ „малорусскôмъ литературнôмъ Сборнику“ Д. Мордовцева (Саратовъ, 1859) напечатано а) стихотворы: „Братъ зъ сестрою“ (стор. 131—135), „Ластôв-

[1]) ibid.

[2]) Траґедiю „Переяславська нôчь“ передруковано изъ „Снопа“ у Львовѣ 1867. р. коштомъ рускихъ академикôвъ.

[3]) Ось и заголовокъ поодинокихъ „еврейськихъ спѣванокъ“: а) „Журба єврейська“ (стор. 92—93); — б) „Мѣсяць“ (93); — в) „Погибель Саннахерибова“ (94); — г) „Дика коза“ (95); [всѣ тѣ чотыри стихи переложено изъ спѣванокъ Байрона]; — д) „До жидôвки“ (96—100).

ка“ (136—144), „Зѣрка“ (145—146) и „Погибель Єрусалима“ (147—149); — б) „Народныя пѣсни, собранныя въ западной части Волынской губерніи въ 1844. году“ — всѣхъ 202; стор. 179—353.

7. Въ „южно-русскѣмъ литературно-ученѣмъ вѣстнику Основа“ находять ся отъ-сѣ поетичнѣ творы: Изъ Антологіѣ. а) „Еллада“ (1861; январь, стор. 93—94; — б) „Давнина“ (ibid., стор. 94); — в) „На добранѣчь“ (1861; февраль, стор. 44—48); — г) „Спѣвець Митуса“ (1861, мартъ, стор. 30—31[2])[1]); — д) „Загадка“. Изъ народньои казки. [Драматична картина] (1862; іюнь, стор. 44—64[2]). — Прозаичнѣ статьѣ: а) „Христіянство и крѣпацтво“ (1862; іюнь, стор. 9—12); — б) „Судъ Чехѣвъ надъ собою“ (1862; сентябрь, стор. 25—30)[2]).

8. Въ илюстрованѣй литературно-политично-наукованѣй часописи „Сьвіт“ (Львѣвъ, 1882) напечатано стихъ: „Зорѣ“ (стор. 220—221).

Въ останнихъ рокахъ житя хотѣвъ Костомарѣвъ зложити популярну исторію Украины. Тогдѣ (1881) писавъ ѣнъ повѣсть „*Черниговка*“. Зъ-першу намагавъ ѣнъ написати єѣ по-украиньски; опѣсля-жь выдавъ єѣ пороссійски, але мовы й діяльоти Украинцѣвъ списавъ ѣнъ въ мовѣ рѣдньѣй.

Въ 1875. р. выдано въ Одессѣ „Збірникъ творівъ Ієреміі Галки“ (8⁰, сторѣнъ 114+85+30+127). Тутъ надруковано: I. три драматичнѣ творы: а) „Сава Чалый“. Драматичнѣ сцены (стор. 3—114); — б) „Переяславська нѣчь“. Трагедія (стор. 1—85[2]); — в) „Загадка“. Зъ народньои казки (стор. 1—30[3]). — II. Со-

[1]) Стихи „Еллада“ и „Давнина“ написавъ Костомарѣвъ въ 1842. р., а „Спѣвця Митусу“ скомпонувавъ ѣнъ 1850. р.

[2]) Въ драматичнѣй картинѣ „Загадка“ и въ статьѣ „Христіянство и крѣпацтво“ пѣдписавъ себе Костомарѣвъ своимъ именемъ. Статью „Судъ Чехѣвъ надъ собою“ надруковано безъименно.

рокъ сѣмь дрѳбныхъ поезій, котрѝ вже передше напечатано въ „Вѣтцѣ“, „Снопѣ“, въ збѳрнику Мордовцева й въ „Основѣ“ (стор. 1—127[4]). Нема тутъ тыхъ сѣмнацять стихотворѳвъ, котрѝ надруковано въ збѳрнику „Украинськіи Баллады“[1]).

Костомарѳвъ зъявивъ именно чи-малый таланъ, писати вдатнѝ драмы историчнѝ. Вже-жь єго „Переяславська нѳчь“, названа траґедіею, єсть гарною картиною драматичною, зъображаючою боротьбу Украины зъ Польщею про свободу й волю. Исторична подѣя ѳдбуваєся въ 1649. р. пѳдъ великдень въ городѣ Переяславѣ.

Въ начатку сего твору поставлено два епиґрафы; навпередъ написано отъ-се: „Тако освободивъ ся народъ руській зъ-подъ ига лядського египетського“. Ѳдтакъ слѣдують ось-якѝ слова думы народнои:

Ой, у нашѳй у славнѳй Украинѣ
Бували колись престрашніи злигоднѣ, бездольнѝ годины;
Нѣхто Вкраинцѣвъ не рятувавъ,
Нѣхто за ихъ Богови молитвъ не посылавъ;
Тѳлько Богъ святый нашихъ не забувавъ...
Отъ-же й пройшли, изѳйшли зліи незгодины:
Немає нѣкого, щобъ насъ подолѣли!

[1]) Въ збѳрнику „Украинськіи Баллады“ надруковано отъсѝ стихотворы: 1. Максимъ Перебійнѳсъ (стор. 3—4). 2. Чорный кѳтъ (5—7). 3. Квѣточка. [Зъ чешського.] (8—9). 4. Стежки (10—11). 5. Поцѣлунокъ (12—13). 6. Щира Правда (14—17). 7. Дѣдъ-пасѣшникъ (18—20). 8. Зброчка (21—22). 9. Великодна нѳчь (23—25). 10. Посланець (26—27). 11. Панъ Шульпѣка (28—30). 12. Спѣвець. [Амвросію Могилѣ] (31—32). 13. Полтавська могила (33). 14. Отруѣ (34—36). 15. Кѳнь (37—39). 16. Ягоды. [Зъ чешського.] (40—42). 17. Рожа. [Зъ чешського.] (41). — „Украинськіи Баллады“ друковано етимолоґичною правописію Михайла Максимовича.

Драматична дѣя розвиває ся въ девяти сценахъ. Въ I. сценѣ являє ся Петро Корженко, Переяславець и одинъ „чужестранець“. „Чужестранець“ дивує ся, що Переяславцѣ тихо сидять, та нѣчого не знають, що́ за Днѣпромъ дѣє ся. Та-жь все Заднѣпровє запалало, мовь грѡмъ його вдаривъ! Въ Покутьи, на Подѡлю, по Волыни всѣ городы повызволялись: скрѡзь побили старостѡвъ, повыпыхали польскихъ жовнѣрѣвъ. Вже-жь бо Хмельницкій має велику силу и радъ бы помогти всѣмъ городамъ; але ѡнъ посылає помѡчь тѡлько до тыхъ, котрѝ самѝ попѡднимались. Ѡдтакъ ставъ „чужестранець“ розказувати, якъ Лисенко зъ гайдамаками освободивъ Каневъ та непріятеля зъ замку й города цѣлкомъ выперъ.

Тогдѣ ѡдповѣвъ Петро Корженко, що годѣ Переяславцямъ пѡдниматись, бо ѡдъ козакѡвъ не дѡждешь ся пѡдмоги. Ѡнъ сказавъ, що єго земляки надѣялись на Лисенка, котрый будучи Переяславцемъ мѡгъ бы найскорше свою родину зъ тяжкои нужды освободити, та отъ, уже рокѡвъ зъ пять є тому, якъ ѡнъ землякѡвъ ѡдцуравъ ся. Ѡнъ-то вчинивъ проти Ляхѡвъ тревогу, але було не зъ силою; ѡнъ застрѣливъ лишь старосту, ѡдтакъ скочивъ въ рѣку Альту и зчезъ десь безъ слѣду. Коли Петро таке говоривъ, озвавъ ся гомѡнъ дзвона. „Ну, слава Богу!“ сказавъ ѡнъ, „се, мабуть панъ-отець Анастасій вблагавъ жидѡвъ, що дозволили служити й помолитись Богу на великдень“. Словами Петра кѡнчить ся I. сцена, котру авторъ зложивъ пѡсля правилъ драматургіѣ. Изъ неи довѣдуємо ся про ситуацію тогдѣшнихъ подѣй, котрѝ наглядно розвинулись въ драматичнѡмъ творѣ.

Прибѣгає Опанасъ, племѣнникъ Петра (II. сцена) и ревно плаче й голосить: се бо матѣрь єго повели жовнѣрѣ до старосты изъ-за того, що поважилась пекти паску. Опанасъ просить дядочка, щобъ давъ єму пораду.

Але Петро замѣчає, що помочи треба ôдъ Бога ждати; про-те Опанасъ не перестає побиватись за-для недолѣ матери. Ажь ось входить священикъ Анастасій зъ плащаницею, а за нимъ товпить ся нарôдъ (III. сцена). Ôнъ вздержує юрму людей и просить-благає, щобъ розôйшлись, а то подумають Ляхи, що тутъ чвару затяли, — та годѣ! нарôдъ єго не слухає. Тогдѣ крикнувъ священикъ: „Проклятъ той, хто зъ васъ посмѣє не слухати мого глаголу!“ Ôдтакъ нарôдъ почавъ розходитись, а священикъ оповѣвъ Петрови причину сеи чвары: Жидови Оврамови заплачено за службу на суботу и недѣлю: опôсля Анастасій дôставъ ôдъ него ключѣ; — вдарили въ дзвôнъ, избѣгъ ся людъ. Священикъ почавъ бувъ службу, взявъ плащаницю зъ олтаря и ставъ єѣ нести. Але-жь саме-тогдѣ закричавъ жидъ у дверѣ церкви: „За плащаницю треба особливе платити!“ — схвативъ ôдтакъ изъ рукъ священика плащаницю и давай єѣ рвати й трѣпати. Нарôдъ не стерпѣвъ, — збивъ жида зъ нôгъ; — ôнъ закричавъ, побѣгъ изъ церкви и прямо до старосты, жалѣтись на Переяславцѣвъ.

Ледви-жь вымовивъ Анастасій тѣ слова, якъ ось прибѣгъ польскій офицыръ Зацвилиховськiй зъ жовнѣрами, до котрыхъ такожь жидъ Оврамъ причѣпивъ ся (IV. сцена). Офицыръ хотѣвъ Анастасія взяти въ тюрму, але „чужестранець“ кинувъ Оврамови грошѣ за плащаницю, почôмъ священикъ збиравъ ся зъ народомъ ити до церкви.

Въ V. сценѣ прибѣгає Семенъ Герцикъ зъ товпою хлопцѣвъ. Ôнъ падькає-горює, що теперь не має тутъ Лисенка; ось бо вчора ôднявъ у него староста заручену дѣвку, Лисенкову сестру, и держить єѣ въ себе. Коли ôдтакъ хлопцѣ стали турбоватись и погуковати: „лучче смерть, нѣжь наруга!“ то Анастасій опять бувъ противенъ народному бунтови и кликнувъ: „Хто пôде за Гер-

цикомъ, той буде ворогъ христіянсьтву!“ Не стерпѣвъ Герцикъ такои мовы, ба, ôнъ пôдносивъ уже руку на священика. Дармá, що люде хотѣли єго звязати, — сего козарлюги годѣ було вгамувати. А вже-жь тямущій Анастасій вмѣвъ влагодити зворушену товпу; ôнъ порадивъ, ôдправити тихенько послôвъ до гетьмана Хмельницкого и просити єго, щобъ змилувавъ ся и приславъ Переяславцямъ свою помôчь. Тогдѣ заявивъ „чужестранець“, що панъ гетьманъ посылає Переяславцямъ поклôнъ и пятьтысячь вôйска въ помôчь. Ôдтакъ сказавъ ôнъ, що самъ стане проводыромъ того готового вôйска, ба, ôнъ признавъ ся, що є Лисенкомъ.

Земляки не пôзнали свого давного добродѣя: въ боротьбѣ зъ Ляхами втративъ ôнъ праву руку й праве око, та й дôставъ богато шрамôвъ на лици. Ôдтакъ Переяславцѣ зворушились и поклялись, выгубити всѣхъ католикôвъ. Але честный Анастасій не мôгъ похвалити такого завзятя; про-те говоривъ: „Богъ въ святôмъ своѣмъ писаню каже, не дѣять лиха и ворогу лихому!... Коли вы хочете щастя и вызволеня милôй Украинѣ, такъ дѣйте вгодне Богу, а не бѣсу!“ — Тогдѣ Лисенко взявъ Анастасія за руку и обернувши єго до церкви сказавъ: „Онъ, бачишь, церкôвка твоя, панъ-отче! иди туды молити ся за насъ!“ Взявши-жь у Герцика шаблю озвавъ ся грôзно:

Одна душа посмѣй його послухать,
Всю голову мечемъ симъ потрощу!...
Не дурно я прийшовъ васъ вызволяти,
Не дурно шлявъ ся переодягнутый,
Не дурно выпрохавъ въ гетьмана помôчь —
Усе-жь для васъ, усе за васъ!... Такъ знайте-жь,
Що я старшій надъ вами! Смерть и лихо
Усѣмъ Ляхамъ! И мало-мальске хто
Изъ васъ не такъ, — усѣхъ заразъ покину!

И крикнули Переяславцѣ: „Щó ты приказуєшь, мы те й зробимъ!“ — Дармá, що Анастасій моливъ, щобъ не погубляли своихъ душь за пôмсту, — дармá, що кликавъ: „У церкву, братцѣ!...“ до церкви пôшовъ лишь самъ священикъ, а весь нарôдъ товпивъ ся въ другу сторону за Лисенкомъ.

Въ сѣмъ мѣсци поетъ помѣстивъ „хоръ усѣхъ“ та й „хоръ хлопцѣвъ и дѣвчатъ“. Тôлько-жь, нѣгде правды дѣти, сй хоры зложивъ авторъ ладомъ прозаичнымъ и непотрѣбно намагавъ влагодити идилличными пѣсенками зворушенє народу.

Опôсля слѣдує прекрасна (VI. сцена), въ котрôй Марина зустрѣчає ся зъ рôднымъ своимъ братомъ Лисенкомъ. Марина побачивши брата-калѣку рада-бъ змыти сльозами шрамы єго и ôдтакъ сховати єго, щобъ не взрѣли вороги. Але Лисенко не думає про схованє; ôнъ каже, що приіштовъ „вызволить сестру зъ позора и цѣлый городъ зъ-пôдъ бусурманськои кормиги“. Вже-жь въ-ранцѣ будуть Переяславцѣ свобôднй! Якъ же сказавъ Лисенко, що хоче всѣхъ ворогôвъ въ городѣ выгубити, то Марина поблѣдла и стала труситись. И озвавъ ся Лисенко: „А-нутебе! Ходѣмо швидче!“ Одначе Марина не хотѣла йти зъ братомъ; она призналась, що Семена Герцика нѣколи не любила, та що любить старосту-Ляха. Ба, она заявила, що будучи вѣрною зарученою ляже зъ тымъ Ляхомъ въ однôй могилѣ. Почувши таку смѣливу мову Лисенко хотѣвъ шаблею порубати свою рôдну сестру; коли-жь дôзнавъ ся, що она не боить ся смерти, сказавъ до неи: „Ну! ты Лисенкова сестра!“ Все-жь таки думавъ Лисенко, що Марина выявить своему полюбовникови замѣръ брата и вызволить єго ôдъ смерти. Але Марина впевнила Лисенка, що она не буде вызволяти Ляхôвъ ôдъ смерти, — що не зрадить святои пôмсты своихъ братôвъ; —

вже-жь она руська! — она сама передасть братови свого коханка и вкупѣ зъ нимъ обнявшись крѣпко, загине пôдъ братниною шаблею! И сказавъ Лисенко сестрѣ, щобъ була тутки зô старостою, коли смеркне ся, и коли почнуть дзвонити въ костелѣ. — „Буду“, бдповѣла Марина и простилась зъ братомъ.

Пôсля сеи сцены поетъ зновъ помѣстивъ хоръ, въ котрôмъ славить ся велика сила коханя А вже жь легко замѣтити, що симъ хоромъ сильне вражѣне трагичнои подѣ чи-мало ослаблюе ся.

Ось вже й смеркло ся, а Марина изъ старостою идуть вкупѣ (VII. сцена). Староста каже дѣвцѣ, що якъ бы не чорніи ви очи, ôнъ не поплѣвъ ся бъ дурно сюды. Але-жь Марина заявляе, що не вѣрить клятьбамъ старосты про любовь, и ôдтакъ признае ся, що она е Лисенкова сестра. Опôсля дорѣкае старостѣ, що весь Переяславъ страждае и бѣдуе, мѣжь-тымъ коли ôнъ е старшимъ въ городѣ. Саме тогдѣ загудѣли церковнй звоны. Староста вжахнувъ ся, бо почувъ гомôнъ: „Смерть Ляхамъ!“ За пôзно глядѣвъ ôнъ за своею шаблею, щобъ боронитись: Марина вкинула еѣ въ рѣку. — „Марино! щó се?“ спытавъ ся наляканый староста. — „Помста й свобода!“ кликнула дѣвчина. Потôмъ сказала, що сейчасъ налетять сюды козаки, Лисенко й Герцикъ, та що они обое обнявшись вкупѣ згинуть. И озвавъ ся староста въ одчаю: „Марино, серце! щó ты робишь?“ — „Те, щó робить я мушу!“ бдповѣла дѣвка. „Якъ дѣвчина руська я помогла братамъ своимъ, и Ляха старшого привела на згубу руськимъ!...“

Ажь-ось прибѣгъ Лисенко и Герцикъ зъ козаками. (VIII. сцена). Герцикъ кинувъ ся зъ шаблею на старосту, але бдступивъ побачивши, що Марина его обôймае. Въ розпуцѣ серця признавъ ся ôнъ, що рѣшивъ ся бувъ

почати чвару для своєи любои Марины. Тогдѣ козырьдѣвка прозвала єго душею нѣкчемною, що ѳнъ не за недолю братовъ своихъ, а за дѣвчину пѳднявъ шаблю. Ѳдтакъ зъявила, що єго не любить, та що волить умерти зѳ старостою.

Ледви-жь приказавъ Лисенко хлопцямъ, щобъ Марину ѳдъ старосты розлучили, прибѣгає Анастасій (IX. сцена), и грозить козакамъ гнѣвомъ Божимъ, тому-що они кровь ллють въ ту нѳчь, коли Спаситель, замученый за грѣшниковъ, воскресъ и сущимъ въ гробѣ дарувавъ животъ. Але годѣ було ѳдвернути Лисенка ѳдъ пѳмсты: ѳнъ звелѣвъ, щобъ козаки до пѳвночи всѣхъ Ляховъ выгубили. Тогдѣ пѳднявъ ся зъ землѣ Анастасій, що стоявъ передъ Лисенкомъ на-въ-колѣнкахъ, и сказавъ, що лучше зъ гадюками, зъ вовками жити, нѣжь зъ такимъ чоловѣкомъ. Коли-жь ѳддаливъ ся священикъ, поглянувъ Лисенко въ ту сторону, де ѳдбувалась страшна пѳмста, и пѳдѳйшовши до священика, запытавъ єго, чи простить єму Богъ, коли ѳнъ ворогѳвъ пошанує? — „Простить, усе простить!“ ѳдповѣвъ Анастасій. Тогдѣ крикнувъ Лисенко до хлопцѣвъ, щобъ побѣгли и вгамували дальшу рѣзню. Ба, сей проводырь велѣвъ пустити старосту, коли-бъ тѳлько Герцикъ простивъ єму за невѣсту. Ѳдтакъ сказавъ Герцикъ Маринѣ, щобъ ишла зъ тымъ, кого любить. Коли-жь староста йти хотѣвъ и до Марины руки простягъ, то заявила она, що не хоче зъ нимъ жити, та що йде въ монастырь.

Тогдѣ домагавъ ся староста, щобъ Лисенко за всѣ бѣды, лиха й напасти зъ нимъ пощитавъ ся. Выхопивъ отже у козака зъ рукъ шаблюку и станувъ противъ Лисенка. По короткѳй боротьбѣ Лисенко проколовъ старосту и кликнувъ: „У пекло, къ шайтанамъ своимъ братамъ!“ И захитавъ ся староста, потѳмъ вхопивъ ще разъ

шаблю обѣма руками и кинувшись на Лисенка проколовъ єго. Умираючи приказавъ Лисенко козакамъ, щобъ усѣхъ Ляхôвъ повыпускали рано на волю, почôмъ сказавъ: „Прощайте, братцѣ! Хай вамъ Богъ поможе! Молѣть ся всѣ за грѣшну мою душу!“

Авторъ назвавъ „Переяславську нôчь“ трагедією. А вже-жь можна сумнѣватись, чи сей твôръ є справдѣ трагедією, написаною по вымогамъ естетика-критика, поза-якъ въ девяти сценахъ не розвине ся, якъ слѣдъ, драматична дѣя и не приготовить ся наконечна катастрофа. Се є лишь драматична картинка, змальована рукою вправного художника, котрый для свого писаня добачавъ взôрцѣ въ стародавныхъ клясичныхъ трагедіяхъ. Тому-то єго Марина не єсть украиньскою дѣвчиною, але Грекинею, котрои мова вызначує ся великимъ патосомъ. Опроче характеры Анастасія и Герцика суть идеальнѝ, якѝ въ дѣйстности ачей не проявляють ся. Природнѣйшою є вдача Лисенка, хочь и въ нѣмъ видимо иногдѣ патетичного декляматора, дармá, що єго речи бдзначають ся великимъ патріотизмомъ. — Свою трагедію зложивъ Костомарôвъ въ прегарнôй мовѣ, корыстуючись пятистоповыми неримоваными ямбами.

Прозою-жь написавъ ôнъ „драматичнѝ сцены“, зложенѝ въ пяти дѣяхъ п. з. „Сава Чалый“. Они мають меншу литературну стôйнôсть, нѣжь трагедія „Переяславська нôчь“. Ось и змѣстъ того драматичного твору, щó основує ся на думѣ простонародньй:

Въ першôй дѣи старшина козацка выбирає Петра Чалого гетьманомъ. Коли-жь ôнъ змагає ся, то одинъ изъ старшины, Гнатъ Голый, говорить, щобъ выбрати гетьманомъ не Петра, а сына єго Саву. Одначе на єго рѣчь каже старый Петро, що, хочь сынъ єго хоро-

брый, такъ норовъ єго „не такій“[1]). Ôдтакъ Сава й Голый ôдходять, а старшина, выбравши гетьманомъ Петра, йде зъ козаками въ Терехтемирôвъ. Сава образивъ ся, що єго не выбрали; вже-жь бо ôнъ козакъ не-абы-якій: хочь и трицяти лѣтъ нема єму, а вже двѣ пѣснѣ спѣвають про него. Ôнъ хоче теперь покинути товариство й блукатись по свѣту. Але друзяка єго, Гнатъ Голый, дає иншу раду; се бо пôдбиває Саву, йти до коронного гетьмана Конецьпольского, ôдъ котрого й показує Савѣ листъ. Сава довго думає, а опôсля рѣшає ся, служити Польщи; все-жь таки гадає ôнъ, що зрадникомъ не буде, — що опять достанеть ся послужити рôднôй Украинѣ. Мѣжьтымъ въ Терехтемировѣ козаки на радѣ выбирають гетьманомъ Петра Чалого, и ôдтакъ ôнъ каже, що поведе ихъ пôдъ Чигиринъ на Ляхôвъ. Пôсля сего выбору Сава ще бôльшь розжеврѣвъ ся, а коли Голый єго спытавъ ся, щó ôнъ задумавъ, то ôдповѣвъ: „Або до Конецьпольского, або топити ся!“ — „На-що топити ся?“ говорить до него хитрый Голый; „Конецьпольскій ще провожатого дає“, и вказує на польского официра Лисецького, котрый приѣхавъ гонцемъ ôдъ Конецьпольского.

Въ другôй дѣи бачимо Катерину, дочку вдовы Параски Вапулихи въ Терехтемировѣ, и ви подругу Настю. Катерина зъявляє Насти, що єѣ сватає Гнатъ Голый, та що она душею й серцемъ кохає Саву. Але-жь боячись матери згоджує ся она стати въ парѣ зъ Голымъ, якъ верне ся ôнъ зъ походу. Ажь ось приходить до неи Сава и каже ѣй, що пôде въ ляцьку землю. Катерина ôдповѣдає, що готова зъ нимъ йти хочь и до Татаръ, хочь на край свѣта. Входить мати: Катерина й Сава признають

[1]) Въ третѣй сценѣ на радѣ козакôвъ въ Терехтимировѣ каже Петро Чалый, що сынъ єго Сава ще молодый, та що вчивъ ся у Ляхôвъ.

ся, що кохають одно другого. Мати выслухавши ихъ каже: „Про мене! такъ хочь заразъ до вѣнця“. — Отъ уже вернулись козаки зъ походу, а зъ ними прийшовъ и Петро Чалый. Онъ довѣдуе ся, що Сава оженивъ ся зъ Катериною та й десь поѣхавъ. Опосля являе ся Сава въ Немировѣ у Конецьпольского. Коронный гетьманъ надѣливъ его хуторомъ и одтакъ каже: „Живи, Саво, та служи намъ! — будешь украиньскимъ гетьманомъ!... Ты чоловѣкъ розумный и дотепный! Подъ тобою швидче вони увоймуться, шизматики сй. Тодѣ, сподѣваюсь, унія вже возьме свое“. А Сава при сѣмъ словѣ только скоса глянувъ на него, та промовивъ: „Унія?! — до зобаченя, пане!“ — и пошовъ собѣ геть.

Але-жь Гнатъ Голый зарѣкъ ся помстою Савѣ за те, що сей взявъ Катерину, и отъ въ Терехтимировѣ козаки зновъ збираючись у похóдъ прохожують ся на майданѣ и розмовляють про-мѣжь себе (третя дѣя). Голый звѣщае, що буде велика бѣда одъ одного зрадника, одъ Чаленка, котрый зазнавъ ся зъ Ляхами, та зъ Конецьпольскимъ на всѣхъ козакóвъ теперь лихо замышляе. И показуе Голый листъ Савы, котрый, мовлявъ, ось-таке пише: „Та вже менѣ не жити зъ козаками... Менѣ Конецьпольскій обѣцяе гетьманство. Тодѣ я тебе не забуду...“ Одтакъ Голый обрѣхуе кругомъ Саву, а про Катерину говорить, що она вѣдьма. — Козаки хочуть убити Саву. Приходить Петро Чалый и просить ихъ, щобъ не вбивали его сына. „Поѣдемо до його“, каже гетьманъ, „онъ покаеться, онъ посоромиться батька свого рóдного! Панове! онъ таки нашь чоловѣкъ!... Бачите, у мене нема нѣ роду, нѣ племени, — онъ у мене одинъ однымъ, та й того хочете у мене одняти!..“ По довгихъ просьбахъ козаки згоджують ся не вбивати Чаленка. Гетьманъ иде до посланцѣвъ, що прибули зъ Запо-

рожя, а Голый починає зновъ коверзувати и перетягає на свôй бôкъ козакôвъ, умовляючись, щобъ у вечерѣ ѣхати въ Немирôвъ и покарати Саву та Катерину.

Въ четвертôй дѣи Конецьпольскій частує Саву виномъ и показує єму грамоту ôдъ короля, котрый нарѣкъ Саву гетьманомъ. Конецьпольскій домагає ся, щобъ Сава заприсягъ на вѣрнôсть службы королеви, и щобъ зъ усеи силы вводивъ на Украинѣ унію. — „Нѣ, пане!“ каже Сава, „я своѣй вѣрѣ не зрадникъ. ... Цуръ тому й гетьманству. Моя вѣра менѣ надъ усе дорогше!“ Тогдѣ загорѣвъ ся Конецьпольскій и вылаявъ Саву хлопомъ. Ажь ось входить Савинъ джура, Хомка, и оповѣщає, що биля Савиного двору блукають козаки й все вызирають зъ-за лѣсу. Надармо намовлявъ Конецьпольскій Саву, щобъ вволивъ єго волю, а дасть єму вôйско, — Сава пôшовъ до дому. Єго стрѣчає Катерина вся въ сльозахъ (пята дѣя).

Приходять до Савы козаки, єго старѣ товаришѣ. Пôсля короткои розмовы кидають ся на Саву; — вбѣгає Гнатъ Голый и заколює єго. Ôдтакъ каже до Катерины: „Будемъ любити ся, — я тебе обороню!“ Катерина бє єго кулаками; тогдѣ Голый нѣбы падає й кричить: „Охъ, вѣдьма! — не здолѣєшь! пропадаю!“... Козаки заколюють Катерину; вмираючи згадує она свого сынка, котрый спочиває въ колысцѣ. Саме-тогдѣ Савинъ джура, Хомка, вхопивъ дитину и втѣкъ зъ нею, але декотрѣ козаки побѣгли, щобъ дôгнати джуру. Якъ ось входить Павло Булюкъ зъ козаками й зъ Лисецькимъ, та й джура вертає зъ дитиною. Лисецькій розказує, що Сава не бувъ зрадникомъ, — що дѣйстный зрадникъ є Гнатъ Голый. Голый ôдрѣкає ся, — каже, що Лисецького не знає й нѣколи не бачивъ. Хоча-жь Лисецькій уличає єго листами, то Гнатъ таки не хоче признати ся до вины.

Тогдѣ кидає ся Павло на него и заколює єго. Мѣжь-тымъ за сценою чути несамовитый крикъ: вбѣгає Петро Чалый, — козаки потупляють очи въ землю[1]).

Изъ погляду на сѝ „драматичнѝ сцены“ можь дѻзнатись, що въ нихъ мало акціѣ, мѣжь-тымъ коли подѣ зъ рѻднои исторіѣ (зъ р. 1639) розказують ся именно въ першѻй дѣи не-въ-мѣру широко. Опроче характеры Петра й Савы Чалого зъображенѝ якось неясно: Петро ворогує на свого сына, не знати чого, а Сава радъ бы и Ляхамъ вгодити и своѣй рѻднѻй Украинѣ послужити.

А вже-жь „Загадка“[2]) єсть драматична нѣсенѣтниця або побрехенька, хоча въ засновку єи скрыває ся глубша гадка. Авторъ хотѣвъ зъобразити дурощѣ забагливого пана, котрый изъ-за нудьги бавить ся зѻ своими крѣпаками-слугами, Хомою й Яремою. Тѝ слуги забавляють безглуздого пана своими вытребеньками, шутками й загадками. Ажь ось и самъ панъ загадавъ имъ отъ-яку загадку: „Що є на свѣтѣ надъ усе сытчѣшь, швидчѣшь и милѣшь?“ Коли оба тѝ хлопцѣ не зъумѣли вгадати загадки, то панъ звелѣвъ всѣмъ у селѣ объявити, що, хто єѣ ѻдгадає, зъ тои семьѣ сватати-ме за себе дѣвку. И отъ вгадала загадку дѣвка Маруся, дочка селянина Ивана Поклоненка. Она стала жоною придурковатого пана и своєю тямущою вдачою довела єго до лучшого розуму.

Коли-жь Костомарѻвъ въ драматичныхъ писаняхъ проявивъ чи-малый самостѻйный таланъ поетичный, то въ твореню лиричныхъ и епичныхъ поезій станувъ ѻнъ низше свого учителя Амвросія Метлиньского, котрому

---

[1]) Порѻвн. рецензію творѻвъ Іереміѣ Галки, котру О. Кошовый помѣстивъ у Львѻвскѻй „Правдѣ“ 1876. р, стор. 105—109; 142–152.

[2]) „Збірникъ творівъ Іереміи Галки“. Одесса, 1875; стор. 1—30[8].

присвятивъ два свои стихи п. з. „Дѣдôвщина“[1]) и „Спѣвець“[2]). Костомарôвъ любувавъ ся въ романтичнôмъ напрямѣ литературнôмъ и корыстуючись людовыми переказами написавъ мѣжь иншими два гарнѣ епичнѣ творы: „Братъ зъ сестрою“[3]) и „Ластôвка“[4]). По-найбôльше зладивъ ôнъ поезіѣ лиричнѣ, спѣваючи про любовь и зъображаючи маленькѣ картинки природы. Пытаня суспôльно-національнѣ зачепивъ ôнъ лишь денекуды, идучи слѣдомъ зъ поетами-идеалистами, котрѣ на недолю батькôвщины мало звертали уваги. До патріотичныхъ стихôвъ належать именно: „Пѣсня моя“[5]), „Спѣвець“ и „Дѣдъ-пасѣшникъ“[6]). Въ поетичнôмъ творѣ „Спѣвець“ натякнувъ авторъ про Метлиньского, котрому въ злидняхъ приходило иногдѣ на думку, що рôдна мова може якъ свѣчка сконаѣ[7]). Костомарôвъ вѣривъ въ лучшу будучнôсть батькôвщины, и про-те озвавъ ся до рôднои неньки:

Охъ, нене моя, ты рôдная мати!
Чи намъ тебе, рôдна, уже не видати?
Уставай изъ землѣ, дѣтки приглядѣти,
Вони плачуть, бють ся: вони твои дѣти![8])

Такожь въ стихотворѣ „Спѣвець Митуса“[9]), писанôмъ въ гексаметрахъ, попрѣкнувъ поетъ давныхъ рус-

---

[1]) ibid., стор. 30—33[4].

[2]) „Украинськіи Баллады“. Харькôвъ, 1839; стор. 31—32.

[3]) „Збірникъ творівъ“, стор. 80—85[4]. — [4]) ibid., стор. 86—96[4]. — [5]) ibid., стор. 1—3[4].

[6]) „Украинськіи Баллады“, стор. 18—20.

[7]) ibid., 1839; стор. 31. — Порôвн. А. Метлиньского „Думки и пѣсни та ще де-що“. Харькôвъ, 1839; стор. 3.

[8]) ibid., стор. 32.

[9]) „Основа“. 1861; мартъ, стор. 31[2]. — Про „словутного пѣвця Митусу“ порôвн. „Полное собраніе русскихъ лѣтописей“. С.-Пб. 1843., II., стор. 180.

кихъ князѣвъ за ихъ усобицѣ, вложивши въ уста Митусы отъ-сѝ вѣщѝ слова:

Рѣжтесь, кусайте ся, бийтесь, попѣломъ Русь посыпайте,
Пийте братернюю кровь, умывайтесь сльозами народу; —
Отъ до васъ до́брана пѣсня! — иншои вамъ не почути!
Що́ васъ спиняти? що́ вамъ спѣвати? Шкода́, опбзнились!
Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!
Кончились вѣки, сповнилась чаша; грбмъ розпаливъ ся:
Судъ неминущій, судъ невмолимый, — написана доля!
Кончились вѣки! зѣлля сухеє огонь поѣдає —
Хай поѣдає! хай пропадає Русь изъ князями!
Боже прокляття чорными хмарами висить надъ нею;
Хмары згустѣють, вѣки пролинуть, и зновъ, хочь не скоро,
Знову розгонить яснеє сонце туманъ вѣковѣчній;
Въ той часъ-годину иншихъ пѣсень спѣвцѣ заспѣвають,
Иншимъ князямъ, та не вамъ, — иншому руському люду!

Хоча-жь поетъ любувавъ ся у формѣ давныхъ кляснчныхъ творбвъ, то дорѣкавъ бнъ давнбй „Елладѣ“, що посмертна ѣи память заслѣпила маною намъ очи, та що мы (се-бъ-то Славяне), на неѣ гледючи, не бачили самѝ себе[1]). Бдтакъ у стиху „Давнина“ каже поетъ, що недобре на свѣтѣ було, якъ свѣтомъ безкарнѝ боги управляли. Та й годѣ пбзнати правду, бо „Прометея нового немає“[2]). А вже-жь у стихотворѣ „На добранбчь“ натякнувъ бнъ на основнѝ идеѣ товариства Кирило-Методіѣвского, кажучи отъ-се:

[1]) „Збірникъ творівъ“, стор. 103[4].
[2]) ibid., стор. 101[4].

Тôльки тамъ, де Духъ Господень,
Тамъ и правда й воля.
Де любовь Господня й вѣра,
Тамъ и щастє й доля[1]).

Мѣжь переспѣвами зъ чужихъ литературъ вызначує ся гарный и дуже вѣрный перекладъ балляды А. Мицкевича „Panicz i dziewczyna“ („Паничь и дѣвчина“)[2]). Опроче можь тутъ єще запримѣтити, що по думцѣ Н. Петрова вѣршь Костомарова „Хмарки“ є мабуть наслѣдованємъ стиха Лєрмонтового, написаного п. з. „Тучки небесныя“[3]).

Чотыри стихотворы Костомарова „Кôнь“[4]), „Спѣвець“[5]), „Стежки“[6]) и „Панъ Шульпѣка“[7]) переложивъ Ф. Л. Челяковскій на мову ческу и надруковавъ ихъ въ Часописи ческого Музея[8]).

Въ кôнци годить ся ще спôмнути, що зъ-помѣжь прозаичныхъ творôвъ Костомарова переложено осьякй зъ тексту россійского на мову руско-украиньску:

1. „*Русская Исторія въ жизнеописаніяхъ ея главнѣйшихъ дѣятелей*“. („Руска Исторія въ житєписяхъ єи головнѣйшихъ дѣятелѣвъ“. Переложивъ Олександеръ Барвѣньскій. Томъ I—III. У Львовѣ. 1875.

[1]) ibid., стор. 109[4].
[2]) ibid., стор. 110—117[4].
[3]) „Очерки исторіи укр. литер.“, стор. 256.
[4]) „Украинськіи Баллады“, стор. 57—39.
[5]) ibid., стор. 31—32.
[6]) ibid., стор. 10—11.
[7]) ibid., стор. 28—30.
[8]) Časopis českého Museum. XV. ročník. V Praze 1842. „Z anthologie maloruské“: „Kůň“ (str. 325—326), „Pěvec“ (327—328), „Dvě stezky“ (331—332), „Pan Šulpika“ (335—337).

1876. 1878. Накладомъ редакціѣ „Правды“. [Передрукъ изъ „Правды“]. Барвѣньскій переклавъ житєписи тôлько тыхъ дѣячѣвъ, котрî належать до исторіѣ руско-украиньскои).

2. „*Павелъ Полуботокъ*“. („Павло Полуботокъ“. Исторична розвѣдка. Переклавъ Иванъ Мандичевскій. Напечатано въ „Дѣлѣ“ 1883. р., ч. 83—88).

3. „*Черниговка*“. Историческая повѣсть. („Чернигôвка“. Былиця зъ другои половины XVII. вѣку. Переклавъ Иванъ Белей. Надруковано въ „Дѣлѣ“ 1887. р., ч. 68—87).

4. „*Двѣ русскія народности*“. („Двѣ рускî народности“ въ „Рускôй Библіотецѣ“ пôдъ редакцією Олександра Барвѣньского“. Въ Тернополи. 1886; томъ II., стор. 1—50. Переложивъ Ѳ. В.)

5. „*Мысли о федеративномъ началѣ древней Руси*“. („Думки про федеративнî засновины на стародавнôй Руси“ въ „Рускôй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 51—92. Перекладъ К. Не—я).

6. „*Черты народной южно-русской исторіи*“. („Нарысы народнои украиньско-рускои исторіи“ въ „Рускôй Библіотецѣ“; 1886; томъ II., стор. 93—215. Перекладъ Дрозда й Уманця.)

7. „*Богданъ Хмельницкій*“. (Надруковано 1888. р. въ „Рускôй Библіотецѣ“ два томы, котрî на мову руско-украиньску переклали Ѳ. В. и М. Уманець)[1]).

[1]) Першій томъ моногрáфіѣ „Богданъ Хмельницкій“ переложили на мову руско-украиньску Ѳ. В. и М. Уманець, а ôдтакъ перекладъ другого тому зладивъ М. Уманець. Въ „Рускôй Библіотецѣ“ помѣщено въ першôмъ томѣ перекладъ шести главъ, мѣжьтымъ коли въ другôмъ томѣ переведено зъ тексту россійского на нашу мову главы VII—XIV. А вже-жь въ сѣмъ перекладѣ моногрáфіѣ „Богданъ Хмельницкій“ нема переднои статьѣ: „*Козачество до Богдана Хмельницкаго и его отношенія къ Рѣчи Посполитой*“.

Опроче въ макароничнôмъ рускôмъ языцѣ напечатано ще й перекладъ историчнои драмы „*Кремуцій Кордъ*“. („Галичанинъ“, литературный сборникъ, издаваемый Богданомъ А. Дѣдицкимъ. (Львовъ, 1863. Книга I., выпускъ 3. и 4., стор. 41—73).

4. Корнило Устіяновичь[1]).

Корнило, найстаршій сынъ лиричного поета Николы Устіяновича, родивъ ся 1839. р. въ Волковѣ повѣту Львôвского. Ôнъ учивъ ся въ школахъ нормальныхъ въ Дрогобычи, Стрыю и вô Львовѣ; ôдтакъ вписавъ ся въ Бернардиньску ґимназію Львôвску. Скôнчивши низшу ґимназію вступивъ ôнъ до высшои реальнои школы въ сѣмъ городѣ, одначе рôкъ опôсля ставъ ôнъ опять ученикомъ ґимназіяльнымъ. Въ пятôй клясѣ вчивъ ся въ Бучачи, ôдтакъ перенѣсъ ся опять до Львова, та вчивъ ся въ VI. клясѣ навперед въ Доминиканьскôй, а потôмъ въ Бернардиньскôй ґимназіи[2]). Бувши ученикомъ VII. клясы полюбивъ ôнъ рôдну мову и спонукувавъ своихъ товаришѣвъ, говорити мѣжь собою по-руски.

Про тогдѣшнѣ свои патріотичнѣ змаганя пише Корнило Устіяновичь въ автобіоґрафіи, що теплѣ историчнѣ спѣвы (за часы князѣвъ галицкихъ) польского поета Морґенбессера вызвали въ єго души бôльше патріотичного чутя, нѣжь Зубрицкого „исторія“, котру ôнъ лишь на силу читавъ, та що польскѣ повѣсти Чайковского (Садика-паши) якъ: „Hetman Ukrainy“ и другѣ наповнили

[1]) Гляди автобіоґрафію въ творѣ „М. Ѳ. Раєвскій и россійскій панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. Списавъ Корнило Н. Устіяновичь. У Львовѣ, 1884. 8°, сторôнъ 86.

[2]) Ґимназіѣ тѣ звались Доминиканьскою и Бернардиньскою зъ-за того, що ихъ помѣщено въ монастырю Доминиканьскôмъ та Бернардиньскôмъ. Учителями тыхъ ґимназій були люде свѣтскѣ.

єго серце народною горделивостею и тугою за нашою славною хоть нещасною минувшостею. — Дальше згадує ôнъ про теє, якъ ôнъ и Адольфъ Пôдляшецкій писали рускô поезіѣ та хотѣли розгрѣти своихъ товаришѣвъ шкôльныхъ до рускаго патріотизму. „Не повелось намъ“, пише про сю подѣю Корнило, „а свѣдкомъ професоръ Омелянъ Огоновскій, що я стрѣтивши у товаришѣвъ глумъ и рôвнодушнôсть написавъ „Елєгію надъ Днѣстромъ“, котру на пытанє, чи верне коли наша воля й слава, закôнчивъ стихомъ:

И пукли струны, а зворы и боры
Озвались глухо: нѣколи, нѣколи!
И Бескидъ обôзвавъ ся на долы
Тымъ безнадѣйнымъ: нѣколи!“[1])

Та не довго доводилось Корнилови будити товаришѣвъ до рускаго патріотизму! Пôдъ конець шкôльного року (1858) занедужавъ ôнъ и поѣхавъ до батька въ Стрыйскô горы. Въ осени-жь того року бувъ ôнъ уже въ Вѣдни, де вчивъ ся въ академіи штукъ. Тогдѣ слухавъ такожь въ университетѣ историчныхъ выкладôвъ професорôвъ Ашбаха и Єґера та й лєкцій Айтельберґера про исторію штуки.

Въ Вѣдни пôзнавъ ся Устіяновичь зъ Михайломъ Раєвскимъ, протоєреємъ при амбасадѣ россійскôй. Щô

[1]) „М. Ѳ. Раєвскій...“, стор. 10. — К. Устіяновичь пише въ автобіографіи, що Омелянъ Огоновскій „сконфисковавъ ту поезійку, написану замѣсть рускои задачи шкôльнои, та що перестерѣгъ єго, не писати такихъ рѣчей, коли не хоче попасти у вязницю, бо змѣстъ поезіѣ бувъ дуже революційный“. — Тутъ годить ся зазначити, що Омелянъ Огоновскій не бувъ такимъ инквизиторомъ, якимъ ôнъ зъображає ся въ тôй оповѣстцѣ, по-за-якъ ôнъ тои поезійки молодого Корнила зовсѣмъ не конфисковавъ и не говоривъ нѣчого про тюрму. Ôнъ звернувъ лишь авторови згаданый стишокъ и бажавъ, щобъ ôнъ написавъ иншу вправу письменну.

недѣлѣ, а бувало й що́ четверга, сходили ся у Раєвского знакомй єму дѣячѣ славяньскй, а зъ ними й студенты та инша молодѣжь. Въ тôмъ часѣ перенявъ ся Корнило идеями славяно-фильскими й бажавъ вытвору одного языка для всѣхъ Славянъ; ба, ôнъ уважавъ языкъ россійскій своєю рôдною мовою, думаючи, що Москалѣ й Русины суть однымъ народомъ. А по-за-якъ Никола Устіяновичь прихиливъ ся тогдѣ до панславизму[1]), то не дивота, що й сынъ єго любувавъ ся въ думкахъ Колляра й Хомякова. За-любки читавъ Корнило поезіѣ Пушкина й Лєрмонтова, та й студіювавъ историчнй творы Енгля: „Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Cosaken“ и „Geschichte von Galizien und Lodomerien“. Одначе панславистичный єго видокругъ не бувъ ще ясный, коли ôнъ писавъ до батька свого, щобъ Русины на пôдставѣ ревиндикаційного акту зажадали въ соймѣ прилученя Галичины до Угорщины[2]). Корнило сподѣвавъ ся, що симъ способомъ зъєдинять ся галицкй Русины зъ угорскими та й одержать бôльше свободы ôдъ Мадярôвъ, нѣжь ôдъ Нѣмцѣвъ. Але Адольфъ Добряньскій переконавъ єго о великôй небезпецѣ, яка грозила Славянамъ ôдъ Мадярôвъ и привѣвъ єго до иншого погляду политичного. Ôдтакъ прилипъ Корнило до А. Добряньского и переймавъ ôдъ него думки руссофильскй. Все-жь таки пише ôнъ въ автобіографіи, що хочь маячивъ тогдѣ про якусь осôбну славяньску церковь, бувъ ôнъ ще Русиномъ, тôлько безъ ясной идеѣ, безъ програмы и безъ надѣѣ на будущину[3]).

Два польскй артисты-малярѣ, Ґротґеръ и Грабовскій, розказували єму въ тôмъ часѣ про житє Шевченка и завели єго до Бронислава Залєского, що́ бувъ приятелемъ украиньского Кобзаря. Той Залєскій оповѣдавъ Устіянови-

[1]) „М. Ѳ. Раєвскій“..., стор. 9. — [2]) ibid., стор. 13. — [3]) ibid., стор. 15.

чеви про недолю-неволю Шевченка, изъ-за чого молодый фантастъ догадувавъ ся, що Русинамъ не сподѣватись раю ôдъ Россіѣ; ба, ôнъ прийшовъ на сю думку, що Россія ôддячуе намъ такъ-само за наше добрó, котре мы ѣй ôддали, якъ ôддячила намъ Польща. Такъ отже остудились горячй мрѣѣ молодого панслависта и про-те перестававъ ôнъ ходити до Раєвского, не бувавъ уже на зборахъ славяньскихъ товариствъ, не навѣщавъ и академіѣ, та попавъ ся въ тяжку задуму, видячи, що майномъ рôдного єго народу богатились Поляки, Москалѣ, Мадяры й Румуны.

Бажаючи вѣрно служити свому народови Устіяновичь вернувъ ся 1863. р. зъ Вѣдня до Львова. Тутъ зустрѣнувъ ся ôнъ зô своими товаришами шкôльными, зъ Останомъ Левицкимъ, Федоромъ Заревичемъ и Ксенофонтомъ Климковичемъ, говоривъ зъ ними много, одначе не мôгъ ще порозумѣтись зъ ними про пытане украинофильске. Зô Львова поѣхавъ ôнъ въ горы Стрыйскй, а въ осени бувъ уже въ Коломыи, де черезъ два роки малювавъ церковь городску. Хочь ôнъ тогдѣ ще деклямувавъ поезіѣ Хомякова, хочь ще признававъ ся до идеѣ „руссизму“, однако чувъ уже въ серцю, що й мы Русины не послѣднй въ славянщинѣ, и про-те позбувавъ ся ôнъ що-разъ бôльше думокъ панславистичныхъ.

Тогдѣ ставъ Устіяновичь друковати въ Коломыи свои поезіѣ въ такôмъ языцѣ, въ якôмъ Богданъ Дѣдицкій написавъ свою поему „Буй-Туръ Всеволодъ“. Въ тыхъ поезіяхъ высказавъ ôнъ свôй жаль изъ-за того, що Москва давить Украину, котра дала ѣй силу й нынѣшне значенѣ въ Европѣ. Тогдѣ-то хотѣвъ ôнъ языкомъ Дѣдицкого писати траґедію „Ярополкъ“, хочь батько радивъ єму, писати по-россійски[1]). А вже-жь печатаня тыхъ пое-

[1]) ibid., стор. 22.

зій не доведено до кôнця, по-за-якъ авторови не вподобалась макаронична мова того писаня, коли познакомивъ ся зъ оповѣданями Марка Вовчка.

Пôдъ конець р. 1867. поѣхавъ Корнило до Холму зъ братомъ Теодосіємъ, котрый ставъ учитись въ тамошнôй ґимназіи. Въ тôмъ городѣ малювавъ Устіяновичь церкви и придививъ ся добре моральнôй руинѣ тамошнихъ перевертнѣвъ-Галичанъ. Уже тогдѣ дôзнавъ ся ôнъ, що Москалѣ гордують єго земляками, про-те писавъ ôнъ зъ Холму своему батькови, щобъ Русины не надѣялись нѣ на чію помôчь, а старались розвивати свою силу.

Зъ Холму поѣхавъ Устіяновичь до Варшавы, а зъ ôдтамъ до Петербурга. Въ столици царства пôзнавъ ôнъ велику рôзницю мѣжь етноґрафичными прикметами Москалѣвъ и Русинôвъ-Украинцѣвъ. Ôнъ затуживъ за рôдною землею, котрои не бачивъ пôвъ-року; покинувъ корыстнѣ роботы, покинувъ надѣю на славу, котру єму деякѣ тямущѣ люде ворожили за-для композиційного таланту въ штуцѣ малярскôй, и поѣхавъ, не вступаючи нѣгде по дорозѣ, до дому свого батька въ горы Карпатскѣ.

Лѣтомъ читавъ ôнъ тутка Шекспира, а коли приѣхавъ до Львова, то полюбивъ цѣлымъ серцемъ поезіѣ Шевченка, Кулѣшеву „Чорну Раду“ и повѣсти Нечуя. Коли-жь пôзнавъ красу рôднои мовы въ творахъ тыхъ письменникôвъ, то ставъ соромитись, прочитавши надруковану частину своихъ поезій въ Коломыи, и про-те написавъ сейчасъ Михайлови Бѣлоусови, щобъ дальшій друкъ застановивъ и щобъ попаливъ все тее, що вже було напечатано.

Хоча-жь Корнило позбувъ ся мрѣй россійского панславизму, то все-таки не ставъ ще рускимъ народов-

цемъ и належавъ неначе до обохъ сторонництвъ, се-бъто до „святоюрцѣвъ“ и до Украинофилôвъ. Коли-жь въ грудню 1868. р. засновано товариство „Просвѣта“, и коли ôнъ пôзнавъ патріотичнѣ змагання членôвъ сего товариства, то прозрѣвъ ôнъ уже справдѣ, луда спала ємy зъ очей, и ôнъ ставъ щирымъ народовцемъ.

Въ 1872. р. поѣхавъ ôнъ зимою до Кіева и живъ въ Печерскôй Лаврѣ пять тыжнѣвъ, рысуючи изъ старыхъ памятникôвъ и малюючи для друкарнѣ Лавры образъ Воскресеня. Вечерами-жь выѣзжавъ ôнъ въ мѣсто, заходивъ до патріотôвъ-Украинцѣвъ и бувъ свѣдкомъ ихъ тихихъ праць народныхъ. Устіяновичь згадує[1]), що они редаґували тогдѣ украинській словарь и що оживляли заморену душу музыкою матерньои мовы, зъ котрою передъ Божимъ свѣтомъ и людьми приневолєнѣ були ховатись.

Пôзнавши матѣрь рускихъ городôвъ Устіяновичь вертавъ ся домôвь, хоча черцѣ Миколаѣвского монастыря бажали поставити єго директоромъ своєи школы рысовальнои. Ôнъ выѣхавъ, дослѣдивши, що Кіѣвъ тôлько на око бôльше змосковщеный, чимъ Львôвъ спольщеный. Ôнъ дôзнавъ ся, що „хочь Украина спить, то спить тôлько неначе та добре зъорана и озиминою засѣяна нива пôдъ снѣгами марта, выжидаючи первого житєдайного поцѣлунку сонця близькои весны“.

Вернувшись до Львова аґитувавъ Корнило за згодою „межи сторонництвомъ руссофильскихъ централистôвъ а рускихъ федералистôвъ“, хочь сердивъ ся чимало зъ-за того, що „Русская Рада“ кинула анатему на народовцѣвъ[2]), и охоловъ ажь въ тôмъ часѣ, коли пô-

[1]) „М. Ѳ. Раєвскій и россійскій панславизмъ“..., стор. 47.

[2]) „Русская Рада“ заборонила голосу Омелянови Огоновскому, коли ôнъ на загальнôмъ зборѣ сего политичного товари-

знавъ ся зъ великимъ патріотомъ, Степаномъ Качалою, котрый вчивъ єго, пôзнавати деякі похибки народовцѣвъ та й бути справедливымъ супроти святоюрцѣвъ и фракціе руссофильскои. Пôзнѣйше говоривъ єму Володиславъ Федоровичь[1]), що Русинамъ хибує тôлько доброго политика, котрого-бъ всѣ слухали, а котрый оперувавъ бы партіями, разъ сею, а разъ тою, якъ коли треба.

Небавомъ опôсля выбравъ ся Корнило зô Львова до Володислава Федоровича. Живучи въ Ôкнѣ[2]), маєтности сего пана, пôзнавъ ся ôнъ зъ Володимиромъ Ганкевичемъ, и ôдтакъ сей молодый докторъ правъ спонукавъ єго, переробити траґедію „Ярополкъ“. Тоґдѣ читавъ Устіяновичь твôръ Бокля п. з. „Исторія цивилизаціѣ въ Анґліи“ и пôзнавъ ся такожь зъ Остапомъ Терлецкимъ, щó ставъ пôзнѣйше соціолоґомъ. Терлецкій радивъ Устіяновичеви, щобы „плюнувъ“ на весь князѣвскій періодъ нашихъ дѣй, по-за-якъ князѣ своими усобицями привели Русь до упадку. Одначе Корнило не хотѣвъ нынѣшньои Руси ôдôрвати ôдъ кореня и посадити єѣ на битôмъ шляху, боячись, щобъ не запропастилась „пôдъ ногами народôвъ“.

Опôсля (1873) бувъ ôнъ на всесвѣтнôй выставѣ въ Вѣдни. Тамъ пôзнавъ ся ôнъ мѣжь иншими зъ маркизомъ Бакегемомъ, котрый тогдѣ бувъ першимъ секретаромъ Штремайра, министра просвѣты[3]). Бакегемъ сприявъ Русинамъ и вневнявъ Корнила, що нѣ министерство,

ства (7. вересня 1871. р.) ставъ промовляти за домовымъ миромъ мѣжь Русинами. „Русская Рада“ кинула тогдѣ анатему на всѣхъ передовыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ.

[1]) Про Володислава Федоровича гляди „Исторію литер. руск.“ гляди II., стор. 84—87.

[2]) Ôкно — село повѣту Скалатского.

[3]) Маркизъ Оливіеръ Бакегемъ єсть теперь австрійскимъ министромъ торговлѣ.

нѣ Нѣмцѣ нѣчого доброго для Русинôвъ учинити не змо-жуть, поки они не будуть тымъ, чимъ бути повинни, — Русинами. Повернувши въ Галичину Устіяновичь живъ опять въ Ôкнѣ, ôдки поѣхавъ въ Сучаву, а зъ-ôдтамъ въ Яссы.

Въ Яссахъ пôзнавъ ôнъ князя Кантакуцена, колиш-нього претендента зъ россійскои руки на тронъ Молда-вы пôсля упадку Кузы, и довѣдавъ ся ôдъ него про дея-кѝ важнѝ политичнѝ дѣла въ Молдавѣ. А вже-жь най-милѣйше жилось Корнилови на Буковинѣ. Тамъ сидѣвъ ôнъ то въ Сучавѣ у батька, то въ Радôвцяхъ у брата, то въ Серетѣ у шурина, малюючи портреты и пишучи першу й другу частину своихъ поезій. Опроче ѣздивъ ôнъ трьома опадами на Угорщину и познакомивъ ся тамъ зъ декотрыми передовыми Русинами. Мѣжь-тымъ малювавъ ôнъ церкви по деякихъ селахъ и мѣсточкахъ въ Галичинѣ[1]). Всюды намагавъ ôнъ побудити рускихъ священикôвъ до любови батькôвщины, всюды бувъ ôнъ речникомъ высокихъ идей Тарасовыхъ, одначе горячѝ слова молодого поета-артиста мало-кого загрѣвали до ен-тузіязму за идею самостôйности нашои народности. То-му-то трохи-не попавъ ôнъ въ апатію, видячи, що слова правды не можуть зворушити сердець землякôвъ до са-можертвы въ справахъ народныхъ. Ажь ось товаришѣ покликали Устіяновича до Львова (1881), щоб обôймивъ редакцію гумористичнои часописи „Зеркало“. Сю ча-сопись выдававъ ôнъ въ 1882. и 1883. р. и вмѣвъ поста-вити єѣ помѣжь найлучшими гумористичными письмами славяньскими, прикрашуючи єѣ гарными своими рысун-

[1]) Корнило Устіяновичь малювавъ церкви въ Славску, Во-лосянцѣ, Козьовôй, Тухольцѣ, Шульганôвцѣ, Опôрци, Бѣльчи, Островѣ (пôдъ Тернополемъ), въ Угрыни, Тишкôвцяхъ, Медынѣ, Полôвцяхъ и въ Красносѣльцяхъ.

ками и корыстуючись помочію самыхъ лучшихъ писателѣвъ галицкихъ[1]).

Въ 1883. р. ôдбулось у Львовѣ 17. (29.) вересня народне вѣче Русинôвъ. На тôмъ-то зборѣ мотивувавъ Устіяновичь резолюцію о шкôльныхъ справахъ краю. Грôмкимъ голосомъ критикувавъ ôнъ непрактичну систему науки въ школахъ народныхъ и такожь польонизаційну систему верховной управы шкôльной въ Галичинѣ. Именно выступивъ ôнъ противъ самоволѣ деякихъ инспекторôвъ и учителѣвъ и ôдтакъ порываючи присутныхъ до ентузіязму кликнувъ ôнъ смѣливо: „Вонъ зъ политичною и религійною пропаґандою изъ школы! — школа святыня науки!“ Въ кôнци звернувъ ся бесѣдникъ до Русинôвъ самыхъ и жалкуючись на ихъ байдужнôсть сказавъ: „Ратуймо и любѣмъ нашй школы, бо выбє остатня година и для тои одинокои ґимназіѣ рускои, — выбє остатня година для выкладôвъ рускихъ на университетѣ рускои землѣ, — выбє остатня година, и грôмъ посмертный заголосить по народности, котра втратила свôй языкъ — свою душу“.... И загремѣло громомъ въ цѣлôмъ вѣчу та понеслись слова: „Нѣ, не умремо, не дамо ся! Русь жиє и жити буде!“... Ôдтакъ сказавъ Устіяновичь ще кôлька теплыхъ слôвъ, взываючи притомныхъ, щобъ засновували читальнѣ и вписувались въ члены товари-

[1]) Корнило Устіяновичь выдававъ „Зеркало“ въ 1882. р. и ôдтакъ въ 1883. р. до 1. червня. Опôсля звалась сеся гумористична часопись „Новымъ Зеркаломъ“. Редакцією „Нового Зеркала“ займавъ ся Устіяновичь до 15. (27.) вересня 1883. р.; опôсля ôдповѣдавъ за редакцію Василь Нагôрный до 1. (13.) мая 1884; ôдлакъ на мѣсце Нагôрного вступивъ д-ръ Кость Левицкій. Въ 1885. р. выдававъ „Нове Зеркало“ Евгеній Олесницкій, котрый ôдповѣдавъ за редакцію такожь въ 1886. р., коли-то сю часопись опять названо „Зеркаломъ“. Цѣнна сеся гумористична ґазета перестала выходити въ жовтни р. 1886.

ства „Просвѣта“, та й ôдчитавъ резолюцію, котру збôръ принявъ одноголосно[1]).

Побôчь патріотичныхъ праць въ хосенъ Руси-Украины займавъ ся Устіяновичь не тôлько писанємъ стихотворôвъ, але й мальованємъ деякихъ историчныхъ образôвъ. Щобы-жь бôльше вправитись въ малярствѣ, поѣхавъ ôнъ въ кôнци р. 1886. до Вѣдня, и вчивъ ся тамъ опять въ академіи штукъ, вдоволяючись иногдѣ кусникомъ сухого хлѣба, по-за-якъ не мôгъ одержати нѣ пôдмоги зъ фондôвъ краєвыхъ, нѣ помочи ôдъ якого-то мецената. По чотыромѣсячныхъ студіяхъ намалювавъ ôнъ величный образъ М о й с е я, и симъ своимъ творомъ зъєднавъ собѣ славу не тôлько мѣжь земляками, але й въ чужинѣ[2]).

Хоча-жь Устіяновичь бачивъ чи-мало свѣта, хоча придивився ся въ Петербурзѣ и Вѣдни знаменитымъ творамъ штуки малярскои, то все-таки не бувъ ôнъ ще тамъ, де художники довершаютъ своихъ студій, — не бувъ въ Италіи. Та не такъ-то легко було поѣхати туды артистови, щô бувъ „безсребренникомъ“! Ажь ось дôзнавъ ся ôнъ, що зъ-помѣжь руского духовенства выбирає ся де хто на ювилейне торжество Папы Льва XIII. Корыстуючись деякими пôльгами въ зборовôй вандрôвцѣ выѣхавъ Устіяновичь 6. цвѣтня 1888. р. до Италіѣ, щобы познакомитись зъ клясичными творами художникôвъ всесвѣтньои славы. Бувъ ôдтакъ въ Римѣ и ôдвѣдавъ ще

[1]) „Бесѣда Корнила Устіяновича, выголошена на другôмъ народнôмъ вѣчу Русинôвъ дня 17. (29.) червня 1883. р. для умотивованя другои резолюціи о шкôльныхъ справахъ краю“. („Дѣло“, 1883., число 71.) Порôвн. статью п. з. „Народне вѣче Русинôвъ зъ дня 17. (29.) червня 1883“. (ibid., число 69.)

[2]) Добру оцѣнку „Мойсея“ написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“, 1888., число 1., стор. 17—18. Порôвн. „Дѣло“, 1887., число 140.

иншй городы клясичнои землѣ. Згадки изъ своєи вандрбвки списавъ бнъ именно въ статьѣ „Въ Римѣ и въ Неаполи“. („Дѣло“, 1888., число 108 111. 115.)

Въ-кбнци годить ся ще спбмнути, що Корнило Устіяновичь вызначує ся гарными прикметами душѣ, та що въ громадѣ рускихъ народовцѣвъ уважає ся сердечнымъ товаришемъ. А знають єго не тблько люде письменнй, але й неграмотнй хлѣборобы, добачаючй въ нѣмъ тямущого свого брата. Особливо-жь на вечерницяхъ музыкально-деклямаційныхъ придбавъ бнъ собѣ вже неразъ грбмкихъ оплескбвъ, по-за-якъ єсть однымъ зъ найлучшихъ декляматорбвъ.

Корнило Устіяновичь почавъ литературну свою дѣяльнбсть въ 1867. р., написавши стишокъ панегиричный въ честь Михайла Куземского п. з. „Кормчій“[1]). Въ сѣмъ стишку звеличивъ бнъ патріота Куземского ось-якимъ словомъ:

— При кермѣ нашой волѣ
Кормчій Михаилъ стоитъ,
Избавитъ насъ отъ недолѣ, —
Грозной бури ворожбитъ![2])

Небавомъ опбсля зладивъ бнъ стихъ п. з. „Измѣнникамъ отчины“[3]). Тымъ „измѣнникамъ“ дорѣкавъ бнъ, що они „згордили русскимъ хлѣбомъ и за безцвѣтныи мечты пбйшли служити злымъ сусѣдамъ на скорбь своєи отчины“. Тогдѣ-то Корнило не позбувъ ся ще думокъ руссофильскихъ и называвъ „измѣнниками“

[1]) Михайло Куземскій бувъ тогдѣ пралатомъ-крилошанином митрополичои консисторіѣ у Львовѣ и предсѣдателемъ управляючого Совѣта Дому Народного.

[2]) „Галичанинъ“. Науково-белетристичная прилога до „Слова“. 1867. I. рочникъ ; число 4.

[3]) ibid., число 7.

мабуть Украинофилôвъ! А вже-жь кôлька лѣтъ опôсля ставъ ôнъ самъ Украинофиломъ, коли переконавъ ся, що Русины-народовцѣ въ патріотизмѣ приносять батькôвщинѣ саможертву. Въ 1872. р. помѣстивъ ôнъ у Львôвскôй „Правдѣ“ свôй вѣршь п. з. „Наша церковь“ (V, стор. 12—13), щó єго зложивъ ачей зъ поглядомъ на стихотвôръ Шевченка „Могила Богданова“, де Кобзарь згадує про „церкву-домовину“[1]). Въ тôмъ (пятôмъ) рочнику „Правды“ надруковано ще три стихи Устіяновича: „Галичь“ (стор. 59—62), „Падъ Дунайомъ“ (147—148) и „Думку“ (148). Особливо вдатнымъ уважає ся стихъ „Галичь“, въ котрôмъ авторъ звернувъ ся до земляκôвъ ось-якою апострофою:

Прокиньте ся!
Въ останній разъ
Зоря займається для насъ
И будить всѣхъ, и до житя
И працѣ и борбы насъ кличе
Въ останній разъ!
Дивѣть: усѣ народы братнй
Купаютъ въ потѣ зною лúця
И плодомъ працѣ благодатнымъ
Вже крешуть жизнь собѣ нову,
И быстрою, безпечною ходою
Спѣшать на волю золоту; —
А тôльки вы одній, одній
На скверноôй постели рабства
Качаєтесь лѣнивй въ снѣ, —
И кленете пророкови,
Що васъ збудивъ до жертвъ и до житя...

Въ 1873. р. явивъ ся въ „Правдѣ“ гарный епичный стихотвôръ „Вадимъ“ (стор. 606—612), а въ 1874. р. помѣщено

[1]) „Кобзарь“. У Празі, 1876; II., стор. 262—263.

въ сѣй часописи стихи „Веснянка“ (369—370) и „Назоряхъ“ (489—491). Ôдтакъ въ 1875. р. надруковано епичнѝ поезіѣ п. з. „Письма К. Н. Устияновича“. Часть I. Поеми историчні. Накладом Владислава Федоровича. У Львові. (16⁰, сторôнъ 376). Въ сѣмъ выданю помѣстивъ авторъ навперед письмо своє до Владислава Федоровича, присвячуючи єму свои епичнѝ творы; потôмъ слѣдує „Вступъ“ (стор. 3—18), писаный вѣршами, а ôдтакъ напечатано тутка двѣ поемы „Вадимъ“ (19—33)[1]) и „Искоростень“ (35—368). Поемы сѝ кôнчать ся „Прощою“, въ котрôй авторъ заявивъ исповѣдь своєи вѣры.

Въ тôмъ „письмѣ“ до Федоровича высказавъ Устіяновичь провôдну думку обохъ сихъ поетичныхъ творôвъ ось-якими словами: „Въ сихъ думахъ старавъ ся я познакомити краянъ нашихъ зъ мрачною стариною, выяснити вѣру предкôвъ нашихъ и въ историчнôй правдѣ показати минувшѝ, загибшѝ часы (стор. 1).

Поетичный твôръ „Вадимъ“ є справдѣ думою историчною, въ котрôй вдатно зъображає ся змагане славного проводыря народу противъ Рюрика, першого князя Руси, и ôдтакъ нещасна єго боротьба про свободу й волю. Меншу стôйнôсть литературну має исторична поема „Искоростень“, котра обôймає XXIV пѣсень.

Поема „Искоростень“ переносить нашу думку въ мрачну старину и розвиває передъ нашою душею неначе панораму гарныхъ образôвъ зъ давнои бувальщины, коли-то въ народнôй фантазіи вся природа була оживлена богами, коли рѣки говорили, а дерева въ недоли людскôй тужили та въ смутку ажь до землѣ хилились.

[1]) Поему „Вадимъ“ помѣщено вже передше въ „Правдѣ“ (1873), тутки-жь змѣнено текстъ въ кôлькохъ мѣсцяхъ, а денекуды переставлено лишь поодинокѝ слова.

Особливо гарнй суть тй мѣсця въ сѣй поемѣ, де авторъ пише объективно. Сюды належать ось-тй пѣснѣ: 1) „Крôвава нôчь“ (стор. 112—118); — 2) „Смерть Игоря“ (127—135); — 3) „Торжество“ (136—148); — 4) „Ягода“ (166—182). Авторъ заявивъ велику вправу въ описѣ грозы природнои и въ мальованю такихъ картинъ, въ котрыхъ змагає ся пристрасть людска, хоча й идиличнй сцены зъумѣвъ ôнъ досыть добре зъобразити. Але де лишь авторъ высказує философичнй рефлексіѣ, або субъективнй думки, тамъ можна сейчасъ замѣтити слабшу сторону его стихотвору. Тому-то въ пѣсни XIII. апострофа „до вселеннои“ (стор. 184—186) є непотрѣбнымъ епизодомъ въ поемѣ, и не-одному христіянинови могла-бъ она вже зъ-за того невподобатись, що авторъ поставляє Христа-Бога въ небѣ побôчь Зороастра и Будги. Тымъ-менше можь похвалити гадки высказанй въ „Прощи“ (стор. 369—376), де Бога нашого зове поетъ „вседержителемъ голымъ безъ силы и безъ волѣ“, и де ôнъ высказує идеалъ свого Бога. Ôдтакъ про космоґоничнй й митичнй казки въ сѣй поемѣ годить ся примѣтити, що въ нихъ добачаємо чи-малу красу поетичну. Тôлько-жь не можь сего похвалити, що авторъ безъ перестанку повертавъ въ ту мрачну старину. Се бо не вдоволивъ ся ôнъ тымъ, що въ пѣсни II. (стор. 51—65) выложивъ майже въ системѣ руску митолоґію, — ôнъ подавъ ще поглядъ на поганьску вѣру нашихъ предкôвъ у „Вступѣ“, а ôдтакъ въ пятьохъ ôддѣльныхъ мѣсцяхъ (порôвн. пѣснѣ: „Искоростень“, стор. 77—90; „Розбоѣ“, стор. 101—111; „Вѣщованє“, стор. 183—199; „Бойславъ“, стор. 214—233; „Коляда“, стор. 258—272). Въ сѣй останнôй пѣсни повторяє авторъ опять тее, щó бувъ высказавъ въ попереднихъ пѣсняхъ, именно-жь у „Вступѣ“.

А вже-жь, нѣгде правды дѣти, въ творѣ епичнôмъ годѣ списувати просторй казки митичнй. Митолоґію пишуть прозою, а не вѣршами, а ôдтакъ якось недоладно дочитувати замѣтки, щó поясняють текстъ твору поетичного. Опроче Устіяновичь користувавъ ся митолоґичными писанями такихъ авторôвъ, котрыхъ не можь назвати критичными.

Изъ казокъ митичныхъ утворивъ поетъ такожь довшй епизоды, котрй вважають ся справдѣ идилями. (Порôвн. пѣсню XVIII п. з. „Коляда“). Правда, що тй епизоды ôдкрывають свѣтъ тайный и чудовый, але всякій тямущій критикъ схоче признати, що такими епизодами єдинôсть дѣѣ чи-мало розрываєся. Замѣтивъ ачей и самъ авторъ, що въ поемѣ єго нема тои єдности, и про-те не вызначивъ ôнъ свого поетичного твору именемъ богатыря Бойслава, або княгинѣ Ольги, але давъ єму заголовокъ „Искоростень“, мабуть-то-бъ головна дѣя ôдбувалась въ тôмъ городѣ землѣ деревляньскои[1]).

Въ 1876. р. надруковавъ Устіяновичь другу часть своихъ поезій накладомъ д-ра Корнила Сушкевича. Въ сёй части помѣстивъ ôнъ думу п. з. „Святославъ Хоробрый“ и траґедію въ пяти дѣйствахъ п. з. „Олегъ Святославичь Овруцькій“ (16°, сторôнъ 26 + 163). Въ роцѣ-жь 1877. выдавъ ôнъ третю часть стихотворôвъ, се-бъ-то траґедію въ шести дѣйствахъ п. з. „Ярополкъ I. Святославичь, великій князь Кіёвській“ (16°, сторôнъ 182). Такъ отже въ Корнилѣ Устіяновичу пôзнали земляки драматурґа, котрый идучи слѣдомъ за „королѣвскими драмами“ Шекспира намагавъ звеличити историчну ґувальщину періоду князѣвского въ давнôй Руси. Єго намѣромъ було написати кôлька серій драмъ исто-

[1]) Рецензію поемы „Искоростень“ написавъ Омелянъ Огоновскій. Порôвн. „Правду“, рочникъ XI. 1876; стор. 185—190.

ричныхъ; по-переду же хотѣвъ зладити тетралогію п. з. „Олегъ“, „Ярополкъ“, „Володимиръ I.“ и „Святополкъ Окаянный“. Поки-що выдавъ ôнъ лишь „Олега“ и „Ярополка“ и мабуть уже не довершить свого первѣстного пляну, по-за-якъ въ найновѣйшихъ часахъ драматургія въ загалѣ ôдвертав ся ôдъ „мрачнои старины“ и зъявляє напрямъ бôльше реальный.

Въ тыхъ двохъ трагедіяхъ придержує ся авторъ Несторовои лѣтописи, и ôдтакъ стать єго богатырѣвъ змальована по-найбôльше зъ вѣрностію историчною. Такъ въ трагедіи „Олегъ Святославичь Овруцькій“ зъображає ôнъ долю сего князя, щó на ловахъ вбивши Люта, сына Свенєльда, навъ жертвою пôмсты старого сего воєводы. Свенєльдъ бо пôдмовивъ Ярополка, великого князя Кіѣвского, щобы пôшовъ на брата свого й принявъ волость єго. И послухавъ Ярополкъ свого воєводы та въ боротьбѣ подолѣвъ Олега. Ôдтакъ сей князь утѣкаючи зъ поля битвы въ городъ Овручь попавъ ся на гребли въ натовпъ своихъ дружинникôвъ та поваливъ ся зъ мосту въ дебру, въ котрôй погибъ бувши притовченымъ кôньми й людьми.

Хоча-жь подѣя трагедіѣ справдѣ исторична, то авторъ прикрасивъ Олега прикметами володаря нашихъ часôвъ и поставивъ єго типомъ тямущого й справедливого князя, котрый говорить такѝ речи, якѝ мôгъ бы теперь выголосити князь въ державѣ конституційнôй. Ось и важнѣйжѝ зразки єго фразеологіѣ: „Моя котвá народъ!“ (стор. 60). „Для мира, гаразду и славы | моихъ народôвъ, посвячу | житє моє; любвою, правомъ | мôй княжій путь я назначу“ (111—112). — Мѣжь дѣєвыми особами сеи драмы крôмъ Свенєльда, воєводы Кіѣвского, вызначує ся ще Рута, жонá вбитого Люта, и Претичь, воєвода Сѣверскій, батько Руты. Гарно зъо-

бразивъ авторъ именно вдачу Руты, котра являє ся трохи-не одною-однѣсѣнькою женщиною въ сѣй траґедіи. Она горює изъ-за своєи недолѣ и хочь зъ-першу кличе пôмсту на Олега, щó вбивъ єи мужа, то опôсля лагодить свою пристрасть и лишає пôмсту богамъ.

Высше ôдъ сего драматичного твору стоить „Ярополкъ“. Ось и поглядъ на сю траґедію: Ярополкъ, великій князь Кіѣвскій, не знає щастя, супокою, ôдколи братъ єго Олегъ „наложивъ нещасне бувство своє и князѣвствомъ и головою“. Хоча-жь прогуло вôйны крôваве лихо, то нема выгляду на тривкій супокôй, бо отъ, Володимиръ, сынъ Малушѣ, не хотѣвъ Ярополкови поклонитись та зъ вуємъ Добрынею втѣкъ зъ Новгорода за море до Варягъ. Коли-жь єго не має въ Новгородѣ вже ôдъ двохъ рокôвъ, то Ярополкъ посылає туды своихъ посадникôвъ. Але-жь въ I. игровищи дѣйства першого каже князеви Блудъ, воєвода Кіѣвскій, що Володимиръ своєи части не зрече ся, та що на Варягъ своихъ опре ся и вôйною наѣде на Русь. Ôдтакъ жрець славяньскій Гостомыслъ радить князеви, щобъ женивъ ся зъ дочкою Ильдеѣ, хана печенѣжского, и симъ подружємъ придбавъ собѣ союзника. Одначе Ярополкъ заявляє, що вѣра печенѣжска є погана, та що „въ ню князь руській не полѣзе“. Тогдѣ попрѣкає князеви Гостомыслъ про єго наклôнъ до Христіянъ, кажучи, що грецька бранка, котру князь уважає своєю жоною, прехитро єго зачарувала. Ба й Свѣтогоръ, тивунъ Кіѣвскій, зове Грекиню згôрдно бранкою. По сторонѣ-жь князя стоять Варяжко, воєвода Овруцькій, боярынъ Мирославъ и Іоанъ, священикъ христіяньскій. Ôдтакъ Ярославъ сердить ся чи-мало добачаючи здраду Гостомысла й Свѣтогора; — ôнъ каже, що боярамъ суть сôлью въ оцѣ Христіяне, але ôнъ рôвно тримати-ме судъ чи Христіянамъ, чи „Сол-

нянамъ“[1]), и зъумѣє покарати поганыхъ бунтôвникôвъ. Опôсля заявляє князь, що якъ бы ôдъ Грекинѣ мавъ сына, то самъ клавъ бы вѣнець на чоло єи; — коли-жь не має столо-наслѣдника, то рѣшає ся пôслати Варяжка посломъ до Полоцкого князя Рогволода, щобъ тамъ засватавъ єго дочку Рогнѣду за князя рускаго. — Почувши такî слова Блудъ, щó любить по-тай Грекиню, радѣє радостію думаючи, що она покине теперь князя. Опôсля Свѣтогоръ, наляканый княземъ, выбирає ся въ дорогу до Володимира, а Гостомыслъ готовъ передати Володимирови престолъ въ Кієвѣ, коли-бъ ôнъ присягъ, що построить богамъ храмы, двигне вѣру батькôвску и прожене всѣхъ Христіянъ.

Друге игровище дѣйства першого ôдбуває ся на морскôмъ берегу Скандинавіѣ. Малуша, мати Волидимирова, дивує ся, що єи сынъ-сокôлъ кудысь три днѣ й ночи гулявъ, що ôнъ сумный-понурый ходить самъ-одинъ по скалахъ и лѣсахъ. И одвѣчає Володимиръ, що єму не має супокою, по-за-якъ дармо дожидає вѣтру, котрый бы єго й дружину понѣсъ въ рôдну сторону. Наближує ся Боянъ, гуслярь и спѣвакъ, зъ послами Новгородскими, Садкомъ и Ставуромъ. Оба послы просять Володимира, щобъ не набиравъ Варягъ, бо самî Новгородцѣ заступлять єго проти напасти Ярополка. Та отъ, Вовчій Хвôстъ, воєвода Бѣлозерскій, заявляє князеви, що ôнъ захопивъ корабель Новгородскій, въ котрôмъ бувъ посадникъ Ярополка. Тогдѣ Володимиръ розжеврѣвъ ся гнѣвомъ и бажавъ пôмститись Ярополкови за єго самоволю. Посламъ же Новгородскимъ сказавъ ôнъ, що не хоче бути княземъ безъ волѣ й безъ славы, княземъ намальованымъ, щó ланцомъ вѣча прикованый до Вадимо-

[1]) „Солнянами“ зове авторъ тыхъ Славянъ-Русичѣвъ, щó ôддавали сонцю божій поклôнъ.

вого стовпа. — Коли-жь ѣдѣйшли послы, наближивъ ся Добрыня, вуй Володимира, и радивъ ємy, щобъ оженивъ ся таки ось-тутъ въ Скандинавіи зъ дочкою короля; одначе Малуша бажала, щобъ Володимиръ пѣславъ въ Полоцкъ по Рогволодову Рогнѣду, бо по такѣмъ подружю Полоцкій сусѣда помѣгъ бы ємy въ пригодѣ и золотомъ и вѣйсками. Тогдѣ Володимиръ граючись зъ гуслею Бояновою сказавъ Добрыни, щобы пѣшовъ для князя свого въ сваты до Рогволода, та ємy заявивъ, що якъ бы ѣнъ сватаня не принявъ, або лишь зволѣкавъ, то Володимиръ погулявъ бы на весѣлю зъоруженый у десять тысячь сватѣвъ. Опѣсля оповѣстивъ Володимира Оляфъ, королевичь скандинавскій, що все вѣйско варяжске дожидаѥ єго, бо вѣтеръ обернувъ на море. Володимиръ прощаѥ ся зъ Раґнаромъ, своимъ господаремъ, дякуючи ємy за гостину. Молодый князь всѣдаѥ зъ дружиною на байдаки: ѣдплываючи спѣвають они пѣсню, що́ починаѥ ся словами: „По морю, по морю, по плынныхъ валахъ | плывемъ на щоглистыхъ змияхъ...[1])

Въ першѣмъ игровищи дѣйства другого бачимо Рогнѣду въ свѣтлици замку Полоцкого. Она довѣдуѥ ся ѣдъ няньки своѥи, що прѣхали сватове Ярополка, великого князя Кіѣвского. Входить ѥи батько Рогволодъ и Варяжко зъ товаришами, але-жь являѥ ся такожь Добрыня и каже князеви Полоцкому, щобъ ѣддавъ Рогнѣду за Новгородского князя Володимира. Старый Рогволодъ не хотячи собѣ наразити нѣ Ярополка, нѣ Володимира, полишаѥ дочцѣ выбѣръ жениха. Одначе Добрыня заявляѥ, що коли Рогволодъ не прийме сватаня Володимира, то ѣнъ въ сорокъ-тысячь свата явить ся на весѣлю, бгати коровай желѣзомъ. Тогдѣ ѣдповѣдаѥ Рогнѣда, що она

[1]) Гарну музыку до слѣвъ сеи пѣснѣ скомпонувавъ професоръ Анатоль Вахнянинъ.

будучи княгинею не хоче роззувати сына рабынѣ-бранки, та що послужить Ярополкови. Почувши тѝ слова, Добрыня ѳдходячи каже грѳзно, що за сю негѳдну обиду розблє ся богато крови.

По сѣй гарнѳй сценѣ слѣдує игровище друге въ свѣтлици велико-князѣвского замку въ Кіевѣ. Грекиня довѣдує ся ѳдъ Блуда, що Ярополкъ сватає Рогнѣду. Она проклинає свою долю, и въ одчаю душѣ бажає пѳмсты Ярополкови. Тогдѣ признає ся Грекини Блудъ, що єѣ любить, та що готовъ покласти за неѣ житє и останній живчикъ свого серця. И ѳдповѣдає Грекиня, що коли Блудъ єѣ любить, нехай стоить при нѣй и ѣй поможе, а она нагородить єму вѣрнѳсть сотенно. — Ажь ось дѳзнались обоє, що приѣхавъ великій князь. Входить Ярополкъ, и Грекиня зове єго яснымъ прѳмѣнємъ свого серця, а коли князь запытавъ ся єѣ, чого она плаче, то ѳдповѣдає она, що є хвора, тому-що бачить своє сонѣйко. Князь оповѣщає свою жону, що сповняючи єи бажанє велѣвъ для неи приладити княжій дворець въ Овручи, а ѳдтакъ Грекиня каже, що ѣй бѳльшь нѣчого не треба, коли князь, єи рай, живый и здоровъ. Опбсля ѳдходить Грекиня на спочинокъ, а Ярополкъ пытає ся Блуда, чи не ѳнъ звѣстивъ ѣй про сватанє князя? — „Та де!“ ѳдповѣвъ лукавый Блудъ, „она вже про теє знала“. — Входить Инґварь, полковникъ Родняньскій, и заявляє князеви, що Володимиръ зъ Варягами вернувъ ся изъ Скандинавіѣ, та що прогнавши дружину княжу зъ Новгорода велѣвъ сказати, що йде на Ярополка, мстити Олега. Тогдѣ сказавъ князь Блудови, щобы скликавъ дружину та при меду придбавъ охотникѳвъ до вѳйны. Ажь ось являє ся Варяжко и звѣщає князеви, що Рогволодъ приймивъ єго сватѳвъ, та просить єго о помѳчь проти Володимира, котрый грозить взяти Рогнѣду силомѳць. Князь

приказує зобрати комонникôвъ и пôдъ опытнымъ ватажкомъ ôдправити ихъ въ Полоцкъ. — Се все чула Грекиня, и коли ôдбйшовъ князь, прикликала Блуда и сказала: „Ахъ Блудъ! коли мене ты любишь, | зачинь, щобъ вôйско въ часъ не йшло | на помôчь Рогволоду, — | за те я вдячна вѣчно буду“. Блудъ обôймаючи любу Грекиню обѣцює, що ѣй поможе, хоча знає, що князя и свôй край зраджає.

Перше игровище дѣйства третього ôдбуває ся въ лѣсистôй околици въ ночи. Володимиръ говорить Добрыни й Малуши, що пômстить наругу, яку заподѣяла ему Рогнѣда сказавши, що не хоче роззути робичича. Ôдтакъ ôдходить ôнъ зъ Варягами пôдъ Полоцкъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства третього слуги князѣвскй выкочують черезъ ворота замку Кіевского на улицю бочки зъ медомъ; за ними выходить окличникъ, котрый взыває Кіянъ, щобы стали на службу у князя Ярополка. Мѣжь-тымъ коли голота пє, являє ся Блудъ та Инґварь. Инґвареви було приказано, спѣшити на помôчь Полоцкови, але ôнъ не має ще готового вôйска, тому-то радить ему Блудъ, щобъ поступивъ въ Родню, де стоить полкъ Инґваря, и щобъ зъ ôдтамъ ишовъ до Полоцка. Инґварь послухавъ Блуда, котрый бажавъ, щобъ сей воєвода своими вандрôвками зъ Кіева до Роднѣ, а зъ Роднѣ до Кіева, а ôдтакъ походомъ въ Полоцкъ збавивъ богато часу и за пôзно прибувъ на мѣсце бойовé. — Голота-жь все ще пє и погукує: „Слава князеви!“ Мѣжьтымъ оба Христіяне, Мирославъ и Іоанъ, у своихъ бесѣдахъ выступають проти князя, дармá що въ явѣ другôй дѣѣ першои були прихильниками свого володаря. А вже-жь поганьскій жрець Гостомыслъ являє ся непримиримымъ ворогомъ Ярополка, та каже одному Кіянинови, щобъ не приступавъ до дружины князя, котрый

вбивши рôдного брата кидає ся знов на другого. Ажь ось приходить самъ князь Ярополкъ и дôзнавшись, що зъ Кіянъ не богато буде єму хôсна, высилає Блуда до Печенѣгъ, просити хана Ильдею о помôчь.

Въ третѣмъ игровищи дѣйства третього бачимо дѣдинець замку Рогволодового, обведеный муромъ. Въ ночи видно луну пожару въ городѣ и чимъ-разъ бôльше чути якiсь крики. Зъ замку выходить Рогволодъ зъ двома сынами. Одинъ Полочанинъ являє ся въ воротахъ и звѣщає Рогволодови, що Володимиръ въ покосы все кладе и зъ вôйскомъ въ крови сюды вже бреде. Варяги выломлюють ворота и вбивають молодшого сына Рогволода. Приходить Володимиръ зъ дружиною и проколює старшого сына князя Полоцкого; ôдтакъ Рогволодъ ранить Володимира, котрый кликнувши „зчезай, гадюко ты ѣдка!“ кидає ся на Рогволода й коле єго, почôмъ Добрыня его добиває. Та не доволенъ Володимиръ сею пôмстою; ôнъ жадéнъ єще крови и зъ Добрынею ôдходить на боище. Вбѣгає простоволоса Рогнѣда. Побачивши мертвѣ тѣла батька и двохъ братôвъ, въ розпуцѣ хоче она себе мечемъ убити, та омлѣвши падає на трупы. — Вертає ся Володимиръ, а зъ нимъ приходять Добрыня, Вовчiй Хвôстъ и Боянъ. Володимиръ деклямує отъ-сей вѣршь про солодощѣ вôйны:

Нема на свѣту надъ вôйну!
Не має розкоши надъ ню.
Га! хто въ житю не воювавъ,
Кому незнана боротьба,
Той марно те житє проспавъ, —
Травою живъ, и гине якъ трава!

Ôдтакъ говорить Боянъ, що Морена люта вже много жизни скосила, та чей було-бъ на добѣ, залишити сю тризну. И справдѣ каже Володимиръ зупинити вôй-

ско, по-за-якъ не хоче, щобы Словяне вважали єго кровопоємъ. Ажь ось замѣтивъ Боянъ, що якесь дѣвча стогне на трупахъ. Коли-жь Добрыня сказавъ, що се Рогнѣда конає, то заворушилось въ души Володимира якоюсь любою трѣвогою, изъ-за чого кликнувъ Добрыня:

Устань, Рогнѣдо до весѣля!
На трупахъ батька и братôвъ
Робичичь сватає тебе!

Ось уже очуняла Рогнѣда и ôдтакъ побачивши трупы батька и братôвъ дорѣкає Володимирови, що ôнъ повбивавъ єи рôдню. Володимиръ кає ся заявляючи, що страшну сю кривду нагородить Рогнѣдѣ любвою. Ба, ôнъ стає передъ Рогнѣдою навколѣнки и просить єи, щобы приняла єго въ серце своє. И ôдзыває ся Рогнѣда мовь не-при-собѣ:

Страхъ, бѣлый страхъ мôй князю й пане!
Надъ теплыми єщє мерцями
Рôднѣ моєи слухать те!
Боги, боги! чи чули вы
Про сватанє таке?

Володимиръ плаче и молить-благає Рогнѣду, щобъ єго полюбила; — плаче й Рогнѣда та каже, що ошалѣє ôдъ слôвъ тыхъ, щó слухати ихъ не повинна; ба, она признає ся, що душа єи то любо вяне, то зновь дрôжить передъ Володимиромъ. Ôдтакъ она паде въ намороку, а Володимиръ бере єѣ на руки й иде геть зъ нею.

Сею подѣєю выкликує ся чи-малый ефектъ на сценѣ: любощѣ на трупахъ батька и обохъ братôвъ уважають ся справдѣ проявою незвычайною. Не диво про-те, що Левъ Сапогôвскій подаючи въ „Зорѣ“ (1882. ч. 21.) змѣстъ сеи траґедіѣ написавъ отъ-се: „Гроза сеи явы страшна; а авторъ, щó ôдваживъ ся вывести таку сцену передъ зрѣтелѣвъ, поважившись на велике дѣло, та

въ честь нашого автора мусимо сказати, що ява тота належить до найкрасшихъ". Хоча-жь авторъ въ писаню сеи сцены проявивъ чи-малый талантъ поетичный, то все-таки ситуація цѣла є тутъ дивовижна, тому-що любощѣ на трупахъ дорогихъ особъ ледви чи коли въ свѣтѣ доси лучились, та що наглый переходъ чувствъ Рогнѣды одъ тяжкихъ проклоновъ до любови супроти кровопоя вважає ся неимовѣрнымъ. Взоровзоръ до написаня сеи явы принявъ авторъ изъ Шекспировои траґедіѣ „Король Рихардъ третій", де въ другой сценѣ акту першого несуть тѣло короля Генрика VI. въ домовинѣ. За домовиною поступає Анна, вдова по Едвардѣ, князю Уельскомъ, а сынѣ того-жь короля. Ажь ось приходить Рихардъ Ґльостеръ, що вбивъ Едварда и короля Генрика VI., та познѣйше ставъ королемъ Рихардомъ III. Ґльостеръ вздержує походъ похоронный и править Аннѣ свои любовнѣ речи, дарма що она зове его катомъ проклятущимъ. Але-жь треба признати, що сѣ любощѣ въ траґедіѣ Шекспира нѣкого не разять, тому-що Анна не зъображає ся тутъ тяжко горюючою, и що вотдакъ приймає перстѣнь одъ Ґльостера байдужно. Тутъ же въ траґедіѣ Устіяновича Рогнѣда стоить въ крови, що тече зъ ранъ батька й братовъ, и отдакъ паде она въ памороку, по за-якъ душа єи то любо вяне, то дрожить передъ страшнымъ Володимиромъ.

Ледви-жь одойшовъ Володимиръ, несучи Рогнѣду, то сказавъ Добрыня Свѣтогорови, щобъ заявивъ Блудови, що Володимиръ прийме его въ-мѣсто отця, коли онъ Ярополка передасть князеви въ руки. Вертає ся Володимиръ и звѣщає своимъ дружинникамъ, що йде на Кіевъ; отдакъ приказує Боянови, щобъ лишивъ ся при немощнои княгини и єи своимъ спѣвомъ розважавъ.

Въ першôмъ игровищи дѣйства четвертого дôзнаѥ ся Ярополкъ ôдъ Инґваря, що ôнъ спôзнивъ ся зъ войскомъ на оборону Полоцка, та що Володимиръ убивши Рогволода и ѥго сынôвъ полонивъ Рогнѣду та й иде вже на Кіѣвъ. Великій князь велѣвъ скликати на вѣче всѣхъ Христіянъ и Словянъ, бо вже остання пора до дѣла. Ôдтакъ приходить Грекиня убрана въ дорогу. Она выбираѥ ся въ Овручь и ось хоче князеви послѣдній разъ ôддати поклôнъ. Князь вздержуѥ ѥѣ, але она не хоче зустрѣнутись зъ Рогнѣдою. Тогдѣ каже ѣй Ярополкъ, що Володимиръ вбивъ Рогволода и полонивъ собѣ Рогнѣду. Коли-жь князь ôдôйшовъ на вѣче, явивъ ся лукавый Блудъ. Ôнъ говорить Грекини, що збулось по ѥи воли, по-за-якъ горда ѥи розлучниця ѥ вже невôльницею. Грекиня хоче позбутись Блуда словами байдужными, але ôнъ ôдповѣдаѥ, що зрадивъ свого князя изъ-за любови до неи. Коли-жь она теперь ôдвертаѥ ся ôдъ Блуда, то ôнъ враженый въ любвѣ своѣй готовъ на пôмсту-смерть. Грекиня ôдходить сказавши, що она могла-бъ скорше грозити Блудови, що однако прощаѥ ѥму. — Опôсля приходить Гостомыслъ и каже Блудови, що Володимиръ домагаѥ ся вôдъ него, щобы передавъ ѥму Ярополка, а за сю прислугу князь буде уважати ѥго батькомъ своимъ. Блудъ натякаѥ на трудности, поза-якъ всѣ Христіяне й жиды ачей потягнуть за Ярополка; въ-кôнци обѣцюѥ ôнъ вволити волю Володимира, коли ôддасть ѥму Грекиню въ полонъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства четвертого ôдбуваѥ ся вѣче на майданѣ биля ворôтъ Кіѣвского замку. Нарôдъ ôдказуѥ помочи нещасному князеви, а Гостомыслъ дорѣкаѥ Ярополкови, що нарôдъ здертый до послѣднои рубашки терпить голодъ и нужду черезъ бояръ, вôйско й князя-пана... Коли-жь Христіяне радили князеви,

помиритись зъ братомъ сердитымъ, то въ одчаю душѣ кликнувъ Ярополкъ, що вже опоганивъ ся єму той нарѡдъ, и ѡдтакъ приказавъ ѡнъ воєводамъ, кликати кличь на битву, а непослушнымъ прочитати молитву повздовжь плечей. Але-жь Блудъ радявъ князеви, не починати битвы а радше пѡйти въ Родню, де припасѡвъ давныхъ богато, и тамъ дожидати Печенѣгъ. Коли-жь и Варяжко притакнувъ Блудови, то рѣшивъ ся Ярополкъ, тайкомъ утѣкати зъ Кіева. — Небавомъ опѡсля являє ся Володимиръ зъ дружиною и зъ Варягами. Гостомыслъ и Свѣтогоръ витають князя въ Кіевѣ, а ѡнъ каже Кіянамъ, що держати-ме всѣ ихъ свободы, та не позволить множитись Христіянамъ. Якъ же ѡнъ дѡзнавъ ся ѡдъ отрока, що Ярополкъ утѣкъ въ Родню, то велѣвъ воєводѣ Добрыни, ще сегодня пуститись за ворогомъ въ погоню.

Въ першѡмъ игровищи д ѣ й с т в а п я т о г о являють ся въ замку Кіевскѡмъ Рогнѣда, єи нянька и Боянъ зъ гарфою. Нянька радить Рогнѣдѣ, пѡддати ся жѡночѡй доли, любити й терпѣти; ѡдтакъ Боянъ спѣває пѣсню любовну. Але Рогнѣдѣ страшна тая любовь до Володимира. Она дрѡжить, якъ лишь єго побачить, плаче ѡдъ тяжкои горести и не може слѣзъ загатити. Ось входить и Володимиръ та довѣдує ся ѡдъ Рогнѣды, що ѡнъ лякає єѣ поглядомъ своимъ огнянымъ. Приходить такожь Малуша, повитати свого сына й невѣстоньку. Зътиха каже она Володимирови, що Рогнѣда якась понура й горда, та що не буде єму зъ нею щастя. Являють ся Гостомыслъ и Вовчій Хвѡстъ. Гостомыслъ оповѣщає князя, що безбожнѣ Варяги нападають хаты и згнущають ся надъ Кіянами. Тогдѣ приказавъ Володимиръ Вовчому Хвостови, щобы розставивъ по улицяхъ свѡй полкъ и зъоруженыхъ Словянъ, та й кождого напастника вбивъ на снѣданє вовкамъ. Опроче велѣвъ сейчасъ сюды

прикликати воєводу Гарольда й старшину варяжску. Ôдтакъ являє ся сотникъ Путята, сынъ Добрынѣ, й каже князеви, що ôнъ зъ дружиною полонивъ Грекиню. Коли-жь Володимиръ хотѣвъ ôдôйти, щобы зъ честію привитати княгиню хорошеньку, то внали зъ крикомъ Варяги пôдъ проводомъ Гарольда. Сей воєвода бувъ сердитый тому́, що Кіяне вбивали Варягъ за-для ихъ хижацтва; ôдтакъ заявивъ ôнъ князеви, що Варяги здобули Кіѣвъ, та що будуть уважати єго своимъ, поки не дôстануть сплаты. Почувши таку бутну мову, Володимиръ убивъ Гарольда мечемъ, почôмъ Боянъ звеличивъ князя вѣршомъ похвальнымъ.

Въ другôмъ игровищи дѣйства пятого бачимо Ярополка на заборолѣ Родняньскôмъ. Ôнъ придивляє ся сходячому сонцю и каже, що полетѣвъ бы за яснымъ Дай-Богомъ, щобы побачити ся зъ жоною, котра сидить въ неволи у Володимира, та отъ, нема у него крылъ... Приходить Варяжко й остерегає Ярополка передъ Блудомъ, котрый готовъ запродати князя й єго дружину. Саметогдѣ зголоднѣла, обдерта товпа народу горне ся до князя и кричить: „Смерть! голодъ! хлѣба, хлѣба, хлѣба!“ И каже Ярополкъ, що зъ-помѣжь тыхъ бѣдолахъ мре кождый тôлько разъ, а ôнъ що-день умирає за кождого зъ люду, бо зъ житемъ кождого сплыває по капли князѣвскои крови. А вже-жь приказавъ ôнъ Блудови, вынести голодному народови все, що́ лишь найшло-бъ ся въ княжôмъ замку. Ôдтакъ радивъ князеви Варяжко, втѣкати до Печенѣгъ, хоча-бъ прийшлось ити туды перебоємъ. Але Блудъ замѣтивъ, що заморена жменя тыхъ, котрѝ бажають мира, ачей не перебє ся скрôзь таббръ Добрынѣ; про-те хотѣвъ ôнъ, щобы князь пôшовъ и загодивъ ся зъ братомъ. Хоча-жь Варяжко ôдраджувавъ ôдъ такого почину, то Ярополкъ скинувъ вѣнець зъ го-

ловы и сказавъ, що изъ-за волѣ иде миритись зъ Володимиромъ.

Перше игровище дѣйства шестого ѳдбуває ся въ присѣнку княжого замку въ Кіевѣ. Добрыня приносить Володимирови вѣнець велико-князѣвскій и заявляє ємў, що Варяги й Христіяне стоять ще по сторонѣ Ярополка, що про-те єго суперникъ не повиненъ жити. Тогдѣ каже Володимиръ, що боить ся вбити брата въ супокою; позволяє отже Добрыни зарядити, якъ тамъ потреба, — просить одначе, щобъ шанувавъ житє Ярополка. Въ другѣй явѣ иде Грекиня зъ Рогнѣдою. Грекиня дорѣкає своѣй розлучницѣ, що она думна́ й неприступна, и ѳдтакъ пѳдозрѣває єѣ, що она любить Ярополка. Ба, она каже, що коли зъумѣла перешкодити князеви вызволити Полоцкъ и перебити ладканя Рогнѣдиного коровая, то чей зъумѣє и пѳмститись. Але Рогнѣда ѳдповѣдає, що Грекиня дала єѣ въ руки ворогови та вбила єи батька й братѳвъ. Тогдѣ злюща Грекиня ѳдзыває ся до Рогнѣды ось-якою грѳзьбою:

Було не йти за чоловѣка мого!
А сли тобѣ за мало того,
И станешь ще помежи мною
А серцемъ чоловѣка мого,
Такъ попрощай же ся зъ душою.
Вмрешь! марно вмрешь — кляну ся Богу!

Опѳсля признає ся Рогнѣда, що Володимиръ клявъ ся ѣй богами всѣми, що Ярополкъ марне згине. Почувши таку мову Грекиня молить-благає Рогнѣду, щобы просила Володимира за Ярополкомъ; адже-жь Володимиръ любить вельми Рогнѣду, то й въ силѣ все зробити для неи. — Ледви-жь ѳдѳйшла зажурена Грекиня, наближує ся Малуша и сердить ся на Рогнѣду, що она зове єѣ свекрухою, а не княгинею; ѳдтакъ заявляє зъ докоромъ,

що не Володимиръ вбивъ Рогволода и его двохъ сыновъ, але вбила ихъ Рогнѣда, невѣстонька мила. Почувши таке Рогнѣда прозываѳ Малушу волхвилею, изъ-за чого свекруха грозить ѣй, що розкаже свому сынови, якъ свята Рогнѣдонька лаѳ матусю. И справдѣ оповѣстила Малуша свого сына, що Рогнѣда ѣй клене, одначе князь вневняѳ свою любку, що не дасть єѣ бо́льше зневажати; — онъ хоче, щобы всѣ корились Рогнѣдѣ и величали єѣ княгинею. Але-жь Рогнѣда не бажаѳ такои чести; она просить Володимира, щобъ дарувавъ ѣй близь Кіѣва сѣльце, що́ зовуть єго Предславиномъ; — тамъ зможе она выплакати своѳ горе, або й умерти, якъ годѣ. Володимиръ обѣцюѳ дати ѣй тее село й каже, що туды ходити-ме що́-вечера, щобы спочити по трудахъ при своѣй любо́й лебедоньцѣ. Рогнѣда повисаѳ Володимирови на шию й плачучи каже: „Люблю, люблю тя! О не глуми ся надо мною!“ — Въ слѣдуючо́й явѣ звѣщаѳ Путята своему князеви, що Варяги збунтували ся, почувши, що ведуть сюды Ярополка зъ Роднѣ; о́дтакъ зъявляѳ о́нъ, що наближують ся вже й Печенѣги. И кликнувъ Володимиръ въ гнѣвѣ: „Нехай же-жь гине! — смерть голодна!“ Казавъ о́дтакъ ворота мѣста зачинити и коли о́дъ Свѣтогора до́знавъ ся, що Ярополкъ иде зъ Роднѣ на Кіѣвъ, то велѣвъ переказати Добрыни, що великій князь на все вже годить ся. Небавомъ опо́сля переходить сценою Ярополкъ, Блудъ и Варяжко, а за ними идуть зъоруженй Кіяне; та отъ, за стѣною чути крики: „Слава Володимирови! смерть Ярополкови!“ Блудъ о́дходить, завѣдомити великого князя, що прийшовъ сюды Ярополкъ. О́дтакъ Вовчій-Хво́стъ звѣщаѳ нещасному сему князеви, що Володимиръ дожидаѳ єго въ гридници. Ярополкъ слухаѳ сего зазыву и о́дходить, а на сценѣ являѳ ся Володимиръ зъ мечемъ въ руцѣ. Влѣтаѳ простоволоса Гре-

киня и молить князя, щобъ не вбивавъ Ярополка. Володимиръ ѳдпыхає єѣ ѳдъ себе и каже, що Ярополкъ єще сегодня умре. Коли-жь Грекиня погрозила князеви, що кожда чиста душа проклене єго на вѣки и назове братобоємъ, то змякло єго серце, и ѳнъ кликнувъ до неи: „Ходи за мною! — єсли ще живъ, нехай живе! Твоя заслуга, що-мь простивъ; — не дякуй! поспѣшѣмъ до него!“ Такъ отже пѳшли обоє сквапно туды, куды повели Ярополка.

Въ другѳмъ игровищи дѣѣ шестои якійсь окаянный Варягъ и одинъ „збуй“ дожидають своєи жертвы въ гридници князѣвского замку. Входить Ярополкъ и Блудъ, котрый зачиняє за собою двери. За-пѳзно гримає въ двери вѣрный Варяжко покликуючи: „Продавъ тя Блудъ! О стережись!“ Ярополкъ обнажує мечь и кличе: „Де братъ мѳй? — На бѳкъ розбишаки!“ Ажь ось Варягъ боде князя, але ѳнъ вбиває свого напастника й ранить збуя. Ѳдтакъ Блудъ проколює князя зъ заду кажучи: „Не я, а братная любовь | пє нынѣ твого серця кровь!“ Саме-тогдѣ Варяжко, Мирославъ и Инґварь вывалюють двери: Варяжко кидає ся на Блуда и проколює єго. Ярополкъ умирає на рукахъ Инґваря й Мирослава... Вбѣгає другими дверми Володимиръ и Грекиня, котра паде на Ярополка. „За-пѳзно вже!“ мовить Володимиръ, побачивши мертвого брата, — „встає погорда и каяннє | и за волося мя бере | и гнє долѣ мои колѣна!“ — Великій князь горює, хоча Добрыня зъ другими воєводами витає єго побѣдою; — ѳнъ каже, що зъ вины Добрынѣ погибъ Ярополкъ; ѳдтакъ проклинає зраду Блуда, — проклинає свою душу, а коли по єго приказу всѣ притомнѝ ѳддалились, паде ѳнъ на тѣло вбитого брата и плачучи голосить: „Охъ, брате, брате мѳй, прости!“

Отъ и довгій поглядъ на траґедію, що́ єѣ написавъ Устіяновичь пѡдъ заголовкомъ „Ярополкъ“. Въ сѣмъ драматичнѡмъ писаню бачимо таку безлѣчь рѡзнородныхъ дѣй, що зъ того матеріялу можна було утворити не-то одну, але двѣ, ба й чотыри траґедіѣ, и кожда зъ нихъ була-бъ ще богата подѣями историчными. Та й справдѣ на засновку нагромадженого матеріялу мѡгъ авторъ написати ось-якѝ драматичнѝ творы: 1) „Рогнѣда“, 2) „Грекиня“, 3) „Ярополкъ“ и 4) „Володимиръ“. Тому то всякій тямущій критикъ схоче признати, що въ „Ярополку“ нема єдности дѣйства, изъ-за чого Володимиръ въ сѣй траґедіи являє ся важнѣйшою особою дѣєвою, нѣжь єго суперникъ Ярополкъ. Вже-жь Михайло Подолиньскій признавъ, що „въ Ярополку нема однолитои акціѣ и навѣть майже нема справдѣшнього драматичного героя“[1]). Въ загалѣ видно, що авторъ не мѡгъ подолѣти величезного матеріялу историчного; про-те єго инсценизація єсть подекуды слаба, неначе-бъ ѡнъ низавъ намисто всѣлякою низкою. Одначе бачимо на сѣй низцѣ такожь дорогоцѣннѝ жемчуги, се-бъ-то въ сѣй траґедіи находять ся такѝ сцены, котрѝ служать доказомъ чи-малого драматичного таланту автора. Такими гарными сценами суть примѣромъ отъ-сѝ: 1) Сватанє на замку Рогволода (дѣйство II., ява 1—4); — 2) Стрѣча Грекинѣ зъ Блудомъ (д. II., игр. II., ява 1. 5); — 3) Стрѣча Грекинѣ зъ Рогнѣдою (д. VI., ява 2.) и деякѝ иншѝ. А вже-жь суть такожь декотрѝ сцены злишнѝ, примѣромъ ява зголоднѣлои, обдертои товпы народу передъ Ярополкомъ (д. V., игр. II., ява 3.); — ѡдтакъ и ява деякихъ особъ є справдѣ недоладною. Такъ уважає ся дивовижнымъ прихвостнемъ Володимира спѣвакъ и гусляръ Боянъ, котрый выступає

[1]) „Зоря“; III. рочникъ (1882) въ статьи „Представленє Ярополка на рускѡй сценѣ во Львовѣ“; число 22., стор. 351.

зъ гарфою иногдѣ тамъ, де єго побуту зовсѣмъ не треба, примѣромъ въ игровищи третѣмъ дѣйства третього, коли-то Володимиръ кладе покосомъ своихъ ворогôвъ въ Полоцку. Все-жь таки сеся траґедія має свою стôйнôсть литературну. Правда, що Корнило Устіяновичь наслѣдувавъ Шекспира въ писаню сего твору[1]), одначе ôнъ умѣвъ именно жѣночî типы зъобразити ладомъ оригинальнымъ, изъ за чого поетична єго вдача являє ся подекуды самостôйною. Тому-то „Ярополкъ“ Устіяновича єсть окрасою репертоару театру руско-народного и задля вдатнои характеристики головныхъ дѣячѣвъ и такожь изъ-за гарныхъ образôвъ порôвнаня та дикціѣ ядренистои уважає ся однымъ зъ найлучшихъ творôвъ въ нашôй драматургіи[2]).

Свою траґедію присвятивъ Корнило свому батькови Николѣ, пишучи мѣжь иншимъ ось-що: „Зъ борцѣвъ свободы звелись мы на розпинателѣвъ єи. Неприпускаємъ вôльного слова противнои гадки и зазубившись въ буквахъ и выраженяхъ и формахъ поржавѣлыхъ и новыхъ, ôдцуралисьмо ся другъ друга, патріотъ патріота, сынъ батька; безчестимо, плюгавимо и нищимо ся передъ лицемъ розвельможившихъ ся ворогôвъ; безъ надѣѣ тверезои на будучнôсть, безъ любы до нынѣшности, безъ почитаня для бувальщины тяжкои въ нашî дѣла — пяняî завзятємъ однымъ — скарбомъ однѣсѣнькимъ, перехованымъ зъ пра-пра-прадѣдôвъ — молимъ и чаємъ

---

[1]) Порôвн. згадану 7. яву игровища III. въ дѣйствѣ III., де ôдбуваютъ ся любощѣ Володимира зъ Рогнѣдою на трупахъ єи батька и братôвъ.

[2]) Обѣ траґедіѣ, „Олега“ и „Ярополка“, написавъ поетъ чотыростоповыми ямбами, котрî обмѣнюютъ ся зъ пятистоповыми ямбами каталєктичными. Въ такôмъ писаню зустрѣчаємо часто римъ правильный.

лишь пôмсты на ворогахъ нашихъ, — хочь бы по трупахъ нашихъ"...

Написавши бôльшй свои стихотворы, се-бъ-то поемы историчнй и двѣ траґедіѣ, Устіяновичь мовь-то втомивъ ся духомъ и черезъ кôлька рокôвъ не заявлявъ плôднои дѣяльности литературнои. Ажь ось бдъ р. 1881. ставъ ôнъ помѣщувати именно въ „Зорѣ" свои стихи, мѣжь котрыми вызначує ся патріотичный покликъ „Прозрѣмъ!" Ось-якою гарною апострофою звертає ся тутъ поетъ до Руси:

Яка-жь ты красна, чудно прекрасна,
Мати моя!
До сходу сонця сьяє преясна
Глава твоя
Пôдъ діядемомъ Дону святого, —
Грудь у намистѣ Днѣпра старого,
Пышный, роскôшный твôй станъ
Оперезавъ Богъ въ срѣбло живуче,
А стопы твои цѣлує Сянъ
Зъ темныхъ Бескидôвъ круто плывучи,
И Буга хвиля тиха-безгласна —
О моя мати прекрасна!...[1])

Въ загалѣ сила поетичного слова Устіяновича проявляє ся особливо въ короткихъ патріотичныхъ вѣршахъ, мѣжь-тымъ коли въ довшихъ стихотворахъ субъєктивнй рефлєксіѣ не дозволяють авторови высказувати своихъ думокъ въ одвѣтнôй звязи.

Корнило Устіяновичь писавъ чи-мало такожь прозою. Вжеъ V. рочнику „Правды" (1872) помѣстивъ ôнъ вдатну статью п. з. „Руcько-польскй взаємины въ Галичинѣ" (ч. 4. 5). Але найважнѣйшимъ прозаичнымъ єго писа-

[1]) „Зоря"; VI. рочникъ (1885); число 22., стор. 260.

нѣмъ есть автобіографія п. з. „М. Ѳ. Раєвскій и россійскій панславизмъ“. Споминки зъ пережитого и передуманого. У Львовѣ, 1884. (вел. 8°, сторôнъ 86). Се є щира сповѣдь поета-артиста, котрый въ 60-хъ рокахъ перебувъ мытарство московского панславизму и зъ руссофила ставъ ся горячимъ Украинцемъ-народовцемъ.

Меншои ваги суть єго повѣстки: 1) „Сватанє Балы“[1]; — 2) „Межи добрыми людьми“[2]; — 3) „И не введи насъ во искушеніе“. Притча[3]). — 4) „И остави намъ долги наша, якоже и мы оставляємъ должникомъ нашимъ“[4]); — 5) „Емигрантъ“[5]). Опроче годить ся ще спôмнути про гумористичнѣ статьѣ „Пôдъ недѣлю“, помѣщуванѣ въ фелетонѣ „Дѣла“ р. 1888. Въ сѣй политичнôй часописи надруковано мѣжь иншими такожь осьякѣ статьѣ Устіяновича: 1) „Де-що о нашôй живописи церковнôй“[6]); — 2) Въ Римѣ и въ Неаполи“[7]).

---

[1]) „Зоря“. 1884; ч. 20. 21. — Дефиницію „Балы“ подавъ самъ авторъ въ отъ-сихъ словахъ: „Бала“ — то здоровенне, добросердне, лѣнивомысле, а услужне существо, щó выросло зъ гимназійного „коваля“ и доковало ся щасливо до семинарскихъ воротъ, для котрого свѣтъ о стôлько важить, о скôлько въ нѣмъ лучають ся добрѣ парохіѣ, а на тыхъ парохіяхъ супокôйный кусничокъ хлѣба“. (стор. 166.)

[2]) „Буковинскій Альманахъ“ выданый въ память десятьлѣтного существованія (1875—1885) общества рускихъ академикôвъ „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ. 1885; стор. 148—163).

[3]) „Буковина“. Часопись политична и наукова для народа рускаго. Чернôвцѣ, 1886; число 5.

[4]) „Буковиньскій Календарь“. 1887. Чернôвцѣ; стор. 90—94.

[5]) „Дѣло“. 1888; число 124. 128.

[6]) ibid., ч. 8—10.

[7]) ibid., ч. 108. 111. 115.

5. Михайло Старицкій[1]).

Ôнъ родивъ ся въ 1840. р. въ Золотоношскôмъ повѣтѣ ґуберніе Полтавскои. Отець єго Петро бувъ помѣщикомъ въ Полтавщинѣ, а мати була родомъ зъ Лисенкôвъ. На осьмому роцѣ житя Михайло Старицкій втративъ батька, а чотыри роки опôсля вмерла єму мати. Такъ отже оставъ ôнъ круглымъ сиротою и выховувавъ ся у свого дядька й опѣкуна, Виталія Лисенка.

Першу освѣту одержавъ Михайло въ ґимназіи Полтавскôй. Тогдѣ-то читавъ ôнъ за-любки поезіе Пушкина и небавомъ знавъ ихъ майже на память. А вже-жь и ôнъ самъ зъявлявъ чи-малй способности до поезіе, и славывъ ся товаришами изъ-за своихъ гумористичныхъ вѣршевъ и сатиръ на начальство. Але першимъ єго серйознымъ твором̀ъ було либретто до невыкôнченои оперы Лисенка „Гаркуша“. Зъ ґимназіе выйшовъ Старицкій зъ найкрасшими аттестатами; ôдтакъ бувъ студентомъ Харкôвского университета на математичнôмъ выдѣлѣ. По двохъ рокахъ ôнъ перенѣсъ ся въ Кіевъ на тойже выдѣлъ, але небавомъ перемѣнивъ єго на выдѣлъ правничій. За часôвъ свого житя университетского займавъ ся ôнъ перекладомъ зъ россійскихъ поетôвъ, переважно лирикôвъ.

Въ Кіевѣ одружывъ ся Старицкій зъ Софіею, рôдною сестрою Миколы Лисенка, славного композитора музыкального.

Коли наслѣдывъ майно свого свояка, Родзянки, въ повѣтѣ Хорольскôмъ ґубернiе Полтавскои, то Олександеръ Кониській приймавъ (1861) участь юридичну въ подѣлѣ спадщины. Та небавомъ продавъ Старицкій се май-

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 448—457. Деякій вѣстки про житє Старицкого подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко й Олександеръ Кониській.

но и такожь спадщину по свому батькови и купивъ собѣ село на Подо́лю, 4 милѣ о́дъ Винницѣ. По́дъ часъ россійско-турецкои во́йны (1877) займавъ ся о́нъ доставою сухаро́въ для во́йска; одначе въ сѣй орудцѣ не поталанило є́му, и про-те стративъ богато свого майна. Опо́сля купивъ собѣ инше сѣльце, продавши тее, що́ набувъ передше.

Въ 1882. р. прибула въ Кіѣвъ перша украиньска трупа драматична, котра хочь зъявляла найбо́льшій успѣхъ на сценѣ, одначе не ма́ла досыть по́дмоги матеріяльнои. Тогдѣ Старицкій задумавъ присвятити себе театрови украиньскому. Про́-те продавъ о́нъ сво́й маєтокъ и придбавши собѣ потрѣбныхъ грошій по́днѣсъ высоко сто́йно́сть трупы театральнои. Спершу орудовавъ о́нъ театромъ вкупѣ зъ Маркомъ Кропивницкимъ: Старицкій дававъ грошѣ, а Кропивницкій бувъ режисеромъ. Въ 1883. р. грали цѣлу зиму въ Кіевѣ, але вже въ 1884. р. заборонено имъ давати сценичнѣ представленя на Украинѣ. Небавомъ опо́сля о́ддѣливъ ся Старицкій о́дъ Кропивницкого, изъ-за чого настали двѣ украиньскѣ трупы театральнѣ. Въ Москвѣ 1887. р. зъѣхались они разомъ, та не могли якось зъ собою погодитись; тому-то въ сатирично́й часописи „Развлеченіе“ помѣщувано карикатурнѣ образки про ту незгоду обохъ директоро́въ.

Хоча-жь въ трупѣ Кропивницкого були лучшѣ артистки и артисты[1]), нѣжь въ товариствѣ Старицкого, то зъумѣвъ сей талановитый мужь въ театрѣ своѣмъ вѣрно зъображати етноґрафичный побутъ Украины. Опроче Старицкій выставляє часто гарнѣ оперетки, по-за-якъ о́нъ

[1]) Въ театрально́й трупѣ Кропивницкого були до недавного часу Заньковецка, Садовскій, Саксаганьскій и и. Теперь перейшла Заньковецка до театру Садовского, котрый удержує свою окрему трупу.

має выключне право, грати драматичнї творы зъ музыкою свого шурина Миколы Лисенка[1]).

Литературну свою дѣяльнôсть почавъ Старицкій пôдъ псевдонимомъ „Гетьманця“, та й опôсля писавъ часто пôдъ сею назвою. У Львôвскôй науково-литерацькôй часописи „Нива“ помѣстивъ ôнъ 1865. р. шѣсть дрôбныхъ поезій Лермонтова (число 17), одинъ вѣршь Огарева (ч. 18), сѣмь пѣсень Гайного (ч. 19. 20) и двѣ байки Крылова (ч. 20) въ перекладѣ украиньскôмъ. Ôдтакъ друковано деякї его оригинальнї поезіе и такожь переклады у Львôвскôй „Правдѣ“; именно напечатано въ сѣмъ письмѣ три переклады зъ поезій Пушкина: „Козакъ“ (1867; стор. 215), „Зимнiй вечеръ“ (1868; стор. 76), „Втопленый“ (1868; стор. 125). Въ II. рочнику „Правды“ (1868) надруковано оригинальнї поезіе Гетьманця: „Думка“ (стор. 236. 382), „До подруги“ (стор. 258), „Вечѣрня“ (стор. 331), „Мôй рай“ (стор. 391).

Въ тôмъ часѣ займавъ ся ôнъ переспѣвомъ сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень, и про-те въ „Правдѣ“ (1870) помѣщено думу „Будованнѣ Скадра“ (стор. 253—260). Два роки опôсля (1872) надруковано въ сѣй часописи переспѣвъ двохъ сербскихъ народныхъ пѣсень (стор. 10—11) и такожь перекладъ двохъ нѣмецкихъ казокъ Андерсена п. з. „Дѣвчатко зъ сѣрниками“ (стор. 19—21) и „Цыганська голка“ (68—71). Въ тôмъ-же рочнику „Правды“ находимо перекладъ оповѣданя Ваґнера п. з. „Швачка“ (150—156; 202—209) и такожь оригинальный стихъ п. з. „Покликъ до братôвъ Славянъ“ (9—10). Дальшї переспѣвы сербскихъ народныхъ думъ и пѣсень явились въ „Правдѣ“ р. 1873. и 1874., а того-жь (1874) року надруковано тутъ перекладъ деякихъ пое-

[1]) Порôвн. статью В. Сѣчовика п. з. „Вѣсти зъ Украины“. („Дѣло“, 1888; ч. 41).

зій Некрасова. Въ VIII. рочнику сеи часописи (1875) напечатано поему Лєрмонтова п. з. „Демонъ“ въ перекладѣ Руданьского и Гетьманця (стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868), а рôкъ опôсля помѣщено тутъ одинъ оригинальный вѣршь Гетьманця п. з. „Нема правды“ (стор. 205—206), и одинъ переспѣвъ зъ поезій Некрасова (405).

Мѣжь-тымъ выдавъ „Стариченко“ „Казки Андерсена з короткою ёго життєписью“. („Выданнє оздоблене патретомъ автора и одинадцятьма малюнками роботы Н. Мурашка“.) Кіѣвъ, 1873. Зъ нѣмецкого первотвору переклавъ „Стариченко“ трицять казокъ придержуючись досыть вѣрно тексту оригиналу[1]).

Рôкъ опôсля (1874) выдавъ Старицкій въ Кіевѣ музыкальну комедію въ чотырьохъ дѣяхъ п. з. „Рôздвяна нôчь“ (музыка М. Лисенка)[2]), переробивши оповѣданє Миколы Гоголя „Ночь передъ Рождествомъ“[3]). Въ тôмъ-же роцѣ надруковавъ ôнъ деякі „Байки Крылова“ (всѣхъ 30) въ перекладѣ руско-украиньскôмъ[4]), а въ 1875. р. напечатавъ ôнъ перекладъ оповѣданя М. Гоголя п. з. „Сорочинській ярмарокъ“ изъ „Вечерôвъ на хуторѣ биля Диканьки“[5]). Въ тôмъ-самôмъ роцѣ явивъ ся перекладъ єпичного стихотвору Лєрмонтова п. з. „Пѣсня про царя Йвана Василёвича, молодого опричника, та одважного крамаренка Калашника“, а ôдтакъ слѣдуючого року (1876)

[1]) Въ нѣмецкôмъ первотворѣ Андерсена помѣщено 116 казокъ.

[2]) Трохи-не всѣ свои творы й переклады друковавъ Старицкій у Кіевѣ. — „Рôздвяну нôчь“ напечатано ще въ 1876. 1882. и 1883. р.

[3]) „Вечера на хуторѣ близь Диканьки“, часть II.

[4]) „Байки Крылова“ надруковано ще въ 1882. р.

[5]) „Сорочинській ярмарокъ“ надруковано у-друге въ 1883. р.

выдавъ Старицкій въ Кіевѣ „Сербськй народнй думы и пѣснѣ“ (м. 8°, III+420 сторôнъ; „чиста выручка на корысть братôвъ-Славянъ“).

Въ украиньскôмъ альманаху „Луна“ на 1881. р. (частина I.) помѣстивъ Старицкій свôй водевиль въ 1 дѣи п. з. „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“ (стор. 81—120)[1]). Въ тôмъ-же альманаху надруковано ще отъ-сй его стихотворы: „Зимовый вечôръ“ (стор. 59—61), „Передъ труною“ (61—64). Того-жь року (1881) выдавъ ôнъ перекладъ всѣлякихъ поезій п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“, се-бъ-то переклады деякихъ поезій Байрона, Гайного, Мицкевича и Сырокомлѣ та й переспѣвъ 48 сербскихъ народныхъ пѣсень жѣночихъ[2]).

Въ 1882. р. надруковавъ ôнъ въ Кіевѣ перекладъ Шекспировои траґедіѣ въ 5 дѣяхъ „Гамлетъ, принць Данській“ (зъ прилогою музыки Лисенка). Въ передньôмъ словѣ замѣчає тутка Старицкій, що ôнъ уже въ 1873. р. задумавъ перекласти на мову украиньску лучшй творы Шекспира не тôлько изъ-за популярнои переробки письмъ великого драматурґа, але й за-для того, щобъ рôдну мову выправити на величныхъ взôрцяхъ клясичныхъ (стор. I).

Головну жь свою дѣяльнôсть литературну заявивъ Старицкій въ 1883. р. Тогдѣ-то напечатавъ ôнъ другу частину стихотворôвъ п. з. „Зъ давняго зшитку. Пѣснѣ и думы“. Тутъ помѣстивъ ôнъ крôмъ кôлькохъ своихъ стихôвъ именно переклады деякихъ поезій Лєрмонтова, Некрасова и т. и. Мѣжь переспѣвами важнѣйшою єсть

[1]) Гляди литературну оповѣстку Василя Лукича въ „Зорѣ“, 1882. р. (въ статьи „Закордоньска Украина въ 1881. р.“), стор. 24.

[2]) Тй „пѣснѣ и думы“ оцѣнивъ Василь Лукичь въ „Зорѣ“, 1882. р., стор. 8—9.

поема Лєрмонтова „Демонъ“ (стор. 129—180), котру Старицкій вкупѣ зъ Руданьскимъ уже давнѣйше переложивъ[1]), а ôдтакъ въ тôмъ збôрнику подавъ у новôй перерôбцѣ.

Въ тôмъ же (1883) роцѣ выдавъ ôнъ у Кіевѣ украиньскій альманахъ п. з. „Рада“ (частину I.). Въ сѣмъ вельми цѣннôмъ збôрнику надруковавъ ôнъ крôмъ кôлькохъ своихъ стихôвъ и переспѣвôвъ єще поезіѣ Грѣнченка, Щоголева, П. Ратая, Олены Пчôлки и и. Ôдтакъ находять ся тутъ отъ-сî писаня: 1) „Микола Джеря“. Повѣсть Нечуя[2]) (стор. 7—102); — 2) „Повѣя“. Романъ въ трьохъ частинахъ П. Мирного; частина I. (стор. 109—172); — 3) „Скажи мѣсяченьку!“ Розповѣдокъ Данила Мордовцева (182—189); — 4) „Бурлака“. Оповѣданє Бабенка (201—216); — 5) „Новобранець“. Оповѣданє Гната Карого (219—234); — 6) „Дѣдъ“. Оповѣданє Лопуха (235—250); — 7) „Лѣрникъ“. Оповѣданє Бабенка (253—267); — 8) „Не судилось!“ Драма въ 5 дѣяхъ М. Старицкого (271—350); — 9) „Про спôлки хлѣборобськî“. Розправа В. В—нка (371—392); 10) „Песиголовцѣ“. Демонолоґичный обрысъ Грицька Десятина (393—395); — 11) „Библіоґрафичный покажчикъ новои украиньскои литературы“ (1798—1883. р.). Збôравъ М. Комаровъ (стор. 397—470)[3]).

---

[1]) Порôвн. „Правду“ зъ 1875. р., стор. 745—749; 785—789; 825—829; 857—868.

[2]) Повѣсть „Микола Джеря“ надруковано вже въ „Правдѣ“ 1878. р., томъ I., стор. 1—187.

[3]) Другу частину украиньского альманаха „Рада“ надруковано въ 1884. р. Въ сѣмъ збôрнику нема нѣякихъ творôвъ Старицкого. Тутъ напечатано мѣжь иншимъ поему Олены Пчôлки п. з. „Козачка“ (стор. 1—39), ôдтакъ другу частину романа П. Мирного п. з. „Повѣя“ (стор. 41—122) и єго образки зъ житя п. з. „Якъ ведецця, такъ и живецця“ (стор. 135—198).

Въ 1885. р. надруковано въ Одессѣ оперету Старицкого въ 3 діяхъ п. з. „Утоплена“[1]). Написавъ же ôнъ сю оперету на основѣ оповѣданя Миколы Гоголя п. з. „Майская ночь, или Утопленица“[2]). Въ тôмъ-же роцѣ напечатано въ Кіевѣ отъ-сей драматичный твôръ: „Чорноморцѣ“. Оперета въ 3 картинахъ. Музыка М. Лисенка. По Кухаренку скомпонувавъ М. С(тарицкій)[3]).

Опроче деякихъ драматичныхъ творôвъ и перерôбокъ Старицкого доси не друковано. Сюды належать: 1) „Тарасъ Бульба“, либретто до оперы Миколы Лисенка; 2) „За правду“, драма; 3) „За двома зайцями“, комедія; 4) „Одноокій писарь“, комедія; 5) „По модному“, оперета; 6) „Сорочинській ярмарокъ“, оперета; 7) „Не ходи, Грицю, на вечерницѣ“, драма; 8) „На Ивана Купала“, оперета. — Теперь пише Старицкій драму п. з. „Богданъ Хмельницкій“.

Михайло Старицкій придбавъ собѣ добре имя въ нашôй литературѣ именно выданѣмъ перекладу сербскихъ народныхъ думъ та пѣсень и написанѣмъ драмы „Не судилось!“

Присвячуючи перекладъ тыхъ думъ и пѣсень своѣму щирому другови й товаришови, Михайлови П. Драгоманову, замѣтивъ ôнъ у словѣ „ôдъ переводчика“, що Украинцѣ своєю исторiєю, вдачою, суспôльнымъ побутомъ и мовою спорôдненй суть зъ наддунайскими Славянами. Ôдтакъ подѣливъ ôнъ сй творы народнои сербскои поезіѣ на три части: 1) думы „юнацкй“, се-бъ-то лицарскй та историчнй; 2) пѣснѣ про побутъ суспôльный и пѣснѣ

[1]) Се ѣсть передрукъ зъ литературного зборника „Нива“ (стор. 55—144). До сеи опереты зложивъ М. Лисенко гарну музыку

[2]) „Вечера на хуторѣ близь Диканьки“, часть I.

[3]) Про оперету „Чорноморцѣ“ гляди II., стор. 743—745.

жѣночій; 3) пѣснѣ обрядовій. Хоча-жь Старицкій довершивъ цѣлого сего перекладу, одначе выдавъ тôлько пѣснѣ юнацкій, до котрыхъ долучивъ двѣ думы зъ періоду гайдуцкого, щó єсть похожій на гайдамачину украиньску. У своѣмъ перекладѣ намагавъ ôнъ зъ вѣрностію фотоґрафичною ôддати мысли ориґиналу и про-те придержувавъ ся ôнъ подекуды такожь того метричного складу, якій проявляє ся въ думахъ и пѣсняхъ сербскихъ[1]).

Меншои ваги суть єго переклады байокъ Крылова[2]), поезій Байрона, Лєрмонтова[3]), Некрасова, Мицкевича, Сырокомлѣ, Гайного и и. Особливо недоладными являють ся деякій новій слова й выразы, котрій Старицкій подекуды нескладно ковавъ[4]). Не диво про-те, що рецензентъ украиньскихъ перекладôвъ Старицкого замѣтивъ отъ-се: „Приглянувшись добре литературнымъ трудамъ п. Старицкого, мы мусимо признати єму окремого рода мѣсце въ рядѣ малорускихъ писателѣвъ. Старицкій являє ся дуже смѣлымъ новаторомъ въ образованю языка, и въ єго творахъ повно новыхъ слôвъ, якихъ въ иншихъ литературныхъ творахъ, писаныхъ народнымъ языкомъ рускимъ, не подыблешь. Ôнъ творить новій слова въ цѣл-

[1]) Старицкій переложивъ 52 народныхъ думъ и пѣсень сербскихъ.

[2]) Порôвн. рецензію байокъ Крылова въ „Кіевскôй Старинѣ“, VI., 1883., стор. 359.

[3]) Мѣжь перекладами поезій Лєрмонтова вызначує ся лишь „Пѣсня про царя Йвана Василёвича, молодого опричника, та одважного крамаренка Калашника“.

[4]) Въ рецензіи альманаха „Луна“ пише Костомарôвъ отъ-се: „Лучше оставить всѣхъ Байроновъ, Мицкевичей etc. въ покоѣ и не прибѣгать къ насильственной ковкѣ словъ и выраженій, которыя народу непонятны, да и самыя произведенія, ради которыхъ они куются, простолюдину непонятны и пока не нужны“. („Вѣстникъ Европы“. С.-Пб. 1882. I., въ статьи: „Задачи украинофильства“, стор. 900.)

комъ оригинальный способъ: або вынаходить якiсь новi коренѣ, або до знаныхъ коренѣвъ додає неодвѣтнi паростки, або въ кiнци дає словамъ цѣлкомъ хибнi значеня"...[1])

А вже-жь и оригинальнi его стихотворы не мають великои стiйности литературнои. Авторъ доторкнувъ ся подекуды до питань нацiонального и суспiльного житя на Украинѣ, одначе не зъумѣвъ, чи не хотѣвъ ясно высказати своихъ думокъ. Такъ въ „Поклику до братiвъ Славянъ" питає ся онъ, „чи довго ще кривдѣ и надсилѣ тлумити | святе наше право розвою? | Не вже не однои мы матери дѣти? | не вже не браты мѣжь собою?"[2]) Але-жь до „брата Москаля" звернувъ ся онъ словомъ вельми несмѣлымъ, ба, онъ каже, що зъ Москалемъ насъ Украинцѣвъ „зъєднали недолѣ крiвне"[3]). Тiлько въ однiй думцѣ, що є написавъ авторъ пiдъ заголовкомъ „Нема правды", поважив ся онъ трохи яснѣйше высказати свои змаганя патрiотичнi. Ось и початокъ сего гарного стихотвору:

Украино, моя рiдна нене!
Ой тяжке житя твоє й мерзене!
Що якъ гляну на гаѣ темрявi —
Тiльки вбачу рѣченьки крiвавi,
Що якъ гляну на степы широкi —
Тiльки вбачу могилки высокi,
Що якъ гляну на поля-долины —
Усе рiдне пропадає, гине[4]).

---

[1]) „Зоря". 1883; въ статьи: „Украиньскi переклады М. Старицкого"; стор. 76.

[2]) „Правда". 1872; стор. 9.

[3]) ibid.

[4]) ibid., 1876; стор. 205—206.

Одначе въ пôзнѣйшôмъ стиху „До Украины“ згадуе ôнъ тôлько про степы розлогй, про вишневй садки, про поважну рѣчь старыхъ дѣдôвъ чубатыхъ та „хапливу“ працю хлѣборобôвъ, — а не смѣючи пôднести протесту противъ недолѣ-неволѣ батькôвщины высказуе ôнъ лишь любовь до народу свого „убожествомъ прибитого, знеможеного и темностю сповитого“[1]). Теплѣйшимъ словомъ озвавъ ся авторъ про лиху долю темного, незрячого брата у стиху до „М. Л(исен)ка“, де ôнъ каже, що „намъ треба розбуркати силы, | щобъ пôднять того брата зъ могилы, | просвѣтить вѣкового раба“[2]). Особливо въ вѣршу, що починае ся словами „Нôчь зъ горы зорить очима“ зъявляе Старицкій братню любовь до голоты, котра „свою скруту и турботу | слѣзьми выливае“[3]). Ôдтакъ въ думцѣ „Зимовій вечôръ“ ось-якъ малюе ôнъ гôрку недолю бѣдныхъ своихъ землякôвъ:

Добро́, въ кого незла оселя,
Того й хурдиґа не дотне, —
А позернѣть у нашй села,
На те убожество страшне:
Якъ-то теперь отôй голотѣ
Сидѣть въ нетопленôмъ хлѣвѣ,
Замученôй въ тяжкôй роботѣ
Безъ думы навѣть на чолѣ! —
Стерчить въ заметѣ та землянка,
Подертый дахъ зовсѣмъ полѣгъ,
Замѣсть ôкна зъ папѣру латка,
Крôзь стѣны ажь пробивъ ся снѣгъ;
Надъ пѣччю капае изъ стелѣ,

[1]) „Рада“. Украінський альманахъ на 1883. рокъ. Кіевъ. Частина I., стор. 1—2.
[2]) ibid., стор. 2—3.
[3]) ibid., стор. 181.

И глина ляпає на пôлъ;
У хатѣ лава тôльки й стôлъ,
Нема й заводу тутъ постелѣ,
Нѣ подушокъ посаговыхъ —
Лишь двоє ряденъ старовыхъ
Та оберемочокъ соломы...[1])

Коли-жь Старицкій не утворивъ цѣнныхъ поезій лиричныхъ и епичныхъ, то въ руско-украинськôй драматургіи занявъ ôнъ одно зъ передовыхъ мѣсць, написавши драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Не судилось!“ Хто прочитає давнѣйшій єго писаня драматичній, той зможе добачити въ авторѣ великій поступъ ôдъ утвореня маловажныхъ, шутливыхъ сценъ до реального зъображеня побуту суспôльного на Украинѣ. Бо чи-жь може вважатись вдатнымъ твором музыкальна комедія „Рôздвяна нôчь“? Правда, що Старицкій придержувавъ ся Гоголевого оповѣданя „Ночь передъ Рождествомъ“, та що зъ сего твору принявъ въ комедію свою всѣ діялоґи; але-жь такою перерôбкою чудового оповѣданя не зъумѣвъ ôнъ зладити путнього писаня драматичного. Вже-жь бо не всяка казка годить ся до перерôбки драматичной, поза-якъ въ недостачи акціѣ проявить ся на сценѣ непотрѣбне балаканє[2]). Особливо-жь дивовижною вважає ся ява трьохъ мѣшкôвъ, въ котрій вдова Солоха всадила сѣльского голову, дяка и козака Чуба. Все-жь таки треба признати, що Старицкій зложивъ вельми вправно текстъ спѣванокъ и куплєтôвъ. — Ще меншу литературну стôйнôсть маєе водевиль „Якъ ковбаса та чарка, то минеться й сварка“. Се є проста фарса, зъображаюча двохъ су-

[1]) „Луна“. Украінськый альманахъ на 1881. р. Кіевъ. Частына I., стор. 59—60.

[2]) Про мову комедіѣ „Рôздвяна нôчь“ гляди „Кіевскую Старину“, т. VI., 1883; стор. 361.

сѣдôвъ, полупанкôвъ-хуторянъ, Шпоньку и Шила, котрѝ на ловахъ посварились изъ-за заяця, и опôсля въ шинку зъ собою помирились. — Трохи лучшою єсть опера „Утоплена“, котра являє ся досыть вдатною перерôбкою Гоголевого оповѣданя „Майская ночь, или Утопленица“[1]).

Въ тыхъ оперетахъ и шуткахъ не проявивъ отже Старицкій вдачѣ оригинальнои; а вже-жь въ драмѣ „Не судилось“ выдвигнувъ ся ôнъ ôдъ-разу на вершину самостôйного поетичного твореня. Сей твôръ оцѣнивъ вельми складно Микола Костомарôвъ, котрому давнѣйшѝ писаня Старицкого не зовсѣмъ були по-нутру. Про сю-жь драму высказавъ ôнъ ось-яке похвальне слово: „Мы не можемо не признати нового самостôйного плоду пера сего писателя однымъ изъ лучшихъ у своѣмъ родѣ и заслугуючихъ на увагу появъ въ украиньскôй литературѣ... Авторъ доторкнувъ ся самыхъ живыхъ струнъ сучасного суспôльного житя, розкрывъ недугу, котру ôдчувають всюды въ нашôмъ часѣ и зъобразивъ єѣ въ такихъ рысахъ, въ якихъ она выявляє ся въ сучаснôй украиньскôй суспôльности. Се именно ентузіязмъ изъ-за народности, котрый спонукує молодыхъ, интеллиґентныхъ людей зближити ся до люду. Таке прямованє може вести до вельми пожаданыхъ наслѣдкôвъ, и мы можемо вказати на хосенній єго плоды въ трудахъ, щó тыкають ся етноґрафіѣ, археолоґіѣ, исторіѣ, филолоґіѣ и праць на поли мовы; але у многихъ таке прямованє, стыкаючись зъ противными условинами житя, зовсѣмъ не удає ся и выкликує появы неґативнѝ, иногдѣ просто заслугуючѝ на смѣхъ, а деколи й сумнѝ“...[2])

[1]) Оперету „Утоплена“ оцѣнивъ коротко М. Комаръ въ „Зорѣ“, 1886; стор. 290.

[2]) „Кіевская Старина“. Томъ VII. 1883., стор. 297—300. —

Ось и поглядъ на сю драму Старицкого: Михайло Ляшенко, студентъ университету, пріѣхавъ на село до своихъ родителѣвъ и радъ-бы зближитись до народу та подати освѣту меншому братови. Та й вельми людянй були тогдѣшнй єго думки, по-за-якъ высказувавъ ось-якй свои бажаня: „Нѣ ôдъ кого не залежать, а працювати тамъ, де менѣ мило, на корысть народови". „Мы стоимо за освѣту меншого брата, за народне щастя, за правду!" (стор. 275)[1]). Великою пôдмогою въ такôмъ гуманнôмъ прямованю бувъ єго товаришь, Павло Чубань, щó ставъ уже лѣкаремъ. Коли-жь Павло такй хосенній мрѣѣ вмѣвъ погодити зъ житємъ практичнымъ и стôйно простувавъ до своєи меты, то Михайло любувавъ ся небавомъ лѣнощами та забувавъ про науку сѣльскои дѣтворы, ôдъ коли прихиливъ ся серцемъ до Катрѣ, дочки бѣднои селянки, Горпины Дзвонарихи. Та й хороша була Катря Дзвонарôвна, „таки просто и мѣжь паннами красунею була-бъ, та й годѣ".

Михайло видѣвъ въ любвѣ своѣй цѣлу суть свого народовства, не зважаючи на теє, що Павло дорѣкавъ паничеви, що єго порыває поезія, примха. Михайло ходивъ на улицю, любувавъ ся красою и тѣшивъ своє серце розмовонькою дѣвочою. Коли-жь Павло недужôй Дзвонарисѣ подававъ лѣкарску помôчь, то въ хату єи приходивъ такожь Михайло, мабуть-то-бъ учивъ Катрѣ читати. Та отъ призналась дѣвчина своѣй подрузѣ Пащцѣ,

---

Порôвн. „Дѣло". 1888., число 61. въ статьи В. Сѣчовика „Вѣсти зъ Украины".

[1]) Гляди сю драму въ украиньскôмъ альманаху „Рада" (1883). — Такй гуманній думки заявивъ Михайло въ розмовѣ зъ Николаємъ Степановичемъ Бѣлохвостовомъ, котрый говорячи по-московски замѣтивъ, що „цивилизація приводить всѣ языки ко одному знаменателю".

що й она полюбила панича, дарма́, що годованцеви Дзвонарôвъ, Дмитрови Ковбаневи, дала передше слово, що буде єго дружиною.

Мѣжь-тымъ батько й мати Михайла не добачали тон любови свого сына до простои дѣвчины сѣльскои. Старый Иванъ Ляшенко бувъ колись богатымъ паномъ, та отъ, марнотратна єго жона́, Анна Петровна, панскими вытребеньками довела єго сѣльске майно до руины. Ôдтакъ батько Михайлôвъ попавъ ся въ тенета, якѝ заставивъ своѣй жертвѣ жидъ-орандарь Шльома.

Хоча-жь Иванъ Ляшенко говорить тôлько по-украиньски[1]), то на людъ поглядає ôнъ зъ презирствомъ и жалкує ся передъ жидомъ, що выпустили на волю „гайдамакъ“. Ôдъ Шльомы довѣдує ся ôнъ, що кудлатый Павло пристає зъ людьми въ громадѣ и щось имъ на улици шепоче. „Доброго гостя привезла намъ панѣ! — Безштанько чортовый!“ погукує злющій панъ и ôдтакъ при помочи жида намагає взяти хлопа въ лещеты (стор. 283). Опôсля позаорювавъ ôнъ прогоны для громадского товару и силувавъ селянъ, щобъ „кучугуры“ за добрѝ свои землѣ змѣняли, або ѭхъ купили.

А вже-жь того гостя привезла забаглива панѣ, щобъ забавитись зъ нимъ романтичною идиллею; одначе тямущій Павло высмѣявъ жениханє кокетливои Анны Петровны сказавши ось-що: „Минѣ не пристало Іосифомъ бути, та й вамъ до Пентехріихи далеко!“ (стор. 298). Коли-жь „слабонервна“ и сентиментальна панѣ роздумувала тôлько про солодощѣ житя, то й пристаркуватый єи мужь бажавъ побалакати весело зъ Жозефиною, котра була учителькою примховатои єго дочки, малои

[1]) По-московски говорить въ сѣй драмѣ Николай Степановичь Бѣлохвостовъ. На ладъ московскои мовы навертають часто Анна Петровна, мала єи дочка Зизѣ и покоѣвка Аннушка.

Зизѣ, и крôмъ французщины нѣякои иншои мовы не знала. Хоча-жь бѣдна тая мучениця не злюбила єго солодкихъ слôвъ, то таки мусѣла слухати єго гутôрки про „славнѝ свои ручки и чорнѝ очи“.

Михайло не пускавъ ся своихъ любовныхъ мрѣй и навѣщавъ Катрю що-дня. Ажь ось пôшла слава по селу, що паничь у Дзвонарôвны застрявъ, и днює й ночує. Такѝ недобрѝ вѣстки ширила именно Аннушка, покоѣвка Ляшенкôвъ, дѣвчина вертка на всѣ заставы, котра була лиха на панича зъ-за того, що ôнъ ôдвернувъ ся ôдъ неи зъ давнѣйшими своими любощами. Ôдтакъ Михайло томивъ ся страшною нудьгою: думавъ тôлько про Катрю. Давнѣйше здавалось єму, що нема такои силы на свѣтѣ, котра-бъ єго злякала, зупинила на єго шляху,— теперь розкисъ ôнъ супроти дѣвочого погляду и шовковыхъ брôвокъ (стор. 300). Не було для него розрады, по-за-якъ єго товариш Павло покинувъ двôръ женихливои Анны Петровны. Не кохання грызло єго, а та думка непоковила єго, що зъ родомъ своимъ прийде ся єму на вѣки порвати. Ôдтакъ замѣтивъ ôнъ небавомъ, що єго Катруся иногдѣ таке простувате сплете щось, що зъ-нехотя засмѣєшь ся; ба, тогдѣ прийшло єму ось-що на думку: „Коли-бъ тôлько вона не мастила головы оливою, чи смальцемъ! а то зъ щирости такъ наялозить для мене, що ажь одгонить“ (стор. 306). Та не зважавъ паничь на теє, що дѣвчина вся мовь потонула въ коханю, — ôнъ що-разъ рѣдше навѣщавъ єѣ и не знавъ, якъ закôнчити любовну свою справу. Ажь ось зъявивъ ся у Михайла товариш єго Павло, щó живъ тогдѣ у Олександра, дядька Михайлового. Той-же Олександеръ бувъ оженивъ ся зъ простою дѣвчиною-крѣпачкою, и зъ-за того Анна Петровна жила зъ нимъ въ сварни. Павло довѣдавъ ся вже передше про любощѣ Михайла до Катрѣ

и хотѣвъ теперь допевнитись, чи ôнъ зъ нею оженить ся. Коли-жь Михайло натякнувъ про тее, що трудно буде ему укоськати батькôвъ, та що пôпъ безъ согласія ихъ не повѣнчае, то заявивъ ему Павло, що треба зъ родомъ поламати на вѣки и жити своими руками (стор. 309). Опроче дядько Олександеръ готовъ бувъ приняти Михайла зъ Катрею у себе дома та зъѣднати попа до вѣнчання. Такъ отже минувъ швидко чарôвный сонъ Михайла, — розбуркавъ Павло грубо, жорстоко...

Мѣжь-тымъ стара Горпина Дзвонариха рада була одружити дочку зъ чесною людиною — зъ Дмитромъ, котрый допомагавъ бѣднôй вдовицѣ за-для того, що покôйный чоловѣкъ Горпины выховавъ его и зберѣгъ сиротѣ и батькôвщину и хату. Але Катря призналась Дмитрови, що любить Михайла. „Я сама винна“, сказала она, „не моя сила, такъ судило ся!“ (стор. 318). Тогдѣ замѣтивъ Дмитро зъ докоромъ, що паны зазѣхають на хлѣборобôвъ-старцѣвъ, що ôднимають имъ остатню радôсть, остатнє щастє. Ôдтакъ въ розпуцѣ серця озвавъ ся до Катрѣ оск-якъ: „Якъ ôнъ насмѣетця надъ тобою, якъ потопче красу твою, кине тебе на зневагу, на горе, — то не сховаетця ôнъ ôдъ мене нѣгде!“ (стор. 319).

Бѣдна Катря довѣдалась вже по-переду ôдъ пянои Степаниды, колишньои панскои полюбовницѣ, що по селу пôшла про неѣ лиха слава; тому-то зажурилась она вельми и сказала на самотѣ: „Надѣвувала ся! Наступае вже кара людська, невпросима, невмолима“ (стор. 317). Горювала-жь она тымъ бôльше, що Михайло очевидячки забувавъ про неѣ. Мати хотѣла его саме-тогдѣ выслати до Петербурга, куды звавъ его дядя; — она сподѣвалась, що сынъ ей тамъ оженить ся зъ якою красавицею и дôбе ся свѣтлои карѣры. Михайло-жь не мôгъ рѣшитись ѣхати до столицѣ, але й не мôгъ ôдважитись поговорити

зъ родителями про задуману женитьбу. Ажь ось покоѣвка Аннушка выкрала листъ, що́ єго написавъ до Михайла дядько Олександеръ въ справѣ подружя зъ Катрею. Зъ сего-жь листу довѣдалась Анна Петровна, що єи синъ „женить ся на простôй дѣвцѣ“. Она млѣла и проклинала „мерзавку“, та очуняла ажь тогдѣ, коли дôзналась, що приѣхавъ єи кузинъ, Николай Степановичь Бѣлохвостовъ. Ôдъ него сподѣвалась она помочи въ клопотѣ своѣмъ, думаючи, що ôнъ укоськає Михайла. И дѣйстно повелось сему крутѣєви й вертиголовѣ нѣбы-то влагодити любовну справу молодого свого друга. Бѣлохвостовъ говоривъ Михайлови, що ôнъ оженившись зъ Катрею вчинить єѣ нещасливою; опроче можна буде дѣвчину заспокоити, и ачей ôддасть ся она за иншого. А поки-що Михайло мусить ѣхати въ Петербургъ. Ôдтакъ заявивъ Бѣлохвостовъ, що спонукає батька Михайлового, щобъ Катрю и матѣрь „обезпечивъ“ якъ найлучше, почôмъ Михайло зможе собѣ поступити, якъ єму вподобає ся. Почувши таку раду колишній народовець кинувъ ся на шию своякови и кликнувъ: „*Голубчикъ, другъ мой! Какъ я тебѣ благодаренъ! Ты меня просто воскресилъ!*“ (стор. 334)[1]).

Та не такъ склалось, якъ ждалось. Катря скучала за Михайломъ и прийшла до двору, оповѣстити свого милого, що Дмитро хоче єго вбити. Дôзнавшись про се Михайло гôрко попрѣкнувъ бѣдну дѣвчину сказавши: „Побий мене лиха та нещаслива година, що я й завязавсь зъ божевôльными. Спокою нѣ въ день, нѣ въ ночи — и все черезъ тебе... Минѣ твои сльозы въ печѣнкахъ уже сидять!“. (стор. 335). — „Въ печѣнкахъ?! бôльше не бу-

[1]) Вволяючи волю Бѣлохвостова Михайло говоривъ зъ нимъ въ тôй сценѣ (IV, 10) по-московски, дарма́ що передше въ 2. сценѣ I. дѣѣ сказавъ сему „объединителеви“: „Живешь на Украинѣ, то знай єѣ й мову“ (стор. 275).

дуть!“ ôдповѣла Катря въ одчаю душѣ. Саме тогдѣ Анушка ôдчинила ôкно и прислухувалась, якъ паничь бесѣдувавъ зъ Катрею; ôдтакъ побѣгла сейчасъ, „ôдлепортувати баринѣ, — пущай полюбуютця на рандѣву!“ (стор. 336). И ось прилетѣла блѣда й злюща Анна Петровна, та кинулась прожогомъ до Катрѣ. Явивъ ся й Иванъ Андреєвичь зъ Бѣлохвостовомъ и зъ дворовыми, — вчинилась замятня: бѣдна Катря сталась жертвою наруги не-абы-якои, дармá що Михайло намагавъ єѣ оборонити. И кôнчить ся четверта дѣя вельми ефектовно. Коли бо старый лакей Харлампій радивъ, ôдрѣзати дѣвчинѣ косу, то она божевôльно обвела всѣхъ очима й крикнула: „Рѣжте косу! Тобѣ ѣѣ рѣзати, Михайло! Рѣжь! Чого-жь зупинились? Катуйте — топчѣть ногами; давѣть и дитину ôдъ вашого сына!“ (стор. 338). Почувши сѝ слова Анна Петровна зômлѣла.

Опôсля наближилась катастрофа швидкою ходою. Катря довѣдалась ôдъ Пашки, що въ дворѣ всѣ пакують ся, що ѣде й паничь у досвѣта. Тогдѣ сказала она своѣй подрузѣ, щобъ запросила до неи Михайла на прощанє. Коли Пашка ôдôйшла, Катря взяла пузирьокъ зъ отрутою; бувъ се лѣкъ, щó єго Павло дававъ Дзвонарисѣ, закроплювати очи. И задумалась нещасна дѣвчина та сказала: „Полечу я зозулею до його, до мого милого, край ôконечка сяду: закую-застогну, тугою обôйму йому серце, нехай згадає воно, якъ колись любили ся, якъ зъ кохання того захмелили ся... Побачити-бъ тôльки ще разъ його на прощання, та й выпити!“ (стор. 342). — Ажь ось увôйшовъ въ хату Харлампій и заявивъ Катри, що панство простять ѣй, ба ще й придане добро дадуть, коли она выйде за-мужь заразъ за кого-небудь. — „Добре!“, ôдповѣла дѣвчина сама-не-при-собѣ, и ôдтакъ ôдôйшовъ лакей, радѣючи, що зôсталось у него въ кешени

300 карбованцѣвъ, котрй давъ панъ для Катрѣ. Потôмъ скажено вбѣгла Аннушка зъ кôлькома дворовыми хлопцями. „Що ?! думала помѣщицею бути ?!“ гукнула местна покоѣвка, — „а, не дôждешь! на смѣтнику повѣнчають!“ Хлопцѣ кинулись на Катрю, вымазати ѣй голову квачемъ зъ мазницѣ. Коли-жь Катря несамовито кричала, щобы зглянули ся надъ матѣрю неповинною, то выбѣгла „зъ ванкира“ Дзвонариха хитаючись и страшными словами прокляла свою дочку;ôдтакъ пхнула єѣ ногою а сама зôмлѣла. Влѣтає въ хату Дмитро саме-тогдѣ, коли мати проклинала дочку; ôнъ пôдôймає Катрю и клене матери, котра знущалась надъ дитиною безневинною; потôмъ кидає ся на Аннушку и давить єѣ за горло. Коли-жь деякй хлопцѣ хотѣли єму руки скрутити, то вынявъ ôнъ зъ-за холявы нôжь, почôмъ всѣ пôшли въ ростѣчь.

Небавомъ опбсля прочуняла Катря. Дмитро падькає-горює и просить єѣ, щобъ була єго дружиною та забула Михайла. Але Катря каже єму ось-що: „Тобѣ треба дѣвки чеснои... Якъ минѣ тебе шкода, Дмитре! Не судилось!“ — По такôй мовѣ Дмитро мовь скаженый выбѣгъ изъ хаты, шукати свого ворога и пômститись єму за тяжку обиду. Та отъ, Катря почула голосъ Михайла за ôкномъ; — ôнъ приходить, бо єго прикликала Катря, хочь єму Харлампій сказавъ брехливо, що она йде за-мужь и за Михайломъ не жалѣє нѣ крапельки. Коли-жь Катря учула, що Михайло ôдзыває ся про неѣ зъ докоромъ, то не могла выдержати наруги и выпила всю трутину зъ фляшечки.

Слѣдує патетична розмова Катрѣ зъ Михайломъ. Нещасна дѣвчина хоче надивитись на соколика свого, щобъ нѣколи єго не забути, а Михайло дôзнавшись, що она єго таки любить, пригортає єѣ палко й каже, що єѣ такъ

кохає, якъ нѣколи въ свѣтѣ. Саме-тогдѣ ôкна въ хатѣ засвѣтились червонымъ огнемъ, — Дмитро пôдпаливъ панскій двôръ. Небавомъ Катря стала важко дыхати и призналась Михайлови, що выпила отруту. Якъ же ôнъ въ розпуцѣ намагавъ єѣ ратувати, то кликнула она слабымъ голосомъ: „Я не хочу вмерати! — не хочу!... Таке щастя!... Не однимайте одъ мене! Я жити хочу! Михайло, рятуй мене!“ (стор. 349). — Приходить Пашка и каже, щó панскій двôръ горить, та що Дмитра ловлють, мѣжь-тымъ коли мати Катрѣ божевôльна бѣгає. Коли-жь ѣй Михайло велѣвъ прикликати лѣкаря-фельшара, по-за-якъ Катря отруилась, то ôдповѣла Пашка, що Павло єсть въ селѣ. Ледво-жь ôдôйшла Пашка, вмерла Катря на рукахъ Михайла. Вбѣгає Дмитро й кидає ся зъ ножемъ на панича, але соцькй й люде вяжуть єго; — ôдчиняють ся дверѣ и входить Павло. Зъ жахомъ зирнувши округъ каже ôнъ сумовито: „Такъ така, паничу, ваша поезія?!“

Отъ и весь змѣстъ сеи драмы. Оцѣняючи єѣ въ „Кіевскôй Старинѣ“ Костомарôвъ высказавъ єще отъ-сй важнй слова: „Всѣ особы зъображенй вельми плястично, зъ явными рысами, властивыми такъ личности кождого, якъ и клясѣ, въ котрôй они обертають ся. Всѣ они реальнй и выкôнченй. Мова въ цѣлôй драмѣ правильна и рѣчь всюды ôдповѣдає думкамъ“[1]).

Навязуючи до сихъ слôвъ Костомарова деякй нашй замѣтки заявляємо навперед, що не всѣ особы зъображенй авторомъ реально. Вже-жь сама геройня драмы, Катря, проявляє вдачу вельми сентиментальну, а въ кôнци пятои дѣѣ попадає въ афектацію неприродну, яка була-бъ властивою головнôй дѣєвôй особѣ въ траґедіи псевдоклясичнôй. Проста сѣльска дѣвчина не нахилить ся нѣ-

[1]) „Кіевская Старина“. VII. 1883., стор. 299.

коли на стôлько до романтизму, щобъ отруившись атропиномъ деклямувати патетичнй слова про солодощѣ любови. Тому-то замѣчає й самъ Костомарôвъ, що конець драмы є штучный, изъ-за чого по его думцѣ далеко бôльше природнымъ уважає ся конець драмы Квѣтчиной „Щира любовь“, котра що-до змѣсту въ де-чôмъ подôбна до драмы Старицкого: „Не судилось!“[1]) Ôдтакъ годѣ дôзнатись, хто є головнымъ дѣячемъ въ драмѣ Старицкого, чи Михайло, чи Катря? Авторъ хотѣвъ мабуть Михайла поставити головнымъ богатыромъ, щó зъображавъ бы репрезентанта нового либерального напряму интеллиґентнои молодежи украиньскои, але-жь тôлько Павло Чубань являє ся въ думкахъ своихъ консеквентнымъ, мѣжь-тымъ коли Михайло, выголосивши кôлька гуманныхъ фразъ, ставъ небавомъ романтичнымъ ледаремъ. Опроче Катря въ другôй половинѣ драмы выступає бôльше напередъ, нѣжь Михайло, и въ кôнци стає справдѣшньою героинею траґичною.

Найкрасше зъображенй авторомъ отъ-сй подѣѣ драмы: 1. Розмова Михайла зъ Пашкою (I. дѣя, 4. выхôдъ). — 2. Діялоґъ Ивана Андреєвича и Шльомы (I, 7). — 3. Ява Пашки й Катрѣ (I, 10). — 4. Стрѣча Михайла зъ Катрею и Пашкою (I, 11). — 5. Діялоґъ Катрѣ й Пашки (II, 5). — 6. Розмова Дзвонарихи й Катрѣ (III, б. 1). — 7. Ява Дмитра, Дзвонарихи й Катрѣ (III, б. 2). — Слабшими частинами сего драматичного твору вважають ся отъ-сй: 1. Ява Михайла й Катрѣ (II, 10). — 2. Стрѣча Михайла зъ Бѣлохвостовомъ (IV, 10). — 3. Розмова Михайла зъ Катрею (V, 8).

Въ загалѣ легко завважати, що въ трьохъ першихъ актахъ дѣя розвиває ся природно, та що въ IV. и V. актѣ проявляє ся наклôнъ автора до псевдоклясичнои манієры

[1]) ibid., стор. 300.

въ писаню траґедіѣ. Все-жь таки сей твôръ маѥ высоку стôйнôсть литературну и поставляѥ автора въ ряду найлучшихъ украиньскихъ драматурґôвъ. Ôдтакъ ставъ Старицкій неначе „предитечею“ того напряму реального, котрого репрезентантомъ являѥ ся теперь именно Иванъ Карпенко-Карый.

6. Марко Кропивницкій[1]).

Марко Кропивницкій родивъ ся 1841. р. въ селѣ Жеванôвцѣ Херсоньскои ґубернiѣ. Батько єго бувъ управителемъ майна помѣщика Фундуклѣя и корыстувавъ ся повагою въ кружку своихъ приятелѣвъ. Свого сына посылавъ ôнъ до однои зъ Кіѣвскихъ ґимназій. Коли-жь Марко скôнчивъ науку въ ґимназіи, то вчивъ ся одинъ рôкъ на исторично-филолоґичнôмъ выдѣлѣ Кіѣвского университету. Ôдтакъ пôшовъ на урядову службу въ мѣстѣ Бобрынци Херсоньскои ґубернiи, и ставъ тамъ споружувати аматорскій представленя театральнй на сценѣ тамошнього клюба. Въ Бобрынци бувъ ôнъ секретаремъ мѣйскои рады. Въ червни 1866. р. пôзнавъ ся зъ нимъ Олександеръ Коніський, котрый живъ въ сѣмъ мѣстѣ три мѣсяцѣ на засланю, доки не переѣхавъ до Катеринослава. Трохи-не що дня приходивъ Кропивницкій до Коніського зô скрипкою и спѣвавъ пѣснѣ народнй гарнымъ голосомъ баритоновымъ. Неразъ ѣздили оба въ Жеванôвку, де живъ батько Кропивницкого, бо въ Бобрынци крôмъ священика та полицейского пристава не було свѣчного чоловѣка, изъ-за чого житє було тутка скуч-

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ, 1884; стор. 416—426. Вѣстки про житє Кропивницкого подали Ом. Огоновскому Микола Лисенко, Олександеръ Коніський та Ив. Гриневецкій, директоръ руско-народного театру.

не. Опôсля бувъ Кропивницкій урядовцемъ въ Єлисаветградѣ Херсоньскои ґуберніѣ, а въ 1871. р. ôддавъ себе цѣлкомъ театрови. Въ-перше дебютовавъ ôнъ на великôй сценѣ въ Одессѣ, де подобавъ ся вельми въ роли Стецька, коли гравъ оперету Квѣтчину „Сватання на Ганчарôвцѣ“.

Небавомъ опôсля молодый галицко-рускій патріотъ Володимиръ Ганкевичь звѣдавъ Украину и пôзнавшись зъ Кропивницкимъ спонукавъ єго, гостювати въ Галичинѣ въ руско-народнôмъ театрѣ, щó стоявъ тогдѣ пôдъ дирекцією Теофилѣ Романовичôвнои. Такъ отже выступавъ Кропивницкій (1875) въ Тернополи двѣчи въ драмѣ Шевченковôй „Назаръ Стодоля“: першій разъ въ роли титуловôй, а въ-друге въ роли сотника Хомы Кичатого. Кажуть, що явою сотника Кропивницкій выкликавъ въ театрѣ загальный ентузіязмъ. Потôмъ гравъ мѣжь иншими ролю Кабицѣ въ „Чорноморцяхъ“ Кухаренка и спѣвавъ деякѣ куплєты та народнѣ пѣснѣ. Зъ Тернополя поѣхавъ ôнъ зъ трупою Теофилѣ Романовичôвнои до Борщева, ôдтакъ до Улашковець, Снятына й Черновець. Въ Снятынѣ выступавъ ôнъ въ роляхъ Шельменка-наймита й Шельменка, волосного писаря. Въ Чернôвцяхъ подобавъ ся ôнъ своєю игрою не тôлько Русинамъ и Полякамъ, але й Нѣмцямъ, котрѣ любувались вельми єго явою въ роли выборного Макогоненка, се-бъ-то въ оперетцѣ Котляревского „Наталка Полтавка“. — Зъ Черновець выѣхала трупа Романовичôвнои вразъ зъ Кропивницкимъ до Серета, а зъ-ôдтамъ до Кôцманя. Побувши ôдтакъ 4—5 мѣсяцѣвъ въ Галичинѣ Кропивницкій вернувъ ся на Украину.

Въ 1880. р. засновавъ ôнъ свою трупу театральну. Ось и ґенеза театру Кропивницкого: Въ Кременчуцѣ гостювала тогдѣ трупа Ашкаренка, а мѣжь акторами бувъ

такожь Кропивницкій. Одначе театрови Ашкаренка поводилось лихо; щобъ отже выдобутись зъ бѣды, выпросивъ ôнъ у правительства право, выставити десять украиньскихъ спектальвъ въ Кременчуцѣ. И отъ, Украинцѣ та й Москалѣ горнулись натовпомъ до театру, изъ-за чого Ашкаренко позбувъ ся руины финансовои. Небавомъ запрошено сю трупу въ Харкôвъ. Тутъ Кропивницкій вкупѣ зъ деякими товаришами выдѣливъ ся зъ трупы Ашкаренка и зложивъ трупу спеціяльно-украиньску, котра опôсля объѣздила бôльшй городы Украины. Въ 1881. р. гостювавъ Кропивницкій въ Кіевѣ и читавъ свою драму „Глитай“ Кониському и кôлькомъ иншимъ Украинцямъ, почôмъ ôнъ у сѣмъ своѣмъ творѣ зробивъ деякй поправки.

Коли-жь Михайло Старицкій засновавъ свôй театръ, то Кропивницкій бувъ тутъ режисеромъ (1882), але по двохъ рокахъ ôддѣливъ ся ôнъ ôдъ Старицкого и засновавъ опять свою трупу театральну. Въ 1887. р. приѣхавъ ôнъ зъ сею трупою до Петербурґа и зъѣднавъ собѣ таку славу, що россійска праса признала Кропивницкого артистомъ лучшимъ ôдъ акторôвъ сцены императорскои. А вже-жь трупа Кропивницкого була лучшою ôдъ трупы Старицкого, доки въ єго театрѣ выступали славнй артистки й артисты, именно Марія Заньковецка, Садовскій и Саксаґаньскій. Коли-жь Заньковецка перейшла до театру Садовского, котрый ставъ удержувати окрему свою трупу, то й вменшилась слава театру Кропивницкого.

Марко Кропивницкій почавъ литературну свою дѣяльнôсть въ 1863. р. Уже бо тогдѣ написавъ ôнъ въ Бобрынци драму въ 5 дѣяхъ п. з. „Дай серцю волю, заведе у неволю“, одначе сю драму надруковано ажь въ 1882. р. въ „збôрнику творôвъ М. Л. Кропивниц-

кого". Въ 1871. р. помѣстивъ ôнъ въ „Новороссійскôмъ Телеграфѣ" жартъ въ 1 дѣи п. з. „За сиротою и Богъ зъ калитою". Опôсля въ 1877. р. надруковано въ „Одесскôмъ Вѣстнику" єго оповѣданє п. з. „Турецька вôйна зъ Славянами".

Однако про ширшу єго литературну дѣяльнôсть довѣдались Украинцѣ ажь въ 1882. р., коли въ Кієвѣ напечатано першій томъ збôрника єго творôвъ (8°, сторôнъ 208). Въ сѣмъ збôрнику помѣщено отъ-сѝ драматичнѝ творы: 1) „Дай серцю волю, заведе у неволю". Драма въ 5-ти дѣяхъ и 6-ти одмѣнахъ. — 2) „Глитай, або-жь павукъ". Драма у 4-хъ дѣяхъ и 5-хъ одмѣнахъ. — 3) „Невольникъ". Драматичнѝ картины у пяти одмѣнахъ. (Перероблено зъ поемы Т. Г. Шевченка: „Невольникъ"). — 4) „Помирились". Жартъ въ 1 дѣи.

Опôсля въ 1885. р. надруковано въ Харковѣ „выправленый и доповненый збôрникъ творôвъ М. Л. Кропивницкого" (выданє друге; 8°, сторôнъ 273). Крôмъ давнѣйшихъ трьохъ творôвъ („Дай серцю волю...", „Невольникъ" и „Помирились") помѣщено тутъ двѣ новѝ штуки: 1) шутку-оперетку въ 3-хъ дѣяхъ п. з. „Пошились у дурнѣ" и 2) траґи-комичный етюдъ въ 1 дѣи п. з. „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ". (Опôсля слѣдує 6 куплєтôвъ зъ музыкальными нотами). Се друге выданє мáло выйти въ двохъ томахъ, зъ котрыхъ першій мавъ мѣстити чотыри творы, надрукованѝ спершу въ Кіївскôмъ выданю зъ 1882. р., а въ другій томъ повинны були ввôйти чотыри новѝ штуки: 1) драма „Доки сонце зôйде, роса очи выѣсть"; 2) оперетка „Пошились у дурнѣ"; 3) етюдъ „По ревизіи", и 4) етюдъ „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ". Але обѣ драмы „Глитай" и „Доки сонце зôйде..." та й етюдъ „По ревизіи" заборонены цензурою, дармá що дра-

ма „Глитай“ була вже надрукована, а всѣ тѝ три творы дозволенѝ цензурою театральною и граютъ ся скрôзь, де украинськiй театръ дозволеный[1]). Такъ отже въ 1885. р. выйшовъ лишь одинъ томъ, въ котрôмъ крôмъ трьохъ давнѣйшихъ штукъ надруковано сказанѝ два новѝ творы драматичнѝ.

Найдавнѣйшою єсть драма „Дай серцю волю, заведе у неволю“, щó єѣ Кропивницкiй написавъ 1863. р. въ городѣ Бобрынци. Ôдтакъ слѣдує комедія „Помирились“, написана 1869. р. въ Бобрынци, почôмъ драматичнѝ картины п. з. „Невольникъ“ зложенѝ були 1872. р. въ Одессѣ. Мѣжь р. 1881—1882. скомпонувавъ ôнъ драму „Глитай“, а въ 1882. р. зладивъ ôнъ въ Кiєвѣ два драматичнѝ творы: шутку-оперетку „Пошились у дурнѣ“ и траґи-комичный етюдъ „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ“.

Однымъ зъ першихъ рецензентôвъ творôвъ Кропивницкого явивъ ся Иванъ Франко. Сей критикъ хвалить навпередъ мову, котрою написанѝ драмы Кропивницкого. Ось и єго слова: „Такои чистои, блискучои всѣми блесками поезiѣ и гумору народного мовы намъ не у многихъ нашихъ писателѣвъ лучить ся подыбати. Шнрокою струєю плыве тота мова въ драмахъ Кропивницкого, — авторъ очевидно самъ знає свôй „даръ слова“ и любує ся переливами єго чудовыхъ красокъ и блескôвъ. Пѣснѣ, жарты, приказки и выгадки мовы перлы-самоцвѣты сыплютъ ся безконечною многотою; деякѝ сцены авторъ, здаєсь, тôлько для нихъ и понаписувавъ“[2]).

---

[1]) Порôвн. литературну оповѣстку М. Комара про збôрникъ творôвъ М. Л. Кропивницкого зъ р. 1885. („Зоря“, 1886; стор. 133—135.)

[2]) „Зоря“, 1883; стор, 217.

Коли-жь Франкови подобалась чи-мало мова въ драмахъ Кропивницкого, то самѝ творы єго суть по думцѣ критика „лишь слабонькими пробами, недоростаючими до поважнои оцѣнки“. Ба, Франкови здає ся, що въ деякихъ штукахъ, н. пр. въ драмѣ „Дай серцю волю“, авторови не йшло навѣть о написанє драмы, а по-просту о показанє, въ драматичнѣй рамцѣ, кѣлькохъ сценъ зъ народного житя, котрѝ нѣчимъ не вяжуть ся зъ основою самои акціѣ, коли тѣлько яка акція въ загалѣ єсть въ тѣй штуцѣ[1]).

А вже-жь така оцѣнка сеи драмы, хочь подекуды остра, єсть въ загалѣ правдива; бо таки „нема тутъ одноцѣльнои акціѣ драматичнои, нема конечного, причинового звязку фактѣвъ, а сцены идуть за сценами зовсѣмъ по прихоти автора“. Опроче „бѣльшу половину штуки займають сцены й особы, зовсѣмъ до штуки непристѣбнѝ и нѣчимъ нехарактеристичнѝ“[2]). Весь змѣстъ сеи драмы дасть ся пересказати въ отъ-сихъ словахъ: Парубокъ Семенъ Мельниченко любить ся зъ дѣвчиною Одаркою. До тои дѣвчины привязавъ ся и другій парубокъ Микита Гальчукъ, сынъ старшины, зъображеный въ драмѣ гордымъ, хмурымъ, піякою и розбишакою. Одначе Одарку посватавъ Семенъ, изъ-за чого Микита лютить ся, грозить, ба й кидає ся, вбити Семена, та попадає за те въ тюрму. Опѣсля ѣнъ втѣкає и пропадає десь-кудысь на чотыри роки. Ледви-жь оженивъ ся Семенъ зъ Одаркою, якъ ось прийшовъ ѣдъ старшины наказъ Семенови, ити „до прийому“ въ салдаты, але побратимъ Семенѣвъ, Иванъ Непокрытый, выручає єго та йде въ салдаты замѣсць него. Черезъ чотыри роки вертає ся Иванъ зъ вѣйны до села и небавомъ приводять „орештанта“ Микиту. Обохъ ихъ приймає Семенъ до сво-

[1]) ibid. — [2]) ibid., стор. 218.

єи хаты, по-за-якъ Иванъ бувъ бурлака безхатный, а Микитинй батьки померли въ великôй бѣдности. Та отъ, Микита схопившись разъ въ ночи хотѣвъ вбити свого добродѣя, Семена, але почувши, що Семенъ крôзь сонъ зове єго рôднымъ братомъ, кинувъ сокиру и метнувъ ся прожогомъ до дверей. Иванъ пробудившись старавъ ся єго втихомирити; та не вытерпѣвъ бѣдолаха тяжкихъ мукъ душѣ: вымовивши въ-останнє слово „Одарко!“ померъ сердешный страдникъ.

Адже-жь драма „Глитай“ має справдѣ стôйнôсть литературну, ба й самъ И. Франко назвавъ сю штуку „далеко драматичнѣйшою“ ôдъ драмы попередньои[1]). Вже безъименный рецензентъ сеи драмы въ „Дѣлѣ“[2]) вважавъ єѣ одною зъ лучшихъ штукъ въ репертоарѣ руско-народного театру, высказуючи про неѣ ось-якій свôй судъ: „Глитай належить до тыхъ штукъ репертоару нашои сцены, щó выходять по-за кругъ шаблоновости и тривіялизму, а подаютъ предметъ новый и серіозный, надъ котрымъ конче призадуматись треба“[3]). Ôдтакъ Володимиръ Коцовскій написавъ про сю драму ось-таку замѣтку: „Дѣя розвиває ся природно, просто и рôвно, безъ пропускôвъ и ефектôвъ, спокôйно, а помимо того бачимо на сценѣ дѣйстне житє“...[4])

Ось и поглядъ на змѣстъ сеи драмы Кропивницкого: Рѣчь дѣє ся въ Херсонщинѣ. Головною дѣєвою особою є богатый, пристаркуватый чоловѣкъ, Йосипъ Степановичь Бычокъ, котрый выйшовши колись зъ дворскихъ лакеѣвъ, служивъ у якогось полковника и зата-

---

[1]) ibid.

[2]) „Дѣло“, 1885; ч. 115. 116. 117. 120 въ статьи „Глитай, народный образъ въ 5 актахъ М. Кропивницкого“.

[3]) ibid., ч. 120.

[4]) „Зоря“, 1886; стор. 418.

ивъ єго грошѣ, якъ ôнъ померъ. Запанувавши ôдтакъ ставъ Бычокъ обдирати миръ хрещеный. Усе село стогне въ єго кормизѣ: хто разъ попавъ ся въ єго лещеты, годѣ вже пручатись. Люде говорять, що се гôршь настало, якъ за крѣпацтва. „Павукъ, одно слово павукъ! Скрôзь на-вкруги розкидає ôнъ павутиння, и яка-бъ мушка, чи комашка непоткнулась, заразъ и заплутаєцця“ (стор. 111). Ось примѣромъ Мартинъ Хандоля бувъ колись богатымъ селяниномъ, горѣвки не вживавъ, а якъ попавъ ся въ лапы глитаєви, то розпивъ ся и звѣвъ ся нѣ-на-що. Жѣнка зъ дѣтьми пôшла въ наймы, а ôнъ ставъ у шинкаря за попыхача, доки зъ десятои чарки дуба не давъ.

Але-жь Бычокъ голосить людямъ, що єсть ихъ добродѣємъ не-абы-якимъ! „А хто-жь окрôмъ мене всѣхъ васъ рятує и вызволя зъ усякои оказіѣ?“ каже ôнъ Мартинови. — „У мене“, мовить ôнъ, „таке вже чудне серце, що якъ тôлько уздрю убогого, то навѣть готовъ и сорочку зъ себе здôйняти та йому ôддати!“ (стор. 71). Та й намагає ôнъ надати своѣй вдачи зовнѣшнѣй прикметы чесного житя. Хата у него повна образôвъ та лампадокъ; — цєрква, не хата! Ôнъ и Богу молить ся по тричи въ день и поклоны бє и цѣлу обѣдню выстоює навколѣшкахъ. Але-жь тôлько передъ людьми вдає зъ себе святого та божого, а на одинцѣ ôнъ бѣсови рôдня.

Той-то „глитай“ бувъ ласый на красу Олены, щó була вѣрною дружиною бѣдного Андрѣя Когута. И сего Андрѣя обмотавъ ôнъ своимъ павутинѣмъ и допѣкавъ єму словами: „позыку знаєшь, а на ôддачу не дбаєшь“; тому-то Андрѣй не хотячи впастись Бычкови въ руки, щобъ живцемъ не облупивъ, принявъ службу прикажчика у мѣщанина Ивана Павловича. Попрощавъ ся отже зъ жôнкою и повандрувавъ до мѣста, за якихъ 200 верстовъ ôдъ свого села. Се-жь була ковѣнка на руку Быч-

кови, и ôнъ забагъ жити зъ Оленою говорячи, що ôдъ невѣнчанои жôнки бôльшь шанобы.

Минувъ рôкъ, якъ пôшовъ Андрѣй въ чужину, а Стеха, мати Олены, бѣдуючи гôрко, мусѣла троє своихъ малыхъ дѣтокъ по людяхъ порозтыкати, щобъ не попухли зъ голоду. Бычокъ казавъ ѣй уже давнѣйше, щобъ ôддала ємy свою Оленку. Тогдѣ-то ôдповѣла она „глытаєви“, що єи дочка въ нен не простого роду, черезъ грѣхъ найшло ся. Теперь же говорить она Оленцѣ, що „краще соромъ, нѣжь голодна смерть!“ Але дочка дорѣкає матери за таку мову кажучи: „Пекельна ваша мова! Отруѣть краще мене, нѣжь маю зламати законъ!“ (стор. 93). Ажь ось приходить ôдъ Андрѣя листъ, — глитай єго скомпонувавъ, передавъ Оленѣ, а прочитавъ єго Оленѣ писарь. Та отъ, поганѣ вѣсти принѣсъ сей листъ: „Андрѣй, мовлявъ, не хоче вже вертати, — нехай Олена дармо й не жде єго, бо ôнъ уже покохавъ другу, кращу й богату. Въ одчаю душѣ проклинає Олена свого Андрѣя страшнымъ проклономъ та й каже матери: „Идѣть, мамо, заразъ до Йосипа Степановича: нехай иде сюды, нехай заразъ несе грошѣ, бôльше, бôльше грошей!... Андрѣй зрадивъ мене, стоптавъ правду, зламавъ слово, и нема у моѣмъ серцеви Бога! Теперь я грѣха не боюсь, а бѣдности й злиднѣвъ не хочу! Не жахайте-сь, мамо! Кличте мерщѣй Йосипа Степановича! Не я перва, не я й остання!“ (стор. 101).

Бычокъ приходить зô Стехою, котра зъ єго хаты приносить горѣвку и всякѣ ласощѣ. Глитай хоче на старôсть зазнати солодощій любови. Олена-жь приймає ôдъ него дороге намисто и пє горѣвку-ромъ запоємъ кажучи, що за грошѣ купить щастя й таланъ. „Сегодня мы и весѣля справимо!“ погукує Олена пôдъ чаркою, „чортяка на смѣтнику звѣнчає!“ Ôдтакъ бере ôдъ „глитая“ пер-

стѣнь, а перстѣнь Андрѣя зрываєзо свого пальця и выкидує крозь окно. — „Обнѣмѣть мене!“ каже Олена Бычкови, „пригорнѣть до серця!... Цѣлуйте мене, солодко, палко!“ — але небавомъ одпыхає єго й кричить: „Геть! холодни губы, якъ у мертвеця, лице, якъ лѣдъ! Охъ, яки-жь вы гидки, гидчѣшь одъ жабы!“ (стор. 106).

Хоча-жь Бычокъ убирає Олену въ шовки, то єго краля зовсѣмъ зтеряла ся, — ходить несамовита, а молодицѣ зовуть Стеху „перекупкою, що торгує дочкою“. Та отъ, небавомъ починає Олена наскучувати Бычкови, и одтакъ говорить онъ про неѣ самъ до себе: „Цѣлѣсѣнькій день и ночь все щось балака, або регоче, то почне голосити... Такъ голосить, ажь луна по хатѣ йде!... А учора мало мене не задавила: якъ ухопила за горло, ледве-ледве руки ѣй рознявъ! — Закортѣло на старость! Мало-жь бѣдкавъ ся хочь бы й зъ своєю жонкою! — И голодомъ ѣѣ моривъ, и въ льохъ заперавъ, и по-середъ зимы у ополоньцѣ купавъ, и бивъ, и нѣвечивъ! Таки привѣвъ ѣѣ до того, що втѣкла! Теперь ще горша халепа!“... (стор. 122).

Мѣжь-тымъ повернувъ уже Андрѣй до села. Онъ входить въ хату Бычка зъ деякими селянами, и хоче оддячити „глитаєви“, що взявъ собѣ єго жонку та розорвавъ єго серце, але наляканый „глитай“ одказує: „Я твоєи жонки не держу, бери ѣѣ хочь заразъ... Я ѣѣ не силою взявъ“... (стор. 126). Коли-жь натякнувъ Андрѣй про листы, що онъ ихъ, мовлявъ, черезъ Бычка писавъ до Олены, то промовила она зъ-тиха: „Листы писавъ до Олены“... Андрѣй пише: „покохавъ я другу, кращу й багату“. Пише, що вже нѣколи не вернетця. „Не сподѣвай ся“, каже, „мене бачити нѣколи!“ „Я й не сподѣваюсь“... Учувши-жь таки речи Олены, Андрѣй крикнувъ въ розпуцѣ: „А! теперь я все розумѣю!“ Одтакъ звер-

нувшись до „глитая“ промовивъ: „Пекельна душе, сатано! Вдовольняй же себе до кôнця! Вôзьми нôжь, ударь мене ось сюды (въ груди).“ Ледви сказавъ ôнъ се, якъ ось Олена сплеснула руками и вымовивши тôлько слова „Андрѣй, Андрѣй!“ пала мертва.

Саме-тогдѣ ввôйшла Стеха. Андрѣй думаючи, що Олена лишь перекинулась мертвою, сказавъ до Стехи згôрдно, щобъ помогла панiи пôднятись. Коли-жь дôзнавъ ся, що єго нещасна жонá справдѣ нежива, то припавъ до неи и голосивъ сумовито надъ мертвымъ єи тѣломъ. Опôсля вхопивъ нôжь зъ столу й порснувъ єго въ бôкъ Бычкови. Мѣжь тымъ коли „глитай“ умирає, Андрѣй кидає зъ лякомъ нôжь и каже: „Теперь, люде добрi, берѣть мене, вяжѣть, закуйте у залѣза! Убийте! Я мертвець!“ Та отъ, Стеха впала Андрѣєви до нôгъ и заголосила: „Охъ, убий же, убий мене!“ — „Тебе убити?!“ одвѣтує Андрѣй, „рука не здôймаєтця на таку грѣшницю, на таку гадину! Зоставайсь на покволъ та на глумъ усьому хрещеному мирови!“ И припавши до Олены кликнувъ въ-останнє: „Горличко моя, серце моє! На кого-жь ты мене покидаєшь на цѣмъ холоднôмъ, зрадливôмъ свѣтѣ?!...“

Изъ погляду на сю драму можь дôзнатись, що єѣ писавъ авторъ, котрый будучи самъ артистомъ драматичнымъ знав добре сцену и вмѣє корыстувати ся всякими ефектами, якi выкликують ся ситуаціями сензаційными. Опроче намагавъ ôнъ у своѣй драмѣ зъобразити подѣѣ реально, одначе въ сѣмъ напрямѣ нôшовъ ôнъ подекуды по-за границѣ естетичнои чемности и хотѣвъ, щобъ въ явѣ осьмôй дѣѣ першои пяный Мартинъ роззувавъ чоботы зъ нôгъ та зъ шинкаремъ Юдкою точивъ дивовижнi баляндрасы. А вже-жь нѣхто не вдоволить ся явою такои матери, щó продала „глитаєви“ свою

дочку. Опроче авторъ зъобразивъ сю вдову вельми недоладно, бо ось въ одно́й и то́йже сценѣ (II, 2) каже она дочцѣ: „Краще соромъ, нѣжь голодна смерть“, а коли дочка выбѣгла зъ хаты, то безхарактерна мати ламає руки й кає ся зъ-за того, що колись-то послухала нерозумного дѣвочого серця и по́шла на грѣхъ..

О́дтакъ бачимо въ сѣй драмѣ також подѣ, слабо умотивовані и въ наслѣдкахъ своихъ справдѣ неимовѣрні. Такъ въ явѣ дванацято́й дѣ першои Олена дізнавшись, що ѣи чоловѣкъ Андрѣй изъ-за бѣдности приневоленый ити въ чужину на заробо́тки, падає рыдаючи: „Серце, серце горить... О дайте-жь минѣ отруты-зѣлля!... Милый мене покидає! Рвись же серце зъ грудей, туманься розумъ, пожежою палайте мрѣ!... Пропаща я пропаща!“ (стор. 90). — Але сейчасъ очунявши говорить Андрѣеви ось-що: „Ѣдь, ѣдь, мо́й соколе, мо́й свѣте, моя думко! Швидче ѣдь! Серцемъ тебе благословляю! Прощай!“

Або чи є се имовѣрнымъ, щобъ жона́, люблячи щиро свого мужа, сейчасъ о́двернулась о́дъ него серцемъ и пригорнулась до поганого „глитая“, коли довѣдалась про якійсь листъ Андрѣя, зъ котрого вычитавъ ѣй писарь, що ѣи чоловѣкъ покохавъ другу, кращу й богату?![1])

[1]) Про обѣ тѣ неимовѣрні подѣ порóвнай слова рецензента въ Кіѣвско́й „Зарѣ“ (1882., № 273): „Въ первомъ дѣйствіи, вообще несценичномъ, кажется несовсѣмъ правдивой сцена разлуки, когда крестьянинъ Андрій отправляется на сторону для заработковъ, и любящая его женщина предается нѣсколько неумѣреннымъ изліяніямъ и жалобамъ. Во второмъ дѣйствіи нѣтъ изображенія тяжкой борьбы, переживаемой женщиною въ виду предполагаемой измѣны возлюбленнаго и обольщенія со стороны „глитая“. (Порóвн. „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 423.)

Одтакъ суть въ сѣй драмѣ деякѣ сцены злишнѣ й непотрѣбнѣ, примѣромъ стрѣча Олены зъ подругою Христею (I, 5). А вже-жь Иванъ Франко, начисливъ ажь 24 стороны злишнѣ въ драмѣ, що занимаѥ 48 сторонъ друкованыхъ; тому то не можемо ѥму притакнути въ тѣй ѥго думцѣ, мабуть-то-бъ и тѣ сцены, въ котрыхъ являѥся Мартинъ Хандоля, ослабляли головный интересъ штуки[1]). Уже бо рецензентъ „Глитая“ въ „Дѣлѣ“ замѣтивъ въ сѣй справѣ се, що слѣдуѥ: „Коли-бъ при Глитаю на сценѣ не появивъ ся пяный Мартинъ, мы бы за нимъ глядѣли, зовсѣмъ такъ-само, якъ коли подыблемо павутинѥ въ кутѣ, а на нѣмъ розкраченого павука, то сейчасъ першимъ дѣломъ приглядаѥмо ся, де муха? Чимъ муха для павука, тымъ пяниця для „глитая“: и сей и той не мали бы зъ кого ссати кровь“[2]). И справдѣ ява Мартина ѥ неначе малюнкомъ, що илюструѥ якъ-найлучше вдачу пажирливого „глитая“.

Хочь отже въ драматичнѣй будовѣ „Глитая“ суть деякѣ похибки и появы неконсеквентнѣ, хочь въ характерѣ Олены бачимо чи-малу афектацію, то таки вважаѥмо сей твѣръ Кропивницкого вдатнымъ зъображенѥмъ кровопоя-павука, котрый въ селѣ занапащувавъ долю бѣдныхъ и богатыхъ людей.

Менше вдатными суть „драматичнѣ картины“, списанѣ п. з. „Невольникъ“. Гарно выйшли зъ-пѣдъ пера автора тѣлько двѣ першѣ дѣѣ, котрѣ суть вѣрнымъ драматичнымъ переспѣвомъ першои половины поемы Шевченковои „Невольникъ“. Ось читаѥмо въ драмѣ Кропивницкого, що старый запорожець Василь Коваль высылаѥ въ Сѣчь свого годованця Степана, котрый думавъ, що ѥсть ѥго сыномъ, и вважавъ себе братомъ ѥго дочки

[1]) „Зоря“, 1883., стор. 218.
[2]) „Дѣло“, 1885., число 116.

Ярины. Та отъ, старый Коваль бажаючи, щобъ Ярина була дружиною Степана, заявляє єму, що онъ єсть сиротою. Тодѣ въ серцю обохъ молодятъ будять ся чутя новои любови, и Ярина прощає ся зо своимъ суджепымъ въ тяжкомъ жалю. Се все зъобразивъ Кропивницкій зовсѣмъ складно. Одначе вже въ дѣи третѣй проявляє ся довжезне балаканє запорожцѣвъ, котрымъ товаришь Неплюй плете теревенѣ-пѣсенѣтницѣ. Ти-то запорожцѣ спочиваютъ пôсля боротьбы зъ ордою и поминаютъ добромъ молодого курѣнного атамана, котрого старый Коваль выховавъ козакамъ на втѣху а ворогамъ на погибель. Опôсля входитъ бандуриста Недобитый, а запорожцѣ любуютъ ся єго спѣвомъ. Коли-жь подрѣмались, явивъ ся Степанъ и ставъ тужити за своєю милою. Тогдѣ пôдôйшовъ до него Недобитый и подавъ єму листъ ôдъ Ярины. Ледви-жь почавъ Степанъ читати се письмо, якъ ось джура звѣстивъ єму, що на запорожцѣвъ орда наступає двома крылами ôдъ моря и ôдъ шляхетчины. — Въ дѣи четвертôй видимо запорожцѣвъ въ бисурменьскôй неволи; мѣжь ними сидитъ такожь ихъ атаманъ Степанъ. Приходитъ Недобитый въ турецкôй одежи: ôнъ хоче запорожцѣвъ вызволити зъ неволѣ и дає имъ терпуги й молотки, щобъ розôрвали свои кайданы; опôсля-жь роздає имъ пистолѣ, ятаганы й шашки. — Въ дѣи пятôй являє ся Ярина въ садочку при своѣй хатѣ. Она высказує подрузѣ Оксанѣ свою тугу за Степаномъ, але-жь и старый Коваль журить ся, що такъ довго нема Степаночка, бо ось минувъ уже третій рôкъ, якъ сей козакъ поѣхавъ на Запороже. Ажь ось приходитъ слѣпый Степанъ зъ хлопцемъ-поводаремъ. Деякимъ селянамъ розказує ôнъ, якъ бисурмены-Турки вкинули запорожцѣвъ у „хвурдиґу“ та заковали ихъ въ тяжкій кайданы. Два роки гнили они въ тôмъ льоху, не бачили свѣта

сонця. При помочи-жь одного старого дѣдугана втѣкли декотрѝ, але Степана дôгнали яничары и выпекли єму очи горячимъ залѣзомъ. Забили знову въ кайданы, посадили въ тюрму та й замуровали. Подержали ще, та й выпустили слѣпого на свѣтъ зъ товариствомъ. Ôдтакъ товариство прямувало на Сѣчь и зъ собою довело єго до кордону. Отъ, теперь тыняє ôнъ безъ пристановища! И ставъ нещасный Степанъ спѣвати думу, щó починає ся словами: „У недѣлю въ-ранцѣ рано | синє море грало ..“[1])

Приходить Ярина и пôзнає свого Степаночка. Опôсля старый Коваль каже до безталанного сѣчовика: „Прости мене, мôй сыночку! Не такои-жь я тобѣ доленьки у Господа благавъ!“ Ярина-жь радѣє радостію, що вернувъ ся єи суджeный, та що прояснивъ ся єи свѣтъ.

Коли-жь „Невольникъ“ Кропивницкого основує ся на знаменитôй поемѣ Шевченка, то жартъ єго „П о м и р и л и с ь“ єсть наслѣдованємъ якогось россійского твору драматичного и не має майже нѣякои стôйности литературнои. По думцѣ Ив. Франка сей жартъ єсть цѣлый немовь живцемъ переведеный зъ творôвъ россійского драматурґа Островского. Ось и слова сего тямущого критика: „Тѝ самѝ великорускѝ а зовсѣмъ неукраинськѝ мѣщане, щó бють ся на-кулачки въ прилюднôмъ мѣсци и люблять навѣть зъ доброго приятеля зôдрати, коли рука засвербить; те саме темне самодурство, боязнь передъ всякими новостями, вѣра въ Антихриста и близькій конець свѣта, тѝ самѝ забобоны, котрѝ такъ характеристичнѝ для московскихъ раскольникôвъ, але зовсѣмъ неможливѝ середъ украинського народа. При тôмъ же и самъ предметъ сеи фарсы такъ само грубый

[1]) Се є дума Шевченкова въ поемѣ „Невольникъ“.

и огидный, ображаючій всяке чутє моральне, якъ и въ многихъ штукахъ Островского“[1]).

Хоча-жь жартъ Кропивницкого „Помирились“ немає литературнои стôйности, то все-таки єсть ôнъ лучшій ôдъ шутки-оперетки „Пошились у дурнѣ“, котра вважає ся невдатною перерôбкою якоись оперетки французкои. Вже М. Комарь запримѣтивъ, що просто не вѣрить ся, щобъ авторомъ сего драматичного писаня бувъ Кропивницкій. Въ загалѣ оцѣняє Комарь ось-якъ сю шутку-оперетку: „Кропивницкій выводить передъ нами чи-мало дѣєвыхъ осôбъ, але-жь нѣхто не скаже, щобъ одна зъ нихъ такъ чи сякъ нагадувала собою Украинця або Украинку, коли не лѣчить того, що по волѣ автора имъ надано украиньскій прозвища й украиньску мову, котрій зовсѣмъ не личуть до сихъ манекенôвъ. Сама фабула пєсы грубо-роблена и не тôльки не можлива въ нашому народному житю, а просто таки ве має въ ньому анѣ-чогôсѣнько подôбного. Намъ здається навѣть, що така дѣя, такій люде, такій вчинки сихъ людей, якій выводить авторъ въ сѣй пєсѣ, нѣгде нѣ въ якôй сторонѣ не можливій и скрôзь здаватимуть ся чимсь чуднымъ, роблепымъ... Вся пєса строить ся на такихъ засновахъ, якъ каверза, пôдмовляне, фальшивій листы, выпадкова поява якогось захожого чоловѣка и т. д., — въ цѣлôй пєсѣ не має жадного живого образа... Де-жь таки видано не тôльки у насъ, де весѣльный обрядъ дуже поважається, а хочь бы й де-небудь мѣжь людьми, щобъ батько, якій бы ôнъ не бувъ, єднавъ дочку за якогось невѣдомого чоловѣка, ôдъ котрого ôнъ не чувъ нѣ слова,

[1]) „Зоря“, 1883., стор. 218. — Сей жартъ подобавъ ся Великороссови Петрову, котрый замѣтивъ, що въ сѣмъ водевилю „есть очень много бойкихъ мѣстъ, достаточно комическихъ положеній“. („Очерки исторіи укр. литер. XIX. столѣтія“, стор. 425.

котрого въ очи навѣть не бачивъ нѣколи, та ще й чекавъ бы єго просто на весѣлє?“...[1])

Та й нѣгде правды дѣти, въ очахъ критика-естетика тая шутка є нѣсенѣтницею не-абы-якою. А вже-жь инша рѣчь выйде, коли хто схоче легкимъ смѣхомъ звеселитись, не зважаючи на тее, чи предметъ смѣху доводить ся до путя. И отъ, дивнымъ дивомъ сеся фарса Кропивницкого подобає ся на сценѣ, не тôлько за-для комичныхъ ситуацій, але й зъ-за гарной музыки самого-жь драматурґа, котрый тутъ у-перве заявивъ себе композиторомъ легонькихъ и принадныхъ куплєтôвъ.

Коли-жь Кропивницкій въ тôй шутцѣ-оперетцѣ намагавъ перелицювати чужій обычай на вдачу украиньску, то въ траґи-комичнôмъ етюдѣ „Лихо не кождому лихо, инчому й таланъ“ змалювавъ ôнъ досыть вдатно стать украиньского паламаря и въ загалѣ зъобразивъ живо народнй вечерницѣ.

Ще лучшимъ єсть маленькій етюдъ „По ревизіи“, ба, по думцѣ Комара єсть ôнъ безперечно найкрасшимъ зъ новыхъ надрукованыхъ штукъ Кропивницкого. Напечатано-жь сей етюдъ въ Катеринославскôй часописи „Степь“ 1885. р. (№ 13. и 14). Въ сѣмъ драматичнôмъ творѣ малює авторъ порядки сѣльского суда и дѣяльнôсть сѣльскихъ урядникôвъ — старшины й писаря. Ось и змѣстъ сего етюда: Волосный старшина вже бôльше тыжня лагодить ся ѣхати „по ревизіи“ по хуторамъ та селамъ, але нѣякъ не може зôбрати ся, бо трохи-не щодня запиває ся запоємъ. Теперь ôнъ приходить у волость и посылає сторожа за кôньми, бо треба вже конечно ѣхати „по ревизіи“. Зъ монолоґа єго видно, що ôнъ не тôлькы гульвѣса, а ще й джиґунъ чи-малый, ось бо зга-

[1]) „Зоря“. 1886., стор. 134—135.

дує ôнъ про те, якъ цѣлувавъ ся зъ матушкою та зъ письмоводительшою. Гарнѝ молодицѣ, нема що й казати! та далеко имъ до Приськи Московки. Шкода тôльки, що она не така, що она на се не пôде. Отъ, якъ бы она засудила ся зъ кимъ, тогдѣ инше дѣло, тогдѣ, значить, можна й приневолити, звѣсно, яко „начальникъ“. Не вспѣвъ ще старшина налюбуватись своими мрѣями, якъ ось приходить стара баба Риндачка зô своимъ пяненькимъ свѣдкомъ Гараськомъ, жалуватись на Приську. Старшинѣ байдуже, що се не єго дѣло, а волосного суда, — ôнъ сейчасъ посилає свѣдка по Приську, а самъ починає розпытувати Риндачку. Жвава цокотуха, знаючи добре звычаѣ старшины, Риндачка перше всего ставить на стôлъ фляшку горѣлки и отъ починає ся таке частованє, що поки свѣдокъ привѣвъ Приську, старшина зъ Риндачкою трохи-не цѣлу фляшку вычастували. Старшина ласкаво выслухує жалобу Риндачки, але якъ побачивъ Приську, заразъ починає до неи пôдлабузнювати ся, а Риндачку зъ свѣдкомъ выгоняє геть. Мѣжь-тымъ приходить писарь; ôнъ є вже пôдъ чаркою, бо цѣлый тыждень пивъ-гулявъ по хуторахъ. Побачивши-жь компанію писарь посилає ще за горѣлкою и починає ся гульня. Саме-тогдѣ, коли компанія розвеселила ся и стала спѣвати пѣснѣ, входить знову Риндачка зô своимъ свѣдкомъ. Бачучи такій судъ она протестує, але старшина гримає на неѣ и велить мирити ся зъ Приською. Та отъ, писарь ласкаво вмовляє Риндачку, и въ кôнци она сама вгамовує ся и мирить ся зъ Приською. Всѣ запивають ôдтакъ мирову и починають спѣвати; — старшина зовсѣмъ розкисъ и схилившись на стôлъ засыпляє. Саме въ сю пору зъявляє ся сторожь и голосно выгукує, що конѣ готовѝ. Але-жь годѣ ѣхати „по ревизіи“, коли ревизоръ захрôпъ. Шутливый писарь бере дзвôнокъ и дзво-

нить надъ головою старшины, а сему снить ся, нѣбы-то ôнъ ѣде „по ревизіи“, и выгукує: „поганяй! поганяй!“ Всѣ смѣють ся и мирно розходять ся.

Подавши отъ-сей змѣстъ етюда „По ревизіи“ Комарь оцѣнивъ ось-якъ сей твôръ драматичный: „Авторъ зъумѣвъ и въ сихъ тѣсныхъ рямкахъ уявити намъ справдѣ реальну картину, выхоплену прямо зъ житя народнього. Всѣ дѣєвй особы, починаючи ôдъ головнѣйшои и кôнчаючи самою найменшою, змальованй авторомъ такъ реально, мовь передъ вами живѣсенькй люде. Зъ найбôльшою умѣлостію обмалювавъ авторъ образъ старои бабы Риндачки, гострои цокотухи, повнои жизненныхъ силъ и жвавости, але разомъ зъ тымъ людины доброи, мягкосердои, котра такъ само легко може помирити ся, якъ и посварити ся, и въ тôмъ и въ другôмъ разѣ однаково щиро и жваво выявлятиме себе. — Вся дѣя сеи пєсы ведеться жваво; — въ розмовѣ жарты веселй та меткй прикладки, якъ оно звычайно ведеться при такôй оказіи, а про все те всѣ тй веселощѣ не затуляють ôдъ насъ безпораднои долѣ народньои пôдъ панованємъ такихъ „начальникôвъ“ и такихъ порядкôвъ“...[1])

Чи етюдъ „По ревизіи“ справдѣ маѣ таку высоку литературну стôйнôсть, яку приписує єму Комарь, годѣ намъ сконстатувати, по-за-якъ доси не могли мы роздобути тои Катеринославскои часописи „Степь“, въ котрôй надруковано сей твôръ Кропивницкого. Поки-що вдоволяємо ся тыми замѣтками Комара и за єго проводомъ уважаємо той етюдъ неначе гарнымъ образкомъ, схопленымъ вѣрно зъ природы.

Марко Кропивницкій стоить межи давнымъ романтичнымъ, а новымъ реальнымъ напрямомъ въ литера-

---

[1]) ibid., стор. 134. — Порôвн. Петрова „Очерки...“, стор. 425.

турѣ. Хоча-жь подекуды прихиляє ся до реализму, то зъображає ѳнъ по-найбѳльше такѝ типы, котрѝ можуть появитись въ якѳй-небудь литературѣ европейскѳй. Опроче Володимиръ Коцовскій замѣтивъ по-правдѣ, що у Кропивницкого бачимо переважно типы й ситуаціѣ, постѳйнѝ проявы зъ житя и ѳдломки дѣѣ та характерѳвъ. Ѳдтакъ каже сей критикъ, що Кропивницкій переносить загальнѝ темы на питомый украиньскій ґрунтъ, — що шукає мѣеця, осѳбъ, обставинъ для готового змѣсту[1]). — Въ драматичныхъ єго творахъ нема характерѳвъ одноцѣльныхъ и живыхъ, ба й нема вѣрного зъображеня побуту суспѳльного на Украинѣ, по-за-якъ авторъ, гонячи за ефектами на сценѣ надає иногдѣ своимъ героямъ и героинямъ такѝ прикметы, якѝ въ житю одвѣтнои верствы суспѳльности ачей не появляють ся. Коли-бъ авторъ писавъ бѳльше природнымъ ладомъ и наблюдавъ правила драматурґіѣ, то мѳгъ бы ѳнъ выдвигнутись на вершину литературнои славы. Поки-що єсть ѳнъ похожій на вправного артиста-маляра, котрый въ тецѣ своѣй нагромадивъ деякѝ гарнѝ шкицы, але не зладивъ ще нѣ одного знаменитого бѳльшого образа. Се бо любує ся ѳнъ именно въ яркихъ краскахъ, одначе не наблюдає гармоніѣ мѣжь тѣнью а свѣтломъ у своихъ картинахъ драматичныхъ.

7. Иванъ Тобилевичь Карпенко-Карый[2]).

Теперѣшній репрезентантъ реального напряму въ руско-украиньскѳй драматурґіи, Иванъ Карповичь Тобилевичь родивъ ся 14. вересня 1845. р. въ селѣ Арсенѣв-

[1]) „Зоря“, 1888: стор. 397.

[2]) Звѣстки про житє Карпенка-Карого подавъ Ом. Огоновскому одинъ Украинець зъ Херсонщины, котрый не хоче, щобъ єго названо по имени.

цѣ, Єлисаветградского повѣту Херсоньскои ґубернiѣ. Батько єго й дѣдъ по батькови жили на чинши въ селѣ Туріи Чигириньского повѣту Кіѣвскои ґубернiѣ; баба єго була проста селянка, а дѣдъ, хочь и не рôзнивъ ся нѣчимъ ôдъ простого хлѣбороба-мужика, то вважавъ себе шляхтичемъ, бо бувъ чиншевикомъ наймаючи землю. А вже-жь дѣдъ Ивана по матери бувъ крѣпакомъ пана Золотницкого, та й баба попалась у крѣпацтво до того-жь пана, хочь попереду була вольною козачкою Полтавскои ґубернiѣ.

Батько Ивана своими руками працювавъ коло землѣ, а потому служивъ экономомъ по панскихъ селахъ. Се бувъ одинъ изъ розумныхъ людей старои освѣты, якою вызначувались колись тямущiй простiй Украинцѣ. У него було пять сынôвъ и одна дочка. Хоча-жь зароблявъ на рôкъ тôлько 150 карбованцѣвъ, однако повыводивъ дѣтей у люде. Два браты й сестра Ивана були акторами бувшои трупы Кропивницкого, третiй служивъ „по администрацiи“ Херсоньскои ґубернiѣ, а четвертый є мабуть хлѣборобомъ.

Въ 1855. р. ôддавъ батько Ивана въ чотыро-клясову Бобринецку повѣтову школу[1]). Ту школу кôнчивъ ôнъ въ 1859. р. „зъ наградою“ и почавъ опôсля заробляти, якъ мôгъ, а ôдтакъ за свои зароблениi грошѣ ставъ дальше вчитись. Небавомъ потôмъ вразъ зъ Кропивницкимъ почавъ ôнъ служити десь писаремъ въ городскôй управѣ. Тогдѣ любивъ читати хосенниi книжки и ставъ самъ себе розвивати. Въ 1862. р. бувъ ôнъ разъ въ театрѣ: сценична игра зачепила єго душу зъ-глибока, и про-те зъ Кропивницкимъ и зъ другими хлопцями гравъ ôнъ украиньскiй штуки въ аматорскôмъ театрѣ въ Єлисаветградѣ

[1]) Бобринець бувъ тогдѣ городомъ повѣтовымъ; опôсля (1863) перенесено повѣтъ до Єлисаветграда.

и Бобринци. Все-жь таки не кидавъ ôнъ писарства и черезъ 20 рокôвъ поперебувавъ на службѣ державнôй та громадскôй. Въ останнôмъ часѣ (до р. 1883.) служивъ ôнъ секретаремъ полиціѣ въ Єлисаветградѣ.

Мѣжь-тымъ познакомивъ ся ôнъ (1868) зъ Д. Й. Пильчиковомъ, учителемъ Херсоньскои ґимназіѣ, котрый рокôвъ зо два дававъ єму книжки и показувавъ єму, що самъ знавъ. Люблячи-жь освѣту Иванъ Тобилевичь и доси вчить ся ôдъ людей, або зъ книжокъ, якй може де роздобути.

Въ 1883. р. поступивъ ôнъ въ трупу Старицкого, де грали тогдѣ Кропивницкій, Заньковецка и Затиркевичка. Тобилевичь Карпенко-Карый ставъ отже товаришемъ тои артистичнои трôйцѣ, котра сценичною грою стала славною въ цѣлôй Россіи. Тогдѣ писали въ Одесскихъ часописяхъ про тыхъ артистôвъ драматичныхъ, що они стоять высше акторôвъ Парижскихъ, Римскихъ, Марсильскихъ и Вѣденьскихъ. И справдѣ въ тôмъ украиньскôмъ театрѣ не було нѣякои иллюзіѣ, а зъображалось реальне житє; тому-то бувало таке, що въ часѣ спектакля дамы млѣли або проявляли гистерику. Ба й цѣла публика не могла иногдѣ зносити вражѣня, и про-те середъ акту спускали неразъ завѣсу, щобъ хочь трохи всѣ успокоились и могли дивитись на дальшу акцію въ драмѣ.

Въ 1884. р. Карпенко-Карый мусѣвъ покинути сцену, по-за-якъ правительство велѣло єму жити на заславю въ Новочеркаску на Дону. Тамъ проживъ ôнъ рокôвъ зо три; ôдтакъ въ 1887. р. повернувъ ся домôвь на своє хозяйство въ Шепетôвцѣ біля Єлисаветграду, де й теперь самъ працює своими руками.

Литературну свою дѣяльнôсть почавъ Иванъ Тобилевичь въ 1881. р., написавши въ мѣсяци листопадѣ пôдъ псевдонимомъ „Гнатъ Карый“ оповѣданє „Новобра-

нець", котре надруковано 1883. р. въ першôй частинѣ украинського альманаха „Рада" (стор. 219—234). Се оповѣданє маѳ деякî прикметы спôльнî зъ оповѣданями Марка Вовчка и зъ жовнярскими повѣстями Осипа Федьковича, и подобаѳ ся чи-мало изъ-за того, що ѳсть гарною етнографичною картинкою изъ суспôльного побуту люду украинського. Чудово зъобразивъ авторъ особливо розлуку новобранця Петра зô своєю семьею, коли ѣхавъ въ городъ на службу воєнну. Карый написавъ ще й друге оповѣданє п. з. „Безталанна", але ѳго доси ще не надруковано.

Въ 1883. р. Карпенко-Карый ставъ писати драматичнî творы для украинського театру М. Кропивницкого. Першои ѳго драмы „Чабанъ" россійска цензура не дозволила нѣ за-для театру, нѣ за-для печати. Ôдтакъ въ 1884. р. написавъ ôнъ двѣ драмы, „Бондарôвна" и „Хто виненъ?"; опôсля въ 1885. р. скомпонувавъ комедію „Розумный и дурень", а въ 1886. р. зложивъ драму „Наймичка". Въ тôмъ роцѣ переробивъ ôнъ драмȗ „Хто виненъ?", давши ѣй заголовокъ „Безталанна", и въ сѣмъ видѣ граютъ ѳѣ теперь на сценахъ въ Россіи. Тогдѣ-жь написавъ ôнъ ще комедію п. з. „Мартинъ Боруля". Коли-жь повернувъ до повѣту Єлисаветградского, то написавъ драму „Не такъ паны, якъ пôдпанки".

Въ 1886. р. надруковано въ Херсонѣ „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ Ивана Карпенка-Карого" (8°, сторôнъ 140). Тутъ помѣщенî отъ-сî три драматичнî писаня: 1) „Бондарôвна". Драма въ 4 дѣяхъ и 5 одмѣнахъ; 2) „Хто виненъ?". Драма въ 4 дѣяхъ и 3) „Розумный и дурень". Комедія въ 5 дѣяхъ. Слѣдуючого-жь року (1887) напечатано въ Херсонѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Наймичка" (8°, сторôнъ 54). Не надру-

кованй доси два творы: „Мартинъ Боруля“, комедія въ пяти дѣяхъ, и драма „Не такъ паны, якъ пôдпанки“. Ту комедію розрѣшила театральна цензура для гры и єѣ ставили въ Одессѣ, але драма „Не такъ паны, якъ пôдпанки“ для театру остала ся недозволеною, хочь дуже добре написана. Въ нѣй зъображають ся часы крѣпацтва, де являють ся й паны й пôдпанки, ихъ экономы та управителѣ у бдносинахъ до крѣпостного люду.

Оцѣняючи литературну дѣяльнôсть Карпенка-Карого всякій тямущій критикъ зможе легко завважати, що ôнъ въ першихъ починахъ своєи письменности драматичнои придержувавъ ся ще напряму романтично-сентиментального. Такъ въ драмѣ „Бондарôвна“ являє ся героиня Тетяна справдѣшньою ентузіясткою, щó любить козацку славу и для неи готова щастє своє ôддати.

Темою до сеи драмы послужили авторови народнй пѣснѣ про гарну бондарôвну, котру „панъ Каньовскій“ застрѣливъ „срѣбною кулею“, коли она не хотѣла пôддатись забаганкамъ сего женихливого старосты[1]). Сими пѣснями корыстувавъ ся вже давнѣйше Федôръ Заревичь, написавши драматъ народній въ 3 дѣяхъ п. з. „Боднарôвна“[2]). Коли-жь Заревичь подавъ драматичный переспѣвъ тыхъ пѣсень, то Карпенко-Карый зладивъ простору картину фантастичну, въ котрôй побôчь бондарôвны Тетяны стоить запорожець Тарасъ, являючій вразъ зô своєю любкою вдачу вельми романтичну. Тому-то замѣтивъ уже Г(орленко) у своѣй рецензіи трьохъ

[1]) Прó „Бодиарôвну“ порôвн. „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ“, именно часть I., стор. 65., 66—67: часть III. а, стор. 30—34.

[2]) Гляди „Правду“, письмо літературно-політичне. Рочник пятий. 1872. Львів; стор. 26—39; 75—88; 111—122.

драматичныхъ творôвъ Карпенка-Карого, що ся драма не може вважатись вдатною. Именно каже сей критикъ, що авторъ ôдступивъ чи-мало ôдъ народного переказу: коли бо сей переказъ являє ся повнымъ глубокого драматизму, то въ тôй драмѣ бачимо богато слôвъ, а не видимо людей; — ба, по думцѣ Г(орленк)а й тѝ слова суть „холоднѝ“, дарма́, що они вважають ся гарными. Опроче сей рецензентъ замѣчає въ сѣмъ творѣ такожь анахронизмы. Фабула бо построєна не на мотивахъ ôддаленого политичного гнету епоки Богдана Хмельницкого, до котрои Карый ôдносить свою драму, але на невзгодинахъ крѣпостного права другои половины XVIII. вѣку, коли-то паны правобережнои Украины згнущались невъ-мѣру надъ своими крѣпаками. А вже-жь панъ староста Каньовскій, Микола Потоцкій, бувъ собѣ лишь вертиголова зъ забаганками польско-козацкими; — мѣжьтымъ являє ся ôнъ въ драмѣ Карого простымъ гульвѣсою и займає ролю маловажну, по-за-якъ дѣяльною особою въ нещаснôй доли бондарôвны єсть прибôчникъ єго, шляхтичь Чеславъ Герцель, мельодраматичный интриґантъ, котрый по думцѣ рецензента пригадує деякѝ типы Шекспировѝ[1]).

Ôдтакъ другій рецензентъ драматичныхъ творôвъ Карпенка-Карого, Иг. Ж., заявивъ, що „Бондарôвна“ вважає ся не зовсѣмъ вдатною мельодрамою зъ комично-драматичною фиґурою женихливого старосты, котрый вбивъ Тетяну хиба лишь для того, що треба було крôваву розвязку якось довести до кôнця[2]).

Зъобразивши въ драмѣ „Бондарôвна“ картину давнои давнины Карпенко-Карый звернувъ ся до злиднѣвъ

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 342—343., въ статьи „Три пьесы Ив. Карого. Херсонъ 1886. г.“

[2]) ibid. 1888. Томъ XXII; стор. 65².

теперѣшнього побуту суспо́льного и въ драмѣ „Хто винен ъ?“ зъявивъ о́дъ-разу перехо́дъ о́дъ романтичнои сентиментальности до реальнои дѣйстности. Хоча въ сѣй драмѣ нема єдности дѣ́, хоча тутъ бачимо то́лько драматичнѣ картины, що́ неначе рознорѣднѣ жемчуги нанизанѣ суть на одно́й низцѣ, то все-таки вражѣнє, яке утворяє ся цѣлою подѣєю, є справдѣ величне.

Ось и поглядъ на сю драму: Рѣчь дѣє ся въ Херсонщинѣ. Гнатъ, молодый парубокъ, любить вертливу дѣвку Варку, але довѣдує ся о́дъ парубка Демяна, що она єму невѣрна. Гната-жь любить тихенька Софія, дочка старого шевця, Ивана Щасливого, и отъ, на вечо́рницяхъ у Явдохи сей парубокъ прихиляє ся до неи сердемъ, дарма́ що Варка дивить ся заздро на тѣ любощѣ. Небавомъ батько Софіѣ перебравъ ся изъ села въ городъ, де купивъ собѣ хатку. Сюды зайшла Варка, щобъ подразнити тихоню Софію, мабуть-то Гнатъ уже забувъ про неѣ. Тутъ же довѣдує ся она, що Софію полюбивъ молодый швець Петро. Вертає ся отже швидко домо́вь, щобъ розказати се Гнатови, сподѣючись, що о́нъ о́дкине ся о́дъ Софіѣ. Опо́сля заявляє Петро Иванови Щасливому, що радъ бы зъ єго дочкою одружитись. Бѣдный швець радѣє, що такій гарный парубокъ и добрый майстеръ сватає єго дочку, и каже Петрови: „Кращого зятя я-бъ и не хотѣвъ. Побалакай зъ Софіею! Коли вона згодить ся, то, Боже, васъ благослови!“ Ажь ось вертає ся Софія зъ базару и просить батька, щобъ пустивъ єѣ въ село на роботу, по-за-якъ она въ городѣ не може привыкнути. Добряга-батько вволяє волю дочки и о́дтакъ заявляє ѣй, що Петро єѣ сватає; одначе Софія каже, що за Петра за-мужь не по́де, — ба, она просить батька, щобъ о́ддавъ єѣ за Гната. И не противить ся дочцѣ до-

брый батько. „Не хочешь ити за Петра“, каже ôнъ, — „иди за Гната!“

И ôддалась Софія за Гната, а батько ѳи продавши свою хату, перейшовъ въ село та ставъ сидѣти вразъ зъ дочкою въ хатѣ Гната. Тутъ не було гаразду нѣ ему, нѣ ѳго дочцѣ: лиха свекруха не давала имъ спокою, зовучи ихъ погаными дармоѣдами. Гнатъ боронивъ зъ-першу Софію супроти напастей своѳи матери, але небавомъ не стало ему терпцю, та сказавъ жôнцѣ, що вже й ему наобѣсѣли ѳи слезы... Бѣдна Софія плакала, що Гнатъ ôдцуравъ ся хаты, що жона́ стала ему осоружна. Небавомъ довѣдалась она, що Гнатъ ходить до Варки. Коли-жь батько Софіѣ кинувъ хату Гната, щобъ не слухати докорôвъ сварливои ѳго матери, то нещасна Софія лягла на полу безъ силы. Та отъ, злюща свекруха сказала Гнатови, що ѳго „нечупайда“ вылежуѳ ся, изъ-за чого кинувъ ся ôнъ на Софію зъ палицею. Мѣжь-тымъ Гнатъ звѣвъ ся нѣ-на-що: нѣ волика, нѣ коровы, — а ѳго жона́ ослѣпла въ той день, коли родила дитину. Ажь ось приходить до Софіѣ Петро й каже, що ѳи батько дуже слабый, — що радъ-бы ще побачити свою дочку. Софія хоче сейчасъ ѣхати до батька, бо серце ѳи чуѳ, що вже завтра не застане ѳго живого. Просить отже Петра, щобъ пôшовъ шукати пôдводы. Коли-жь Петро выйшовъ за пôдводою, а Софія збиралась въ дорогу, наближивъ ся до хаты Гнатъ пяный. Ôнъ говорить самъ до себе, що Варка ѳго й нагодувала, и напоила, и наголубила, а однако душа болить; ба ôнъ собѣ мимрить, що въ него три душѣ, и всѣ три болять, ноють, щемлять... Одну хвилинку ему жаль наче Софіѣ, другу — себе, а третю — вся душа, вся дума у Варки, и про-те радъ бы ôнъ Софію прогнати, а Варку взяти... Опôсля павши на призьбу сказавъ, що у хату не пôде, бо вбивъ бы слѣпу.

Вертає ся Софія и взрѣвши Гната пытає ся єго: „Де це ты бувъ, серденько?“ Гнатъ трусить ся, хватає Софію за горло и давить єѣ. Останнї слова нещаснои Софіѣ були ось-якї: „Гна-те! голуб-чику — татко — Господи!“ Гнатъ ôдпыхає ôдъ себе труна — стоить якъ божевôльный. Входить Петро и не замѣчаючи мертвои Софіѣ каже: „А я пôдводу знайшовъ!“... И ôдзываєся до него Гнатъ: „Цыть! Дивись, вона умерла! — Я не виненъ, я не виненъ! Такъ...ѣй...на роду...написано!“

Сю драму оцѣнили въ „Кіевскôй Старинѣ“ два критики, Г(орленко) та й Иг. Ж., и узнали єѣ вдатнымъ твором. Г(орленко) замѣчає, що авторъ въ сѣй драмѣ найлучше зъобразивъ вдачу гулящои Варки, котра любячи Гната изъ-за своєи пристрасти зовсѣмъ спокôйно розбиває таланъ своєи суперницѣ. А вже-жь Гнатъ — „герой“ драмы — по думцѣ Г(орленк)а чоловѣкъ хитливои вдачѣ, мѣжь-тымъ коли єго мати являє ся вѣрнымъ образомъ клекôтливои старои свекрухи. Добрячу-жь Софію вважає ôнъ плаксивою и сентиментальною, якъ и въ загалѣ такожь другї чесні особы въ сѣй драмѣ (се-бъ-то Иванъ Щасливый и Петро) проявляють вдачу сентиментальну. За-то дѣвчата й парубки въ народныхъ сценахъ зъображенї зовсѣмъ реально и вдатно.

Г(орленко) пише ôдтакъ у своѣмъ критичнôмъ оглядѣ, що драма „Хто виненъ?“ нагадує вельми важный реалистичный етюдъ Стеценка п. з. „Доля“, одначе рецензентъ не ставить того Карому въ вину, що въ єго драмѣ находять ся реминисценсіѣ деякихъ картинъ въ драматичнôмъ творѣ Стеценка, по-за-якъ мотивъ семейныхъ невзгодинъ проявляє ся часто въ народнôй поезіи и буває ôдгомономъ злиднѣвъ, звычайныхъ въ житю хлѣбороба[1]).

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII., стор. 343—344.

Годить ся тутъ запримѣтити, що Стеценко выдавъ 1863. р. въ Харковѣ драму въ пяти дѣяхъ п. з. „Доля“ (8⁰, сторôнъ 51), та що Карпенко-Карый добачавъ въ нѣй справдѣ взоровзбръ въ писаню своєи драмы „Хто виненъ?“ Такъ примѣромъ Маруся Петренчиха, Иванъ Петренко, Олена жôнка Ивана, та Ивга въ „Доли“ Стеценка являють ся прототипомъ свекрухи Ганны, Гната, Софіѣ и Варки въ драмѣ „Хто виненъ?“ Тôлько-жь драма Карпенка-Карого стоить до твору Стеценка въ такихъ ôдносинахъ, въ якихъ находить ся вдатный малюнокъ до шкицу нарысованого на-прихапцн.

Другій критикъ, Иг Ж., замѣчає, що въ драмѣ „Хто виненъ?“ бачимо цѣлый рядъ драматичныхъ картинъ, списаныхъ „зъ немалымъ талантомъ“, та що розвитє драматичного дѣйства йде рука въ руку зъ елементомъ етноґрафичнымъ. Особливо подобавъ ся критикови монолоґъ Софіѣ въ четвертôй дѣи (стор. 89), щó єго авторъ скомпонувавъ по-майстерски. Въ сѣмъ монолоґу зъображає Карпенко-Карый долю нещаснои Софіѣ, котра сѣвши на призьбѣ біля хаты прислухує ся спѣвови веселыхъ дѣвчатъ и парубкôвъ на улици, и ôдтакъ отъсими словами згадує про давнѣйшій свôй рай та теперѣшнй невзгодины: „Якъ весело имъ! — спѣвають и танцюють! Зачуєшь вулицю, згадаєшь своє дѣвування, — серце такъ бється у грудяхъ, мовь выскочить хоче!... Недавно й було, а де все те дѣлось?... Якъ гарно пахне на дворѣ, та тихо якъ!... Господи! мабуть чудова нôчь! Душею чую, що й мѣсяць свѣтить... Ôнъ свѣтить усѣмъ людямъ однаково: и щасливымъ и нещаснымъ!... Колись ôнъ такъ саме свѣтивъ и надъ моєю головою, якъ були мы въ-купцѣ зъ Гнатомъ; — а теперь?... и теперь ôнъ свѣтить такъ само, — такъ само свѣтить... Та тôлько я не бачу того свѣту! Не бачу ясного сонечка, травицѣ

зеленои не бачу, не бачу обличя мого милого.. Дитину маю, хочь бы нею утѣшатись... не бачу... не бачу!... родила й не бачила, въ той-самый день ослѣпла! Милый ôдцуравъ ся ôдъ мене, а батько третій мѣсяць не приходивъ и вѣсточки не присылавъ, — може вмеръ?... Хочь бы Петро навѣдавъ ся! Одна осталась, одна — якъ былина на поли“...

Дальше замѣчае Иг. Ж., що конець драмы не може вважатись вдоволяючимъ. Коли бо Гнатъ вбиває Софію, то ачей кождый схоче себе запытати, хто-жь виненъ изъза такои долѣ „героѣвъ“? — чи сѣльскй вечерницѣ? чи женихливôсть сѣльскихъ дѣвчатъ? чи наконець „судьба“, котра занапащуе долю людей, не знати за-для чого? Тому-то заявляе сей критикъ, що авторъ не ôдкрываe намъ тутка провôднои своеи идеѣ, изъ-за чого мысль его являе ся справдѣ неясною[1]). А вже-жь нѣгде правды дѣти, авторови не годить ся закидувати нѣсенѣтницѣ въ розвязаню драматичнои дѣѣ, по-за-якъ въ кôнци драмы легко дôзнатись, що головна вина спадае тутъ на Варку, котра занапастила долю Гната й Софіѣ.

Зъ острѣйшою критикою ôдносить ся до драмы „Хто виненъ?“ якійсь Б. Ôльхôвскій, ба, ôнъ оцѣняе въ загалѣ некористно оба драматичнй творы „Бондарôвна“ и „Хто виненъ?“[2]). Критикъ сей пише, що драма „Хто виненъ?“ змѣстомъ своимъ дуже нагадуе драму Недолѣ „Неспарована пара“ (Кіѣвъ, 1885). Одначе легко дôзнатись, що той твôръ Карпенка-Карого до сего писаня Недолѣ не

---

[1]) ibid. 1883. Томъ XXII., сентябрь, стор. 65—66[2].

[2]) „Зоря“, 1886; стор. 380. — Про драму „Бондарôвну“ пише Ôльхôвскій мѣжь иншимъ, що Тетяна, Тарасъ, Бондарь бôльше нагадують якихсь середньовѣчныхъ захôдньо-европейскихъ дамъ и лицарѣвъ, анѣжь украиньске поспôльство и козацтво (стор. 379—380).

стоить въ нѣякихъ ôдносинахъ, по-за-якъ ôнъ нагадуѥ тôлько драму Стеценка п. з. „Доля“. Дальше замѣчаѥ Ôльхôвскій, що драма „Хто виненъ?“ була-бъ далеко кращою, якъ бы першихъ двохъ дѣй зовсѣмъ не було. Отже критикъ хоче, щобъ авторъ впровадивъ насъ ôдъ разу въ хату Гната, де злюща свекруха кидаѥсь зъ мокрымъ рядномъ на свою тихеньку невѣстку Софію. Хоча-жь Ôльхôвскій каже, що для выясненя характерôвъ тѝ двѣ першѝ дѣѣ не мають нѣякого значеня, ба навѣть шкодять розвоѥви дѣѣ драматичнои, то мы вважаѥмо тѝ дѣѣ зовсѣмъ потрѣбными тому, що безъ сего засновку розвязка дѣйства була-бъ вельми недоладною. Опроче заявляѥ сей критикъ, що тôлько въ третѣй и четвертôй дѣи характеръ Гната й Софіѣ намальованѝ рельефно, мѣжь-тымъ коли Варка дуже скидаѥть ся на Марусю въ драмѣ Кропивницкого „Дай серцю волю...“ А вже-жь такій характеръ, якимъ вызначуѥ ся Варка въ драмѣ Карого, ѥсть живцемъ схопленый зъ реальнои дѣйстности и не потребуѥ нагадувати иншихъ типôвъ. Маруся являѥ подекуды вдачу патетичну, мѣжь-тымъ коли Варка ѥсть природнымъ типомъ сѣльскои розлучницѣ.

Драма „Хто виненъ?“ ѥсть пôсля „Наймички“ найлучшимъ твôромъ Карпенка-Карого. Можна-бъ авторови закинути розъѥдинене дѣйства изъ-за злишнихъ епизодôвъ та й зъображене солодкаво-сентиментальнои вдачѣ Софіѣ, одначе сумнѝ невзгодины суспôльного побуту змалювавъ ôнъ въ сѣй драмѣ зовсѣмъ реально и справдѣ талановито.

Меншои стôйности литературнои ѥсть комедія „Розумный и дурень“. Тутъ бачимо два зовсѣмъ ôдмѣннѝ типы, двохъ братôвъ, Михайла й Данила. Батько ихъ Каленикъ Окунь наживъ копѣйки чумачкою и теперь радъ-бы спокôйно доживати вѣку при дѣтяхъ. Старшій

єго сынъ, Михайло, являє ся типомъ сѣльского глитая. Батько єму ввѣривъ ся: що̀ ѳнъ скаже, то й робить, а Данило у нихъ обохъ дурный. Молодшій сей сынъ Каленика натура идеальна: ѳнъ хотѣвъ бы лишь доброго чого навчитись та любвою обѳймити всякого въ громадѣ. Данило любить вертливу дѣвку Маряну, котра на всякій случай рада-бъ и Михайла держати біля себе, хоча серцемъ своимъ прихиляє ся до Данила. Небавомъ батько, спонуканый „аблакатомъ“ (адвокатомъ) сѣльскимъ, робить одного Михайла хозяиномъ, а „дурному“ Данилови каже, щобы служивъ старшому братови й зароблявъ у него; коли-жь ѳнъ порозумнѣйшає, то дасть єму Михайло те, що̀ слѣдъ. Бѣдный Данило зове Михайла мошенникомъ-злодѣємъ, але батько не терпить такои наруги и выганяє молодшого сына геть изъ свого двору.

Опѳсля прощає ся Данило зъ Маряною; ѳнъ думавъ по-переду, що въ ту недѣлю єѣ посватає, а ось теперь треба йти въ-наймы, добути грошей, щобъ черезъ рѳкъ найбѳльшь зъ Маряною побрати ся. Але Маряна хоче бути панією; она лине серцемъ до Данила, а жде Михайла. И справдѣ вмѣє она причарувати Михайла и ѳдтакъ сей грошелюбъ подобавши собѣ розумну єи вдачу женить ся зъ нею небавомъ. Мѣжь-тымъ безхатникъ-Данило пѳшовъ на линію у Чорноморію, де зъ рыбалками зароблявъ собѣ копѣйку. Минувъ довгій рѳкъ и наближувавъ ся день повороту до Маряны, за котрою Данило безъ вины туживъ. Хозяинъ рыбалокъ полюбивъ єго мовь свого сына и хотѣвъ єго посватати за свою дочку Марту, котра серцемъ линула до гарного й трудящого парубка. Але Данило заявивъ ѣй, що въ него єсть дѣвчина, котру любить вельми.

Мѣжь-тымъ Михайлови посовзнулась нога въ погано̀й плутаннѣ. Ѳнъ бравъ по селахъ шинки, котрыхъ жи-

дамъ не можь було держати, але „аблакатъ“ програвъ дѣло за тѝ шинки и въ зъѣздѣ присудили 250 рублѣвъ кары або три мѣсяцѣ въ острозѣ. Та отъ, Маряна дала ось-яку раду нажирливому Михайлови: „Нехай старый посидить! Хиба не однаково сидѣть чи дома, чи въ острозѣ? И тамъ є люде, роботы-жь ѳнъ нѣякои не робить, а три мѣсяцѣ посидить, 250 карбованцѣвъ заробить! Хто-жь ѥму заплатить стѳлько за три мѣсяцѣ?“ — „А й правда!“ каже Михайло радѳсно; „золото — не жѳнка“, и хоче ѥѣ поцѣлувати. Але Маряна ѳдпыхає ѥго й говорить: „Не лѣзь! ты лапами своими помнешь одежу!“

И справдѣ Михайло сказавъ родителямъ: „Тату! посидьте три мѣсяцѣ. А вы, мамо, не турбуйтесь! я буду возить васъ до батька що-недѣлѣ. И вамъ, тату, не буде тамъ такъ скучно, якъ дома: людей въ острозѣ доволѣ, а на харчѣ я вамъ дамь 5 рублѣвъ, та й зъ дому можна буде возить“... Почувши таку мову старый Каленикъ ставъ горювати, що Михайло забувъ Бога, що щеня бѳльшь жалощѣвъ маѥ у своѣмъ собачѳмъ серцѣ до матери, нѣжь ѳнъ до батька свого. — Ажь-ось входить Данило. Батько й мати побачивши сына зрадѣли вельми и оповѣли ѥму про свою недолю. Данило ѳддає бѣдному батькови 150 рублѣвъ, котрѝ заробивъ въ Чорноморіи, кажучи, що ѳнъ всѣ ѳддасть, а решту ачей пѳдождуть. Каленикъ просить доброго сына, щобъ ѥму пробачивъ свою обиду, а ѳдтакъ Данило стаѥ на-вколѣшки й каже: „Благословѣть же мене, тату, теперь на шлюбъ зъ Маряною!“... Саме-тогдѣ увѳйшла Маряна, а Данило побачивши ѥѣ станувъ мовь вкопаный. „Щѳ це зъ тобою?“ каже ѳнъ въ болести серця. — „ты молодиця?!“ — „Вона моя жѳнка!“ ѳдповѣдає за неѣ Михайло. Отъ и конець „комедіѣ“, котру авторъ повиненъ бувъ назвати драматичною картиною, по-за-якъ въ сѣмъ творѣ ѥсть кѳлька

траґичныхъ ситуацій, а нема въ йому такихъ прикметъ, якими вызначує ся правильно зложена комедія.

Про сю „комедію“ пише Г(орленко) въ „Кіевскôй Старинѣ“, що Михайло, Маряна и „старики“ — живй особы, та що авторъ слабше зъобразивъ идеалиста Данила. Опроче по думцѣ Г(орленка) зовсѣмъ непотрѣбный четвертый актъ, де появляє ся романтична Марта мѣжь рыбалками въ Чорноморіи[1]). — Подôбну гадку высказує въ „Зорѣ“ иншій критикъ, Б. Ôльховый, заявляючи се, що слѣдує: „Характеры батька й Михайла обмальовано гарно, але Данило зовсѣмъ блѣдый. Великою хибою комедіѣ є такожь и те, що авторъ зовсѣмъ нѣ до чого причепивъ цѣлу дѣю (четверту), де малює намъ Данила на рыбальствѣ, — и розповѣдає про коханє хазяйскои дочки, Марты, до Данила. Уся ся дѣя нѣчогôсѣнько не дає намъ для головнои идеѣ твору и надто живо вже нагадує саме такй сцены въ повѣсти Левицкого „Микола Джеря“[2]). — Годить ся ще спôмнути, що Иг. Ж. въ „Кіевскôй Старинѣ“ выражає ся похвально про комедію „Розумный и дурень“. Ôнъ пише, що ся комедія служить переходомъ ко лучшому творови автора, се-бъ-то ко драмѣ „Наймичка“; опроче замѣчає ôнъ, що мова тутъ краща, нѣжь въ попереднихъ двохъ драмахъ, та що типы, хоча й не вважають ся ориґинальными, все-таки являють ся живыми людьми[3]).

Ôдтакъ подаємо отъ-сей поглядъ на драму „Наймичка“. У богатого хозяина, Василя Микитовича Цокула, є недужа жôнка, и ось ôнъ не цурає ся грѣшнои

[1]) „Кіевская Старина“. 1887. Томъ XVII; стор. 344—345.

[2]) „Зоря“, 1886; стор. 380. — Порôвн. повѣсть Левицкого-Нечуя „Микола Джеря“ въ украиньскôмъ альманаху „Рада“. Частина I. Кіевъ, 1883., именно сторону 72—81.

[3]) „Кіевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 662.

любови зъ молодицями и дѣвчатами. Разъ накинувъ ôнъ окомъ на бѣдну жидôвску наймичку, сироту Харитину, котра про свôй рôдъ нѣчого не знає. Пригадує собѣ тôлько, що єи мати лежала мертвою въ якôйсь корчмѣ на лавѣ, та що она сама сидѣла тогдѣ въ куточку и боялась поворушитись, щобы хто не примѣтивъ. Харитина була у шинкаря Бороха й у єго жôнки Рухлѣ попыхачемъ: жиды надъ нею знущались: за найменшу провину єи, або й за нсоту „панича Янкеля“ карає єѣ стара Рухля побоями. Бѣдна сирота не находить нѣгде охороны та порады, нѣхто не обôзве ся до неи словомъ людянымъ. Душа єи звертає ся лишь до парубка Панаса, Цокулового наймита, але сей влюбивъ ся въ другôй дѣвчинѣ, Маруси, котра являє ся вѣтреницею. Маруся бо прилипла до хорошого москаля-гусарина Пилипа и покинула бѣдного Панаса.

Мѣжь-тымъ Цокулъ роздумує, якъ бы Харитину переманити до себе. „Слухай!“ каже ôнъ разъ до жида Бороха, „уступи менѣ свою наймичку Харитину!“ — „Вы знову за своє“, ôдповѣдає Борохъ; — „якъ же Рухля зостанеться сама зъ дѣтьми, га?“ — „Ты собѣ вôзьми бабу Горпину!“ мовить Цокулъ. — „А одъ-чого вы не вôзьмете собѣ бабу Горпину?“ каже лукавый жидъ (стор. 10). — Въ-кôнци торгує ся жидъ зъ Цокуломъ, и сей обѣцює єму дати три четверти ôвса за те, що Борохъ ôдступить єму Харитину. Небавомъ приходить до Цокула Янкель и каже, що тата прислали по пять четвертей ôвса, по-за-якъ на три четверти мамаша не хоче пристати. Цокулъ вволяє волю жида и ôдтакъ Борохъ присылає єму Харитину зъ квитками. Хозяинъ говорить до неи любязно, а бѣдна сирота зове єго дядечкомъ, та й каже, що дуже радо хоче у него служити. Она признає ся, що зъ-малку була у родичѣвъ жидôвъ, та не знає

нѣ свого прозвища, нѣ ôдки она. Цокулъ голубить Харитину и каже ѣй, щобъ усѣмъ говорила, що ôнъ єи хрещеный батько.

Бѣдна дѣвчина зрадѣла найбôльше зъ-за того, що бачити-ме що-дня Панаса. „Яке несподѣване щастя!“ каже она до себе, — „такъ я не сирота, у мене й батько є!“ (стор. 24). Опôсля Цокулъ ставъ черезъ „аблаката“ старати ся о документъ для Харитины, бо инакше було-бъ небезпечно держати єѣ у себе.

А вже-жь Харитина не зазнала тихого раю въ хатѣ свого добродѣя, хоча жила у него по-пански. Мелашка, давнѣйша полюбовница Цокула, ôдзывалась въ докоромъ про молоду клюшницю и сказала про неѣ отъ-се Панасови: „Придивись, якъ вбравъ Харитю, жидôвську наймичку!... думаєшь, вона справдѣ хрещениця?... Вона зъ хазяиномъ живе, єй-Богу!... Я сама бачила, якъ вони обнимались, цѣлувались!“... (стор. 30). Ледви-жь ôдôйшла Мелашка, наближилась до Панаса Харитина. Она признає ся свому ясному соколови, що єго любить уже давно, и що до смерти єго любити-ме; ôдтакъ просить єго, щобъ тôлько не цуравъ ся єи. — „Любишь?“ кликнувъ сердитый Панасъ, „а, прокляте насѣння! бачь, якъ спѣва! Одною рукою будешь обнимать мене, а другою хазяина?... Ха, ха, ха!... хрещениця! Яка ты хрещениця? Любовница хазяйська!“... (стор. 32). Коли-жь нещасна Харитина хотѣла передъ Опанасомъ оправдуватись, то ôнъ ôдопхнувъ єѣ ôдъ себе и хутко пôшовъ.

Саме-тогдѣ явивъ ся Цокулъ и ось сказала єму Харитина въ розпуцѣ серця про се, щó ѣй наговоривъ Панасъ. Тогдѣ давъ ѣй Цокулъ ось-яку раду: „Плюнь на него! на бѣса тобѣ Панасъ здавъ ся. Люби того, хто тебе любить... А ты знаєшь щó? вôзьми та й полюби мене на злôсть йому! А я тебе люблю стократъ бôльше,

нѣжь Панасъ; я тебе буду жалувать, — ты у мене будешь хозяйкою... Панасъ ôдъ тебе ôдцуравъ ся, — знову поголоска йде, то хочь зарѣжь ся, тобѣ не повѣрять. Нехай говорять! — плюнь! Ты бѣдна дѣвчина, — хто тебе вôзьме зъ такою славою, а я тебе ôддамь за-мужь, дамь придане, то й Панасъ вôзьме"... (стор. 34). Говорячи се Цокулъ голубивъ и обнимавъ Харитину, та ажь Мелашка помѣшала єму тй любощѣ, бо покликала єго до недужои жôнки. Тогдѣ бѣдна сирота задумалась тяжко й сказала мѣжь иншимъ отъ-се: „На що-жь ты одôпхнувъ мене, моє серденько, Панасе мôй коханый? чомъ же ты серцемъ своимъ не почувъ, що тебе одного люблю, тебе одного душа моя бажає? На що-жь одвернувъ ся ôдъ мене, покинувъ мене безпомошную на поталу? Що-жь менѣ робить, де шукать порадоньки? — Не знаю! не знаю!"... (стор. 35).

Трохи зъ-годомъ пôдлабузнює ся Цокулъ Мелашцѣ и обѣцюючи ѣй купити квѣтчасту хустку каже ôнъ: „Поможи менѣ повернуть дѣло такъ, щобъ Панасъ ѣѣ посватавъ, то побачишь, якъ тобѣ добре буде!" Мелашка обѣцює залагодити сю справу, а небавомъ потôмъ Цокулъ стрѣчає сумовиту Харитину и каже ѣй, що Панасъ єѣ сватати-ме. „Пôзно, пôзно!" ôдповѣдає она. „Я єго обманювати не буду, я все єму сама скажу. — Єму скажу, жôнцѣ вашôй скажу, скажу всѣмъ людямъ, — нехай заплюють мене, може менѣ легче буде!... Я все вамъ кину пôдъ ноги, — не треба менѣ нѣчого вашого! воно давить мене, — дыхать не можу. Я була обшарпана, та за те у вôчи смѣливо дивила ся усѣмъ, а вы дали менѣ одежу гарну, обморочили, одурили мене, знѣвечили мене, життя моє отруили — спасибô за ласку! Нѣчого менѣ одъ васъ теперь не треба!"... (стор. 39).

Ледви-жь ôдôйшла Харитина, явивъ ся Панасъ по приказу свого хозяина. Цокулъ каже, що за вѣрну службу хотѣвъ бы єго хозяиномъ зробити, та що знайшовъ єму гарну дѣвчину — Харитину. Тогдѣ озвавъ ся Панасъ, що про неѣ недобра є слава, та що єѣ сватати не буде, бо люде кажуть, що Харитина полюбовниця хозяина. „Покарай ихъ, Господи, за таку неправду до бѣднои сироты!“ покликує Цокулъ. Панасъ вѣрить и не вѣрить хозяинови. „Вы присягаєтесь“, каже ôнъ, „що ця неслава — брехня, а Мелашка божить ся, що правда, що сама бачила!“... Саме тогдѣ ввôйшла Мелашка и заявила, що про Харитину нѣчого не казала, а єсли й яку дурницю сказала, то розпалила ся за ключѣ, щó ѣй давъ хозяинъ.

Такъ отже вѣрить уже Панасъ, що Харитина безневинна и каже, що єму теперь соромно й глянути на неѣ, — що скривдивъ такъ тяжко сироту; про-те она мабуть ôдцурає ся теперь ôдъ него, якъ ôнъ по-переду ôдъ неи ôдцуравъ ся. Але Цокулъ радить Панасови, щобъ єще сегодня побалакавъ зъ Харитиною, и ôдтакъ наймитъ ôдповѣдає, що ще сегодня зъ нею поговорить, а якъ щó єго щастя, то хочь и въ недѣлю до шлюбу.

Та не такъ склалось, якъ ждалось! Харитина скинула одежу, соромомъ своимъ зароблену, и легче стало ѣй, коли одяглась въ давну свою убогу, полатану, крôвавицею зароблену одежу. Опôсля попращала она богату оселю, де ѣй важко було жити; коли-жь ôдходила, то стрѣтила єѣ Мелашка и сказала: „Куды це ты такъ нарядилась? — Мы тебе тутъ просватали, а ты...“ „Пôду, звѣнчаюсь! Прощайте!“ ôдповѣла Харитина и хутко ôдôйшла. Сейчасъ оповѣстила Мелашка Цокула, що Харитина втѣкла, та що мовь несамовита сказала: „звѣнчаюсь... звѣнчаюсь!“ (стор. 44).

Зажуреный Цокулъ велѣвъ прикликати Панаса и сказавъ єму, що Харитина збожеволѣла ôдъ коханя до него, та втѣкла, — мабуть пôшла зновъ до Рухлѣ. Панасъ бѣжить хутко за Харитиною кажучи, що єѣ на рукахъ принесе. Ажь-ось входить „аблакатъ“ и мовить Цокулови, що дѣло справивъ, — довѣдавъ ся, що Харитина є землячка Цокула, родомъ зъ Осиковатои, та що матѣрь єи звали Мотрею. — „Мотря, покрытка“, говоривъ аблакатъ, „жила у бабы Сычихи, — въ городъ прийшла зъ маленькою дитинкою, сама вмерла, а дѣвчинка выросла у Манашки, — оце-жь вона й є Харитина, — отъ и метрика!“ (стор. 46). Почувши таку зловѣщу новину Цокулъ мовь божевôльный паде на-вколѣшки, и бючи себе въ груди покликує: „О, Господи! Ажь ось коли ты покаравъ мене за моє лукавство, за мôй грѣхъ великій, тяжко покаравъ! Душогубъ!... душогубъ! Нема менѣ мѣсця на земли и земля не прийме мого тѣла, кôстки мои выкине! — Покарай же мене, Господи, тяжче, покарай на души, на тѣлѣ, — тôлько прости мене!“...

Мѣжь-тымъ доганяє Панасъ Харитину біля млына и каже ѣй, що єѣ любить, що єѣ сватати буде. Але нещасна сирота признає ся до своєи вины кажучи: „Я тебе любила и люблю, и передъ тобою грѣхъ свôй покутую, — обманювать тебе не буду. Тяжко вымовить!... Слухай! Була брехня, а ты принявъ за правду, повѣривъ и одôпхнувъ мене; — теперь правдою те стало, щó тодѣ було брехнею!“ (стор. 50). — Въ тяжкôй розпуцѣ пытає ся єѣ Панасъ: „Щó-жь ты наробила?! На-що-жь ты себе занапастила?“ — „Прости мене, прости!“ молить-благає Харитина. — „Нехай тебе Господь простить!... не судилась ты менѣ!“ каже Панасъ въ одчаю душѣ.

Коли-жь Харитина хутко ѳдôйшла, то Панасъ нагадавъ собѣ и Марусю, и такожь жаль ѥму стало осьтои Харитины; про-те проклинавъ всѣхъ баламутôвъ-звѣрюкъ, щó зводять изъ розуму дѣвчатъ собѣ на потѣху, а имъ на погибель. Ôдтакъ надумавъ ся и сказавъ отъсе: „Мы нещасливѣ обоѥ, мы сироты, наймиты, — хто насъ пожалѣе? Подамь же руку ѣй, — складемъ два безталання до купы, и Господь пошле намъ таланъ, выплаканый гôркими слезами... О, якъ гарно робиться на серци, и слезы на очахъ! — Це ты, Господи, керуєшь моимъ серцемъ! Вволю-жь твою волю, пôду за нею и своими слезами обмыю ѣѣ“... (стор. 52).

Але Харитина не дôждалась почути ôдъ Панаса тыхъ слôвъ, — безталанна сирота втопилась... Панасъ хотѣвъ ѥѣ выратувати та вытягнувъ зъ воды неживу. Вбѣгаѥ Цокулъ и побачивши трупа горюѥ въ тяжкôмъ смутку покликуючи: „Боже праведный!... Люде добрî! Закопайте мене живого въ землю, убийте мене камѣнямъ, дрючками, бо я не вартъ собаки! Знайте, всѣ знайте, що я цѣй дѣвчинѣ батько, батько и душогубъ, — це я ѣѣ втопивъ! Берѣть мене, вяжѣть, плюйте на мене, ведѣть мене на судъ, — я розкажу тамъ, якій я грѣшникъ великій!“... А бѣдный Панасъ цѣлуючи мертву Харитину каже въ-останнѥ: „Прости менѣ, страднице, прости! — И я виненъ передъ тобою!“

Сю драму оцѣнивъ навпередъ Евгеній Олесницкій, написавши въ „Дѣлѣ“ мѣжь иншимъ се, щó слѣдуѥ: „Якъ бачимо, сюжетъ драмы простый, ситуаціѣ не выдуманî, не представляють ся плодомъ фантазіѣ, а реальнымъ зъображенѥмъ дѣйстного житя. Въ тôмъ лежить и вартôсть драмы. — — Не менше стôйною представляѥсь драма зô становища артистичного. Сцены выходять одна зъ другои консеквентно, ситуаціѣ вяжуть ся гармонійно.

Психологічный процесъ у головнои героинѣ драмы, Харитины, переведеный зовсѣмъ природно и консеквентно; що́-до Панаса можна бъ закинути те, що авторъ велить доконуватись у него рѣшучимъ змѣнамъ надто скоро и зъ причинъ за-мало оправдуючихъ тѝ змѣны. Такъ примѣромъ здаєсь трохи неоправданымъ и мало умотивованымъ нагле рѣшенє Панаса женитись зъ Харитиною, о котрій наслухавсь тѝлько, що єсть любовницею Цокула, и набравъ до неи справдѣшнои неохоты. Змѣна та доконуєсь въ драмѣ въ наслѣдокъ причины надто слабои, бо лише за-для простои намовы самого-жь Цокула, отже особы найблизше интересованои, до котрои впрочѝмъ Панасъ не мавъ и не мѝгъ мати великого довѣрія. — Другѝ характеры и особы драмы выведенѝ за-те дуже природно и консеквентно. Ѝдносить ся то особливо до характеру Цокула и Мелашки, хочь и другѝ поменшѝ лиця и характеры, якъ примѣромъ дѣда-мельника, Марусѣ и москаля, арендара и єго сына, складно и гармонійно доповняють цѣлѝсть“[1]).

Опѝсля похваливъ „Наймичку“ Кіѣвскій рецензентъ Иг. Ж., замѣтивши, що въ сѣй драмѣ появляє ся широкій, етноґрафичный засновокъ, котрый характеризує ся рядомъ прекрасныхъ картинъ изъ побуту суспѝльного[2]). А вже-жь найважнѣйшѝ суть тѝ замѣтки, котрѝ про сю драму списавъ въ „Зорѣ“ Володимиръ Коцовскій. Ось и слова сего критика: „Въ Наймичцѣ бачимо частину сучасного житя и бачимо заразомъ одну зъ найтяжшихъ ранъ сего житя, що́ ѝдъ неи певно болѣло и болить неразъ и кождого зъ насъ: бездушне житє зъ дня на день зъ одного, безвыхѝдне страданє зъ другого боку“[3]). По-

[1]) „Дѣло“. 1888; число 227.

[2]) „Кіевская Старина“. 1888. Томъ XXII., сентябрь; стор. 67—68[2].

[3]) „Зоря“. 1888; стор. 379.

давши ôдтакъ змѣстъ драмы пише сей критикъ ось-що: „И що́-до будовы, и що́-до переведеня дѣ́ можна бы „Наймичцѣ“ дещо закинути. Помимо майстерского выкôнченя першого акту держить ся будова трохи завôльно въ купѣ; цѣкавôсть слабне, — нема того, що такъ скажу, зъосередненя (концентраціѣ) дѣ́, яке бачу въ драмѣ того-жь автора „Хто виненъ?“ Є деякѝ лишнѝ епизоды, хоть зрештою самѝ про себе гарнѝ и реальнѝ. Є деякѝ лишнѝ ефекты. Пôзнати, що и Карпенко-Карый не дармо акторъ, та що, якъ кажуть, „Наймичка“ мабуть таки справдѣ написана спеціяльно для звѣстнои знаменитои украиньскои артистки Заньковецкои. Рѣшучо злишнымъ, бо чисто театральнымъ и лишь механично навязанымъ ефектомъ уважаю примѣшку до дѣ́ факту, що Цокулъ — батько Харитины... Вже то авторъ поступивъ собѣ дуже зъ тактомъ, позволяючи Харитинѣ умерти безъ свѣдомости того гидкого факту. Адже сей случайный фактъ не робить Цокула анѣ на волосъ бôльше або менше винуватымъ, нѣкого и нѣчого не характеризуѥ, заносить якоюсь старосвѣччиною („Фатумъ“) и тôлько немило псуѥ вражѣнѥ, выкликуване природнымъ розвоѥмъ дѣ́, природнымъ розвоѥмъ чутя“[1]).

До тыхъ замѣтокъ навязуѥмо ще деякѝ свои. У Карпенка-Карого добачаѥмо чи-малый талантъ, зъображати такѝ драматичнѝ сцены, въ котрыхъ появляють ся люде живѣсѣнькѝ. Хочь авторъ самъ бувъ знаменитымъ артистомъ драматичнымъ, то не пôшовъ ôнъ слѣдомъ за Кропивницкимъ. Се бо зъ малыми выимками не гонить ôнъ за ефектомъ, але пише ладомъ природнымъ, неначе-бъ бувъ фотоґрафомъ типôвъ суспôльного побуту на Украинѣ. Але якъ на вдатнôй картинѣ фотоґрафичнôй

[1]) ibid., стор. 397.

тôлько тѝ особы вважають ся мовь живѝ, котрѝ мають характеристичнѝ рысы лиця, такъ и въ драматичныхъ творахъ Карпенка-Карого вызначують ся лишь тѝ дѣевѝ люде, котрѝ своєю вдачою являють непохитну стôйнôсть у своихъ змаганяхъ. Тому-то въ „Наймичцѣ“ найлучше вдавъ ся авторови типъ молодицѣ Мелашки, мѣжь-тымъ коли Харитина являє ся подекуды плаксиво-сентиментальною, якъ и въ загалѣ идеальнѝ типы въ драмахъ Карого зъображенѝ досыть блѣдо. Ôдтакъ крôмъ Мелашки авторъ змалювавъ гарно такожь иншѝ особы, стоячѝ на другôмъ и третѣмъ плянѣ драматичнои картины, якъ аблаката, Бороха, Марусю, гусарина Пилипа й дѣда-мѣрошника. Коли-жь для Харитины ôдчуваємо въ собѣ симпатію, то до Фарисея Цокула ôднôсимо ся подекуды зъ апатією, хоча ôнъ въ кôнци драмы паде на-вколѣшки и плаче-рыдає надъ мертвымъ тѣломъ своеи безталаннои дочки. Опроче замѣчаємо, що въ „Наймичцѣ“ злишною єсть ява дѣда-мѣрошника, дарма́, що характеристика єго вважає ся справдѣ вдатною.

Особливо-жь подобають ся въ сѣй драмѣ чудовѝ дiялоґи, и ôдтакъ за-для живои акцiѣ читачь чи-то зрѣтель забуває на те, що инсценизація драматична не всюды є доладна. Меншои стôйности суть монолоґи, въ котрыхъ высказує ся психичне змаганє одвѣтнои особы. Видно, що авторъ умѣє добре наблюдати зовнѣшнѝ появы въ житю, але ще не навчивъ ся ôдгадувати всѣхъ тайникôвъ въ души чоловѣка. Тому-то монолоґъ Харитины въ семôй явѣ дѣѣ третьои и монолоґъ Панаса въ четвертôй явѣ дѣѣ пятои не можуть уважати ся вдоволяючими.

Драматичнѝ творы Карпенка-Карого суть окрасою литературы руско-украиньскои. Зовсѣмъ складно порôвнавъ ихъ В. Коцовскiй зъ драмами Кропивницкого и

въ сѣй справѣ высказавъ ôнъ ось-такій свôй судъ: „У Кропивницкого бачимо переважно типы и ситуаціѣ, постôйнй проявы зъ житя, и ôдломки дѣ̀ и характерôвъ; у Карпенка-Карого кожда особа — живый и цѣлый характеръ, осôбный самъ про себе, кожда хвиля — частина житя, вся дѣя — драматична цѣлôсть. Кропивницкій переносить загальнй темы на питомый украиньскій ґрунтъ, шукає мѣсця, осôбъ, обставинъ для готового змѣсту. Карпенко-Карый шукає темъ, змѣсту середъ самого житя, бере свои драмы (тему, характеры и поодинокй сцены) прямо зъ живого житя; въ кождôй сценѣ, въ кождôмъ словѣ чути се живе житє, помимо зрештою бôльше чи менше вдатного артистичного обробленя... То й не диво, що въ творахъ Карпенка-Карого кожда сцена, кожде слово вяже увагу, выкликує глубоку задуму“ [1]).

Карпенко-Карый єсть отже репрезентантомъ реального напряму въ теперѣшнѣй драматурґіи руско-украиньскôй. Супроти реального зъображеня житя, яке появляє ся въ єго творахъ, уважають ся декому неначе анахронизмомъ тй драматичнй писаня, котрй суть плодомъ давнои школы псевдоклясичнои и романтично-сентиментальнои. Карпенко-Карый навернувъ руску драматурґію рѣшучо на шляхъ новый; — поки-що придержує ся ôнъ въ бôльшôй части естетичнои мѣры въ реализмѣ. Чи-жь Цокулъ не стане „предтечею“ дальшихъ типôвъ напряму грубо-реалистичного, покаже намъ недалека будучнôсть въ розвою драматичного таланту автора.

8. Григорій Цеглиньскій [1]).

Родивъ ся 9. марта 1853. р. въ Галичинѣ, въ повѣтовому мѣсточку Калуши, де батько єго Иванъ бувъ

[1]) ibi l.

[1]) Деякй замѣтки про своє житє подавъ авторови сеи исторіѣ литературы самъ Григорій Цеглиньскій.

урядникомъ полиційнымъ. Сѣмя Григорія була старого мѣщаньского роду якъ по батькови, такъ и по матери. Въ шестому роцѣ житя пôшовъ ôнъ до школы; хоча-жь веселый хлопчина рвавъ ся до науки, то вразила єго чи-мало метода педаґоґична, яка панувала въ тогдѣшнихъ головныхъ школахъ Галичины. Тая метода основувалась на порціяхъ „березовои кашѣ“, котрѝ подавано щедро школярикамъ кождои днины, найпаче-жь у соботу. Ось бо учитель нѣмецкои мовы въ Калушскôй школѣ бивъ школярѣвъ березиною, педаґоґъ рахунковый мотлошивъ лѣщиною, мѣжь-тымъ коли учитель рускои мовы побивавъ дѣтей дубиною. Ба й катихитъ обряду латиньского, щó заступавъ якійсь часъ катихита рускаго, вчивъ страха Божого тростиною. Такъ отже що-година проявлялись що-разъ иншѝ вправы ґимнастично-педаґоґичнѣ. Малого Григорія минали вправдѣ тѝ побоѣ, по-за-якъ „професоры“ заявляли шанобу супроти єго батька, котрый уважавъ ся въ мѣстѣ поважаною особою та вмѣвъ суворыхъ педаґоґôвъ влаґоджувати дрôбными дарунками. А вже-жь иншѝ хлопцѣ тремтѣли ôдъ погляду своихъ „професорôвъ“, тому-що наука въ поодинокихъ годинахъ вызначувалась своими окремыми педаґоґичными вправами, се-бъ-то березиною, лѣщиною, дубиною, тростиною. Се були судорожнѝ змаганя останкôвъ колишньои, середньовѣчнои схоластерії, котра въ тѣлесныхъ побояхъ добачала важный причинокъ до едукаціѣ молодѣжи шкôльнои.

Коли Григорію бувъ десятый рôкъ зъ роду, то вмеръ єго батько, изъ-за чого бѣдна мати пѣклувалась якъ мога долею трьохъ сынôвъ (Симеона, Григорія и Романа) та двохъ дочокъ (Юліѣ та Маріѣ). Старшій братъ Симеонъ, щó вчивъ ся въ ґимназіи Станиславôвскôй, бажавъ по смерти батька найти пристановище въ якôй бурсѣ Львôв-

скôй, и про-те въ кôнци ферій выбравъ ся зъ матѣрю пѣшки до Львова. Прийшли обоє сюды и сѣли собѣ на порозѣ палаты митрополичои при церквѣ архикатедральнôй. Одинъ старенькій крилошанинъ побачивши путникôвъ запытавъ ся ихъ: „Чого вы?“ — „Мы до бурсы!“ ôдповѣли они. — „Вже за-пôзно!“ сказавъ достойникъ махнувши рукою и пôшовъ собѣ геть. Ôдтакъ оба путники зъ чимъ прийшли, зъ тымъ и вернулись пѣшки домôвь. Хоча-жь Симеонъ бажавъ щиро дальше вчитись, то годѣ було єму дôстати якои-небудь помочи ôдъ бѣднои матери, изъ-за чого ôнъ ставъ опôсля учителемъ сѣльскимъ. За пôдмогою-жь сего брата ставъ Григорій (1866) учитись въ ґимназіи Коломыйскôй. Опôсля приняли єго въ руску бурсу, котру основавъ Теодоръ Бѣлоусъ, директоръ ґимназіѣ Коломыйскои. Тому-жь, що сей институтъ удержувало брацтво церковне, то бурсаки ходили на всѣ богослуженя, се-бъ-то на всеночнй, утренѣ, литургіѣ и вечернѣ, а въ годинахъ свобôдныхъ читали „Благовонную китицю“ (збôрникъ стишкôвъ) и „Науку о скотоводствѣ“. Опроче бували они приневолены сповняти роботы прислуги домашньои: замѣтали хату, носили воду й рубали дрова. У школѣ мова польска була выкладовою; тôлько религіѣ та языка руского вчились Русины по-руски. Коли-жь ôдъ тогдѣшньои науки языка руского вѣяло на школярикôвъ холодомъ, ба й мертвотою, то при науцѣ польского языка вмѣвъ Янъ Турскій заохотити до запопадливыхъ вправъ письменныхъ якъ Полякôвъ, такъ и Русинôвъ.

Скôнчивши науку въ низшôй ґимназіи (1870) Григорій Цеглиньскій перейшовъ въ ґимназію Станиславôвску. Такожь въ сѣй ґимназіи не мôгъ ôнъ зъ-першу дôзнатись де-чого путнього про руску мову й литературу, поки не поставлено учителемъ Евгенія Желехôв-

ского. Але-жь до сего щирого Русина и вельми симпатичного педаґоґа тамошній рускій ученики не могли ôдъ разу зближитись зъ довѣрою. Се бо рознеслась була мѣжь Станиславôвскими Русинами про него чутка, що ôнъ є „фонетикъ“, та що єго пôдкупили Поляки, щобъ опоганивъ руску мову и перевѣвъ руску молодѣжь въ табôръ польскій. Не диво про-те, що рускій ученики высшои ґимназіѣ заворушились чи-мало изъ за того, що такій „измѣнникъ“ учити-ме ихъ языка рускаго, — ба, они порѣшили, выйти зъ кôмнаты шкôльнои, коли Желехôвскій мавъ прийти на науку рускои мовы. Одначе небавомъ надумались инакше и лишились въ клясѣ. Але якъ зачудувались они, коли той „фонетикъ“ явивъ ся глубокимъ знатокомъ рôднои мовы й литературы! Саме-тогдѣ пôзнавъ ся Цеглиньскій зъ Антономъ Слюсарчукомъ, кандидатомъ учительскои семинаріѣ, котрый мавъ маленьку библіôтеку руску и вважавъ ся добрымъ знатокомъ рускои литературы. Ôдъ Слюсарчука дôстававъ отже Цеглиньскій деякій рускій книжки и вже тогдѣ полюбивъ щиро рôдну мову.

Коли Григорій Цеглиньскій зложивъ ексаменъ зрѣлости (1874), то поѣхавъ до Вѣдня и на тамошнѣмъ университетѣ ставъ учитись филолоґіѣ кляспчнои пôдъ проводомъ знаменитыхъ професорôвъ Гартля, Шенкля, Гофмана й Ґомперца. Опроче слухавъ ôнъ выкладôвъ славного Миклошича, професора языкôвъ славяньскихъ, и деякихъ лѣкцій Фридриха Миллера, професора языкôвъ индоевропейскихъ. Будучи студентомъ Вѣденьского университету ставъ ôнъ членомъ „Сѣчи“ — товариства молодыхъ Русинôвъ-народовцѣвъ. Небавомъ заворушилась була въ „Сѣчи“ словесна боротьба мѣжь націоналами и прихильниками нового критичного напряму. Одначе Цеглиньскій стоявъ ôддалеки ôдъ того змаганя, тому-що

въ першôмъ роцѣ побуту свого у Вѣдни ôдбувáвъ вôйскову службу однорôчного охотника. Єго-то вразивъ безпощадный критичный духъ декотрыхъ Сѣчовикôвъ, супроти котрого всѣ патріотичнѣ змагання громады Львôвскихъ народовцѣвъ уважались дитячою пѣсенѣтницею Тогдѣ говорили тѣ Сѣчовики, що національны пережились и належать уже до старои школы, що въ поезіяхъ самого Шевченка нема ясныхъ думокъ космополитичныхъ и т. н. Найгорячѣйшими прихильниками того критичного руху були слухачѣ медицины й деякѣ юристы; философы жь являлись скептиками супроти такихъ космополитичныхъ думокъ, бо не вважали ихъ хосенными для народу національно-слабого и побиваючого ся лихолѣтємъ на своѣй батькôвщинѣ. Опроче тѣ критики сталисъ пôзнѣйше або національами, або людьми байдужными супроти всякого змагання Русинôвъ-Украинцѣвъ.

Живучи въ Вѣдни переймивъ ся Цеглинськiй щирымъ демократичнымъ духомъ, але й не мôгъ охоронитись ôдъ того безпощадного критичного духа, ôдъ котрого вѣяло холодомъ подекуды й на молодыхъ національôвъ. Такъ отже прибравъ ôнъ тамъ гордынѣ не-абыякои и поглядавъ зъ горы на литературнѣ й національнѣ змагання галицко-рускихъ та украинськихъ народовцѣвъ. Коли-жь ôнъ увôйшовъ у Львовѣ въ товариства русконароднѣ, коли побачивъ тутъ тиху и безкорыстну працю деякихъ патріотôвъ въ выдѣлахъ сихъ товариствъ, коли пôзнавъ талановитого Володимира Барвѣньского, редактора „Дѣла“, професора Даміяна Гладиловича и др., то позбувъ ся ôнъ своєи гордынѣ и своєи недовѣры до патріотичныхъ змаганъ народовцѣвъ рускихъ, и ôдтакъ уважавъ ôнъ своимъ обовязкомъ, ба й честію, брати якій не-будь удѣлъ въ ихъ громадскихъ и письменныхъ працяхъ.

Мѣжь-тымъ поставлено єго (9. вересня 1879. р.) заступникомъ учителя въ ґимназіи рускôй, а 5. серпня 1880. р. именовано єго дѣйстнымъ учителемъ при тôйже ґимназіи. Въ сѣмъ роцѣ надруковавъ ôнъ наукову свою працю „De Hipponacte Ephesio iambographo“[1]).

Товариство „Руска Бесѣда“ повѣрило Цеглиньскому въ 1882. р. зарядъ руско-народного театру. Вразъ зъ Даміяномъ Гладиловичемъ занявъ ся ôнъ запопадливо зведенѣмъ нôвои трупы театральнои, зложенѣмъ доббрного репертоару и всего апарату сценичного; ôдтакъ завѣдувавъ ôнъ справами театральными до р. 1888. Въ тôмъ часѣ читавъ ôнъ въ рукописи новѝ творы драматичнѝ, и ôдтакъ лучшѝ зъ нихъ передававъ сценѣ. Тогдѣ познакомивъ ся ôнъ зъ цѣлымъ драматичнымъ апаратомъ рускоґо театру. Зъ-першу подобались єму деякѝ творы, але небавомъ опôсля вразивъ єго вузкій кругъ народного житя, якій проявлявъ ся въ нашихъ мелодрамахъ. Опроче не було єму по-нутру неприродне идеализованѣ народного житя, щó могло явитись причинною кислого сентиментализму. Въ загалѣ замѣтивъ ôнъ, що въ тыхъ мелодрамахъ було мало драматичнои акціѣ, та що они не могли-бъ удержатись на сценѣ, коли-бъ ихъ не оживляли спѣвы й танцѣ народнѝ. Тому-то рѣшивъ ся ôнъ самъ, зладити деякѝ творы драматичнѝ. Та й не чужою була єму европейска драматурґія: ôнъ читавъ Аристофана, Плявта й Теренція въ ориґиналѣ, познакомивъ ся гараздъ зъ творами Шекспира, Шиллєра, Гоголя, Фредра, Корженьовского, Балуцкого и и.

Цеглиньскій намагавъ отже обняти житѣ народне ширшимъ кругомъ, — ввести на сцену мѣщаньство и середню верству свѣчнои суспôльности рускои, именно-жь

[1]) „Справозданѣ дирекціѣ ц. к. ґимназіѣ академичнои во Львовѣ на рôкъ шкôльный 1879/80“; стор. III—XXIV.

бажавъ ôнъ зъображати въ комедіяхъ житє правдиве, реальне. Отъ и вся ґенеза єго творôвъ драматичныхъ.

Въ 1881. р. (2. лютого) оженивъ ся Цеглиньскій зъ Софією, дочкою Григорія Вацика, священика въ Пôдгайчикахъ, повѣту Золочôвского, и ôдтакъ живъ у Львовѣ до кôнця року шкôльного 1888. Декретомъ министерства просвѣты зъ д. 16. липня 1888. р. поставлено єго управителемъ самостôйныхъ паралєльныхъ клясъ рускихъ при ґимназіи Перемыскôй.

Годить ся тутъ спôмнути, що утворенє сихъ клясъ послѣдувало заходами послôвъ рускихъ по иниціятивѣ посла Юліяна Романчука. Вже въ кôнци р. 1886. (20. грудня) поставивъ Романчукъ въ соймѣ краєвôмъ внесенє, щобы въ Перемышли засновати руску ґимназію, та щобы въ Стрыю, Станиславовѣ, Коломыи, Тернополи, Бережанахъ и въ Золочевѣ заведено або рускій ґимназіѣ, або постôйній рускій паралєльки. Ôдтакъ правительство и въ комисіи соймовôй и на повнôмъ засѣданю сойму заявило ся за заложенємъ рускои ґимназіи въ Перемышли въ мысль внесеня Романчука, однако въ наслѣдокъ зворушеня ґазетъ польскихъ и довгихъ нарадъ польскихъ послôвъ въ клюбахъ ухваливъ соймъ 24. сѣчня 1887. р. незначною бôльшостію голосôвъ, щобы въ Перемышли не закладати рускои ґимназіѣ, тôлько щобы завести тамъ рускій паралєльки, и то лишь „w miarę udowodnionéj potrzeby“. Отже соймова бôльшôсть хотѣла, щобы въ Перемышли були паралєльки нестôйній пôдъ однымъ зарядомъ зъ польскою ґимназією. А вже-жь министерство просвѣты на пôдставѣ цѣсарского рѣшеня зъ 26. липня 1887. р. стало заводити зъ початкомъ року шкôльного постепенно постôйній рускій паралєльки пôдъ управою окремою.

Такъ отже обôймивъ Цеглиньскій провизоричну управу рускихъ клясъ паралєльныхъ при ґимназіи Перемыскôй, а галицко-рускі патріоты поглядають на него зъ повнымъ довѣріємъ сподѣючись, що пôдъ єго умнымъ проводомъ гарно розвивати-ме ся той засновокъ рускои ґимназіѣ, та що при хосеннôмъ вплывѣ науки въ живôй рускôй мовѣ въ стародавнôмъ городѣ князя Володаря проявить ся бôльше справдѣшнього, народного патріотизму.

Григорій Цеглиньскій („Григорій Григорієвичь“) почавъ свою драматурґичну дѣяльнôсть въ 1884. р., написавши комедію въ трьохъ дѣяхъ „На добродѣйнй цѣли!“[1]) Сю комедію надруковано у Львовѣ 1884. р. въ библіотецѣ „Зорѣ“. Хоча-жь авторъ ставляючи тутъ перший кроки на поли драматурґіѣ подекуды похитнувъ ся, то однако небавомъ опôсля почавъ ôнъ смѣло простувати до меты, котру собѣ вытычивъ для свого змаганя литературного. Въ загалѣ перший сей твôръ не може ще вважатись вдатнымъ изъ-за того, що авторъ, хотячи писати реально, подавъ нѣбы-то портреты кôлькохъ у Львовѣ жиючихъ особъ; тому-то єго писанє є радше сатирою, нѣжь справдѣшньою комедіею. Въ сѣй сатирѣ зъображають ся именно деякй особы, щó передъ кôлькома роками були выдѣловыми членами „общества рускихъ дамъ“ и стояли мовь-то пôдъ управою свого секретаря, котрого авторъ назвавъ Петромъ Петровичемъ Масненькимъ. Одначе можна сумнѣватись, чи авторъ сего твору досягъ тои цѣли, котру вытычує собѣ комедія зъ поглядомъ на поправу обычаѣвъ суспôльности. Въ комедіи мають проявлятись типы, а не поодинокй особы, ко-

[1]) Комедію „На добродѣйнй цѣли!“ и ôдтакъ иншй драматичнй свои писаня выдавъ Цеглиньскій пôдъ псевдонимомъ Григорія Григорієвича.

трй въ ситуаціи, утворенôй авторомъ, лишь короткій часъ могли заявляти свою неприродну дѣяльнôсть, а опôсля ставали знôвъ звычайными хозяйками своихъ домôвъ та не потребували вже горнутись за-любки около свого секретаря Петра Петровича Масненького. Опроче въ сѣмъ першôмъ драматичнôмъ творѣ Цеглиньского деякй комичнй подѣ суть похожй на фарсу, а Онуфрія Святолюбска зô своимъ котикомъ и песикомъ уважає ся амазонкою несимпатичною.

А вже-жь пôсля представленя сеи комедіѣ на сценѣ руско-народного театру назвавъ єѣ одинъ критикъ знаменитою. Ôнъ замѣтивъ, що сеся комедія є на-скрôзь оригинальна, що авторъ зложивъ єѣ талантливо, та що особливо въ другôй дѣи акція переведена знаменито. Ôдтакъ заявивъ той критикъ се, щó слѣдує: „Авторъ имивъ ся представити деякй хвилѣ зъ житя нашои интелиґенціѣ, — першій поважив ся пôддати критицѣ сатиричнôй хибы свѣтогляду интелиґенціѣ и недостачѣ належного напряму въ єи образованю. Щира отже и сердечна тенденція того першого твору Григорія Григоріевича. Заслуга автора тымъ бôльша, що личности, выведенй нимъ до акціѣ, взятй буцѣмъ изъ сметанки нашои суспôльности, щó живучи у великôмъ мѣстѣ могла-бъ и себе и дѣтей своихъ инакше поводити, инакше ихъ образувати, могла-бъ ôдъ иншихъ навчити ся, що не годить ся уживати патріотизму за средство до довершеня личныхъ матеріяльныхъ цѣлей“[1]).

Высше станувъ Цеглиньскій въ литературнôй своѣй дѣяльности въ тôмъ-же 1884. роцѣ, написавши „мѣщаньску пригоду“ въ однôмъ актѣ п. з. „Тато на заручинахъ“. (Надруковано у Львовѣ 1885. р. въ библіо-

[1]) „Дѣло“, 1884; число 119.

тецѣ „Зорѣ“). Ось и короткій змѣстъ сеи комичнои картинки: Осипъ, сынъ богатыхъ мѣщанъ, Максима й Олены Простогубôвъ, сватає ся до лѣсничанки Вандзѣ. Батьки ѣи, паньство Порожницкй, хочь якъ противнй „хлопамъ“, радй будущому подружю, по-за-якъ Осипъ перебравъ ся по-паньски, а ще до того грошей у него на стôлько, що заплатить всѣ довги за тестя. Пріятелѣ паньства Порожницкихъ обѣцюють ѣму выробити небавомъ мѣсце при радѣ повѣтовôй. Але-жь цѣле те сватанє не може дôйти до путя черезъ простый кожухъ Осипового батька. Панѣ Порожницка буцѣмъ-то не може стерпѣти вонѣ того кожуха; ôдтакъ на старого Максима вдягають коротенькй вузкй споднѣ и куценькій фракъ, а Олену убирають „буцѣмъ по-паньски въ нескладне вельми одѣнє“. Осмѣшеный Максимъ ôдзыває ся ôдтакъ зъ докоромъ до юродивыхъ панôвъ: „Закипли вы зъ хлопа разъ, другій разъ не гараздъ! Най вамъ Богъ не памятає!“ А звернувшись до Олены каже ôнъ: „Ходи, стара! чей по сѣмъ не забагнесь тобѣ бôльше паньства!“ Ба, кривда батькова ôдхиляє й сына ôдъ Вандзѣ, и про-те дочцѣ Порожницкихъ, котра ôдозвалась такожь зъ докоромъ про хлопску сукману, дає Осипъ ось-яку морализуючу науку: „Ажь теперь я пôзнаю, кôлько та сукмана варта, коли-мь ю зъ ласки вашои такъ тяжко обидивъ. Красній вашй очи, панно Вандзю, але красша ще тая сукмана, щó мене выживила, выховала, на людей вывела, а теперь и поблагословити мала, та спаси-Бôгъ вамъ, що не благословила!“... Такъ отже погордженый кожухъ хлопскій занапащує справдѣ всѣ пляны пôдпанкôвъ, а ратує одну мѣщаньску родину ôдъ нещастя и деморализаціѣ[1]).

---

[1]) Порôвн. „Дѣло“, 1884; ч. 119.

Про литературну стбйнбсть сеи „мѣщаньскои пригоды“ замѣчає згаданый критикъ, що „штука знаменито обдумана, добре переведена, гарно мотивована“[1]). По нашбй думцѣ сеся картинка є досыть вдатна, тблько Максимъ и Олена непотрѣбно перебирають ся въ паньске фантє на потѣху пбдпанкамъ. Въ сѣмъ бо творѣ Цеглиньского доволѣ комичныхъ ситуацій, такъ що злишнй суть всякй дивовижнй метаморфозы дѣєвыхъ осббъ.

Въ 1885. р. надруковано въ Библіотецѣ „Зорѣ“ третій драматичный твбръ Григорія Григорієвича п. з. „Соколики. Комедія въ чотырохъ дѣяхъ“. Сю комедію звеличено въ рускихъ и деякихъ польскихъ часописяхъ великими похвалами и бдтакъ поставлено автора помѣжь найлучшими драматурґами галицко-рускими. Ось и короткій змѣстъ сего драматичного твору:

Онисимъ Шкаралупка, старый кавалєръ, котрому все „щось дуже въ ногахъ швилить“, є слухнянымъ покбрникомъ супроти своєи господынѣ Настусѣ, щб вмѣє єму радити на гостець, кольку, болячку, жовтачку. Онато рада-бъ Шкаралупку спонукати, щобы зъ нею оженивъ ся, але бнъ не хоче якось второпати єи натякбвъ про женитьбу и поки-що дожидає у себе двохъ старыхъ кавалєрбвъ, Панталеймона Малогубки и Матвѣя Кашкевича. Оба сй соколики приходять до Шкаралупки и оповѣщають єго, що въ Франціи „вспыхнула самая ужаснѣйшая холєра“. Приходить бдтакъ Юрій Доброхоцкій, приятель соколикбвъ. Се бувъ колись старый кавалєръ, а теперь „бджива€ бнъ пбдъ обухомъ жбнки“, щб зве ся Юрія. Доброхоцкій каже трьомъ соколикамъ, що знає „найпевнѣйше средство противъ всякои слабости“, а бдтакъ и противъ холєры, — а симъ средствомъ єсть жбн-

[1]) ibid.

ка. Почувши таку раду три соколики зрадѣли и ось забаглось имъ, дбстати жбнку „хорошеньку, молоденьку, товстеньку“. Скупяга Кашкевичь не хоче „чепурненькои“, бо така „тблько строитись буде“, — бнъ бажае придбати собѣ дружину найпаче „богатеньку“. Такъ отже трьомъ соколикамъ захотѣлось конче оженитись, а Доброхоцкій тѣшивъ ся, що ачей пбдлабузнить ся своѣй клекбтливбй жбнцѣ, коли одинъ изъ соколикбвъ подружить ся зъ тѣтечною сестрою ѳи, се-бъ-то зъ вдовою Анною Щедоброю.

Саме тогдѣ запросивъ бнъ соколикбвъ до себе на вечерокъ, на именины своѳи найстаршои доньки. „Прийдѣть!“ каже бнъ, „а застанете таку, якои самѝ бажаѳте: хорошеньку, чепурненьку, богатеньку“. Опбсля Шкаралупка просить Малогубки, щобъ обомъ соколикамъ порадивъ, „якъ-то найлучше подобатись паннѣ?“ Малогубка подае имъ деякѝ „общіи“ а передъ всѣмъ „практическія поученія“, се-бъ-то бдбуваѳ зъ ними муштру, котрою они приготоволи-бъ ся до баталіѣ любовнои.

Коли бдбйшли Малогубка й Кашкевичь, Шкаралупка прикликуѳ Настусю и каже ѣй выймити фракъ, жовту камизельку и таке инше. Опбсля попису ѳ ся передъ нею всякими вправами ґимнастичными та фразами сентиментальными, якихъ навчивъ ѳго Малогубка, неначе-бъ бнъ стоявъ передъ панною, котру мавъ побачити у Доброхоцкихъ. Настуся дивить ся на Шкаралупку, мовь на божевбльного; коли-жь соколикъ сказавъ, що бнъ „тяженько збтхае за предметомъ свого душевного бажанія — за архангеломъ своимъ“, то Настуся увѣрила, що Шкаралупка сватаѳ єѣ и про-те бдзываѳ ся до него ось-якъ: „А Господи святый! де-жь я того варта! Встаньте, паноньку! встаньте, мбй соколику найдорожшій!“ Саме тогдѣ, коли Настуся оббймала Шкаралупку, ввбйшовъ сестрѣнець ѳго, Володимиръ Молодкевичь, и кликнувъ

весело: „А, а дядечку! Дай Боже щасливо!“... Але Шкаралупка признавъ ся, що се була лишь „проба“, и ôдтакъ довѣдавъ ся ôдъ сестрѣнця, що ôнъ женить ся. Шкаралупка не противить ся єго женитьбѣ; тôлько ставить одно услôвє, щобъ весѣлє Володимира не ôдбулось скорше, чимъ весѣлє єго. „Отъ, видишь!“ каже соколикъ, „ще нынѣ выберусь въ сваты; завтра освѣдчусь, а за три недѣлѣ оженюсь!“

Ось уже й вечерокъ у Доброхоцкихъ. Приходять Малогубка, Шкаралупка и Кашкевичь. Всѣ три держать въ правôй руцѣ позавиванѝ дарунки для маленькои Мисѣ, се-бъ-то ляльки, — Шкаралупка велику, Малогубка меншу, Кашкевичь дуже маленьку. Ôдтакъ входить Анна Щедобра, єи дочка Мальвинка, а за ними Володимиръ. И дивнымъ дивомъ три соколики горнуть ся до молоденькои Мальвинки, а на єи матѣрь нѣхто й не дивить ся, дарма, що сеся кокетка рада-бъ собѣ зъѣднати одного зъ соколикôвъ. Трохи пôзнѣйше явилось бôльше гостей, и ось стали всѣ бавитись „пташка“. Анна хотѣла наближитись до Малогубки, але всѣ три соколики выбрали собѣ голубку Мальвинку, припавши до неи мовь три метелики до однои цвѣтки.

Небавомъ опôсля розвѣялись надѣѣ Юріѣ Доброхоцкои и Анны Щедоброи, хочь зъ-першу по забавѣ дожидали ще сватаня соколикôвъ. Хоча бо соколики прийшли до Анны слѣдуючого дня, то гадали они освѣдчитись о руку Мальвинки. Ихъ жениханє помѣшавъ Володимиръ, котрый заявивъ „вуяшкови“, що Мальвинка єго наречена; ôдтакъ сказавъ Доброхоцкій трьомъ соликамъ, що ôнъ мавъ на думцѣ посватати одного зъ нихъ зъ Анною, матѣрю Мальвинки. Почувши такѝ слова, соколики швидко попращались и пхались разомъ до дверей, коли ось въ дверьохъ станули три господынѣ соко-

ликôвъ, Настуся, Магдуся и Горпинка, котрй прибѣгли въ хату Анны за своими соколиками. Они-жь втѣкають иншими дверми и опôсля Юрія, довѣдавшись ôдъ Анны, що всѣ три соколики сватались до Мальвинки, обкидує мокрымъ рядномъ свого мужа за те, що зъ єго вины заподѣялась така халепа.

Настуся приводить мѣжь-тымъ Магдусю и Горпинку въ хату Шкаралупки та заявляє имъ, що соколики хочуть женитись. Магдуся и Горпинка дôзнавшись про таку новину, ôдходять домôвь, щобъ пощитатись зъ невдячными своими соколиками. Коли-жь Шкаралупка вернувъся ôдъ Щедоброи, то Настуся стала єму дорѣкати, що черезъ него не може показатись на свѣтъ Божій, по-заякъ кождый на неѣ показуе пальцемъ. Ледви-жь ставъ Шкаралупка єѣ вкоськувати, вбѣгли Малогубка й Кашкевичь, щобъ насварити на него за те, що поважився потай товаришѣвъ сватати Мальвинку. Ажь ось прибѣгъ Доброхоцкій и попрекнувъ соколикôвъ, особливо-жь Шкаралупку, кажучи, що се нечесно, обманювати женщину, се-бъ-то Щедобру. Опроче погрозивъ ôнъ соколикамъ, що про ихъ дружнй ôдносины до господынь знати-ме цѣле мѣсто. Наляканй такимъ заявленємъ Малогубка й Кашкевичь бѣжуть слѣдомъ за Юріємъ, мѣжьтымъ коли Шкаралупка въ тяжкôмъ своѣмъ клопотѣ довѣдуе ся ôдъ Володимира, що вчера у Щедоброи всѣ бачили Настусю. Коли-жь Володимиръ прочитавъ єму зъ ґазеты, що въ Марсилiи люде мруть-вымирають на холєру именно за-для того, що богато зъ нихъ въ недузѣ не дôзнають нѣякого старунку й плеканя, то Шкаралупка справдѣ ставъ тремтѣти изъ-за боязни смерти.

Небавомъ прийшла Настуся подякувати своему соколикови за хлѣбъ-сôль, та стала хитро пôдлешуватись єму, натякаючи про холєру, котра певно сюды прийде,

„бо то зъ вѣтромъ иде“. Ажь ось вбѣгають Малогубка й Кашкевичь та заявляють, що Доброхоцкій таки Шкаралупку мавъ на думцѣ, коли згадувавъ про обиду, заподѣяну Аннѣ Щедобрôй. Але Шкаралупка збиває обохъ соколикôвъ зъ пантелику, кажучи, що єго господыня ôдъ теперь єсть єго нареченою Анастазією. Дôзнавшись про се Малогубка й Кашкевичь просять свого товариша лишь о те, щобы про єго сватанє Настуся не говорила нѣчого Горпинцѣ й Магдусѣ, а то захотѣло-бъ ся такожь имъ того-самого. Але Настуся каже нишкомъ, що обомъ тымъ господынямъ таки справдѣ того захоче ся, якъ лишь оба соколики прийдуть домôвь. Коли-жь увôйшовъ Володимиръ, то озвавъ ся Шкаралупка: „Володку! я казавъ, щобъ ты зъ весѣлємъ почекавъ, поки я не оженюсь. Щó сказавъ, то й дотримаю. За три недѣлѣ мое весѣле, опôсля можешь ты женитись“.

Про сю комедію написавъ М(ихайло) П(одолинський)[1]) въ „Зорѣ“ мѣжь иншимъ се щó слѣдує: „Скажемо коротко, що якъ въ другихъ драматичныхъ творахъ п. Цеглиньского, такъ и тутъ (въ „Соколикахъ“) похваляємо передовсѣмъ выбôръ предмету. Авторъ має смѣлôсть, якъ той певный себе пловець, кинути ся въ безодню житя, де єму попаде ся, де єму захоче ся. И куды скочить, завсѣгды выпрне тамъ, де захотѣвъ, и выплыне на берѣгъ, коли и якъ схоче. Цеглиньскій реалистъ въ добрôмъ сего слова значеню, а не такій, щó спекулює на те, щобъ пôдбити насъ вышуканымъ, або хочь-бы и дивоглядным тематомъ, якъ то роблять другій. Предметы єго комедій суть всѣ простій, особы й акція не вышуканій, всѣмъ намъ знакомій, а навѣть, якъ зауважавъ

[1]) Своихъ „Соколикôвъ“ присвятивъ авторъ Михайлови Подолиньскому.

якійсь мудрагельный критикъ въ котрôйсь зъ польскихъ ґазетъ, „буденный“. Але власне въ сêй „буденности“ предмету, акціѣ й особъ лежить заслуга нашого комедіописателя. Помимо всеи звычайности и невышуканости предметôвъ умѣє Цеглиньскій зробити ихъ новыми и цѣкавыми. Єго акція жива, характеристика особъ переважно выкôнчена, и якъ переконали ся мы зъ „Соколикôвъ“, авторъ умѣє порушати зручно навѣть бôльшими масами. Все те ворожить — кажемо се голосно — на свѣтлу драматурґичну карієру. Хочь-бы отже єго „Соколики“ и не були єще въ цѣлости комедіею досконалою, comme il faut, то суть они незаперечно одною зъ найлучшихъ нашихъ дотеперѣшнихъ комедій, а щó важнѣйше, суть майже нехибною вѣщункою якоись будущои знаменитои комедіѣ, котра вславить имя автора яко одного зъ перворядныхъ писателѣвъ комедій, и то не тôлько малорускихъ!“[1])

По нашôй думцѣ въ „Соколикахъ“ являють ся головнй прикметы доброи комедіѣ, се-бъ-то природный гуморъ, комичнй ситуаціѣ, одвѣтна характеристика дѣевыхъ особъ и жива акція. Одначе авторъ не будить въ насъ рôвного интересу для свого твору вô всѣхъ чотырохъ дѣяхъ. Найлучше удалось єму зложити двѣ першй дѣѣ; ôдтакъ сила комичности слабшає въ третьй дѣи, а въ четвертôй дѣи розвязка узла комичного вважає ся трохи-не тривіяльною. Соколикъ Шкаралупка женить ся зô своєю господынею, прожывши зъ нею въ вольнôй любвѣ лѣтъ пятьнацять; одначе до сеи змѣны у своѣмъ дотеперѣшнѣмъ житю рѣшає ся ôнъ нагло, тôлько зъ конечности, щобъ позбутись нѣбы-то лихихъ поговôрокъ давного соколика Юрія Доброхоцкого. Очевидячки хо-

[1]) „Зоря“, 1884; число 23., стор. 200.

тѣвъ авторъ посмѣятись старымъ соколикамъ въ загалѣ, и бдтакъ драматичною сатирою бдвернути декого бдъ недоладного ихъ житя. Все-жь таки думаємо, що сеся комедія була-бъ ще лучшою, коли-бъ авторъ не намагавъ вытворювати подекуды штучного ефекту комичного, та коли-бъ иногдѣ не зъображавъ пересаднои манієры пристарковатыхъ соколикбвъ.

А вже-жь вдатнѣйшою бдъ сего драматичного твору вважає ся комедія въ чотырохъ дѣяхъ п. з. „Шляхта ходачкова“. (Львбвъ, 1887; „Зоря“, число 15—20, 23—24, и окремый передрукъ). Авторъ выпровадивъ тутъ на сцену недобиткбвъ давнои шляхты ходачковои, котра въ Галичинѣ въ деякихъ селахъ жие поббчь простыхъ хлѣбороббвъ и все ще чванить ся своими гербами й привилеґіями, не зважаючи на те, що єи суспбльный побутъ изъ-за дивовижныхъ єи норовбвъ уважає ся справдѣ анахронизмомъ супроти розумныхъ змагань простого мужика. Ось и змѣстъ сеи комедіѣ Григорія Григорієвича:

Въ селѣ Ходачковѣ заворушилась шляхта противъ свого префекта (се-бъ-то вбйта) Антона Розумовского, чоловѣка тямущого, котрый не иде слѣдомъ за поведенцією безглуздого паньства, а пристає радо зъ хлопами. Першою єго жбнкою була мужичка, и зъ того подружія була въ него дочка Франя; опбсля оженивъ ся бнъ зб шляхтянкою Маріянною, котра єсть фудульна на свбй рбдъ и на становище панѣ префектовои. Та отъ, Розалія Цепонька, шляхтянка-вдова, оповѣщає єѣ, що теперь передъ новыми выборами кожда шляхтянка хоче бути префектовою, та що бунтъ шляхты готовъ вгамувати писарь Кароль Ворониньскій, коли-бъ тбльки мбгъ посватати пасербицю Маріянны, панну Франю. Маріянна не противна такому жениханю бажаючи, щобъ и на-будуще могла чванитись назвою панѣ префектовои добродзѣйки.

Але Франя не хоче й чути про таку „партію“, та рада-бъ спекатись влѣзливого жениха словами докôрливыми. Ажь ось входить Розумовскій зô старымъ господаромъ Кириломъ Радою и зъ реѳнтымъ Митрофаномъ Часткою. Реѳнтый говорить мовою церковно-бурсацкою, по-за-якъ „не подобаѳтъ ѳму глаголати глаголаніемъ обыкновеннымъ“. Таке балаканѣ перебиваѳ старый Рада и заявляѳ просто Розумовскому, що ѳго сынъ Остапъ бажаѳ оженитись зъ Франею. Префектъ высказавши морализуючй рефлѳксіѣ про дурну поведенцію теперѣшньои шляхты ходачковои, въ присутности Вороньиньского обѣцюѳ поблагословити дѣтей, коли они лишь пôзнаютъся и полюблять ся.

Ледви-жь довѣдалась шляхта, що Розумовскій хоче выдати дочку за мужика, то заворушилась неначе божевôльна, покликуючи, що префектъ не шануѳ привилѳѣвъжемчугôвъ шляхоцкихъ. Особливо вередувавъ Онуфрій Рура, гербу Тромба, котрый выступаючи загонисто противъ Розумовского погукувавъ безъ вины: „до трибуналу зъ нимъ!“ Коли-жь шляхта опôсля въ хатѣ Филипа Трѣски одноголосно рѣшила, що Розумовскому бôльше префектомъ не бути, приходить придурковатый Валѳнтій, сынъ Трѣски, та каже важко стогнучи, що ѳго на косовици хтось побивъ. Тогдѣ заявляѳ Рура, що справникомъ тыхъ побоѣвъ ѳ префектъ, и що про-те треба навчити ѳго процедуры! Ôдтакъ Рура й Трѣска кладуть Валѳнтого на землю и прикрываютъ простираломъ; Рура-жь ставитъ біля него збанокъ воды, та велитъ ѳму стогнати, неначе-бъ вже вмиравъ. Опôсля заявляѳ Рура, що префектъ за сй побоѣ сидѣти-ме въ криминалѣ. Та отъ вбѣгаѳ писарь Вороньиньскій и протестуѳ проти такои процедуры, — одначе шляхта погукуѳ, що ôнъ ѳ въ змовѣ зъ префектомъ; хочуть про-те ѳго звязати, але ôнъ вы-

хоплює ся и втѣкає. Тогдѣ-жь стямилась шляхта, що нема кому писати акціѣ. Показалось, що крôмъ Руры нѣ одинъ шляхтичь ходачковый не вмѣє писати. Бундючный Рура каже шляхтѣ йти до жида-арендаря, Хаскля Дуфта, и туды привести такожь хлопôвъ, щобъ хамы дôзнались, якого мають вôйта.

Въ корчмѣ зôбралась шляхта зъ мужиками. Рура прочитавъ акцію противъ Розумовского; ôдтакъ шляхтичѣ пôдписали єѣ „znakiem krzyża świętego“. Опôсля кождый изъ виднѣйшихъ шляхтичѣвъ захвалює свою кандидатуру на префекта, та що-жь?! коли шляхтичь Мудрицкій запытавъ хлопôвъ, на кого завтра дадуть голосъ, то ôдповѣвъ Маруда: „А Господь знає! Та хиба таки на пана Розумовского!“ Тогдѣ шляхта велѣла Хаскльови ставити передъ хлопами безлѣчь шклянокъ пива. Зъ-першу хлопы нѣбы-то прицупнули, та сказали, що пиво „доскональне“; тому-то заявивъ Рура, що якъ выберуть єго префектомъ, то що-дня справить хлопамъ такій бенкетъ. Коли-жь Руру запытавъ шляхтичь Келбасєвичь, чимъ-же ôнъ лучшій ôдъ другихъ, то ставъ ôнъ величатись своимъ гербомъ. Та ба! такожь иншй шляхтичѣ повыймали свои печатки и розказували исторію своихъ гербôвъ. Ажь ось входить тихцемъ Воронiньскій и каже шляхтѣ, що єще сегодня донесе ôнъ властямъ про сю незаконну аґитацію межи простымъ людомъ. Вбѣгають жôнки крикунôвъ-шляхтичѣвъ, и кожда зъ нихъ кидає ся до свого чоловѣка прожогомъ, тому-що шляхта, замѣсць пôйти на выборы, ось-тутъ пѣ-розпиває ся. Коли-жь тй панѣ-шляхтянки довѣдались, що Воронiньскій явивъ ся противникомъ кандидатуры ихъ мужѣвъ, то якъстôй прискочили они до писаря и стали вередувати на него, по-за-якъ ôнъ дуривъ ихъ своимъ жениханємъ до ихъ дочокъ. Бѣдолаха-писарь утѣкає, а опôсля входить

въ корчму префектъ Розумовскій зъ Радою, и попрекнувши шляхту изъ-за піятики до опôвночи, каже всѣмъ ити домôвь. Розлюченй ходачки прозвавши префекта „перешиванцемъ“ выходять зô своими жôнками, а Рура забувшись лишає на столѣ акцію, котру Розумовскій собѣ бдчитує. Выходять и хлопы й заявляють Кирилови Радѣ, що дивились на шляхоцку комедію. Остає жидъ самъ одинъ и мимрить собѣ, що въ него въ кешени сидять и шляхтичѣ и хлопы.

Слѣдуючого дня бдбувались выборы. По-переду выбрано комисію, въ котру мавъ увôйти Розумовскій. Коли-жь шляхта гороижилась клекотячи й выкрнкуючи, що проти такого выбору заложить протестъ, то заявивъ Розумовскій рѣшучо, що префектомъ бути не хоче. Та ба! шляхта на перекôръ ему голосує на него и одноголосно выбирає єго своимъ префектомъ. Ôдтакъ Ворониньскій тѣшить ся, що такъ стало ся, якъ ôнъ хотѣвъ; бѣжить отже до префектовои кажучи собѣ: „И префектъ мôй, и префектова моя, и Франя моя!“ Опбсля-жь шляхта просить Розумовского, щобы скасувавъ писаря; — ôнъ бо обѣцювавъ сему й тому шляхтичеви, що оженить ся зъ єго донькою, а теперь показує ся, що ôнъ чорный интриґантъ, ба, що не має гербу, та зове ся Вороною. Префектъ не противить ся скасованю писаря, бо й такъ не мало має зъ нимъ клопоту въ громадѣ. Натомѣсть просить громадянъ, щобы писаромъ выбрали Остапа Раду, щó бувавъ у школахъ и въ вôйску. Шляхта й хлопы не противлять ся префектови, и кажуть, що волять радше Остапа, нѣжь Ворону. Коли-жь писарь небавомъ повернувъ, то сказала Маріянна свому мужеви: „Теперь ачей по такôй заслузѣ для насъ не бдмовишь пану Ворониньскому руки нашои Франѣ?“ Але Розумовскій заявляє, що урядованє писаря въ громадѣ вже

скѡнчилось. Коли-жь Маріянна довѣдалась, що Ворона є пѡдшиванець, а не шляхтичь, та що ѡнъ про префектову розголошувавъ, мабуть-то она въ дворѣ служила покоѣвкою, то не цуралась она вже й Остапа, та рада була єго сватаню. Ѡдтакъ Ворона ставъ выговорювати на шляхтичѣвъ, що они повстанцѣ, бунтѡвники, ворохобники, изъ-за чого ходачки кинулись до него, але ѡнъ швидко выхопивъ ся зъ-пѡдъ ихъ рукъ, нагадавши имъ, що они бажали мати свого короля. Въ кѡнци префектъ запрошує шляхту въ хату свою „на свои обновины а молодыхъ руковины“. Шляхта радѣє изъ-за тыхъ запросинъ, кричить „віватъ!“ и пѡдносить Розумовского на рукахъ въ гору.

Отъ и поглядъ на сей драматичный твѡръ, въ котрѡмъ добачаємо добру инсценизацію, акцію вельми живу и богато комичныхъ ситуацій. Тому-то й рецензентъ „Ходачковои шляхты В(ахнянинъ) запримѣтивъ въ „Дѣлѣ“ (1886; ч. 127), що пѡдъ взглядомъ инсценизаціѣ вывязавъ ся авторъ изъ своєи задачѣ цѣлковито. Именно пише ѡнъ, що акція розвиває ся правильно, консеквентно и скоро, та що типы шляхтичѣвъ выходять ясно. По думцѣ рецензента вартѡсть штуки полягає головно на вѣрнѡй копіятурѣ житя представленои ходачковои шляхты, по-за-якъ авторъ знявъ вѣрну фотоґрафію зъ єи недобиткѡвъ. До архи-комичныхъ сценъ зачисляє В(ахнянинъ) сцену зъ побитымъ Валькомъ (въ дѣи другѡй), списуваніе акціѣ и розказы про походженіе гербѡвъ (въ дѣи третѣй). — Намъ одначе здає ся, що та сцена зъ побитымъ Валькомъ є шуткою „пересоленою“ и неимовѣрною, дарма, що въ сѣй подѣи нагромаджено богато смѣхотворного матеріялу. — Дальше замѣчає рецензентъ про сю комедію ось-що: „Чи всѣ характеры консеквентно переведенѣ, мы на-разѣ, по першѡмъ представленю, въ пытаніе се не входимо. Писарь Вороніньскій мѡгъ бы

бути консеквентнѣйшій въ своѣй партійности, а реєнтый Частка выдавъ ся намъ досыть злишнымъ на сценѣ". — Зъ сими замѣтками годимо ся зовсѣмъ, та пôдносимо ще се, що такою церковно-бурсацкою мовою, якою говорить реєнтый, теперь ачейже не бесѣдує нѣ одинъ дякъ галицко-рускій. Але-жь рецензентъ не може рѣшитись ôдповѣсти на отъ-се пытанє: „Чи вѣрна фотографія житя ходачковои шляхты, знята зъ найтемнѣйшои стороны, отже й односторонна, представляє собою ôдповѣдный предметъ для драмату? Чи не належало-бъ и свѣтлй стороны сеи шляхты бôльше увзгляднити?" — Мы ôдповѣдаємо на се пытанє, що авторъ не конче потребувавъ въ сѣй комедіи пôдносити свѣтлй стороны житя ходачковои шляхты, тому-що цѣлію комедіѣ єсть поправа обычаѣвъ; отже авторъ хотѣвъ осмѣяти у тои шляхты чваньбу застарѣлыми гербами, загонисту буту, нестôйну вдачу й недостачу всякои просвѣты, изъ-за чого простй хлопы супроти недобиткôвъ ходачковои шляхты являють ся людьми тямущими и справдѣ симпатичными. Опроче шляхтичь-перешиванець Розумовскій уважає ся речникомъ здоровыхъ думокъ, якй пôсля нового выбору префекта ачей зъ-годомъ-перегодомъ у деякихъ ходачкôвъ могли проявлятись. Тому-то мы не можемо притакнути Иванови Франкови, котрый натякає на „element płytko dydaktyczny, uosobiony w figurze prefekta Rozumowskiego". А вже-жь иншй єго замѣтки про литературну стôйнôсть сеи комедіѣ суть майже зовсѣмъ правдивй [1]).

[1]) Ось и важнѣйшй слова Франка про литературну стôйнôсть „Шляхты ходачковои": „Jest to bez zaprzeczenia najlepszy, najgłębiéj pomyślany z dotychczasowych utworów tego autora, rzecz wierna etnograficznie i psycholygicznie, pisana miejscami z prawdziwym humorem i werwą satyryczną. Do słabych stron „Szlachty chodaczkowej" zaliczyć wypada chyba zbytnie w niektórych miejscach karykaturowanie, leżące w manierze autora"... („Kuryer Lwowski". 1883. № 288).

Въ кôнци годить ся ще спôмнути про комедію въ однôй дéи п. з. „Лихій день“ („Руско-украиньска Бібліотека“ Е. Олесницкого, № 13. Львôвъ, 1886)[1]). Про сю комедію пише Е. Олесницкій въ „Дѣлѣ“ (1886, ч. 130) се щó слѣдує: „Талантливый и у своихъ творахъ зовсѣмъ оригинальный авторъ взявъ тематъ до своєи комедіѣ изъ звычайнои въ нашихъ мѣстахъ аґитаціѣ выборчои. Тематъ живый и вдячный обробивъ авторъ дуже живо й интересно. Комедія вызначаєсь вѣрною характеристикою типôвъ, дуже живою акціею, ситуаціями природными, а при тôмъ дуже комичными, и зручнымъ вызысканѣмъ сценичныхъ ефектôвъ навѣть въ подрôбностяхъ, котрí якъ зъ однои стороны бавлять зрѣтеля, такъ зъ другои причиняють ся немало до звершеня характеристики дѣєвыхъ лиць“.

Ось и короткій змѣстъ сеи комедіѣ: Въ однôмъ повѣтовôмъ мѣстѣ ôдбуваютъ ся выборы посла. Панъскимъ аґитаторамъ не дôстає ще двохъ голосôвъ. Щобы придбати собѣ тí голосы, вештає ся всюды жидова, ласа на заробокъ, а що рускí выборцѣ стоять твердо при своѣмъ кандидатѣ, и не хочуть голосувати за паномъ, то змовляють ся жиды, выдерти карты леґитимаційнí двомъ господарямъ-выборцямъ изъ села Иванôвки, котрí заѣхали до корчмы Мошка Гоймеса, „найбôльшого дурня зъ цѣлого кагалу“. Тутъ обскакує сейчасъ жидова обохъ селянъ, Ивана Головного и Проця Рубатого, ба, обступає двери й ôкна, такъ, що выборцямъ нѣякъ не можь выдобути ся зъ господы Мошка й пôйти на вы-

— Остру критику „Шляхты ходачковон“ та иншихъ комедій Григорія Григорієвича написавъ Володимиръ Коцовскій въ „Зорѣ“ 1888. р. въ статьи „Рускій театръ у Львовѣ“ (стор. 341—342; 414—415).

[1]) Комедію „Лихій день“ присвятивъ авторъ Анатолю Вахнянинови „за щирí труды въ народныхъ читальняхъ“.

боры. Въ тôй своєй бѣдѣ оба выборцѣ хочуть пôдступомъ позбутись тои облоги: ось бо перебирають ся въ полотнянки й капелюхи своихъ наймитôвъ, Мартина й Олексы, та зачернюють собѣ лиця; ôдтакъ наймитамъ кажуть перебратись въ опанчѣ й шапки своихъ господарѣвъ та й передъ жидами удавати выборцѣвъ. Опôсля жидова сама выкидує перебраныхъ выборцѣвъ за двери и намагає всякими штучками зъѣднати собѣ ихъ наймитôвъ, думаючи, що се суть справдѣ выборцѣ. Коли-жь Олекса супроти поданыхъ ласощѣвъ дѣйстно улягъ покусѣ, а опôсля жидамъ не хотѣвъ „продати свого голосу“, то приводять они аґитатора панского, Адама Ґембу, котрого называють „панъ сендзя“. Той-то Ґемба має псевдо-выборцѣвъ покарати за те, що буцѣмъ-то они наѣвшись та напившись, жидамъ не хочуть платити, та беруть ся ще до бôйки. Небавомъ Ґемба пôдлещує ся „Ивановецкимъ панамъ выборцямъ“ та просить Мартина, щобъ передавъ ёму свою леґитимацію. Коли-жь Мартинъ не може второпати, що се таке тая леґитимація, то Ґемба пхає ёму въ руки грошѣ, мѣжь-тымъ коли другій аґитаторъ, Солонинка, пôдлещує ся грôшми Олексѣ; ôдтакъ жиды кидають ся на обохъ псевдо-выборцѣвъ и шукають карты леґитимаційнои въ ихъ кешеняхъ. Ажь ось пôдъ часъ такои тягнины входять правдивѣ выборцѣ, Головный и Рубатый и кажуть наймитамъ скидати опанчу та й ити до конiй. Оба аґитаторы й жиды лютять ся, що имъ не повелись ихъ хитрощѣ, та ось небавомъ входять селяне, и звѣщають радôсно, що Ивановецкѣ выборцѣ рѣшили побѣду въ хосенъ рускаго кандидата. Тогдѣ аґитаторъ Ґемба каже нишкомъ Солонинцѣ: „Лихiй на насъ день, пане куме!“ — выборцѣ-жь радѣють радостiю и спѣвають пѣсню: „Дай-же Боже добрый часъ!“...

Ся комедія є гарною картинкою драматичною, въ котрій крімъ тенденціє патріотичнои добачаємо цінный причинокъ до характеристики сільскихъ нашихъ громадянъ, що именно изъ-за хитрощій жидовы побивають ся лихолітємъ на своїй батьківщинє. Коли-бъ тілько въ сємъ рускімъ драматичнімъ творє не було за-богато харамарканя жидівского, то можна-бъ єго вважати зовсімъ вдатнымъ.

Изъ сего погляду на драматурґичну дїяльність „Григорія Григорієвича“ можь дізнатись, що у него є справдї талантъ до писаня комедій. Поетична бо єго вдача зъявляє трохи-не всї ті прикметы, якими авторъ комедії повиненъ вызначуватись. Коли-жь Цеглиньскій хоче здобути собї тривку литературну славу въ будущинє, то треба єму конче позбутись манієры низькои комики, яка подекуды въ єго комедіяхъ зустрічає ся. Опроче при своємъ талантї не потребує ін гнатись за штучными ефектами драматичными, бо вже-жь єго комедії могли-бъ подобатись, хоча-бъ въ нихъ проявлялось и дещо менше матеріялу смїхотворного.

„Григорій Григорієвичь“ зладивъ ще „монодрамъ“ п. з. „Пригоды въ женитьбї Евстахія Чипочкевича“[1]). Сей „монодрамъ“ пригадує намъ подекуды комедію „Соколики“, тілько не добачаємо въ нїмъ того гумору, якимъ вызначує ся сей твіръ драматичный.

Побічь комедій писавъ Цеглиньскій такожь новелї й повістки; именно скомпонувавъ новелю „Двї пары“[2]) и оповіданє „Сыны“[3]); ідтакъ змалювавъ ін

[1]) „Зоря“, 1885; число 13., стор. 157—159.

[2]) ibid., число 1—6; стор. 4—6; 16—19; 28—30; 40—42; 52—55; 61—65.

[3]) ibid., ч. 21—22; стор. 241—244; 253—259. — Се оповіданє присвятивъ авторъ Софронови Недїльскому.

образокъ сибирскій п. з. „На бѣлки“[1]) и такожь „Рôздвяныĥ образки“[2]). Опроче пôсля Шмітъ-Вайсенфельса переповѣвъ ôнъ повѣсть „За рôдну землю“[3]). — Новеля „Двѣ пары“ и оповѣданє „Сыны“ проявляють тенденцію вельми патріотичну и подобають ся за-для легкого й принадного способу писаня. Одначе найкрасшимъ є третій „Рôздвяный образокъ“ п. з. „На вартѣ“, котрый має справдѣшню стôйнôсть литературну, хочь авторъ добачавъ тутка свôй взоровзôръ въ знаменитôй манієрѣ оповѣданя Осипа Федьковича.

Въ 1887. р. обнявъ Цеглиньскій редакцію „Зорѣ“, письма литературно-наукового для рускихъ родинъ, и въ сѣмъ выдавництвѣ корыстувавъ ся пôдмогою найлучшихъ писателѣвъ руско-украиньскихъ, се-бъ-то Ивана Нечуя-Левицкого, Олекс. Кониського, Олены Пчôлки, Осипа Федьковича, Данила Млаки, Ив. Франка, Корн. Устіяновича и др. Редакцією сеи часописи займавъ ся Цеглиньскій до 1. (13.) серпня 1888. р., поки не покликано єго до управы ново-отвореныхъ паралєльныхъ клясъ рускихъ при ґимназіи Перемыскôй. Опôсля ставъ редакторомъ „Зорѣ“ професоръ Олександеръ Борковскій.

По-мѣжь критичными й литературными статьями Цеглиньского вызначують ся именно отъ-сй: а) „Шевченко и його сучасна критика“[4]); — б) „Отець и сынъ“ (се-бъ-то Маркіянъ и Володимиръ Шашкевичь)[5]); — в) „Осипъ Юрій Гордыньскій-Федьковичь“. Некролоґъ[6]).

---

[1]) ibid., 1886; ч. 10; стор. 157—158.
[2]) ibid., 1887; ч. 1; стор. 4—7.
[3]) ibid., ч. 1—2; 4—6; 10—11; 13—14; 19—20; 23.
[4]) „Правда“. Рочникъ XIII. 1880; стор. 49—56.
[5]) „Зоря“, 1887; ч. 21. 22; стор. 351—354.
[6]) ibid.. 1888; ч. 2; стор. 32—33.

Опроче годить ся ще спомнути про вдатнї польскї и рускї єго стишки зъ прикрасою политичною, котрї надруковано въ гумористичныхъ часописяхъ „Зеркало“ и „Нове Зеркало“ р. 1882—1885[1]).

9. Григорій Бораковскій.

Григорій Максимовичь Бораковскій родивъ ся въ 1846. р. въ Павлоградѣ Катеринославскои ґуберніѣ. Батько єго выводивъ свій рідъ зъ Чернигівскихъ дворянъ, а мати була Павлоградска купчиха, проста жінка. Ідъ неи переймавъ малый Григорій украиньску мову, и коли почавъ учитись читати по-московскому, наточивъ інъ лишь на силу свій языкъ, щобъ выговорювати слова, такъ якъ треба. Въ шестімъ роцѣ житя оставъ ся ідъ батька, и ідтакъ сама мати пѣклувалась долею свого сына. Перше ідддала єго въ повѣтову школу въ Павлоградѣ, а ідтіль перейшовъ інъ въ Катеринославску ґимназію. Тутъ, стоячи на квартирѣ, де зібралось хлопцѣвъ зъ десять, ставъ Григорій зъ товаришами своими грати домовї спектаклѣ аматорскї. Зъ-першу грали они комедійки московскї, а ідтакъ украиньскї („Простака“, „Сватання на Гончарівцѣ“, „Кума-мѣрошника“ и н.). Въ сю пору почали выдаватись творы Шевченка, Кулѣша, Марка Вовчка, Стороженка, та й стала выходити „Основа“[2]). Молодымъ товаришамъ полюбилась отъ-ся литература, и тогдѣ стали они грати украиньскї жарты й комедіѣ въ городскімъ театрѣ въ хосенъ бѣдныхъ

[1]) Цеглиньскій зладивъ ще й статю змѣсту экономичного п. з. „Американьска конкуренція“ (Дѣло“, 1881; ч. 94—99). Се є перерібка одвѣтнои статьѣ въ выдавництвѣ „Вѣденьского индустрійного клюбу“.

[2]) „Основа“, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ. Петербургъ, 1861. 1862.

ученикôвъ. Коли-жь спектаклѣ пôшли частѣйше, а украинськихъ творôвъ драматичныхъ було тогдѣ мало, то одинъ изъ товаришѣвъ (Михайло Комаръ) узявъ ся та тихцемъ написавъ якусь драматичну шутку, и ôдтакъ молоденькй аматоры зъиграли єѣ дома. Забрала й Бораковского охота: пôшовъ въ садъ Потемкина надъ Днѣпромъ, та за пôвъ-дня ôдмахавъ якусь шутку украиньску, потôмъ выдавъ єѣ за чужу, и молодй товаришѣ зъиграли єѣ дома. Коли-жь ся шутка всѣмъ подобалась, то ôнъ давай писати другу, третю, и зъ того часу за два роки, бувши въ шестôй и семôй клясѣ ґимназіяльнôй, написавъ тыхъ шутокъ зъ ôсѣмь. Изъ нихъ осталась теперь тôлько одна шутка-водевиль въ однôй дѣи п. з. „Влюбленый жидъ“, а иншй запропастились.

Перейшовши въ Харкôвскій университетъ (1864) Бораковскій въ першôмъ роцѣ гравъ ще зъ товаришами деякй шутки й комедіѣ, та бувавъ въ кружку студентôвъ-Украинцѣвъ, але опôсля ставъ ôнъ займатись студіями медициньскими та небавомъ почавъ помѣщати статьѣ въ часописяхъ науково-медициньскихъ. Потôмъ скôнчивши курсы оженивъ ся и пôшовъ на Волынь, де пробувъ пôвтора року лѣкаремъ повѣтовымъ. Ôдтакъ перейшовъ назадъ въ Катеринославску ґубернію. Въ тôмъ часѣ працювавъ ôнъ надъ докторскимъ екзаменомъ и писавъ рôзнй науковй статьѣ, котрй надруковано въ часописи „Медицинскій Вѣстникъ“. Коли-жь оправъ ся зъ докторскою диссертаціею, то бажавъ просовувати голову въ университетъ на професорскй двери. Якъ разъ у сю пору вмерла перша єго жôнка. Се й запинило єго ôдъ дальшихъ праць науковыхъ, а небавомъ захотѣлось єму трохи провѣтрити ся, побурлакувати. Ажь ось вподобалась єму въ Новомосковску интелиґентна й щира дѣвчина, и ôнъ оженивъ ся въ-друге, та й знову ôдсунувъ ще дальше

свои науковй працѣ. Опôсля пôшли дѣти, стала жôнка нездужати, та й не було вже охоты добиватись до доцентуры на университетѣ, коли будучи повѣтовымъ лѣкаремъ мавъ гарне жалованє (до 2.000 рублѣвъ). Такъ минуло лѣтъ зъ пять. Выбрали Бораковского предсѣдателемъ совѣта женьскои прогимназіи въ Новомосковску. Треба було дещо зробити для бѣдныхъ учениць. Зôбравъ ся кружокъ драматичныхъ аматорôвъ и ôдтакъ въ Бораковскôмъ ôджила давна снага до драматичного компонованя. Тогдѣ-то спôмнувъ ôнъ про молодечй свои творы и въ тецѣ своєй найшовъ лишь двѣ шутки п. з. „Влюбленый Жидъ“ и „Якъ на лобѣ роги ростуть“. Хотѣвъ ихъ було выправити, або перелицювати, та подумавъ, що въ нихъ проявляє ся молода єго сила; тому-то не доторкнувъ ся вже до нѣякихъ змѣнъ, и пустивъ ихъ на сцену. Въ 1872. р. написавъ ôнъ выдумку въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жôнки чоловѣкôвъ морочуть“.

Трохи зъ-годомъ ставъ Бораковскій думати про писанє новыхъ творôвъ драматичныхъ. А було въ него чимало мотивôвъ до сензаційныхъ драмъ. Буваючи бо на судовыхъ слѣдствахъ и вештаючись по селахъ за-для лѣкарскои практики бачивъ ôнъ иногдѣ справдѣшню трагедію въ житю, щó западала єму въ душу и неначе просилась, щобъ записати єѣ и повѣдати про неѣ землякамъ. Почавъ отже (1878) писати драму „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“. Авторъ придержувавъ ся тутъ не тôлько правдивои подѣ, але й записавъ вѣрно мовы головныхъ дѣячѣвъ та свѣдкôвъ, корыстуючись протоколами слѣдчими й актами судовыми. Опôсля написавъ кôлька жартôвъ, та отъ, лиха доля перейшла єму дорогу въ порожни: вмерла щира єго дружина й лишила єму пятеро дрôбненькихъ дѣтокъ. Тогдѣ-то Бораковскому не до писаня було! Ôдтакъ деякй приятелѣ стали

ему дораджувати, щобъ оженивъ ся въ-третє, бо самъ зъ такими дрібными дѣтками нѣчого не подѣе. Послухавъ ôнъ тыхъ людей, та взявъ собѣ жôнкою бѣдну дѣвчину, думаючи, що она вмѣти-ме цѣнити теперѣшне своє добро. Та не зазнавъ ôнъ щаснои долѣ зъ новымъ своимъ подружемъ; про-те розвязавъ ся зъ лихою жôнкою и ставъ глядати розрады въ литературѣ. Написавъ драмы: „Изъ моря житейского“ (1886), „Маруся Чурай“ и „Лихомъ щастя не добудешь“ (1887). До писаня драмы „Маруся Чурай“ забравъ ся Бораковскій зъ пієтизмомъ не-абы-якимъ. Про „пѣснетворку“ Марусю почувъ ôнъ оповѣданя ôдъ старого дѣда зъ Полтавскихъ козакôвъ; ôдъ него переймивъ такожь пѣснѣ Марусинѣ. Дôставъ опôсля таке-жь оповѣданє, записане княземъ Шаховскимъ, тôлько трохи инако. Потôмъ узявъ моногафію Костомарова п. з. „Богданъ Хмельницкій“ и деякѣ иншѣ творы историчнѣ, и вчитавшись въ нихъ добре, уявивъ собѣ ясный образъ того часу, въ котрôмъ жила Маруся Чурай.

Коли Бораковскій задумавъ выдати драматичнѣ свои творы, то пôславъ ихъ въ цензуру черезъ Л. В. Ильницкого, книжного магазинера въ Кіевѣ. Цѣлый рôкъ держали єго писаня въ цензурѣ, та пропустили тôлько чотыри жарты, котрѣ надруковано въ Кіевѣ. Ось и они: „Влюбленый Жидъ“. Шутка-водевиль въ однôй дѣи (1885). — „Якъ на лобѣ роги ростуть“. Малороссійскій водевиль въ однôй дѣи (1886). — „Оказія зъ Пампушкою“. Жартъ въ однôй дѣи (1886)[1]). — „Рôздвяный вечôръ“. Оперетка въ однôй дѣи (1886).

Въ Катеринославѣ выдавали тогдѣ (1886) часопись „Степь“. Цензоромъ бувъ вице-ґубернаторъ, такъ и про-

[1]) Жарту „Оказія зъ Пампушкою“ не могли мы досѣль роздобути.

пустивъ драму („Якъ долѣ немає, то й щастя минає"), що́ єѣ заборонила була цензура Кіѣвска. Тымъ-то́ й надруковано сю драму въ „Степѣ" (№ 49. 50. 51).

Опо́сля по́славъ Бораковскій въ Одесску цензуру десять творо́въ драматичныхъ и просивъ, щобъ дозволили ихъ выдати въ двохъ томахъ, а мѣжь-тымъ по́славъ „Марусю Чурай" въ Кіѣвъ до цензуры. Ждавъ-дожидавъ о́нъ по́втора року; въ ко́нци Одесска й Кіѣвска цензура згодились на печатанє всѣхъ сихъ творо́въ, але „Главное Управленіе по дѣламъ печати" пустило лишь одну драму: „Якъ долѣ немає, то й щастя минає", хочь въ 1885. р. те-жь „Главное Управленіе" не дозволило друковати сеи драмы. Але-жь саме-тогдѣ (1888) не дозволено друковати жарто́въ, що́ ихъ напечатано (1886) въ Кіевѣ, а то: „Якъ на лобѣ роги ростуть" и „Ро́здвяный вечо́ръ".

Коли-жь Бораковскій не мо́гъ до́ждатись выданя своихъ драмъ и шутокъ въ Россіи, то по́славъ ихъ въ Галичину, де заходами Костя Паньковского напечатано у Львовѣ 1888. року „Збо́рникъ драматичныхъ творо́въ Г. М. Бораковского". Томъ I. (мала 8°, сторо́нъ 79 + 116 + 54 + 48 + 61). Въ сѣмъ томѣ надруковано отъ-сѣ драматичнѣ творы: 1) „Лихомъ щастя не добудешь". Драма въ пятьохъ дѣяхъ. — 2) „Маруся Чурай". Драма въ шѣстьохъ дѣяхъ. — 3) „Якъ жо́нки чоловѣко́въ морочуть". Выдумка въ двохъ дѣяхъ. — 4) „Изъ моря житейского". Драматичнѣ картины въ трьохъ дѣяхъ. — 5) Якъ долѣ немає, то й щастя минає". Драма въ чотырьохъ дѣяхъ[1]).

[1]) Сю драму перепечатано зъ Катеринославскои часописи „Степь", 1886. р. № 49—51. — Въ першо́мъ томѣ того Зббрника оповѣщено Украинцѣвъ, що другій томъ буде мѣстити въ собѣ отъ-сѣ легенькѣ жарты: 1) „Влюбленый Жидъ"; 2) „Якъ на лобѣ

Перші драматичні писаня Бораковского, с. є. шутки-водевилѣ, вважають ся творами слабыми. Особливо-жь „Влюбленый Жидъ“ є шуткою недоладною, хочь рецензентъ въ Катеринославскôй часописи „Степь“ (1885, № 23) озвавъ ся про неѣ зъ великою похвалою (стор. 367). А вже-жь въ роцѣ слѣдуючôмъ написавъ Михайло Комаръ про сю шутку ось яку критичну звѣстку: „Може й справдѣ кому водевиль сей здається втѣшнымъ та веселымъ, якъ запевняє авторъ въ своѣй передмовѣ, а намъ ажь сумно стало, прочитавши його. Де-жь пакъ, весь водевиль скомпонованый на тому, якъ обдурюють жида-шинкаря и выманюють у него грошѣ! Та ще хто-бъ дурив? Може якій нашь сѣльскій глитай або крамарь-кацапъ, щó иншій може й жида якого за поясъ заткне? То-то-жь бо й є, що нѣ! Жидъ, бачите, закоханый, то вже тутъ на якúсь иншú гешефты навертає авторъ. Надыбавъ ôнъ (авторъ) десь такого жидка, щó дуже залицяється до нашихъ дѣвчатъ, и на сей разъ закохавъ ся въ дѣвчину Параску, а Параска то вже має собѣ парубка, тôльки шкода, що парубокъ Иванъ — панъскій крѣпакъ, то й она мусить бути крѣпачкою, коли пôде за нього. Про выкупъ же нема що й думати, бо панъ заправивъ ажь сто карбованцѣвъ, а въ нихъ, якъ усе навѣть хазяйство спродати, ледве на 50 набереться. Отъ въ такôй-то пригодѣ на пôдмогу навертається дядько Иванôвъ: ôнъ запевняє жида, що за 50 карбованцѣвъ той власкавить Параску, а ѣѣ намовляє, щобъ поки-що не цурала ся жида и взяла ôдъ нього грошѣ; разомъ же про все се выказує жидôвцѣ, жôнцѣ шинкаря, и потôмъ того зводить всѣхъ ихъ до купы. Жидъ выходить на улицю, до нього приходить Параска; жидъ починає

роги ростуть“; 3) „Рôздвяный вечôръ“; 4) „Де два цѣлують ся, третій губъ не протягай!“; 5) „Оказія зъ Нѣмцемъ“.

залицяти ся до нея, она бере ôдъ нього грошѣ, а жидôвка чатує тутъ-же на улици, заховавшись въ бочку. Коли-жь ото зъ другои улицѣ почувъ ся голосъ Иванôвъ, жидъ зъ переляку ховається въ ту-саму бочку, де вже сидить єго Сурка. Бочка ôдкочується на середину улицѣ, жиды ґвалтують и бються, а Иванъ зъ дядькомъ та Параскою дивлячись на се, смѣють ся. Кôнчається на тому, що жидъ обдуреный и коханємъ не поласувавъ, и грошѣ пропали, та ще й жôнка побила“[1]).

Въ сѣй шутцѣ деякй комичнй ситуаціѣ очевидячки суть неприроднй, ба й просто неможливй, а софистичнй выкрутасы мужика Семена, дядька Иванового, вважають ся справдѣ дивовижными. Ось що ôнъ каже жидови Йосьцѣ: „Ну, хоть пôвсотнѣ, примѣрно, то якъ-бы дати ѣй (Парасцѣ), то вона не бачивши нѣколи стôлько грошей, отуманѣлась бы зовсѣмъ, а тодѣ, звѣстно, зъ дѣвчиною роби, що хочь“... (стор. 29). Опôсля-жь въ монолоґу каже Семенъ ось-яке: „Треба таки надоумить Параску, щобъ вона перше зъ Йоськи стягла хочь пôвсотнѣ карбованцѣвъ! Нехай по-дурному до дѣвчатъ не липне: бо такъ-же у жида не достанешь грошей, — безъ закладу, такъ безъ жидôвськихъ процентôвъ не дасть! Ото ѣй и буде що дати пôдмоги на выкупъ своєму коханцеви, а то ôнъ бѣдолаха зовсѣмъ и вуха повѣсивъ! Тамъ опôсля, якъ Богъ дасть, розживутця, тодѣ й ôддадуть жидови, а теперь хай беруть за науку!“ (стор. 37). — Тôлько-жь мудрагель Семенъ забувъ, що попереду сказавъ Иванови ось-що: „Потрѣвай племеничку! Дядько твôй ще не все до Йоськи въ шинокъ пôдносивъ, — ще таки де-що жôнка попридержала! Заложу Йоськови де-що, та й дамь тобѣ де-яку пôдмогу...“ (стор. 11).

---

[1]) „Зоря“, 1886; стор. 270.

Хоча-жь въ сѣй шутцѣ добачаємо чи-мало похибокъ драматурґичныхъ и такожь деякѣ промахи противъ естетики й морали, то звиняємо автора подекуды, що надруковавъ сю драматичну нѣсенѣтницю. Онъ бо хотѣвъ землякамъ подати пробу литературну зъ молодечихъ своихъ лѣтъ, коли ще бувъ ученикомъ семои клясы ґимназіяльнои. Опроче авторъ ачей не бувъ бы надруковавъ сего твору, коли-бъ приятелѣ не були єму наговорили, що „*настоящая пьеса ставится на сцену легко и смотрится публикой весело*“ (стор. 3).

Не лучшимъ ôдъ сеи шутки є водевиль „Якъ на лобѣ роги ростуть!“ Авторъ намагавъ показати, що на лобѣ справдѣ выросли роги богатому мужикови Охримови Лемѣшцѣ, котрый хотѣвъ оженити Омелька, свого придурковатого сына ôдъ першои жôнки, мѣжь-тымъ коли зъ молодою єго жôнкою Оксаною женихавъ ся волостный писарь Микола Зубенко. Та ба, до Лемѣщихи причепивъ ся ще поповичь Книшолопенко, выганый зъ бурсы, и прийшовъ до неи саме тогдѣ, коли писарь хотѣвъ зъ Оксаною „жити краденымъ щастямъ“. Старого Лемѣшки не було тогдѣ дома, — поѣхавъ зъ Омелькомъ въ сваты. Ажь ось въ сѣняхъ щось застукало! Книшолопенко й писарь гадали, що се вернувъ ся хозяинъ, то й намагали денебудь сховатись: Книшолопенко скочивъ на припѣчокъ и влѣзъ въ коминъ, а писарь скрывъ ся пôдъ поломъ, де стоявъ пôдситокъ зъ пѣрємъ. Але небавомъ дôзнались оба ôдъ Оксаны, що въ сѣньохъ була „триклята свиня, щó побила всѣ глечики“. Вылѣзъ писарь зъ-пôдъ полу, весь въ пуху, злѣзъ и поповичь зъ припѣвчка, и ôдтакъ Оксана стала смѣятись, що „оцей (поповичь) ще лучше убравъ ся: краще мабуть самого старшого чорта!“ — Небавомъ чутно було въ сѣньохъ голосъ Омелька: „Мамо! мамо! ôдчинѣть!“ Тогдѣ втѣкъ

писарь въ боковй двери, а поповичь сховавъ ся пôдъ поломъ. Омелько розказувавъ мачусѣ, що ѣдучи зъ батькомъ поганявъ кобылу та й задрѣмавъ на возѣ; ôдтакъ и не зчувъ ся, якъ вôжки зъ рукъ выпали. Саме тогдѣ собаки кинулись на кобылу, — та якъ скажена стала летѣти, а Омелько впавъ зъ воза. На придурковатого парубка наперла собашня, а ôнъ вертаючись пѣшки въ село, побачивъ, що й отець навернувъ уже сюды кобылу. Якъ же теперь зачувъ Омелько голосъ батька, то гайда пôдъ пôлъ, де вже сидѣвъ поповичь! Такъ отже пôдъ поломъ ôдбуває ся въ сѣй шутцѣ трохи-не така-жь комедія, яка въ „Влюбленôмъ Жидѣ“ проявляє ся въ бочцѣ. Приходить писарь зъ двома соцькими по Книшолопенка и каже Лемѣщцѣ: „Та це бачите, нашь поповичь сказивъ ся! на його на якôмъ мѣсяци таке находе. Мы було його заперли у волости, щобъ одправить пôдъ калавуромъ у городъ, а ôнъ, бачите, черезъ комынъ вылѣзъ та й чкурнувъ. Мы вже побачили, якъ ôнъ коло ваш ои хаты бувъ. Берѣть, берѣть, хлопцѣ, вяжѣть!“ (стор. 42). — Поповича беруть соцькй за руки и ведуть его геть ôдсѣль. Ôдтакъ писарь позбувшись суперника женихає ся зновъ зъ Оксаною, котру старый Лемѣшка вважає тихою и смирною. Та отъ, тая тихоня каже писареви, що́ така потайна любовь у панôвъ є всюды модою; потôмъ спѣває, що єѣ нѣ-за-що лаяти; лучче нехай синй чубы не вяжутця зъ молодыми дѣвками, а то все въ нихъ будуть лобы изъ рогами! (стор. 47. 48).

Слабенькою є такожь оперетка „Рôздвяный вечôръ“, котру Бораковскій скомпонувавъ „по Гоголю[1]) и ин-

[1]) Микола Гоголь въ „Вечерахъ на хуторѣ близь Диканьки“ написавъ оповѣдане „Ночь передъ Рождествомъ“. — Порôвн. музыкальну комедію М. Старицкого п з. „Рôздвяна нôчь“. („Исторія литер. рус.“, П., стор. 821).

шимъ". Авторъ любує ся въ драматичнôй фарсѣ, то й въ сѣй оперетцѣ бачимо прикметы низького комизму[1]).

Въ 1872. р. написавъ Бораковскій шутливу „выдумку" въ двохъ дѣяхъ п. з. „Якъ жôнки чоловѣкôвъ морочуть". По думцѣ Комара въ сѣмъ творѣ того „грубого кумедіяньства" здає ся ще бôльше, нѣжь въ першихъ єго шуткахъ. „Выдумка Бораковского", пише М. К(омаръ)[2]), „по своєму змѣсту и складу справдѣ выдумка и до того ще зовсѣмъ нѣкчемна". — По нашôй гадцѣ ся „выдумка" Бораковского вважає ся лишь фарсою, заправленою до-сыта низшою комикою, але не є нѣкчемною. Вже-жь бо въ нѣй не появляють ся мотивы такî неморальнî, якî добачаємо въ „Влюбленôмъ Жидѣ". Ось и коротенькій змѣстъ сеи „выдумки": „Двѣ жôнки, Настя й Ганна, задумали за пôдмовою москаля Кузькина, ôдводити своихъ чоловѣкôвъ ôдъ піяньства. Тому-то они переодягають ихъ пяныхъ въ москалѣвъ, самî те-жь перебирають ся и починають морочити своихъ чоловѣкôвъ, нѣбы-то они вже москалѣ. Приходить справдѣшній москаль и тутъ починає ся комедія не-абыяка! Москаль Кузькинъ муштрує новобранцѣвъ, рôвняє ихъ, пôдпирає животы колѣномъ, штовхає въ пузо, дає стусанôвъ въ спину, и т. и., а они сопуть и падькають при такôй поганôй муштрѣ. Потôмъ выходить москаль и небавомъ появляє ся „Федфебель". Оба мужики кидають ся до своихъ рушниць, и въ поспѣху хватають одинъ кочергу, а другій рогачь, и стають зъ ними въ рядъ и силують ся выровнатись. Опôсля приходять обѣ жôнки въ простôй своєй одежи и вымуштрованî чоловѣки обѣцюють, що вже бôльше пити не будуть.

[1]) Про оперетку „Рôздвяный вечôръ" озвавъ ся Б. Вôльхôвскій зъ великимъ докоромъ. (Порôвн. „Зорю" зъ р. 1886; стор. 290).

[2]) „Зоря", 1889; стор. 13.

Бораковскій намагавъ въ сѣмъ творѣ нагромадити якъ найбôльше смѣхотворного матеріялу, не зважаючи на те, чи комичнѝ ситуаціѣ суть природнѝ й имовѣрнѝ, чи недоладнѝ й карикатурнѝ. Тому-то й не можемо притакнути авторови, котрый въ передмовѣ заявивъ, що єго легенька смѣхотворна „выдумка“ годила-бъ ся задля забавы жôнкамъ на рôздвяныхъ святахъ[1]). Вже-жь бо така дивовижна муштра вояцка ачей не вподобає ся нѣкому въ тôмъ часѣ, коли спѣвають ся поважнѝ колядки рôздвяннѝ. А ôдтакъ не конче порадно було-бъ, щобъ жôнки дивились на комедію, якъ москаль пôдлабузнює ся Насти своими любощами.

Коли Бораковскій у своихъ шуткахъ-водевиляхъ являє ся слабымъ драматурґомъ, то въ драмахъ уважає ся ôнъ письменникомъ чи-мало талановитымъ. А вже-жь мѣжь драмами вызначує ся найбôльше „Маруся Чурай“. Авторъ придержуючи ся романтичного напряму литературного зъобразивъ въ сѣй драмѣ „украинську пѣснетворку“ Марусю Чурай, щó жила на Украинѣ за Богдана Хмельницкого и складала дуже гарнѝ пѣснѣ, котрѝ стали народными й спѣвають ся скрôзь на всьому просторѣ Руси-Украины ôдъ Дону до Карпатôвъ[2]). Ось и змѣстъ сеи романтичнои драмы: Маруся Чурай полюбила Грицька Бобренка, сына хорунжого полку Полтавского. Грицько ставъ ѣй милымъ изъ-за того, що ôнъ на коню въ поли козакъ, орелъ мôцный, а тутъ біля неи ôнъ голубъ сизый зъ серденькомъ щирымъ, очеськами ясными. Нахилявъ ся серцемъ до Марусѣ ще й другій славный козакъ Кôндратъ Искра, але она не любила єго. Въ розмовѣ зъ подругою своєю Меласею

[1]) „Збôрникъ драматичныхъ творôвъ.“ Предмова стор. 4.

[2]) Деякѣ пѣснѣ Марусѣ Чурай помѣстивъ Бораковскій въ самôй драмѣ.

зъявила Маруся, що, якъ бы Грицько зрадивъ єѣ, якъ бы промѣнявъ за другу, то-бъ була й єго и єи погибель (стор. 9). Але-жь Грицько кохавъ Марусю щиро; коли ôдтакъ она натякала про се, що мати намагає одружити єго зъ Ганною, дочкою богатого пана Вешняка, то ôдповѣвъ той козакъ: „Ну, Марусю! щó мати собѣ думає, то такъ собѣ воно при ѣй и останеться! Я ѣй уже на це давъ одвѣтъ, що опрôчь тебе нехай и не гадає про иншу невѣстку!“ (стор. 11).

Ôдъ Грицька довѣдалась Маруся, що Хмельницкій побиває Ляхôвъ, та що ôнъ самъ полетѣвъ бы орломъ за Запорозцями, добувати козацькои славы. Тогдѣ сказала козырь-дѣвка, що якъ ни тяжко бъ було розставатись зô своимъ милымъ, она сама благословляючи провела-бъ єго въ дорогу, коли-бъ наставъ такій часъ, що треба-бъ було Грицькови взяти въ руки шаблю гостру и сѣсти на коня вороного. Маруся бажала, щобы Грицько пôмстивъ Ляхôвъ и за люту смерть єи батька, щó закатували єго вмѣстѣ зъ Павлюкомъ у Варшавѣ.

Небавомъ Искра заявивъ Грицькови, що Хмельницкій поборовши Ляхôвъ пôдъ Корсунемъ велѣвъ всѣмъ полкамъ збиратись пôдъ Бѣлу Церковь. Маруся, почувши таку звѣстку, подала Грицькови батькову шаблю и сказала: „Вôзьмешь ѣѣ... Вôзьми серце! Служила вона моєму батькови; не одинъ ворогъ полѣгъ ôдъ Гордѣя Чурая! Най-же вона послужить и тобѣ, серденько, и боронить тебе ôдъ смерти страшнои, ôдъ ворога лютого!“ (стор. 16).

Поѣхавъ Грицько на вôйну, а Маруся тужила за милымъ и тôлько пѣснею придавлювала своє горе. Ажь ось довѣдалась, що гетьманъ побивши Ляхôвъ пôдъ Пилявцями повѣвъ вôйско слѣдомъ за ними ще дальше, щобъ зовсѣмъ загнати ихъ и добути волѣ всѣй Укра-

инѣ. Коли-жь Ягаѣвна, сусѣда Чураихи, выбиралась въ Кіѣвъ на богомôлє, то Маруся зъ Меласею рѣшились ити зъ нею. Въ Кіевѣ бо сподѣвалась Маруся довѣдатись де-чого про долю козакôвъ Полтавскихъ.

Приходить Маруся въ Кіѣвъ зô своими товаришками. Біля Софійского собору дожидає нарôдъ свого гетьмана-побѣдника, щó зъ козаками въѣзджає въ городъ. Маруся бѣжучи въ-переди всѣхъ довѣдалась ôдъ верхового козака, що старого Бобренка гетьманъ изъ хорунжого постановивъ у сотники, та що его сынъ Грицько замѣсць батька ставъ уже хорунжимъ. Коли ось гетьманъ зъ вôйскомъ приближивъ ся до собору, то въ народѣ роздались радôстнй крики: „Слава нашому гетьманови! Слава тобѣ Богдане! Слава нашимъ козаченькамъ!“ Та отъ, усѣ повертались зъ вôйны, а Грицька Бобренка не маѣ! Бѣдноѝ Маруси забило памороки. Коли-жь прочуняла, то побачила передъ собою Искру, котрый ѣй сказавъ, що Грицько вже въ Полтавѣ, — що ôнъ зъ дороги звернувъ зъ Вешнякомъ, та полетѣвъ швидче до своеи зарученои, до панночки Ганусѣ. Така несподѣвана вѣсть вразила Марусю громомъ.

Опôсля оповѣстивъ Искра стару Горпину Чураиху, що Грицько про Марусю мабуть забувъ и думати, поза-якъ ôнъ теперь зъ панами Вешняками рôвняє ся. Вернулась и Маруся зъ Кіева и жалковалась передъ матѣрю на Грицька, що клявъ ся, боживъ ся, а теперь зрадивъ! Коли-жь мати ôдôйшла въ боковѝ двери, то Маруся въ розпуцѣ серця выбѣгла зъ хаты и зъ греблѣ скочила въ воду. Саме тогдѣ ишовъ греблею Искра, а коли побачивъ, що Маруся кинулась въ воду, то пôрнувъ за нею и вытягъ зъ рѣчки. Якъ же струснувъ нещасну дѣвчину, то стала она дыхати. На рукахъ принѣсъ єѣ въ хату Чураихи. Потôмъ пôшовъ на гору въ

паньскій будынокъ Бобренка, щобы привести ѳдтѳль лѣкаря. Єму здавалось, що хворобѣ Марусѣ нѣхто такъ не поможе, якъ той, хто єѣ зморивъ. Небавомъ приводить Искра до Марусѣ Грицька. „Чуєшь, Грицьку!“ каже до него Искра, „теперь або воскресай єѣ, або добий ѳдъ разу!“

Пѳдходить Грицько до недужои Марусѣ й каже: „Марусю! Се я твѳй Грицько! твѳй прежній Грицько вернувъ ся до тебе, мов сердце!“ — Маруся не хоче вѣрити такому щастю и мовить: „Стрѣвай!... А та?.. заручниця? Ганна?!“ — „Ты, ты одна тѳлько у мене!“ ѳдповѣдає Грицько, схилившись до Марусѣ. „Другихъ минѣ теперь не треба!“ Тогдѣ Маруся обнимає его руками за шию и смѣючись зъ плачемъ говорить: „Мѳй?... ты мѳй?... Мамо! голубочко?... Щастє-жь моє, щастє вернуло ся до мене!.. О рада-жь я, рада!.. Ха, ха, ха!“...

Небавомъ потѳмъ ѳдбувались вечерницѣ въ домѣ Барабашихи, матери Меласинои. Мѣжь гѳстьми була Вешнякова зъ дочкою Ганною. Вешнякова заявила, що въ сихъ дняхъ дожидає свого мужа, котрый зъ Бобренкомъ ѣздивъ въ Москву до царя, та вже вернувъ ся до гетьмана въ Чигиринъ. Ажь ось приходить на вечерницѣ Маруся. Она старає ся весь часъ бути веселою й каже Меласи, що прийшла за тымъ, щобъ довѣдати ся вже въ останокъ, чого ѳдъ Грицька ждати. Являє ся й Грицько и сѣдає біля Марусѣ. Зъ-першу бувъ ѳнъ несмѣлый супроти Марусѣ, коли-жь она заспѣвала три свои пѣснѣ, то озвавъ ся до неи сими словами: „Марусю! серденько! завтра прийду до тебе побалакати въ кѳнець“. (стор. 91).

Маруся дожидає Грицька, та отъ уже пятый день, якъ его немає. Приходить Ягаѣвна и каже Маруси, що

вже зъ-ранку у Вешняка дружки спѣвають, — збирають ся на вѣнчанє завтра. Въ одчаю душѣ Маруся просить матери, щобы пôшла и прикликала сюды Грицька хочь на хвилиночку. Стара Чураиха сама не знає, що́ робити, але Ягаѣвна каже рѣшучо: „Ходѣмъ-те у двохъ! я єго выкличу“. Обѣ ôдходять, а Маруся въ монологу каже ось-що: „Попращаємо ся зъ тобою, попращаємо ся, та й... на вѣки за тымъ зôйдемо ся зъ тобою!... Зведуть насъ, серденько, не вѣнцѣ золотіи, а въ земли доски гробовіи! Заспѣвають намъ не пѣсню дружки весѣльню, а память дяки вѣчную! Положить на вѣкъ зъ тобою насъ отрута смертная!“ (стор. 102). — Ôдтакъ бере отруту и дожидає жениха. Приходить Грицько, а Маруся каже єму, що не судилось ѣй бути передъ Богомъ и людьми, такъ хочь передъ Богомъ она зôстане ся Грицьковою. Теперь хоче зъ нимъ попрощатись. Грицько дивить ся боязливо на Марусю и мовить: „Минѣ самому тяжко на серци; не можу я забути й тебе, Марусе, не можу... а робити вѣчого!“ (стор. 103). Потôмъ спѣває Маруся пѣсню: „Ой не ходи, Грицю, та на вечерницѣ“ и наливши Грицькови отруты каже: „Пий, Грицю, та не все! Половину минѣ зôставь!... Я зъ тобою вмѣстѣ выпю, якъ на вѣнчаньѣ пьють... Зъ єдинои груди колись мати выкормила насъ, зъ єдинои кружки и на послѣдокъ напємо ся!“... (стор. 104).

Грицько пє и довѣдує ся зъ пѣснѣ Марусинои, що она єго отруила. Коли-жь Маруся нацѣлувавшись Грицька хотѣла допити отруты, то Чураиха, увôйшовши въ кôмнату, кинулась до дочки и выбила зъ рукъ єи кружку на пôлъ. Маруся хватає руками остатки розбитои кружки, але мати не допускає дочки пити отруты. Тогдѣ Грицько крикнувъ: „Отруила! Богъ тебе простить, Марусе!“ и якъ-стôй выбѣгъ зъ хаты.

У слѣдуючôй картинѣ видимо площу въ Полтавѣ. На тôй площи поставлено шафотъ, коло котрого ходить катъ. Навкруги шафота филюѥ ся товпа народу, дожидаючи Марусѣ, котру карати-муть смертію. До тои товпы пôдбѣгла й Ягаѣвна зъ деякими жôнками. Станувши мѣжь козаками гуторить она, що не годить ся карати чоловѣка, що не бува при своѥмъ умѣ й зробить лихо другому. А звѣстно, що Маруся збожеволѣла въ ту пору! „Цѣлый тыждень не знати, щó казала, не знати, щó робила!“... Ось уже приводять Марусю; сказано, за смерть повинна смерть бути! Тôлько й полегчили ѣй кару тымъ, що не колесовати й не мучити, а безъ мукъ голову ôдрубають зразу, та й годѣ! Вже казавъ судья писареви прочитати нещаснôй Маруси резолюцію, якъ ось появляѥ ся на кони Искра, щó привозить гетьманôвъ наказъ. И звѣстивъ писарь народови, що „гетьманъ велить зачести славну голову Гордѣя Чурая, ôдрубану ѥму нашими ворогами, за обурену голову ѥго нещаснои дочки Марусѣ, та що вчиняѥ ѣй прощенѥ за ѥи чарôвнѣ пѣснѣ“. О се прощенѥ постаравъ ся славный козакъ Искра. Дôзнавшись про таку милôсть Хмельницкого, загомонѣли люде: „Спасибô гетьманови! спасибô! Добре дѣло! Молодець Искра!“ Мелася-жь кинулась до Марусѣ и кликнула радôсно: „Марусю! Чуѥшь голубочко?... жива будешь!“ Але Маруся ôдповѣла сумовито: „Я мертвець уже!... Тѣло моѥ зôстало ся жити, а душа вже вмерла!“ А звернувшись до Искры сказала: „Спасибô тобѣ, Кôндрате, мôй вѣрный друже и... брате! Прости мене! Не знаю, чимъ и ôддяковати тобѣ! Нехай тебе Богъ благословить зъ Меласею! А мене... доведи ты теперь у якій монастырь... Тамъ я пôду у самый затвôръ и остатными слезами, щó запеклись де ще въ очахъ моихъ,

може вымолю у Господа спокôй для своєи грѣшнои, измученои душѣ!"...

Отъ и конець сеи гарнои драмы, въ котрôй авторъ зъобразивъ вдатно романтичну героиню Марусю, щó могла-бъ богато добра зробити въ громадѣ, коли-бъ була одружилась зô своимъ Грицькомъ. Та отъ ôнъ зрадивъ єи любовь, и про-те въ пристрасти своѣй губить она того зрадника и занапащує свою долю.

Добру оцѣнку сеи драмы подавъ М. К(омаръ) въ „Зорѣ". Ось щó пише ôнъ про „Марусю Чурай": „Образъ Марусѣ змальованый у автора скрôзь ясными и правдивыми фарбами. Се правдива козачка, доня свого часу, до того поетична, чутлива вдача, щира у всѣхъ своихъ почуваняхъ и вчинкахъ, здатна кохати безмѣрно, незломно, притьмомъ добувати ся своєи долѣ, та не здатна перемогти свою недолю. — Єи коханє, якъ воно росте и дужчає, особливо въ часѣ розлуки, а потôмъ, якъ вона дознається про зраду Грицька, такъ само розвитокъ думки про пôмсту и отруту и саме выконанє сіеи думки, переведеній авторомъ зъ такою психолоґичною правдивостю, котра ясно свѣдчить про справжній артизмъ автора. Такъ само правдиво змальовано характеръ Искры, сього щирого козака зъ його лицарскимъ коханємъ до Марусѣ, котре, не вважаючи на те, що Маруся його не любить, наповнило його серце тôльки однымъ спочутємъ до лихои долѣ Марусѣ. Се та щира любовь безъ жадного еґоизму, котра присуща тôльки безмѣрно благородному серцеви и такôй лицарскôй вдачи, яку бачимо у Искры: ôнъ весь оддається на послугу Маруси и свою долю нѣбы-то вбачає тôльки въ щастю Марусѣ, хочь-бы те щастє можливе було тôльки въ купѣ зъ другимъ. Особливо гарна и порушаюча та сцена, коли ôнъ ратує втоплену Марусю и самъ кличе зрадника Грицька, щобъ

заспокоити Марусю. — На превеликій жаль авторъ зовсѣмъ занедбавъ иншій дѣевій особы въ своѣй драмѣ, и се перше всього треба сказати про Грицька, котрого образъ зовсѣмъ неясный и навѣть неможливый, а черезъ се и самый мотивъ зради зовсѣмъ не выясненый".[1])

Зъ сими замѣтками К(омар)а годимо ся трохи-не зовсѣмъ; тôлько здає ся намъ, що образъ Грицька не є такимъ неяснымъ, якимъ уважає єго рецензентъ. Се вдача хитлива, — се вина Грицька, и зъ-за того гине ôнъ ôдъ отруѣ, котру подала єму Маруся. Опроче сама Маруся сказала Меласи въ присутности Грицька, що мати мостить єго одружити на Ганнѣ Вешнякôвнôй (стор. 11). А що мати справдѣ силувала Грицька до того подружя, можь дôзнатись такожь изъ слôвъ Ягаѣвны (стор. 97). Такъ отже мотивъ зради въ части выясненый. А вже-жь вдача Искры являє ся не-въ-мѣру идеальною. Понимаємо ще ту сензаційну подѣю, коли ôнъ у Хмельницкого выѣднавъ для Марусѣ прощенє кары смертной, але годѣ вважати имовѣрною ту єго саможертву, коли ôнъ выратувавши Марусю зъ воды привѣвъ до неи Грицька, щобъ або воскресавъ єѣ, або добивъ ôдъ разу.

Все-жь таки „Маруся Чурай" є цѣннымъ здобуткомъ драматичной нашои литературы. Акція веде ся жваво, и ôдтакъ уже М. К(омаръ) замѣтивъ, що въ драмѣ богато руху и чи-мало сценъ дуже ефектныхъ и здатныхъ зворушити читателя и глядача[2]) Авторъ зъявляє намъ въ творѣ своѣмъ психолоґичну студію и вывязує ся зъ трудного свого завданя въ загалѣ зовсѣмъ добре. Тому-то характеристика Марусѣ є справдѣ имовѣрна; тôлько не мôгъ авторъ позбутись сентиментальности, до котрои врештѣ

[1]) „Зоря", 1889; стор. 14.
[2]) ibid.

самъ переказъ народный напутивъ єго. Найкрасшй-жь суть тй сцены, въ котрыхъ неначе въ епизодахъ проявляє ся голосъ люду про головну подѣю. Сюды належить друга картина третьои дѣ, де чуємо гутôрку люду біля Софійского собору въ Кіевѣ, коли Хмельницкій поборовши Ляхôвъ наближувавъ ся туды зъ вôйскомъ. Ôдтакъ вельми гарна є друга картина шестои дѣ, въ котрôй зъображає ся товпа народу, щó стоить вокругъ шафота и дожидає нещаснои Марусѣ. Въ загалѣ въ сёй драмѣ змальовано гарно картины суспôльного побуту на Украинѣ въ часахъ Хмельнищины, дармá що авторъ намагавъ зладити образъ историчный и назвавъ свою драму историчною.

До драмы „Маруся Чурай“, що-до стôйности литературнои, найблизше примощують ся драматичнй картины п. з. „Изъ моря житейского“. — Ось и короткій обсягъ сего твору: Дѣвчина Марися, дочка богатого селянина Павла Лубенця ôдъ першои жôнки, любить Петра, сына бѣднои вдовы, Степаниды Дугаренчихи. Але батько силує єѣ, щобъ подала слово другому, сынови волостного старшины. Та отъ, Марися заявляє въ церквѣ прилюдно, що батько зъ старшиною силою пригнали єѣ до вѣнця, що одначе она не хоче вѣнчатись, тому-що обѣцялась и заприсяглась другому. Ôдтакъ въ вѣнчальному убраню втѣкає она въ хату Степаниды. Приходять сюды Павло Лубенець, старшина, писарь и соцькй та й силомôць хочуть єѣ зъ-ôдсѣль тягти. Петро-жь не вытерпѣвъ: мовь несамовитый кинувъ ся зъ ножомъ до батька Марисѣ и вдаривъ єго въ спину. Петра арештовано, а безталанна дѣвчина небавомъ опôсля збожеволѣла. Въ третьй дни божевôльна Марися приходить въ хату Степаниды саме тогдѣ, коли она по довгôй, тяжкôй недузѣ вмерла. Петро нѣчого сього не знає. Але того

самого дня лучилась на селѣ пожежа: всѣ десятники побѣгли туды, и Петро втѣкъ зъ арешту, щобъ побачитись зъ матѣрю и розпытати ся про Марисю. Приходить онъ домовь и ось-тутъ бачить свою матѣрь неживу, а Марисю божевольною. Въ нестямку та одчаю Петро вѣшає ся[1]).

Про сѝ драматичнѝ картины написавъ М. К(омаръ) ось-яку критичну розвѣдку: „...Бачимо тутъ дуже цѣкавый и добре обмальованый образъ Марисѣ, дѣвчины доброи, щиро кохаючои, и надзвычайно чутливои и вразливои вдачѣ, зпатнои на енергичный протестъ проти насильства, та нездатнои провадити сталу, вытревалу боротьбу, що одна лишь веде до перемоги. Проявы такои вдачѣ у всѣхъ сценахъ Марисѣ зъ Петромъ и матѣрю его, а потомъ въ сценахъ зъ мачухою и батькомъ, и напослѣдокъ у власному ѣи оповѣданю про свой вчинокъ въ церквѣ — скрозь змальованѝ авторомъ вѣрно й умѣло; а въ той сценѣ, коли божевольна Марися приходить въ хату Петра и зъ непритомными речами обертаѣться до покойнои Степаниды, а потомъ до Петра, правдивость психологичного анализу досягає справжнього артизму, котрый знову свѣдчить про чи-малый таланъ автора. Але рядомъ зъ симъ бачимо мало обрысованый и неясный образъ Петра, то спокойно розсудливого, то палкого и завзятого, то зновъ надто легкодухого. Въ драмѣ зовсѣмъ зайва дѣева особа — се недужа, а потомъ умираюча мати Петра, котра въ самой ходѣ драмы не маѣ нѣякои ролѣ, и выведена авторомъ хиба тольки за-для того, щобъ отягчити становище головныхъ дѣевыхъ особъ"...[2])

Годѣ-жь намъ притакнути тымъ закидамъ рецензента. Не знати, чому онъ называє образъ Петра мало

[1]) Порвн. „Зорю", 1889; стор. 34. - [2]) ibid.

обрысованымъ и неяснымъ? Вже-жь бо й розсудливый чоловѣкъ въ одчаю душѣ може другимъ и собѣ заподѣяти не одно лихо. Але-жь нѣякъ не можемо погодитись зъ тою думкою, мовь-то-бъ недужа, а потѣмъ умираюча мати Петра була зайвою особою дѣєвою. Вже й самъ М. К(омаръ) признаєе, що правдивѣсть психолоґичного анализу досягаєе справдѣшнього артизму въ тѣй сценѣ, коли божевѣльна Марися обертаєе ся до (мертвои) матери Петра, а ѣдтакъ до него самого. По нашѣй думцѣ не було-бъ отже тутъ такого артизму, коли-бъ божевѣльна Марися не була явилась передъ мертвою Степанидою.

Меншу стѣйнѣсть литературну маєе драма „Лихомъ щастя не добудешь“. Вже до сеи драмы, а ще бѣльше до слѣдуючои, можна ѣднести ось-якѣ слова автора: „Я беру для своихъ творѣвъ такѣ правдивѣ случаѣ, котрѣ приходило ся бачити своими очима“[1]). Въ листѣ-жь до М. К(омар)а писавъ Бораковскій, що корыстувавъ ся слѣдчими протоколами, и що деякѣ сцены списанѣ нимъ цѣлкомъ зґѣдно зъ сими протоколами. И въ сьому-то вбачаєе М. К(омаръ) велику помылку автора. Карна бо хроника може справдѣ дати добрый матеріялъ до драмы, та тѣлько на одну лишь основу, до котрои пѣдтканѣ повиненъ авторъ выробити силою своєи творчои здатности. Ѣдтакъ замѣчаєе М. К(омаръ) зовсѣмъ справедливо, що Бораковскій надто вже тримавъ ся слѣдчихъ протоколѣвъ, и черезъ се въ єго побутовыхъ пєсахъ або не выясненѣ, якъ слѣдъ, характеры дѣєвыхъ осѣбъ и мотивъ ихъ вчинкѣвъ, або трапляє ся часомъ таке, що вчинки дѣєвыхъ осѣбъ не зґѣднѣ зъ ихъ вдачою, а разомъ зъ тымъ въ пєсахъ часомъ

[1]) „Зѣбрникъ драматичныхъ творѣвъ“. Предмова, стор. 3.

багато дечого зайвого, а часомъ чого не достачає, и розвитокъ дѣѣ йде непомѣрно[1]).

Въ сѣй драмѣ зъображає ся картина невзгодинъ въ домашнѣмъ житю изъ-за нещаснои любови. Ось и короткій змѣстъ сего драматичного твору: Ганна, донька вдовы Харитины Бутенчихи, иде за-мужь за Федора, сына богатого селянина Трохима Задорбжного. Мати пересилувала доньку, не дозволивши ѣй одружитись зъ парубкомъ Грицькомъ, котрого Ганна любила. Грицько прощає ся зъ Ганною на весѣлю ѳи, та въ одчаю йде добровольцемъ въ Сербію. Нещасна Ганна тужить за нимъ, а тутъ ще свекруха лиха. Въ хатѣ настає справжнє пекло: свекруха грызе, Ганна що-дня въ сльозахъ, а Федбръ починає пити та й бити жбнку. Вертає ся Грицько зъ чужины, бачить ся зъ Ганною, и прежнє кохане запалало зъ новою силою. Грицько радъ бы спонукати Ганну, щобъ отруила свого чоловѣка, але Ганна жахає ся такои рады й каже: „Нѣ, Грицько! Нѣ! такъ не треба! Лихомъ, кажуть, щастя не добудешь!... Оставь Грицю! Ты Бога забувъ уже! Ты перше не такій бувъ! Душа въ тебе въ бисурманськбй крови мабуть запекла ся!“... (стор. 48—49). — Тогдѣ бнъ подає думку, тѣкати за Дудай до старыхъ Запорожцѣвъ, — каже, що для неи придбає паспортъ. И Ганна не має силы бдказати мовлячи: „Грицьку! Бери мене!... Бери мене силою! ...бо я сама не посмѣю. Якъ вбзьмешь, назадъ тодѣ не верну ся“ (стор. 50). — И отъ, коли они вже вмовились утѣкати, несподѣвано надходить пяный Федбръ, хапає сокиру и кидає ся на Грицька. Ганна схоплює тогдѣ подушку зъ полу и закриває нею голову Грицькови. Сей же кидає ся на Федора, звалює ѳго на землю, вырыває сокиру зъ рукъ и порываєся нею самъ ударити Федора.

[1]) „Зоря“, 1889; стор. 14.

Але Ганна вырываѣ Грицькови сокиру й кидаѣ ѣ пôдъ пôлъ. Тогдѣ Грицько хапаѣ подушку, накрываѣ нею Федора и при помочи Ганны дусить ѣго. Коли Федôръ бувъ уже неживый, то убійця намагавъ заразъ замести слѣдъ: кинувъ Федора головою внизъ, заложивши ноги въ драбину. Упавъ, значить, пяный, та й заливъ ся: „Бачить нѣхто че бачивъ“, каже Грицько Ганнѣ, „а ты такожь знать нѣчого не знаѣшь“... Та ба! сю страшну подѣю пôдгледѣла изъ сѣней циганка, котра попереду пôдлещувала ся Грицькови й Ганнѣ, а опôсля вкрала ся въ хату и забрала изъ скринѣ грошѣ свекрухи Ганнинои. Коли отже Грицько думавъ, що того убійства нѣхто не бачивъ, то показалась циганка въ дверьохъ и сказала: „И я, голубчики, нѣчого не бачила и не знаю, а вы то-жь не будете бачити, що заразъ у васъ за це коня возьмуть!“ (стор. 53).

Сю драму треба було покôнчити четвертою дѣею, коли-то Грицько задусивъ Федора. Але жь Бораковскій списавъ сю драму по правдивому случаю. Коли отже въ кôнци четвертои дѣѣ ввѣвъ на сцену циганку, то неначе заповѣвъ напередъ, що слѣдувати-ме ще пята дѣя. Въ сѣй дѣи выводить авторъ передъ нами слѣдство станового пристава. Хоча жь она ѣ справдѣ зайва, то въ писаню ѣи заявивъ авторъ подекуды чи-мало артизму драматичного. Пôсля подѣѣ вельми траґичнои слѣдуѣ въ пятôмъ актѣ ситуація траґично-комична, въ котрôй появляють ся становый приставъ, письмоводець-хабарникъ Федорченко и лукавый выкрутень-циганъ, що вкравъ коня и ось теперь наводить станового на слѣдъ убійства. Психолоґично обдуманымъ являѣ ся саме слѣдство, що въ нѣмъ авторъ зъобразивъ вдатну характеристику запеклого Грицька и мягкосерднои Ганны. Тôлько конець драмы не ôдповѣдаѣ розвязкови траґичнои подѣѣ. Коли Ганна

призналась до вины и зъ плачемъ впала на землю, то Грицько помѣтивши, що становый и письмоводець кинулись до неи, хотѣвъ утѣкати, але становый вхопивъ єго въ дверьохъ и прикликавъ соцького. Вбѣгає соцькій зляканый и звѣщає становому, що циганъ утѣкъ. Тогдѣ становый розсердившись покликує: „къ чорту цигана!“ и велить заковати Грицька. Такъ отже годѣ було доладно закѡнчити дѣю, котра вже не належала до акціѣ драматичнои.

Въ кѡнци годить ся ще спѡмнути про драму „Якъ долѣ немає, то й щастя минає“. Она є найслабшою мѣжь надруковаными чотырма драмами Бораковского; все-жь таки бачимо и въ нѣй деякѝ гарнѝ сцены. Ось и обсягъ сеи драмы: Дѣвчина Любка, дочка бѣднои вдовы Горпины Шарудихи, заручена зъ Степаномъ, сыномъ богатого селянина, Павла Дробота; та годѣ симъ молодятамъ одружитись, бо надѡйшла вѣстка про збѡръ ополченцѣвъ. Пѡшовъ Степанъ на вѡйну. Любка тужить за нимъ, ажь тутъ надходить листъ ѡдъ товариша Степанового, нѣбы то на єго очахъ турецка бомба розѡрвала Степана на шматки. Листъ сей пѡдробивъ фельдшеръ Телиґинъ, котрый намагавъ одружитись зъ Любкою. Небавомъ и воинскій начальникъ на запытанє батька заявивъ, що Степанъ пѡдъ Карсомъ пропавъ безъ вѣсти. Ѡдтакъ Телиґинъ ставъ улещати матѣрь, котра вже й справдѣ почала умовляти дочку, забути Степана й одружитись зъ фельдшеромъ. Ажь ось приходить до Горпины Павло Дроботъ зъ приятелемъ Лемѣшкою. Въ розмовѣ каже Горпина, що Любка все сумує та плаче, а Любка ѡдновѣдає, що горює зъ-за того, що мати хоче єѣ ѡддати за нелюба-фельдшера. Тогдѣ ѡдзыває ся Лемѣшка: „А здається, ѡнъ собѣ чоловѣкъ нѣчого: и заможный и зъ себе не поганый, такъ що й полюбити-бъ можно!“

Тогдѣ Любка ôдказує ось-якъ: „Та ну його зовсѣмъ! Цуръ йому! Я краще пôду за вбогого, за калѣку, урода, хочь за старого, за всякого, а тôльки не за його!“ (стор. 36). И ось за се вхопивъ ся Лемѣшка и спершу шуткуючи, а потôмъ вже й справдѣ починає сватати Любку за старого Дробота. Такъ нѣ сѣло, нѣ пало, одружився ся Дроботъ зъ любкою свого сына. Дѣвчина горює, та не може забути Степана. Коли ось надходить листъ ôдъ Степана, зъ котрого батько дôзнавъ ся, що сынъ єго попавъ ся бувъ въ полонъ турецкій, та теперь ôнъ уже на воли й небавомъ верне ся домôвь. И справдѣ приходить Степанъ. Єго проява розбиває житє нещаснои Любки, котра не вытерпѣвши лихои долѣ топить ся въ криниці. Зъ-ôдтамъ вытягнули єѣ Степанъ и Телиґинъ, а коли бѣдолаха Степанъ рыдавъ на грудяхъ утопленои, то Телиґинъ сказавъ байдужно: „Што-жь! планида ужь ея должно такая!“

Въ сѣй драмѣ вважає ся похибкою недостача въ мотивованю тои дивнои подѣї, що старый Дроботъ, чоловѣкъ розсудливый й поважный, женить ся зъ любкою свого сына, та що дѣвчина не противна такому подружю. Хочь авторъ написавъ сю драму на основѣ слѣдчихъ протоколôвъ, то годилось у творѣ драматичнôмъ зъобразити ту подѣю имовѣрно. Тому-то пише М. К(омаръ) ось-що: „У автора все се стало ся якось зъ-нечевя та й годѣ... Певно, що тутъ були якiсь иншi невѣдомi причины, або и Павло Дроботъ и Любка були зовсѣмъ не такi, якъ выводить ихъ авторъ. А не выясняє ôнъ ихъ справжньои истоты певне черезъ те, що вдовольнивъ ся тôльки слѣдствомъ, котрому бракувало матеріялу для сього. Черезъ се и въ самôй будовѣ драмы бачимо великi помылки. Такъ остатня IV. дѣя цѣлкомъ зайва и написана авторомъ певне за-для того, що ôнъ

ишовъ слѣдомъ за протоколами. Краще-бъ було закôнчити III. дѣю смертю Любки ôдъ розрыву серця, або що, коли Степанъ несподѣвано явивъ ся передъ ѥи очима“ [1]). — А вже-жь намъ здає ся, що четверта дѣя нѣякъ не є зайвою. Якъ-бы не було сеи дѣ, то не можна-бъ було дôзнатись про зворушенє душѣ Дробота, коли ôнъ зустрѣвъ ся зô своимъ сыномъ и зъ Любкою, и ôдтакъ розвязка катастрофы не могла-бъ звати ся вдоволяючою.

Бораковскій займає поважне мѣсце въ исторіи нашои литературы. Єго имя можна записати побôчь именъ новѣйшихъ драматурґôвъ украиньскихъ, Карпенка-Карого, Старицкого й Кропивницкого. Коли-жь отъ-сѣ письменники знають лучше сцену, нѣжь Бораковскій, коли они суть неначе „художниками“, то Бораковскій списує въ драмахъ студіѣ психолоґичнѣ и корыстуючись слѣдчими протоколами намагає реально зъобразити лихолѣте житя людского, дарма, що ôнъ зъ природы єсть идеалистомъ, та въ найлучшôй своѣй драмѣ „Маруся Чурай“ заявляє наклôнъ до романтизму. А вже-жь при теперѣшнѣмъ реальнôмъ напрямѣ литературнôмъ Карпенко-Карый має найбôльше прихильникôвъ; ôдтакъ въ клясификаціи критикôвъ слѣдують прочѣ драматурґи въ отъ-сѣмъ порядку: Старицкій, Кропивницкій, Бораковскій. Одначе Бораковскій при своѣй свѣчнôй вдачи мôгъ бы станути може й высше згаданыхъ письменникôвъ, коли-бъ писавъ справдѣшнѣ драмы, а не любовавъ ся въ драматизованыхъ переспѣвахъ протоколôвъ слѣдчихъ. Врештѣ Бораковскій пише очевидячки на-прихапци и не старає ся зладити твору добре обдуманого, тривкого. Все-жь таки можна сподѣватись, що сей драматурґъ, заявивши чи-малый таланъ въ списуваню поодинокихъ

[1]) „Зоря“, 1889; стор. 14—15.

картинъ драматичныхъ, скомпонує небавомъ одноцѣльну, гарну драму, въ котрій зъобразить вдатну картину зъ суспільного побуту на Украинѣ.

Крімъ тыхъ девяти драматурґівъ заслугують на згадку ще отъ-сї чотыри письменники:

1. Кирило Тополя[1]). Інъ живъ на Украинѣ мабуть недалеко Канева[2]) и проявивъ литературну дѣяльність мѣжь 1834. и 1844. роками, написавши отъ-сї два драматичнї творы: 1) „Чары, або де-кілько конівъ зъ народныхъ украинськихъ бувальщинъ та оповѣдань“. („Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разсказовъ украинскихъ“). Москва, 1837[3]); 2) „Чуръ-нѣсенѣтниця („Чуръ-чепуха“), або декілько фактівъ зъ житя украинського панства“. Казань 1844. — Изъ „предъувѣдомленія“ къ „Чарамъ“ можь дізнатись, що авторъ бувъ чоловѣкомъ невченымъ, та що въ тімъ переднімъ словѣ на-силу намагавъ писати по-россійски. Тутъ заявляє інъ, що въ „Чарахъ“ зъобразивъ въ части справдѣшню дѣйстність зъ суспільного побуту, въ части-жь проявы зъ переказівъ простонародныхъ. Ось и обсягъ сеи драматичнои картинки:

Перша сцена є неначе пролоґомъ и ідбуваєся въ недѣлю въ жидівскімъ шинку, куды зібрались війтъ и парубки зъ дѣвчатами. Війтъ любуєся горѣвкою и небавомъ засыпляє за столомъ. Парубки й дѣвчата спѣвають и танцюють; ажь ось будить ся війтъ и въ по-

[1]) „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“. Н. И. Петрова. Кіевъ, 1884; стор. 119—122.

[2]) Въ переднімъ словѣ до „Чарівъ“ пише Тополя, що драматичнї дѣє его творівъ ідбуваються на правімъ берегу Днѣпра, въ Кіевскій Украинѣ, щó по-нижше Киева по Днѣпру, тамъ де городы Черкасы, Каневъ и сусѣдні имъ мѣста. Тутъ натыкаєся інъ мабуть про се, що живъ недалеко Канева.

[3]) Ще въ 1831. р. дозволила цензура друковати „Чары“.

хмѣлю кричить: „На панщину! Мужики молотити, жôнки до конопель, дѣвки прясти! — заразъ! чуєте?“ Зъ него шуткують та доливають єму горѣвки. Опôсля жидъ Лейба выпроваджує вôйта зъ корчмы. Ôдтакъ молодь бавить ся свобôдно. Мѣжь парубками вызначують ся Гриць и Василь, а мѣжь дѣвчатами ведуть пéредъ Галя, Христя й Любка.

Въ другôй сценѣ Гриць и Василь бесѣдують про дѣвчата. Побачивши-жь Галю й Любку ховають ся они за колоды и пôдслухують ихъ розмову, зъ котрои довѣдують ся, що Галя любить Гриця, а Любка — Василя. Батьки парубкôвъ, Лопата й Коваль, застають ихъ въ компаніи зъ Галею и Любкою и добачають въ сихъ дѣвчатахъ уже й судженыхъ своимъ сынамъ. Але Гриць бувъ гульвѣса, щó пôддуривъ уже не одну дѣвку. Ôдтакъ Галя зъ подругами пôдслухала разъ глумливу єго мову про дѣвчата и почала вянути-увядати, по-за-якъ не було въ неи надѣ на щасливу любовь. Тогдѣ-то мати єи, Кугутка, прикликала до неи Домаху Змiиху, щó була знахоркою й вѣдьмою. Домаха ôдкрыла бѣднôй дѣвчинѣ, що Гриць любить другу. — Слѣдує забавна сцена зъ вôйтомъ. Ôнъ зачувши про гостину знахорки у богатои Кугутки приходить до неи зъ корчмы, щобъ до не-хочу напитись горѣвки. Ажь ось въ ночи стали вѣдьмы збиратись у Змiихи. Они напилисъ зачарованого зѣля и вылѣтають коминомъ. Приходить вôйтъ и побачивши зѣле думає, що се варенуха, та й пє. Ба, и єго пре якась сила въ коминъ. Ôнъ хапає ся лавки, выливає на неѣ зварене зѣле, а лавка летить зъ нимъ горѣ. И занесло вôйта на Лысу Гору. Тутъ ôдбуває ся шабашь вѣдьомъ и знахорокъ. Хоромъ ихъ верховодить самъ чортъ въ видѣ жида, щó спѣває пѣсню въ мовѣ польско-жидôвскôй. Мѣжь-тымъ Змiиха зберегає вôйта ôдъ лютости своихъ

товаришокъ и дає ёму мошонку зъ червôнцями, почôмъ ôнъ зъ лавкою вертає ся назадъ летячи простѣсѣнько до корчмы. Жидъ сердить ся, що вôйтъ такъ рано ёго будить; але вôйтъ побренькує червôнцями и тогдѣ жидъ пôдлещує ся ёму горѣвкою. Опôсля хоче вôйтъ платити жидови, та замѣсць червôнцѣвъ находить черепы.

Небавомъ посватавъ ся Гриць зъ Христею. Дôзнавшись про таке лихо Галя дôстає зѣля ôдъ Зміихи и въ середу троить невѣрного Гриця. Вмираючи признає ся Гриць до своёи вины й каже: „Ахъ, Боже мôй! теперь тôлько я бачу, що хто не по правдѣ вѣкъ живе, той не по правдѣ й вмирає. — Въ пятницю о пôвночи зôбрали ся парубки й дѣвчата на улици. Не було мѣжь ними тôлько Христѣ, Галѣ й Гриця. Пôдъ лѣсомъ мрѣє крôзь темряву кладовище. Дѣвчата поглядають жахливо одна на одну и не смѣють нѣ спѣвати, нѣ танцювати. Василь намагає звеселити другихъ и починає спѣвати пѣсню: „Не ходи, Грицю, на вечерницю!“ Пôшла луна сеи пѣснѣ по кладовищу. И ось кинувъ ся вôйтъ до дѣвчатъ, та попрѣкнувъ ихъ, що такъ пôзно спѣвають, изъ-за чого й на могилахъ лунає ихъ пѣсня. И справдѣ, чутно на могилахъ слова: „Ей, мати, мати, жаль ваги не має, | та нехай же Гриць по двохъ не кохає!“ — И свѣнула блискавка на заходѣ, загремѣло громомъ, хмары покрыли небо й небавомъ люнуло дощемъ на землю. Всѣ вжахнулись и розбѣглись по хатахъ[1]).

„Чары“ Тополѣ суть чудовою картинкою етноґрафичною, котру зовсѣмъ добре оцѣнивъ уже Микола Ко-

---

[1]) „Чары, или нѣсколько сценъ изъ народныхъ былей и разсказовъ украинскихъ. Соч. Кирилла Тополи“. („Семейная Библіотека“. Ежемѣсячное сочиненіе — издаваемое Севериномъ Гавр. Шеховичемъ“. Львовъ, 1885; стор. 119—128. Тутъ подано змѣстъ сихъ драматичныхъ сценъ.)

стомарôвъ. Ось бо написавъ ôнъ въ „Молодику“ (1844), що всѣ сцены суть вельми вѣрнѝ, интересни самѝ собою, всѣ зъображенѝ безъ найменшои претенсіѣ до драматичного твореня. По думцѣ Костомарова въ „Чарахъ“ нема розвитыхъ характерôвъ, але за те кожда особа являє ся зô своими природными прикметами. Хочь отже въ сѣй картинѣ нема єдности дѣѣ й выкôнченя въ цѣлôмъ творѣ, то поодинокѝ сцены суть зъображенѝ справдѣ помайстерски. Тополя малює свою картину прямо зъ природы; — се не идеалъ, а просте й вѣрне зъображенє того, щô авторъ видѣвъ. Ôдтакъ и мова Тополѣ не може зватись єго питомою мовою, — се мова зовсѣмъ природна, чиста, проста, прикрашена прислôвями, поговôрками, пѣснями[1]). Коли-жь Костомарôвъ добачавъ въ „Чарахъ“ всякѝ прикметы твору украиньского, то не можемо притакнути Петрову, котрый автора сего писаня вважає Полякомъ[2]). Той письменникъ думає именно, що литературнѝ „преданія“ Тополѣ зберегались въ польскôй литературѣ, а не въ украиньскôй. Всякій же, хто вѣдає польскѝ та украиньскѝ переказы простонародниѝ, зможе легко дôзнатись, що „Чары“ основують ся тôлько на переказахъ украиньскихъ, дарма, що зборами вѣдьомъ верховодить жидъ, котрый намагає говорити по-польски. Вже-жь бо вôйтъ, Гриць, Галя та другѝ парубки й дѣвчата вважають ся типами украиньскими, и въ загалѣ въ цѣлôмъ сѣмъ драматичнôмъ творѣ видно прикметы складаня чисто-народного, украиньского.

Другій твôръ Тополѣ „Чуръ-нѣсенѣтница“ не має стôйности литературнои. Видно, що авторъ нôзнавъ, якъ

[1]) Н. Костомарôвъ въ статьи „Обзоръ сочиненій, писанныхъ на малороссійскомъ языкѣ“ („Молодикъ“ на 1844. годъ, украинскій литературный сборникъ, издаваемый И. Бецкимъ. Харьковъ, 1843; стор. 180—182)

[2]) „Очерки исторіи укр. литер.,“ стор. 119.

слѣдъ, тôлько побутъ украинъскихъ мужикôвъ, та що на житѣ панôвъ глядѣвъ лишь зъ-далека, изъ-за чого ôнъ не зъумѣвъ зъобразити вѣрнои картины зъ побуту паньского.

2. Иванъ Озаркевичь, старшій, (род. 1795. р.) бувъ священикомъ въ Коломыи, де й вмеръ 1854. р. Ôнъ знавъ литературу украинъску, и про-те въ 1848. р. для галицко-рускои сцены приладивъ оперетку Ивана Котляревского „Наталка Полтавка“, давши ѣй заголовокъ: Комедіо-опера. „Дѣвка на ôдданю або на миловане нема силованє“. Зложена въ Коломыи (надрукована [1848] латиньскими черенками безъ означеня року й мѣсця 8°, стор. 38). Озаркевичь не назвавъ имени автора тои украинъскои оперетки, неначе-бъ уважавъ неôдповѣднымъ, ôдносити свою перерôбку до первотвору Котляревского. Вже-жь бо перелицьовавъ ôнъ сю оперетку подекуды одвѣтно до галицкихъ суспôльныхъ обставинъ. Наталку назвавъ ôнъ Анничкою, а выборному Макогоненькови велѣвъ бути сѣльскимъ десятникомъ. Возный Тетеваковскій говорить по-руски, а не „язычіємъ“ церковно-бурсацкимъ, и залюбки уживаѣ слôвъ „Mości Dobrodzieju“. Врештѣ Озаркевичь скоротивъ денекуды текстъ первѣстнои оперетки та й заподѣявъ деякѝ змѣны въ пѣсняхъ. Такъ замѣсць пѣснѣ, щó починаѣ ся словами „Отъ юныхъ лѣтъ не зналъ я любови“ спѣваѣ возный: „Або пôду утопю ся, | або въ камѣнь розбôю ся, | абы тоѣ увесь свѣтъ знавъ, | же тя возный щире кохавъ“ (стор 4), и т. и. Мову-жь украинъску замѣнивъ Озаркевичь пôднарѣчіємъ галицкимъ, а подекуды говоромъ наддньстряньскимъ.

Комедію-оперу „Дѣвка на ôдданю“ привѣзъ Озаркевичь зъ собою до Львова на „соббръ“ рускихъ „ученыхъ“ въ жовтни 1848. р., и ѣ представили аматоры

въ честь тыхъ „ученыхъ“ въ музеи рускои семинарiѣ, де ôдбувались зборы 99-ти патрiотôвъ рускихъ. Се було й перше руске представленѥ сценичне у Львовѣ. Ôдтакъ сю комедiю-оперу и деякî иншî комедiѣ та шутки[1]) грали аматоры такожь на сценѣ въ Коломыи, причôмъ всякî выдатки покрывавъ Озаркевичь своими грôшми.

Въ тôмъ часѣ переробивъ ôнъ оперу Степана Писаревского (Стецька Шереперѣ) п. з. „Купала на Ивана“ и выдавъ єѣ латиньскими черенками въ Чернôвцяхъ 1849. р. пôдъ заголовкомъ: „Комедiо-опера Весѣлѥ, або надъ цигана Шмагайла нема розумнѣшшого“. Въ трохъ дѣйствiяхъ зъ спѣвами и танцями народовыми. Написана въ Коломыи на взоръ Стецка“ (8⁰, сторôнъ 37). Такожь въ сѣй комедiо-оперѣ бачимо досыть гарну мову, по-за-якъ Озаркевичь подавъ лишь перерôбку готового твору украиньского. А вже-жь въ рôкъ опôсля зладивъ ôнъ въ твердôй мовѣ макароничнôй переспѣвъ нѣмецкого твору Меѓерлього п. з. „Дары предковъ. Аллегорiя на день рожденiя Єго Велич. Францъ Iосифа I.“ (Въ Черновцахъ, 1850. 8⁰, сторôнъ 15)[2]).

По смерти Ивана Озаркевича надруковано въ альбумѣ Богдана Дѣдицкого „Зоря галицкая“ (1860) два стихи: „Молитва“ (стор. 69) и „Слезы“ (стор. 70).

Въ рукописи лишились перерôбки двохъ драматичныхъ творôвъ „Сватання на Гончарôвцѣ“ Григорiя Квѣтки-Основяненка и „Жовнѣрь-чарôвникъ“ („Москаль-ча-

[1]) Мѣжь тыми драматичными творами вызначує ся именно „Козакъ и охотникъ“. Радоспѣвъ въ єдинôмъ дѣйствiю, довольно лицованый зъ нѣмецкого Иваномъ Аiѳалевичемъ (Витошиньскимъ). Въ Перемышли, 1849. Куплѳты сего „радоспѣву“ пôдложивъ пôдъ ноты Михайло Вербицкiй, и ôдтакъ грали єго неразъ въ руско-народнôмъ театрѣ у Львовѣ.

[2]) Сю „аллегорiю“ надруковано гражданкою.

рôвникъ“) Ивана Котляревского, и такожь перекладъ байокъ Езоповыхъ.

3. Рудольфъ Мохъ (род. 1816), священикъ въ Островѣ, Станиславôвского повѣту, бувъ за-молоду однымъ зъ першихъ патріотôвъ въ Галичинѣ, щó намагали писати въ живôй мовѣ рускôй. Тому-то выдавъ ôнъ у Львовѣ 1841. р. збôрникъ своихъ стихотворôвъ п. з. „Мотыль“ (8°, сторôнъ 39)[1]), а въ 1848. р. бувъ ôнъ тямущимъ дѣячемъ на соборѣ рускихъ „ученыхъ“, на котрôмъ выголосивъ патріотичну бесѣду (26. жовтня 1848. р.). Въ сѣмъ своѣмъ „словѣ“ сказавъ Мохъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Подаймо собѣ братніи руки! Любовь народа и просвѣщеніе єго, тая-то святая справа, згромадила насъ сюда. Най-же-жь насъ она и получитъ такъ, абысьмо єдинымъ серцемъ и єдинымъ духомъ жили. Посполу ся вспираймо, куда-будь занесе насъ доля, а приложивши руки до рала назадъ ся не оглядаймо и не ставаймо!“[2]) Коли-жь на тôмъ соборѣ въ ôддѣлѣ шкôльнôмъ звѣстный диктаторъ граматичный, Йосипъ Левицкій, доказувавъ, що въ письмѣ безъ буквы ъ обôйтись не можна, то Рудольфъ Мохъ бувъ противнымъ єго гадцѣ домагаючись, щобы сю букву въ письмѣ выкинути, тому-що она є непотрѣбна и нѣчого не помагає. Одначе тогдѣ ухвалено, щобы буква ъ, „яко непреодолимый забытокъ предкôвъ нашихъ, черезъ много столѣтій уважаный, и надаль позбстала“[3]). Але-жь Мохъ не покидавъ

[1]) Мѣжь стихами Моха, надруковаными въ збôрнику „Мотыль“, ще найлучшимъ єсть оповѣданє гумористичне п. з. „Школярь въ дорозѣ“ (стор. 29—39).

[2]) „Историческій очеркъ основанія галицко-рускои Матицѣ и справозданье первого собору ученыхъ рускихъ и любителей народного просвѣщенія“. Составлено Яковомъ Головацкимъ. Въ Львовѣ, 1850; стор. 98.

[3]) ibid., стор. LXXXVIII. — „Правда“, 1888; випуск I., стор. 48.

своєи думки, и въ 1850. р. самъ Йосипъ Левицкій въ статьи „О галицко-рускомъ языцѣ“ надруковавъ въ Вѣдьскôмъ „Вѣстнику“ (1850, ч. 64) єго сатиру на букву ъ, де авторъ мѣжь иншимъ ось-що про загибель сего „кривого хвостача“ заявляє:

Увы всѣмъ вѣрнымъ, щó ся тримали
Хвоста старого, — ахъ! ъ конає!
Увы! чого ся мы дочекали!
Ворогъ вже вѣчну память спѣває.
Йоре прекрасный! кривый хвостаче!
Чорнй на тебе круки спадаютъ; —
Не достъ же л на в плаче,
А ту ще хвостикъ ъ ôдтинаютъ! —
Ахъ! якъ то було красно и мило,
Хвостикомъ кожде кôнчити дѣло!
Охъ! ой, ратуйте, кто ъ знає!
Гôрка годино! хвôстъ ôдпадає!...

Въ 1849. р. писавъ Мохъ драматичный твôръ „Терпенъ спасенъ“ и въ „Зорѣ галицкôй“ того року надруковано „уломокъ“ сего писаня (число 89. 90. 93)[1]). Дѣевыми особами суть тутки арендарь Воронъ Пявкисъ, жôнка єго Хая и чотыри господарѣ. Того-жь року (1849) выдавъ ôнъ у Львовѣ драматичнй сцены п. з. „Справа въ селѣ Клекотинѣ“ (8°, сторôнъ 144). Въ сѣмъ творѣ зъобразивъ авторъ недолю сѣльского люду изъ-за сварнѣ й запою. Тогдѣ добачавъ авторъ въ панахъ таки справдѣшнихъ добродѣвъ клекôтливого пянюги-хлопа, и въ переднôмъ словѣ звеличивъ ôнъ пана Тихомировича и Зъ-неба-прута изъ-за людянои вдачѣ супроти пôд-

[1]) Сю драматичну картину представили аматоры у Львовѣ 3 (15) мая 1849. р. въ память данои свободы. — Въ „Зорѣ галицкôй“ 1849. р. надруковано ще „уломокъ зъ пôдъ пера Р. Моха“ п. з. „Розпука арендарска“ (дiялоґъ); число 7—8.

данихъ. Тѣ драматичнѣ сцены, писанѣ римованими стихами, не мають стѣйности литературнои, одначе въ пятьдесятихъ рокахъ, коли галицко-руска литература була вельми убога, вважано Моха письменникомъ не-абыякимъ, котрый по думцѣ землякѣвъ вызначувавъ ся таланомъ шутливымъ.

Годить ся ще запримѣтити, що въ 1864. р., коли у Львовѣ засновано руско-народный театръ[1]), Рудольфъ Мохъ зладивъ въ стихахъ комедію п. з. „Опѣкунство“ въ память освобожденя хлопѣвъ ѣдъ панщины[2]). Сю комедію зъиграли у Львовѣ на сценѣ Народного Дому 7 (19) липня 1864. р. въ день зъѣзду членѣвъ галицко-рускои Матицѣ, одначе показалось, що у Моха драматичного талану немає, хочь деякѣ сцены въ сѣй комедіи вызначувались чи-малою комичностію.

4. Гнатъ Якимовичь (род. 1831. р.) бувъ священикомъ въ Дебеславцяхъ Коломыйского повѣту. Въ галицко-рускѣй литературѣ ставъ ѣнъ звѣстнымъ въ 1869. р., коли въ Коломыи пѣдъ криптонимомъ ъ, ь, ь выдавъ политично-историчну драму въ 5 дѣяхъ п. з. Роксоляна (16⁰, сторѣнъ 77). Але-жь въ руско-народнѣмъ театрѣ представлено сю драму вже передъ чотырма роками, се-бъ-то 29. цвѣтня (11. мая) 1865. р. Авторъ придержуючись народного переказу зъобразивъ въ сѣмъ творѣ долю Рогатыньскои попадянки Анастасіѣ Лѣсовскои, котра при нападѣ татарскѣмъ попалась въ ясыръ

[1]) Порѣвн. „Русскій народный театръ во Львовѣ, его дѣятельность, составъ и управленіе ѣтъ 1864. до 1870. года“. Написалъ Н. Ч. Коломыя, 1870. — „Рускій театръ въ Галичинѣ“. Статья Ивана Франка въ „Зорѣ“, 1885; стор. 268—270; 279—283. — „Исторія народного театру“. Статья Петра Полянского въ „Новѣмъ Галичанинѣ“. Перемышль, 1889; число 1. и дальшій.

[2]) Комедіѣ „Опѣкунство“ не надруковано.

и опбсля стала жоною могучого турецкого султана Солимана. Анастасія являє ся въ сѣй драмѣ великою патріоткою, що̀ въ реторичныхъ фиґурахъ деклямує перемелений фразы про лучшу долю батькôвщины въ тыхъ часахъ, коли ще панували рускій князѣ. Ось и деякѣ зразки Анастасинои фразеолоґіѣ: „Вѣра православна, якъ ясноє сонце середъ полудня народъ просвѣщала и серця вѣрниковъ своихъ къ успѣванію въ высокихъ честнотахъ хрістіяньскихъ загрѣвала. Языкъ рускій гомонѣлъ звучно въ княжескихъ палатахъ, въ которыхъ вразъ съ мудрымъ боярствомъ свѣтлій архіереи о славѣ отчины нашой промышляли“ (стор 42)... „Полща, єсли насъ когда и гладила и мастила, то ино на тоє, щобы могла насъ по тому тѣмъ лекше и смачнѣйше поглощати. Но чей Богъ дасть, що буде инакше; чей народъ рускій пережіє гнобителѣвъ своихъ, — чей му поверне ся давная єго доля-воля!“ (стор. 43)[1]).

Хоча-жь ся драма не має стôйности литературнои, то въ шѣстьдесятыхъ рокахъ уважано Якимовича славнымъ драматуґомъ въ Руси галицкôй. Не диво про-те, що авторови забаглось, щобъ єго „Роксоляну“ выставлено на сценахъ Петербурскихъ. Ôнъ пôславъ свою политично-историчну драму дирекціи императорскихъ театрôвъ и въ инсьмѣ своѣмъ до згаданои дирекціѣ заявивъ, що єму до сихъ поръ за єго литературнѣ працѣ „кромѣ внутренного удовольствія въ прочомъ только гоненія отъ чужихъ и своихъ досвѣдчити лучилося“. Дальше пише ôнъ, що почує себе „вседостаточнѣйше вознагражденнымъ“, коли дирекція „знайдетъ тую драму достойною

[1]) Якимовичь написавъ зъ-першу (1864. р.) свою драму въ рôднôй мовѣ, та переробивъ єѣ тогдѣ, коли забаглось єму, пôслати єѣ въ Петербургъ. Тогдѣ-то ввѣвъ ôнъ на сцену такожь єзуита Устницкого, тяжкого ворога православія.

945-952 Франко

представленія", и що нѣякои нагороды ѳдъ дирекціѣ ѳнъ не домагае ся, хочь и „не находится въ блистательныхъ обстоятельствахъ". — Сю подѣю оповѣстила „Современная Лѣтопись" (додатокъ до „Московскихъ Вѣдомостей"; 1869, ч. 20) и зъявила притѳмъ ось-яку замѣтку: Хочь порушуе насъ всякій ѳдкликъ зъ рѳднои Червонои Руси, то на бѣду, годѣ намъ вволити волю Якимовичу. Єго „Роксоляна" зовсѣмъ не драма, а просто лирична пѣсонька въ діялоґахъ, и ввести єѣ на сцену не можна не за-для того, що написана она на галицко-рускѳмъ нарѣчю, але й тому, що не ѳдповѣдае она нѣ однѳй зъ сценичныхъ вымѣнокъ и немае у нѣй нѣ крихточки драматичнои акціѣ...[1]) Самъ же авторъ помѣстивъ въ сѣй справѣ у Львѳвскѳй „Основѣ" (1870; ч. 12) ось-таку оповѣстку: „Изъ министерства императорского Двора вышло письмо зъ д. 19. іюля 1869, адресоване до Игн. Якимовича, въ котрѳмъ написано, що языкъ, которымъ ѳнъ пише, єсть галицко-русинскимъ языкомъ, одно изъ нарѣчій русскаго языка, которій по розпоряженію министра императорского Двора не допускаются на сцену".

Для руско-народного театру написавъ Якимовичь (1866) ще й оригинальный „комедіо-драматъ" зѳ спѣвами въ 3 дѣяхъ п. з. „Буонаротти, або завстыджена зависть". Хоча-жь до сего твору приладивъ музыку славный композиторъ Михайло Вербицкій, то на сценѣ не мѳгъ ѳнъ удержатись; тому-то й Якимовичь не надруковавъ того „комедіо-драмату". А вже-жь за пѳдмогою Михайла Качковского напечатавъ ѳнъ въ Станиславовѣ 1870. р. пѳдъ криптонимомъ ъ, ь, ь героичну драму въ 3 дѣяхъ п. з. „Одиссей на островѣ Аета" (16⁰, сторѳнъ 86). Сеся

[1]) „Правда". Львів, 1869; стор. 192.

ПЕРЕГЛЯДЪ.

Періодъ пятый.

(I. ôддѣлъ.)

I. Загальный поглядъ историчный и литературный.

	Сторона
1. Важнѣйшй замѣтки историчнй . . .	5
2. Поглядъ на просвѣту и на справы суспôльно-національнй	48
а) Рускй выклады на университетѣ Львôвскôмъ (1787—1808)	48
б) Соборъ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ .	60
в) Галицко-руска Матиця . . .	71
г) Товариство „Просвѣта“ . . .	79
д) Школы и справы просвѣтнй . .	90
1. Школы на Украинѣ	90
2. Школы въ галицкôй Руси . . .	99
3. Просвѣта на Буковинѣ	116
4. Упадокъ просвѣты въ угорскôй Руси . .	122
5. Доля литературного змаганя на Украинѣ .	131
6. Пытанє азбучне й правописне . . .	140
е) Справы суспôльно-національнй . .	156
ж) Короткій поглядъ на исторію литературъ славяньскихъ	166

Сторона

II. Оглядъ рускои литературы періоду нового.

А. Поезія.

а) Поезія епична. 184

1. Иванъ Котляревскій 186
2. Петро Артемовскій-Гулакъ . . . 210
3. Евгеній Гребёнка 229
4. Осипъ Бодяньскій 239
5. Олександеръ Корсунъ 244
6. Порфирій Кореницкій 250
7. Степанъ Писаревскій 252
8. Петро Писаревскій 255
9. Степанъ Александрôвъ 257
10. Михайло Макаровскій 260
11. Левко Боровиковскій 269
12. Антôнъ Могильницкій 274
13. Леонидъ Глѣбôвъ 292
14. Константинъ Думитрашко . . . 297
15. Богданъ Дѣдицкій 302
16. Евгеній Згарскій 315
17. Степанъ Руданьскій 319
18. Исидоръ Воробкевичь (Данило Млака) . 330
19. Григорій Воробкевичь (Наумъ Шрамъ) . 345

Иншій поеты епичній. Переклады . . . 348

(II. ôддѣлъ.)

б) Поезія лирична. 353

1. Маркіянъ Шашкевичь 354
2. Никола Устіяновичь 393
3. Амвросій Метлиньскій 426
4. Тарасъ Шевченко 442
5. Михайло Петренко 578
6. Олександеръ Чужбиньскій . . . 580

Сторона

7. Якôвъ Щоголѣвъ 587
8. Иванъ Гушалевичь 596
9. Ксенофонтъ Климковичь 606
10. Осипъ Федьковичь 615
11. Володимиръ Шашкевичь 661
12. Василь Куликъ 680
13. Володимиръ Маслякъ 687
14. Юлія Шнайдеръ 697

Иншій поеты лиричній: 701

1. Викторъ Забѣла 702
2. Михайло Козановичь 703
3. Павло Леонтовичь 705
4. Остапъ Левицкій 707
5. Василь Чайченко 709
6. Климентія Поповичь 711
7. Иларіонъ Грабовичь 713
8. Володимиръ Самôйленко 714
9. Олександеръ Навроцкій 715
10. Петро Охоцькій-Огієвскій . . . 716
11. Семенъ Метлиньскій 718
12. Миколайчикъ Бѣлокопытый . . . 719
13. Исидоръ Пасѣчиньскій 719
14. Володимиръ Александрôвъ . . . 720

Збôрники лиричныхъ поезій 721

Тома Падура 722

в) Поезіл драматична 726

1. Василь Гоголь 728
2. Якôвъ Кухаренко 735
3. Микола Костомарôвъ 746
4. Корнило Устіяновичь 784
5. Михайло Старицкій 818

Сторона

6. Марко Кропивницкій 839
7. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый . . 858
8. Григорій Цеглиньскій 882
9. Григорій Бораковскій 908

Иншій письменники драматичній:

1. Кирило Тополя 934
2. Иванъ Озаркевичъ, старшій . . . 938
3. Рудольфъ Мохъ 940
4. Гнатъ Якимовичъ 942

Ненадрукованій драматичній творы . . . 947
Поодинокій драматичній писаня . . . 948
Переклады чужихъ творôвъ драматичныхъ . . 950

ПОПРАВКИ и ДОПОВНЕНЯ.

(Часть друга, 1. ôддѣлъ).

Стор.	стрôч.	
5.	3.	зъ долу замѣсць стор. 240. — читай: I., стор. 240.
5.	4.	„ замѣсць стор. 376. — читай: I., стор. 376.
29.	15.	зъ горы замѣсць: вице-президентомъ и першимъ секретаромъ поставлено Вацлава Залѣского — читай: вицепрезидентомъ поставлено д-ра Григорія Гинилевича, а першимъ секретаромъ Вацлава Залѣского.
34.	12.	зъ долу замѣсць: ґубернатора — читай: заступника ґубернатора.
121.	5.	зъ долу замѣсць: Въ ґимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и Серетскôй — читай: Въ ґимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и въ низшôй реальнôй школѣ Серетскôй.
121.	13.	зъ долу замѣсць: 209.116 — читай: 190.005.
144.	9.	зъ долу замѣсць: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ письмомъ латиньскимъ — читай: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ *такожь* письмомъ латиньскимъ.
149.	5.	зъ горы замѣсць: и принявъ латиньске g — читай: а латиньске g выражавъ скомбинованымъ знакомъ *кг*.
156.	17.	зъ горы замѣсць: 6. читай: e).
208.	17.	„ замѣсць: У-перве надруковавъ сю оду П. Кулѣшь въ Петербурской „Основѣ“ — читай: У-перве надруковано сю оду въ 1849. р. у Львôвскôй „Пчолѣ“, число 16.
226.	1.	зъ долу — *додати*: Малороссійску балляду „Твардовскій“ надруковано 1827. р. въ польскôй

Стор. стрôч.

часописи „Dziennik Warszawski“ (томъ IX., стор. 204—212).

228. 2. зъ горы — додати: Письма П. П. Артемовского-Гулака надруковано 1888. р. заходами А. Потебнѣ въ XXI. томѣ „Кіевскои Старины“ стор. 184—208. — Рôкъ передше (1887) напечатано въ сѣмъ журналѣ два незвѣстнй доси стихотворы сего поета (въ томѣ XIX; стор. 799—802).

235. 13. зъ горы — додати: Въ 1874. р. передруковано „Полтаву“ у Львôвскôй „Правдѣ“ (стор. 529—533; 569—575; 617—622).

242. 8. зъ долу замѣсць: „Казка..“ читай: 3) „Казка...“

252. 8. зъ горы — додати: Варіянтъ сеи „Писульки“ надруковано въ Петербурскôй „Основѣ“ 1862. р., листопадъ, стор. 31—32. п. з. (Забутокъ зъ старовины.) „Писулька до мого братухи“.

257. 9. зъ долу — додати: Умеръ въ 1868. р.

275. 3. зъ горы замѣсць: Ôдтакъ мати Антона ôддалась за Матковского...“ читай: Ôдтакъ мати Антона ôддалась за Величковского, урядника при салинахъ въ Солотвинѣ.

302. 1. зъ долу — додати: Политичну й литературну дѣяльнôсть Богдана Дѣдицкого оцѣнивъ зовсѣмъ добре Иванъ Верхратскій у своѣмъ письмѣ литературно-науковôмъ „Денница“. Станиславôвъ, 1880; стор. 73—76; 89—93; 135—137.

309. 8. зъ горы — додати: Въ 1854. р. выдавъ Дѣдицкій у Львовѣ „Русскую Анѳологію“ (часть I.).

317. 14. зъ горы — додати: Въ тôмъ-же рочнику „Правды“ (1868) надруковавъ Згарскій критично-естетичну оцѣнку поемы Шевченковои „Неофиты“ (число 19—23).

348. 13. зъ долу — замѣсць: сугь читай: суть.

(Часть друга, 2. ôддѣлъ).

Стор.	строч.	
406.	7.	зъ горы замѣсць: десять лѣтъ — читай: двацять лѣтъ.
469.	4.	зъ долу замѣсць: „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“... читай: „Перебендя“, „Катерина“, „Тополя“, „До Основяненка“, „Иванъ Пôдкова“, „Тарасова нôчь“ и двѣ думки.
470.	14.	зъ горы зам. 1842. — читай: 1841.
471.	10.	зъ долу замѣсць: Опанаса Чужбиньского — читай: Олександра Чужбиньского.
474.	15.	зъ горы замѣсць: Опанасъ Чужбиньскій — читай: Олександеръ Чужбиньскій.
480.	8.	зъ долу замѣсць: Миколѣ — читай: Микитѣ.
517.	6.	зъ горы „ Миколы „ Микиты.
548.	5.	зъ долу додати: „Дружнє посланіе“ Шевченка оцѣнивъ такожъ Зенонъ Грушкевичь у Львôвскôй „Школьнôй Часописи“, 1885. р. число 19—21.
569.	4.	зъ долу зам. II. чит. I.
570.	13.	„ замѣсць: шѣсть повѣстей — читай: сѣмь повѣстей.
606.	4.	зъ долу додати: „Денница“ Ивана Верхратского. Станиславôвъ, 1880; стор. 286—287.
609.	14.	зъ долу — додати: Въ „Вечерницяхъ“ надруковано такожь двѣ прозаичнй статьѣ Климковича: 1) „Гадка ученого о руськôй словесности“ (1862. р., число 20—21); 2) „Збираня забыткôвъ устнои словесности“ (1862; ч. 23. 25. 26.). Тутъ напечатано ще три повѣсти Кулѣшевй, котрй Климковичь переложивъ зъ мовы россійскои, а то: 1) „За те, ôдъ чого у мѣстечку Воронежѣ высохъ Пѣшевцѣвъ ставъ“ („Вечерницѣ“, 1862; ч. 19); 2) „Огняный змѣй“ (ч. 20—26); 3) „За те, щó стало ся зъ козакомъ Бурдюгомъ на зеленôй недѣлѣ“ (ч. 36—37).
609.	16.	зъ долу — додати: Про „Мету“ Климковича гляди „Денницю“ стор. 270—272; 362—364.
611.	6.	зъ долу — замѣсць 1872. р. — 1873. р. — читай: 1871. р. — 1872. р.

Поправки и доповненя

въ першôй части Исторіѣ литературы рускои.

Стор.	стрôч.	
130.	7.	зъ долу — додати замѣтку: Про Андрѣя Курбского гляди „Кіевскую Старину“, томъ XV., 1886., стор. 50.; 237—238; 240; 243—259. (Статья А. Архангельского п. з. „Борьба съ католичествомъ и умственное пробужденіе южной Руси въ концу XV. В.“).
135.	11.	зъ долу — додати замѣтку: По думцѣ професора А. Брикнера книгу „Апокрисисъ“ написано и выдано первѣстно въ мовѣ польскôй. („Archiv für slavische Philologie“. Herausgegeben von V. Jagić. X. Band. Berlin, 1887; S. 601.
151.	4.	зъ долу — додати замѣтку: Порôвн. розправу: „Günter Zainer i Swiętopełk Fiol. Przez Karola Estreichera. Warszawa, 1867.
201.	16.	зъ горы замѣсць: пôдъ Цецорою — читай: на Цецорѣ.
288.	1.	зъ горы замѣсць: Гедеонъ Балабанъ — читай: Діонисій Балабанъ.
390.	15.	зъ долу — до слôвъ: Полуботокъ умеръ — додати: 17. грудня 1724. р. въ Петропавловскôй крѣпости.
418.	4.	зъ долу — додати замѣтку: Порôвн. „пасхальну виршу“, выдану Вс. Коховськимъ въ Петербурскôй „Основѣ“, 1862, червець, стор. 49—53[4].

ПЕРЕГЛЯДЪ.

Періодъ пятый.

(I. ôддѣлъ.)

I. Загальный поглядъ историчный и литературный.

	Сторона
1. Важнѣйшй замѣтки историчнй . . .	5
2. Поглядъ на просвѣту и на справы суспôльно-національнй	48
а) Рускй выклады на университетѣ Львôвскôмъ (1787—1808)	48
б) Собôръ рускихъ „ученыхъ“ у Львовѣ .	60
в) Галицко-руска Матиця . . .	71
г) Товариство „Просвѣта“ . . .	79
д) Школы и справы просвѣтнй . .	90
1. Школы на Украинѣ	90
2. Школы въ галицкôй Руси . . .	99
3. Просвѣта на Буковинѣ	116
4. Упадокъ просвѣты въ угорскôй Руси . .	122
5. Доля литературного змаганя на Украинѣ .	131
6. Пытанє азбучне й правописне . . .	140
е) Справы суспôльно-національнй . .	156
ж) Короткій поглядъ на исторію литературъ славяньскихъ	166

Сторона

II. Оглядъ рускои литературы періоду нового.

А. Поезія.

а) Поезія епична. 184

1. Иванъ Котляревскій 186
2. Петро Артемовскій-Гулакъ . . . 210
3. Евгеній Гребёнка 229
4. Осипъ Бодяньскій 239
5. Олександеръ Корсунъ 244
6. Порфирій Кореницкій 250
7. Степанъ Писаревскій 252
8. Петро Писаревскій 255
9. Степанъ Александрôвъ 257
10. Михайло Макаровскій 260
11. Левко Боровиковскій 269
12. Антôнъ Могильницкій 274
13. Леонидъ Глѣбôвъ 292
14. Константинъ Думитрашко . . . 297
15. Богданъ Дѣдицкій 302
16. Евгеній Згарскій 315
17. Степанъ Руданьскій 319
18. Исидоръ Воробкевичь (Данило Млака) . 330
19. Григорій Воробкевичь (Наумъ Шрамъ) . 345

Иншій поеты епичній. Переклады . . . 348

(II. ôддѣлъ.)

б) Поезія лирична. 353

1. Маркіянъ Шашкевичь 354
2. Никола Устіяновичь 393
3. Амвросій Метлиньскій 426
4. Тарасъ Шевченко 442
5. Михайло Петренко 578
6. Олександеръ Чужбиньскій . . . 580

Сторона

7. Якôвъ Щоголѣвъ 587
8. Иванъ Гушалевичь 596
9. Ксенофонтъ Климковичь 606
10. Осипъ Федьковичь 615
11. Володимиръ Шашкевичь . . . 661
12. Василь Куликъ 680
13. Володимиръ Маслякъ 687
14. Юлія Шнайдеръ 697

Иншій поеты лиричній: 701

1. Викторъ Забѣла 702
2. Михайло Козановичь 703
3. Павло Леонтовичь 705
4. Остапъ Левицкій 707
5. Василь Чайченко 709
6. Климентія Поповичь 711
7. Иларіонъ Грабовичь 713
8. Володимиръ Самôйленко . . . 714
9. Олександеръ Навроцкій 715
10. Петро Охоцькій Огієвскій . . . 716
11. Семенъ Метлиньскій 718
12. Миколайчикъ Бѣлокопытый . . . 719
13. Исидоръ Пасѣчиньскій 719
14. Володимиръ Александрôвъ . . . 720

Збôрники лиричныхъ поезій 721

Тома Падура 722

в) Поезія драматична 726

1. Василь Гоголь 728
2. Якôвъ Кухаренко 735
3. Микола Костомарôвъ 746
4. Корнило Устіяновичь 784
5. Михайло Старицкій 818

Сторона

6. Марко Кропивницкій 839
7. Иванъ Тобилевичь Карпенко-Карый . . 858
8. Григорій Цеглиньскій 882
9. Григорій Бораковскій 908

Иншій письменники драматичній:

1. Кирило Тополя 934
2. Иванъ Озаркевичь, старшій . . . 938
3. Рудольфъ Мохъ 940
4. Гнатъ Якимовичь 942

Ненадрукованій драматичній творы . . . 947
Поодинокій драматичній писаня . . . 948
Переклады чужихъ творôвъ драматичныхъ . . 950

ПОПРАВКИ и ДОПОВНЕНЯ.

(Часть друга, 1. ôддѣлъ).

Стор.	стрôч.	
5.	3.	зъ долу замѣсць стор. 240. — читай: I., стор. 240.
5.	4.	„ замѣсць стор. 376. — читай: I., стор. 376.
29.	15.	зъ горы замѣсць: вице-президентомъ и першимъ секретаромъ поставлено Вацлава Залѣского — читай: вицепрезидентомъ поставлено д-ра Григорія Гинилевича, а першимъ секретаромъ Вацлава Залѣского.
34.	12.	зъ долу замѣсць: ґубернатора — читай: заступника ґубернатора.
121.	5.	зъ долу замѣсць: Въ ґимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и Серетскôй — читай: Въ ґимназіяхъ Сучавскôй, Радовецкôй и въ низшôй реальнôй школѣ Серетскôй.
121.	13.	зъ долу замѣсць: 209.116 — читай: 190.005.
144.	9.	зъ долу замѣсць: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ письмомъ латиньскимъ — читай: пôчне ôнъ выдавати „Ладу“ *такожь* письмомъ латиньскимъ.
149.	5.	зъ горы замѣсць: и принявъ латиньске g — читай: а латиньске g выражавъ скомбинованымъ знакомъ *кг*.
156.	17.	зъ горы замѣсць: 6. читай: е).
208.	17.	„ замѣсць: У-перве надруковавъ сю оду П. Кулѣшь въ Петербурской „Основѣ“ — читай: У-перве надруковано сю оду въ 1849. р. у Львôвскôй „Пчолѣ“, число 16.
226.	1.	зъ долу — *додати*: Малороссійску балляду „Твардовскій“ надруковано 1827. р. въ польскôй

Стор. стрôч.

часописи „Dziennik Warszawski“ (томъ IX., стор. 204—212).

228. 2. зъ горы — додати: Письма П. П. Артемовского-Гулака надруковано 1888. р. заходами А. Потебнѣ въ XXI. томѣ „Кіевскои Старины“ стор. 184—208. — Рôкъ передше (1887) напечатано въ сѣмъ журналѣ два незвѣстнѝ доси стихотворы сего поета (въ томѣ XIX; стор. 799—802).

235. 13. зъ горы — додати: Въ 1874. р. передруковано „Полтаву“ у Львôвскôй „Правдѣ“ (стор. 529—533; 569—575; 617—622).

242. 8. зъ долу замѣсць: „Казка..“ читай: 3) „Казка...“

252. 8. зъ горы — додати: Варіянтъ сеи „Писульки“ надруковано въ Петербурскôй „Основѣ“ 1862. р., листопадъ, стор. 31—32. п. з. (Забутокъ зъ старовины.) „Писулька до мого братухи“.

257. 9. зъ долу — додати: Умеръ въ 1868. р.

275. 3. зъ горы замѣсць: Ôдтакъ мати Антона ôддалась за Матковского...“ читай: Ôдтакъ мати Антона ôддалась за Величковского, урядника при салинахъ въ Солотвинѣ.

302. 1. зъ долу — додати: Политичну й литературну дѣяльнôсть Богдана Дѣдицкого оцѣнивъ зовсѣмъ добре Иванъ Верхратскій у своѣмъ письмѣ литературно-науковôмъ „Денница“. Станиславôвъ, 1880; стор. 73—76; 89—93; 135—137.

309. 8. зъ горы — додати: Въ 1854. р. выдавъ Дѣдицкій у Львовѣ „Русскую Анѳологію“ (часть I.).

317. 14. зъ горы — додати: Въ тôмъ-же рочнику „Правды“ (1868) надруковавъ Згарскій критично-естетичну оцѣнку поемы Шевченковои „Неофиты“ (число 19—23).

348. 13. зъ долу — замѣсць: сугъ читай: суть.

(Часть друга, 2. ôддѣлъ).

Стор. стрôч.

406. 7. зъ горы замѣсць: десять лѣтъ — читай: двацять лѣтъ.

469. 4. зъ долу замѣсць: „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“... читай: „Перебендя“, „Катерина“, „Тополя“, „До Основяненка“, „Иванъ Пôдкова“, „Тарасова нôчь“ и двѣ думки.

470. 14. зъ горы зам. 1842. — читай: 1841.

471. 10. зъ долу замѣсць: Опанаса Чужбиньского — читай: Олександра Чужбиньского.

474. 15. зъ горы замѣсць: Опанасъ Чужбиньскій — читай: Олександеръ Чужбиньскій.

480. 8. зъ долу замѣсць: Миколѣ — читай: Микитѣ.

517. 6. зъ горы „ Миколы „ Микиты.

548. 5. зъ долу додати: „Дружнє посланіе“ Шевченка оцѣнивъ такожъ Зенонъ Грушкевичь у Львôвскôй „Школьнôй Часописи“, 1885. р. число 19—21.

569. 4. зъ долу зам. II. чит. I.

570. 13. „ замѣсць: шѣсть повѣстей — читай: сѣмь повѣстей.

606. 4. зъ долу додати: „Денница“ Ивана Верхратского. Станиславôвъ, 1880; стор. 286—287.

609. 14. зъ долу — додати: Въ „Вечерницяхъ“ надруковано такожъ двѣ прозаичнй статьѣ Климковича: 1) „Гадка ученого о руськôй словесности“ (1862. р., число 20—21); 2) „Збираня забытковъ устнои словесности“ (1862; ч. 23. 25. 26.). Тутъ напечатано ще три повѣсти Кулѣшевй, котрй Климковичь переложивъ зъ мовы россійскои, а то: 1) „За те, ôдъ чого у мѣстечку Воронежѣ высохъ Пѣшевцѣвъ ставъ“ („Вечерницѣ“, 1862; ч. 19); 2) „Огняный змѣй“ (ч. 20—26); 3) „За те, щô стало ся зъ козакомъ Бурдюгомъ на зеленôй недѣлѣ“ (ч. 36—37).

609. 16. зъ долу — додати: Про „Мету“ Климковича гляди „Денницю“ стор. 270—272; 362—364.

611. 6. зъ долу — замѣсць 1872. р. — 1873. р. — читай: 1871. р. — 1872. р.

Стор. стрôч.

615. 9. зъ долу — додати: Замѣтки Ивана Верхратского въ „Денници“, 1880; стор. 152—157.

616. 2. зъ долу замѣсць: Сынъ Ганицкого єсть теперь священикомъ въ Серґіяхъ за Путиловомъ — читай: Георгій, сынъ стрыйного брата матери Федьковича, є парохомъ въ Путиловѣ.

616. 7 зъ долу — додати: Статья Ивана Франка „Молодый вѣкъ Осипа Федьковича“ въ „Правдѣ“, 1888., выпускъ I. II., стор. 59—66; 125—132.

618. 12. зъ долу — замѣсць 1874 — читай: 1863.

624. 10. „ „ „ „

661. 2. зъ горы — замѣсць 1878 — читай: 1879, № 28.

667. 12. зъ горы — до слова „Вечерницѣ“ додай отъ-сю замѣтку: Про „Вечерницѣ“ гляди „Денницю“ Верхратского, стор. 169—173; 189—191.

670. 3. зъ долу — додати: Про „Дулю“ гляди „Денницю“, стор. 304.

673. 3. зъ долу — зам. 1885 — чит. 1865.

697. 9. „ — зам. 1862 — чит. 18. цвѣтня, 1860. р.

709. 9. зъ горы — до слова: Украинця — додай: щó зове ся Грѣнченко.

721. 5. зъ горы — до слова „Складка“ додай замѣтку: Гляди оповѣстку въ „Кіевскôй Старинѣ“, томъ XVIII. (1887), стор. 172—176.

782. 16. зъ долу — додати: „*Послѣдніе годы Рѣчи Посполитой*“ („Останнй часы Речи-посполитои“). Историчня розвѣдка М. Костомарова, подавъ перекладомъ И. Нечуй („Правда“, 1869; стор. 211—214; — 1870; стор. 124—129; 168—172; 202—209; 260—265). — „*Изслѣдованія о литовской народной поэзіи*“ („Литовськй народнй поезіѣ“). Перекладъ Е. Сакуна зъ выслѣду Костомарова („Правда“, 1874; стор. 790—797; 838—848).

783. 13. зъ горы и въ стрôчкахъ 10. 13. 17. зъ долу замѣсць: въ „Рускôй Библіотецѣ“ — читай: въ „Рускôй Историчнôй Библіотецѣ“.

Стор. стрôч.

799. 11. зъ горы — до слôвъ „Олегъ Святославичь Овруцькій“ додай отъ-сю замѣтку: Рецензію траґедіѣ „Олегъ Святославичь“ написавъ А. В(ахнянинъ) у фелєтонѣ „Дѣла“, 1885 р.; число 126. и 127.

861. 4. зъ долу — до слова „Бондарôвна“ додай отъ-сю замѣтку: Драму „Бондарôвна“ надруковано такожь въ „Степѣ Херсонськôмъ“ 1886. р., стор. 33—120.

Замѣтка. Тому-що сю Исторію литературы рускои друковано въ литературно-науковôмъ письмѣ „Зоря“ ôдъ р. 1887., то авторъ не мôгъ корыстуватись деякими цѣнными моноґрафіями и статьями, котрѝ появились уже опôсля, якъ напечатано єго розвѣдки про поодинокихъ письменникôвъ. Сюды належать именно отъ-сѝ письма:

1. „Антôнъ Любичь Могильницкій“. Єго житє, єго значѣнє. Написавъ професоръ Константинъ Лучаковскій. („Справозданє дирекціѣ ц. к. ґимназіѣ академичнои у Львовѣ за рôкъ шкôльный 1886/7; стор. 9—70). — 2. „Протоколы, списанѝ зъ Маркіяномъ Шашкевичомъ, Иваномъ Вагилевичомъ и Яковомъ Головацкимъ дня 13—15 червня 1837. р“... („Зоря“, 1888, стор. 12—14). — 3. „Первые четыре года ссылки Шевченка“. Н. И. Стороженка. („Кіевская Старина“; томъ XXIII. 1888; стор. 1—21). — 3. „Молодый вѣкъ Осипа Федьковича“, статья Ивана Франка („Правда“, 1888; стор. 59—66; 125—132). — Важною студіею професора Н. П. Дашкевича („Отзывъ о сочиненіи г. Петрова „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“) корыстувавъ ся авторъ доперва у своихъ статьяхъ про Квѣтку, Кулѣша и и, се-бъ-то пишучи третю часть своєи Исторіѣ литературы.

Поправки и доповненя

въ пе р шо̂й части Исторіѣ литературы рускои.

Стор.	стр̂оч.	
130.	7.	зъ долу — д о д а т и замѣтку: Про А н д р ѣ я К у р б с к о г о гляди „Кіевскую Старину“, томъ XV., 1886., стор. 50.; 237—238; 240; 243—259. (Статья А. Архангельского п. з. „Борьба съ католичествомъ и умственное пробужденіе южной Руси въ концу XV. В.“).
135.	11.	зъ долу — д о д а т и замѣтку: По думцѣ професора А. Брикнера книгу „Апокрисисъ“ написано и выдано первѣстно въ мовѣ польскôй. („Archiv für slavische Philologie“. Herausgegeben von V. Jagić. X. Band. Berlin, 1887; S. 601.
151.	4.	зъ долу — д о д а т и замѣтку: Порôвн. розправу: „Günter Zainer i S w i ę t o p e ł k F i o l. Przez K a r o l a E s t r e i c h e r a. Warszawa, 1867.
201.	16.	зъ горы замѣсць: нôдъ Цецорою — читай: на Цецорѣ.
288.	1.	зъ горы замѣсць: Гедеонъ Балабанъ — читай: Діонисій Балабанъ.
390.	15.	зъ долу — до слôвъ: Полуботокъ умеръ — д о д а т и: 17. грудня 1724. р. въ Петропавловскôй крѣпости.
418.	4.	зъ долу — д о д а т и замѣтку: Порôвн. „пасхальну виршу“, выдану Вс. Коховськимъ въ Петербурскôй „Основѣ“, 1862, червець, стор. 49—53[4].

77760

B 2.322/2-2

2

2